

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARININ HİNDİSTAN'IN
BÖLGESEL POLİTİKALARINA ETKİLERİ**

Onur BALCI

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Nesrin KENAR

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARININ HİNDİSTAN'IN
BÖLGESEL POLİTİKALARINA ETKİLERİ

DOKTORA TEZİ

Onur BALCI

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 24/06/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. İrfan HAŞLAK	Başarılı
Prof. Dr. Muhammet Savaş KAFKASYALI	Başarılı
Doç. Dr. Sibel AKGÜN	Başarılı
Doç. Dr. Nesrin KENAR	Başarılı
Doç. Dr. Asena BOZTAŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Onur BALCI

24/06/2024

ÖN SÖZ

Uluslararası İlişkiler yazınında Asya'nın yükselişi yönündeki tartışmalar Türk Uluslararası İlişkiler yazınında Çin'e yönelik çalışmaları artırmıştır. Buna karşın Türkiye'deki akademik çalışmalarda Hindistan ile ilgili çalışmalar son yıllarda yapılsa da oldukça azdır. Hindistan henüz büyük güç statüsüne ulaşmış olmasa da küresel düzeydeki hesaplamalarda göz ardı edilemez bir aktör haline gelmiştir. Özellikle ABD-Çin rekabeti ve Hint-Pasifik tartışmalarında kayda değer bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir YÖK 100/2000 bursiyeri olarak ülkemizin bilimsel çalışmalarına bir katkı sunmak adına Hindistan özelinde bir tez hazırlamaya karar verdim. Bu kararda danışmanım Doç. Dr. Nesrin Kenar'ın payı büyüktür. Ancak Hindistan'ı ele alırken küresel düzeydeki gelişmelerin etkisine kapılmadan Hindistan'ın ülke içi ve bölgesel düzeylerdeki güvenlik sorunlarına odaklanmayı tercih ettim. Bu sayede bir aktör olarak Hindistan'ı daha yakından tanıma imkanı doğacağına ve Güney Asya ve küresel düzeyde yapılmış/yapılacak Hindistan merkezli çalışmalara ışık tutulacağına inanıyorum. Bu bağlamda ülkemizin imkanlarıyla aldığım YÖK bursunun hakkını vermeye ve bu bilinçle çalıştığımı ifade edebilirim. Lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere uzun ve zorlu yıllar geçirdim. Bu zamana kadar edindiğim ve bundan sonra edineceğim bilgi ve tecrübelerimi yine aynı bilinçle kullanacağım.

Bu zorlu süreçlerden geçerken teşekkür etmem gereken birçok kişi var. Öncelikle bu süreçte bana karşı anlayışlı ve aydınlatıcı olan danışmanım Doç. Dr. Nesrin Kenar'a çok teşekkür ederim. Tez izleme sürecinde bu teze kıymetli katkılarda bulunan Prof. Dr. İrfan Haşlak ve Doç. Dr. Sibel Akgün hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca tez savunması sırasında kıymetli katkılarından dolayı Prof. Dr. Muhammet Savaş Kafkasyalı ve Doç. Dr. Asena Boztaş hocalarıma da teşekkür ederim. Hem hocam hem ağabeyim Doç. Dr. Erman Akıllı'ya yıllardır verdiği desteklerden ötürü minnettarım. Bunun yanı sıra arkadaşlarım ve dostlarım Erdem'e, Ahmet'e, Nurhak'a, Suat'a, Umut Can'a, Selim'e, Berkan'a, Menderes'e, Ferhat'a, Abbas'a, Hacı'ya, Hasan'a teşekkür ederim. Ben yurtdışındayken bilgisayarım bozulduğu için bana bilgisayar hediye eden Fikret enişteme çok teşekkür ederim. Ve elbette ki en kıymetlim sevgili aileme (anneme, babama, ağabeyime, kız kardeşime, Yunus Emre'ye, Nihal'e) şükranlarımı sunarım. Onların on yılı aşkın süredir verdiği destek ve sevgi sayesinde ben bugün bu satırları yazabiliyorum. Ayrıca güzel yeğenlerim Sümeyye'ye, Erva'ya ve Mehmet Efe'ye onları çok sevdiğimi

ve artık daha fazla vakit geçireceğimizi söylemekten mutluluk duyuyorum. Bu tezimi anneme, babama ve Türk milletine ithaf ediyorum.

Onur BALCI

24/06/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
HARİTA LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii

GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	29
1.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi	34
1.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ve Güvenlik Perspektifi	35
1.3. Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Ana Yapısı	37
1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinin Analiz Düzeyleri	40
1.5. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Türleri.....	43
1.6. Hindistan'ın Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisindeki Yeri.....	46
1.6.1. Ülke İçi Düzeyde Genel Güvenlik Kalıpları	46
1.6.2. Bölgesel Düzeyde Genel Güvenlik Kalıpları	49
2. BÖLÜM: HİNDİSTAN'IN ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARI	54
2.1. Ülke İçi Güvenlik Sorunu Olarak Cammu ve Keşmir.....	59
2.1.1. Hindistan Kontrolündeki Keşmir: Cammu ve Keşmir.....	60
2.1.1.1. Keşmir Vadisi	61
2.1.1.2. Cammu	62
2.1.1.3. Ladakh.....	63
2.1.2. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan Yönetiminin Cammu ve Keşmir Politikaları	63
2.1.3. 1988-2020 Arası Süreç: İsyan Hareketlerinin Başlaması ve Şiddetin Kronikleşmesi.....	75
2.1.3.1. Hindu Milliyetçiliği ve Cammu ve Keşmir.....	86
2.1.3.2. Hindistan Yönetiminin Cammu ve Keşmir'e Yönelik Güvenlik Politikaları.....	92
2.2. Kuzeydoğu Eyaletlerindeki İsyanlar	99

2.2.1. Kuzeydoğu Eyaletlerinde Genel Güvenlik Durumu	101
2.2.2. Eyaletler Özelinde İsyen Hareketleri ve Hindistan'ın Güvenlik Politikaları	108
2.2.2.1. Manipur	108
2.2.2.2. Nagaland	114
2.2.2.3. Assam	118
2.2.2.4. Arunaçal Pradeş, Meghalaya, Tripura, Mizoram	123
2.3. Sol Kanat Aşırılıkçı Hareket (CPI (Maoist)/Naksalitler)	131
2.3.1. CPI (Maoist) Örgütünün Ortaya Çıkışı	131
2.3.2. CPI (Maoist) Örgütünün İdeolojisi, Etki Sahası ve Eylemleri	133
2.3.3. Hindistan'ın CPI (Maoist) Örgütüne Yönelik Güvenlik Politikaları	140
3. BÖLÜM: ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARININ HİNDİSTAN'IN BÖLGESEL GÜVENLİK ALGILAMALARINA VE POLİTİKALARINA ETKİSİ	149
3.1. Hindistan'ın Pakistan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	157
3.1.1. Bir Bölgesel Sorun Olarak Keşmir Meselesi	158
3.1.1.1. Pakistan Kontrolündeki Keşmir: Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan	160
3.1.2. Hindistan'ın Jeopolitik Kaygıları Perspektifinden Keşmir'in İlhak Girişiminin Tahlili	161
3.1.3. Soğuk Savaş Döneminde Keşmir Sorunu Çerçevesinde Hindistan-Pakistan İlişkileri	168
3.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Cammu ve Keşmir'de Hindistan-Pakistan Uyuşmazlığı	178
3.2. Hindistan'ın Küçük Komşularına Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları ..	192
3.2.1. Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	194
3.2.1.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	195
3.2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	202
3.2.1.2.1. İki Ülke Sınırının Yapısı ve Ulusal Güvenliğe Yönelik Tehditleri	202
3.2.1.2.2. Nepal'de Maoçu İsyanın Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sisteme Entegrasyonu	203

3.2.1.2.2.1. CPN-M ve CPI-M (Naksalitler) Arasındaki İlişki	204
3.2.1.2.3. Siliguri Koridoru ve Kuzeydoğu Eyaletlerinin Güvenliğinde Nepal'in Yeri	207
3.2.1.2.4. Hindistan ve Nepal Arasında Sınır Güvenliğine Yönelik Politikalar ve Güvenlik İlişkileri	212
3.2.1.2.5. Hindistan ve Nepal Arasındaki Ekonomik İlişkiler	216
3.2.2. Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	223
3.2.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	224
3.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	225
3.2.2.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği	226
3.2.2.2.2. Hindistan ve Butan Arasındaki Ekonomik İlişkiler	231
3.2.3. Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	236
3.2.3.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	238
3.2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	239
3.2.3.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği	241
3.2.3.2.2. Hindistan ve Myanmar Arasındaki Ekonomik İlişkiler	249
3.2.4. Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	256
3.2.4.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	258
3.2.4.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları	260
3.2.4.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği	264
3.2.4.2.2. Hindistan ve Bangladeş Arasındaki Ekonomik İlişkiler	275

SONUÇ	283
KAYNAKÇA.....	302
ÖZ GEÇMİŞ	339

KISALTMALAR

BGKT	: Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
GABGK	: Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BJP	: Bharatiya Janata Party/Hindistan Halk Partisi
CK	: Cammu ve Keşmir (Hindistan Kontrolündeki Keşmir)
BT	: Birlik Toprağı
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
CKMKC	: Cammu ve Keşmir Milli Kurtuluş Cephesi
CKKC	: Cammu ve Keşmir Kurtuluş Cephesi
MBC/MUF	: Müslüman Birleşik Cephe (Muslim United Front)
NDA	: National Democratic Alliance/Ulusal Demokratik İttifak
UPA	: United Progressive Alliance/Birleşik İlerici İttifak
TADA	: Terrorist and Disruptive Activities (Prevention) Act/Terörist ve Yıkıcı Eylemleri (Engelleme) Yasası
POTO	: Prevention of Terrorism Ordinance/Terörizmi Engelleme Yönetmeliği
POTA	: Prevention of Terrorism Act/Terörizmi Engelleme Yasası
CRPF	: Central Reserve Police Force/Merkezi Yedek Polis Gücü
RSS	: Rashtriya Swayamsevak Sangh/Milli Gönüllüler Birliği
BJS	: Bharatiya Jana Sangh (Hindistan Halk Birliği/Indian People's Association)
NSCN	: National Socialist Council of Nagaland (Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi)
ULFA	: United Liberation Front of Assam/Asom (Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi)
NDFB	: National Democratic Front of Bodoland (Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi)
BVF	: Bodo Volunteer Force (Bodo Gönüllü Gücü)
RAW	: Research and Analysis Wing (Araştırma ve Analiz Kanadı)
AFSPA	: Armed Forces (Special Powers) Act (Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası)

DAA	: Disturbed Areas Act (Sorunlu Alanlar Yasası)
UAPA	: Unlawful Activities Prevention Act (Yasa Dışı Faaliyetleri (Önleme) Yasası)
NNC	: Naga National Council (Naga Ulusal Konseyi)
KNA	: Kuki National Assembly (Kuki Ulusal Meclisi)
SoO	: Suspension of Operations (Operasyonların Askıya Alınması)
AASU	: All Assam Students Union (Tüm Assam Öğrencileri Birliği)
AAGSP	: All Assam Gana Sangram Parishad
AGP	: Asom Gana Parishad (Assam People's Council/Assam Halk Konseyi)
MoS	: Memorandum of Settlement (Mutabakat Zaptı)
SDP	: Special Development Package (Özel Kalkınma Paketi)
ADF	: Arunachal Dragon Force
MNF	: Mizo National Front (Mizo Ulusal Cephesi)
TNV	: Tripura National Volunteers (Tripura Ulusal Gönüllüleri)
CPI (Maoist)	: Communist Party of India (Maoist) (Hindistan Komünist Partisi (Maoist))
CPI	: Communist Party of India (Hindistan Komünist Partisi)
PWG	: People's War Group (Halk Savaşı Grubu)
MCCI	: Maoist Communist Centre of India (Hindistan Maoist Komünist Merkezi)
LWE	: Left Wing Extremism (Sol Kanat Aşırıılıkçılık)
PLGA	: People's Liberation Guerilla Army (Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu)
PLA	: People's Liberation Army (Halk Kurtuluş Ordusu)
SIMI	: Students Islamic Movement of India (Hindistan Öğrenci İslami Hareketi)
CCOMPOSA	: Coordination Committee of Maoist Parties and Organizations of South Asia (Güney Asya Maoist Partiler ve Örgütler Koordinasyon Komitesi)
FICN	: Fake Indian Currency Notes (Sahte Hint Parası)
ISI	: Pakistani Inter-Services Intelligence (Pakistan Servisler Arası İstihbarat)
SSB	: Sashastra Seema Bal
UPFN	: United People's Front of Nepal (Nepal Birleşik Halk Cephesi)
CPN (M)	: Communist Party of Nepal (Maoist) (Nepal Komünist Partisi (Maocu))
CPN-UML	: Communist Party of Nepal-Unified Marxist-Leninists (Nepal-Birleşik

- Marksist-Leninistler Komünist Partisi)
- CPN (MC)** : Communist Party of Nepal (Maoist Centre) (Nepal Komünist Partisi (Maoist Merkez))
- SLORC** : State Law and Order Restoration Council (Devlet Hukuk ve Düzen Restorasyonu Konseyi)
- NLD** : National League for Democracy (Ulusal Demokrasi Birliği)
- BNP** : Bangladesh Nationalist Party (Bangladeş Milliyetçi Partisi)
- HUJI** : Harkat-ul-Jihad al-Islami (Hareket-ül Cihad El İslami)
- BSF** : Border Security Force (Sınır Güvenlik Gücü)
- SEATO** : Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)
- CENTO** : Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Örgütü)
- ABSU** : All Bodo Students' Union (Tüm Bodo Öğrenci Birliği)
- NDFB** : National Democratic Front for Bodoland (Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İç Güvenlikle İlişkili Çatışmalar Tablosu	58
Tablo 2: Kuzeydoğu Eyaletlerinin nüfus ve alan durumu	100
Tablo 3: Kuzeydoğu Eyaletlerinin Komşuları ve Sınır Uzunlukları	101
Tablo 4: 1999'dan İtibaren Bir Bütün Olarak Kuzeydoğu Eyaletlerindeki Güvenlik Durumu.....	105
Tablo 5: Eyaletlere göre yasadışı dernekler ve terör örgütleri	107
Tablo 6: Manipur'da Güvenlik Durumu.....	113
Tablo 7: Nagaland'de Güvenlik Durumu	118
Tablo 8: Assam'da Güvenlik Durumu.....	123
Tablo 9: Arunaçal Pradeş'te Güvenlik Durumu	125
Tablo 10: Meghalaya'da Güvenlik Durumu.....	126
Tablo 11: Mizoram'da Güvenlik Durumu	127
Tablo 12: Tripura'da Güvenlik Durumu.....	129
Tablo 13: Sol Aşırılık Nedeniyle Ölen Sivil Sayısı (2004-2021).....	136
Tablo 14: Sol Aşırılık Tarafından Ekonomik Altyapılara Yönelik Saldırıları (2010-2021).....	137
Tablo 15: Sol Aşırılıktan Etkilenen Eyaletler İçin Önemli Girişimler.....	146

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1:** İsyanların/Terörizmin Ülke İçi Güvenliğin Bozulmasına Etki Süreci..... 55
- Şekil 2:** Ülke İçi Güvenlik Sorunlarının Yayılımı Sonucunda Aktörler Arası Muhtemel
Örüntüler (İş Birliği-Çatışma)..... 284

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Soğuk Savaş Sonrası Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi.....	51
Harita 2: CK'deki Bölgeler ve Dini Dağılımı Gösteren Harita	61
Harita 3: Naksalitlerin Etkili Olduğu Bölgeler (Kızıl Koridor).....	134
Harita 4: CPI (Maoist) Örgütünün Assam ve Arunachal Pradesh Eyaletlerinde Bulunduğu Alanlar	139
Harita 5: Pakistan, Hindistan ve Çin Arasında Bölünmüş Keşmir Haritası.....	160
Harita 6: İndus Sularının Güzergahı	168
Harita 7: Bölünmenin Hemen Öncesinde Prenslükler ve Diğer Siyasi Birimler.....	170
Harita 8: Kaladan Projesi Güzergahı	254

ÖZET

Başlık: Ülke İçi Güvenlik Sorunlarının Hindistan'ın Bölgesel Politikalarına Etkileri

Yazar: Onur BALCI

Danışman: Doç. Dr. Nesrin KENAR

Kabul Tarihi: 24/06/2024

Sayfa Sayısı: xii (ön kısım) + 339 (ana kısım)

Bu tez ülke içi güvenlik sorunları bağlamında Hindistan'ın bölgesel politikalarını açıklamayı amaçlamaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemin yapısında ve işleyişinde ve Hindistan'da önemli değişimler olmuştur. Örneğin liberal ekonominin giderek yaygınlaşması ve sınır aşan terörizm gibi devletlerin davranışlarını etkileyen değişkenler daha yaygın ve görünür hale gelmiştir. Hindistan ise bağımsızlığından beri uyguladığı korumacı ekonomi politikasını (swadeshi) terk ederek liberal ekonomi modelini benimsemiştir. Bu yeni yaklaşımıyla Hindistan askeri ve ekonomik büyüme yakalamıştır. Ancak Cammu ve Keşmir, Naksalit isyan ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar olmak üzere Hindistan'ın ülke içinde başlıca üç büyük güvenlik sorununun olduğu ve bu sorunların Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş olmak üzere beş ülkede bağıntılarının olduğu tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda nitel vaka analizi yapılan bu tezde, BGKT'nin temel varsayımlarından/kavramlarından ve süreç takibi yönteminden faydalanılmıştır. Verilerin toplanması için nitel çalışmalarda başvuru belge incelemesi/doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda birincil (resmi devlet dokümanları) ve ikincil (bilimsel yayınlar, uzman görüşleri, araştırma merkezlerinin raporları, haber yazıları gibi) kaynaklardan faydalanılmıştır.

Tezde Cammu ve Keşmir'deki güvenlik sorunları ve Hindistan-Pakistan ilişkilerinde sert güç unsurlarına ağırlık verildiği ve Hindistan ve Pakistan ilişkilerinde çatışmacı bir örüntünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Naksalit hareketten (CPI (Maoist)) ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlardan kaynaklı güvenlik sorunlarının çözümünde askeri ve ekonomik araçların kullanıldığı ve güvenlik durumunda görece iyileşmenin olduğu; bu sorunların bölgesel bağıntılarının önlenmesi kapsamında Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş devletlerine yönelik politikalarda askeri ve ekonomik araçların kullanıldığı ve görece bir iş birliği örüntüsünün ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Ülke İçi Güvenlik, Bölgesel Güvenlik, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Effects of Domestic Security Challenges on India’s Regional Policies	
Author of Thesis: Onur BALCI	
Supervisor: Assoc. Prof. Nesrin KENAR	
Accepted Date: 24/06/2024	Number of Pages: xii (pre text) + 339 (main body)
<p>This thesis aims to explain India’s regional policies in the context of domestic security challenges. With the end of the Cold War, there have been significant changes in the structure and operating of the international system and in India. For example, variables that affect the behaviour of states, such as the increasing spread of liberal economics and transnational terrorism, have become more prevalent and visible. India, on the other hand, has abandoned the protectionist economic policy (swadeshi) it had been pursuing since independence and adopted a liberal economic model. With this new approach, India has achieved military and economic growth. However, it has been found that India has three major security problems within the country, namely Jammu and Kashmir, Naxalite insurgency and insurgencies in the northeastern states, and that these problems have linkages in five countries, namely Pakistan, Nepal, Bhutan, Myanmar and Bangladesh.</p> <p>Accordingly, in this thesis being used qualitative case study, the basic assumptions/concepts of the RSCT and the process tracing method were utilized. For data collection, the document analysis technique used in qualitative studies was employed. In this context, primary (official government documents) and secondary (scientific publications, expert opinions, reports of research centers, news articles) sources were used.</p> <p>The thesis concludes that the security challenges in Jammu and Kashmir and India-Pakistan relations are dominated by hard power elements and that there is a conflict pattern in India-Pakistan relations. It is also concluded that military and economic instruments have been used to solve the security challenges arising from the Naxalite movement (CPI (Maoist)) and the insurgencies in the northeastern states and that there has been a relative improvement in the security situation; military and economic instruments have been used in policies towards the states of Nepal, Bhutan, Myanmar and Bangladesh in order to prevent the regional linkages of these problems and a pattern of relative cooperation with these states has emerged.</p>	
Keywords: India, Domestic Security, Regional Security, Regional Security Complex Theory, South Asian Regional Security Complex	

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplininde ve onun bir alt çalışma alanı olarak Uluslararası Güvenlik Çalışmalarında belli başlı analiz düzeyleri kullanılmaktadır. Bunlar birey, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç analiz düzeyi olarak sıralanabilir. Birey düzeyinde genellikle liderlere, devlet düzeyinde ise toplumsal yapıya, devlet karar alma mekanizmalarına veya rejimlerine odaklanılmaktadır. Sistem düzeyinde ise sistemin yapısına odaklanılmakta ve aktörlerin tek tek karakteristik özelliklerine bakılmamaktadır. Örneğin yükselen bir güç varsa bunu tehdit olarak algılayan diğer (görece zayıf olan) aktörler bu yükselen gücü/tehdidi dengelemek isteyebilirler. Bu hipotez Uluslararası İlişkiler disiplininde Realist paradigmaya ait Güç Dengesi Teorisi olarak bilinmektedir. Güç Dengesi Teorisi gibi sistem düzeyine odaklanan çalışmalar Soğuk Savaş döneminde yaygın olarak görülmüştür. Zira Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki rekabeti ifade eden (ve yapısı bakımından iki kutuplu olan) Soğuk Savaş döneminde diğer aktörlerin bu rekabet ortamında aldığı konumlar tartışılmıştır. Başka bir ifadeyle görece küçük birimler iki kutuptan birine dahil olarak ittifak (alliance) ya da herhangi bir bloka katılmayarak bağlantısızlık (non-alignment) politikaları zemininde hareket etmiştir. Bu bağlamda uluslararası güvenlik çalışmalarının gündemi de genel olarak bu çerçevede belirlenmiştir. Sistemin yapısından dolayı bu minvaldeki analizler işlevsel olarak görülmüştür. Nitekim Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının ABD’de ilk ortaya çıktığı 1940’lı yıllarla birlikte alan, Realizmin etkisi altında kalmış ve Realizmin hakimiyeti Soğuk Savaş boyunca devam etmiştir. Öyle ki Soğuk Savaş’ın ve Realizmin etkisiyle alan, Ulusal Güvenlik Çalışmaları veya Stratejik Çalışmalar şeklinde de anılmıştır (Açıkmeşe, 2014: 245-246).

Öte yandan SSCB’nin dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve uluslararası sistemin yapısı değişmiştir. Bu bağlamda aktörler için yeni tehditler ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak güvenlik konuları genişlemiştir. Yani “tehdit nedir?” sorunun cevabı çeşitlenmiş ve tehdidin kim olduğu da esasen muğlak ve/veya çeşitli hale gelmiştir. Paralel olarak aktörlerin üzerindeki kutupluluk baskısı yavaş yavaş ortadan kalkarken liberal ekonomik politikaların da yaygınlaştığı görülmüştür. Nitekim devletler bu değişen ortama uyum sağlamaya çalışmış ve ittifaklar dışında ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Başka bir ifadeyle uluslararası sistemin yapısı değişirken, onun işleyişi ve aktörlerin davranışları da değişmiştir.

Böylesi bir ortamda Uluslararası İlişkiler disiplininde benzer değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bir başka ifadeyle yeni uluslararası ortamı açıklayabilme ihtiyacı hasıl olmuştur. Çünkü çok fazla faktör (bağımsız değişken) çok düzeyli (birey, devlet ve sistem) analizleri gerektirebilmektedir. Zaten tek bir düzeyin tam olarak açıklayıcı olamadığı da bilinmektedir (Nye ve Welch, 2018: 87; Lake ve Morgan, 1997: 13; Lake, 1997: 46).

Bu amaçla aktörlerin (devletlerin) güvenlik politikalarını daha iyi anlayabilmek adına çok düzeyli ve geniş bir gündemi kapsayan güvenlik çalışmalarının gerekliliğini (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998) ifade eden Barry Buzan ve Ole Wæver (2003) Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi'ni (BGKT) ortaya koymuştur. Bu teoriye göre Soğuk Savaş sonrasında pek çok aktör ve güvenlik sektörü (security sectors) (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998) ortaya çıkmıştır. Ayrıca ABD ve SSCB rekabeti sona erdikten sonra uluslararası politika ve güvenlik gündeminde bölgesel çatışma, tehditler ve iş birlikleri gibi konulara ilgi artmıştır. Fakat böylesi çalışma alanlarının ve güvenlik dinamiklerinin nasıl anlaşılacağı ve analiz edileceği yönünde kavramsal ve analitik çerçeve eksikliği hissedilmiştir (Lake, 1997: 45). Söz konusu bu güvenlik dinamikleri bölgesel seviyede daha çok hissedilmektedir. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde ihmal edilen bölgesel düzeye odaklanılmıştır. Bu doğrultuda güvenlik dinamikleri dikkate alınarak bölgeler, bölgesel güvenlik kompleksi adı verilen coğrafi alanlarla ifade edilmiştir. Ulusal ve küresel güvenlik gibi kavramların işlevsizliğine dikkat çeken BGKT güvenliğin anlaşılabilmesi için dört analiz düzeyindeki dinamiklerin ve bunlar arasındaki etkileşimin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu düzeyler ülke içi (domestic), devletler arası (state-to-state), bölgeler arası (the region's interaction with neighbouring regions) ve küresel düzey (the role of global powers in the region) olarak isimlendirilmiştir. Devletler arası düzey herhangi bir bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki devletler arası ilişkileri/güvenlik karşılıklı bağımlılığını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle teorinin odak noktasını oluşturan bölgesel düzeyi ifade etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada devletler arası düzey ve bölgesel düzey birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Analiz düzeylerinin dışında BGKT, uluslararası sistem seviyesinde çalışan ana akım realist ve liberal teorilerle birlikte çalışılmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca bölgesel seviyedeki dostluk-düşmanlık (amity-enmity) kalıplarına da yoğunlaştığı için inşacı (constructivist) köklere de sahiptir. Daha açık bir ifadeyle bu (alt) sistem (bölgesel

güvenlik kompleksi) içindeki birimler arasındaki eylemler ve yorumlamalar yalnızca mekanik güç dağılımı tarafından belirlenmez; dostluk ve düşmanlık kalıpları da belirleyicidir. Hatta bölgesel güvenlik komplekslerinin oluşumu ve işleyişi bu kalıplara bağlıdır. Bu da teorinin inşacı/konstrüktivist yönüdür. Özetle bölgesel güvenlik kompleksleri aracılığıyla BGKT, Neorealizmin sistem kavramına benzetilerek güç dağılımı, kutupluluk ve anarşi gibi materyal unsurların yanı sıra dostluk-düşmanlık gibi zaman içerisinde oluşan tarihi-sosyal bağlamlar gibi inşacı bir perspektif de sunmaktadır. Bu tezde ülke içi ve bölgesel/devletler arası (state-to-state) düzeyler kullanılmıştır ve BGKT'nin temel varsayım ve kavramları esas alınmıştır. BGKT'ye göre ülke içi düzeydeki güvenlik sorunları ya da hassasiyetleri o denli önemlidir ki böylesi sorunlara sahip olan devletler, kötü niyetli olmasalar bile diğer devlet(ler)i tehdit olarak algılayabilmektedirler.

Bu bağlamda ülke içi güvenlik sorunları ve bu sorunların devletlerin bölgesel politikalarına etkileri bakımından Hindistan kayda değer bir vakadır. Çünkü ülke içi düzey perspektifinden bakıldığında Hindistan pek çok etnik ve dini gruba ev sahipliği yaparken toplumsal yapısında derin ayrışmalar da gözlemlenmektedir. Bu nedenle ülke içerisinde çeşitli güvenlik sorunları ortaya çıkabilmektedir ve bu sorunların bazılarının bölgesel yayılma (spill over) gösterdiği görülmektedir. Diğer yandan yukarıda ifade edilen Soğuk Savaş'ın bitişinin ortaya çıkardığı değişim Hindistan'ı da etkilemiş ve Hindistan vakasını daha karmaşık ve ilginç bir hale getirmiştir. Hindistan Soğuk Savaş'ın içine doğmuş bir devlettir. Başka bir ifadeyle Hindistan bağımsızlığını 15 Ağustos 1947'da kazanmıştır (MFA, t.y.a.). Soğuk Savaş döneminde korumacı ekonomi politikası (swadeshi) izleyen Hindistan Soğuk Savaş'ın bitişiyile hızlanan liberalleşme dalgasına kapılmış ve 1991 yılında korumacı ekonomi politikasını terk ederek liberal ekonomiyi benimsemiştir. Diğer bir anlatımla liberal ekonomik sisteme entegre olmaya başlamıştır. Hindistan yıllar içerisinde kayda değer ekonomik atılımlar yaparken aynı zamanda özellikle 2000'li yıllarla birlikte küresel siyasette daha aktif olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde hakim olan bağlantısızlık ve Nehrucu idealizm gibi yaklaşımlar terk edilerek daha pragmatik bir dış politika ve ekonomi politikası izlenmiştir. Hindistan böylesi bir ivme yakalarken ülke içindeki fakirlik ve etnik-dini ayrışmalar devam etmiştir. Başka bir ifadeyle Malone ve Mukherjee'nin tabiriyle Hindistan güçlü-zayıf (güçlü ve zayıf yönleri bir arada barındıran) bir devlet olarak nitelendirilebilir. Hindistan'ın zayıf

yönü, onun ülke içi düzeydeki toplumsal bölünme, federal siyasi yapısı ve isyancı gruplar gibi faktörlerden kaynaklanırken uluslararası ortamda Hindistan'ın itibarının zamanla büyümesi onun güçlü yönünü ifade etmektedir (Malone ve Mukherjee, 2010). Diğer yandan Hindistan'ın komşularından dolayı istikrarsız ve güvensiz bir bölgede bulunması ve ülke içi güvenlik sorunlarının komşularıyla doğrudan ya da dolaylı bağıntılarının bulunması konuyu daha karmaşık hale getirmektedir. Yukarıda ifade edilen BGKT perspektifinden bakıldığında bölgesel bağıntılara sahip ülke içi güvenlik sorunları nedeniyle Hindistan, diğer aktörleri (kötü niyetleri) olmasa bile tehlike olarak etiketlendirebilir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde benimsenen yeni paradigmayla Hindistan'ın iç içe geçmiş ülke içi ve bölgesel sorunlarının da farklı yöntemlerle ele alındığı görülmektedir.

Bir diğer önemli husus olarak BGKT'ye göre Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi (GABGK) içerisinde Hindistan'ın merkezi bir rolü bulunmaktadır¹. Bu merkezi konumun diğer detayları ileride anlatılacaktır; ancak şunu ifade etmek gerekir ki GABGK'nin yapısı ve işleyişi Hindistan'ın ikili ilişkilerinden (state-to-state) önemli ölçüde etkilenmektedir. Zaten devletten devlete/bölgesel düzey, bölgesel güvenlik komplekslerini esas meydana getiren düzeydir. Burada Hindistan'ın kayda değer bir yer işgal etmesi Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerini incelemeyi anlamlı hale getirmektedir. Diğer yandan yine BGKT'ye göre GABGK'deki dinamikler Hindistan'ın ikili ilişkileri kadar Hindistan'ın ülke içi dinamiklerinden de etkilenmektedir. Şu hâlde BGKT teorisi perspektifinden Hindistan'ı ele alan bir tezin Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarını ve bunlarla bağıntılı bölgesel ilişkilerini incelemesi oldukça anlamlı hale gelmektedir.

Araştırmanın Konusu

Bu tez Soğuk Savaş sonrası (1991-2020) dönemde Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları çerçevesinde bölgesel ilişkilerini analiz etmektedir. Zamansal sınırlandırmanın 1991 yılı ile başlatılmasının nedeni söz konusu tarihin genelde uluslararası sistemde/politikada ve özelde Hindistan dış ve ekonomi politikasında bir kırılma noktası

---

¹ GABGK içerisinde Hindistan, Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş, Sri Lanka ve Maldivler bulunmaktadır. Bu çalışmada Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarıyla ilişkisi tespit edildiği için izolatör ülke olan Myanmar da çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca Sri Lanka ve Maldivler'in ele alınan ülke içi güvenlik sorunlarıyla ilişkileri tespit edilmediğinden çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu hususlar ileride açıklanmaktadır. Ayrıca BGKT'ye göre bölgesel güvenlik kompleksleri şu şekilde sıralanabilir: Kuzeydoğu Asya, Güneydoğu Asya, Güney Asya, Ortadoğu, Güney Afrika, Orta Afrika, Güney Afrika, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa.

olmasıdır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı ortadan kalkmıştır. Bunun Hindistan bakımından önemi Soğuk Savaş döneminde yakın ilişkilere sahip olduğu SSCB'nin ortadan kalkması Hindistan'ın uluslararası politikayı yeniden yorumlamasına ve strateji geliştirmesine yol açmıştır. Benzer şekilde Hindistan'ın başını çektiği ve iki kutuplu yapının dışında kalmayı hedefleyen Bağlantısızlar Hareketi'nin varlığı sorgulanır hale gelmiştir. Bununla birlikte devlet dışı yeni tehditlerin (terörizm gibi) görünür hale gelmesi ve devletlerin küresel güvenlik endişelerinden ziyade yakın tehditlere odaklanması Soğuk Savaş'ın bir başka sonucu olmuştur. Öyle ki Uluslararası İlişkiler literatüründe, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemin ve uluslararası güveniğin bu yeni ortamı tartışmaya açılmıştır. Bu minvalde BGKT, bölgelerin ve bölgesel düzeydeki güvenlik dinamiklerinin özerk ve belirgin yapısının Soğuk Savaş'ın bitişiyle daha açık ve hızlı şekilde ortaya çıktığını iddia etmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 3). Bu nedenle devletlerin güvenlik algılamalarını ve politikalarını, onların kendi ülke içi dinamikleri ve bunların daha çok etkileşimde olduğu bölgesel düzeyde incelemek makul gözükmektedir. Bu bağlamda çoğunlukla ülke içi dinamiklerden etkilenen ve bölgesel bağıntıları bulunabilen isyan/terörizm gibi ayrılıkçı nitelikteki konuları dikkate almak gerekmektedir. Halihazırda yukarıda ifade edildiği gibi uluslararası politikanın/güvenliğin yeni gündeminde terörizm gibi devlet dışı aktörlere dikkat çekilmesiyle birlikte düşünüldüğünde bu yargı daha anlamlı hale gelmektedir.

1991 yılında uluslararası sistemin yaşadığı dönüşümün yanı sıra Hindistan da aynı yıl ve devam eden süreçte önemli değişimler yaşamıştır. Bunlardan en önemlisi Hindistan'ın korumacı bir ekonomi politikası olan swadeshi politikasını 1991 yılında terk etmesi ve liberal ekonomik düzene entegre olmasıdır. Korumacı ekonomik anlayışla ticari faaliyetlerin düşük olması Soğuk Savaş boyunca Güney Asya'nın genel kalıbı haline gelmiştir. Bu doğrultuda Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerinde de iş birliğine (özellikle ekonomik iş birliğine) odaklanma söz konusu olmamıştır denilebilir. Diğer taraftan ekonomi bölgesel iş birliğini teşvik edici/zorlayıcı bir örüntü oluşturmamıştır. Oysaki Hindistan'ın liberal ekonomiye geçişiyle komşularıyla ilişkilerinde ekonomik pragmatizmin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu paradigma değişimi Gujral Doktrini, Look East/Act East ve Neighbourhood First Policy (Önce Komşular Politikası) gibi komşularıyla daha fazla etkileşim ve iş birliğini önceleyen politika vizyonlarında

görülmüştür. Ekonomik kaygıları ifade etseler de sonuçları bakımından bu politikalar bölgedeki güvenlik durumunun da değişmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Zira ekonomik yatırımların yapılabilmesi ve sürdürülebilmesi için güvenli ortam elzemdir. Bu minvalde Hindistan'ın (Pakistan hariç) komşularıyla güvenlik-ekonomi dengesi kurmaya çalıştığı düşünülmektedir. Çalışmanın 2020 yılında sonlandırılmasının nedeni ise bu tezin konusu belirlenirken tüm dünyayı etkileyen Kovid-19 salgınının patlak vermesi ve sonuçlarının neler olacağını kestirilememesidir. Sonuç olarak 1991 ve 2020 yılları arasında çalışmanın sınırlandırılması uygun görülmüştür.

Bir diğer açıklanması gereken husus ise neden Hindistan'ın seçildiğidir. Öncelikle Güney Asya'da coğrafi, demografik ve (askeri ve ekonomik) kapasite bakımından en büyük devlet Hindistan'dır. BGKT'ye göre GABGK'nin ana yapısının merkezinde Hindistan-Pakistan kutupluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla bölge özelinde yapılan analizlerde bu iki devletin rekabeti özel gündem oluşturmaktadır. Ancak Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası yakaladığı askeri ve ekonomik ivme nedeniyle bölgedeki kutupluluğun aşındığı ve Hindistan'ın bölgede giderek daha hâkim konuma geldiği tartışılmaktadır. Diğer taraftan Hindistan coğrafi konumuyla diğer Güney Asya ülkelerini birbirinden izole ederken (Ogden, 2016: 116; Bhattacharya, 2018: 48) Pakistan dışındaki daha küçük aktörlerin her biriyle askeri, ekonomik, kültürel ve dini bağlara ve onlar üzerinde değişen ölçülerde nüfuza sahiptir. O kadar ki bu küçük devletlerin hepsi Hindistan ile ekonomik ve toplumsal açılardan iç içe geçmiştir ve bu yolla GABGK'ye bağlanmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 102; Bhattacharya, 2018: 48). Bununla bağlantılı olarak Güney Asya'da yaygın olarak görülen terörizm/isyen hareketlerinin yayılmasından (spill over) (Rosand vd., 2009: 5) en çok etkilenen aktör de Hindistan olmaktadır.

Bir başka husus olarak Hindistan'ın iç güvenlik sorunları o denli önemlidir ki GABGK'nin yapısı, Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerinden (örneğin Keşmir temelinde Hindistan-Pakistan ilişkileri) olduğu kadar onun ülke içi düzeydeki güvenlik sorunlarından da etkilenmekte ve hatta şekillenmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 107). Bu nedenle GABGK içinde merkezi konuma sahip olan Hindistan'ın böylesi yayılma özelliği gösteren ülke içi güvenlik sorunlarını ve bunların Hindistan'ın bölgesel davranışları üzerindeki etkisini tespit etmek önem arz etmektedir.

Bütün bunların ışığında bu tez Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının, onun bölgesel ilişkilerini nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Bir başka ifadeyle ülke içi düzeyin

(bölgesel düzeyle sınırlı olarak) dış politikadaki etkisi anlatılmaktadır. Bu bağlamda Hindistan'ın üç büyük güvenlik sorunu ele alınmaktadır. Bunlar Cammu ve Keşmir'deki ayrılıkçılık, Naksalitler (Hindistan Komünist Partisi-Maocu/CPI-Maoist) ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyan hareketleri olarak belirlenmiştir. Burada Cammu ve Keşmir özelinde bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Cammu ve Keşmir, Hindistan ve Pakistan arasında tartışmalı bir bölgedir. Taraflar birbirlerini işgalci olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda bu tez Hindistan güvenlik algılamaları açısından konuyu ele aldığından ve Hindistan bölgeyi kontrolü altında tuttuğundan dolayı; Cammu ve Keşmir Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları içerisinde değerlendirilmiştir. Bu, Cammu ve Keşmir'e dair Hindistan'ın egemenlik iddialarını tezin yazarının onayladığı anlamına gelmemektedir.

Bölgesel ilişkilerde ise Hindistan'ın söz konusu ülke içi güvenlik sorunları ile ilişkili/bağıntılı olan GABGK içindeki Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş ve izolatör ülke olan Myanmar ile Hindistan'ın ilişkileri ele alınmaktadır. Elbette ki Hindistan ve adı geçen komşu devletler arasındaki ilişkileri bunlar ile sınırlı değildir. Ancak çalışmanın sınırlandırılması ve belirli bir sistematik içinde sürdürülebilmesi adına uluslararası yazında en çok değinilen ülke içi güvenlik sorunları perspektifinden ilişkiler ele alınmaktadır.

Bu tez iki soruya yanıt aramaktadır:

1. Aktörün ülke içi (domestic) güvenlik sorunları ve bölgesel (regional) aktörler/komşuları arasında bir ilişki/bağıntı var mıdır?
2. Bir bağıntı varsa, aktör problemin/tehdidin çözümü için ikili ilişkilerinde neler yapmaktadır?

İki araştırma sorusundan ilki bir güvenlik probleminin var olup olmadığını ya da aktörün bir güvenlik probleminin varlığına dair algılamaya sahip olup olmadığını tespit etmeye yöneliktir. İkinci soru ise problemin çözümü için aktörün elindeki (askeri, ekonomik vb.) araçlarla ortaya koyduğu davranışlarını analiz etmeye yöneliktir. Yani aktörün ulusal kapasitesi aracılığıyla sorunları nasıl çözmeye çalıştığıyla ilgilenilmektedir.

Söz konusu araştırma soruları kapsamında tezin argümanı ve hipotezi Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi'nin bölgesel güvenlik kompleksi tanımı çerçevesinde oluşturulmuştur. Bölgesel güvenlik kompleksinin klasik tanımı: "birincil güvenlik kaygıları, ulusal güvenlikleri gerçekçi bir şekilde birbirinden ayrı düşünülemez"

kadar, yeterince yakın olarak birbirine bağlanan devletler grubu” şeklindedir (Buzan, 1983: 106). 2003 yılında yenilenen tanıma göre ise bölgesel güvenlik kompleksinin tanımı: “başlıca güvenlik güvenikleştirme, güvenlik dışılaştırma (desecuritisation) ya da her ikisi olmak üzere başlıca süreçleri, onların (birimlerin) güvenlik sorunlarının birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar birbirine bağlı olan bir dizi birim” şeklindedir (Buzan ve Wæver, 2003: 44). Her ne kadar tanımda birtakım değişiklikler bulunsa da güvenlik perspektifi aynı kalmıştır. Şöyle ki tanımın odağı bölgesel güvenlik kompleksindeki birimlerin (devletlerin) güvenlik kaygılarının; “iç içe geçmiş”, “birbirinden ayrı düşünülmemeyecek” ve “çözülemeyecek” olmasıdır.

Bu doğrultuda Hindistan’ı merkeze alan bu tezde teorinin bölgesel güvenlik kompleksi tanımı uyarınca öncelikle Hindistan’ın bölgesel yayılma gösteren başlıca üç ülke içi güvenlik sorunu; ardından bu sorunların bölgesel boyutları tespit edilmektedir. Nihai noktada yine tanımın gereği olarak (sorunların birbirinden ayrı analiz edilemeyeceği ve çözülemeyeceği düşünüldüğünde) bu sorunların çözümü için Hindistan’ın komşularına yönelik politikaları ele alınmaktadır. Ayrıca bu sorunların çözümü için aktörler arasında iş birliği mi yoksa çatışma/düşmanlık dinamiklerinin mi hâkim olduğu araştırılmaktadır. Aktörler arasında soruna bakış açısından bir iş birliği görüntüsü/örüntüsü varsa aktörler arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler incelenmektedir. Ancak aktörler arasında çatışmacı bir görüntü/örüntüsü varsa bu halde sadece sorunun çatışma yaratan süreci incelenmektedir. Bu sayede teorinin aktörlerin davranışlarını/dış ve güvenlik politikalarını açıklama gücüne katkı sunulması hedeflenmektedir. Zira literatürdeki çalışmalar genel bölgesel dinamiklerin tespitine veya bölgesel kompleks içindeki iki aktörün ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu çalışma güvenlik sorunlarıyla ilişkili bölgesel güvenlik kompleksi içindeki bütün aktörleri analizine dahil etmektedir. Yani ülke içi ve bölgesel düzeyler arasındaki etkileşimin ve buna paralel olarak bir aktörün davranışının nasıl açıklanacağına dair bir çerçeve sunulmaktadır.

Ayrıca başlıca güvenlik sorunları, teorinin iddiası üzerine aktörlerin güvenlik kaygılarındaki coğrafi yakınlığın etkisi dikkate alınarak belirlenmiştir. Fakat bunun dışında teoriye bir katkı olarak coğrafi yakınlıktaki tehditler de egemenlik kavramı çerçevesinde seçilmiştir. Şöyle ki modern ulus devletler egemendir ve amaçları egemenliklerini sürdürebilmektir. Zira egemen olmayan devletten bahsedilemez. O halde devletlerin coğrafi olarak yakındaki tehditlerden öncelikle egemenliklerine karşı

tehditlere öncelik vermesi rasyonel gözükmemektedir. Bu nedenle Hindistan'ın ülke içindeki başlıca isyan/terörizm tehditleri ve bunların bölgesel bağıntıları temelinde çalışma yürütülmüştür.

Bu bağlamda çalışmanın argümanı şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Modern uluslararası sistemde uluslararası ilişkilerin ana aktörü ulus (modern) devletlerdir.
- 2) Modern uluslararası sistemde ulus devletlerin amacı ve en belirgin özelliği egemen olmaktır. Egemen olmayan devletten bahsedilemez (Kafkasyalı, 2016: 471; Balcı, 2018: 67-68; Pierson, 2015: 30-34).
- 3) Modern devlet için egemenliğine karşı meydan okumalar birincil tehdittir ve bu tehditlere karşı egemenliğini/siyasi güvenliğini korumak ister (Jetly, 1986: 37; Miller, 2010; Hooda, 2019: 16; Lundgren, 2008: 23-24; Kurubaş, 2009: 42; Pierson, 2015: 27-28).
- 4) Devletler egemenliklerini ulusal kapasitesi/gücü aracılığıyla korurlar (Jetly, 1986: 37; Miller, 2010; Hooda, 2019: 16; Kurubaş, 2008: 31-32).
- 5) Bir devletin ulusal gücünün ve dış politikasının gücünün temeli ülke içi birlik ve dayanışmadır (Jetly, 1986: 37; Miller, 2010; Kurubaş, 2009: 46-49; Hooda, 2019: 16; Lundgren, 2008: 23).
- 6) Tüm bunlar ışığında devletlerin egemenliği, ülke içi birlik ve dayanışma ve ulusal güç arasında doğrudan bağlantı ortaya çıkar.
- 7) İsyân/terörizm hareketleri devlet egemenliğine ve ülke içi birliğe ve dayanışmaya aynı anda zarar verebilmektedir. Bu nedenle böylesi sorunlara sahip devletler dış tehditlere/dış müdahalelere açık hâle (vulnerable) gelebilmektedir (Jetly, 1986: 37; Buzan, 1986: 14; Buzan ve Wæver, 2003: 51; Malone ve Mukherjee, 2010: 148, 154; Öztop vd., 2021: 107-108; Sahay, 2004; Akbar, 2003; Şatana, 2014: 304-305).
- 8) Bölgesel düzey güvenlik etkileşiminin (karşılıklı bağımlılığının) en yüksek olduğu alandır. Ayrıca iç güvenlik alanına etki edebilecek en yakın ve muhtemel alan bölgesel güvenlik dinamikleridir. Bölgesel/dış etkilerin ülke içi güvenlik sorununun şiddetinin artışı ve azalışı veya sorunun kontrol altında tutulması ile bağlantısı bulunmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003; Sahay, 2004; Lake ve Morgan, 1997: 5; Kurubaş, 2009: 46-49; Öztop vd., 2021: 107-108; Wæver, 1995: 48).

9) Güvenlik sorunları bağlamında bu iki (ülke içi ve bölgesel) düzey arasında ilişki/bağıntı olduğu görülüyorsa, bu bağlantı hattı aktörün (devletin) en hassas güvenlik konularıdır.

Yukarıda dokuz önermeden oluşan argüman modern devletlerin, egemenliğini ve ulusal güvenliğini korumak için ülke içi güvenlik sorunlarını ve bunların dış bağıntılarını ortadan kaldırması gerekliliğini ifade etmektedir. Bu argüman açısından tezin hipotezi şu şekildedir: Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ve bu sorunların bölgesel/dış bağıntıları vardır. Hindistan, devletin egemenliğini ve ülke içi birliği ve dayanışmayı tehdit eden/bozucu ülke içi güvenlik sorunlarını (isyan/terörizm/ayrılıkçılık) ve bu sorunların bölgesel bağıntılarını ulusal güvenliğine tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle askeri ve ekonomik araçlar kullanılarak Hindistan devleti, ülke içi güvenlik sorunlarını ve bunların bölgesel bağıntılarını ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Bunu yaparken aktörler arasında çatışma ya da iş birliği örüntüsü ortaya çıkacaktır.

Tüm bunlar ışığında Hindistan'ın davranışlarını anlamak adına çalışmanın odağı şu şekildedir:

1. Problem nedir? Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları devlet egemenliğine ve kalkınma hedeflerine hatta küresel güç olma amacına yönelik tehdittir. Bu tehditlerin bölgesel bağıntıları vardır. Bu bağıntılar sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

2. Çözüm yolları nelerdir? Ülke içi güvenlik sorunları ve bu sorunların bölgesel bağıntılarını ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bunun için tercih edilebilecek yöntemler: hedef aktörlerle diyalogu artırmak, iş birliği alanları oluşturmak, hedef aktörlere karşı sert güç unsurlarını kullanmak ve ilk üç yöntemin ikisini ya da üçünü birlikte kullanan karma bir strateji belirlemek. Soğuk Savaş sonrası Hindistan'ın karma bir strateji izlediği görülmektedir.

3. Çözüm için eldeki araçlar nelerdir? Çözüm için Hindistan'ın askeri ve ekonomik araçları bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu tezin temel amacı Soğuk Savaş sonrası (1991-2020) dönemde Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları çerçevesinde bölgesel politikalarını (komşularıyla ilişkilerini) analiz etmektir. Bu doğrultuda tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin analiz çerçevesini ve odağını belirleyen BGKT'nin varsayımları, analiz yöntemi ve kavramları izah edilmiştir. BGKT'ye göre GABGK içerisinde Hindistan'ın hem ülke içi hem de

bölgesel düzeyleri arasındaki etkileşim kayda değer görülmektedir. Dolayısıyla bu bölümde tezin araştırma konusunun yerleştirildiği kuramsal ve kavramsal çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümde Hindistan'ın başlıca üç güvenlik sorunu ele alınmaktadır: Cammu ve Keşmir, Kuzeydoğu Eyaletlerindeki İsyanlar ve Sol Kanat Aşırılıkçı Hareket (CPI (Maoist)/Naksalitler). Bu örneklerin seçilmesinin nedeni literatürde sıklıkla yer alan en büyük ülke içi ulusal güvenlik sorunları olmasıdır. Bu sorunlar coğrafi olarak ülkenin batısı ve doğusunda etki doğurmaktadırlar. Söz konusu güvenlik sorunlarının tarihsel gelişimi, ortaya çıkardıkları güvensizlik durumu ve bu güvenlik sorunlarına karşı Hindistan'ın ülke içindeki politikaları anlatılmaktadır. Ülke içi güvenlik sorunlarının yeri ve önemi tespit edildikten sonra üçüncü bölümde bu güvenlik sorunlarının yayılma etkisi gösterdiği/gösterebileceği komşu devletler ile Hindistan'ın ilişkileri anlatılmaktadır. Bu doğrultuda analize konu olan devletler Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş olarak belirlenmiştir. İlişkilerin çerçevesi ülke içi güvenlik sorunları ile ilişkili şekilde ele alınmış olup genel ikili ilişki anlatımı yapılmamıştır. Bu bağlamda bu başlıkta ülke içi güvenlik sorunları perspektifinden ikili ilişkilerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Sonuç olarak bu tezin temel amacı doğrultusunda üç adımda ilerlenmiştir:

1. Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarını tespit etmek ve açıklamak.
2. Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel bağıntılarını tespit etmek.
3. Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları çerçevesinde bölgesel politikalarını açıklamak.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tezde nitel vaka analizi (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Nitel vaka analizleri, az sayıdaki vakanın derinlemesine incelenmesini, değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisinin kurulmasını ve konu hakkında detaylı bir açıklama getirilmesini hedeflemektedir (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: 151-152). Örneğin bu tezde ülke içi güvenlik sorunları ve Hindistan'ın bölgesel politikaları arasındaki neden-sonuç ilişkisi açıklanmıştır. Bu açıdan tezde GABGK özelinde kesitsel (cross-sectional) anlamda Hindistan vakası ve boylamsal (longitudinal) olarak 1991-2020 dönemi analiz edilmiştir. Ayrıca Hindistan vakası içerisinde ülke içi güvenlik sorunları ele alınırken kesitsel anlamda Cammu ve Keşmir, Naksalit hareket (CPI (Maoist)) ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar olmak üzere üç alt-vaka bulunmaktadır. Hindistan'ın ülke içi

güvenlik sorunları çerçevesinde bölgesel politikaları incelenirken ise Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş olmak üzere kesitsel anlamda beş alt-vaka bulunmaktadır. Öte yandan nitel araştırmalar olgulara ve olaylara onların sosyal dünyadaki bağlamları açısından bakma imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalar yorumsamacı bir yöne sahiptir (bkz. Toker, 2022). Bu açıdan adı geçen vakalar ele alınırken yorumsamacı bir yaklaşım söz konusudur. Nitekim bu anlayış BGKT'nin güvenliğe dair yaklaşımıyla uyumludur. Zira BGKT zaman içerisinde oluşan düşmanlık örüntülerinin ve tehdit algılamalarının var olduğunu öne sürdüğü için nicel bir araştırmanın yürütülmesi mümkün görülmemektedir. Diğer yandan yine BGKT'nin materyal unsurlara atıf yapması ise nicel verileri gerekli kılmaktadır. Örneğin bu tezde ülke içi düzeyde güvenlik sorunlarından kaynaklı ölümlere, hükümetler tarafından yapılan askeri ve ekonomik harcamalara, komşu ülkelerle ilişkilerdeki askeri ve ekonomik harcamalara dair nicel veriler sunulmuştur.

Tüm bu verilerin toplanması için nitel çalışmalarda başvuru belge incelemesi/doküman analizi tekniği kullanılmıştır (bkz.: Kırıl, 2020). Bu kapsamda birincil (resmi devlet dokümanları) ve ikincil (bilimsel yayınlar, uzman görüşleri, araştırma merkezlerinin raporları, haber yazıları gibi) kaynaklardan faydalanılmıştır. Hindistan'da yaygın olarak İngilizce kullanılması ve birincil ve ikincil kaynakların İngilizce olarak mevcut olması bu çalışmanın veri toplama sürecini kolaylaştırmıştır. Ancak bu tez hazırlanırken birtakım sınırlılıklar (güçlükler) olmuştur. Özellikle ülke içi güvenlik sorunları değerlendirilirken pek çok yerel dile sahip olan Hindistan'da yerel dillerde yazılmış çalışmaların bu teze dahil edilememesi tezin daha derin analizler yapmasını engellemiştir. Ayrıca Hindistan'a gidilerek birtakım araştırmaların yapılamaması da bu tezin karşılaştığı güçlüklerden birisidir. Tüm bu sınırlamalara rağmen bu tez hazırlanırken mümkün olduğunda geniş bir literatür kullanılmıştır.

Diğer yandan verilerin neden ve nasıl toplandığının yanı sıra bu verilerin nasıl kullanıldığı önem arz etmektedir. Bu tezde verilerin analiz edilmesi için BGKT'nin analiz çerçevesi ve ek olarak nitel araştırmalarda başvuru süreç takibi (process tracing) yöntemi kullanılmıştır. Bunlar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinin Analiz Düzeyleri

BGKT'nin sunduğu analiz çerçevesi ile başlamak gerekirse teori dört analiz düzeyi ve bu düzeylerde nelerin aranacağı ve bunların birbiriyle nasıl ilişkilendirileceğini belirlemiştir.

Bu dört düzey (Buzan ve Wæver, 2003: 51): Ülke içi (domestic); (bölgesel güvenlik kompleksi içindeki) devletten devlete/devletlerarası ilişkiler (state-to-state); bölgeler arası ilişkiler (the region's interaction with neighbouring regions); küresel güçlerin bölgedeki rolü (the role of global powers in the region). Bu tez çalışmasının amacı ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel ilişkilere yansımalarını analiz etmek olduğu için ilk iki analiz düzeyi esas alınmıştır². Ülke içi analiz düzeyini Buzan ve Wæver (2003: 51) şu şekilde ifade etmektedir:

“Bölge devletlerinde yurt içinde, özellikle de iç dinamiklerle oluşan kırılmalıklar (iç düzenin istikrarı ve devlet ile ulus arasındaki uyum nedeniyle devlet güçlü mü yoksa zayıf mı? Bir devletin kendine özgü savunmasızlığı, sahip olduğu güvenlik korkularının türünü tanımlar-ve bazen başka bir devleti veya devletler grubunu, düşmanca niyetleri olmasa bile yapısal bir tehdit haline getirir)”.

Yani esas olarak ülke içi analiz düzeyi bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki devletlerin (güvenlik) hassasiyetlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Devlet ve ulus arasındaki uyumun devletin gücü (veya zayıflığı) açısından tasvir edilmesi, bu tez çalışmasında ana odak olarak dikkate alınmaktadır. Bu anlamda Hindistan devletinin ve ulusunun arasındaki uyumun altını oyarak (veya bu uyumsuzluktan neşet ederek) güvenlik sorunu olan başlıca üç isyan/terör hareketi ve bunlarla ilişkili birtakım güvenlik sorunu ele alınmaktadır. Zira bir (modern/ulus) devletin egemen olmaması düşünülemeyeceği gibi egemen erkin egemenliğini tanıyan bir insan topluluğuna gerek duyulmaktadır. Öte yandan ülke içi güvenlik sorunlarının devletlerin güvenlik algılamalarında oldukça etkili olduğunun belirtilmesi bu tezin bulguları değerlendirmesinde etkili olmaktadır. Zira bu tip güvenlik sorunları saldırgan niyeti olmasa bile bir devletin tehdit olarak etiketlenilmesine yol açabilmektedir. Bu tezde de ülke içi güvenlik sorunları coğrafi yakınlık faktörü hesaba katılarak komşu devletlere yönelik Hindistan'ın algılamasını ve politikalarını araştırma motivasyonunu doğurmuştur. Paralel olarak ikinci/bölgesel analiz düzeyi ise kompleks içerisindeki devletlerarası ilişkileri ele almakta ve bu ilişkiler esas olarak kompleksi meydana getirdikleri için ayrıca önemli kabul edilmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 51). Bu perspektiften ikinci düzey çerçevesinde tezde ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki devletlerle bağıntıları tespit edilmiş ve (varsa) bu

---

² Söz konusu dört analiz düzeyinin içeriğine çalışmanın teorik çerçevesinin ele alındığı birinci bölümde değinilmiştir.

bağıntılı güvenlik sorunlarının çözümü için Hindistan'ın komşularına yönelik (state-to-state) ne tür politikalar/ilişkiler geliştirdiği ortaya koyulmuştur. Devletlerarası ilişkiler ele alınırken öncelikle sorunlu alanda çözüm için ortak bir iradenin ve politikaların geliştirilip geliştirilmediğine bakılmıştır. Böylesi bir ortam söz konusu ise ilişkiler “iş birliği” ve yoksa “çatışma” şeklinde etiketlenmiştir. İlişkilerde çatışmacı bir örüntü saptanmışsa bu durumda yalnızca çatışma/uyuşmazlık süreci anlatılmış ve ekonomik ilişkilere bakılmamıştır. Eğer iş birliğine yönelik birincil politikalar söz konusu ise bu iş birliği ortamını tahkim edecek ekonomik (ikincil) ilişkilere bakılmıştır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde ve 2000'li yılların ilk on yılında Güney Asya'da siyasi ve stratejik gerilimleri dengelemenin bir yolu olarak ekonomik karşılıklı bağımlılık geliştirme konusunda fazla ilerleme kaydedilmediği iddia edilmektedir (Buzan, 2011: 6). Tezde Hindistan'ın komşularıyla ekonomik ilişkileri ele almamızın nedeni de güvenlik sorunlarını ekonomik karşılıklı bağımlılık yoluyla çözüme niyetinin olup olmadığını incelemek içindir. Hindistan'ın bu konuda önemli atılımlar yaptığı görülmektedir.

Süreç Takibi Yöntemi

BGKT'nin analiz düzeyleri çerçevesinde bu tezin araştırma konusu yukarıdaki gibi izah edilirken anlatılan vakaların daha açık/anlaşılır şekilde sunulabilmesi için süreç takibi yönteminden faydalanılmıştır. Uluslararası İlişkilerin nitel çalışmalarında süreç takibi yöntemi vaka incelemelerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Gökçe, 2022: 51; Süleymanoğlu-Kürüm, 2021; Üçağaç, 2022: 16). Süreç takibi sonucun ortaya çıkmasındaki nedenleri açıklamak için kullanılabilirdiği gibi sonucun nasıl ortaya çıktığını açıklamak için de kullanılabilir (Gökçe, 2022: 39). Süreç takibi vakaların belirli bir süreç içerisindeki nasıl veya neden değiştiğini ve bu süreci etkileyen nedenleri (bağımsız değişkenleri) saptamak için faydalı olmaktadır. Öyle ki süreç takibi kullanıldığında çalışmaların başında kurulan hipotezlerdeki nedenlerin dışında etkili olan faktörler de saptanabilmektedir. Tarihsel bir anlatıyı (olayların oluş sırasına göre süreç takibi) da içerebilen süreç takibi yöntemi bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirine bağlanmasını ve bu sayede analizin bilimsellikten uzaklaşarak bir hikâye anlatımına bürünmemesini sağlamaktadır (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: 160-161). Başka bir ifadeyle süreç takibi, tarihsel bir anlatıyı teorik formlarda ifade edilen analitik bir nedensel açıklamaya (bilimsel) dönüştürmektedir (George ve Bennett, 2005: 386; Üçağaç, 2022: 17). Bu nedenle mümkünse teorik bir çerçeve ile ölçülebilir bağımlı ve

bağımsız değişkenlerin belirlenmesi gereklidir (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: 161). İyi bir süreç takibinin yapılabilmesi için konuyla ilgili bilgilerin toplanması ve bunların detaylı ve eleştirel olarak gözden geçirilerek sürecin analiz edilmesi gerekmektedir (Boyraz, 2021: 13). Böylelikle bağımsız değişkenin bağımlı değişkene nasıl bağlandığı açıklanabilecektir (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: 157). Örneğin bu tezde ülke içi güvenlik sorunları ve Hindistan'ın bölgesel politikaları arasındaki bağıntı açıklanmıştır. Başka bir ifadeyle bunların birbirine “nasıl bağlandıkları” analiz edilmiştir.

Bir analiz için X (bağımlı değişken) ve Y (bağımsız değişken) örnekleri kullanılabilir. Bu temelde “Y X'e yol açmaktadır ya da X Y'ye göre değişmektedir.” şeklinde bir hipotez oluşturulabilir. Benzer şekilde tezin araştırma konusu çerçevesinde “Hindistan'ın (bölgesel bağıntılara sahip olan) ülke içi güvenlik sorunları Hindistan'ın bölgesel politikalarını etkilemektedir” şeklinde hipotez oluşturulmuştur. Biraz daha açık hale getirmek için tezin araştırma sorularını hatırlatmakta fayda vardır: Aktörün ülke içi (domestic) güvenlik sorunları ve bölgesel (regional) aktörler/komşuları arasında bir ilişki/bağıntı var mıdır?; Bu bağıntı aktörün dış politikasını etkilemekte midir ve aktör problemin/tehdidin çözümü için ikili ilişkilerinde neler yapmaktadır? Bu araştırma sorularına göre Hindistan'ın neleri tehdit olarak algıladığı ve bu konuda ne yaptığı sorulmaktadır. Hindistan'ın yaptıkları “olay”dır. Bu olayın nedenleri ise ülke içi güvenlik sorunları ve bunların bölgesel bağıntılarıdır. Nedenleri (güvenlik sorunlarını) ve ortaya çıkan sonuçları (Hindistan'ın politikalarını/yaptıklarını) birbirine bağlayan sürecin “ne veya nasıl” olduğunu ortaya koyabilmek süreç takibi analizi yöntemiyle belirlenebilmektedir (Gökçe, 2022: 44).

Öte yandan bu tezde belirlenen üç ülke içi güvenlik sorunu ve beş komşu devlet belirlenmiştir. Bu üç sorunun hangilerinin hangi devletlerle ilişkilerde belirleyici olduğu veya Hindistan ve herhangi bir komşusu arasında söz konusu ülke içi güvenlik sorunlarından birisi etkili olsa bile bu sorunlarla ilişkili başka sorunlar/faktörler (örneğin silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi) de ilişkilerin seyrini etkileyebilir. Bu faktörlere yer vermek çalışmanın anlatım ve açıklama gücünü artırmakta ve bu faktörleri saptamak geniş bir süreci takip etmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda Y X'e yol açarken (ya da X Y'ye göre değişirken) X ile etkileşime giren diğer önemli faktörler sürece dahil olmuş olabilir. Elbette ki yalnızca Y'ye odaklanmak mümkünse de ilişkilerin daha açık ve anlamlı şekilde yorumlanabilmesi için ikincil faktörlere (ara değişkenlere) değinmek

gerekebilir (Gökçe, 2022: 48). Tüm bunlar ışığında BGKT'nin analiz (ülke içi ve bölgesel) düzeyleri aracılığıyla yapılan analizin açıklama gücünü artırabilmek adına süreç takibi yöntemi kullanılmıştır. Bu süreç takibi olayların oluş sırasına göre yürütülmüştür. Bu sayede zamansal olarak Hindistan'ın ülke içi düzeydeki güvenlik durumu-davranışları ve bölgesel düzeydeki güvenlik durumu-davranışları paralel olarak takip edilebilmiştir. Bu paralellikler ve bulgular sonuç bölümünde tartışılmıştır.

Bütün bunlar ışığında bu tezde araştırma yapılırken şu hususlara (araştırma yöntemine) dikkat edilmektedir:

1. Devletlerarası ilişkilerde Hindistan'ın iç güvenlik sorunlarını merkeze almak,
2. Bölgesel düzeyde oluşturulan ilişkilerin ne tür bir örüntü (iş birliği-çatışma) ortaya çıkardığı,
3. Aktörler arasında (soruna bakış açısında) iş birliği örüntüsü varsa birincil ve ikincil ortak politikalara bakılmıştır. Örneğin sınır aşan yasadışı faaliyetlere yönelik politikalar birincil politikalarken bu iş birliği ortamını tahkim eden diğer sektörler (ekonomik iş birliği gibi) ikincil politika alanını oluşturmaktadır. Ancak sorunun çözümü konusunda ortak bir irade olmayıp ve bundan dolayı çatışma/düşmanlık örüntüsü varsa yalnızca çatışma dinamikleri ve süreci anlatılmaktadır. Zira çözüm için ortak iradenin olmaması ve ilişkilerdeki çatışmacı doğa sorunu çözümsüzlüğe itmektedir.

Araştırmanın Önemi

Bu tez çalışmasında Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları çerçevesinde bölgesel güvenlik davranışları/komşularıyla ilişkileri ortaya konmuştur. Ülke içi düzeyde Cammu ve Keşmir (CK), Naksalitler (Maocular)/CPI (Maoist) ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyan hareketleri ele alınırken; bölgesel düzeyde bu sorunlar çerçevesinde Hindistan'ın Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile Soğuk Savaş sonrası ilişkileri BGKT çerçevesinde ele alınmıştır. Bu araştırma gündemiyle çalışmanın özgün olduğu düşünülmekte ve akademik literatüre katkı sunması beklenmektedir. Çalışmanın özgünlüğünü ve literatürdeki yerini ortaya koymak için 2021 Ocak ve 2023 Eylül aylarında Google Akademik, Publish or Perish ve TÜBİTAK Ulusal Toplu Katalog ve YÖK Tez veri tabanlarında Türkçe ve İngilizce çapraz literatür taraması yapılmıştır. Taramalarda Türkçe ve İngilizce olarak "Hindistan/India", "ülke içi güvenlik sorunları/domestic security problems/challenges", "bölgesel güvenlik/regional security", "Bölgesel Güvenlik Kompleksi/Regional Security Complex", "Güney Asya Bölgesel

Güvenlik Kompleksi/South Asian Security Complex” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Bu taramada ulaşılan kaynakların hepsini bu başlık altında değerlendirmek mümkün olmadığı için literatürün genel durumunu ortaya koyacak şekilde bu çalışmalardan bazıları seçilmiştir. Aşağıda bu akademik çalışmaların genel değerlendirmesi ve bu tez çalışması ile farkları ortaya konulmuştur. Böylelikle çalışmanın literatürdeki yeri ve önemi ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışmasının hedeflerinden birisi Uluslararası İlişkiler disiplininde Türkçe akademik literatüre katkı sunmaktır. Zira Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler disiplininde Hindistan’a dair yapılan çalışmalar görece yenidir. Bu nedenle bu tez çalışması özellikle Türkçe literatüre somut bir katkı sunmaktadır. Öte yandan bu tez uluslararası literatürde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi’ne somut katkı sunmaktadır. Nitekim Hindistan’ın askeri ve ekonomik yükselişi ve Pakistan’ın görece güç kaybetmesiyle GABGK’de meydana gelmekte olan kutupluluk durumundaki aşınma Uluslararası İlişkiler çalışmalarında Hindistan’ın büyük güç olup olmadığı ve dolayısıyla onun küresel ve bölgeler arası dinamikler çerçevesinde analiz konusu edilmesine yol açmaktadır (bkz.: Naidu, 2001; Buzan, 2002; Naidu, 2010; Femes ve Vaz, 2011; Lucena Silva ve de Amorim, 2016; Menon, 2017a; Khan, 2018; Khizar, 2023; Kapur, 2023). Bu odak nedeniyle Hindistan’ın güvenlik algılamasındaki yakın tehditlerin göz ardı edilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tez Hindistan’a ülke içi düzeydeki güvenlik sorunlarının, bu sorunların bölgesel düzeydeki bağıntılarını ve bunların sonucunda ortaya çıkan güvenlik algılamasından kaynaklı Hindistan’ın bölgesel ilişkilerini analiz etmektedir. Böylelikle uluslararası literatürde güvenliğin odağını yakın tehditlere çekerken Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi’ne katkı sunulmaktadır.

Veena Gill’in (1992) “India as a Regional Great Power: in Pursuit of Shakti” başlıklı kitap bölümü Hindistan’ı Güney Asya’da bölgesel (büyük) güç olarak konumlandırmış ve bölgesel ilişkileri bu minvalde açıklamaya çalışmıştır. Soğuk Savaş’ın bitişinin ardından Uluslararası İlişkilerde bölgesel düzeyin önem kazandığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu minvalde Gill Uluslararası İlişkiler teorilerinin bölgesel alt-sistemleri göz ardı ettiği kaygısıyla yola çıkmıştır. Çalışmada Hindistan-Pakistan rekabetine ve Hindistan’ın küçük komşuları ile ilişkilerine yer verilmiştir. Ancak bu anlatı Hindistan’ın ülke içi güvenlik sorunlarını ve bu sorunlar temelinde ikili ilişkileri yansıtmamıştır. Bu açıdan bu tez ve Gill’in çalışması birbirinden farklılaşmaktadır.

Türkçe Uluslararası İlişkiler literatüründe Hindistan'a odaklanan ilk çalışmalardan birisi Serdar Çelebi'nin (2009) "Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri" başlıklı doktora tezidir. Çelebi tezinde SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni jeopolitik çevrede Güney Asya'nın ve Güney Asya'daki konumu itibarıyla Hindistan'ın uluslararası politikadaki yerini ve önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada Hindistan'ın bağımsızlığından itibaren askeri-ekonomik kapasitesi, ulusal bileşenleri ve özellikleri ve küresel ve bölgesel aktörlerle ilişkileri bağlamında Hindistan'ın bölgesel ve küresel güç statüsü tartışılmıştır. Ayrıca yazar teorik çerçeve olarak klasik jeopolitik teorilerden yararlanmıştır. Bu tez çalışmasına benzer şekilde Çelebi tezinin ikinci bölümünde Hindistan'ın Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş ve Myanmar ile ilişkilerine yer vermiş olsa da bu ilişki kalıplarını Hindistan ülke içi güvenlik sorunlarıyla ilişkilendirmemiştir. Çelebi daha çok bu ilişkilere dair genel ve kısa açıklamalar yapmıştır. Bu tez ise ele aldığı ilişkileri spesifik konular etrafında geniş bir şekilde açıklamaktadır. Öte yandan bu tez BGKT'yi kullanırken Çelebi'nin tezinde jeopolitik teoriler ışığında bir analiz yapılmıştır. Ayrıca bu tez 1991-2020 yılları arası dönemi ele aldığı için 2009 yılında yazılmış olan Çelebi'nin tezinden zamansal olarak farklıdır.

David Malone ve Rohan Mukherjee (2010) tarafından yazılan "Polity, Security, and Foreign Policy in Contemporary India" başlıklı kitap bölümü bu tez çalışmasıyla benzer bir bakış açısına sahiptir. Öyle ki çalışmaya Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ve dış politikası arasındaki ilişkiye dair temasta bulunulmuştur. Esasen çalışma Hindistan'ın güçlü ve zayıf yönleri barındırdığı şeklinde bir paradokstan hareket etmiş ve Hindistan güçlü-zayıf bir devlet olarak nitelendirilmiştir. Hindistan'ın zayıf yönünün onun ülke içi düzeydeki toplumsal bölünmesinden, federal siyasi yapısından ve isyancı grupların varlığından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan bu zayıf yönüne rağmen uluslararası ortamda Hindistan'ın itibarının zamanla büyümesi onun güçlü yönü olarak sunulmuştur. Ancak bu çalışma ve bu tez çalışması konu kapsamı, metodoloji, teori ve zamansal olarak farklılaşmaktadır. Konu kapsamı olarak ülke içi düzeyde ve devletler arası düzeyde (dış politikada) farklılık vardır. Bu tez ülke içi düzeyde Cammu ve Keşmir'deki ayrılıkçı hareketleri, Naksalit hareketi ve kuzeydoğu isyanlarını ele almakta ve detaylandırmaktadır. Ancak Malone ve Mukherjee bu konulara kısaca değinmiş ve bölgesel bağıntılarına kısaca işaret etmiştir. Dış politika tarafında ise Malone ve

Mukherjee'nin çalışması Hindistan dış politikasını güvenlik odaklı şekilde ele almamış, Hindistan dış politikadaki küresel etkileşimlere odaklanmış ve Hindistan dış politikasında ülke içi güvenlik sorunlarının etkisi analiz edilmemiştir. Bu tez çalışması ise ülke içi düzeydeki güvenlik sorunları çerçevesinde ikili ilişkileri ele almakta ve bölge dışı faktörlere/aktörlere yer vermemektedir. Zamansal olarak ise Malone ve Mukherjee ele aldığı konuları spesifik bir zaman içerisinde değil genel bir anlatıya oturtmaktadır. Bu tez ise Soğuk Savaş sonrası dönemi (1991-2020) ele almaktadır. Teorik çerçeve bakımından ise Malone ve Mukherjee'nin teorik bir çerçeve kullanmayıp güçlü-zayıf devlet kavramsallaştırması ile analiz yapmıştır. Bu tez çalışması ise güç-kapasite bakımından bir analizi değil BGKT çerçevesinde güvenlik etkileşimleri üzerine kurulu bir analizi tercih etmektedir. Özetle Malone ve Mukherjee Hindistan'ın ülke içi düzeydeki zayıflığı ve küresel yükselişi arasındaki paradoksa dikkat çekmeye çalışırken bu tez çalışması ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel ilişkilere etkilerini analiz etmeye çalışmaktadır.

Benjamin Miller (2010) "State, Nations, and the Regional Security Order of South Asia" başlıklı kitap bölümünde, daha önce hazırladığı "States, Nations, and the Great Powers: The Sources of Regional War and Peace" (2007) çalışmasındaki iddialarını, Güney Asya özelinde test etmiştir. Miller bölgesel savaş ve barış eğiliminin en önemli belirleyicisinin belirli bir bölgedeki "devlet-ulus dengesi/dengesizliği" (state-to-nation balance/imbalance) olduğunu kaydetmiştir. Devlet-ulus dengesi iki faktörü içermektedir. Bunlar devletin gücü ve ulusal uyum (national congruence) ya da devletin organize şiddet araçları üzerinde ne ölçüde tekele sahip olduğu ve bir devletin sınırlarının o devlette yaşayanların ulusal kimlikleriyle örtüşüp örtüşmediği şeklinde ifade edilmiştir. Bu bağımsız değişken aracılığıyla verili bir bölgenin (burada Güney Asya) savaşa ya da barışa yatkınlığını tespit etmeye çalışılmıştır. Devlet-ulus dengesi o denli önemli görülmektedir ki güç dengesi, ekonomik gerileme/refah ve demokratikleşme gibi faktörler ikincil/yakın nedenler olarak sunulmuştur. Miller Güney Asya'da Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir meselesi ve Afganistan örneklerini iddiasını test etmek için kullanmıştır. Özetle Miller kendi kavramsallaştırması çerçevesinde ülke içi düzeyin bölgesel düzeydeki kritik etkisine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Miller'in çalışmasının bu tezin amaçları ile benzeştiği görülmektedir. Fakat teori, konu ve aktörler bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim bu tezde BGKT kullanılırken Miller kendi kavramsallaştırması (devlet-ulus dengesi) temelinde soruna yaklaşmıştır. Bu ele alınan

konulardan Keşmir meselesi ortak yönü oluştursa da bu tez çalışması Hindistan'ın iç güvenliği bakımından sorunu gerek içerik gerekse zamansal olarak daha detaylı ele almaktadır. Miller'in çalışmasında bölgesel düzeyde Keşmir çerçevesinde Hindistan-Pakistan rekabetine değinilse de bu tez çalışması gerek içerik gerekse zamansal olarak daha geniş bir analiz yapmaktadır. İki çalışmanın birbirinden en net şekilde ayrıldığı nokta ise bu tez çalışmasında ele alınan ülke içi düzeydeki Naksalitlerin ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanların ve bölgesel düzeyde ele alınan Hindistan'ın Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerin Miller'in çalışmasında yer almamasıdır. Ayrıca Miller bir bölgenin savaşa yatkınlığını analiz etmeye çalışırken, bu tez Hindistan'ın davranışlarını açıklamaya çalışmıştır.

Robert Stewart-Ingersoll ve Derrick Frazier (2010) tarafından yazılan "India as a Regional Power: Identifying the Impact of Roles and Foreign Policy Orientation on the South Asian Security Order" başlıklı makale BGKT ışığında Hindistan'ın bölgesel rollerini ve yönelimlerini tartışmıştır. Bu doğrultuda Hindistan ile Pakistan, Nepal, Butan, Sri Lanka, Maldivler ve Afganistan ilişkileri ele alınmıştır. Makalenin bu ilişkileri Hindistan'ın dış politika rolleri ve yönelimleri perspektifinden ele alması bu tez ile farklılığını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu tez ilişkilerin genel anlatısını değil Hindistan'ın başlıca üç güvenlik sorunu çerçevesinde gelişen ilişkileri konu edinmiştir. Öte yandan Stewart-Ingersoll ve Frazier'ın analiz konusu olarak Myanmar'a yer vermemesi bir diğer farklılıktır.

Bir diğer çalışma Övgü Kalkan (2011) tarafından yazılan "Etnilerin Siyasallaşması Sürecinde Bölgesel Güçlerin Rolü: Hindistan-Sri Lanka İlişkisi" başlıklı doktora tezidir. Bu tezde bir iç güvenlik sorunu haline gelebilen etnilerin siyasallaşması süreci Tamil sorunu çerçevesinde ele alınmış ve bu ülke içi düzeydeki sorunun bölgesel politikalara yansımaları analiz edilmiştir. Ayrıca dış güçlerin soruna nasıl dahil oldukları izah edilmiştir. Teorik çerçeve olarak Neorealizm'e ve etnik kimliklere dair kavramsal tartışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda ülke içi düzeydeki güvenlik sorununun (Tamil sorununun) bölgesel ilişkilere (Hindistan-Sri Lanka ilişkilerine) yansımalarına yer vermesi Kalkan'ın çalışmasını, bu teze yakınlaştırmaktadır. Fakat bu tez çalışmasında ele alınan ülke içi güvenlik sorunlarının (CK, Naksalitler ve kuzeydoğudaki isyanlar), bu güvenlik sorunları çerçevesinde ilişkileri incelenen devletlerin (Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar

ve Bangladeş) ve teorik çerçevenin (BGKT) farklı olması bu iki çalışmayı birbirinden ayırmaktadır.

Sandra Destradi'nin (2012) "Indian Foreign and Security Policy in South Asia: Regional Power Strategies" başlıklı kitabı bölgesel düzeyde Hindistan'ın Sri Lanka, Nepal ve Bangladeş ile ilişkilerini imparatorluk, hegemonya ve liderlik kavramları üzerinden açıklamıştır. Sri Lanka özelinde iç savaş ve müzakere sürecine (2003-2009), Nepal özelinde barış ve demokratikleşme sürecine (2002-2008) ve Bangladeş özelinde İslamcı militanlık, göç, sınır güvenliği ve Hindistan karşıtı isyancı gruplar gibi konulara Hindistan'ın yaklaşımı ele alınmıştır. Destradi'nin kitabı ve bu tez arasındaki ilk fark teorik çerçevedir. Bu tezde BGKT kullanılırken Destradi bölgesel güç stratejileri özelinde bir kavramsal çerçeve kullanmıştır. Destradi'nin çalışması zamansal olarak 2000'lerin ilk on yılına yoğunlaşırken bu tez 1991-2020 arası döneme odaklanmıştır. Bu tez ve Destradi'nin kitabında sadece Nepal ve Bangladeş ortak vaka incelemeleridir ve bu anlamda bu tez Destradi'nin kitabından daha fazla aktörü içermektedir. Ayrıca bu tezde ve Destradi'nin çalışmasında Nepal özelinde yapılan analiz konuları farklıdır. Bangladeş özelinde yapılan analizler benzese de zamansal olarak bu tez daha geniş bir dönemi anlatmaktadır.

Miriam Prys (2013) tarafından yazılan "India and South Asia in The World: On The Embeddedness of Regions in The International System and Its Consequences For Regional Powers" başlıklı makale Hindistan'ın bölgesel davranışlarını Nepal ve Sri Lanka iç savaşlarına dahil olup olmaması üzerinden açıklamıştır. Yani çalışma bölgesel bir güç olarak gördüğü Hindistan'ın bölgesel davranışlarını Hindistan'ın ülke içi sorunlarından doğan bir bakış açısıyla ele almamıştır. Bu haliyle tez çalışmasıyla açık bir şekilde farklılaşmaktadır. Diğer yandan bu vaka incelemeleriyle Prys, Hindistan'ın bölgeye ve uluslararası sisteme bakış açısını anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu tez ise Hindistan'ın kendi iç dinamikleri üzerinden bölgesel algılamalarına ve politikalarına odaklanmaktadır.

Thorsten Wojczewski'nin (2014) "The Persistency of the India-Pakistan Conflict: Chances and Obstacles of the Bilateral Composite Dialogue" başlıklı makalesi BGKT perspektifinden Hindistan-Pakistan arasındaki rekabeti ülke içi, bölgesel, bölgeler arası ve küresel düzeylerde incelemiştir. Makale bu dört düzeydeki değişimleri tespit etmiş ve özellikle 11 Eylül saldırının bölgeye yansımalarını ortaya koymuştur. Makalenin amacı

söz konusu değişimler çerçevesinde iki aktör arasındaki barış sürecini (Bileşik Diyalog/Composite Dialogue) nelerin kısıtladığını tespit etmektir. Bu makalede BGKT'nin kullanılması ve Hindistan-Pakistan ilişkilerine yer verilmesi bu tezle ortak yönlerini oluşturmaktadır. Ancak birtakım farklılıklar vardır. Bunlardan ilki Wojczewski ilişkilerin genel kalıbına ve bu bağlamda 2004 yılında ilan edilen Bileşik Diyalog'a odaklanırken, bu tez ilişkilerde Keşmir meselesine ve özelde bu konuda Hindistan'ın güvenlik algılamasına odaklanmaktadır. Bununla bağlantılı şekilde bu tez ülke içi düzeyde sadece Hindistan'ın ülke içi dinamiklerine ve bölgesel düzeyde Hindistan'ın Pakistan'a yönelik güvenlik algılamasına ve politikalarına yer verirken, Wojczewski dört düzeydeki değişimlere yer vermektedir. Ayrıca Wojczewski ülke içi düzeydeki ve bölgesel düzeydeki dinamiklerin etkileşimi açıklamazken bu tez iki düzeydeki etkileşimi izah etmektedir. Son olarak bu tez Hindistan'ın Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerine yer verirken Wojczewski'nin makalesi yalnızca Hindistan-Pakistan ilişkilerine yer vermiştir.

Akhter, Islam ve Karim (2015) tarafından yazılan "Impediments to Counter-Terrorism Cooperation in Southasia: A Theoretical Explanation" başlıklı makale bu tez çalışmasına yakın bir araştırma gündemine sahiptir. Bu makalede BGKT perspektifinden Güney Asya'nın genel olarak iki kutuplu ve güvensizliğin hâkim olduğu yapısının terörle mücadelede iş birliğini engellediği ileri sürülmüştür. Bölgesel anlamdaki iş birliğinden yoksunluğu, Güney Asya Bölgesel İş Birliği Örgütü (South Asian Association for Regional Cooperation/SAARC) gibi bölgesel bir kuruluşun terörle mücadelede işlevsel hale getirilememesi üzerinden temellendirmiştir. Ayrıca çalışma dini köktencilik (religious fundamentalism) ve isyanlar (insurgencies) gibi tematik konuların genel olarak Güney Asya'daki görüntüsü anlatmıştır. Bu tez çalışmasında ise Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel düzeydeki politikalarına etkileri analiz edilmektedir. Başka bir ifadeyle bu makalede bölgesel güvenlik dinamikleri üzerine odaklanılırken bu tez Hindistan'ın ülke içi güvenlik dinamiklerine ve bunların bölgesel etkilerine odaklanmaktadır. Ayrıca tezin hareket noktası ülke içi düzeyden bölgedeki ikili ilişkilere doğru olduğu için SAARC'tan bahsedilse bile özel bir analiz konusu olarak ele alınmamaktadır. Sonuç olarak Akhter, Islam ve Karim'in makalesi ve bu tez teorik çerçeve dışında farklı perspektif ve araştırma konularına sahiptir.

Sumit Ganguly'nin (2015) "India's National Security" başlıklı çalışması Hindistan'ın iç güvenlik sorunlarını ve dış güvenlik sorunlarını ayrı başlıklar halinde sunmuştur. Ancak ülke içi düzeydeki sorun alanlarının komşularla ilişkilerine yansımalarına yer verilmemiştir. Bunun yerine Hindistan'ın ülke içi ve dış güvenlik sorunları/tehditleri çerçevesinde Hindistan savunma politikalarının değişimine, endüstriyel durumuna ve eksikliklerine değinilmiştir. Sonuç olarak Ganguly'nin çalışması ve bu tez çalışmasının birbirinden farklı gündem ve amaçlara sahip olduğu görülmektedir.

Satish Kumar (2015) tarafından "India's National Security: Annual Review 2014" başlığıyla derlenen kitap Hindistan'ın ülke içi ve dış güvenlik gündemini tartışmıştır. Ancak kitap söz konusu iki düzeydeki güvenlik sorunlarının birbiri ile ilişkilendirilmesi üzerine kurulu değildir. Çalışma daha çok Hindistan'ın güvenlik gündeminin yıllık olarak raporlanması şeklindedir. Bu nedenle belirli bir teorik çerçeveye sahip değildir. Öte yandan ülke içi güvenlik sorunlarında bu tez çalışmasına benzer sorunlara değinilse de kapsam ve zaman (2014 yılı) olarak tez çalışmasından farklılaşmaktadır. Ayrıca bölgesel düzeydeki ilişkiler ülke içi güvenlik sorunlarıyla ilişkilendirmediği gibi bu düzeydeki ilişkiler genel olarak bu tezden farklı vakaları incelemiştir. Bu bağlamda bu tez ve Kumar'ın derlediği kitap; teorik, metodolojik, kapsam ve zaman bakımından birbirinden farklılık göstermektedir.

Enze Han ve Lawrence Saez (2015) tarafından yazılan "China as "offshore balancer" and South Asia's Regional Security Complex" başlıklı kitap bölümünde Çin'in ABD ile rekabeti ve Çin'in büyük stratejisinde iş birliği yapılabilecek alanlara işaret edilmiştir. Bu anlamda Güney Asya uygun bir bölge olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Han ve Saez Çin'in Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka ve Nepal ve Butan ile stratejik ilişkilerini değerlendirmiştir. Buna göre Çin'in bölgeye nüfuzunu kolaylaştırıcı unsur olarak Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal ve Butan gibi devletlerin Hindistan'ın bölgedeki hegemonyasına karşı Çin'i nasıl kullandığını göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda Hindistan'ın bölgedeki fiili hegemon durumunun aşındığına ve sorgulandığına işaret edilmiştir. Böylelikle küçük devletlerin ittifak davranışlarına ilişkin literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır. Ancak Han ve Saez'in kuramsal ve bu nedenle metodolojik hatalar yaptığı görülmektedir. Şöyle ki Çin'in Hindistan'ın hegemon durumunu aşındırmak için görece küçük Güney Asya ülkeleri ile kurduğu ilişki offshore dengeleme ile ifade edilmiştir. Ancak başlıkta görüldüğü üzere bölgenin sınırları BGKT'ye göre

çizilmiştir. Bu teoriye göre kompleksin iki kutbu vardır: Hindistan ve Pakistan. Yani Hindistan bölgenin hegemon gücü değildir. Bu bağlamda teoriye göre GABGK’de bir hegemon güç statüsü bulunmamaktadır. Hindistan ve Pakistan bölgesel güçlerdir. Öte yandan küçük güçlerin Pakistan’ın peşine takılmak yerine dengeleyici olarak Çin’i tercih etmesi bölgesel güvenlik kompleksinin klasik kutupluluğunun aşındığını ya da ortadan kalktığını gösterir ki yazarların böylesi bir tartışma yapmadığı görülmektedir. Eğer kutupluluk ortadan kalkmışsa GABGK’nin yapısının dönüşüme uğrayıp uğramadığı tartışılmalıdır. Başka bir ifadeyle GABGK’den söz edilip edilmeyeceği tartışılmalıdır. Öte yandan kutupluluk devam ediyorsa ve Çin’in bölgeyle etkileşimi artmışsa o halde BGKT’ye göre bu durum Asya Süper Kompleksi çerçevesinde tartışılmalıdır. Çalışmanın genel amacı ve eleştirileri bu şekilde ortaya konulduktan sonra bu tez çalışması ile farklılıklarına geçilebilir. İlk fark Han ve Saez’in Hindistan’ı değil Çin’i merkeze alması ve Çin’in GABGK’nin bazı devletleri ile ilişkilerini ele almasıdır. İkinci fark Han ve Saez’in ilişkilerde güvenliğe değil daha çok ticari ilişkilere odaklanmasıdır.

Zulfqar Khan (2015) tarafından yazılan “India-Pakistan: Emerging Trends in Strategic Dynamics” başlıklı makale Hindistan-Pakistan ilişkilerini, BGKT ışığında küresel ve diğer bölgesel düzeylerdeki değişim ve etkileşimler bakımından ele almıştır. Örneğin Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkiler; Çin ve Pakistan arasındaki ilişkiler, ABD ve Çin’in Hint-Pasifik’teki rekabetinde Hindistan’ın konumu ve Ortadoğu ve Uzak Doğu’daki gelişmeler ışığında tartışılmıştır. Khan’ın makalesinde olduğu gibi bu tezde BGKT ve Hindistan ve Pakistan ilişkilerine değinilse de ikisi arasında farklar vardır. Bu tezde Hindistan’ın ülke içi düzeydeki güvenlik sorunları ve bunun bölgesel ilişkilere yansımaları ele alınmakta ve küresel ve bölgeler arası ilişkilere yer verilmemektedir. Bu bağlamda tezde Hindistan ve Pakistan ilişkileri Cammu ve Keşmir’deki ayrılıkçılık hareketleri bağlamında açıklanmıştır. Khan ise ülke içi ve bölgesel düzeydeki etkileşime değinmediği gibi Cammu ve Keşmir’e özel bir yer vermemiştir. Öte yandan bu tezde yer alan Hindistan’ın Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerine Khan’ın makalesinde yer verilmediğinden kapsam olarak da farklılık vardır.

Masud Musayev (2016) tarafından hazırlanan “Bölgesel Bir Güç Olarak Hindistan’ın Diğer Küresel Güçlerle İlişkileri: ABD ve Çin Örneği” başlıklı doktora tezi Soğuk Savaş sonrası Hindistan’ın dış politika paradigmasındaki değişimi ve küresel güçler olarak sunduğu ABD ve Çin ile ilişkilerini ele almıştır. Ayrıca Hindistan’ın uluslararası

ilişkilerdeki konumu bölgesel güç statüsü çerçevesinde nükleer güç ve birtakım bölgelerle münasebetleri ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Bu tez ise Hindistan'ın küresel güçlerle ilişkileri ele almaması ve ana odak noktası olarak ülke içi güvenlik sorunlarını ve bunların bölgesel ilişkilere etkilerini ele alması gibi yönlerden Musayev'in çalışmasından ayrılmaktadır.

Duygu Özlük (2016) tarafından hazırlanan "Batı Dışı Dünyada Demokrasi Promosyonu: Hindistan Örneği" başlıklı doktora tezi genellikle batılı devletlerce yapıldığı bilinen demokrasi promosyonunun batı dışı toplumlarda da görünür hale geldiği fikrinden yola çıkmıştır. Özlük'ün çalışmasında Güney Asya'daki hâkim konumu ve Nepal'le derin ilişkileri bağlamında Hindistan'ın Nepal'in demokratikleşmesi sürecindeki etkisi demokrasi promosyonu kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu tez ve Özlük'ün tezinin ortak noktası Hindistan ve Nepal ilişkileri gibi görünse de ikisi de konuları farklı bağlamlarda ele almıştır. Ayrıca Özlük'ün analizine Pakistan, Butan, Bangladeş ve Myanmar'ı dahil etmemesi bir diğer farklılıktır. Son olarak ise Özlük analizini demokrasi promosyonu kavramı etrafında yaparken bu tez BGKT ışığında güvenlik odaklı bir analiz sunmaktadır.

Harsh V. Pant'ın (2016) "Indian Foreign Policy: An Overview" başlıklı kitabı 21. yüzyılda Hindistan dış politikasının genel hatlarını ve Hindistan'ın büyük güçlerle, komşularıyla ve diğer bölgelerle ilişkilerini ortaya koymuştur. Bölgesel ilişkilerde Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka, Afganistan ve Butan gibi devletlere yer verilmiştir. Kitap Hindistan dış politikasına bir giriş niteliği taşıdığı için ilişkilerde spesifik ve detaylı bir anlatı yapılmamıştır. Bu bağlamda Pant'ın kitabında Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ve bunların komşularla ilişkilere etkileri analiz edilmediği için bu kitap ve tez farklı konuları analiz etmektedir. Ayrıca Pant'ın BGKT'yi kullanmaması ve Myanmar'ı çalışmasına dahil etmemesi diğer farklılık noktalarıdır. Zamansal olarak Pant 21. yüzyıla odaklanırken bu tez Soğuk Savaş sonrası dönemi (1991-2020) ele almıştır. Böylelikle Pant'ın kitabı ve bu tez konu, metodoloji ve zaman bakımından farklılık göstermektedir.

Arzan Tarapore'nin (2017) "India's Slow Emergence as a Regional Security Actor" başlıklı makalesi Hindistan'ın bölgesel bir güvenlik aktörü olarak yükselişini ifade ederken onun yükselişinin önündeki engellere yönelik tehdit algılamasında Pakistan ve Çin küresel hesaplamalar çerçevesinde tartışılmıştır. Bu bağlamda Hindistan bölgesel

ilişkileri ülke içi düzeyden ziyade son yıllarda popüler olan Hindistan'ın yükselişi temelinde ele alınmış ve Hindistan ve ABD ilişkilerine yer verilmiştir. Bu açılarından bu tez ve Tarapore'nin makalesi açık bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır.

Cengiz Topel Mermer'in (2018) "Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan İlişkileri Üzerine Etkileri" başlıklı doktora tezi Keşmir sorununu merkeze alarak Hindistan-Pakistan arasındaki çatışmacı doğaya sahip olan ilişkiyi ve bunun nedenini analiz etmiştir. Keşmir meselesi ve iki devletin ilişkileri 1947-2010 dönemiyle sınırlandırılarak anlatılmıştır. Çalışma jeopolitik kavramı ve milliyetçilik kuramları çerçevesinde yürütülmüştür. Mermer'in çalışması ve bu tezin ortak yönü Hindistan-Pakistan ilişkilerini Keşmir meselesi üzerinden ele almaktır. Ancak bu tezde Keşmir meselesi bölgesel ve ülke içi düzey (Cammu ve Keşmir) olarak iki aşamada ele alınırken ve sorunun yayılma (spill over) etkisi perspektifinden yaklaşılırken Mermer Keşmir sorununu devletten devlete (state-to-state) bir bakış açısıyla ele almıştır. Bağlantılı olarak Mermer Keşmir sorunu özelindeki çatışmacı ilişki kalıbının nedenini ortaya koymaya çalışırken bu tez ise sorunun nedenini değil; sorunun Hindistan güvenlik algılamasındaki yerini ve Hindistan'ın politikalarına etkilerini analiz etmektedir. Diğer taraftan Mermer'in çalışmasında yalnızca Keşmir meselesi ve Hindistan-Pakistan ile ilişkiler ele alındığından bu tezle kapsam açısından da ayrılmaktadır.

Arfin Sudirman'ın (2018) "The India-Pakistani Military and Nuclear Arms Race in Post-Cold War Period: The Regional Security Complex in South Asia" başlıklı makalesi BGKT perspektifinden Hindistan-Pakistan arasındaki nükleer silah yarışını ve bunun GABGK'ye etkilerini açıklamıştır. Ayrıca iki devlet arasındaki güç dengesi ve güvenlik ikileminin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi devam ettiği iddia edilmiş ve söz konusu rekabette ABD, Rusya, Çin ve Birleşmiş Milletler gibi aktörlerin etkileri anlatılmıştır. Bu minvalde bu tez ve Sudirman'ın makalesi arasında ortak noktalar teorik çerçeve ve Hindistan-Pakistan rekabetidir. Ancak Sudirman Hindistan-Pakistan ilişkilerine nükleer silah yarışı açısından bakarken bu tez Keşmir meselesini merkeze almıştır. Öte yandan Sudirman küresel tehditleri içinde barındıran nükleer silah yarışında küresel güçleri de analizine yerleştirmiştir. Ancak bu tezin analizi sadece Hindistan'ın ülke içi düzeyindeki güvenlik sorunlarına (örneğin CK'deki ayrılıkçı hareketler) ve bu bağlamdaki Hindistan-Pakistan ilişkilerine (bölgesel düzeye) yer vermiştir. Bir diğer fark ise bu tez Hindistan'ın

Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerine yer verirken Sudirman'ın makalesi bu aktörleri içermemiştir.

Rahmat Ullah'ın (2020) “Çin Hindistan Denklemine Bangladeş Avami Ligi'nin Dış Politika Söylemi (2009-2018)” başlıklı doktora tezi Bangladeş'i merkeze alsa da Hindistan'ın bölgesel düzeydeki ilişkileri bakımından Bangladeş penceresinden bir öngörü sağlamaktadır. Bu anlamda Hindistan'ı doğrudan ele almaması ve konu (ilişkilerde hangi konuların etkili olduğu) açısından bu tez çalışmasıyla farklıdır. Ayrıca Ullah'ın tezi Eleştirel Jeopolitik çerçevesinde bir analiz yaparken bu tez analiz çerçevesi olarak BGKT'yi kullanmaktadır.

Mohammad Tarequl Islam (2020) tarafından yazılan “Analysis the Main Characteristics and Dynamics of Sub-Regional: Security Complex of South Asia” başlıklı makale BGKT ışığında GABGK'nin uluslararası sistemdeki kritik yerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda çalışmada bölgesel, bölgeler arası ve küresel düzeylerde analiz yapılmıştır. Islam'ın çalışmasında Hindistan özelinde değil de genel olarak GABGK'nin belirli düzeylerdeki dinamikleri ve etkileşimleri anlatıldığı için bu tez çalışmasından farklıdır. Başka bir ifadeyle bu tez ve Islam'ın makalesi farklı konuları incelemektedir.

Mustafa Keskin'in (2021) “Hindistan Ulus İnşası ve Dış Politika Kimliği” başlıklı doktora tezi Hindistan'ın ulus inşası süreçlerine ve bu süreçlerdeki aktör, kurum ve dini-kültür gibi pek çok unsurun etkilerini tarihsel olarak ortaya koymuştur. Böylelikle inşacı ekolde atıf yapılan devlet kimliği kavramı ve söz konusu kimliğin dış politikaya yansımaları açıklanmıştır. Keskin'in amacı Hindistan dış politika kimliğinin olabildiğince çok örnekteki yansımalarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Keskin'in tezi ve bu tez çalışması arasında açık farklılıklar bulunmaktadır. Keskin'in tezinde, bu tez çalışmasında ele alınan ülke içi güvenlik sorunlarına değinilmemiş ve Hindistan'ın Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkiler dar bir şekilde ve güvenlik bağlamı dışında ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle Keskin Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ve bunların bölgesel yansımaları arasında bir bağlantı kurmamıştır. Bu anlamda Keskin'in tezi ve bu tez konu ve teorik çerçeve açısından farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak görülmektedir ki bu tez konu, teori ve zamansal olarak mevcut Türkçe ve uluslararası literatürdeki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Çalışmanın bu özgün gündemiyle bilimsel çalışmalara önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Özellikle Türkçe literatürde Güney Asya dinamikleri içerisinde Hindistan'a farklı bir bakış açısı

kazandırılması hedeflenmektedir. Bu anlamda bu tez gerek Türkçe gerekse uluslararası literatürde kayda değer bir boşluğu doldurmaktadır.

1. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu tez çalışması Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarını, bu güvenlik sorunlarının bölgesel (komşu ülkelerdeki) bağıntıları ve bu bağıntılar çerçevesinde Hindistan'ın komşu devletlere yönelik güvenlik politikalarını ele almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın alanı güvenlik ve bölge odaklı olmaktadır. Ayrıca analiz düzeyi olarak ülke içi (domestic) ve devletler arası/bölgesel (state-to-state) olmak üzere iki düzeyde inceleme yapılmaktadır. Bu nedenle çalışmada, çalışmaya en yakın ve işlevsel olarak görülen teorik çerçevenin Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (Regional Security Complex Theory) olduğu tespit edilmiştir. Teoriye göre Hindistan'ın içinde bulunduğu bölge Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi (GABGK) olarak sunulmakta ve Hindistan'a bölgede ayrıcalıklı bir konum atfedilmektedir. GABGK içerisinde Hindistan, Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş, Sri Lanka ve Maldivler bulunmaktadır. Afganistan ve Myanmar ise GABGK'yi sırasıyla Körfez'den (Ortadoğu'dan) ve Güneydoğu Asya'dan ayıran izolatörlerdir (insulator).

GABGK'nin BGKT için ayrı bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü 1983 yılında Buzan tarafından "People, States, and Fear" adlı kitapta bölgesel güvenlik kompleksi kavramı ilk kez ortaya konulduktan sonra teorinin kapsamlı uygulaması Buzan vd. (1986) tarafından "South Asian Insecurity and The Great Powers" adlı çalışmada ortaya koyulmuştur. Bu çalışma henüz yeni olan bölgesel güvenlik kompleksi kavramının ampirik uygulamasını, bir bakıma ilk testini ifade etmektedir. Ardından bu iki çalışmada yer alan klasik bölgesel güvenlik kompleksi tanımı, Kopenhag Okulu'nun Güvenikleştirme Teorisi ve Güvenlik Sektörleri Yaklaşımı ışığında 1998'de Buzan, Wæver ve Wilde tarafından yazılan "Security: A New Framework for Analysis" adlı kitapta yenilenmiştir. Daha sonra 2003 yılında Buzan ve Wæver tarafından kaleme alınan "Regions and Powers: The Structure of International Security" isimli kitapta bölgesel güvenlik komplekslerinin yeni tanımı ışığındaki güvenlik yaklaşımı GABGK dahil olmak üzere tüm uluslararası sisteme uygulanmıştır. Başka bir ifadeyle uluslararası sistem bölgesel güvenlik komplekslerine bölünmüştür. 2011 yılına gelindiğinde uluslararası sistemdeki birtakım değişimlerin GABGK'de bir dönüşüme yol açıp açmadığını incelemek adına Buzan tarafından "The South Asian Security Complex in a Decentring World Order: Reconsidering Regions and Powers Ten Years On" isimli makale yazılmıştır. Sonraki süreçte gerek BGKT gerekse GABGK özelinde bir

dönüşümün olduğuna dair herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Açıkçası Hindistan'ın merkeze alındığı bu tez çalışmasının yan çıktılarında birisi de GABGK'nin ülke içi ve bölgesel düzeylerde daha önce ortaya konulan güvenlik kalıplarının devam edip etmediğinin ortaya koyulmasıdır. Bu başlık altında yukarıda adı geçen çalışmalar ışığında teorinin GABGK'ye ve Hindistan'a dair ortaya koyduğu güvenlik dinamikleri izah edilecektir. Zira çalışmanın ikinci bölümü (Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları) ve üçüncü bölümü (Hindistan'ın komşularıyla ilişkileri), teorinin bu yöndeki çerçevesine oturtulmaktadır. Başka bir ifadeyle teori uygulaması yapılan bu tez çalışmasında, doğal olarak BGKT'nin iddiaları/varsayımları verili olarak kabul edilmektedir.

BGKT'ye dair detaylara yer vermeden önce onu diğer bölge odaklı teorilerden ayıran yönlerine yer verilebilir. Bu sayede tezde neden BGKT'nin tercih edildiği daha açık hale gelmiş olacaktır.

Bölge çalışmaları bölgeleri birer alt sistem olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda literatürde “bölgesel alt sistem” veya “alt sistem” şeklinde isimlendirmeler mevcuttur. Bu yöndeki çalışmalar 1950'lerin sonunda başlayıp 1960'larda artmıştır. Ancak 1970'lerde bu tarz çalışmalara ilgi oldukça düşmüştür. Nitekim Soğuk Savaş şartlarında uluslararası sistem düzeyinde analiz yapan çalışmalara ilgi artmıştır. BGKT'ye göre bunun nedeniyse bölgesel dinamiklere uluslararası sistem dinamiklerinin bindirme (overlay) yapmasıdır. Ancak yine de bölgesel alt sistemlerin var olduğu kabul edilen bir husus olmuştur (Karaca ve Yüce, 2017: 162). Başka bir ifadeyle uluslararası sistem içinde her alt sistemin kendisine ait bir sisteme sahip olabileceği düşünülmüştür (Kenar, 1994: 12).

Alt sistem çalışmalarında ilk olarak anılabilecek çalışma Leonard Binder'in 1958 tarihli “The Middle East as a Subordinate International System” başlıklı makalesidir. Makale uluslararası politika literatüründe bölgesel düzeydeki dinamiklerin eksikliğinden hareket etmiştir. Binder'e göre uluslararası politika çalışmalarında kayda değer iki eğilim bulunmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası politikayı sistemleştirmeye ve genellemeye çalışan çalışmalardır. Başka bir ifadeyle hesaplanabilir bilgi ve modellerin tüm aktörlere uygulanabileceği genellemelere ulaşmayı hedefleyen çalışmalardan söz edilmektedir. İkinci tarafta ise dış politikanın/aktörlerin davranışlarının temelini oluşturan tarihsel ve sosyal bağlam ile uluslararası politika arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan çalışmalardır. Bu tarz çalışmalar spesifik konularda detaylı bilgi vermeyi amaçlayan alan çalışmalarıdır (area studies). Binder ise bu ikisi arasında bir orta yol bulmaya çalışmıştır (Binder, 1958:

408). Ortadoğu'yu vaka olarak seçen Binder ABD-SSCB rekabetini simgeleyen kutupluluk varsayımının; bir alt sistem (subordinate system) olan Ortadoğu içindeki ilişkileri ve bu alt sistemle uluslararası sistem arasındaki ilişkiyi tam olarak açıklayamadığı sonucuna ulaşmıştır (Binder, 1958: 427). Binder'in çalışması alt sistem çalışmalarında bir başlangıç olarak kabul edilebileceği için diğer bölgelerde uygulanmak için yeterli bir çerçeve sunmamaktadır. Örneğin herhangi bir bölgenin tanımlanması hususunda açık ve sabit kriterler sunamamıştır. Öte yandan belki de en önemlisi bölgelere güvenlik perspektifinden yaklaşmamıştır. Ayrıca uluslararası sistemdeki güç rekabetinin Ortadoğu'ya yansımaları ele aldığı için bu tez çalışması adına uygun yöntemi sunmamıştır.

Alt sistemlerle ilgili bir diğer önemli çalışma Michael Brecher'in 1963 tarihli "International Relations and Asian Studies: The Subordinate State System of Southern Asia" başlıklı makalesidir. Binder'a benzer şekilde Brecher de uluslararası politikada süper güçler arasındaki ilişkilere odaklanmanın ve diğer aktörlerin buna uygun davranacağını varsaymanın yanlış olduğundan hareket etmiştir. Bu tarz çalışmalar uluslararası sistemin kutuplu yapısı dışında kalan ilişkileri, davranışları ve çatışmaları gözden kaçırmaya sebep olmaktadır. Brecher gözden kaçan alanın alt sistemler olduğunu özellikle vurgulamıştır. Alt sistemlere yönelik çalışmaların azlığına dikkat çekildikten sonra bu boşluğun doldurulması için Uluslararası İlişkiler disiplininin ve alan çalışmalarının ortak çalışması ihtiyacına dikkat çekilmiştir (Brecher, 1963: 217). Yazar alt sistemlerin tanımlanabilmesi için belirli kriterler sunmuştur. Bu kriterlerden önce ise yapı (structure) ve doku (texture) olmak üzere iki operasyonel kavram sunmuştur. Yapı sistemin birimleri arasındaki ilişkiler modelinin temel özelliklerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle alt sistem içindeki birimler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Doku ise söz konusu ilişkilerin içinde işlediği çevrenin genel özelliklerini (materyal, politik, ideolojik) ifade etmektedir (Brecher, 1963: 218; Karaca ve Yüce, 2017: 159). Ardından Brecher bir alt sistemin varlığı için altı kriter belirlemiştir ve buna göre Ortadoğu, Amerika, Güney Asya, Batı Avrupa ve Batı Afrika olmak üzere beş alt sistemin olduğunu ve daha fazlasının da olabileceğini ifade etmiştir (Brecher, 1963: 219-220). Brecher'in bölge tanımlaması güvenlik esaslı olmayıp daha geniş değişkenler üzerine kurulu olduğu için bu tez açısından uygun görülmemiştir. Ayrıca Brecher çalışmasının henüz tam olgunlaşmadığını ve bir devletin dış politikasının (sistemle olan ilişkisinin)

anlaşılabilmesi için o devlet hakkında detaylı bilgileri sunacak alan çalışmalarının gerekli olduğunu ifade etmiştir (Brecher, 1963: 235).

Zartman ise Afrika alt sisteminin var olup olmadığını, alt sistemin üyelerine ve bu üyeler arasındaki (askeri-ekonomik anlamda) güç dağılımına odaklanmıştır. Nicelik, nitelik, yoğunluk ve kalıplar şeklinde ifade edilen kavramlarla alt sistem içerisindeki ilişkilerin doğası açıklanmaya çalışılmıştır (Zartman, 1967: 554). Ancak Zartman bölge sınırlarını ve ilişkilerin doğasını açıklarken güvenlikten daha geniş konulara odaklanmıştır. Ayrıca yazar alt sistemi uluslararası sistemin küçültülmüş hali olarak resmettiği için alt sistem içindeki birimlerin ilişkilerinde ülke içi düzeyi yeterince dikkate almamıştır. Bu bağlamda ülke içi düzeydeki güvenlik sorunlarının yayılımları çerçevesinde bir bölgesel güvenlik örüntüsü sunmamıştır.

Alt sistem/bölge çalışmaları konusunda Binder, Brecher ve Zartman gibi kuramsal ve kavramsal çerçeve sunmayı hedefleyen çalışmalar alan çalışmalarıyla desteklense de bu yöndeki çalışmalara ilgi devam etmemiştir (Özalp, 2013: 51). Bölgelerle ilgili çalışmalar daha çok alan çalışmalarıyla sürmüştür. Yani kuramsal ve kavramsal çerçeve olmaksızın sürdürülmüştür denilebilir. Bu nedenle bu çalışmalar gereken kavramsal ve metodolojik yetkinliğe ve ortak tanımlamalara ulaşamamıştır. Örneğin ortak kabul görmüş bir alt sistem tanımlamasına ulaşamamıştır ki Thompson yirmi iki alt sistem tanımı tespit etmiştir. Thompson'ın çalışmasının amacı da bu karmaşıklığı ortadan kaldırıp en azından bir alt sistem tanımlamasına ulaşabilmektir (Thompson, 1973: 89-90; Lake, 1997: 46-47). Eldeki çalışmaların uluslararası/küresel sistem adına üretilen varsayımların bölgelere uyarlaması şeklinde olduğu söylenebilir (Özalp, 2013: 51).

Buzan ve Wæver (2003)'e göre kendi çalışmalarına en yakın olan Lake ve Morgan (1997)'in derlediği "Regional Orders: Building Security in a New World" isimli kitaptır. Zaten bu kitap da Buzan tarafından ortaya konulan bölgesel güvenlik kompleksi kavramının ilk versiyonundan hareket etmiştir (Lake ve Morgan, 1997: 11). Ancak Lake ve Morgan bölgelerin yapılarını açıklarken güvenlik odağının dışında nedensel değişkene yer vermektedir. Bu nedenle daha önceki yıllardaki alt sistem (bölge) çalışmalarının yaşadığı sorunla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar çok fazla nedensel bağlantı ve odak eksikliği olarak ifade edilebilir (Buzan ve Wæver, 2003: 79). Bölgesel düzeyin önemine dikkat çeken Lake ve Morgan bölgeleri tanımlamak ve sınırlarını çizmek için dışşallık (externality) kavramını kullanmıştır. Dışşallık BGKT'deki gibi yayılma (spillover)

anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bölgesel sistemler bir veya daha fazla yayılımın/dışsallığın ürünüdür ve dışsallıklar zorunlu olmasa da bir coğrafi bölgeden kaynaklanmaktadır. Yayılım söz konusu olduğunda elbette ki etkileşimlerin var olduğu bir bölgesel sistemden söz edilmiştir. Başka bir ifadeyle bu bağıntılar (linkages) dizisinin, bölgesel sistemin merkezinde yer alan stratejik etkileşimleri ürettiğinden hareket edilmiştir (Lake ve Morgan, 1997: 13; Lake, 1997: 46). Ayrıca Lake ve Morgan uluslararası/küresel, bölgesel ve ülke içi düzeylerin bir arada var olduklarına ve aynı zamanda bu düzeylerin etkileşim halinde olduklarına dikkat çekmiştir. Ek olarak devletlerin davranışları ülke içi dinamiklerle motive edilirken, uygulamada bölgesel ve uluslararası düzeydeki dinamiklerle kısıtlanmaktadır. Bu nedenle yazarlar söz konusu üç düzey arasındaki sinerjiyi ortaya koymayı hedeflerken bu üçlü etkileşimin geleneksel teoriler tarafından kaçırılabilceğini ifade etmiştir. Ancak yazarlar böylesi çalışmaların henüz emekleme aşamasında olduğuna ve henüz gereken analitik kavramların ve metodolojik araçların eksikliğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle Lake ve Morgan yakın zamanda çok düzeyli (multilevel) teorilerin ortaya konulmasının beklenmediğini ve teorik varsayım ve öngörülerin kısmi olduğunu söylemiştir (Lake ve Morgan, 1997: 14). Bu bağlamda Lake ve Morgan ülke içi, bölgesel ve uluslararası/küresel düzeyler arasındaki etkileşime dikkat çekse de kullanışlı bir çerçeve sunmadıkları anlaşılmıştır. Öte yandan Buzan ve Wæver ise (kısmen) tüm dünyayı (güvenlik) bölgelerine ayırarak teoriyi test etmiştir. Teorinin dünyadaki bütün bölgelerde uygulanıp uygulanmadığının test edilmesi teoriyi güçlü kılan yönüdür. Yukarıda ele alınan bölgesel/alt sistem çalışmalarından daha işlevsel ve tutarlı bir çerçeve sunduğu için BGKT bu tezin teorik ve kavramsal çerçevesini oluşturmuştur. Söz gelimi BGKT kendi içinde tutarlı bölge tanımlaması, bölgelere güvenlik perspektifinden bakması ve analiz düzeyleri arasındaki etkileşim (özellikle güvenlik dinamiklerinin yayılımı) konularında kapsamlı bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Özellikle BGKT'nin GABGK için halihazırda bir çerçeve sunması ve bu bölgesel güvenlik kompleksinde Hindistan'a özel bir yer vermesi bu tez açısından oldukça uygun bir alan sağlamıştır. Ayrıca BGKT'nin Soğuk Savaş sonrası şartlarında yenilenecek ortaya konulması, uluslararası politikadaki güncel gelişmeleri değerlendirmek adına yukarıda bahsi geçen görece eski alt sistem çalışmalarından daha kullanışlı şartlar sağlamaktadır. Öte yandan yine bu alt sistem çalışmaları ülke içi düzey ve bölgesel (veya diğer düzeyler) arasındaki etkileşimin incelenmesine imkan

vermemektedir. Bu çalışmalar daha ziyade uluslararası sistem ve alt sistem etkileşiminin incelenmesi için uygundur. Son olarak Buzan'ın 1983'te "People, States, and Fear" adlı kitapta bölgesel güvenlik kompleksi kavramını ilk kez ortaya koyması ve daha sonra Güney Asya özelinde Buzan vd. (1986) tarafından "South Asian Insecurity and The Great Powers" adlı kitapta teorinin kapsamlı uygulamasının yapılması; bölgesel/alt sistem çalışmalarının devamı olarak görülebilir.

1.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Bu tez çalışmasında herhangi bir teorik tartışma veya teori inşası hedeflenmediği ve teori uygulaması yapıldığı için teorik çerçevemizin ana kaynaklarından ilgili yerler bu başlıkta aktarılacaktır. Bu tez çalışmasında Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi/Regional Security Complex Theory (BGKT/RSCT) teorik çerçeveyi oluşturmaktadır. Teorinin en güncel hali Buzan ve Wæver (2003) tarafından yazılan "Regions and Powers: The Structure of International Security" isimli kitaptır. Uluslararası İlişkiler literatüründe, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası güvenlik kalıpları (patterns of international security) üzerinde etkilerinin olduğu kabul edilmekle birlikte uluslararası güvenliğin yeni karakteri tartışmaya açılmıştır. Bu minvalde BGKT, "sömürgecilik sonrası" (dekolonizasyon) dönemle birlikte bölgesel güvenlik düzeyinin daha özerk ve belirgin hale geldiğini ve Soğuk Savaş'ın bitişinin bu durumu daha da hızlandırdığını iddia etmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 3). Bu bağlamda denilebilir ki teorinin odağının anahtar kelimeleri güvenlik ve bölgedir. Bu güvenlik perspektifiyle teori bir yandan bölgesel düzeyi önemli bir analiz düzeyi olarak sunarken diğer yandan bölgeselleşen ve küreselleşen eğilimler arasındaki etkileşimleri ve göreceli güç dengesini değerlendirmeyi hedeflemektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 3-4, 45). Etkileri uluslararası sistem düzeyinde olan küresel güçlerin (süper güçler/superpowers ve büyük güçler/great powers) etkileşimleri ve (etkileri buldukları bölgeyle sınırlı olan) bölgesel ya da daha küçük güçlerin etkileşimleri arasında ayırım yapılmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 4; Akbayır ve Savaş, 2021: 2021: 230).

Ortaya çıkan yeni güvenlik ortamında BGKT, bölgesel güvenlik etkileşimlerine daha çok önem atfetmektedir. Bunun nedeni "tehditlerin çoğunun uzun mesafelerden ziyade kısa mesafelerde daha kolay yayılması ve dolaşımında olması" şeklindeki ana fikirdir. Bu tehditler, bölgedeki aktörler arasında karşılıklı güvenlik bağımlılığı yoluyla bölgesel

temelli kümelenmelere yol açmaktadır. Bu kümelenmelere güvenlik kompleksleri adı verilmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 4, 41). Gerçekten de fiziksel bitişiklik o denli etkilidir ki komşular arasındaki güvenlik etkileşimi farklı bölgelerdeki (areas) devletlerle cereyan eden güvenlik etkileşiminden daha fazladır (Buzan ve Wæver, 2003: 45; coğrafi yakınlığın tehdit/güvenlik algılamasına etkisi için ayrıca bkz.: Walt, 1987; Walt, 1985; Mearsheimer, 2001). Bu doğrultuda BGKT bir bölge içerisindeki gelişmeleri analiz etmeyi ve bir dereceye kadar tahmin etmeyi ve açıklamayı sağlayan bölgesel güvenlik modeli sunmaktadır. Bu analiz tüm uluslararası sisteme uygulanmaya çalışılmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 40).

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik çevresinin yeni dinamikleri çerçevesinde, teori esasen materyalist ve inşacı yaklaşımlarının bir karışımı şeklindedir. Materyalist tarafta Neorealizm'in yapısal (structure) perspektifi hakimdir. Neorealizm'de uluslararası sistem düzeyinde olan bu yapısal perspektif, BGKT'de bölgesel düzeye indirgenmiştir ki bu anlamda Neorealizm'in tamamlayıcısı olduğu iddia edilmektedir. İnşacı yönde ise Güvenikleştirme Teorisi bulunmaktadır ki söylem ve algılama boyutundaki maddi olmayan/sosyal süreçler dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede bölgesel düzeyde dostluk (amity)-düşmanlık (enmity) kalıpları dikkate alınmaktadır. Bu şekilde Neorealizm'in materyalist bakış açısından ayrılmaktadır. Sonuçta BGKT'nin bölgesel güvenlik komplekslerindeki analizleri güç dağılımı (distribution) ve dostluk-düşmanlık kalıbı bağımsız değişkenleri temelinde yapılmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 4, 40).

1.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ve Güvenlik Perspektifi

BGKT'nin güvenlik olgusuna bakışı bölgesel düzeyi ve bölgesel düzeye bakış açısı ise bölgesel güvenlik komplekslerini ortaya çıkarmıştır. Bu tez çalışmasının odak noktası ve amacı, teorinin güvenlik kompleksleri tanımını çerçevesinde yürütülmektedir.

Uluslararası güvenlik çalışmalarında yaygın olarak ulusal ve küresel olmak üzere iki düzey hakimdir. Fakat bölgesel güvenlik komplekslerinin ortaya atılmasının nedeni uygun bir analiz düzeyi sunmak adına bölgesel düzeyi ön plana çıkarmaktır. Bunun nedeni ulusal güvenlik ve küresel güvenlik dinamiklerinin bölgesel düzeydeki kalıplar anlaşılabilir olarak anlamlandırılabilirliği yönündeki düşüncedir. Nitekim Buzan ve Wæver'e göre güvenlik dinamikleri doğası gereği ilişkiseldir ve münferit olarak hiçbir ulusun güvenliği diğerlerinden bağımsız değildir. Bu anlamda ad hoc bir şekilde (belirli/özel

amaç için) bir devletin güvenliğini (örneğin Hindistan'ın güvenliği) ima eden ulusal güvenlik kavramı/düzeyi güvenlik analizi için yeterli değildir. Zira sistemik ve alt-sistemik bağlamlar kavranmadan güvenliği anlamak mümkün görülmemektedir. Küresel güvenliğe gelince Buzan ve Wæver'e göre bütüncül anlamda bir küresel güvenlikten bahsetmek bir gerçekliği değil en iyi ihtimalle bir temenniye ifade etmektedir. Zira dünya güvenlik bakımından sıkı bir şekilde bütünleşmiş değildir. Süper güçler (superpowers) ve büyük güçler (great powers) dışında tüm kürenin veya pek çok ülkenin gerçek güvenlik endişelerini yansıtacak sınırlı miktarda genellemeden bahsedilebilir (Buzan ve Wæver, 2003: 43). Demek oluyor ki BGKT birden fazla devletin güvenlik endişelerinin yansıtıldığı bir düzeyin peşindedir. O halde bölgesel güvenlik kompleksleri, üyesi devletlerin ortak güvenlik endişelerinin varlığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bölge, devletlerin veya diğer birimlerin güvenliklerinin birbirinden ayrı olamayacakları kadar yakın bir şekilde birbirine bağlandığı seviyeyi ifade etmektedir. Ayrıca bölgesel düzey, ulusal ve küresel güvenliğin uç noktalarının etkileştiği ve eylemlerin çoğunun vuku bulunduğu yerdir. Bu bağlamda ayrı birimlerin güvenliği (ulusal güvenlik) ve küresel güç müdahalesi süreci ancak bölgesel güvenlik dinamikleri anlaşılabilir (Buzan ve Wæver, 2003: 43; Kaya, 2019: 58-59; Üste ve Aydın, 2022: 265). Nitekim küresel güçler bölgesel kırılmalıklar sayesinde bölgelere nüfuz edebilmektedirler. BGKT'nin güvenliğe dair bakış açısı bu şekilde özetlenebilir.

Söz konusu güvenliğe dair bakış açısı temelinde oluşturulan “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramını ilk olarak Barry Buzan kullanmıştır. Buzan'ın (1983) “People, States, and Fear” isimli eserinde bölgesel güvenlik kompleksleri askeri güvenlik ve devlet merkezli bir tanım şeklinde ortaya konulmuştur. Buzan'ın bölgesel güvenlik komplekslerine ilişkin klasik tanımını “birincil güvenlik kaygıları, ulusal güvenlikleri gerçekçi bir şekilde birbirinden ayrı düşünülemez kadar, yeterince yakın olarak birbirine bağlanan devletler grubu” (Buzan, 1983: 106) şeklindedir. Buzan, Wæver ve Wilde'nin (1998) “Security: A New Framework for Analysis” isimli eserinde klasik tanımda değişiklik yapılmıştır. Kitapta askeri, çevresel, ekonomik, toplumsal, siyasi sektörler olmak üzere beş güvenlik sektörü ortaya konulmuştur. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni güvenlik gündeminin klasik BGKT'deki etkileri tartışılmıştır (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 197) ve tanımda değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin nedeni Kopenhag Okulu çerçevesinde geliştirilen Güvenlikleştirme Teorisini ve Güvenlik

Sektörleri Yaklaşımını bölgesel güvenlik komplekslerine uyarlama girişimidir. Bölgesel güvenlik komplekslerine bakıştaki ana odak hala kompleks içerisinde birbiriyle bağlantılı güvenlik kaygılarının varlığı ve bunların, aktörleri birbirine bağlaması şeklindedir. Bu bağlamda yeni tanım “güvenikleştirme (securitisation), güvenlik dışılaştırma (desecuritisation) ya da her ikisi olmak üzere başlıca süreçleri, onların (birimlerin) güvenlik sorunları birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar birbirine bağlı olan bir dizi birim” (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 201) şeklindedir³.

1.3. Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Ana Yapısı

BGKT’ye göre bir bölgesel güvenlik kompleksinin ana yapısı dört değişkene sahiptir (Buzan ve Wæver, 2003: 53):

1) Sınır (boundary): Bölgesel güvenlik kompleksini komşularından ayırır. Bölgesel güvenlik kompleksinin sınırları içerisinde iki veya daha fazla devlet bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel kompleksleri birbirinden ayıran coğrafi izolatör/yalıtkan (insulatör) alanlar mevcuttur ve bu alanlarda kompleksler arası etkileşim son derece düşüktür. Ayrıca izolatörler zor bir konumdadır ki her iki kompleksin etkisini hissederek; fakat iki kompleksi birleştirecek kadar güçlü değildirler. İzolatör alanda, bir veya daha fazla birim bulunabilir. İzolatör kavramı tampon devlet (buffer state) kavramından farklıdır. Yani komplekslerin içerisindeki aktörler tampon devlet olabilir ve bunlar güvenikleştirme süreçlerine dahildir. Örneğin Myanmar (Burma) Güney Asya ve Güneydoğu Asya güvenlik komplekslerini birbirinden ayırmaktadır. Başka bir ifadeyle Myanmar bu teoriye göre izolatördür (Buzan ve Wæver, 2003: 41; Akbayır ve Savaş, 2021: 229). GABGK özelinde Hindistan kuzeyindeki Çin tehdidine karşı GABGK içerisindeki Nepal’i ve Butan’ı tampon devletler olarak görmektedir. Sonuçta sınır, BGKT’nin coğrafi/ülkesel (territoriality) odağına ve teorideki coğrafi yakınlık ve bitişikliğe verdiği önemi göstermektedir.

2) Anarşik Yapı (anarchic structure): Bölgesel güvenlik kompleksinin iki veya daha fazla özerk birimden oluşması gerektiği anlamına gelir. Anarşik yapı BGKT’yi Neorealizm’e yakınlaştıran kavramdır (Yavaş, 2010: 79) ki anarşi, üst otoritenin olmadığı ve aktörlerin

---

³ Bu tez çalışmasında güvenikleştirme süreçlerine girilmediği için Güvenikleştirme Teorisi’nin detaylarına yer verilmemektedir. Zira çalışmanın analiz konuları oldukça geniş bir gündemi ve aktörler dizisini içermektedir. Bu nedenle böylesi geniş gündemin güvenikleştirme süreçleri bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır (Güvenikleştirme Teorisi için bkz.: Buzan, Wæver ve Wilde, 1998; Açıkmeşe, 2011; Baysal ve Lüleci, 2015, Emmers, 2017).

kendi çıkarlarını kolladığı bir ortamdır. Bu anarşik yapıda bölgesel güvenlik komplekslerinin işleyişinde, güç ilişkileri (materyalist-kutupluluk) ve düşmanlık kalıpları (inşacı) olmak üzere iki tür ilişki tanımlanmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 49).

3) Kutupluluk (polarity): Birimler arasında güç dağılımını ifade eder. Kutupluluk BGKT'yi Neorealizm'e yakınlaştıran bir diğer kavramdır (Yavaş, 2010: 79). Bölgesel güvenlik kompleksleri alt yapısını oluşturduğu uluslararası sistem gibi tek kutupluluktan, iki-üç ve çok kutupluluğa kadar kutupluluk özelliği gösterebilir. Bu nedenle aktörler arasında güç spektrumunda bir ayırım yapılmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 49; Kaya, 2019: 59). Teori genel anlamda üç güçten bahsetmektedir: süper güçler (superpowers), büyük güçler (great powers) ve bölgesel güçler (regional power). Süper güç statüsüne sahip olmak, uluslararası sistemin tamamında kullanılabilen geniş ölçekli kabiliyetleri gerektirmektedir. Kabiliyetler bakımından birinci sınıf askeri ve siyasi kabiliyetlere ve bu kabiliyetleri destekleyecek ekonomik güce sahip olunması gerekir (Buzan ve Wæver, 2003: 34; Kaya, 2019: 59-60; Üste ve Aydın, 2022: 263; Akbayır ve Savaş, 2021: 230). Bunlara sahip olmanın yanı sıra hem aktörlerin kendilerinin hem de başka aktörlerin onları süper güç olarak kabul etmeleri lazımdır (Buzan ve Wæver, 2003: 34-35). Örnek olarak 19. yüzyılda İngiltere ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD verilmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 35). Diğer bir güç statüsü olarak büyük güçlerin süper güçler gibi tüm sektörlerde büyük yeteneklere sahip olması ve uluslararası sistemin tamamında faaliyet göstermesi (güvenikleştirme süreçlerinde aktif olması) gerekli değildir. Büyük güçler mevcut ya da yakın gelecekte sistem düzeyindeki güç dağılımında başka aktörler tarafından hesaplamalara katılmaları açısından, bölgesel aktörlerden ayrılmaktadırlar. Bu bağlamda küresel hesaplamalarda dikkate alınması gereken aktörlerdir (Buzan ve Wæver, 2003: 35; Üste ve Aydın, 2022: 264). Ayrıca söz konusu güçler birden fazla bölgede faaliyet gösterme kabiliyetlerine sahiptirler. Yine bu şekilde bölgesel güçlerden ayrılmaktadırlar. Öte yandan diğer aktörler tarafından büyük güçlerin potansiyel bir süper güç olma ihtimalinin var olduğu şeklindeki algılama da söz konusudur. Ayrıca bir süper gücün, bu statüden gerilemesi de bu kategoriye (büyük güç kategorisine) girmenin ikinci yoludur (Buzan ve Wæver, 2003: 35). Çünkü normal olarak büyük güç statüsünden düşen aktör, birden fazla bölgede etkiye ve sınırlı olsa da küresel ölçekte askeri eylem kapasitesine sahip olmaya devam edecektir (Buzan ve Wæver, 2003: 35-36). Örneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa süper güç statüsünden büyük güç statüsüne

gerilemiştir (Buzan ve Wæver, 2003: 36). Özetle bir aktörün hem birden fazla bölgede faaliyet gösterebilmesi ve potansiyel süper güç olarak görülmesi, büyük güç statüsü için gereklidir. Son olarak bölgesel güçler, bölgesel güvenlik komplekslerinin kutupluluğunu tanımlamaktadır. Örneğin Güney Asya’da bölgesel güçler olarak Hindistan ve Pakistan iki kutuplu bir yapıyı meydana getirmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 37; Birdişli ve Gören, 2017: 21). Bölgesel güçlerin kabiliyetleri bölgelerinde yüksek olsa da küresel düzeyde pek fazla etkili değillerdir. Üst düzey güçler onları bölgelerindeki etkili konumları itibariyle dikkate almaktadırlar. Bölgesel güçler (örneğin Hindistan) kendilerini üst düzey aktörler olarak görseler bile, sistem düzeyindeki hesaplamaların dışında tutulurlar. Bu onların küresel güç rekabetine katılmayacakları anlamına gelmez. Örneğin Soğuk Savaş şartlarında kutup liderleri onları (çevreleme gibi) politikalarında araçlar olarak görebilirler. Bu nedenle küresel düzeydeki hesaplamaların dışında tutulmaları, küresel düzeydeki bir aktöre verilen önemde olmamalarını ifade etmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 37).

4) Sosyal İnşa/Yapı (social construction): Birimler arasındaki dostluk (amity) ve düşmanlık (enmity) kalıplarını ifade eder. Kutupluluk çerçevesinde ele alınan güç dağılımını maddi anlamda hangi güvenlik kümelenmelerinin⁴ mümkün olup olmadığı hakkında bilgi verse de çatışma kalıplarını tahmin etmek için yeterli değildir (Buzan ve Wæver, 2003: 49). Bu nedenle BGKT, dostluk-düşmanlık kalıplarına da bakmayı salık vermektedir. Bu dostluk ve düşmanlık kalıpları, tarih, kültür, din ve coğrafya gibi çeşitli arka plan faktörlerinden etkilenmektedirler (Buzan ve Wæver, 2003: 50; Kaya, 2019: 59; Erbaş, 2020: 172).

Bu ana yapıdaki kırılğanlıklar/rekabetler/düşmanlık kalıpları aracılığıyla küresel güçler bölgeye nüfuz (penetration) edebilir yahut küresel dinamiklerin bölgesel dinamikleri baskılayacağı/işlevsiz kılacağı şekilde, küresel güçler bölgeye bindirme (overlay) yapabilir (Buzan ve Wæver, 2003: 49; Buzan, 1986: 30). Böylelikle yerel rekabet/güvenlik dinamikleri küresel olanlarla bağlantılı hale gelir. Bunun en belirgin örneği Soğuk Savaş döneminde Pakistan-Hindistan rekabeti nedeniyle Pakistan’ın ABD ve Çin’e ve Hindistan’ın ise SSCB’ye yaklaşmasıdır (Buzan ve Wæver, 2003: 46). Bu tez çalışmasında ülke içi ve bölgesel düzeyler dikkate alındığı için bu kavramlara atıf

---

⁴ Güvenlik takımyıldızları/kümelenmeleri (security constellations), güvenlik komplekslerinden çok daha geniş bir kavramdır ve tüm düzeylerdeki muhtemel karşılıklı güvenlik ilişkilerinin toplamını ifade etmektedir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 201).

yapılmamaktadır. Bu kavramların önemi, bu çalışmada yapıldığı üzere, Hindistan'ın ülke içi ve bölgesel düzeydeki güvenlik hassasiyetleri ortaya konulduktan sonra başka bir çalışmada bu hassasiyetlerin küresel güçler tarafından kullanılma ihtimalini gösterirken ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak bu noktaya kadar bölgesel güvenlik kompleksleri için dostluk-düşmanlık kalıpları, anarşik ortam (ve sonucundaki güç dengesi) ve coğrafi yakınlık belirgin faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda standart bir bölgesel güvenlik kompleksindeki güvenlik hassasiyetleri ve rekabetler küresel güçlerin bölgeye nüfuzu için uygun ortamı sağlayabilir (Buzan ve Wæver, 2003: 47; Kaya, 2019: 59, 65-68).

1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinin Analiz Düzeyleri

BGKT'nin Güney Asya özelindeki ilk geniş kapsamlı ampirik uygulaması 1986 yılında Buzan ve diğerleri tarafından kaleme alınan "South Asian Insecurity and The Great Powers" kitabı olduğu yukarıda belirtilmiştir. Burada dört analiz düzeyinde inceleme yapılmaktadır ki 2003 yılındaki "Regions and Powers: The Structure of International Security" kitabında da küçük isim değişiklikleriyle aynı düzeylerde analiz çerçevesi sunulmaktadır. Fakat elbette ki 2003 yılındaki çalışma tüm uluslararası sisteme uygulamanın yanı sıra GABGK'de (ve diğer bölgesel komplekslere dair) daha geniş güvenlik dinamikleri tablosu ve etkileşimi sunmaktadır.

İki çalışmanın GABGK çerçevesindeki diğer farkı ise elbette ki zamansaldır. 1986 tarihli çalışma Soğuk Savaş şartlarında yazılmış ve bu döneme odaklanmıştır. 2003 tarihli çalışma ise Soğuk Savaş dönemine ve sonrası döneme yer vermektedir. Zaten çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası güvenlik ortamının değişimini anlamlandırabilmek ve bir analiz çerçevesi sunmaktır.

BGKT'de analiz düzeyleri güvenliğe bakış açısından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu kurama göre güvenlik ilişkisel bir olgudur ve sadece münferit bir devletin kapasitelerine, arzularına ve korkularına bakılarak değil aynı zamanda etkileşimde bulunduğu diğer devletlerin de kapasiteleri, arzuları ve korkularıyla birlikte göz önünde bulundurulabilir ve anlaşılabilir. Bu nedenle bir devletin karşılıklı güvenlik bağımlılığı içerisinde olduğu güvenlik kalıplarının ortaya konulması gerekmektedir (Buzan, 1986: 4-5; Buzan ve Wæver, 2003: 43) ki coğrafi yakınlığa, yani bölgesel düzeye ayrı bir önem verilmektedir. Bu doğrultuda BGKT bölgesel güvenliğe ilişkin ampirik çalışmaları düzenleyen dört

analiz düzeyinde bir çerçeve sunmaktadır. Bu dört analiz düzeyinde nelerin aranacağı ve bunların birbiriyle nasıl ilişkilendirileceği açıklanmaktadır. BGKT'ye göre dört analiz düzeyi şu şekildedir (Buzan ve Wæver, 2003: 51; Buzan, 1986: 13): ülke içi (domestic) düzey, devletler arası (state-to-state) düzey, bölgeler arası (interregional/the region's interaction with neighbouring regions) düzey ve son olarak küresel (global/the role of global powers in the region) düzey.

1) Ülke içi düzey: Bu düzeyde devletlerin ülke içi güvenlik hassasiyetleri (vulnerabilities) ortaya konulmaktadır (Buzan, 1986: 13-14; Buzan ve Wæver, 2003: 51). Hassasiyet (vulnerability) kelimesi bilinçli şekilde seçilmiş gözükmektedir. Zira *vulnerability/vulnerable* kelimesi “yetersiz savunmadan dolayı saldırıya, yaralanmaya, zarar görmeye açık” anlamına gelmektedir (Longman Modern English Dictionary, 1976: 1238). Bu perspektiften BGKT de askeri güçleri ne olursa olsun böylesi hassasiyetlere sahip olan devletlerin, olmayanlara göre daha savunmasız olabileceğini varsaymaktadır. Örneğin Çad gibi siyasi yapısı zayıf olan bir devlet, Fransa gibi devlet ve ulus arasında uyuma sahip olan bir devlete göre yapısal olarak daha savunmasızdır denilebilir. Ayrıca bu hassasiyetlerin merkezine devlet ve ulus arasındaki uyum (correspondence) ya da ülke içi birlik/iç istikrar (internal unity/ stability of the domestic order) ve fikir birliği (consensus) konulmaktadır (Buzan, 1986: 14; Buzan ve Wæver, 2003: 51; Jetly, 1986: 37). Söz konusu hassasiyetler (dolayısıyla ülke içi düzey) o denli önemlidir ki devletin savunmasızlık algısını etkilediği gibi güvenlik korkularını meydana getirmektedir. Öyle ki bazen başka bir devlet veya devletler grubu, düşmanca niyetlere sahip olmasa bile yapısal bir tehdit olarak görülebilir (Buzan ve Wæver, 2003: 51). Bu noktada karşımıza algı/algılama (perception) kavramı çıkmaktadır. Anlama ve algılama arasında fark vardır. Anlama, bir olguyu veya vakayı tüm yönleriyle bilmektir. Algılama ise söz konusu olgu veya vaka hakkında eksik bilgiye sahip olmayı ve bu eksik bilgi çerçevesinde yürütülen düşünme sürecini ifade eder. Yani algı, eksik bilgiler neticesinde sahip olunan bir kanaati ifade etmektedir. Nitekim Realist paradigmanın en bilinen kavramlarından olan güvenlik ikilemi (security dilemma) de böylesi bir eksik bilgi durumundan kaynaklanmaktadır (Balci, 2023: 69). Bu nedenle bu tez çalışmasında “Hindistan'ın güvenlik algılaması” ifadesi kullanılmaktadır.;

2) Devletler arası/Bölgesel düzey: Bu düzey, aslında bölgeyi (bölgesel güvenlik kompleksini) meydana getirir (Buzan ve Wæver, 2003: 51). Başka bir ifadeyle ortak

güvenlik endişelerinden meydana gelen güvenlik karşılıklı bağımlılığı bu düzeydeki ilişkilerle somutlaşmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksleri büyüklükleri, yapıları, aktörlerinin nitelikleri, kutupluluk ve bölge içi ilişkiler bakımından farklılık arz etmektedirler (Buzan, 1986: 14). Başka bir ifadeyle yukarıda ifade edildiği üzere bölgesel kompleksler, ana yapılarındaki (sınır, anarşik yapı, kutupluluk (güç dağılımı) ve dostluk-düşmanlık kalıpları) özellikler bakımından birbirinden ayrılır ve ayrıca aşağıda ele alınacağı gibi aktörlerin nitelikleri (süper güçler, büyük güçler ve bölgesel güçler olmak üzere) farklı kompleks türleri bulunmaktadır. Teori, bölgesel güvenlik komplekslerini, Neorealizm'deki uluslararası sistem kavramına benzer bir alt sistem (subsystem) olarak görmektedir. Öyle ki Neorealizm'in analiz düzeyi olarak kullandığı uluslararası sistemin yapısı anarşiktir ve devletler egemen-özerk birimlerdir. Bunlar genelde sabitken, aktörler arasındaki kapasite dağılımı (distribution of capabilities) ise değişim göstermektedir (Waltz, 1979: 97; Tuğtan, 2014: 125). BGKT ise bu kavramları; bir uluslararası sisteme benzeterek ortaya konulan bölgesel güvenlik komplekslerinde kullanmaktadır. Bu anlamda bölgesel güvenlik kompleksleri birer alt sistemdir. Fakat Kopenhag Okulu'nun etkisiyle BGKT devletler arası çatışma dinamiklerinin sadece maddi unsurlarla açıklanamayacağını düşündüğünden dostluk-düşmanlık kalıplarını da ana yapının bir sütunu haline getirmiştir. Tüm bu sütunlar çerçevesinde devletlerin etkileşimi, tek tek aktörlerin dışında münhasır özellikte bir güvenlik kümelenmesi (yani alt sistemi) ortaya çıkarmaktadır. Zira devletlerin/parçaların ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan bölgesel güvenlik kompleksleri bir (alt) sistem/bütün olması nedeniyle parçaların toplamından daha fazlasını ifade eder ve bu, parçalardan ayrı bir olguyu ifade eder (Ateş, 2017: 431). Bu bağlamda (karşılıklı güvenlik bağımlılığı ile) ortaya çıkan bu yapının da Neorealizm'in ifade ettiği gibi, aktörlerin davranışlarını etkilemesi beklenir. Başka bir ifadeyle parçaların (devletlerin) toplamından oluşsa da sistem parçaların niyetlenmediği farklı davranışlara/sonuçlara yol açabilmektedir (Nye ve Welch, 2018: 75-76). Nitekim BGKT bölgesel kompleks üyesi devletler; aynı güvenlik kompleksi içerisinde yer almasalardı aralarındaki etkileşimin sonuçlarının farklı olacağını ve kendi başına bir kök neden olmasa da bölgesel komplekslerin, birimlerin eylemini ve etkileşimini değiştiren ve aracılık eden bir yapı olduğunu iddia etmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 50-51). Bu anlamda bölgesel güvenlik kompleksi bir yapı olarak, Neorealizm'in uluslararası sistemin yapısına dair yaptığı açıklamaya paraleldir. Özetle bu düzeyde bölgesel güvenlik

kompleksinin kendine has dinamikleri ortaya konularak diğer üç düzeydeki dinamiklerle ilişkilendirmek hedeflenmektedir (Buzan, 1986: 15).;

3) Bölgenin komşu bölgelerle etkileşimi/Bölgeler arası düzey: BGKT'ye göre güvenlik etkileşiminin bölgesel kompleksin üyesi olan devletler arasında, bölgesel kompleks dışındaki devletler arasında olduğundan daha fazla olacağı yukarıda ifade edilmiştir. Bu doğrultuda bölgeler arası etkileşimin sınırlı olması beklenmektedir. Ancak kompleksleri tanımlayan karşılıklı güvenlik bağımlılığı kalıplarında büyük değişiklikler meydana gelmekteyse, bu seviye önemli hale gelebilir (Buzan ve Wæver, 2003: 51). Bu perspektiften bölgeler arasındaki etkileşimin düzeyine dikkat etmek gerekmektedir ki bu etkileşim bölgeleri birbirinden ayıran sınırları geçersiz kılacak düzeyde olabilir. Böylesi bir durumda komplekslerin tamamının ya da bir kısmının birleşme ihtimali ortaya çıkar (Buzan, 1986: 15). Bu noktada yeni bir yapısal durum, yani yeni bir (alt) sistemik yapı ortaya çıkacağından birimler arası etkileşimin doğasının da değişmesi mümkün hale gelebilir.

4) Küresel güçlerin bölgedeki rolü/Küresel düzey: Süper güçlerin uluslararası sistemin tamamına ve büyük güçlerin birkaç bölgeye yeteneklerini yansıtabildikleri yukarıda ifade edilmiştir. Küresel güçlerin bir bölgeye nüfuz (penetration) edebilmesi için bölgesel düzeydeki güvenlik dinamikleri (örneğin kutuplar arasındaki rekabet) önem arz etmektedir. Bu perspektiften bu düzeyde, küresel ve bölgesel güvenlik yapıları arasındaki etkileşim incelenmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 51).

Bu tezde ilk iki analiz düzeyi kullanılmaktadır. Bu perspektiften çalışmada Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları (domestic level) çerçevesinde bu sorunlarla (başlıca üç büyük sorun alanıyla) ilişkili bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki komşularına yönelik politikaları (state-to-state relations) ele alınmaktadır.

1.5. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Türleri

BGKT bölgesel güvenlik komplekslerini temel olarak dört kategoriye ayırmaktadır: standart (standard), merkezileşmiş (centred), büyük güç ve süper kompleksler (supercomplexes). Standart güvenlik kompleksi esas olarak iki veya daha fazla bölgesel güce (power) ve ağırlıklı olarak askeri-siyasi güvenlik gündemine sahip Vestfalyan düzen biçimindedir. Bu tip komplekslerde kutupluluk bölgesel güçler tarafından belirlenmektedir ve tek kutupluluktan çok kutupluluğa kadar değişebilmektedir.

GABGK’de kutupluluk, bölgesel güçler (regional powers) Hindistan ve Pakistan tarafından temsil edilmektedir. Bölgesel güçler standart bölgesel güvenlik komplekslerinin içerisinde cereyan eden güvenlik politikalarının ana unsurudur. Bu nedenle bölgesel güçler arasındaki ilişkiler, küçük güçler ve küresel güçler (nüfuz girişimleri) için şartları belirlemektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 55). Başka bir deyişle küçük güçler bölgesel güçlerin birbirine karşı davranışlarına (bir anlamda kutupluluk durumuna) göre konum alırken, küresel güçler ise bölgesel güçler arasındaki, örneğin rekabet durumunda, bölgeye nüfuz edebilme fırsatı bulabilirler.

Standart bölgesel güvenlik kompleksindeki tek kutupluluk, bölgede yalnızca tek bir bölgesel gücün olduğu anlamına gelmektedir. Bu bölgesel güç, bölgenin güvenlik dinamiklerini yönetmediği için merkezileşmiş güvenlik kompleksinden ayrılmaktadır. (Buzan ve Wæver, 2003: 55). Yani bölgesel güç(ler) de bölgesel güvenlik dinamiklerine bağımlıdır. Zira aktörlerden (parçalardan) farklı bir alt-sistem (bütün) olarak aktörlerin (parçaların) davranışlarını etkileyeceği yukarıda belirtilmiştir. Buna örnek olarak Güney Afrika Cumhuriyeti devletinin Güney Afrika Bölgesel Güvenlik Kompleksi içerisindeki diğer aktörlere göre oldukça büyük olması verilebilir. Yani Güney Afrika kompleksin tek bölgesel gücüdür ve kompleksin güvenlik dinamiklerini tek başına yönlendirmemektedir. Öte yandan standart güvenlik kompleksleri tek kutuplu olsa bile küresel düzeyde bir gücü de barındırmamaktadır. Bu sayede standart bölgesel güvenlik kompleksleri söz konusu olduğunda bölgesel ve küresel düzeyler arasında açıkça bir ayrım yapılabilir. Buna örnek olarak Afrika, Orta Doğu, Güney Amerika ve Güney Asya verilebilir. Dostluk ve düşmanlık kalıpları açısından ise standart bölgesel güvenlik kompleksleri rekabet, denge, ittifaklar ve/veya uyum (concert) ve dostluklar şeklindeki kalıplarla tanımlanabilirler. Bu açıdan bu tür kompleksler çatışma oluşumları (conflict formations), güvenlik rejimleri veya güvenlik toplulukları olabilirler (Buzan ve Wæver, 2003: 55).

Merkezileşmiş bölgesel güvenlik komplekslerine gelince üç (potansiyel olarak dört) tipte sunulmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 55; Kaya, 2019: 60). İlk iki türde bölgesel kompleks tek kutupludur ve söz konusu bu güç, büyük güç (great power) ya da süper güçtür (superpower). Bu tip bir bölgede bölgesel güçlerin bölge içinde başka bir kutup oluşturmaması gerekir ki küresel güç (büyük güç ya da süper güç) tek başına kutupluluğu oluştursun. Bu perspektif BGKT’ye göre Hindistan’ın büyük güç statüsünde kabul edilmemesinin nedenlerinden birisidir. Zira Hindistan tek başına bölgeyi domine

edememekte ve Pakistan bölgesel bir güç kutbu oluşturmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 55).

Üçüncü tür merkezleşmiş bölgesel güvenlik kompleksi ise tek bir güçten ziyade kurum(lar) tarafından bütünleştirilmiş bir bölgeyi ifade etmektedir. Örnek olarak Avrupa Birliği verilmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 56; Kaya, 2019: 60). Son merkezleşmiş bölgesel güvenlik kompleksi türü, bir bölgesel güç temelinde merkezleşmiş tek kutupluluğu ifade eder ki böylesi bir örnek bulunmamaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 62). Böylelikle bölgesel düzeylerdeki etkileşimle ilgili olan standart ve merkezleşmiş bölgesel güvenlik komplekslerinin özellikleri ve birbirinden farkları ortaya konulmuştur. Öte yandan iki güvenlik kompleksi daha vardır ki bunlar sistemin geneline yayılmış birtakım küresel güçlerden kaynaklanmaktadır. Bunlar büyük güç bölgesel güvenlik kompleksleri ve süper kompleksler olarak sunulmaktadır. Bir büyük güç bölgesel güvenlik kompleksinde kutupluluk birden fazla küresel düzeydeki güç tarafından belirlenmektedir. İki açıdan büyük güç bölgesel güvenlik kompleksleri, standart komplekslerden ayrılmaktadır. Birincisi büyük güç kompleksinde birden fazla küresel güç olmasından dolayı, standart bir güvenlik kompleksinden beklenmeyecek şekilde, bu tür (büyük güç) bölgesel komplekslerin etkileşimleri küresel dengeleme hesaplamalarını etkilemektedir. Diğer ayrım noktası ise kutupluluğu oluşturanlar büyük güçler olduğu için yüksek oranda bölgeler arası etkileşim beklenebilir ki büyük güçlerin tanımı bunu gerektirmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 59). Örneğin Çin Güney Asya’da Pakistan’ın müttefiki ve Hindistan’ın rakibi olarak oyuna dahil olmaktadır. Bu nedenle Hindistan’ın önemli ölçüde Çin’i dengelemeye çalışmasını gerektirmektedir. Bu anlamda büyük güç bölgesel güvenlik kompleksleri, küresel ve bölgesel düzeylerin melezleri olarak görülmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 59).

Öte yandan büyük güçler tarafından yapılan bu yayılcı (spill over) etkilerin yoğunluğu artarsa, ayrı bölgesel güvenlik kompleksleri bir veya daha fazla büyük güçten oluşan bir süper kompleks halini alabilirler. Diğer kompleks türlerinin aksine süper komplekslerde bölgeler arası düzey güçlü ve sürekli hale gelmektedir. Örneğin Güney Asya ve Kuzeydoğu Asya arasındaki etkileşim buna örnek verilmektedir; ancak bu etkileşim nüfuz edilen Güney Asya’nın bölgesel dinamiklerini etkisiz kılacak kadar güçlü değildir (Buzan ve Wæver, 2003: 60). Zira geçersiz kılıysaydı, dışsal bir dönüştürme yoluyla, söz konusu iki bölgesel güvenlik kompleksi yeni ve daha büyük bir bölgesel güvenlik

kompleksi haline gelirdi. Özetle süper kompleksler büyük gücün komşu bölgelere yayılmasından kaynaklanan güçlü bölgelerarası düzeydeki güvenlik dinamiklerini ifade etmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 61).

1.6. Hindistan'ın Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisindeki Yeri

GABGK ve Hindistan'ın bu bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki yeri teorinin bölgesel güvenlik kompleksi tanımıyla doğrudan ilgilidir. Zira tez çalışmasının Hindistan özelinde yapacağı analiz açısından söz konusu tanım en önemli noktadır. Tanımda dikkat çekilen hususlar, “devletlerin başlıca güvenlik sorunları” ve bu sorunların; “birbirinden ayrı analiz edilemeyecek” ve “çözülemez olması” şeklinde kodlanabilir. Bu hususlar yine teorinin sunmuş olduğu analiz düzeyleri çerçevesinde düşünülebilir. Amaç Hindistan'ın güvenlik dinamiklerini ve politikalarını anlamak ise, o halde öncelikle ilk analiz düzeyimizde olduğu gibi başlıca güvenlik sorunlarını ve ardından bu sorunların hangi aktörler olmadan analiz edilemeyeceğini-çözülemeyeceğini ortaya koymak gerekmektedir. Ortaya çıkan güvenlik kalıbı bir sistem olması dolayısıyla sistemin aktörünü (Hindistan'ı) bu yönde politikalar üretmeye yönlendirebilir. Bu doğrultuda güvenlik sorunlarını çözmek için Hindistan'ın hangi ve nasıl politikalar ürettiğine geçilebilir. Bu yol haritası çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde uygulanmaktadır. Bu yol haritasına geçilmeden önce elbette ki BGKT'nin GABGK'yi nasıl tanımladığı ve Hindistan'ı yerleştiği konum izah edilmelidir. Bu doğrultuda BGKT çerçevesinde 1986, 2003 ve 2011 yıllarında GABGK özelinde (ülke içi ve bölgesel düzeylerde) yapılan tespitler aşağıda anlatılmaktadır. Bu çalışmada ele alınacak üç güvenlik sorunu alanıyla ilgili, adı geçen çalışmaların tespitlerinin olup olmaması bu başlığın odağı değildir. Odak nokta teorinin GABGK'ye bakışını ve Hindistan'ın yerini ortaya koymak ve ileriki bölümlerde detaylara girmeden önce bir öngörü sağlamaktır.

1.6.1. Ülke İçi Düzeyde Genel Güvenlik Kalıpları

Bir devletin ülke içi düzeyinin onun güvenlik hassasiyetleri için ne denli önemli olduğu ve bu düzeyde güvensizliğin/savunmasızlığın en mühim yönünün devlet ve ulus arasındaki uyum olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bu uyumun altını oyan vakalar şüphesiz kendisini en belirgin şekilde isyan/terörizm hareketlerinde göstermektedir. Zira böylesi hareketler devletin en mühim özelliği olan egemenlik mefhumuna karşı

yürütülmektedir. Ayrıca paralel olarak bu hareketlerin halk/ulus tarafından destek alması elbette ki devlet ve halk arasındaki uyumsuzluğu derinleştirir. Devletlerin askeri ve siyasi güçleri bağlamında bu tür sorunlarla başa çıkma kabiliyeti, teorik olarak, yine onların egemenlik sahaları (ülke) ile sınırlıdır. Başka bir ifadeyle devletlerin meşru şiddet tekeli veya gücünü yansıtabileceği alan devletin ülkesidir (Şehitoğlu, 2021: 250-251). Öte yandan söz konusu güvenlik sorunlarının sınır aşan bir niteliği varsa (yani yayılma yapıyorlarsa), normal olarak sorunlarla mücadele güçleşmektedir. Bu nedenle sorunun çözümü için komşu devletin iş birliğine ihtiyaç duyulmaktadır ki bu alan (ülke) onların (komşuların) egemenlik sahasıdır. BGKT açısından bakıldığında böylesi bir tablo güvenlik karşılıklı bağımlılığı üretir ki bu şekilde bölgesel güvenlik kompleksi ortaya çıkmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında GABGK'nin genel görüntüsünde ülke içi düzeyde şiddet kalıpları ve bunların bölgesel düzeyde yayılımı belirgin özelliştir (Buzan ve Wæver, 2003: 106). Örneğin terörizm, zayıf devlet, ayrılıkçılık ve zayıf insan hakları belirgin olarak görülmektedir. Bu tabloda devletlerin ekonomik ve politik açılardan insani güvenliği sağlama konusunda etkili olamadıkları görülmektedir. GABGK'deki ülke içi düzeyde hâkim olan bu kalıpların kolaylıkla değişmesi mümkün görülmemektedir (Buzan, 2011: 4-5).

Bu açıdan Hindistan'a gelindiğinde ise iç istikrarsızlık ve şiddet bakımından benzer endişeler var olmuştur (Buzan ve Wæver, 2003: 107). Hindistan kuruluşundan itibaren ulus inşası konusunda çeşitli sorunlar yaşamış ve bu sorunlar ayrılıkçı hareketlere kadar pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Bunun altında yatan sebeplerden birisi Hindistan'ın birçok etnik ve dini topluluğa sahip olmasıdır (Jetly, 1986: 37; Hindistan'da ulus inşası konusunda bkz.: Keskin, 2021). Nitekim ülke içerisinde kimlik tanımlamasında din, dil ve kast gibi ilkel (primordial) köklere çokça atıf yapılmakta ve bu faktörler, Hindistan'ın ulus inşa sürecini zorlaştırmaktadır (Jetly, 1986: 38). Örneğin dil konusu dikkat çekici bir husustur. 200'den fazla yerel dilin bulunduğu Hindistan'da (MFA, t.y.b.) farklı eyaletlerde insanların iletişimi için ortak dil yerel dillerden ziyade İngilizce olabilmektedir. Örneğin Bombay'da yaşayan bir Hindistan vatandaşı Hintçe bilirken, Tamil Nadu'da yaşayan (etnik kökeni Tamil olan) bir Hindistan vatandaşı Tamil dilini bilmektedir. Bu iki şahsın arasındaki iletişimin, eğer biliyorlarsa, İngilizce dilinde olduğunu görmek mümkündür. Öte yandan kendisini tarihte hiçbir zaman Hindistan'ın

bir parçası olarak görmeyen kuzeydoğu eyaletlerindeki isyan hareketleri; mevcut düzene karşı çıkan ve merkezi hükümeti düşürmek isteyen Maocu (Naksalitler) hareketi ve nüfusunun çoğunluğunu (üçte ikisinden fazlasını) Müslümanların oluşturduğu Cammu ve Keşmir'deki ayrılıkçı hareketler, Hindistan'ın ülke içi düzeydeki hassasiyetlerinin yansımalarıdır. Bu olumsuz tabloya rağmen Pakistan'ın yaşadığı başarısız devlet konumuna sürüklenme gibi bir durumla Hindistan'ın karşı karşıya kaldığını söylemek güçtür. Ayrıca 1990'ların başında benimsenen liberal ekonomik modellerle Hindistan'ın kayda değer bir ekonomik ilerleme yaşadığı da görülmüştür (Buzan ve Wæver, 2003: 108) ki ekonomik sorunlar isyan hareketleri için kolaylaştırıcı faktörler olmuştur. Kısacası Hindistan'ın iç güvenlik sorunları o denli önemlidir ki BGKT'ye göre GABGK'nin yapısı, Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerinden (örneğin Keşmir temelinde Hindistan-Pakistan ilişkileri) olduğu kadar onun ülke içi düzeydeki güvenlik sorunlarından da etkilenmekte ve hatta şekillenmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 107). Bu nedenle Hindistan'ın böylesi yayılma özelliği gösteren ülke içi güvenlik sorunlarını tespit etmek önem arz etmektedir.

GABGK'nin kutupluluğu açısından önem arz eden Pakistan, iç istikrar bakımından olumlu bir görüntü vermemektedir. Askeri darbeler, istikrarsız hükümetler ve yolsuzluk gibi pek çok olumsuz etkilere maruz kalmış olan Pakistan, güvensiz bir devlet görüntüsü sergilemiştir. Ülke içindeki siyasi gündem Hindistan ile kurulan düşmanlık örüntüsünden oldukça etkilenmektedir. Öyle ki bütün devlet mekanizması Hindistan ile dengesiz bir askeri rekabetle çarpık hale gelmiştir. Özellikle Keşmir meselesi etrafında toplanan bu düşmanlık örüntüsü ve askeri rekabet Pakistan tarafından kazanılamadığı gibi üstüne Pakistan'a pahalı ve büyük bir yük getirmiştir. Devlet içerisindeki istikrarsız siyasi ortam, ülke içi şiddetle birleşmiş ve bu durum ülkenin uzun vadede ayakta kalıp kalamayacağına dair soruları gündeme getirmiştir. En azından GABGK'nin kutupluluk yapısında bir kutup olarak kalıp kalamayacağı sorularını gündeme getirmiştir. Öyle ki Pakistan'ın Afganistan ve Somali gibi sürekliliğe benzer bir siyasi kaosa sürüklendiğine yönelik yorumlar yapılmıştır (Buzan ve Wæver, 2003: 106).

Bangladeş'te öfke ve yer yer şiddet içeren iç politika ülkede bir iç savaşa yol açmasa da ülkeyi zayıf ve etkisiz bir aktör halinde tutmuştur (Buzan ve Wæver, 2003: 106). Zira Bangladeş uzun yıllar askeri yönetim altında kalmış ve iktisadi kalkınma noktasında oldukça zayıf kalmıştır. Öte yandan ülke topraklarının (Hindistan'ın kuzeydoğu

eyaletlerindeki gruplar dahil) isyancı ve terör örgütlerin yuvası haline geldiği çokça belirtilmiştir. Tabiatıyla ülkede istikrarsız ve şiddetli bir ortamın hâkim olduğu söylenebilir. Nepal örneğinde de benzer şekilde iyi bir yönetimin yokluğu uzun yıllar belirgin özellik olmuştur (Buzan ve Wæver, 2003: 106). 1996-2006 yılları arasında Nepal’i etkisi altına alan bir iç savaş görülmüştür. Bu savaş sonrasında kurulan sivil hükümete rağmen ülkedeki uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve şiddet kolaylıkla görülebilir vakalardır. Öyle ki sınır aşan terörizm hareketlerinde Nepal’in bir merkez üs haline geldiği iddia edilmektedir (Paudel, 2014: 5; Murty, 2018; Singh, 2006).

BGKT’ye göre bir izolatör olarak GABGK’ye dahil edilmese de bu çalışmada Myanmar’a da yer verilmektedir. Zira tanım gereği, çalışmanın analiz çerçevesinde güvenlik sorunlarının bağlantılı olduğu devletlerin ele alınması gerekmektedir. Zaten ele alınan güvenlik sorunlarıyla ilişkileri bulunmadığı için Sri Lanka ve Maldivler bölgesel kompleksin üyesi olsa dahi çalışmaya dahil edilmemiştir. Esasen bir izolatör devletin bölgesel kompleks içerisindeki bir devletin güvenlik sorunlarına/dinamiklerine etkisini tespit etmek, bu tez çalışmasının bir yan çıktısı olarak görülmektedir. Bu bağlamda teoriye katkı sunulması beklenmektedir. Myanmar’da da diğer ülkelere benzer şekilde ülke içi siyasette şiddet ve az gelişmişlik açıkça görülmektedir. Myanmar, nadir şekilde sivil hükümetler görülebilse de çok uzun yıllardır, askeri cunta tarafından yönetilmektedir. Tatmadaw (Myanmar Ordusu) ülkenin tartışmasız hakimidir ve ülkeyi bir demir yumrukla yönetmektedir. Ayrıca ülkedeki azınlıkların açıkça şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Bunun en açık örneği olan 2017 yılında Arakanlı Müslümanların Tatmadaw saldırısına uğraması ve kitleler halinde göç etmesi, dünya kamuoyunun gözleri önünde cereyan etmiştir.

1.6.2. Bölgesel Düzeyde Genel Güvenlik Kalıpları

GABGK, 1947’de İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle çatışma oluşumunda standart bölgesel güvenlik kompleksi şeklinde ortaya çıkmıştır (Buzan ve Wæver, 2003: 101; Buzan, 1986: 14). GABGK içerisinde Hindistan, Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş, Sri Lanka ve Maldivler bulunmaktadır. GABGK’nin sınırları batıda Afganistan ve doğuda Myanmar olmak üzere iki izolatör devletle çizilmektedir⁵ (bkz.: Harita 1). Bu iki izolatör

---

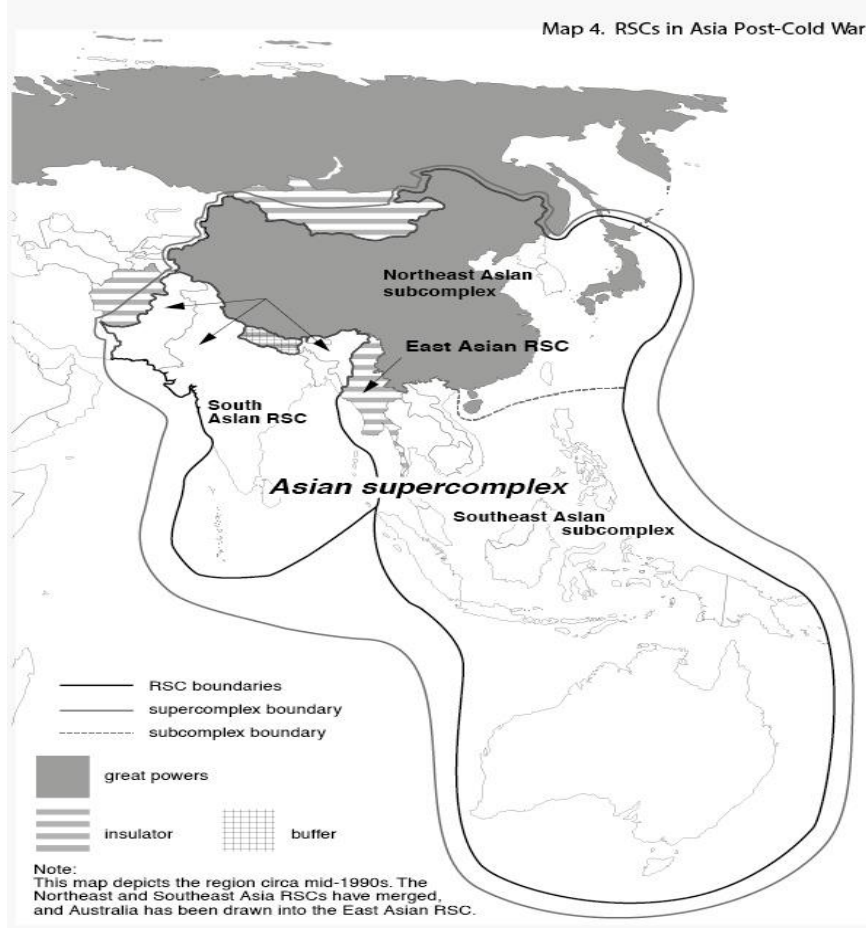
⁵ Afganistan ve Myanmar 1986 tarihli çalışmada tampon bölge (buffer zone) olarak tanımlanmış ve Körfez ve Güneydoğu Asya’dan Güney Asya’yı yalıtıldığı ifade edilmiştir (Buzan, 1986: 14). Bu tanım daha sonra

devlet (insulator) sırasıyla Körfez'in (Ortadoğu) ve Güneydoğu Asya'nın GABGK'ye yayılmasını (spill over) önlemektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 103). Gerek Soğuk Savaş gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemlerde ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel düzeydeki bağlantıları önemli özellik olarak devam etmiştir (Buzan ve Wæver, 2003: 108).

Hindistan ve Pakistan arasındaki düşmanlık kalıbı, ortaya çıkışından itibaren bölgesel kompleksin merkezi meselesi haline gelmiştir. Bunun nedeni diğer küçük devletlerin kapasite bakımından zayıf konumlarıdır (Buzan, 1986: 14). Öyle ki iki aktör arasında 1947 yılında Keşmir'in katılımı meselesi yüzünden savaş patlak vermiştir. Bu savaşın ardından Keşmir toprakları iki devlet arasında bölünmüş; ancak iki devlet arasındaki düşmanlık tohumu her geçen gün filizlenmeye ve büyümeye devam etmiştir. Bölünmenin ardından Hindistan topraklarında kalan Müslümanların Pakistan tarafından Hindistan'da ayrılıkçılık için kullanılması yönünde algılanan tehdit ve Pakistan'ın Hindistan tarafından işgal edilebileceği yönünde algılanan tehdit iki devletin iç siyasi zayıflıklarıyla önemli ölçüde etkileşime girmektedir (Buzan, 1986: 15). Soğuk Savaş sonrası süreçte Cammu ve Keşmir'de fevkalade şiddetlenen isyan hareketi, Hindistan'da Hindu milliyetçiliğinin yükselişi ve nükleer güç faktörü GABGK'de güvensizliği tırmandırmıştır. Öyle ki bu tırmanma nedeniyle GABGK uluslararası sistemin gündeminde de (nükleer savaş korkusu temelinde) güvensizliğe yol açmıştır. Özellikle Keşmir özelinde yaşanan gerilim sınır hattı boyunca ordular arasında çatışmalara yol açmış ve Hindistan'ın Cammu ve Keşmir'i kontrol etmek ve isyancıları bastırmak için yarım milyonu aşkın askeri Cammu ve Keşmir'de konuşlandırmasıyla sonuçlanmıştır (Buzan ve Wæver, 2003: 108). Hindistan'ın Gujral Doktrini ile komşularıyla iyi ilişkiler geliştirme çabaları yalnızca Pakistan örneğinde etkili olamamıştır. Öyle ki bunun en açık misalleri Keşmir sorunu çerçevesinde vuku bulan 1999 Kargil Savaşı ve 2002 krizi olmuştur (Buzan ve Wæver, 2003: 108-109). Bu krizler sonraki süreçte de devam etmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde bu krizlere yer verilecektir.

---

izolatör/yalıtkan (insulator) kavramıyla değiştirilmiş ve tampon bölge/devletler kompleks içerisine yerleştirilmiştir.

Harita 1: Soğuk Savaş Sonrası Güney Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Kaynak: Buzan ve Wæver, 2003: 99.

GABGK'deki iki kutup (Hindistan ve Pakistan) arasındaki rekabetin dışında daha küçük aktörler (Nepal, Butan, Bangladeş, Sri Lanka ve Maldivler) bulunmaktadır. Eğer kutuplu bir sistemden söz ediliyorsa, o halde kutupların (Hindistan ve Pakistan) dışındaki aktörlerin bu kutuplara göre aldığı konum gündeme gelmektedir. En baştan şunu söylemek gerekir ki bu daha küçük aktörler ne Hindistan ne de Pakistan liderliğinde bir ittifaka katılmamıştır. Bu aktörlerin Hindistan'a karşı Pakistan ile bir ittifaka girişmemesinin nedeni Hindistan'ın tüm bu ülkeleri birbirinden coğrafi olarak izole etmesi ve bu ülkelerdeki etkisidir. O kadar ki bu küçük devletlerin hepsi Hindistan ile ekonomik ve toplumsal açılardan iç içe geçmiştir ve bu yolla GABGK'ye bağlanmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003: 102). Nepal ve Butan ticaret ve transit geçiş için Hindistan'a bağımlıdır. Özellikle Butan'ın açık ve daha çok yönlü bir bağımlılığı bulunmaktadır. Hindistan'ın Pakistan'ı ağır bir yenilgiye uğrattığı 1971 Savaşı'nın

neticesinde ortaya çıkan Bangladeş ise nehir suları, göç sorunu ve Bengal kültürü başta olmak üzere Hindistan'la bağlantılara sahiptir (Buzan ve Wæver, 2003: 103). Hindistan'ın bu etkin konumuna rağmen bu küçük devletlerin, Pakistan'a karşı Hindistan'ın peşine takıldıkları (bandwagoning) da söylenemez (Buzan ve Wæver, 2003: 102). Öte yandan bu devletler ve Hindistan arasında sınır, göç, su paylaşımı ve isyan hareketlerinin yayılması (insurgency spill over) gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Buzan ve Wæver, 2003: 108). Hindistan ve bu devletler arasındaki ilişkilerin en önemli veçhesini bu sorunlar belirlemektedir denilebilir.

GABGK içerisinde ekonomik ilişkiler Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemlerde düşük seviyede seyretmiştir. Bölgede ticaretin gelişmesinin önünde pek çok lojistik, idari ve politik engel bulunmaktadır. Bu düşük ekonomik ilişkilerden dolayı aktörler arasında ekonomik karşılıklı bağımlılıktan söz edilememektedir. Böylesi bir bağımlılığın olmaması güvenlik sorunlarında iş birliği ortamının doğmamasının nedenlerinden birisi olmuştur. Zira ekonomik karşılıklı bağımlılığın, askeri-politik anlaşmazlıkları baskılaması yoluyla aktörleri iş birliğine yönlendirmesi beklenmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 103; Buzan, 2011: 6). Bu tez çalışmasında Hindistan'ın komşularıyla ekonomik ilişkilerinin ele alınmasının nedeni de Hindistan'ın güvenlik sorunlarını çözmek için komşularıyla ekonomik karşılıklı bağımlılık veya bağımlılık oluşturma ihtimalidir. Hindistan'ın bu konuda önemli atılımlar yaptığı görülmektedir. Özellikle lojistik engellerin kaldırılması için Hindistan'ın kara, su ve demir yolları bağlantılarını artırmaya çalıştığı görülmektedir. Fakat artan ekonomik ilişkilerin, Buzan'ın iddia ettiği gibi, güvenlik kaygılarını bastıracak düzeyde bir etkiye henüz sahip olmadığı söylenebilir.

Özetle ülke içi ve bölgesel düzeyler arasında güçlü ve istikrarlı bir etkileşim var olmuştur. Bu anlamda etnik ve dini dinamiklerin sınırların ötesine yayılması, ülke içi ve bölgesel düzeyler arasında önemli bir bağıntı olmaya devam etmektedir. Özellikle Hindistan'ın komşularıyla sınırları boyunca her iki yönde yayılma vuku bulmaktadır (Buzan, 2011: 6; Buzan ve Wæver, 2003: 104). GABGK'de ülke içi ve bölgesel düzeyde çok fazla yapısal değişiklik olmamıştır (Buzan, 2011: 5). Ancak Buzan ve Wæver'e (2003: 101) göre bölgesel kompleks içerisinde kutupluluk bakımından Pakistan'ın Hindistan'a karşı zemin kaybettiği ileri sürülmektedir. Bu temel üzere bu tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde Hindistan'ın Cammu ve Keşmir'de ağırlığını artırması ve kompleksin diğer üyeleriyle

daha etkin iş birliği ortamları kurmaya başlaması daha anlamlı hale gelmektedir. Son husus olarak BGKT'nin genel anlatısı içerisinde Hindistan GABGK'nin merkezi aktörü olarak ortaya çıkmaktadır.

2. BÖLÜM: HİNDİSTAN'IN ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARI

Uluslararası ilişkilerin ana aktörü olan modern/ulus devletin toprak/ülke, halk/vatandaş, hükümet ve egemenlik/hâkimiyet olmak üzere dört ana unsuru bulunmaktadır. Bu dört unsurdan egemenliğin (sovereignty) modern devlet için özel bir yeri vardır. Çünkü egemenlik modern devletin unsurlarından birisi olmanın yanı sıra aynı zamanda onun amacıdır (Kafkasyalı, 2016: 471) ve bunu herhangi bir aktör ile paylaşmak istemez. Devletin egemenliği ülke sınırları ile sınırlanmıştır ve bu ülkedeki vatandaşlar üzerinde kesintisizdir (Balcı, 2018: 67-68). Bu bağlamda devletin egemenliğini koruması gereklidir ki bu koruma eylemi devletin/ulusun gücü ile doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla devletin egemenliğine doğrudan meydan okumalar ve/veya egemenliği koruyabilmek için sahip olunan gücü azaltıcı herhangi bir eylem/olay/aktör devlet için birincil tehdit olarak etiketlenilecektir.

Bir ulusun/devletin (ulus devletin) gerçek gücü onun birlik ve dayanışmasına ve ulusal güvenliği ise temel olarak iç istikrara dayanmaktadır. Bu bağlamda iç istikrarsızlık, iç çatışma, terörizm ve isyan hareketleri egemenliğin tutucu erki olan hükümete (ya da mevcut devlet yapısına) güveni sarstığı gibi ulusal birlik ve dayanışmayı aşındırır; ulusal güvenliği tehdit eder (Jetly, 1986: 37; ayrıca bkz.: Miller, 2010; Lundgren, 2008: 23-24; Kurubaş, 2009: 42). Örneğin iç çatışmalar muazzam ekonomik, politik, insani ve sosyal maliyetler/kayıplar meydana getirebilmektedir ve bu açıdan ulusal güvenlik için ciddi bir tehlike olarak görülmektedir (Hooda, 2019: 16; Akgün, 2012: 254). Öyle ki literatürdeki “çatışma sonrası yeniden yapılandırma (Post Conflict Reconstruction)” kavramı, böylesi sorunlar nedeniyle iç savaşa sürüklenmiş (başarısız) devletlerde egemenliğin, istikrarlı kurumların ve ulusal bütünlüğün oluşturulması yönündeki faaliyetleri ifade eder (Akgün, 2012: 254). Terörizm ve isyan hareketlerinin de benzer etkileri olmakla beraber iç savaşa dönüşme riskleri teorik olarak her zaman bulunmaktadır. Böylesi durumlarda devlet dış tehditlere ya da dış müdahalelere açık hale (vulnerable) gelebilir⁶ (Jetly, 1986: 37; Buzan, 1986: 14; Buzan ve Wæver, 2003: 51; Şatana, 2014: 305; Malone ve Mukherjee, 2010: 148, 154; Öztop, 2019: 108-109; Öztop vd., 2021: 107-108; Sahay, 2004; Akbar, 2003).

---

⁶ Örneğin Sri Lanka'da patlak veren Tamil isyanı nedeniyle Hindistan 1987-1990 arasında Sri Lanka'da askeri operasyonlar düzenlemiştir. Bir başka misal olarak Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Hırvatlar, Sırp ve Bosnalı Müslümanlar arasındaki iç savaş AB, BM ve NATO'nun müdahalesini beraberinde getirmiştir (Şatana, 2014: 305).

Sonuç olarak isyan hareketleri ve terörizm gibi hadiseler bir patlayıcı misali ülkenin temelini sarsabilmekte ve birbirleriyle bağlantılı şekilde iç istikrarı, ulusal gücü, devletin egemenliğini ve nihayet ulusal güvenliği tehdit edebilmektedir (bkz.: Şekil 1). Örneğin Akbar'ın (2003) “India: The Siege Within, Challenges to a Nation's Unity (Hindistan: İçerideki Kuşatma, Bir Ulusun Birliğine Meydan Okumalar)” başlıklı kitap oldukça anlamlıdır. Yazar Pencap ve Keşmir gibi güvenlik sorunlarını ele alırken kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere böylesi sorunların ulusal birliğe verdiği zararlar Hindistan'ın içeriden kuşatılması şeklinde ifade edilmiştir. Yani bir ülke içi güvenlik sorunu ulusal birliği bozabilir ve kuşatılmışlık algısı verecek düzeyde güvenlik problemi haline gelebilir. Elbette ki böylesi vakaların etkisi zamana ve mekâna göre değişebilir. Bu doğrultuda devletin egemenliği, ulusal güvenlik ve ulusal birlik/dayanışma arasında açık bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devletlerin güvenlik algılamasında terörizm ve isyan hareketleri gibi olgular tehdit olarak ilk sıralarda yer almaktadır.

Şekil 1: İsyânların/Terörizmin Ülke İçi Güvenliğin Bozulmasına Etki Süreci

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İç güvenlik dinamiklerinin önemini ortaya koyan yukarıdaki argümanın ışığında Hindistan'ın iç güvenlik dinamiklerine bakılabilir. Hindistan özellikle bölgedeki komşularıyla kıyaslandığında güçlü bir devlet olarak görülmektedir. Ancak bu güçlü devleti zayıf kılan iç yapısal özellikleri bulunmakta ve ülke içi güvenlik sorunlarının bu iç yapıdan (özellikle ulusal birliğin/bütünlüğün sağlamamasından) kaynaklandığı görülmektedir (Malone ve Mukherjee, 2010: 148, 154). Hint alt kıtasının tarih boyunca çeşitli güç mücadelelerine sahne olması ve tarihsel olarak farklı gruplar/hanedanlar/milletler tarafından yönetilmiş olması; ülke içerisinde pek çok farklı etnik ve dini grubun ve dolayısıyla toplumun çeşitli kesimleri arasında farklı dünya görüşlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hatta bu durum Hindistan'ın kendi içinde bir uluslararası sistem olduğu şeklinde nitelendirmelere yol açmıştır (Ringmar, 2019: 67; Vohra, 2008). Bu tablo içerisinde ülke içi yapısal sorunların temel nedenleri olarak

Britanya'dan bağımsızlığın alınmasının ardından Hindistan'ın parçalanmasının getirdiği sorunlar ve kısmen de Hindistan devletinin ülke içerisindeki grupları bir kimlik (Hint Birliği/Indian Union) altında toplayamaması görülmektedir (Paranjpe, 2020: 96). Diğer bir ifadeyle Hindistan modern devletin beraberinde getirdiği ulus-devlet inşasında başarı sağlamakta güçlük çekmiştir⁷. Bu sorunlardan kaynaklı olarak Hindistan toprak ve siyasi bütünlük bakımından ciddi tehditler⁸ yaşamaktadır (Jetly, 1986: 37). Daha da açmak gerekirse ülke içindeki derin toplumsal bölünmeler, federal yönetim, devlet egemenliğine meydan okuyan isyan hareketleri gibi birtakım ulus-altı aktörler Hindistan'ın güvenliğini tehdit etmektedir. Bir başka ifadeyle bu ulus-altı faktörler Hindistan'ın zayıf (weak) tarafını oluşturmaktadır (Malone ve Mukherjee, 2010: 148; Paranjpe, 2020: 100). Böylesi geniş bir yelpazede farklılıkları barındıran ülkenin yönetilmesi elbette ki zor olmaktadır ve Hindistan güvenlik bakımından kırılabilir bir devlet olma potansiyelini taşımaktadır. Öyle ki Hindistan 2020 Kırılabilir Devletler İndeksine göre 178 ülke arasında 68'inci (yüksek uyarı/elevated warning) sıradadır (Fond for Peace, 2020). Özellikle Hindu milliyetçiliğinin artışa geçtiği Hindistan'da popülizmin demokrasinin sınırlarını zorladığı iddia edilmektedir (Kenar, vd., 2024: 6).

GABGK'de oldukça yaygın olan şiddet, bölgesel kompleksin en büyük aktörü olan Hindistan'da isyanlar, terörizm ve ayrılıkçılık hareketleri şeklinde kendisini göstermektedir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki söz konusu şiddet olayları ile mücadele ederken Hindistan'ın, operasyonel kabiliyetlerini bir kenara bırakırsak, hukuki anlamda uygun bir zemin bulamadığı görülmektedir. Bu konuda kötü şöhretiyle bilinen Terörizmi Engelleme Yasası (the Prevention of Terrorism Act/POTA) ilk akla gelenlerdendir. Hindistan güvenlik güçlerine, suçlama olmaksızın 180 gün gözaltında tutma yetkisi vermesi, idam cezasının kapsamını genişletmesi, masumiyet karinesini tanımaması, işkence altında itiraf almayı serbest bırakması gibi özelliklerinden ötürü söz konusu yasa eleştirilere maruz kalmıştır. Yasa 2004 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Gagné, 2005; Ogden, 2016: 118). Benzer şekilde Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası

---

⁷ Ülkenin büyük çoğunluğunun Hindu olması ve 2014 yılında Hindu milliyetçisi Bharatiya Janata Partisi'nin (Bharatiya Janata Party/Hindistan Halk Partisi/BJP) iktidara gelmesiyle birlikte vatandaşlık bağıyla devlete bağlılığı zayıflatacak olayların yaşandığı görülmektedir. Özellikle Hindu-Müslüman karşıtlığının en önemli ülke içi gerilim alanı olarak önemli bir güvenlik sorunu olduğunu ifade etmek gerekmektedir. İlerleyen sayfalarda bu konu detaylı olarak ele alınacaktır.

⁸ Bu tehditler bölgesel ve küresel tehditlerle birleştiğinde çok daha hayati öneme sahip olmaktadır.

(Armed Forces (Special Powers) Act) sorunlu (disturbed) alanlarda asayişini sağlamak adına 1958'de çıkarılmıştır. Bu yasaya (Madde 3, 4, 6) göre (MHA, 2023);

- Merkezi hükümet, eyalet valisi ya da birlik topraklarındaki yöneticiler silahlı kuvvetlerin kullanılmasını gerektiren bir tehdit oluşursa, söz konusu yeri sorunlu alan (disturbed area) olarak ilan edebilir.
- Silahlı kuvvet görevlileri sorunlu alanlarda gerekli olduğunu düşünüyorsa herhangi bir kişiye ateş açma veya ölüme yol açacak şekilde güç kullanma yetkisine; suç işlemek üzere olduğu şüphesi dahi olsa herhangi bir kişiyi tutuklamak; şüpheli yerlere izinsiz girip arama yapmak yetkilerine sahiptir.
- Bu kanun uyarınca hareket eden herhangi bir görevli hakkında kovuşturma, dava veya diğer yasal işlemler başlatılamaz.

Hindistan genelinde şu anda aktif halde bulunan 75 terörist/isyancı örgüt olduğu (SATP, t.y.b) ve bu örgütlerin büyük çoğunluğunun sınır aşan bağıntılara (komşu ülkelerin topraklarını sığınak olarak kullanmak ve/veya komşu ülkelere destek almak gibi) sahip olduğu iddia edilmektedir. Terörizm ve isyan hareketleri⁹ nedeniyle yaşanan şiddet olayları neticesinde 1994-2020 yılları arasında toplam 74.129 kişi hayatını kaybetmiştir ve olayların kuzeybatı (Keşmir), kuzeydoğu ve ülkenin Nepal sınırından ülkenin doğu şeridi boyunca güneye doğru (Kızıl Koridor) yoğunlaştığı görülmektedir (SATP, t.y.c.; bkz. Tablo 1). Bağımsızlığından bu yana egemenlik ve ülkesel bütünlüğüne tehdit olarak ortaya çıkan ve günümüzde bazıları devam eden ayrılıkçı hareketlerle mücadelede Hindistan'ın büyük oranda başarı kaydettiği görülmektedir (Ganguly, 2015: 13).

---

⁹ Siyasi şiddet türleri olarak terörizm ve isyan arasındaki ayrım literatürde tartışılmaktadır. Esas itibarıyla isyan hareketi bir bölgede egemenlik talebi nedeniyle mevcut siyasi düzene karşı yürütülen (şiddeti de içeren) politik eylemdir ve gerilla-özgürlük savaşçısı gibi kavramlara eşlik eder. Terörizm ise daha menfi bir anlama sahiptir. Terör örgütleri hükümeti baskılamak için kamuoyunda şiddet ve panik havası yaratmayı hedefler ve siviller başta olmak üzere hedef gözetmezler. Öte yandan bu iki kavram birbirini kapsayabilmektedir. Örneğin isyancı örgütler terör taktiklerini (yıldırma, baskı ve korku oluşturma) kullanabilmektedir. Bu bağlamda iki kavramın ayrımı konusunda uluslararası yazında da tartışmalar bulunmaktadır (bkz.: Ünal, 2016). Hindistan özelinde ise, bu çalışmada ele alınan başlıca üç güvenlik sorunu alanında faal olan örgütler için (Hindistan hükümeti dahil) isyan (insurgency) ve terörizm (terrorism) etiketlendirmeleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Böylesi bir durum anlaşılabilir; çünkü Cammu ve Keşmir'deki örgütler, Naksalitler ve kuzeydoğu eyaletlerindeki örgütler isyan hareketi yürüttükleri gibi terör taktiklerini de kullanabilmektedirler (Güney Asya'da terörizm ve isyan hareketlerinin birbirinin yerine kullanıldığı bir çalışma için bkz.: Akhter, Islam ve Karim, 2015).

Çatışma Yeri	Süre	Açıklama
Nagaland	Ağustos 1947-Devam ediyor	Hindistan'ın bağımsızlığından öncelerine dayanmaktadır.
Manipur	1964-Devam ediyor	Aralıklı şiddet olayları yaşanmaktadır.
Mizoram	1966-1988	İsyan genel olarak sona ermiştir.
Meghalaya	1988-Devam ediyor	Son birkaç yılda nispeten az olay vuku bulmuştur.
Tripura	1965-Devam ediyor	Şu anda isyancı gruplar sınırın ötesinde bulunmaktadır.
Assam	1979-Devam ediyor	Hiçbir isyancı grup yok.
Punjab	1978-1993	Tek başarılı çözüm; ancak Khalistan hareketlerinin izleri var.
Cammu ve Keşmir	1988-Devam ediyor	Pakistan'ın aktif desteği var.
Sol Kanat Aşırılığı	1967-Devam ediyor	Naksalizm/Maoizm içeren ideolojik mücadele kentsel alanlara yayılmıştır.

Tablo 1: İç Güvenlikle İlişkili Çatışmalar Tablosu

Kaynak: Paranjpe, 2020: 100

Egemenlik, ülkesel bütünlük ve ulusal birlik açısından Hindistan güvenlik algılaması ele alındığında akademik, resmi ve uzman görüşlerin dahil olduğu yazında Hindistan'ın belli

başı üç tane iç güvenlik sorununun olduğu tespit edilmiştir¹⁰ (MHA, 2020; Paranjpe, 2020; Buzan ve Waeber, 2003: 107-108; SATP, t.y.a.; Fiertz, 2020; Hooda, 2019: 16-22; Stewart-Ingersoll ve Derrick, 2011: 36-37, Malone, 2011: 53-59; IDSA, t.y.; Lalwani, 2014):

1. Cammu ve Keşmir
2. Kuzeydoğu Eyaletlerindeki İsyenlar
3. Sol Kanat Aşırılıkçı Hareket (CPI (Maoist)/Naksalitler)

2.1. Ülke İçi Güvenlik Sorunu Olarak Cammu ve Keşmir¹¹

Uluslararası İlişkiler yazınında Keşmir sorunu genellikle bölgesel düzeydeki etkileri (Hindistan-Pakistan çatışması) bağlamında ele alınmaktadır. Ancak Hindistan ve Pakistan arasındaki de facto bir sınırı ifade eden Kontrol Hattı (Line of Control/LoC) ile bu iki devletin fiili kontrollerinde bulunan Keşmir bölgeleri bulunmaktadır. Bu bölgelerden/parçalardan birisi olan Cammu ve Keşmir (CK) bölgesel etkilerinin dışında Hindistan'ın yönetimi altında olmasından dolayı Hindistan güvenlik algılamalarında bir iç güvenlik sorunu olarak etki yapmaktadır. Özellikle Türkçe literatürde bölgesel bir sorun olarak ele alınan Keşmir meselesinde iç güvenlik açısından etkileri ihmal edilmektedir ve bu nedenle sorunun tam anlamıyla anlaşılması zorlaşmaktadır. Ayrıca bir başka önemli husus olarak meselenin yalnızca iki devlet arasında bir toprak uyuşmazlığı olarak ele alınması CK halkının ahvalini tam olarak anlamayı da güçleştirmektedir. Bu başlık altında Hindistan yönetiminde bulunan CK'nin müstakil güvenlik dinamikleri; bölgeye yönelik Hindistan'ın güvenlik algılamaları ve uyguladığı politikalar bakımından analiz edilecektir. Keşmir meselesinin Hindistan güvenlik algılamalarında ve politikalarında merkezi yere sahip olmasından ötürü sorunun ortaya çıkışı, süreç takibi ve vaka analizlerine diğer bölümlere göre biraz daha ayrıntılı yer verilecektir.

---

¹⁰ Ayrıca bu güvenlik sorunlarının bölgesel yayılımı (spill over) bulunmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde söz konusu iç güvenlik sorunlarının ve bu sorunların dolayımındaki güvenlik sorunlarının bölgesel izleri sürülecek ve bu rota üzerinde Hindistan güvenlik politikaları analiz edilecektir.

¹¹ Cammu ve Keşmir, Hindistan ve Pakistan (ve Çin) arasında tartışmalı bir bölgedir. Taraflar birbirlerini işgalci olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda bu tez Hindistan güvenlik algılamaları açısından konuyu ele aldığından ve Hindistan bölgeyi kontrolü altında tuttuğundan dolayı; Cammu ve Keşmir Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları içerisinde değerlendirilmiştir. Bu, Cammu ve Keşmir'e dair Hindistan'ın egemenlik iddialarını tezin yazarının onayladığı anlamına gelmemektedir.

2.1.1. Hindistan Kontrolündeki Keşmir: Cammu ve Keşmir

Cammu ve Keşmir¹² 2019'da birlik toprağı (BT) statüsü almadan önce coğrafi, nüfus ve idari anlamda üç kısma ayrılmıştır: Keşmir Vadisi, Cammu ve Ladakh. Ancak Ağustos 2019'da yapılan anayasa değişikliği ile (31 Ekim 2019'dan itibaren) Cammu ve Keşmir eyaleti ikiye bölünerek her iki kısım birlik toprağı statüsü almıştır. Keşmir Vadisi ve Cammu'yu kapsayan alan CK Birlik Toprağı ve Ladakh ise müstakil olarak Ladakh BT statüsünü almıştır. 2011 verilerine göre CK'nin nüfusu 12.541.302'dir (Census, 2011). Bu başlık altında uzun yıllar (1947-2019) aynı eyalet içerisinde olmaları nedeniyle Keşmir Vadisi, Cammu ve Ladakh bölgelerine dair bilgiler sunulacaktır. Cammu, Keşmir Vadisi ve Ladakh'taki dini ve dilsel farklılıkların, CK'de ortak bir kimlik tanımına ulaşılamamasına yol açtığı düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle Cammu'da Hindu çoğunluk, Keşmir Vadisinde Müslüman çoğunluk ve Ladakh'ta Budist çoğunluk bulunmaktadır. Ayrıca Cammu'daki ve Keşmir'deki Hindular gerek etnik gerekse dilsel bakımdan farklılıklar göstermektedir. Bu üç bölge arasındaki söz konusu farklılıklar; özellikle 20. yüzyılda daha belirgin hale gelmiş ve ortak bir Keşmir kimliğinden ziyade din temelli milliyetçiliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Güler, 2017: 2; Varshney, 2019: 198; Kirk ve Akhtar, 2024).

---

¹² Bu bölümde Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları tartışıldığı için burada Keşmir bölgesinin Hindistan kontrolü altındaki Cammu ve Keşmir bölgesine dair bilgiler verilmiştir. Nitekim Keşmir olarak bilinen bölge Hindistan kontrolündeki Cammu ve Keşmir'in dışında Pakistan'ın kontrolündeki Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan ve Çin'in kontrolündeki Aksai Chin'i içermektedir. Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan bölgelerine dair bilgiler, Keşmir'in bölgesel düzeyde bir sorun olarak tartışıldığı üçüncü bölümde ele alınmıştır. Yine üçüncü bölümde Çin araştırma konusuna dahil olmadığı için Aksai Chin'e metin içerisinde kısaca değinilmiştir.

Haritadaki turuncu bölge Cammu, yeşil bölge Keşmir Vadisi, mavi bölge ise Ladak idari birimleri olup Hindistan kontrolündedir.

Harita 2: CK'deki Bölgeler ve Dini Dağılımı Gösteren Harita

Kaynak: Çebi, 2018: 3.

2.1.1.1. Keşmir Vadisi

2011 verilerine göre başkent Srinagar'ın bulunduğu Keşmir Vadisi'nin nüfusu yaklaşık 7 milyondur. Nüfusun yüzde 95'i Müslümanlardan ve yüzde 4'ü ise Hindu Panditlerden oluşmaktadır ((BBC, t.y.; Güler, 2017: 2; Varshney, 2019: 198, 206; Çebi, 2018: 3; Misra, 2001: 104). Müslüman nüfus ağırlıklı olarak Keşmirce¹³ ve Urduca konuşmaktadır (BBC, t.y.; Güler, 2017: 2; Kirk ve Akhtar, 2024). Ayrıca bölge Müslümanları Pakistan kontrolünde bulunan Gilgit-Baltistan'daki Gilgit bölgesinin kuzeybatı dağlık

¹³ Keşmir dili Gilgit'in çeşitli dağ halkları tarafından da konuşulan Hint-Aryan dillerinin Dardic koluna aittir. (Kirk ve Akhtar, 2024). Keşmirce kelime dağarcığı, Dardic, Sanskritçe, Pencabi ve Farsça unsurları içermektedir. Diğer yandan dini etkiler kelime dağarcığı ve alfabe seçiminde etkili olmaktadır. Nitekim Müslümanlar Farsça ve Arapça kelimeleri rahatlıkla kullanırken; Keşmirce yazım dilinde Farsça alfabe kullanılmaktadır (Britannica, 2024).

alanlarındaki halklarla kültürel ve etnik açıdan yakındırlar (Kirk ve Akhtar, 2024). Dağlık kesimlerdeki Müslüman Gujjarlar ve Bakarwallar göçebe bir yaşam tarzına sahip olup vadidekilerden farklı dil konuşmaktadırlar. Öte yandan Panditler Hindu inancına mensup olsalar da kültürel anlamda Hindistan ve Cammu Hindularından daha çok vadideki Müslümanlara benzemektedirler (Çebi, 2018: 3; Misra, 2001: 104).

Her ne kadar Keşmir Hindistan, Pakistan ve Çin arasında bölünmüş olsa da uluslararası mecrada yankı uyandıran alan Hindistan kontrolündeki CK Birlik Toprağıdır¹⁴ (BT) ve burada şiddet ve sorunların en yoğun olduğu alan ise Keşmir Vadisi'dir. Vadi CK'nin yüz ölçümü bakımından yüzde 10'unu ifade etse de BT'nin gelirinin büyük çoğunluğu buradan gelmektedir. Tabii olarak burası nüfusun en yoğun olduğu yerdir (Çebi, 2018: 2).

2.1.1.2. Cammu

Cammu çok uzun zamanlardan beri Hindu ağırlıklı bir bölgedir (Misra, 2001: 104). 2011 verilerine göre Cammu nüfusu yaklaşık olarak 5 milyondur (Çebi, 2018: 4). Bölgedeki nüfusun yaklaşık üçte ikisi Hindulardan (Dogralar), yaklaşık üçte biri ise Müslümanlardan ve azınlık nüfus olarak Sihizm inancına mensup Sihlerden oluşmaktadır (BBC, t.y.; Güler, 2017: 2; Varshney, 2019: 206; Kirk ve Akhtar, 2024). 1846-1947 yılları arasında Keşmir Prensiğini yöneten Hindu Dogra hanedanı Cammu'ludur. Hindular genellikle bölgenin güneydoğu kısmında yaşamakta ve Pencap eyaletindeki Pencap dilini konuşan halklarla yakın akrabalıkları bulunmaktadır (Kirk ve Akhtar, 2024).

Cammu'da Hindu nüfusun çoğunluğunu Dogralar oluşturmaktadır. Özellikle Cammu, Kathua, Samba ve Udhampur şehirlerinde Hindu Dogralar çoğunluktadır. Pandit ve Pencabi Hinduları ise azınlıktadır. Bu iki grup Dogralardan farklıdır ve bunun nedeniyse bunların Kotli ve Mirpur (Azad Keşmir) şehirlerinden buraya göç etmeleridir (Çebi, 2018: 4). Bölgede Dogra nüfusunun çoğunluk olmasından dolayı Dogri dili yaygındır (Kirk ve Akhtar, 2024; Varshney, 2019: 198). Cammu bölgesinde yaşayan Müslümanlar ise Pencap, Dogra, Gujjar ve Bakarwali olup vadideki Müslümanlardan kültürel olarak farklıdırlar (Çebi, 2018: 4; Varshney, 2019: 198). Ayrıca Keşmir Vadisindeki ve Cammu'daki Hindular da birbirinden farklıdır (Varshney, 2019: 206).

---

¹⁴ Eyalet statüsündeki CK, 5 Ağustos 2019'dan sonra BT statüsünü almıştır. Bu konu ileride detaylı olarak incelenecektir.

2.1.1.3. Ladakh

Bölgedeki hâkim nüfus (yüzde 50) Budizm inancına mensuptur ve nüfusun yaklaşık yüzde 46'sını oluşturan Müslümanlar ise genel olarak Şii mezhebine tabiidir (Misra, 2001: 104; Güler, 2017: 2; Çebi, 2018: 4; BBC, t.y.). Ladakh'ın Leh bölgesinde yaşayanlar çoğunlukla Tibet-Burman dili (Ladakhi dili) konuşan Tibet kökenli Budistlerdir. Diğer yandan Kargil bölgesinde yaşayanlar ise çoğunlukla Şii mezhebine mensup Müslümanlardır. Ladakhi diline benzer bir dil olan Purik dili Kargil'de ana dildir (Britannica, 2023; Güler, 2017: 2; Varshney, 2019: 198).

Yukarıda ifade edildiği üzere CK eyaletinin bir idari bölgesiyken 2019'daki anayasa değişikliğiyle BT statüsü kazanmıştır. Yüz ölçümü Cammu ve Keşmir'den büyük olsa da düşük nüfuslu bir bölgedir. Bölgenin nüfusu yaklaşık 275.000'dir (Çebi, 2018: 4; Britannica, 2023).

2.1.2. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan Yönetiminin Cammu ve Keşmir Politikaları

Hindistan'ın CK üzerindeki kontrolü Cammu ve Keşmir Prenslığı'nin Hindu Mihracesi Hari Singh'in 26 Ekim 1947'de Hindistan ile Katılım Anlaşması imzalaması ve 27 Ekim tarihinde Hindistan birliklerinin bölgeye gelmesiyle başlamıştır. Hindistan ve Pakistan arasındaki 1 Ocak 1949 tarihli ateşkesin ardından Keşmir Vadisi, Cammu ve Ladakh Hindistan hakimiyetinde kalmıştır. Hindistan bu şekilde günümüzde çokça anılan Keşmir'in bir parçası olan CK'de kendi nüfuz alanını oluşturmuştur¹⁵.

Hindistan her ne kadar Keşmir'in tamamını ele geçirememiş olsa da işgal ettiği CK'yi tamamıyla entegre edeceği sürecin böylelikle ilk adımını atmıştır. Öyle ki Hindistan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) Keşmir hakkındaki plebisit kararına karşı çıkmadığını ifade ederken öte yandan CK'deki nüfuzunu meşrulaştırmak adına hukuki adımlar atmaya başlamıştır. Bu girişimlerin en önemlisi 1951 yılında CK'de kendi kontrolünde olacak bir Kurucu Meclis (Constituent Assembly) meydana getirmiştir¹⁶ (Çebi, 2018: 15; Varshney, 1991: 1008-1009). Görüldüğü üzere Hindistan sorunu kendisinin taşıdığı Birleşmiş Milletler'de (BM) istediği sonuçları alamayınca; BM'nin

¹⁵ Taraflar arasında çatışmaların nasıl ortaya çıktığı ve BM'nin rolü gibi detaylar çalışmanın üçüncü bölümündeki ilgili başlıkta verilmektedir.

¹⁶ Kurucu Meclis'in ana hedefleri şu şekilde sıralanabilir (Varshney, 1991: 1009): 1) Hindistan'a katılım meselesini tartışmak; 2) toprak reformunu programını onaylamak; 3) yeni bir anayasa oluşturmak.

plebisit kararına itiraz etmeyerek zaman kazanmış ve meşruiyetini sağlamak adına kendi gölgesinde seçim yaptırmıştır. Hindistan'ın bu taktiklerinin bir stratejinin parçası ve uzun vadede gerçekten de işlevsel olduğu görülecektir. Bu doğrultuda devam ederek Kurucu Meclisin teşekkülünün ardından 1952 yılında CK'ye özel bir statü veren 370. madde Hindistan anayasasına eklenmiştir¹⁷. Fakat 1953 ve devamındaki yıllarda Hindistan bu özel statüyü aşındırmaya başlamıştır.

Ekim 1951'de Kurucu Meclisi meydana getiren seçimlerde 75 kişilik temsiliyetin tamamını Ulusal Konferans¹⁸ elde etmiş ve lideri olan Şeyh Abdullah CK Başbakanı olmuştur (Şahbaz, 2020a: 93; ayrıca bkz.: Şahbaz, 2020b). Hindistan gölgesinde oluşturulan bu Kurucu Meclis'in teşekkülünün ardından Hindistan CK'deki hakimiyetini artırmak adına 24 Temmuz 1952'de Şeyh Abdullah ile Delhi Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma CK'nin Hindistan'ın bir eyaleti olacağı ve elbette ki plebisit kararının artık gündemde olmayacağı anlamına geliyordu. Ancak Şeyh Abdullah'ın Srinagar'a döndükten sonra Hindistan'a katılım konusunda görüşleri değişmeye başlamış; plebisit konusunu tekrar gündeme getirmiş ve bunu ABD'li ve diğer yabancı diplomatlar ile tartışmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 4 Haziran 1953'te Şeyh Abdullah başkanlığında Ulusal Konferans bir kararname yayınlamıştır. Bunlardan en önemli üç maddesi, plebisitin yapılması; plebisitin ardından CK'ye muhtariyet (özerklik) verilmesi ve savunma, haberleşme ve dışişleri yetkilerinin Hindistan ve Pakistan tarafından yönetilebileceği şeklinde özetlenebilir (Toker, 2017: 106-107; Khan, 2017: 28-29). Bunun üzerine Şeyh Abdullah hainlik suçuyla Hindistan hükümetince 8 Ağustos 1953'te (9 Ocak 1958'e kadar) tutuklanmıştır¹⁹ (Khan, 2017: 29; Çebi, 2018: 16; Toker, 2017:

---

¹⁷ Bu ortam içerisinde Cammu ve Hindistan'daki Hindu milliyetçilerinde Cammu'nun zorla Keşmir hakimiyetine sokulacağı endişesi doğmuştur. Zaten Cammu ve Hindistan'daki Hindular Cammu ve Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olması gerektiğini düşünmekteydiler. Bu bağlamda anayasa yapımını da gereksiz görmekteydiler. Ayrıca bu milliyetçiler ayrı bir eyalet bayrağı olmasına ve 370. madde çerçevesinde Cammu ve Keşmir'e özel statü verilmesine de karşı çıkmıştır. Nitekim onlara göre daha evvel prenslik olan ve Hindistan'a katılan devletlere böylesi bir statü verilmediğini iddia etmişlerdir. Bu fikri motivasyonlar çerçevesinde 1952 yılının ortalarında Cammu'da Abdullah'a karşı bölgesel Hindu partisi Praja Parishad'ın başını çektiği ve Delhi merkezli (ulusal) Hindu milliyetçisi Jan Sangh partisinin de desteklediği bir halk hareketi ortaya çıkmıştır (Varshney, 1991: 1009). "Ek Pradhan, ek Nishan ve ek Vidhan (tek başbakan, tek bayrak, tek anayasa)" hareketin temel sloganı olmuştur (Varshney, 1991: 1010).

¹⁸ Ekim 1932 yılında mihraceye karşı bir yapılanma olarak kurulan Cammu-Keşmir Müslüman Konferansı kurulmuş ve Şeyh Abdullah başkanlığa seçilmiştir. Daha sonra Keşmir'de daha kapsayıcı bir hale getirilmesi amacıyla bu yapılanmanın adı 1939 yılında Ulusal Konferans şeklinde değiştirilmiş ve Keşmir halkının temsilcisi bir siyasi parti olarak varlığını sürdürmüştür (Rızvî, 2022: 326; Mansingh, 2006: 36).

¹⁹ 9 Ocak 1958'de serbest bırakılan Şeyh Abdullah görüşlerinde ısrar etmeye devam ettiği için 29 Nisan 1958'de tekrar tutuklanmıştır (Rao, 2003: 272).

108). Abdullah'ın yerine gelen Bakshi Ghulam Muhammed (Bahşi Gulam Muhammed) Hindistan ile tam bütünleşme taraftarıydı. Başka bir ifadeyle Hindistan; CK'nin Hindistan Birliğine tam iltihakı için önüne engel çıkarabilecek aktörlere müsamaha göstermemiştir ve Bahşi Gulam Muhammed'in Başbakan yapılmasıyla kontrolü eline almıştır. Delhi yönetimi Muhammed'e halk tepkisini önlemek için hastane, okul, yol gibi projeler için kalkınma fonları vermeye başlamıştır (Varshney, 1991: 1010). Öte yandan 1952 yılında Hindistan'ın Delhi Anlaşması ile CK'de hakimiyet kurma arzusu CK halkında tepkilere yol açmıştır. Bu tepkiler Şeyh Abdullah'ın tutuklanmaya varan tavır değişikliğini etkilediği gibi Hindistan yönetiminin de Delhi Anlaşmasındaki katı tutumunun yumuşamasına yol açmıştır. Hindistan yönetimi 17 Kasım 1952'de anayasasına 370. maddesini ekleyerek Keşmir'e özerlik statüsü vermiş ve buna göre CK kendi anayasasına ve bayrağına sahip olurken dış ilişkiler, iletişim ve savunma konularında Hindistan'ın kontrolünü tanımıştır (Şahbaz, 2020a: 95). Esasen Delhi Anlaşması da benzer hükümler içermiştir. Ancak Hindistan farklı bir yol izleyerek aynı sonuca ulaşmış ve CK Meclisi üzerindeki kontrolünü de sürdürmüştür.

Hindistan'ın oluşturduğu bu atmosferde Ekim 1956'da Kurucu Meclis CK'nin Hindistan'ın bir eyaleti olduğunu kabul etmiştir. Bir anlamda işlevini tamamlamış olan Kurucu Meclis 26 Ocak 1957'de feshedilmiştir. Bu bağlamda Hindistan; BMGK ve Birleşmiş Milletler Hindistan ve Pakistan Komisyonu (United Nations Commission for India and Pakistan/UNCIP) tarafından ifade edilen plebisite gerek olmadığını savunmaya başlamıştır (Çebi, 2018: 15). Hindistan sağlamış olduğu bu zeminde plebisit kararını bir kenara iterek CK üzerinde hakimiyetini pekiştirmiştir. Nitekim Nehru 29 Mart 1956'da plebisit hakkındaki söylemlerini geri çekmiştir. Ona göre artık plebisitin tartışılması gereksizdi²⁰ ki şartlarda köklü değişiklikler yaşanmıştır (Snedden, 2015: 245). Hindistan tarafına göre bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir: 1) Sürekli vurgulanan Pakistan'ın geri çekilmesi gerçekleşmemiş; 2) Keşmir Kurucu Meclisi 1956'da Hindistan ile birleşmeyi onaylamış ve Hindistan Anayasasını kabul etmiş; 3) Soğuk Savaş'ın etkileri Güney Asya'daki şartları değiştirmiş ve bu Pakistan'ın askeri çözümler bulma isteğini

---

²⁰ Nehru'nun Lok Sabha'da (Lower Parliament) 29 Mart 1956 tarihli konuşması "Kashmir Mein Lokmat Nahin" (Keşmir'de plebisit yok) adlı bir broşür şeklinde yayınlanmıştır (Varshney, 1991: 1011).

göstermiştir²¹. Artık Nehru liberal değil milliyetçi bir tutum sergilemeye başlamıştır (Varshney, 1991: 1011).

1960'lara gelindiğinde Hindistan'ın CK üzerindeki nüfuzu giderek artarken öte yandan toplumsal ayrışmalar da kendisini göstermeye başlamıştır. Bunun en önemli örneği Hz. Muhammed'in (s.a.s.) saç telinin çalınması hadisesidir. Aralık 1963'te Hz. Muhammed'in (s.a.s.) saç telinin (mu-yi mukaddes) Srinagar'daki Hazratbal türbesinden çalınması CK'de eylemlere yol açmıştır. Eylemler, Hindistan'ın CK üzerindeki egemenliğine karşı çıkan Cemaat-i İslami'nin de katılımıyla bir tür self-determinasyon ve özgürlük hareketine dönüşmüştür. Kutsal emanet kısa sürede bulursa da Hindistan'ın eylemcilere yönelik müdahaleleri tepki çekmiştir. Güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucunda birçok insan ölmüştür. Bu olay CK'de Hindistan karşıtlığının filizlenmesinin yanı sıra İslami grupların CK'de yeniden zemin kazanmaya başladığını göstermiştir (Sikend, 2003: 179). Ayrıca yine 1960'larda radikal Hinduların CK'deki Müslüman nüfusunu azaltma ve CK'yi Hindu çoğunluklu bir yer haline getirme planları olduğu düşüncesi Hindistan yönetimine karşı olan Müslümanlar arasında yayılmıştır (Schofield, 2021: 113). Müslümanların tarafında bunlar yaşanırken, Cammu'da Hindu tapınaklarından kutsal eşyaların çalınması CK'de tansiyonu yükselten bir başka olay olmuştur. Güvenlik güçlerinin Hinduların eylemlerine de sert müdahalede bulunması gerginliği artırmıştır (Mermer, 2018: 163). CK'de böylesi hadiselerin vuku bulması, zaten 1962 savaşında Çin'e karşı alınmış olan yenilginin de etkisiyle Hindistan'ın güvenlik kaygılarını artırmıştır. Bu nedenle böyle bir ortamda hem Pakistan ile görüşmesi hem de CK içerisindeki tansiyonun düşürülebilmesi adına 8 Nisan 1964'te Şeyh Abdullah hapisten çıkarılmıştır (Mermer, 2018: 163; Varshney, 1991: 1011).

27 Mayıs 1964'te Nehru'nun ölümü üzerine Pakistan ile başlatılmak istenen süreç sekteye uğradığı gibi CK üzerinde yeniden baskılama yoluna gidilmiştir. Nehru'nun yerine gelen Lal Bahadır Şastri yönetimi 21 Aralık 1964'te CK'de Vali yönetimini başlatmıştır. Bu durum eyalette Hindistan yönetimine karşı tepkilere yol açmıştır (Mermer, 2018: 164). Ayrıca hac ibadeti için yurtdışına çıkan Şeyh Abdullah Cezayir'de Çin Başbakanı Chou en-Lai ile Gilgit'in kuzey sınırları hakkında Çin ve Pakistan arasındaki anlaşma üzerine

---

²¹ Pakistan'ın ABD'ye yakınlaşarak 1954'te SEATO'ya (Southeast Asia Treaty Organization) ve 1955'te CENTO'ya (Central Treaty Organization/Bağdat Paktı) katılması Soğuk Savaş şartlarını Güney Asya'ya taşımıştır ve Hindistan Pakistan'ın Keşmir konusunda askeri çözümler arayışında olduğu algısı yaratmıştır. En azından Hindistan tarafının böylesi bir yorumlama yaptığı bilinmektedir.

konuşma gerçekleştirmiştir. Bundan başka Şeyh Abdullah bir ABD mecmuasına Keşmir'in kendi kaderini tayin hususunda Hindistan, Pakistan ve Keşmir taraflarının bir çözüm bulması gerektiği yönünde yazı yazmıştır. Bu iki olay Hindistan yönetimini oldukça rahatsız etmiş ve Şeyh Abdullah Mayıs 1965'te Hindistan'a döndüğünde tutuklanmıştır (Schofield, 2021: 106; Varshney, 1991: 1012). Abdullah Hindistan Savunma Kuralları²² (Defense of India Rules) uyarınca herhangi bir duruşma olmaksızın ve temyiz hakkı verilmeksizin hapiste tutulmuştur (Lockwood, 1969: 384). Yukarıda ifade edildiği gibi 1960'ların başından itibaren gerek Müslüman gerekse Hindu halk cephelelerinde gerilen CK'de Abdullah'ın tutuklanmasının ardından yapılan gösteriler ile bölge daha gergin bir hal almaya başlamıştır. Bu nedenle içerideki güvenlik dinamiklerinin Hindistan aleyhine döndüğünü gören Pakistan'da, bölgeye müdahale için uygun bir ortamın var olduğu kanaati oluşmuştur. Sonuçta 1965'te Keşmir uyuşmazlığı nedeniyle ikinci Hindistan-Pakistan savaşı patlak vermiştir (Mermer, 2018: 164; Varshney, 1991: 1012). Savaşın çıkmaza girdiği bir vakitte BMGK 20 Eylül 1965'te düşmanca davranışların durdurulması yönünde karar almıştır. Bu ateşkes kararını Hindistan 21 Eylül'de, Pakistan ise 22 Eylül'de kabul etmiştir. Sonuçta 23 Eylül 1965'te ulaşılan ateşkesin ardından Ocak 1966'da Hindistan (Şastri) ve Pakistan (Eyüp) liderleri SSCB Başbakanı Alexei Kosygin'in arabuluculuğunda Taşkent'te bir araya geldiler. Taraflar arasındaki görüşmelerin ardından 10 Ocak 1966'da sorunlarını barışçıl yollarla çözeceğini taahhüt eden iki lider Taşkent Deklarasyonunu kabul etmiştir. Ayrıca deklarasyona göre taraflar 5 Ağustos 1965'ten önceki pozisyonlarına dönmekte anlaşmıştır. Hindistan Başbakanı Şastri deklarasyonun imzalanmasından birkaç saat sonra kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiş ve yerine Nehru'nun kızı İndira Gandhi geçmiştir. Keşmir sorunu varlığını sürdürecektir olsa da Taşkent Deklarasyonu ile bu sorun bir süreliğine rafa kaldırılmıştır (Ganguly, 1990: 91; Schofield, 2021: 112). Öte yandan şunu da not etmek gerekir ki Pakistan'ın umduğu gibi savaş başladığında CK'de Hindistan karşıtı büyük bir halk ayaklanması yaşanmamıştır. Böylesi bir ayaklanma yaşanmış olsaydı Hindistan'ın CK'yi kontrol altında tutması oldukça güç olabilirdi (Lamb, 1991: 280).

---

²² Bu kurallar 1962 Hindistan-Çin Savaşı sırasında ilan edilmiştir ve o dönem Çin yanlısı komünistleri hedef almıştır (Lockwood, 1969: 384).

1960'lı yıllar yukarıda ifade edildiği üzere toplumsal huzursuzluğun başladığı dönem olmasıyla birlikte bu ortamda ayrılıkçı hareketler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin Azad Keşmir'de bulunan Amanullah Han ve 1958'de CK'den Pakistan'a kaçan ve burada siyasi-askeri eğitim alan Makbul Bat liderliğinde Azad Keşmir'de Cammu ve Keşmir Milli Kurtuluş Cephesi (CKMKC) kurulmuştur. Bununla kalmayarak Makbul Bat Haziran 1966'da CK'ye geçerek Hindistan'a karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. Makbul Ahmet Bat Eylül 1966'da yakalanmış ve idama mahkûm edilmiştir. Ancak 1968'de firar etmiş ve 1969'da Azad Keşmir'e geçmiştir (Mermer, 2018: 164-165; Lamb, 1991: 292). Bu örnekte de görüldüğü üzere Azad Keşmir'in ve Hindistan kontrolündeki CK üzerinde egemenlik iddiasında bulunan komşu Pakistan'ın varlığı; CK'deki ayrılıkçı örgüt mensuplarının güvenli bir alan elde etmesine ve saldırıları için uygun alan bulmalarına yol açmıştır. Bir başka ifadeyle fiili olarak Hindistan'ın ülke içi sorununun bölgesel bir boyuta sahip olması, Hindistan'ın sorun ile mücadelesini güçleştirmiştir. Bat'ın eylemleri dışında El Fetih isimli örgüt de 1970 yılında ilk sabotaj eylemlerini başlatmıştır²³. Bundan başka 1968'de hapisten çıkan Şeyh Abdullah Keşmir'in kendi kaderini tayin etmesi (plebisit) yönünde politika yürütmeye başlamıştır (Mermer, 2018: 165).

1970'lere gelindiğinde Hindistan'ın özellikle 1980'lerin sonlarına kadar sürecek olan ağırlığı söz konusu olmuştur ve CK'nin Hindistan'a entegrasyonu sürecini kısıtlayacak her türlü aktörün saf dışı bırakılması hedeflenmiştir. Elbette ki bu aktör plebisit cephesini kuran Şeyh Abdullah'tan başkası değildir. Şeyh Abdullah'ın başlattığı plebisit cephesini etkisizleştirmek adına Ocak 1971'de Şeyh Abdullah CK'den sürülmüş ve plebisit cephesinin tüm faaliyetleri yasaklanmıştır (Mermer, 2018: 165). Fakat CK'de daha derin etki yaratan süreç, aslında doğrudan Keşmir meselesi ile ilgili olmayan 1971 Hindistan-Pakistan Savaşı ile başlamıştır.

1971'de patlak veren savaş aslında ne Hindistan ne de Keşmir meselesi ile doğrudan ilgiliydi. Fakat sonuçları bakımından Keşmir meselesinde önemli etkileri olmuştur. Savaş 1971'de Doğu Pakistan'ın, Batı Pakistan'dan ayrılarak müstakil bir devlet olduğunu ilan etmesiyle başlamıştır. Doğu Pakistan'da Pakistan'ın bir iç savaşı²⁴ olarak cereyan eden

---

²³ El Fetih örgütü daha sonra Hindistan uçağını kaçıracaktır.

²⁴ Doğu Pakistan'ın bağımsızlık isteğinin altında yatan nedenlerden birisi ekonomik şartlardır. Buna göre Pakistan'ın yatırımlarının üçte birinden daha azından Doğu Pakistan'ın ve geriye kalan büyük kısımdan ise Batı Pakistan'ın faydalandığı iddia edilmektedir. Ayrıca Keşmir meselesi üzerinden Hindistan'la ortaya

savaşa Hindistan'ın Doğu Pakistan'ı destekleyerek dahil olması ile (Batı) Pakistan savaşı kaybetmiştir. Savaşın sonucunda Indira Ghandi ve Zülfikar Ali Butto arasında 2 Temmuz 1972 tarihli Simla Anlaşması imzalanmış ve Doğu Pakistan Bangladeş ismiyle bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Savaşın yol açtığı kapasite kaybının getirdiği bölgesel handikapların yanında Pakistan ontolojik ve fikri anlamda da ciddi kayıplar yaşamıştır. Zira 1947'deki bölünmenin esası olan din esaslı iki ulus teorisi, Doğu ve Batı Pakistan'ın bir millet ve devlet olmasını sağlayan ilkeydi ve Pakistan'ın Keşmir üzerindeki hak iddialarının da temeliydi. Ancak Doğu Pakistan'ın kendisini farklı bir millet ve devlet olarak ilanını simgeleyen Bangladeş'in bağımsızlığı bu iddiayı zedelemiştir. Bu bağlamda hem askeri kapasitenin hem de paradigma düzeyindeki zayıflamanın Keşmir üzerindeki Pakistan etkisini de gölgelediği söylenebilir (Varshney, 1991: 1012). Ayrıca CK'de ayrılıkçıların motivasyonları düşmüş ve Pakistan'a olan inanç zayıflamıştır (Mermer, 2018: 208). Öyle ki Ocak 1971'de Srinagar'dan Yeni Delhi'ye gidecek olan Hindistan uçağının kaçırılma hadisesinde ve ayrılıkçı cephede önemli bir figür olan Makbul Bat 1976 yılında Keşmir Vadisine (CK'ye) döndüğünde tutuklanmıştır. Bunun üzerine Amanullah Han İngiltere'ye gitmiş ve örgütün adı Cammu ve Keşmir Kurtuluş Cephesi (Jammu and Kashmir Liberation Front/JKLF/CKKC) olarak değiştirilmiştir. JKLF'nin faaliyetleri için Londra, New York, Paris, Amsterdam ve Berlin arasında mekik dokumuştur (Schofield, 2021: 116). Anlaşıldığı üzere CK, ayrılıkçı yapılar için riskli bir yer olmaya başlamıştır. Bu şartlarda 1970 ve 1980'lerde Hindistan ülke içi düzeyde CK'deki nüfuzunu artırmıştır.

Benzer şekilde 1971 savaşının ardından Hindistan'ın kazanmış olduğu askeri ve psikolojik üstünlüğün yansımalarını başka misallerde de belirgin şekilde görmek mümkündür. Yakaladığı üstünlük ve bölgesel seviyedeki tehdidin görece azalması nedeniyle Hindistan, Şeyh Abdullah'ınki dahil tüm siyasi yasakları kaldırmıştır (Mermer, 2018: 167). Hindistan'ın kontrolünün artmasının açık göstergesi olarak cezaevinden çıktıktan sonra Şeyh Abdullah'ın söylemlerinin de değiştiği görülmektedir. Örneğin Abdullah'ın Times'a verdiği röportajda Hindistan hükümeti ile anlaşmazlığın katılım ile ilgili değil özerkliğin ölçüsüne/kapsamına ilişkin olduğu ifade edilmiştir. Bu açıklama CK'nin geleceğine ilişkin oldukça önemlidir ki Hindistan hükümeti için federal çerçeveye

---

çıkan düşmanlık örüntüsünün; Doğu Pakistan'ın Hindistan ile ticaretini durma noktasına getirdiği ve bunun ülkenin sanayi gelişimini olumsuz yönde etkilediği söylenmektedir (Haşlak ve Bilen, 2018: 381).

kolaylıkla yerleştirilecek bir ifade olmuştur (Varshney, 1991: 1013). Başka bir deyişle uzun yıllardır plebisit sytlemlerini dile getiren ve CK siyasetinde baskın bir aktör olan şeyh Abdullah'ın bu sytlemleri CK'yi Hindistan Birliğine entegre etmenin meşruluğu artmıştır denilebilir.

İlerleyen yıllarda şeyh Abdullah'ın bu sytlemleriyle uyuşan şekilde hareket ettiği görülmüştür. 1974'n başlarından itibaren CK temsilcileri (şeyh Abdullah ve Mirza Afsal Beg) ve Hindistan hükümeti temsilcileri (İndira Gandhi ve hükümet görevlileri) arasında CK yönetiminin şeyh Abdullah liderliğinde bir hükümete devredilmesinin şartları üzerine görüşmeler yapılmıştır. Anlaşmanın genel erevesi 13 Kasım 1974'te tamamlanmış ve 12 şubat 1975'te şeyh Abdullah tarafından resmen kabul edilmiştir. Keşmir Anlaşması (Kashmir Accord) olarak bilenen anlaşma 24 şubat 1975'te İndira Gandhi tarafından kamuoyuna açıklanmış ve CK'de şeyh Abdullah yönetimi resmen başlamıştır. Anlaşmaya göre CK Hindistan'ın bir eyaleti haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle Hindistan'ın (anayasal değişiklikler dahil) kabul ettiği durum CK siyasi otoritesi tarafından da kabul edilmiştir. CK üzerinde hakimiyetine ve meşruiyetine güçlü bir zemin bulan Hindistan'ın ilerleyen süreçte bölgedeki hakimiyetinin giderek arttığı görülmüştür (Lamb, 1991: 306; Eryüksel, 2017: 50-51; Rızvı, 2022: 325-327; Malik ve Akhtar, 2021: 27; Mermer, 2018: 167). 1971 savaşının ardından ortaya çıkan tabloda Hindistan istediği aktörleri oyuna sokmuş ve bu aktörler oyuna devam edebilmek için (rneğin şeyh Abdullah Başbakan olabilmek için) Hindistan'ın iradesine uygun davranmak zorunda kalmıştır.

İndira Gandhi hükümeti tarafından Hindistan genelinde 26 Haziran 1975'ten 1977'ye kadar sürecek olan olağanüstü hâl ilan edilmiştir (Lamb, 1991: 312). Olağanüstü hlin ardından 16-20 Mart 1977 tarihleri arasında yapılan seçimler hem CK hem de Hindistan siyasetinin geleceği hakkında önemli işaretler barındırmaktadır. Seçimlerde İndira Gandhi merkezi hükümeti kaybederken CK'de şeyh Abdullah liderliğindeki Ulusal Konferans iktidara gelmiştir. İndira Gandhi ve şeyh Abdullah arasındaki anlaşmanın (1975 Keşmir Anlaşması) getirdiği hükümlerle birlikte CK 1977 seçimlerine Hindistan'ın bir eyaleti olarak katılmıştır (Mermer, 2018: 208) ve bu seçim, CK siyasi tarihindeki ilk ve en adil seçim olarak bilinmektedir. Bundan sonraki seçimlerdeki usulsüzlükler toplumsal tepkiyi ve isyanları krkleyecektir. Ancak oraya gelmeden önce 1977'deki merkezi hükümet değişikliğinin önemine dikkat çekmek gerekmektedir. Olağanüstü hâl sürecine ve Ulusal

Kongre'ye (Kongre Partisi) muhalif olan bazı partilerin ittifakından teşekkül eden Janata Partisi kısa süreli (24.03.1977-28.07.1979/28.07.1979-14.01.1980) bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Fakat kısa süreli de olsa bu iktidar değişimi otuz yıllık Kongre hakimiyetine son vermiştir ve ülkenin geleceğine yönelik bir kapı aralamıştır. Janata Partisi hakkında bir diğer önemli husus Akhil Bharatiya Jana Sangh (Tüm Hint Halkı Örgütü/BJS)'ı içinde barındırmasıdır. BJS liderleri Atal Bihari Vajpayee Dışişleri Bakanlığı ve Lal Krishna Advani ise Bilgi ve Yayın Bakanlığı (the Ministry of Information and Broadcasting) görevlerine getirilmiştir. BJS Hindu milliyetçisi bir partidir ve öteden beri Hindu milliyetçileri ne Hindistan-Pakistan bölünmesini ne de CK'nin özel statüsünü (370. Madde) kabul etmiştir. CK'nin Hindistan'a tam entegrasyonunu savunan Hindu milliyetçileri daha 1952'de Şeyh Abdullah'a ve CK'nin özel statüsüne karşı hareket başlatmışlardır. "Ek Pradhan, ek Nishan ve ek Vidhan (tek başbakan, tek bayrak, tek anayasa)" hareketin temel sloganı olmuştur (Varshney, 1991: 1010). Yine Hindistan siyasetinde önemli bir değişimi işaret eden Janata Partisi hükümeti sırasında 1977 Cammu ve Keşmir Güvenlik Yasası ve 1978 Kamu Güvenliği Yasası gibi hukuki düzenlemelerle bölgede merkezi yönetimin baskısı artmış ve basın özgürlüğü kısıtlanmıştır (Rao, 2003: 276; Lamb, 1991: 315). Özetle Hindistan siyasetinde uzun yıllardır devam eden Kongre hakimiyeti sorgulanmaya başlamış, uzun yıllardır marjinal bir yapı olarak görülen ve CK ve Müslümanlar hakkında kaygı verici fikirlere sahip olan Hindu milliyetçileri iktidarın önemli bir parçası olmuş ve CK üzerinde baskı artmıştır. Öte yandan çok açık bir şekilde Hindistan CK'yi 1977'den Şeyh Abdullah'ın 1982'deki ölümüne kadar sorunsuz şekilde yönetmiştir. Halk arasında kapsayıcı Keşmirlilik düşüncesi genel anlamda yerleşmiştir ve bu sayede CK Hindistan için bir sorun alanı olmaktan çıkmıştır denilebilir. Bunun en çarpıcı örneği Şeyh Abdullah'ın cenazesi olmuştur. Hindistan bayrağına sarılmış Abdullah'ın cenazesi ve halkın "Sher-e-Kashmir ka kya irshad? Hindu, Muslim, Sikh Ittehad (Keşmir Aslanının (Şeyh Abdullah) mesajı neydi? Hindu, Müslüman ve Sihler arasındaki dostluk/ittihat)" sloganı bu zamana kadarki Cammu ve Keşmir'deki durumu özetlemiştir. Zaten bu slogan 1940'ların sonunda Abdullah taraftarları ve Hint kuvvetleri tarafından işgalci olarak nitelendirdikleri Azad Keşmir ve Kuzey Bölgelerinden gelen kabilelere karşı kullanılmıştır. Akbar'a göre bu cenazenin ortaya koyduğu tablonun üzerine Pakistan'ın söyleyeceği bir şey kalmamıştır (Akbar, 2003: 275; Schofield, 2021: 129). Başka bir deyişle CK'de Hindistan ile görece

uyum içinde olan Şeyh Abdullah yönetiminde Keşmirlik (yani dini değil coğrafi) bir kimlik olarak benimsenmeye başlanmış ve dolayısıyla dini temelde Keşmir'in kendisine ait olduğunu iddia eden Pakistan'ın tezleri zayıflamıştır. Dahası 1972 Simla Anlaşmasıyla uluslararası toplumu ve 1971 savaşındaki askeri galibiyetiyle Pakistan'ı saf dışı bırakırken, 1975 anlaşması ve 1977 seçimleriyle CK'nin eyalet statüsünü yerel aktörlere kabul ettirmesi Hindistan'a istediği meşru zemini hazırlamıştır. Sonuçta Hindistan'ın CK'deki varlığını sorgulayacak etkili bir aktör kalmamıştır. Fakat bu güvenli ortam çok uzun sürmeyecek ve 1980'lerin sonlarına doğru ciddi bir çatışma ortamı CK'ye hâkim olacaktır. Açıkçası Janata Partisi iktidarı sırasında Şeyh Abdullah, toplumdaki Hindistan karşıtı patlayıcı potansiyele dikkat çekmiştir. Zira 1975'te dahi CK'deki siyasi durum giderek değişmeye başlamış ve eğitilmiş Keşmirli Keşmir Anlaşmasının Keşmir sorununun çözümü olmadığını ve kendilerinin Hindistan'ın kölesi olmadığını dillendirmeye başlamıştır. 1980'lerin başında ise Keşmirli Müslüman, Hindu, Sih ve Budist gençler kendi dinlerinin esaslarına yönelmeye başlamıştır. Bu kaynamayı fark eden Şeyh Abdullah her ne kadar 23 Mayıs 1977'de Birlikten ayrılacakları yönünde tehditler yapsa da esas isteği 370. madde kapsamında CK'nin varlığını sürdürmesiydi (Schofield, 2021: 125, 127; Lamb, 1991: 319). Böylelikle 1960'larda yavaşça ekilen muhalif duygular 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarında daha somut ve İslami bir görüntü kazanmaya başlamıştır. Bunlar 1990'lardaki isyan hareketlerinin esas zemini olmuştur. Bu çatışma dinamiklerinin fitilini, seçimlerde hile yapıldığı yönündeki iddialar ateşleyecektir.

Ekilen çatışma dinamiklerini siyasi nüfuzu ile bir şekilde dengelemeye çalışan Şeyh Abdullah'ın 1982'de ölümünün ardından CK'de güvenlik dinamikleri bakımından yeni bir aşamayı ifade eden süreç kabaca 1983-1991 arasında sınırlandırılabilir. Bu dönem İslami hareketlerin ve Keşmir milliyetçiliğinin yükseldiği dönem olarak nitelendirilebilir. Yukarıda ifade edildiği üzere Hindistan soruna dahil olan harici aktörleri görece olarak saf dışı bırakmıştır. Bu durumda Hindistan CK'nin tam entegrasyonu ve bu amaçla sorunun dahili aktörlerini (Ulusal Konferans gibi yerel siyasi unsurları) saf dışı bırakma aşamasına geçmiştir. Bunun ilk adımı olarak daha önce iş birliği yaptığı Ulusal Konferans gibi aktörler yerine Kongre Partisinin bölgeyi yönetmesi için girişimlere geçilmiştir. Ancak bu girişimler karşı tepkilerin doğmasına yol açacaktır.

Şeyh Abdullah'ın 8 Eylül 1982'deki ölümünün ardından siyasette tecrübesiz oğlu Faruk Abdullah Ulusal Konferans'ın lideri olmuştur (Schofield, 2021: 127-128). 1983 seçimlerinde Ulusal Konferans; Kongre partisi ve diğerlerini geride bırakarak seçimi kazanmıştır. 1983 seçimlerinin kampanya sürecinde ve hemen sonrasında CK'de daha önce bahsedilen Hindistan karşıtlığı şiddet olaylarıyla kendisini göstermeye başlamıştır. Örneğin seçim kampanyası sürecinde Kongre Partisinin Srinagar'daki ofislerine ateş açılmıştır. Seçimlerin hemen ardından ise Kongre Partisi destekçileri seçimlerde hile olduğunu iddia etmiş ve bunun yanı sıra Ulusal Konferans ve onun karşıtları olarak tanımlanabilecek gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarda yüzlerce kişinin yaralanmasının ardından yirmi dört saatlik sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Bundan başka Ekim 1983'te Srinagar'daki bir kriket maçında Müslüman duyguların ve Hindistan karşıtlığının bir bileşkesi olan sloganlar atılmıştır. Bu hadise şiddet olaylarının yaşanmasından ziyade Hindistan yönetimine karşı İslami bir isyanın habercisi olarak görülmüştür. CK'deki kutuplaşmanın ve Hindu çoğunluklu Cammu dışında etkili olamadığının farkına vardıldıktan sonra İndira Gandhi yeni stratejileri uygulamaya koymaya karar vermiştir (Lamb, 1991: 328-329). Öyle ki Kongre partisi CK ve diğer eyaletlerde kendisi dışındaki yönetimleri engellemek istemiş ve bu durum yerel siyasi aktörlerin tepkisine yol açmıştır. Bunun üzerine İndira Gandhi²⁵ daha da ileri giderek CK'ye kendisine yakın olan Jagmohan Malhotra'yı 1984'te vali olarak atamıştır. Bu atamanın oldukça planlı olduğu açıktır ki vali ilk iş olarak Faruk hükümetini, meclis çoğunluğunun desteğini kaybettiği gerekçesiyle görevden almıştır²⁶. Eylül 1986'da meclisi askıya alarak CK'nin Vali yönetimi yerini merkezi hükümetin doğrudan yönetimine bırakmıştır. Bu adımlar 1952 Delhi Anlaşmasının ve 1975 Keşmir Anlaşmasının açık ihlali olup 370. maddenin geçerliliğini şüpheli hale getirmiştir. Hepsinden önemlisi bu yaşananlar CK'deki Müslümanların Hindistan karşıtlığını pekiştirmiş ve isyan hareketlerinin başlaması için bir kıvılcımın yeteceği aşamaya gelinmiştir (Varshney, 1991: 1015; Lamb, 1991: 329-330; Schofield, 2021: 129-135; Saxena, 2022).

CK'nin özel statüsü bir yana halk tarafından seçilen yerel aktörlerce yönetilmesini dahi engellemesi, Hindistan merkezi yönetiminin CK'nin geleceğine yönelik fikirleri hakkında ipuçları vermektedir. Bu ahval içerisinde Faruk'a destek ve Hindistan merkezi

---

²⁵ 1980'de İndira Gandhi liderliğinde Kongre Partisi tekrar iktidara gelmiştir.

²⁶ 31 Ekim 1984'te İndira Gandhi'nin Sih korumaları tarafından öldürülmesinin ardından yerine oğlu Rajiv Gandhi geçerek Başbakanlık görevini üstlenmiştir.

yönetimine karşı menfi düşünceler artmıştır. Ancak CK'deki siyasi gidişat 1986'daki Faruk Abdullah-Rajiv Gandhi yakınlaşmasıyla değişmeye başlamıştır. Müteakiben Indira Gandhi'nin yerine gelen Rajiv Gandhi ve Faruk Abdullah 1987 eyalet seçimlerine birlikte katılacaklarını ilan etmiştir (Varshney, 1991: 1015; Rızvî, 2022: 327; Khan, 2017: 30). Görüldüğü üzere Abdullah hanedanı bir kez daha merkezi hükümete rağmen siyaset yapamayacağını düşünürken; merkezi yönetim CK'deki nüfuzunu sürdürme stratejisini farklı bir şekilde uygulamaya koymuştur. Başka bir ifadeyle Kongre-Konferans ittifakı; Ulusal Konferans için CK yönetimdeki varlığını sürdürmenin ve Kongre Partisi içinse kendisiyle uyum içinde çalışacak bir ortak (Ulusal Konferans/Faruk Abdullah) aracılığıyla CK'deki etkisini sürdürmenin bir yolu olarak görülmüştür.

Öte yandan 1987 seçimlerine gidilen süreçte Kongre-Konferans ittifakını endişelendiren gelişmeler yaşanmıştır. Bu zamana kadarki seçimlerde İslami gruplar oldukça az destek almıştır. Örneğin bu partilerden en bilineni olan Cemaati İslami 1972 eyalet seçimlerinde beş, 1977'de bir ve 1983 seçimlerinde ise hiç sandalye kazanamamıştır. Fakat 1987 seçimlerine gidilirken İslami gruplardan müteşekkil bir koalisyon olan Müslüman Birleşik Cephe (Muslim United Front/MBC)'ye desteğin arttığı gözlenmiştir. Bunun Kongre-Konferans ittifakını telaşlandırmasının nedeni; bu zamana kadar bırakınız Ulusal Konferans karşısında oy çoğunluğunu (majority), oy çokluğunu (plurality) bile alabilecek bir partinin çıkmasının mümkün görülmemesidir. Bu atmosfer içerisinde Kongre-Konferans ittifakının seçimlere hile karıştırdığı iddia edilmektedir. Ayrıca bazı raporlara göre MBC adaylarının bazılarının dövüldüğü tespit edilmiştir. Zorbalığa uğrayanlar Hindistan-Pakistan sınırını geçerek aşırı gruplara katılmıştır. Bunların bazısı iki yıl sonraki isyan hareketine liderlik etmiştir. Bu şartlar altında gerçekleştirilen seçimlerde Kongre-Konferans ittifakı büyük bir çoğunluk elde etse de meşruiyetlerine gölge düşmüştür (Varshney, 1991: 1015-1016).

Buna paralel olarak giderek Hindistan karşıtlığının arttığı Keşmir Vadisi'nde 1987'nin ilerleyen zamanlarında 1987 seçimleri için Faruk'un Hindistan merkezi hükümeti (Rajiv Gandhi) ile ittifak kurması ve seçimlerde hile yapıldığı yönündeki iddialar Keşmirli Müslümanlar tarafından Keşmir davasına ihanet olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle CK'de Faruk'a karşı isyanlar ve Müslüman grupların Hindistan bayrağını yakması gibi olaylar yaşanmıştır. İsyen hareketleri sırasında insanların öldürülmesi muhalif duyguları daha da körüklemiştir. Bunun yanında 1987'ye kadar geçen süreç içinde Cemaati

İslami'nin (Cemaati İslami için bkz. Ahsan, 1993) savaşçı kolu olan Hizbul Mücahidin (Hizbul Mujahideen) ve daha seküler CKKC gibi iki tür Keşmirli militan grup faaliyet göstermeye başlamıştır. Hizbul Mücahidin Keşmir'in din temelinde Pakistan'a katılmasını isterken, CKKC etnik köken temelinde bağımsız bir Keşmir istemekteydi (Varshney, 1991: 1016; Khan, 2017: 30; Rızvî, 2022: 327; Keşmir'deki terör/isyancı örgütler için bkz. Chandran, 1999). Her halükârda bu gruplar Hindistan ile birlikte olmamayı istemekteydiler. 1990'larda ayrılıkçı hareketler yükselirken bunlar arasındaki ayrışmalar da belirgin hale gelmiştir. Temelde bu ayrışma seküler ve dini milliyetçilik temelinde oluşmuştur.

Bu şekilde motivasyonel ve araçsal anlamda isyan hareketlerinin uygun zemini oluşmuştur. 1987-88 yıllarına gelindiğinde 1990'larda oldukça yüksek bir şiddet sarmalına dönüşecek olan çatışmalar yaşanacaktır. Çatışmaların şiddeti inişli çıkışlı olsa da tek bir gerçek vardır ki artık CK geri döndürülemez şekilde silahlanmıştır. 2016 yılına gelindiğinde ise CK'deki ayrılıkçı duygular artık sadece ayrılıkçı örgütler eliyle değil, toplumsal hareket niteliğinde kolektif şekilde dışa vuracaktır.

2.1.3. 1988-2020 Arası Süreç: İsyan Hareketlerinin Başlaması ve Şiddetin Kronikleşmesi

Hindistan'ın CK'deki mevcudiyeti 27 Ekim 1947 ile başlamış ve prenslikteki Hindistan karşıtı direnç bu zamandan itibaren var olmuştur (Chowdhary, 2016: ix). Ancak silahlı direniş olgusu 1987-88 yılları ile başlamaktadır (JKCCS, 2007: 13). Bu durum göstermektedir ki Hindistan güvenlik algısında CK'nin ülke içi seviyede kayda değer ölçüde bir tehdit haline gelmesi Soğuk Savaş'ın bitişine yakın tarihlere rastlamaktadır. Başka bir ifadeyle Hindistan artık sadece CK'yi tam entegre etmeye çalışmamış aynı zamanda silahlı ve yerleşmiş muhalif kitle ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. İsyanların detaylarına girmeden önce isyanların neden ortaya çıktığını ve isyanın kolaylaştırıcı unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. 1983 yılındaki seçimlerin ardından 1984'te hükümetin görevden alınması, isyan hareketlerinin ilk tohumu olmuştur. Faruk'un 1987 seçimlerine Kongre Partisi ile ittifak kurarak gireceğini duyurmasıysa özelde Faruk'a ve Ulusal Konferans'a güveni sarstığı gibi; genelde ve daha önemli şekilde meşru siyaset mekanizmasına olan inancı sarstığıdır.

2. 1987 seçimlerine giden süreçte İslamcı partilere eğilimin artması ve 1987 seçimlerinde hile yapıldığı iddiası Keşmirli Müslümanların meşru bir zeminde temsil edilemeyeceği inancını artırmıştır.

3. Halihazırda ayrılıkçı örgütlerin varlığı bu ortam içerisinde daha fazla hareket alanı bulabilmiştir.

4. Afganistan Savaşı ayrılıkçı grupların silahlara erişimini oldukça kolaylaştırmıştır.

1987 seçimlerinde hile yapıldığı iddiası kendisini silahlı eylemlerle gösteren geniş sokak olaylarına sebebiyet vermiştir. Müteakip süreçte şiddetli ayrılıkçı bir görüntüye sahip olan olaylar Pakistan'ın ya da Pakistan topraklarından alınan desteklerle artan bir şiddet sarmalına yol açmıştır. Böylelikle henüz 1989 yılında CK'nin iç ve dış güvenlik boyutları iç içe geçmiştir (Khan, 2017: 30). Gerçekten de Afganistan savaşı yüzünden Pakistan üzerinden Keşmirli ayrılıkçıların silahlara ulaşması oldukça kolay hale gelmiştir. Keşmirli militanlar²⁷, Hindistan'ın paramiliter güçleriyle boy ölçüşmekle kalmamış, aynı zamanda ordu konvoylarıyla sekiz ila on saat boyunca süren çatışmalara girmiştir (Varshney, 1991: 1017). İsyenlar 1991-2002 yılları arasında ve daha özeldde 1993 yılında zirveye çıkmıştır (Yusuf ve Najam, 2009: 1518; Çebi, 2018: 23-24). Afganistan faktörüyle ilişkili olarak Sovyetlere karşı direnen liderlerden olan Gulbeddin Hikmetyar'ın 14 Ağustos 1993'te Hindistan'a karşı cihat çağrısı yapmasının ve İslamcı militanların sayısının artmasının, CK'de çatışmaların zirve yaptığı döneme denk gelişini vurgulamak gerekmektedir (Rao, 2003: 282). Böylesi çatışmaların yaşandığı bölge Hindistan için oldukça sorunlu bir alan haline gelmiştir. Bunun en önemli yansıması olarak Hindistan 1990'da sokağa çıkma yasağı ilan ettiği CK'ye 400.000'den fazla asker göndermiştir. Hindistan güvenlik güçlerinin bu süreçte işkence ve öldürme gibi insan hakları ihlalleri yaptığı bilinmektedir (Rao, 2003: 282). Bir diğer önemli husus ise Silahlı Kuvvetler (Cammu ve Keşmir) Özel Yetkiler Yasası'nın (Armed Forces (Jammu and Kashmir) Special Powers Act)²⁸ 1990'da yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu noktada şunu ifade etmek gerekmektedir ki 1990'lardan günümüze değin bu yasanın bölgede

---

²⁷ CK'de aktif ve en etkili olan ayrılıkçı örgütler Ceyş-i Muhammed, Hizbul Mücahidin, Harekatül Mücahidin ve Leşkeri Tayyibe'dir. Hindistan bu örgütlerin Pakistan yönetiminden destek aldıklarını ve Pakistan topraklarını sığınak olarak kullandıklarını ifade etmektedir (Kaura, 2020: 277-278). Bu nedenle özellikle bu örgütlerin üstlendiği saldırılar Hindistan-Pakistan gerilimini tırmandırmaktadır.

²⁸ Bu yasa güvenlik güçlerine o denli geniş yetkiler vermektedir ki güvenlik personellerinin keyfi uygulamalarına ve insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Böylesi bir ihlal durumunda güvenlik güçlerine karşı soruşturma başlatılamamaktadır. Bu yasayla ilgili detaylar "Hindistan Yönetiminin Askeri Güvenlik Uygulamaları ve Cammu ve Keşmir'de İnsan Hakları İhlalleri" adlı başlıkta verilmektedir.

yürürlükte olması bu güvensizlik algısının devamına işaret etmektedir. Ayrıca Hindistan yönetiminin bir diğer uygulaması President's Rule²⁹ (Temmuz 1990) olmuştur. Bunun normal bir uzantısı olarak bölgedeki militanlar ve güvenlik güçleri arasındaki şiddet yoğunluğu artmıştır. Çeşitli raporlarda Hindistan kuvvetlerinin sert önlemleri ve militan faaliyetlerinde artış olduğu belirtilmiştir (CIA, 2022). 1990'larda oldukça şiddetli yaşanan isyan dalgasından milenyumun ilk yıllarına kadarki süreçte en az 60-65 bin insanın hayatını kaybettiği ifade edilmiştir (The Guardian, 2003b; Talbot ve Singh, 2009: 168).

Esasen 1990'lı yıllardan günümüze değin CK'de etkili olan politikalar ve değişimler Hindu milliyetçilerinin tezleri çerçevesinde gelişmiştir. 1990'ların ikinci yarısından sonra Hindistan ana akım siyasetinde güçlenen Hindu milliyetçilerinin³⁰ CK'ye yönelik tezlerinin merkezinde iki adımlı bir strateji bulunmaktadır. Birincisi Hindistan tarafında kalan CK'nin Hindistan Birliğine tam entegrasyonu³¹ ve ikincisiyse Keşmir'in "işgal altındaki" diğer topraklarının ele geçirilmesidir³² (Çebi, 2018: 24; Hussain, 2009: 1016; Aytekin, 2019). Özellikle birinci hedefte Kongre Partisinin de aynı görüşe yakın adımlar attığı görülmüştür. Bu bağlamda bu entegrasyona karşı özel statülerini korumak adına siyasi yolların kullanımı bile sorun olarak görülürken; silahlı bir direnişin Hindistan merkezi yönetimi için önemli bir tehdit algılanması ve her ne olursa olsun çözülmesi gereken bir sorun olduğu açıktır.

---

²⁹ Yerel meclisin askıya alınması ve merkezden doğrudan yönetim anlamına gelmektedir.

³⁰ Hindu milliyetçilerinin bu yükselişinde, CK'de somutlaşan ve Hindistan genelinde artan Müslüman/Keşmirli karşıtlığının en önemli faktörlerden biri olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu konunun detayları "Hindu Milliyetçiliği ve Cammu ve Keşmir" adlı başlıkta verilmektedir.

³¹ BJP gibi Hindu milliyetçileri CK'nin özel statüsüne öteden beri karşı çıkmıştır. Bunun ilk nedeni Hindistan Birliği içinde CK'ye diğer ayeletlere verilmeyen hakların verilmesidir. Bu hakların başında CK'li olmayanların CK'de mülk sahibi olma ve yerleşme haklarının olmamasıdır. Bu durumun ortadan kaldırılmasının istenmesinin nedeni CK'nin Müslüman çoğunluğa sahip demografik yapısının değiştirilmek istenmesidir. Söz gelimi bu yasak kaldırıldığı takdirde BJP gibi Hindu milliyetçileri CK'yi Hindu ve Sih yerleşimine açarak CK'yi Hindu-Sih çoğunluklu bir yer haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu stratejinin yanı sıra Hindu milliyetçilerinin Müslümanlara karşı gerekirse etnik temizlik yapmaktan da çekinmeyeceği görülmüştür. Öyle ki Müslümanların Pakistan'a göç etmesi için "Ya Pakistan'a Ya Kabristana" sloganı kullanılmıştır (Rahman, 1996: 164).

³² Hindistan Dışişleri Bakanı Subrahmanyam Jaishankar, "Pakistan işgalindeki Keşmir (Azad Keşmir) Hindistan'ın parçasıdır. Bir gün oraya da egemen olacağız, fiziksel hakimiyet kuracağız" demiştir (Aytekin, 2019). Bu ifade BJP'nin (sadece kontrolü altındaki CK'ye değil aynı zamanda) tüm Keşmir'e sahip olma muhayyilesine sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca özellikle Hindistan Cammu ve Keşmir'in özel statüsünü (5 Ağustos 2019'da) kaldırmasından birkaç ay sonra gelen bu beyanat bölgede çatışmacı bir tutumun olacağı veya en azından taraflar arasında herhangi bir uzlaşmanın olmayacağı yönünde yorumlanabilir. CK'nin BT olmasının ardından yasama meclisinde 24 koltuğun Pakistan kontrolündeki Keşmir toprakları için ayrılmış olması da çatışmacı tutumların devam edeceğini göstermektedir.

İsyan hareketlerinin zirveye çıkmasının yanı sıra 1990’larda Keşmirli Müslümanlar arasında İslami görüşler bakımından oldukça önemli değişikliklerin yaşandığına dair bazı görüşler bulunmaktadır. Müslüman ve Hindu toplumların yüzyıllarca bir arada yaşadığı Keşmir’de sufi etkilerden kaynaklı olarak hoşgörülü/toleranslı Müslüman ahali mevcut olmuştur. Öyle ki Keşmirlilerin diğer milletlerle bir arada yaşayabilmekten gurur duymalarından dolayı Keşmirlilik (Kashmiriyat) olgusu oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir. Fakat 1990’larla birlikte dini aşırılığın gelişiyile hoşgörülü anlayıştan uzaklaşıldığı ve Keşmir siyasi atmosferinin değiştiği; Keşmirlilik olgusunun gözden düştüğü ve sonuç olarak bir arada yaşamının sorgulanır hale geldiği iddia edilmektedir (Jacob, 2016: 20). Bu iddiaların haklı yönleri olduğu açıktır. Ancak ileride ele alınacağı üzere radikalleşmenin ve bir arada yaşama fikrinden uzaklaşmanın yalnızca Müslümanlara özgü olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca yukarıda ifade edilen isyanların nedenleri ve yaşanan çatışmaların yarattığı ortam açısından bu radikalleşme olgusunu dikkatle düşünmek yerinde olacaktır.

2000’li yıllara gelindiğinde ise Müslümanların çoğunlukta olduğu ve silahlı bir direnişin devam ettiği CK’nin kaderini, ABD’de vuku bulan ve bütün dünyada yankı uyandıran bir hadise etkilemiştir: 11 Eylül saldırıları. 11 Eylül 2001’de İkiz Kuleler’e yapılan saldırının ardından ABD’nin Teröre Karşı Savaş politikası uluslararası sistemde İslamofobi kurgusunu beraberinde getirmiştir. Hindistan CK’deki operasyonlarını bu atmosfer içerisinde meşrulaştırmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle 11 Eylül saldırılarının ardından Hindistan CK’de faaliyet gösteren ayrılıkçı hareketlerin eylemlerini sınır ötesi terörizm olarak nitelendirmiş ve uluslararası toplum nezdinde söz konusu hareketlerin ve kendisine karşı yöneltilen eleştirilerin etkilerini azaltmaya çalışmıştır (Malik ve Akhtar, 2021: 28). Bu bağlamda CK’de vuku bulan Hindistan karşıtı isyan hareketleri Hindistan tarafından, 1980’lerin sonlarından itibaren desteği ve ölçeği artan İslami ayrılıkçı örgütlerin ve Pakistan’ın eylemleri ile sınır şekilde lanse edilmiştir. Başka bir ifadeyle sorunun sınır aşan terörizm yönüne vurgu yapılmıştır. Fakat bu iddia CK’deki toplumsal direnişin sosyolojik temellerini göz ardı etmektedir. Zira bu denli geniş etki oluşturabilen örgütlerin halkın desteğini almaksızın var olabilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle Hindistan’ın en büyük hatası bu gerçekliğe dikkat etmemesidir (Ahmad, 2013: 99). Sadece 11 Eylül saldırıları sonrası değil, günümüze kadarki süreçte de bu tavrın devam ettiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan 1998 yılında iktidara gelen BJP liderliğindeki Ulusal Demokratik İttifak'ın (National Democratic Alliance/NDA) 11 Eylül saldırılarının doğurduğu atmosferde yönetimde olması CK için daha zorlu bir dönemin yaşanmasına yol açmıştır. Bu döneme kadar Terörist ve Yıkıcı Eylemleri (Engelleme) Yasası (Terrorist and Disruptive Activities (Prevention) Act/TADA) gibi yürürlüğe konulan terörle mücadele yasa ve yönetmeliklerin; yerel ve uluslararası insan hakları savunucularından aldığı eleştirilere rağmen BJP daha sert önlemlerin alınabileceği yasaların çıkarılması gerektiği fikrindeydi. Öyle ki Başbakan Atal Bihari Vajpayee 11 Eylül saldırılarından günler sonra terörle mücadelede engelleyici yasaların ve zaman kaybettiren prosedürlerin gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (SATP, 2001).

Bu kapsamda terörle mücadele konusunda hukuki konularda acil düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin 2001'de Terörizmi Engelleme Yönetmeliği (Prevention of Terrorism Ordinance/POTO) ve ardından 2002'de Terörizmi Engelleme Yasası (POTA) çıkarılmıştır (Ogden, 2016: 118). POTA'ya karşı Hindistan parlamentosunda önemli bir muhalefet olsa da bu yasa kabul edilmiştir. Hükümetin yasayı çıkarabilmesini kolaylaştıran hadiseler Ekim 2001'de CK'deki yasama meclisi kompleksine ve Aralık 2001'de Delhi'deki Hindistan Parlamento binasına yönelik iki önemli terör saldırısı olmuştur. Hadiselerin ardından yasaya yönelik eleştiriler, hükümet tarafından teröristleri sevindirecek iddialar olarak görülmüş ve bu yönde servis edilmiştir (Singh, 2001). Sonuçta Mart 2002'de POTA onaylanmıştır (Kalhan, 2006: 152). POTA kapsamında CK'deki bazı muhalefet liderleri tutuklanmıştır. Bu şartlar altında CK'de Eylül-Ekim 2002'de eyalet (yasama meclisi) seçimleri düzenlenmiştir (Mermer, 2018: 221). Seçimlere giden süreçte Faruk Abdullah'ın POTA'nın uygulanması konusunda verdiği destek çarpıcıdır. Abdullah Kasım 2001'de POTO'yu ve onun üzerinde yapılacak değişiklikleri terörle mücadelede kararlılıkla uygulayacağını (Rediff, 2001a) ve Aralık 2001'de POTO'nun özel bir topluluğa yönelik olmadığını; onun sadece terörizmle ve ülkenin düşmanları ile mücadele etmeyi amaçladığını ifade etmiştir (Rediff, 2001b). Öte yandan söz konusu seçimler düşük katılımı olmuş ve Ulusal Konferans seçimi kaybetmiştir (Mermer, 2018: 222). Abdullah'ın seçimleri kaybetmesinde POTO hakkında olduğu gibi CK'de baskıcı politikaları artıracak söylemlerinin etkili olduğu düşünülebilir.

Yeni kurulan CK hükümeti insan hakları ihlalleri ile akla gelen Özel Harekât Grubu'nu lağvetmiştir. Ayrıca hükümetin vermiş olduğu yumuşama sinyalleri merkezi hükümet tarafından da karşılık bulmuştur. O kadar ki merkezi hükümet ayrılıkçı gruplarla görüşebileceği yönünde karar almıştır. Bu atmosferde gerginliğin azaldığı gözlemlenmiştir (Mermer, 2018: 222). Mayıs 2004 genel seçimlerini POTA'ya ciddi eleştiriler getiren Kongre Partisinin liderliğinde Birleşik İlerici İttifak (the United Progressive Alliance/UPA) kazanmış (Kalhan, 2006) ve TADA'dan³³ daha sert içeriği nedeniyle eleştirilen POTA'yı 21 Eylül 2004'te yürürlükten kaldırmıştır (Ogden, 2016: 118). Kısacası 2002 sonrası CK'deki yeni hükümet ve merkezi hükümet arasında doğan yumuşama havası ve 2004 yılında POTA'nın kaldırılması Hindistan-Pakistan ilişkilerinde de gelişmelerin olmasını kolaylaştırmıştır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere özellikle 1990'lardaki isyan hareketleriyle ülke içi ve bölgesel düzeylerdeki güvenlik dinamikleri iç içe geçtiğinden ülke içinde olduğu kadar Pakistan'la da yumuşamanın yaşanması beklenen bir durumdur.

Esasen iki devlet arasındaki yumuşama sinyalleri Hindistan'daki Mayıs 2004 seçimlerinden hemen önce başlamıştır. 4-6 Ocak 2004 tarihlerinde Pakistan'da gerçekleştirilen SAARC zirvesinde iki devlet liderinin görüşmeleriyle olumlu hava perçinlenmiş ve karşılıklı güven artırıcı önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Kongre Partisinin de iktidara gelişiyle 2005'te Keşmir'in iki (Hindistan-Pakistan) tarafı arasında otobüs seferleri ve Hindistan merkezi yönetimi ve CK'deki halk arasında diyalog süreci başlatılmıştır. Fakat Leşker-i Tayyibe örgütünün 11 Temmuz 2006 yılında Bombay'daki yaptığı büyük terör saldırısı bu müspet atmosferi zedelemiştir (Mermer, 2018: 222, 224).

2008 yılında Amarnath Yatra Krizi CK'de gerginliği artıran bir diğer olay olmuştur. Amarnath mağaraları Hindularca kutsal kabul edilen ve hac ziyaretinde bulunulan bir yerdir. Bu alandaki büyük bir arazi Cammu ve Keşmir eyalet hükümetince Mayıs 2008'de Hindu tapınağına verilmiştir. Bunun üzerine Müslümanlar eylemler düzenlemiştir. Eyalet hükümeti kararını geri çektiğinde ise bu kez Hindular eylem düzenlemiştir. Merkezi hükümetin de girişimleriyle Eylül 2008'de kriz çözülmüştür (Mermer, 2018: 225). Ancak CK'de toplumsal ayrışma dini çizgilerle giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu

---

³³ Pencap'taki Sih ayrılıkçı hareketi dolayısıyla 1985'te çıkarılan ve 1987'de önemli değişiklikle 1995 yılına kadar yürürlükte kalan Terörist ve Yıkıcı Eylemleri (Engelleme) Yasası (Terrorist and Disruptive Activities (Prevention) Act/TADA) ülkenin geri kalanına da uygulanmıştır.

doğrultuda CK'de halk protestoları cereyan etmiş ve Hindistan merkezi hükümeti ve yerel hükümet güçleriyle göstericiler karşı karşıya gelmiştir. Örneğin 2009 ve 2010 yıllarında CK'deki insan haklarına karşı yapılan protestolar artış göstermiş; göstericiler ile Eyalet Polisi ve CRPF (Central Reserve Police Force/Merkezi Yedek Polis Gücü) karşı karşıya gelmiştir. 2010 yılındaki olaylarda 17.112 kişi öldürülmüştür. Ayrıca 2010'da 3500, 2011'de 2000 ve 2012'de 700 genç güvenlik güçlerine karşı taş atma suçlamasıyla gözaltına alınmıştır (Khan, 2017: 33-34). Bu perspektiften denilebilir ki CK'de militan faaliyetleri dışında toplumsal direniş olgusu bu dönemde yeşermeye başlamıştır.

Bir başka veçheden bakıldığında 2010'larda CK ve Hindistan siyasetinde ciddi değişimlerin olduğu gözlemlenmektedir. Bu değişimin nedeni BJP'nin iki dönem üst üste iktidara gelmesidir. BJP'nin öncülüğünü yaptığı Hindu milliyetçilerinin CK özelindeki fikirlerine yukarıdaki satırlarda kısaca değinilmiştir. Benzer şekilde BJP'nin 1998 seçim manifestosunda CK'de Hindistan'ın egemenliğinin tartışmasız olduğu ve (Pakistan kontrolündeki) Keşmir topraklarının geri alınacağı yer almaktadır (Çebi, 2018: 24; Hussain, 2009: 1016). Ayrıca bu seçimlerin ardından POTA'nın yürürlüğe konması BJP'nin CK'ye yönelik bu minvaldeki politikalarının ilk adımları olmuştur. Bu yeni süreçte ise daha ileri düzeyde ve kararlı politikaların uygulandığı görülmektedir. Bunların başında CK'ye Hindistan içerisinde özel bir konum sağlayan 370 ve 35A maddelerinin kaldırılması ve Vatandaşlık Yasası Değişikliği gibi adımlar olmuştur. Ayrıca bir diğer önemli husus 2014'te BJP'nin aday olarak Narendra Modi'nin Hindistan Başbakanı olmasıdır. Gujarat eyaletinin eski Başbakanı olan Modi yönetiminde 2002 yılında eyalette patlak veren olaylarda binlerce Müslüman ölmüş veya kaybolmuştur. Müslümanları hedef alan olaylarla Modi'nin irtibatı kurulamamış olsa da gerekli müdahaleleri yapmadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Özetle BJP hükümetleri altındaki 2014-2020 yılları arasındaki sürecin kabaca özeti bu şekildedir.

Modi liderliğindeki BJP (2014) iktidarından sonra CK'de terör saldırılarıyla bağlantılı şiddette düşüş görülse de ayrılıkçılık duygusunda (özellikle 2016 yılında) keskin bir yükseliş görülmüştür (Khan, 2017: 39; JKCCS, 2018: 5). Bu minvalde Modi hükümeti döneminde CK özelinde en önemli olaylar 2016 ve sonrasında cereyan etmiştir. Hint güvenlik güçleri, birisi Burhan Wani olan Hizb-ül Mücahidin üyelerinden iki militanı aramak için operasyon başlatmış ve Temmuz 2016'da 21 yaşındaki Burhan Wani öldürülmüştür. Keşmirli gençler arasında oldukça popüler olan Wani'nin cenazesine 200

binden fazla kişi katılmıştır. Müteakiben CK’de yeni bir isyan dalgası doğmuştur. CK polisine göre Wani’nin ölümünden sonraki 110 gün içinde 2.250 protesto gerçekleşmiş ve 100 kişi ölmüştür. Yaşanan hadiseler karşısında Hindistan ağustos ayının sonuna kadar mobil ve internet erişimlerinde belirli aralıklarla kesinti yapmıştır. Bunun yanı sıra Hindistan güvenlik güçleri protestolara karşı sert müdahalelerde bulunmuştur (Malik ve Akhtar, 2021: 28; Schofield, 2021: 264; Connelly, 2019). Ölçek olarak büyük olmasının yanı sıra toplumsal hareketin niteliği bakımından bu olaylar CK’deki isyanlarda bir değişime işaret etmektedir. Bu isyanların 1990’lar ve 2010’daki vakalardan farklı olduğu ifade edilmektedir. 2016 hadiseleri kendiliğinden ve içerden etkiyle ortaya çıkmıştır. Yani Pakistan veya onun etkisindeki örgütlerce planlanmış ve herhangi bir lidere sahip bir eylem değildir. Yine özellikle 1990’lardan farklı olarak bu eylemlerde göstericiler silah yerine taş ve sopa gibi basit araçlar kullanmıştır. Bu nitelik yukarıda da ifade edildiği üzere 2010 yılında başlayan toplumsal hareketlerde yeşermeye başlamıştır. Bu bağlamda bazılarınca 2016 eylemleri Keşmirliilerin İkinci İntifadası olarak nitelendirilmektedir (Jacob, 2016: 19-20). Bu perspektiften halkın geneline yayılmış bir direnç duygusunun yerleştiği söylenebilir. Bu motivasyonların ilerleyen yıllardaki direnişlerde etkili olduğu aşikardır.

2018 yılına gelindiğinde merkezi hükümetin CK konusunda daha köklü değişikliklere gitme yolunda sinyaller verdiği görülmektedir. Öncelikle 21 Kasım 2018’de Cammu ve Keşmir eyalet meclisi feshedilmiştir. Vali Satya Pal Malik bunun eyaletin çıkarları doğrultusunda yapıldığını iddia etmiştir (The Hindu, 2018). Ayrıca hiçbir suretle eyalet seçimlerinin ne zaman yapılacağı ifade edilmemiştir. Bütün bunların üzerine BJP 35A maddesinin kaldırılması yönünde Hindistan Yüksek Mahkemesine dilekçe vermiştir. Buna paralel olarak elbette ki gerginlik daha da artmıştır. Fakat merkezi hükümet durumun çok hassas oluşu nedeniyle Yüksek Mahkemenin duruşmayı ertelemesini tavsiye etmiş ve Yüksek Mahkeme bu ertelemeyi yapmıştır (UNOHCHR 2019: 10-11). 2019 yılı, bu zamana kadar Hindistan merkezi hükümetlerinin adım adım yürüttüğü CK’nin Hindistan Birliğine tam entegrasyonu yönündeki adımlarının son basamağını simgelemektedir. Bu bağlamda 2019 yılı içerisinde CK özelinde ülke içi seviyede zincirleme krizlere şahitlik edilmiştir. 14 Şubat 2019 tarihli Pulwama saldırısının ardından CK üzerindeki baskının ve bölgedeki çatışmaların arttığı süreç başlamıştır. 14 Şubat 2019’da Pakistan merkezli Ceyş-i Muhammed’in Pulwama’da CRPF’ye yönelik

saldırısında 40³⁴ güvenlik personelinin öldürülmesinin ardından merkezi hükümet, Hindistan ve CK arasındaki tek otoyolu sivil trafiğe kapatmıştır. Bu halde yerel halkın özgürlüğü ve hareket alanı kısıtlanmıştır (Rashid, 2020). Hindistan güvenlik güçlerine yönelik saldırının ardından ülkenin farklı yerlerinde protestolar gerçekleşmiştir. Artan radikal duygulara paralel olarak ülkenin çeşitli yerlerinde Keşmirli Müslümanların darp ve tehdit edildiği ve hatta öldürüldüğü yönünde raporlar yayınlanmıştır (UNOHCHR, 2019: 29). Bu artan Müslüman karşıtlığı BJP'nin Keşmir meselesini güvenlikleştirmesini kolaylaştırmıştır.

Bölge üzerinde artan baskıların ardından CK'nin Hindistan'ın geri kalanından ayrıcalıklı bir yapıda olmasını sağlayan ve tam entegrasyonunu engelleyen Hindistan Anayasasındaki 370 ve onun bir parçası olan 35A maddelerinin kaldırılması aşamasına geçilmiştir. BJP Nisan-Mayıs 2019 seçimleri sürecinde 370 ve 35A'nın kaldırılacağını ve bu sayede CK'nin tam entegrasyonunun sağlanacağını vaat etmiştir. Seçimlerde büyük bir zafer kazandıktan sonra vaadini hayata geçirecektir (BBC, 2019). Burada 370 ve 35A maddeleri için bir parantez açılabilir. Yukarıda ifade edildiği üzere Keşmir Kurucu Meclisi 1956 yılında CK'nin Hindistan'ın bir eyaleti olduğunu onaylamıştır. Bu doğrultuda Hindistan anayasasının 370. maddesi uyarınca Keşmir Eyaleti, diğer eyaletlerden farklı olarak; savunma, iletişim, para birimi ile dış siyaset konuları dışında otonomiye sahip olmuştur (Mermer, 2018: 153). 14 Mayıs 1954'te bu maddeye ek olan 35A maddesiyle bölge dışındakilerin CK'de toprak ve mülk edinmelerini yasaklamıştır (Çebi, 2017; Çebi, 2018: 24; Rashid, 2020; MHA, 2020: 274). 370. madde aslında yürürlüğe girdiğinden beri zaman içerisinde aşındırılmıştır. Başka açık bir ifadeyle 5 Ağustos 2019 kararı 1954 ve 1986 değişikliklerinin nihai aşamasıdır ve ayrıca yıllar içerisinde söz konusu madde çeşitli Başkanlık Kararları (Presidential Order) ile 56 kez aşındırılmıştır (APDP, 2019: 12). Bu perspektiften bakılınca maddenin ilgası bu sürecin normal bir sonucudur.

Hindistan merkezi hükümetlerinin zaman içerisinde söz konusu maddeleri aşındırmasının ve özellikle 14 Şubat 2019'daki Pulwama saldırısının ardından BJP için 370. maddeyi (ve ona bağlı olarak 35A) kaldırmak adına uygun ortam oluşmuştur. 2016 yılında toplumsal bir direnç duygusunun yerleştiği ortadayken toplumsal hareketlerin çıkmasından çekinen

---

³⁴ Bu sayısının en az 48 olduğu da belirtilmektedir. Bu saldırı ve 2019'un ilk üç ayındaki çatışmalar 2019 yılının şiddet yoğunluğunda bir önceki yıla göre ciddi bir sıçrama yaptığını göstermiştir (JKCCS, 2019).

Modi hükümeti, 5 Ağustosun günler önce on binlerce askeri bölgeye sevk etmiştir. Söz konusu 5 Ağustos tarihli kararın alınmasının ardından her türlü hareketi ve toplanmayı yasaklayan süresiz bir sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve internet ve her türlü iletişim kanallarında kesintiler uygulanmıştır (Parry, 2019: 4). Ayrıca bu kısıtlanmaların yanı sıra Faruk Abdullah, Cammu ve Keşmir'in iki eski başbakanı Omar Abdullah (Ulusal Konferans Partisi) ve Mehbooba Mufti (Halkların Demokratik Partisi) gibi pek çok siyasi şahıs tutuklanmıştır (Britannica, t.y.b.; Rashid, 2020). 5 Ağustos 2019'da alınan karar 31 Ekim 2019'da yürürlüğe girmiştir. Karara tepki olarak yerel halk protestolar başlatmıştır. Protestolarda 1300 kişinin tutuklandığı ifade edilmektedir (Britannica, t.y.b.). Güvenliğin kontrol altına alınması için halihazırda en büyük askeri gücün bulunduğu CK'ye ek olarak 38000 güvenlik gücü sevk edilmiş ve bölge dünyadaki en militarize olmuş alanlarından birisi durumuna gelmiştir (APDP, 2019: 4; Dutta, 2019; Singh, 2016). Hint güvenlik güçlerinin pelet mermiler ve keskin nişancılar kullanması insan hakları ihlallerine yol açmıştır (Parry, 2019: 4; UNOHCHR, 2019: 4). Ayrıca CK genelinde doğrulanmamış sivil cinayetlere dair raporlar bulunmaktadır (Parry, 2019: 4). Söz konusu yasa iptali ve olağanüstü hâl Hindistan'ın öteden beri ve 2019 itibarıyla yaptıklarının normalleştirilmesi olarak görülmüştür (APDP, 2019: 5).

370 ve 35A maddelerinin kaldırılmasının yanı sıra CK ve Ladakh ikiye bölünmüş ve eyalet statüleri kaldırılarak Birlik Toprağı statüsüne girmiştir³⁵. Sonuç olarak bütün bunların anlamı Hindistan Parlamentosu tarafından kabul edilen herhangi bir yasa, CK'de doğrudan uygulanacaktır. Daha önce, bu tür yasaların yerel yasama meclisinin onayını alması gerekiyordu (Rashid, 2020). Şimdi ise Hindistan yönetimi CK'de herhangi bir yasa çıkarabilir ya da değiştirebilir. Ayrıca bu maddelerden özellikle 35A maddesinin kaldırılmasıyla Hindistan merkezi hükümetinin (BJP) CK'de demografik değişiklikler yapmasından endişelenilmektedir (APDP, 2019: 12). Hatta ilerleyen yıllarda CK'deki yasama meclisinin kaldırılarak doğrudan merkezi hükümete bağlanması söz konusu olabilir.

Modi hükümetinin Müslümanları hedef alan kararları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Hindistan Vatandaşlık Yasası Değişikliği (Citizenship Amendment Act/CAA) ve onun

---

³⁵ Cammu ve Keşmir eyaleti 31 Ekim 2019 tarihli Jammu ve Keşmir Yeniden Düzenleme Yasası ile yapılan düzenlemeyle Cammu ve Keşmir BT ve Ladakh BT olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Cammu ve Keşmir'in nüfusu 12.267.013 ve Ladakh'ın nüfusu 274.289'dur. Cammu ve Keşmir BT yasama meclisi bulunurken, Ladakh BT yasama meclisi bulunmamaktadır. Cammu ve Keşmir ve Ladakh'ta yöneticiler Başkan Vekili/Vali Yardımcısı (lieutenant governor) olarak atanmaktadır (MHA, 2020: 70).

tamamlayıcı unsuru olan Ulusal Vatandaşlar Kaydı (the National Register of Citizens/NRC) ve Ulusal Nüfus Kaydı (National Population Register/NPR) gibi adımların Hindutva ideolojisi ve İslamofobi temelli olduğu düşünülmektedir. CAA, 9 Aralık 2019'da Lok Sabha'da kabul edilmiş ve 12 Aralık 2019'da Cumhurbaşkanı onayıyla yürürlüğe girmiştir (Aygül ve Fatima, 2021: 5). CAA, 1955 tarihli Vatandaşlık Yasası'nda değişiklik yapılmasını ifade etmektedir. CAA'dan önceki mevzuata göre bir yasal göçmenin vatandaşlığa başvurudan önce en az on bir yıl ikamet etmiş olması yeter şartı ve herhangi bir dini mensubiyete atıf yapılmıyordu (Aygül ve Fatima, 2021: 5; Parry, 2020; Ünlü, 2019a). Ancak CAA ile birlikte 31 Aralık 2014'ten önce Müslümanlar hariç altı dine mensup göçmenlerin vatandaşlık yolu açılmış ve ikamet süresi beş yıla indirilmiştir. Zaten kararın gerekçesi olarak Afganistanlı, Bangladeşli ve Pakistanlı Hindular, Sihler, Budistler, Cayniler, Zerdüştler ve Hristiyanlar gibi inancından ötürü zulme uğramış/eziyet görmüş dini azınlıkların vatandaşlık başvurularını hızlandırmak olduğu ileri sürülmüştür (Parry, 2020; Ünlü, 2019a). Fakat Myanmar'dan zulme uğrayarak kaçan Arakan/ Rohingya Müslümanları bu uygulamanın dışında tutulmuştur. CAA'nın yanı sıra NRC ve NPR'nin Müslümanları hedef aldığı düşünülmektedir. NRC 2003 tarihli Vatandaşlık Değişikliği Yasası çerçevesinde ortaya konmuştur ve Hindistan'da yaşayanların vatandaşlıklarını kanıtlamalarını gerektirmektedir. Bu vatandaşlık kanıtlama talebi NPR açıklandığında daha anlaşılır hale gelmektedir ki NPR NRC'nin ilk adımıdır. NPR 1955 tarihli Vatandaşlık Yasası çerçevesinde 2010 yılında ortaya çıkmıştır. Buna göre vatandaş olan ve olmayan Hindistan'da ikamet eden tüm kişilerin ve bunlara ait demografik ve biyometrik verilerin toplandığı bir liste olan ulusal nüfus kaydı oluşturulması kararlaştırılmıştır. NPR'de, bilgi eksikliği yoluyla ortaya çıkan şüpheli vatandaşların vatandaşlıklarını ispat etmesi istenmiştir. Şüpheli vatandaş konumundaki göçmen statüsüne giren kişilerin belge sunmadığı takdirde vatansız kalması durumu ortaya çıkmıştır. Ancak CAA ile Müslümanlar dışındaki göçmenler vatandaşlık kazanma şansını yakalarken Müslümanlar CAA, NRC ve NPR'nin mağdurları haline gelmiştir (Aygül ve Fatima, 2021: 6). Ülke genelinde yasa karşıtı büyük protestolar düzenlenmiş ve polis ve göstericiler arasında ölüm ve yaralanmaların olduğu olaylar yaşanmıştır.

Son yıllarda yaşanan olaylar Hindistan'da Hindu ve Müslüman antagonizmasını (karşıtlığı/düşmanlığı) derinleştirmektedir. Bu bağlamda Hindistan siyasetinde ve

sosyolojisinde Hindu milliyetçiliği, etkisini giderek artırmaktadır. Esasen Hindu milliyetçiliğinin artışı, Müslüman karşıtlığı ve BJP'nin yükselen popülaritesi arasında karşılıklı bir etki söz konusudur. Bu bağlamda son yıllarda yaşanan hadiseleri ve hatta bölgesel dinamikleri anlamak; ayrıca ilerideki muhtemel gelişmeleri tahmin edebilmek adına Hindu milliyetçiliği olgusuna ve Hindu milliyetçilerinin CK hakkındaki fikriyatına daha yakından bakmak faydalı olacaktır.

2.1.3.1. Hindu Milliyetçiliği ve Cammu ve Keşmir

Hindistan (Birliği) fikrine toplumsal anlamda karşı çıkışlar ve bu karşı çıkışların güvenlik tehditleri haline gelişi CK'de, kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlarda ve Naksalizm hareketinde en kayda değer ve açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu karşı çıkışlar Hindistan'ın kuruluşunda öncü kadrolardan müteşekkil Kongre Partisi'nin oluşturmak istediği "Hindistan fikrine" muhalefet yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bunlar, ana akım siyasetin dışında yollar arayan hareketlerdir.

Öte yandan Hindistan siyasetinde Kongre Partisi'nin kendisine yönelik rakipler ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle Nehrucu uzlaşya tepkiler ortaya çıkmıştır. Ancak bu tepkiler ana akım siyaset içerisinde yeşermiştir. Bu tepki iki kola ayrılmaktadır: Komünizm (sol) ve Hindu Milliyetçiliği (sağ). Sol akım içerisinde değerlendirilen Hindistan komünistleri ya CPI (Maoist)/Naksalitler gibi silahlı mücadeleyi seçip yasal siyaseti terk etmiş ya da Hindistan Komünist Partisi gibi yasal siyasette kalsa da Kongre Partisine rakip olamamış/Hindistan siyasetinde etkin bir aktör olamamıştır³⁶. Hindu milliyetçileri ise zaman içerisinde Hindistan toplumu nezdinde desteğini artırmış ve Kongre Partisinin Hint siyasetindeki egemen konumunu bozmuştur. Bu bağlamda Hindu milliyetçilerinin fikri kökenlerini ve kurumsallaşmasını yakından incelemek yerinde olacaktır.

Kongre Partisi'nin Hindistan'daki hâkim konumunu sarsarak Hindistan siyasetinde etkin olmaya başlayan ve hatta günümüzde siyaset sahnesini domine eden Hindu milliyetçileri olmuştur. Kongre'nin seküler milliyetçiliği (Hint milliyetçiliği) ve Hindu milliyetçiliği arasında derin farklar vardır. Bu bağlamda Hindu milliyetçilerinin Nehrucu uzlaşya esas tepkisi milliyetçilik çerçevesinde aksiyomatik bir itiraz ile başlamıştır.

---

³⁶ Hindistan'daki sol hareketler ana akım siyasette başlamış; bu ekol içerisindeki Naksalizm hareketi aşırılaşarak silahlı mücadele safhasına geçmiştir.

Hindistan siyasi ve toplumsal hayatında Hindu milliyetçiliğinin kökleri Bal Gangadhar Tilak'ın fikirlerinde görülebilir. 1890'larda yaymaya çalıştığı milliyetçilik fikrine göre Hindistan ulusal kimliğinin özünü Hindular oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu milliyetçilik algısı bölgeye daha sonra gelen Müslümanlara ve İngilizlere karşı bir tepkiyi içinde barındırmaktadır. Bu tepki sadece fikri anlamda kalmamış ve Tilak açıkça şiddeti bir araç olarak görmüştür (Stein, 2015: 433-434).

Tilak'tan sonra ondan daha da etkili olan ve günümüzdeki Hindu milliyetçilerinin esas çerçevesini oluşturan kişi Viyanak Damador Savakar'dır. Bir Brahman olan Savakar 1923 yılında Hindu milliyetçiliğinin el kitabı sayılacak olan "Hindutva: who is a Hindu?" isimli kitabı yazmıştır. Kitap milliyetçi paradigmada o denli etkili olmuştur ki kitabın ismi (Hindutva) başlı başına Hindu milliyetçiliğini ifade etmek için kullanılmaktadır. Hindutva'ya göre Hindular ideal olarak kutsanmış yegâne millettir; Hindistan, Hindulara ait olan; Müslümanların ve diğer azınlıkların Hinduların üstünlüğü kabul edip yabancılar olarak yaşayabilecekleri bir ülkedir. Hindu milliyetçiliği Savakar'ın Hindutva eseriyle belirli bir fikrî cesamete kavuşmuştur ve daha radikal bir yapılanmaya doğru adımlar atılmıştır. Bu minvalde Madhav Sadashivrao Golwalkar'ın yeni bir kırılmaya işaret ettiği söylenebilir. Golwalkar'ın 1939'da yayınladığı "We Or Our Nationhood Defined" adlı kitapta Hinduların üstünlüğü ve azınlıkların onlara tabi olması gerektiği savunulmaktadır (Stein, 2015: 434). Kitap gerçek milliyetçilere ithaf edilmiştir (Golwalkar, 1939). Bu ithaf Hindu milliyetçilerinin açıkça farklı bir millet tasavvurunun olduğunu ifade etmektedir. Golwalkar radikal Hindu milliyetçisi Rashtriya Swayamsevak Sangh (Milli Gönüllüler Birliği/RSS) örgütünün ikinci başkanı ve en etkili aktörlerinden olmuştur.

Hindu milliyetçiliğinin fikri altyapısı bu şekilde sağlanırken öte yandan kurumsallaşma ya da örgütlenme denebilecek girişimler başlamıştır. Nitekim belirli bir kesimin sorunlarını çözenin yanı sıra özellikle aydın, düşünür veya kanaat önderleri liderliğinde oluşan örgütlerin/örgütlenmelerin; kimlik inşasında, fikirlerin sonraki nesillere ulaştırılmasında ve ortak inanç, değerler ve amaçların meydana gelmesinde etkili oldukları iddia edilmektedir (Akgün, 2018). Bu bağlamda Hindu milliyetçiliğinin de diğer toplumsal kesimler gibi örgütlenmelere gittiği görülmektedir.

20. yüzyılın erken dönemlerinde çeşitli siyasi gruplar kendi örgütlenmelerine gitmiştir. Daha açık bir ifadeyle 1925'te Hindistan Komünist Partisi'nin ve 1906'da Tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin kurulduğu bir dönemde Hindular da kendi çıkarlarını korumak

adına siyasi örgütlenmeye gitmiştir. Bu amaçla 1915'te The All India Hindu Mahasabha (The Sarvadeshak Hindu Mahasabha) kurulmuştur (Gordon, 1975: 173-174). Hindu Mahasabha'nın ortaya çıkışında Müslümanlara karşı bir cephe alma ve Müslüman varlığı içerisinde kendi varlıklarını koruma saiklerinin olduğu görülmektedir. Çünkü 1909'da hayata geçen seçmen sisteminde Müslümanlara ağırlık verilmesine tepki olarak Pencaplı (Punjabi) Hinduların girişimleriyle Hindu Mahasabha ortaya çıkarmıştır (Mansingh, 2006: 267). 1920'lerle birlikte, (özellikle Delhi ve Bihar gibi Hintçenin yaygın olduğu) kuzey eyaletleriyle sınırlı olsa da Mahasabha etkisini genişletmeye başlamıştır (Gordon, 1975: 173-174).

Madan Moham Malaviya'nın liderliği ile Hindu Mahasabha'nın daha spesifik ve büyük hedefler belirlediği görülmektedir. Örgütün temel amacı bir Hindu milletin (Hindu Rashtra) kültürü ve diğer özellikleri ile korunmasının ve ilerlemesinin sağlanmasıdır (Mansingh, 2006: 267). Hindistan bu üstün millete ait olan kutsal bir toprak olarak nitelendirilmiştir. İnek koruma, Sanskritçeye benzeyen Hindu lehçesinin kabulü ve arınma (shuddhi) Mahasabha'nın politikaları olarak ortaya çıkmıştır (Stein, 2015: 434; Mansingh, 2006: 267). Bu arınma, uzun yıllardan beri Hinduların maruz kaldığı yabancı etkilerden kurtularak "saf Hindu oluşa" dönmeyi ifade etmektedir³⁷ (Mansingh, 2006: 65). Bu bağlamda millet tanımı yapılırken Hinduizm'e yapılan vurgunun yanı sıra onun dini dili olan Sanskritçeye yapılan vurgu, millet kavramının ayrılmaz parçası olan dil boyutunu temsil etmiştir. Sonuç olarak Hindu milliyetçilerinin çerçevesi şu şekilde özetlenebilir: Millet (Hindu); vatan (kutsal Hindistan toprakları); dil (Hintçe). Bir "millet-i hâkime" olarak Hinduların çerçevesi bu şekilde çizildikten sonra "ötekilerin" (Müslümanlar, Hıristiyanlar, Sihler vs.) Hinduların bu üstün konumuna göre yeniden düzenlenmesi ya da onların yeniden arınması gerektiği inancı hâkim olagelmiştir (Mansingh, 2006: 268). Zira bu inançlar yabancı tesiriyle Hindistan'a gelmiştir ve bu insanlar arınarak özlerine dönebilirdi, bu bakış açısına göre.

Hindu milliyetçiliğinin kökenlerine dair ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hindu milliyetçiliğinin silahlı mücadele anlayışı mevcuttur. Bu perspektiften Mahasabha'nın bir uzantısı olarak 1925 yılında Rashtriya Swayamsevak Sangh (Milli Gönüllüler

---

³⁷ Hinduların yabancı etkilerden kurtularak saf Hindu inancına dönmesi yönündeki çabalar Dayananda Saraswati tarafından 1875 yılında kurulan Arya Samaj'a kadar gitmektedir (Mansingh, 2006: 65). Bu "saflaşma/arınma" hareketi ve 1890'larda Hindu milliyetçisi Tilak'ın paralel söylemlerle ortaya çıkışı ile düşünüldüğünde daha açık bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Birliği/RSS) kurulmuştur. Mahasabha'nın silahlı militan örgütü olan RSS genç Hinduları fiziki bakımdan militan olarak eğitmiştir. Bu militanlık kendisini en çarpıcı şekilde Ocak 1948'de Gandhi'nin Nathuram Godse tarafından öldürülmesiyle göstermiştir. Bu olayın ardından RSS yasaklanmıştır. Mahasabha ve RSS ortak şekilde bir Hindu milletinin ortaya çıkmasını hedeflemiş ve çoğunlukla brahmanlar ve yüksek kasttan Hindulardan teşekkül etmiştir (Mansingh, 2006: 25; Stein, 2015: 435). Bu noktada üst kasta hitap edilmesi örgütlerin zihniyeti bakımından bir başka göstergedir. Bir başka ifadeyle toplumsal hiyerarşi her şekilde tabii olarak görülmüştür. Hindular arasında dahi bir üstünlük skalası yapılabiliyorsa, o halde Hindu olmayanların insani değerinin oldukça tartışmalı hale gelmesi de normal bir sonuçtur.

Hindu Mahasabha ve RSS'nin kapatılmasının ardından Hindu milliyetçileri 1950'li ve 1960'lı yıllarda Hindistan siyasi hayatında etkili olamamıştır. Ancak 1970'li yıllarda Hindu milliyetçileri güç kazanmaya başlamıştır (Stein, 2015: 435). Bunda 1971'de Pakistan ile savaşın yarattığı ortamda Kongre Partisi'nin güç kaybetmesi etkili olmuş olabilir. Öncelikle 1951 yılında RSS'nin siyasi kanadı olan Bharatiya Jana Sangh (Indian People's Association/BJS) çatısı altında toplanan milliyetçiler 1967'de Hindistan'ın kuzey kesimlerinde Hintçe konuşulan bölgelerde zemin kazanmıştır. Atal Bihari Vajpayee liderliğinde üç farklı parti ile birleşerek Janata Partisi/koalisyonu adı altında 1977 seçimlerine girilmiştir. Nitekim 1977 seçimlerinde Hindu milliyetçileri Janata koalisyonu ile iktidara gelmiştir. Her ne kadar bu koalisyon kısa ömürlü olsa (24.03.1977-28.07.1979 ve 28.07.1979-14.01.1980) ve Hindistan Ulusal Kongresi 1980'de tekrar iktidara gelse de (Ogden, 2014: 37) 1977 seçimleri otuz yıllık Kongre hakimiyetinin sarsıldığını göstermiştir. Bu sarsıntının Hindu milliyetçileri ile gelmiş olması da Hindistan siyasetinin geleceği hakkında önemli bir dönüm noktasını ifade etmiştir. O kadar ki 1980'lerde Hindu sağının ivme kazanması, seküler çizgideki Kongre Partisi'nin dahi meşruiyet adına Hinduizm'e referans vermesine yol açmıştır. Bu durum İndira Gandhi'nin 1980'de yönetime tekrar geldiğinde görülmüştür (Talbot ve Singh, 2009: 167). Indira Gandhi'nin öldürülmesinin ardından yerine gelen oğlu Rajiv Gandhi benzer politikalar izlemiştir. Örneğin binlerce (60-65 bin) insanın hayatını kaybetmesine yol açan isyanların başlangıcı olan CK'nin 1987 seçimlerindeki hilelere göz yumduğu iddia edilmektedir (Talbot ve Singh, 2009: 168). Ayrıca Ayodhya'daki Babri/Babür Camii

meselesi tekrar gündeme getirilerek Hindu sağına ve bu ideolojiye eğilim için geniş bir hareket alanı açılmıştır.

Janata Partisi'nin koalisyonu dağıldıktan sonra Vajpayee, Lal Krishan Advani ve Murali Manohar Joshi liderliği altında BJS, 6 Nisan 1980'de kurulan Bharatiya Janata Party (Hindistan Halk Partisi/BJP) ile kurumsal yapısına devam etmiştir (Britannica, t.y.a.). BJP RSS ile derin bağlara sahiptir. O kadar ki BJP'nin liderlerinden Atal Bihari Vajpayee ve Lal Krishna Advani'nin açık RSS bağlantıları vardı ve parti Hindutva ideolojisini kabul etmiştir. Ayrıca selefleri gibi BJP de Kongre Partisi'nin sekülerizmini eleştirmeye devam etmiştir. Bu haliyle Mahasabha ve RSS'nin mirasçısı olan BJP, aldığı mirası daha geniş alanlara yaymıştır. Hindu milliyetçiliği Mahasabha'nın kuruluşundan itibaren çoğunlukla Hintçenin konuşulduğu ve Hindu ağırlıklı kuzey bölgelerinde aktif olmuştur. Fakat BJP kuzey topraklarının dışına çıkarak Guccerat ve Karnataka gibi eyaletlerde etkili olmaya başlamıştır.

1990'lı yıllarla birlikte Hindu milliyetçiliğinin Hindistan siyasi hayatında tam anlamıyla çıkış yapmaya başladığı genel bir kabuldür. BJP'nin Lok Sabha'da (Hindistan parlamentosunun alt meclisi) önemli bir başarı yakaladığı 1991 seçimlerine giden süreçte partinin popülerliğini artıran unsur Müslüman karşıtı hava olmuştur. Bilindiği gibi 1987 seçimlerinden sonra CK'de isyan dalgası patlak vermiş ve 1996 yılına kadar şiddetin yoğunlaştığı bir dönem yaşanmıştır. BJP, Hindistan genelindeki Müslümanlara ve Pakistan'a karşı olan öfkeyi kullanmayı bilmiştir. Örneğin Ayodhya'daki Babür Camii'nin Rama'nın doğum yeri ve bir tapınağın üzerine inşa edildiği söylentileri yayılmıştır. Ram Janmabhumi adıyla bilinen bu olayın ardından tapınağın yeniden inşası için seferberlik başlatılmıştır. Bu aşırı ortam içerisinde Advani, Rama gibi giyinmiş, ok ve yay kuşanmış ve Hindu arabası şeklinde süslenmiş aracıyla Kuzey Hindistan turuna çıkmıştır (Stein, 2015: 436-437; Metcalf ve Metcalf, 2018: 273). Amacı, aslı olmayan tapınağın ortaya çıkarılması ve yeniden inşası için bağış ve destek çağrısı yaparak Hinduların desteğini kazanmaktı. Bir diğer ifadeyle Müslümanları güvenlikleştirerek seçimlerde başarısını artırmak istemiştir. Nitekim yükselen Müslüman karşıtı duyguların neticesinde 1989'da Bihar Bhagalpur'da çıkan olaylarda çoğu Müslüman yaklaşık bin kişi ölmüştür. 1991 yılına gelindiğinde ise BJP, Lok Sabha'da 117 sandalye alarak ve dört eyalette iktidara gelerek Hindistan siyasetinde önemli bir konuma gelmiştir (Britannica,

t.y.a.). Sonuçta 1989’larda Hinduları (hedef kitleyi) etkilemek için başlatılan güvenlikleştirme süreci başarılı olmuştur.

Babür Camii meselesi BJP için oldukça işlevsel bir referans nesnesi olmuş ve konuyu canlı tutmaya devam etmiştir. 1992’de Ayodha’da bazı radikal Hindular Babür Camii’ne saldırmış ve camiinin kubbesini ve duvarlarını yıkmıştır. Ülke genelinde başlayan Müslüman karşıtı eylemlerde binlerce Müslüman ölmüştür ve BJP inkâr etse de olaylarla yakından ilişkili görülmüştür. O dönem (1991-1996) iktidarda olan Kongre Partisi BJP’nin bazı yöneticileri tutuklamış ve dört eyalet hükümetini görevden almıştır (Stein, 2015: 437; Metcalf ve Metcalf, 2018: 274). Fakat her şeye rağmen yükselen Hindu milliyetçisi eğilimler, her ne kadar tek başına iktidar olamasa da 1996 seçimlerinde BJP’nin Lok Sabha’daki en büyük parti olmasını sağlamıştır (Britannica, t.y.a.; Stein, 2015: 437). 1996-1998 dönemi düzenli bir iktidarın oluşturulamadığı zayıf koalisyon (Ulusal Cephe) yapısıyla geçmiştir (Ogden, 2016: 37). Müslüman karşıtlığının artışa geçtiği ortamda 1999 Kargil Savaşı’nın ardından bölgedeki militan gruplar saldırılarının çapını ve şiddetini artırmaya devam etmiştir (Britannica, t.y.b.).

BJP Mart 1998 seçimlerinde sağ kanat ittifakı olan Ulusal Demokratik İttifak (National Democratic Alliance/NDA) çatı oluşumuyla iktidara gelmiş ve Vajpayee Başbakan olmuştur (Britannica, t.y.b.). Mayıs 1998’de nükleer silah testlerinin ardından Pakistan ile ortaya çıkan gerginlik ve ülke içindeki Müslüman karşıtı olaylar devam etmiştir. Örneğin oldukça trajik olan 2002 Gujarat hadiseleridir. 2002’de Ayodhya’dan dönen Hindular ve Müslümanlar arasında çıkan çatışmalarda iki bin Müslüman öldürülmüş; pek çoğu tecavüze ve işkenceye maruz kalmıştır³⁸. O dönem Gujarat BJP’den Narendra Modi’nin Başbakanlığı (Chief Minister) altındaydı ve olaylarda suç ortaklığı yaptığına dair ciddi iddialar bulunmaktadır. Modi o denli tutkulu bir Hindu milliyetçisiydi ki Gujarat’ı Hindutva laboratuvarı yapmak istediğini açıklamıştır (Stein, 2015: 437-438). Bu nedenle Hindutvanın teorisindeki ve tarihindeki şiddet ve Müslüman karşıtlığı göz önüne alındığında laboratuvardan bu sonucun çıkması şaşırtıcı olmamıştır. Daha da trajik olanı ise BJP’nin 2014 yılında Modi önderliğinde iktidara gelmesi olacaktır ki tüm

---

³⁸ Hadise Müslümanların Hindu hacıları taşıyan trene saldırdığı söylentisi ile başlamış ve Müslümanlar ve Hindular arasında şiddetli olaylar yaşanmıştır. Resmi hükümet raporlarına göre dörtte üçü Müslüman olmak üzere 1.250’den fazla kişi ölmüş ya da kaybolmuş; 2500 kişi ise yaralanmıştır. Yaklaşık olarak 150.000 kişi sığınma kamplarına yerleşmiş ve pek az Müslüman eskiden yaşadıkları yerlere dönebilmiştir. Modi’nin olayla ilişkisi saptanamamış; ancak BJP üyelerinden tutuklananlar olmuştur (Britannica, t.y.b.; Metcalf ve Metcalf, 2018: 278).

Hindistan'ın bir Hindutva laboratuvarı olması muhtemeldir. Öyle ki bu yöndeki adımların CK ve Hindistan genelinde atıldığı ilerleyen yıllarda görülecektir.

2004 ve 2009 yılındaki seçimleri ise Kongre Partisi'nin liderliğindeki Birleşik İlerici İttifak (United Progressive Alliance/UPA) kazanmış ve Manmohan Singh Başbakan olmuştur. 2014 seçimleri ise BJP ve Hindu milliyetçiliğinin dönüşü olmuştur. Parti, mecliste net bir çoğunluk olan 282 sandalye ve NDA ortakları da 54 sandalye kazanmıştır. NDA toplamda yüzde 38,5 oy alırken BJP'nin kendi oy oranı yüzde 31 olmuştur (Britannica, t.y.a.; Chattopadhyay, 2019). Modi BJP yetkilileri ve ittifak üyelerinin liderlerinden oluşan bir hükümet kurmuş ve 26 Mayıs 2014'te Başbakan olarak yemin etmiştir. Modi hükümeti, Hindu Mahasabha tarafından politika olarak benimsenen inek koruma hususunda inek satışını yasaklayarak Hindutva ideolojisine sıkıca bağlı olduğunu göstermiştir. Ancak bu karar Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmiştir. BJP her ne kadar 2018 yılındaki eyalet seçimlerinde güç kaybetse de Nisan-Mayıs 2019'da yapılan ulusal seçimlerde ezici bir zafer kazanarak Lok Sabha'daki koltuk sayısını artırmıştır. NDA toplamda yüzde 48 oy oranına ulaşırken, BJP oyların 37.4'ünü almıştır. BJP 303 ve NDA ortakları 50 koltuk kazanmıştır (Britannica, t.y.a.; Chattopadhyay, 2019). Bunda 14 Şubat 2019'daki Pulwana'da (Cammu ve Keşmir) gerçekleşen saldırının etkisi olduğu düşünülmektedir (Britannica, t.y.a.). Görülen o ki BJP yine bir seçim sürecinde Keşmir meselesini (terörizm tehdidini) başarılı bir şekilde güvenlikleştirmiştir.

BJP iktidarı altında ülke genelinde artan CK hassasiyeti ve paralelindeki Müslüman karşıtlığı 5 Ağustos 2019'da oldukça tartışmalı ve tepki çeken anayasal değişikliğe uygun ortamı sağlamıştır. Hindistan merkezi yönetimi askeri ve idari anlamda bölgede hakimiyetini ve baskısını artırmıştır. Mart 2020'de patlak veren Kovid-19 pandemisinin getirdiği kısıtlamalarla bölgedeki tecrit hali daha da artmıştır (Britannica, t.y.a.).

2.1.3.2. Hindistan Yönetiminin Cammu ve Keşmir'e Yönelik Güvenlik Politikaları

Hindistan'ın CK'ye yönelik güvenlik politikalarının insan hakları ihlalleriyle birlikte sıkça anılır olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde terörle mücadele adı altında Hindistan tarafından icra edilen operasyonlarda işkence, kaybolma ve yargısız öldürme gibi vakalarla sıkça karşılaşmıştır (JKCCS, 2020a).

1990’larda CK’deki silahlı isyan dalgasının ardından Hindistan merkezi hükümeti geniş çaplı askeri ve hukuki araçlarla bölgedeki baskısını artırmıştır. CK özelinde terörle mücadele adı altında yapılan operasyonlar ve benzeri eylemler neticesinde büyük insan hakları ihlalleri olduğu genel kabul görmektedir. Bunun nedeni bölgenin dünyanın en militarize alanlarından birisi olmasının yanı sıra bu silahlı güçlere geniş yetkiler tanıyan hukuki çerçevedir. Örneğin Silahlı Kuvvetler (Cammu ve Keşmir) Özel Yetkiler Yasası (The Armed Forces (Jammu And Kashmir) Special Powers Act)³⁹, Kamu Güvenliği Yasası (Public Safety Act/PSA), Sorunlu Alanlar Yasası (Disturbed Areas Act/DAA) ve Yasa Dışı Faaliyetleri Önleme Yasası (Unlawful Activities Prevention Act/UAPA) gibi yasalar güvenlik güçlerine (düzenli ve paramiliter kuvvetler ve polis gibi) suçlarında koruma sağlamakta (Parry, 2022) ve vakalardan kaynaklı mağdurların yakınlarınca başlatılan soruşturma ve adalet talepleri sonuçsuz kalmaktadır⁴⁰ (Amnesty International, 2015: 8). Bu çerçevede keyfi gözaltı, insan hakları ihlalleri için cezasızlık⁴¹, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, sansür ve basın özgürlüğüne saldırı, toplantı ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve işkence gibi büyük ölçekte insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır (UNOHCHR, 2019: 18-28).

Hindistan yönetiminin CK’yi kontrol altında tutmak adına ortaya koyduğu sert uygulamalar daha fazla insanın kitlesel hareketlere katılmasına yol açmaktadır. Özellikle çocuk, genç ve kadınların katılımında artış olduğu gözlemlenmektedir (Çebi, 2018: 16). Eylemcilere karşı kullanılan gerçek mühimmatlar ve pelet mermileri oldukça bilinen araçlardır ve bunlar sivil yaralanmaların ve ölümlerin başlıca nedenidir. Pelet mermileri

---

³⁹ Silahlı Kuvvetler (Cammu ve Keşmir) Özel Yetkiler Yasası, Hindistan Parlamentosu tarafından 10 Eylül 1990’da kabul edilmiş, ancak geriye dönük olarak 5 Temmuz 1990’dan itibaren yürürlüğe girdiği kabul edilmiştir. Yasa Hindistan güvenlik güçlerine olağanüstü yetkiler vermekte (MHA, 1990; Heyns, 2013: 6) ve keyfi gözaltına almaları ve aramalara yol açmaktadır. Bu yetkiler çerçevesinde yapılan hak ihlallerine karşı kovuşturma başlatılamamaktadır. Haliyle yetkilerin kötü kullanılması kaçınılmaz bir son haline gelmektedir (Malik ve Akhtar, 2021: 29).

⁴⁰ Hindistan’ın isyan ve ayrılıkçı faaliyetlerle mücadelesinde ordu ve onun isyanla mücadele uzman kolu Rashtriya Rifles dışında İçişleri Bakanlığına bağlı yedi Merkezi Silahlı Polis Gücü (Central Armed Police Forces) bulunmaktadır ve bunların çoğu CK’de görev yapmaktadır: Merkez Yedek Polis Gücü (Central Reserve Police Force); Sınır Güvenlik Gücü (Border Security Force); Ulusal Güvenlik Görevlisi (National Security Guard); Hint-Tibet Sınır Polisi (Indo-Tibetan Border Police); Sashastra Seema Bal; Merkezi Endüstriyel Güvenlik Gücü (Central Industrial Security Force); Assam Rifles (Assam Tüfekleri) (Amnesty International, 2015: 8).

⁴¹ Yasanın yedinci bölümündeki ilgili maddeler güvenlik güçleri hakkında kovuşturma yapılmasını engellemektedir. Başka bir ifadeyle güvenlik güçleri adeta bir dokunulmazlık zırhına sahiptir ve bu da öldürme, işkence ve gözaltına alma gibi keyfi fiilleri beraberinde getirmektedir. Öyle ki CK’de görevli hiçbir güvenlik görevlisi sivil bir mahkemede insan hakları ihlalleri iddiasıyla yargılanmamıştır (Amnesty International, 2015: 9).

hakkında önemli husus şudur ki Hindistan güvenlik güçleri ülkenin başka hiçbir yerinde kalabalık kontrolü için bu mermileri kullanmamaktadır ve CK'de kullanılan en tehlikeli silah olarak görülmektedir (UNOHCHR, 2019: 14, 16). Ayrıca sadece eylemciler değil aynı zamanda göz altına alınan şahısların da işkenceyle sakat bırakıldığı iddia edilmektedir (Parry, 2022).

CK'ye yönelik Hindistan güvenlik politikalarında en çok eleştirilen uygulamalardan bir diğeri ise kordon ve arama (cordon and search operations) adı verilen operasyonlardır. 1990'ların başında ayrılıkçı hareketlerin artışı üzerine uygulamaya konulan ve o dönem de birçok insan hakları ihlaline yol açan bu operasyonlar 2017 yılı itibariyle Shopian'da (CK) tekrar uygulanmaya başlanmıştır. 2018 yılında CK'de 275 kordon ve arama operasyonu yapılmıştır (JKCCS, 2018: 11; Human Rights Watch, 1993: 13). Ulusal ve uluslararası insan hakları kuruluşlarına göre kordon ve arama operasyonları, fiziksel korkutma ve saldırı, keyfi ve hukuka aykırı gözaltı, toplu cezalandırma ve özel mülkiyete zarar verme dahil olmak üzere bir dizi insan hakları ihlaline yol açmıştır (UNOHCHR, 2019: 17; Human Rights Watch, 1993: 13). Dahası operasyonlar sırasında silahlı militanların yanı sıra sivillerin de öldürüldüğü ve sivillerin canlı kalkan olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (JKCCS, 2018: 11).

Bu atmosfer içerisinde yaşanan hadiselere yakından bakıldığında daha net bir tablo ortaya çıkmakta ve kaynaklar insan hakları ihlallerinde sıklıkla güvenlik güçlerini koruyan hukuki çerçeveye atıf yapmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere 1988 yılıyla başlatılabileceğimiz ve 1990'larla kayda değer artışa geçen silahlı direniş sırasında CK'de ciddi ölçüde kayıplar yaşanmıştır. 1990-2004 yılları arasında 70.000'den fazla insanın öldüğü tahmin edilirken yaklaşık olarak aynı süreç (1990-2005) için Hindistan resmi kurumları ölümlerin 47.000 kadar olduğunu ifade etmiştir. Çatışma durumlarında ölüm sayılarının manipüle edilebileceğini göz önünde bulundursa da JKCCS hesaplarına göre 1990-2007 arasında 70.000 insan hayatını kaybetmiştir. Hayatta kalanlar ise güvenlik güçleri kontrolünde zor şartlarda yaşamaya devam etmiştir (JKCCS, 2007: 13-14). Eyalet hükümeti verilerine göre 1990'dan 2011 yılına kadar CK'de 43.000'den fazla kişinin öldürüldüğü kaydedilmiştir. Öldürülenlerin 21.323'ünün militan⁴², 13.226'sının silahlı gruplar tarafından öldürülen sivil (düşmanlıkla doğrudan ilgisi olmayanlar), silahlı

---

⁴² Yetkililerin militan terimini kullanımı tartışmalı ve yoruma açıktır ve bu nedenle bu kategori yargısız infazlara varan cinayetleri içerebilir (Amnesty International, 2015: 8).

gruplar tarafından öldürülen 5.369 güvenlik gücü personeli ve güvenlik güçleri tarafından öldürülen 3.642 sivil olduğu ifade edilmiştir (Nandal, 2011). Toker'in aktardığına göreyse Haziran 1989 ve 31 Aralık 2016 yılları arasında CK'de yaşanan olaylar neticesinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır (Toker, 2017: 122):

Toplam ölü sayısı: 94.597

Tutuklama sırasında ölenler: 7.077

Tutuklanan sivil sayısı: 139.519

Dul kalan kadın sayısı: 22.831

Yetim kalan çocuk sayısı: 107.603

Tecavüz ve cinsel saldırı mağduru: 10.823

Yakılıp yıkılan bina sayısı: 107.731

Öte yandan CK güvenlik dinamikleri bakımından bir dönüm noktası olan 2016 yılında başlayan ve sonrasında devam eden isyan dalgası ve Hint yönetiminin sert tedbirleri oldukça büyük bir şiddet sarmalını beraberinde getirmiştir. 2018 yılında çatışma kaynaklı en yüksek ölüm sayısı olarak en az 586 kişi hayatını kaybetmiştir. Hindistan güvenlik güçlerinin yargısız infazları (extra-judicial executions) nedeniyle 2008-2018 yılları arasında 1081 sivilin öldürüldüğü bildirilmektedir. Bu durum 2009, 2010 ve 2016 yıllarında protestolarda da gözlemlenmiştir. Bu nedenle yargısız infaz şeklinde sivil ölümleri sürekli bir vaka olarak görülmektedir (JKCCS, 2018: 4, 8; JKCCS, 2019). Çatışmalardan en yüksek oranda etkilenen bölgeler Keşmir Vadisinde (Pulwana, Shopian, Kulgam ve Anantnag) bulunmaktadır. Pelet mermi kullanılan 12 kalibrelik pompalı tüfekler protestoculara karşı yaygın şekilde kullanılmaktadır. Shri Maharaja Hari Singh Hastanesi'ne göre 2016'nın ortası ve 2018 yılları arasında pelet mermilerle 1253 kişi kör olmuş ve bunların 61'i iki gözünden yaralanmıştır (Malik ve Akhtar, 2021: 29; JKCCS, 2018: 10).

OHCHR raporuna göre Temmuz 2016 ve Mart 2018 arasında CK'de Hindistan güvenlik güçleri ve silahlı gruplar tarafından yaklaşık 165 sivil öldürülmüştür. 130 ila 145 sivil güvenlik güçleri tarafından öldürülmüş ve 16 ila 20 kişi silahlı gruplar tarafından öldürülmüştür (UNOHCHR, 2019: 14). Cammu ve Keşmir Sivil Toplum Koalisyonu'nun (Jammu and Kashmir Coalition of Civil Society/JKCCS) raporuna göre on yıldan fazla süredir en yüksek ölü sayısının kaydedildiği 2018 yılında 160 sivil ölümü kaydedilmiştir. Yine bu rapora göre 2008 yılından sonra çatışma bağlantılı en yüksek ölüm sayısı 2017

yılında kaydedilmiştir. Toplam ölüm sayısı 586 iken bunun 267'si silahlı grup üyesi/militan ve 159'u güvenlik gücü personelidir (JKCCS, 2018: 4). Hindistan İçişleri Bakanlığına göreyse 2 Aralık 2018 yılına kadar 37 sivil, 238 terörist ve 86 güvenlik görevlisi öldürülmüştür (UNOHCHR, 2019: 13).

JKCCS raporu meydana gelen ölümlerin faileri bakımından da önemli fikirler vermektedir. Rapora göre 2018 yılında 160 sivil ölmüş ve bunların 71'i Hindistan güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. Ayrıca silahlı çatışmalar ve protestolar Müslümanların çoğunlukta olduğu Keşmir Vadisinde özellikle Pulwana, Kulgam, Shopian ve Anantnag ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Öyle ki 160 sivil ölümün 122'si Keşmir Vadisinde ve bunun 85 ise söz konusu dört ilçede vuku bulmuştur (JKCCS, 2018: 8-9; UNOHCHR, 2019: 13).

Daha evvel ifade edildiği üzere 2018 yılı (2008-2018 arasındaki on yıllık dönemde) şiddet kaynaklı en yüksek ölüm sayısına sahip yıl olsa da 2019 yılının henüz ilk aylarında şiddet kaynaklı ölümlerde ciddi bir artışın olduğu görülmüştür. Öyle ki Ocak, Şubat ve Mart 2019 tarihlerinde 21 sivil, 58 militan ve 83 Hindistan güvenlik görevlisi olmak üzere toplamda 162 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu bağlamda yılın geriye kalan sürecinde ölümlerin 2018 yılını geçmesi beklenebilir. Bundan daha dikkat çekici olanı ise 1991 yılından beri CK'de vuku bulan silahlı çatışmalarda ilk kez Hindistan güvenlik güçlerinin ölü sayısı (83) militan ölümlerinden (58) fazla olmuştur. Yine bu dönemde Hindistan CK'de 89 kordon ve arama operasyonu düzenlemiştir. Operasyonların çoğunluğu Pulwama, Shopian, Anantnag and Kulgam ilçelerinde icra edilmiştir. Bahsi geçen ölümlerin bir kısmı bu operasyonlardan kaynaklanmış ve 18 sivil mülk tahrip edilmiştir (JKCCS, 2019).

5 Ağustos 2019 kararından sonra, terörle mücadele denildiğinde ilk akla gelen Yasadışı Faaliyetler (Önleme) Yasası (Unlawful Activities (Prevention) Act) kapsamında gazeteciler ve aktivistler de dahil olmak üzere birçok insan hakları savunucusunu tutuklanmıştır. İnternet ve iletişim kesintileri (Parry, 2019: 4) dahi terörle mücadele önlemleri kapsamında uygulanmıştır. İkinci olarak Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasasının güvenlik güçlerine geniş yetkiler sağlamakta ve bu çerçevede güvenlik güçleri tarihsel olarak, cezasız kalan işkence, tecavüz ve yargısız infazlar da dahil olmak üzere birçok ağır insan hakları ihlali gerçekleştirmiştir. Yasanın getirdiği mevzuat işlenen ihlallerin cezasız kalmasına neden olmaktadır. Uluslararası Af Örgütü Hindistan Yönetim

Kurulu Başkanı Aakar Patel'in sözlere Cammu ve Keşmir'deki serencamı oldukça iyi özetlemektedir (Amnesty International, 2022): "Hindistan hükümetinin Keşmir halkını korumadaki tarihi başarısızlığı, bu hiç bitmeyen taciz ve cezasızlık döngüsünü beslemeye devam edecek."

2020 yılının ilk yarısında (1 Ocak-30 Haziran) CK'de en az 107 kordon ve arama operasyonu ve kordon ve imha operasyonu (cordon and destroy operations) icra edilmiştir. Ayrıca 143 militan, 54 güvenlik personeli ve en az 32 sivil (yargısız infaz şeklinde) ölmüştür. Hint güvenlik güçleri ve militanlar arasında en az 57 çatışma vuku bulmuştur. Kadınların ve çocukların da mağdur olduğu olaylarda 3 çocuk ve 2 kadın hayatını kaybetmiştir. Öte yandan sivil mülklerinin tahrip edilmesi, medya ve gazete mensuplarının dövülmesi ve haklarında davalar açılması gibi vakalarla karşılaşmıştır. 5 Ağustos 2019'da CK'nin özel statüsünün kaldırılmasının ardından internet erişiminin kısıtlanmasına bu dönemde devam edilmiştir. Başka bir ifadeyle Hindistan'ın terörle mücadelesi kapsamında CK'deki halkın bilgiye erişimi büyük ölçüde engellenmiştir. Özellikle Mart 2020'de patlak veren Kovid-19 pandemisinin ardından Keşmirliilerin hayatı daha zor hale gelmiştir. Nitekim halihazırda büyük bir baskının olduğu CK'de pandemi kısıtlamaları da eklenince hayat şartları ciddi ölçüde kötüleşmiştir. Söz gelimi Hindistan güvenlik güçlerinin halkın evlerini tahrip etmesiyle pek çok sivil evsiz kalmıştır. Salgının olduğu bir dönemde evsiz kalmak bu insanları oldukça menfi şekilde etkilemiştir (JKCCS, 2020b; Britannica, t.y.a).

Görüldüğü üzere Hindistan kontrolündeki CK'de ölümlerin nedeni Hindistan güvenlik güçleri ve silahlı örgütler arasındaki çatışmalar ve Hindistan güvenlik güçlerinin hedef gözetmeksizin sivilleri hedef alması sonucunda gerçekleşmektedir. Keşmir halkının hem iç hem de bölgesel seviyelerin (militanların sınır ötesi bağlantılara da sahip olması) kısıtlanmasında kalışı sivil ölümleri noktasında da kendisini göstermektedir. Zaten sorunun iç ve dış ayrımının yapılması oldukça zordur. Şu açıkça görülmektedir ki Hindistan güvenlik güçlerince öldürülen sivillerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Bu nedenle Hindistan CK'yi kendisinin doğal bir parçası olarak görse de Keşmirliileri kendisinin bir parçası olarak gördüğü şüphelidir. Öyle ki Hindistan güvenlik güçlerinin sivilleri canlı kalkan olarak kullandığı dahi iddia edilmektedir (APDP ve JKCCS, 2019: 66; JKCCS, 2018: 11). Dahası CK halkına (Müslümanlara) işkencenin, Hindistan'ın CK'yi kontrol etmek için kullandığı araçlardan biri olduğu ifade edilmektedir (APDP ve JKCCS, 2019). Bu

noktada üçüncü bölümde ele alınan Hindistan'ın Keşmir'i ilhak etmekteki amacının jeopolitik/bölgesel saiklerden kaynaklandığı yönündeki iddiamız kuvvetlenmektedir. Zira Müslüman ahaliyi kendisinin (örneğin laik görüntüsünün) bir parçası olarak görseydi bu tip aşırılıkların zaman içerisinde azalışını görmemiz gerekirdi. Bilakis hem aşırılıkların artışı hem de bunu tetikleyici faktörler gözlemlenmektedir. Bu artış ve tetikleyici unsurlar, Hindistan yönetiminin CK'deki güvenlik uygulamalarında yatmaktadır. Zira gerek çatışmalarda gerekse yasadışı/yargısız infazlar şeklinde yaşanan sivil ölümleri hakkında kovuşturma başlatılmamaktadır. Tüm yaşananlara rağmen Hindistan güvenlik güçlerinin kalabalık kontrol tekniklerinin veya angajman kurallarının değişmediği görülmektedir (UNOHCHR, 2019: 15). Nitekim pek çok BM uzmanı CK'de durumun oldukça kötüleştiğini ve acil önlemlerin alınması gerektiğine işaret etmiştir (OHCHR, 2020). Hindistan'ın jeopolitik kaygılarla elinde tutmak istediği CK'deki güvenlik uygulamalarının hedefi, ülke içi güvenlik sorununu sert güç unsurlarıyla ortadan kaldırmaktır. Bu şekilde bölgesel faktörlerin/aktörlerin (Pakistan ve sınır ötesi militanlık gibi) ülke içine (CK'ye) nüfuzunun engellenmeye çalışıldığı düşünülebilir. Bu önerme çalışmanın üçüncü bölümünde CK çerçevesinde Hindistan ve Pakistan ilişkilerini ele alan başlık incelendiğinde daha açık şekilde görülecektir. Başka bir ifadeyle yapbozun eksik parçası tamamlanacaktır.

Bir iç güvenlik sorunu olarak CK hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse CK'nin Hindistan güvenlik algılamalarındaki durumu kabaca 1947-1953, 1953-1983, 1983-1991, 1991-2016 ve 2016-2020 olmak üzere beş döneme ayrılabilir. Bu dönemler içerisinde elbette ki sürekli çatışma ve uzlaşma olduğunu söylemek güçtür. Şunu açık şekilde ifade etmek gerekmektedir ki 1980'lerin sonu 1990'ların başından itibaren bir silahlı direniş olduğu görülmektedir. Bu sürecin 2016'ya kadar götürülmesi mümkündür. Ancak 2016 ve sonrasında Hindistan yönetimine karşı isyan/protesto hareketlerinde farklı parametreler ortaya çıkmıştır. Şöyle ki ayrılıkçı/terör örgütleri varlıklarını elbette ki sürdürmüştür. Lakin 2016 yılında başlayan isyan dalgası ve sonrasında görülen tabloda, Hindistan yönetimine karşı yapılan eylemlerin toplumsal hareket niteliği göstermesidir. Başka bir ifadeyle bu hareketler, silahlı grupların organizasyonu ile değil daha ziyade halk direnişi şeklinde tezahür etmiştir. Direnişin niteliğindeki bu değişimin, Hindistan'ın operasyonlarının ve taktiklerinin değişimiyle bir eşzamanlılık gösterdiği dikkati çekmektedir. Örneğin, özellikle vadideki 2016 ve sonrası vuku bulan eylemler genel bir

halk direnişii şeklinde olduklarından ötürü, belli örgüt ve/veya örgüt üyelerine yönelik operasyonlardan (daha küçük birlikler ve nokta operasyonları gibi) ziyade çoğunlukla kordon ve arama operasyonları, sokağa çıkma yasağı ve bölgeye binlerce asker yığıma şeklinde bir taktik ve stratejinin olduğunu görmekteyiz. Yani daha geniş ölçekli operasyonların ve birliklerin kullanıldığı görülmektedir.

Öte yandan Hindistan'ın CK'nin tam entegrasyonu için yıllarca yürüttüğü kararlı politikaları ve bu denli agresif olmasının nedeni ülkenin ayrılıkçı fay hatlarıyla örülü olmasından ileri gelmektedir. Örneğin bu bölüm altında incelenen diğer iki güvenlik sorunu (Maocular/Naksalitler) bu fay hatlarının en belirgin misalleridir. Hindistan CK'yi kaybettiğinde veya CK'de nüfuzunu kaybettiğinde bu, ayrılıkçıların yoğun olduğu diğer bölgelerde domino etkisi yaratabilir. Bu bağlamda CK'nin Hindistan iç güvenliğinde birinci sıraya yerleştirebiliriz. Bu nedenle Hindistan'ın CK üzerinde uyguladığı sert güç ağırlıklı ve baskıcı güvenlik davranışlarını önümüzdeki yıllarda sürdürmesi kuvvetle muhtemeldir.

2.2. Kuzeydoğu Eyaletlerindeki İsyanlar

Yedi kız kardeş (Seven Sisters) olarak bilinen kuzeydoğu eyaletleri Arunaçal Pradeş, Assam, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Nagaland ve Tripura eyaletlerinden oluşmaktadır. Bölge, Hindistan'ın toplam coğrafi alanının yüzde 7,97'sini ve ulusal nüfusun yaklaşık yüzde 3,78'ini kapsamaktadır (MHA, 2020: 15; Hooda, 2019: 19; ayrıca bkz. Tablo 2).

Eyalet	Alan (kilometre kare)	Nüfus (2011 nüfus sayımına göre)	Nüfus Yoğunluğu
Arunaçal Pradeş	83,743	1,383,727	17
Assam	78,438	31,205,576	398
Manipur	22,327	2,855,794	115
Meghalaya	22,429	2,966,889	132
Mizoram	21,081	1,097,206	52
Nagaland	16,579	1,978,502	119
Sikkim	7,096	610,577	86
Tripura	10,486	3,673,917	350
Toplam Kuzeydoğu	262,179	45,772,188	173
Tüm Hindistan	3,287, 263	1,210,854,977	382

Tablo 2: Kuzeydoğu Eyaletlerinin nüfus ve alan durumu

Kaynak: MHA, 2020: 15

Eyaletlerin coğrafi konumu ve etnik çeşitlilik birbirini etkileyen faktörler olmaktadır. Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesi 475 etnik grubun (Hooda, 2019: 19) yanı sıra birçok dil, din/inanç ve kültürü barındırmaktadır (Shrikant, 2020: 142). Bunun nedeni olarak Bangladeş, Butan, Myanmar (Burma) ve Çin ile sınırlara sahip olan kuzeydoğu eyaletlerinin (Shrikant, 2020: 142; bkz. Tablo 3), Hint alt kıtası ve Doğu ve Güneydoğu Asya toprakları arasında ticaret ve kültür geçidi rolü üstlenmesi görülmektedir (Vergese, 1996: 1). Mücavir alanlardan yıllarca maruz kaldığı göç nedeniyle ortaya çıkan beşeri çeşitlilik bölgenin tanımlayıcı özelliklerinden olagelmıştır. Ayrıca adı geçen ülkelerle paylaştığı sınırlar nedeniyle oldukça stratejik öneme sahip bir bölgedir (MHA, t.y.a.)

Eyaletler	Kuzeydoğu Eyaletlerinin Uluslararası Sınırları (kilometre)					
	Çin	Myanmar	Bangladeş	Butan	Nepal	Toplam
Arunaçal Pradeş	1,126	520	--	217	--	1,863
Assam	--	--	263	267	--	530
Manipur	--	398	--	--	--	398
Meghalaya	--	--	443	--	--	443
Mizoram	--	510	318	--	--	828
Nagaland	--	215	--	--	--	215
Sikkim	220	--	--	32	99	351
Tripura	--	--	856	--	--	856
Toplam	1,346	1,643	1,880	516	99	5,484

Tablo 3: Kuzeydoğu Eyaletlerinin Komşuları ve Sınır Uzunlukları

Kaynak: MHA, 2020: 15-16

2.2.1. Kuzeydoğu Eyaletlerinde Genel Güvenlik Durumu

Kuzeydoğu eyaletleri, birden fazla aktörün egemenlik iddiasının çakıştığı ve bu nedenle isyan hareketlerinin ortaya çıktığı bir bölgedir. İsyancı grupların söz konusu bölgedeki egemenlik iddiaları Hindistan'ın ulus-devlet yapısını elbette ki tehdit etmektedir. Başka bir ifadeyle modern devletin ülkeselliği (egemenlik iddiası yapılan toprak) içinde isyancıların alt ülkesel talepleri Hindistan'ın modern devlet inşasını zorlaştırmaktadır (Gogoi, 2016: 3; Das, 1998). Bu isyancı grupların başında bağımsız Nagalim için isyan eden Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi (National Socialist Council of Nagaland/NSCN), Assamlıların egemen olduğu bir Assam için isyan eden Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi (United Liberation Front of Assam/ULFA) ve bağımsız bir Bodo ülkesi için isyan eden Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi (National Democratic Front of Bodoland/NDFB) gelmektedir (Gogoi, 2016: 3). Kuzeydoğu eyaletlerindeki

isyan hareketleri birden fazla parametreden etkilenmektedir. Arazi, sosyo-ekonomik gelişme durumu, dil/etnik köken, kabile rekabeti, göç, yerel kaynaklar üzerindeki kontrol ve uzun ve geçirgen uluslararası sınırlar gibi tarihsel faktörler, söz konusu bölgede isyan hareketlerini tetikleyen ve sürdüren böylesi kırılğan bir güvenlik tablosunu ortaya çıkarmıştır. Bu kırılğan yapı, komşu ülkelerde güvenli sığınakları/kampları bulunan çeşitli isyancı gruplar tarafından kullanılmıştır. Sonuçta Hindistan şiddet, gasp ve çeşitli yönetsel taleplerin bulunduğu vakalarla karşı karşıya kalmıştır. İsyancı örgütler, amaçlarına/taleplerine ulaşmak için şiddet ve terör faaliyetlerine girişmektedir. Sınır ötesi bağlantıları bulunan bu örgütler, komşu ülkelerden silah tedarik etmekte, kadrolarını buralarda eğitmektedirler⁴³ (MHA, 2020). Ayrıca kuzeydoğu Hindistan'daki bu güvensiz ortamda insan, ilaç, uyuşturucu, sahte para ve silah kaçakçılığı gibi pek çok sınır aşan yasadışı faaliyet vuku bulmaktadır.

Öte yandan etnik çeşitlilik, bulunduğu coğrafi konum ve Hindistan'ın merkezinden dar bir koridor (Siliguri Koridoru/Siliguri Corridor ya da Tavuk Boynu/Chicken's Neck)⁴⁴ ile ayrılmış olması bölgedeki isyanların tetikleyici ve kolaylaştırıcı unsuru olmaktadır. Başka bir ifadeyle Hindistan merkezine uzaklığın getirdiği izole hayat, az gelişmişlik, etnik, dini ve dilsel çeşitlilik ve tepelik (hill) alanların bulunduğu engebeli arazi kuzeydoğu eyaletlerinde, tabir yerindeyse, isyanın uygun zeminini oluşturmaktadır. Ülkenin geri kalanından ayrı kalma ve yabancılaşma duygusu, birbiriyle çatışan ve daha fazla özyönetim (self-governance) talep eden etnik kimliklerin artışına yol açmaktadır (Hooda, 2019: 19; Mukherjee, 2017: 11; MHA, t.y.a.). Kuzeydoğu eyaletlerindeki halklar tarihsel ve coğrafi olarak hiçbir zaman kendilerini Hindistan'ın bir parçası olarak görmediklerinden dolayı isyan dalgası Hindistan'ın bağımsız olmasının hemen ardından hızla vuku bulmuştur. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacağı üzere Hindistan bu koridoru çevreleyen komşularının (Nepal, Butan, Bangladeş) davranışlarına karşı da hassasiyet göstermektedir. Zira buradaki isyancı grupların ve diğer sınır aşan suçların bu devletlerle bağıntılarının kesilmesi Hint güvenlik stratejisinde kayda değer parametrelerdendir. Bu amaçla Hint Ordusu, Assam Tüfekleri, Sınır Güvenlik Gücü ve Batı Bengal Polisi bölgede devriye gezmekte ve Araştırma ve Analiz Kanadı (Research and Analysis Wing/RAW) bölgedeki Nepal, Butan ve Bangladeş faaliyetlerini yakından

---

⁴³ İsyancı/ayrılıkçı örgütlerin söz konusu sınır ötesi faaliyetleri tezin üçüncü bölümünde açıklanmıştır.

⁴⁴ Siliguri Koridoru 17-22 kilometre genişliğinde ve 60 kilometre uzunluğundadır.

gözlemlemektedir (Panda, 2013; Mukherjee, 2017: 11). Özetle Hindistan güvenlik algılamasında kuzeydoğu eyaletleri ve Siliguri Koridoru hassas (vulnerable) bir yere sahiptir.

Bu bağlamda postkolonyal dönemde ortaya çıkan kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanların arka planındaki unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Baruah, 2009: 6-7):

1. Bölgenin ekolojisi ve devlet oluşum tarihi;
2. Britanya yönetiminin bıraktığı belirli miraslar;
3. Bölgenin hem eyaletler arası hem de komşu ülkelerden kaynaklı sınır sorunları ve modern zamanlarda geçirmekte olduğu büyük demografik dönüşüm;
4. Sömürge sonrası Hindistan'ın anayasal siyasi düzeninin belirli özelliklerinin etkileri.

Bölgenin Hindistan güvenlik algılaması bakımından anlaşılabilmesi için son bir konuya değinmek gerekmektedir. Hatırlanacağı üzere CK sorunu (yerel dinamiklerin yanı sıra) Hindistan ve Pakistan arasındaki egemenlik iddiasının çakıştığı bir güvenlik meselesidir. Ancak bu sorunlar yumağı haline gelmiş kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancıların sınır ötesi bağıntıları olmasına rağmen, bölge Hindistan ve komşuları arasında egemenlik iddialarının çakıştığı bir güvenlik meselesi değildir. Zira egemenlik sorunu içeriden (ülke topraklarındaki isyancıların tek taraflı iddialarından) kaynaklanmaktadır. Bölge Hindistan'ın doğuya açılan kapısıdır ve dolayısıyla kapı açılmadan önce kapının tamiri önem arz etmektedir. Bu bağlamda Hindistan'ın Doğu ve Güneydoğu Asya'ya açılan kapısı olması ve büyük güvenlik sorunlarını barındırması birlikte düşünüldüğünde bu bölge Hindistan güvenlik algılamalarında ve buna bağlı olarak oluşturulan stratejik hesaplamalarında önemli bir yer işgal etmektedir. Bağımsızlığının hemen ardından karşı karşıya kaldığı isyan hareketleri karşısında, Hindistan'ın özellikle 2000'li yıllara kadar salt askeri perspektiften sorunları ele aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim 1970 yılından itibaren Hindistan ordusu bünyesinde özel kontrgerilla ve orman harbi okulu bulunmaktadır. Bu birimler ve benzeri silahlı kuvvetler; 1958 Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası (Armed Forces (Special Powers) Act/AFSPA), 1967 Yasadışı Faaliyetleri (Önleme) Yasası ve çatışmaların durdurulması yasaları ile sınırsız yetkilerle donatılmış ve bu nedenle de birçok insan hakları ihlali gerçekleşmiştir. Bu ise isyan hareketlerine engel olmak yerine ayrılıkçı hisleri artırmıştır. Bu nedenle Hint askeri doktrininde değişikliğe gidilmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu bağlamda Hint askeri doktrininde WHAM (winning hearts and minds/kalpieri ve zihinleri kazanmak) olarak

bilinen bir olgu ortaya çıkmıştır. Hindistan güvenlik güçlerinin ayaklanmaları köklü şekilde bastırması için bu prensibin benimsenmesi önem arz etmektedir (Cline, 2006: 142). Ayrıca 2000'li yılların öncesinde isyanları bastırmaya yönelik hareketler büyük ölçekteyken, 2004 doktrini çerçevesinde küçük birliklerle yapılan operasyonlar dikkat çekmektedir.

Askeri mücadelenin yürütülmesinde ortaya çıkan değişikliğe başka parametreler de eşlik etmiştir. Bir diğer ifadeyle 2000 sonrası dönemde askeri önlemleri de göz ardı etmeyerek, sosyal ve ekonomik dinamikler de kullanıma sokulmuştur. Örneğin 2001 yılında, bölgenin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak için kabine düzeyinde Kuzey Doğu Bölgesi Kalkınma Bakanlığı (Ministry for Development of the North Eastern Region/DONER) kurulmuştur. Ayrıca Hindistan İçişleri Bakanlığına bağlı Kuzeydoğu Bölümü (Northeast Division) bulunmaktadır. Buna paralel olarak bölgenin kalkınma açığını kapatmak için önemli miktarlarda kamu kaynakları harcanmaktadır. Bölgeye yatırım yapmak için cazip vergi teşviki sağlayan bir sanayi politikası uygulanmaktadır. Bölgedeki sorunların hem dış bağıntılarının olması hem de Hindistan dış politikasında yapılmak istenen atılımların önünde engel olarak görülmesi dış politika unsurlarının da meseleye dahil olmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Hint dış politikasında önemli bir yere sahip olan; Hindistan'ın Doğu ve Güneydoğu Asya'ya açılımını ve hedef ülkelerle diplomatik ve ekonomik bağları güçlendirmeyi hedefleyen Look East politikasının açılış kapısı kuzeydoğu bölgesidir. Bu bağlamda Hindistan Dışişleri Bakanı Pranab Mukherjee, 2007 yılında bölgenin yerel halkına, Look East politikasının kuzeydoğu bölgesinde oluşturacağı imkanları açıklamak için kuzeydoğu Hindistan'daki Shillong ve Guwahati şehirlerini ziyaret etmiştir⁴⁵. Bu minvalde görülmektedir ki Hindistan'ın iç sorunu dış (özellikle bölgesel) boyutta da önem arz etmektedir. Öyle ki nadir olarak görülebilecek şekilde bir devlet, kendi ülkesinde kamu diplomasisi faaliyeti yürütmüştür (Baruah, 2009: 1). Hindistan'ın bu yeni güvenlik perspektifinin görece olarak başarı sağladığı ve kuzeydoğu eyaletlerinde güvenlik durumunda olumlu bir gidişatın olduğu görülmektedir. Nitekim 2000'li yıllardan itibaren vaka sayılarında, güvenlik görevlisi ve sivil ölümlerinde ve kaçırılan kişi sayısında ciddi azalmaların olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 4).

---

⁴⁵ Shillong ve Guwahati şehirleri, kuzeydoğudaki isyanların en önemli merkez üslerinden olan Nagaland ve Assam eyaletlerinde bulunmaktadır.

Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	1743	442	1447	208	599	908	-	355	732
2000	1963	585	1536	165	907	1962	-	574	811
2001	1335	572	1456	175	600	797	-	577	399
2002	1319	571	1070	142	459	350	177	610	399
2003	1332	523	1000	90	494	669	753	442	651
2004	1234	382	1099	110	414	1294	311	481	225
2005	1332	406	1498	70	393	555	181	813	239
2006	1366	395	1406	76	309	1430	194	1008	306
2007	1491	514	1837	79	498	524	195	755	292
2008	1561	640	2566	46	466	1112	454	1164	416
2009	1297	571	2162	42	264	1109	420	1357	230
2010	773	247	2213	20	94	846	351	1057	214
2011	627	114	2141	32	70	491	381	973	250
2012	1025	222	2145	14	97	1195	612	1244	329
2013	732	138	1712	18	107	640	416	1180	307
2014	824	181	1934	20	212	291	151	1104	369
2015	574	149	1900	46	46	143	69	828	267
2016	484	87	1202	17	48	267	93	605	168
2017	308	57	995	12	37	130	27	405	102
2018	252	34	804	14	23	161	58	420	117
2019	223	12	936	04	21	158	67	312	108
2020	163	21	646	05	02	2696	469	466	69

Tablo 4: 1999'dan İtibaren Bir Bütün Olarak Kuzeydoğu Eyaletlerindeki Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA 2022

Bölgedeki eyaletlerin kendi içinde kabaca bir karşılaştırma yapılacak olursa yedi eyaletten Mizoram ve Arunaçal Pradeş'in diğer beş eyalete (Assam, Manipur, Meghalaya, Tripura, Nagaland) göre daha güvenli bir yapıda olduğunu söylemek

mümkündür. Kuzeydoğu eyaletlerinde Hindistan güvenlik güçlerinin isyancı gruplarla mücadelesinde üç önemli yasal dayanak bulunmaktadır: 1958 tarihli Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası (Armed Forces (Special Powers) Act/AFSPA); 1967 tarihli Yasa Dışı Faaliyetleri (Önleme) Yasası (Unlawful Activities (Prevention) Act/UAPA); Sorunlu Alanlar Yasası (Disturbed Areas Act/ DAA). UAPA'ya göre yasadışı yapılanmalar ve terör örgütleri (bkz. Tablo 5); AFSPA'ya ve DAA'ya göre olağanüstü hâl benzeri sorunlu alanlar (disturbed areas) ve bu alanlarda güvenlik güçlerinin yetkileri belirlenmektedir.

Örgüt/Grup Adı		Statüsü
Assam		
1	United Liberation Front of Assam (ULFA)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
2	National Democratic Front of Bodoland (NDFB)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
3	Kamtapur Liberation Organization (KLO)	Terör örgütü
Manipur		
1	People's Liberation Army (PLA)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
2	United National Liberation Front (UNLF)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
3	Peoples' Revolutionary Party of Kangleipak(PREPAK)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
4	Kangleipak Communist Party (KCP)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
5	Kanglei Yaol Kanba Lup (KYKL)	Terör örgütü ve yasadışı dernek

6	Revolutionary Peoples' Front (RPF)	Yasadışı dernek
7	Coordination Committee (Cor-Com)	Yasadışı dernek
8	Alliance for Socialist Unity Kangleipak (ASUK)	Yasadışı dernek
9	Manipur People's Liberation Front (MPLF)	Terör örgütü
Meghalaya		
1	Hynniewtre National Liberation Council (HNLC)	Yasadışı dernek
2	Garo National Liberation Army (GNLA)	Terör örgütü
Tripura		
1	All Tripura Tiger Force (ATTF)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
2	National Liberation Front of Tripura (NLFT)	Terör örgütü ve yasadışı dernek
Nagaland		
1	The National Socialist Council of Nagaland (Khaplang) [NSCN/K]	Terör örgütü ve yasadışı dernek

Tablo 5: Eyaletlere göre yasadışı dernekler ve terör örgütleri

Kaynak: MHA, 2020: 332

Her ne kadar kuzeydoğu eyaletlerinin güvenlik durumunda iyi yönlü bir seyir görülse de iyimser yorumlar yapmak için erkendir. Tablo 4'te görüldüğü üzere hala ciddi sayıda yasadışı faaliyet bulunmaktadır. Bu minvalde eyaletlerdeki güvenlik sorunlarının nedenleri ve aktörleri bakımından incelenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki başlıklarda şiddet yoğunluğunun daha fazla olduğu Manipur, Nagaland ve Assam eyaletlerine daha fazla yer verilmektedir. Arunaçal Pradeş, Mizoram, Meghalaya ve Tripura eyaletleri de genel hatlarıyla ortaya konulmaktadır.

2.2.2. Eyaletler Özelinde İsyân Hareketleri ve Hindistan'ın Güvenlik Politikaları

2.2.2.1. Manipur

Manipur, Hindistan'ın en doğusunda yer alan ve pek çok etnik gruptan oluşan bir eyalettir. 22.327 kilometrekarelik bir alanı kapsayan Manipur'un 2011 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 2,855,794'tür. Bu nüfusun yüzde 58,9'u vadi bölgesinde ve yüzde 41,1'i ise tepe arazilerinde bulunmaktadır (bkz. Tablo 2; Government of India, 2020). Coğrafi alan olarak Manipur'un yaklaşık yüzde 90'ı tepe bölgelerinden ve yüzde 10'u ise eyaletin başkenti Imphal'in bulunduğu Imphal Vadisi'nden oluşmaktadır. Tepe bölgelerinde yaşayan iki çatı topluluk diyebileceğimiz Nagalar ve Kukiler altında toplanan 33 tanınmış kabile bulunmaktadır ve toplam nüfusları 1,167, 422'dir. Nagalar ve Kukiler birbirlerinden farklı olarak kendilerine özgü lehçelere, kıyafetlere, kültürlere ve geleneklere sahiptir (Government of India, 2020). Vadide eyalet nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan Vaishnavite (Hindu) Meiteiler ve Müslüman Pangallar (Meitei-Pangal da denmektedir) yaşamaktadır (Khan, 2006: 429; Sahni, 2002).

1891'de İngilizlerle yapılan savaşın ardından bağımsız Manipur Krallığı İngilizlerin kontrolüne geçmiştir. Bu tarihten itibaren Manipur iç işlerinde kendi hükümeti olan ve dış işlerinde İngilizlere bağlı bir devlet haline gelmiştir. 1947 Hindistan Bağımsızlık Yasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından Manipur teknik ve yasal olarak bağımsız hale gelmiştir. Bu bağlamda aynı yıl Manipur Devlet Anayasası (Manipur State Constitution Act) kabul edilerek yapılan demokratik seçimle 1948'de hükümet kurulmuştur. Ancak çok geçmeden Shillong'da 21 Eylül 1949'da Manipur Mihracesi Bodhchandra ve Hindistan yönetimi arasında Manipur Birleşme Anlaşması (Manipur Merger Agreement) imzalanmış ve anlaşma 15 Ekim 1949'da yürürlüğe girmiştir. Başlangıçta Manipur, bir süre Hindistan Cumhurbaşkanı'nın atadığı bir Başkomiser tarafından yönetilmiştir. 1957 yılında Birlik Bölgesi (Union Territory) statüsü verilen Manipur, 21 Ocak 1972'de eyalet haline getirilmiştir. Ancak çeşitli isyancı gruplar, kabileler arası çatışmalar, kabile ve kabile olmayanlar (nontribal) arasındaki çatışmalar ve devlet-halk çatışmaları Manipur'u kuzeydoğu eyaletleri arasında şiddete en eğilimli eyalet haline getirmiştir (Khan, 2006: 431; Sahni, 2002; Meitei, 2018: 145-148).

İsyanların ve kabileler arası çatışmaların detaylarına geçmeden önce Manipur'daki şiddet olaylarının nasıl bir tarihsel, toplumsal ve ekonomik zeminde gerçekleştiğini ifade etmek

anlamli olacaktır. Nitekim bu etkenler Manipur'daki hizipleşmeleri (Naga-Kuki-Meitei) ve isyan motivasyonlarını etkilemiştir. Bu kapsamda Manipur'un günümüzdeki güvenlik dinamiklerinin İngiliz sömürge döneminden etkilendiği söylenebilir. İngilizlerin bölgeye gelişinden evvel tepe kabileleri özerk bir statüye sahipti. Bu insanlar kendi kabile şefleri ya da yerel yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Bu nedenle İngilizler Manipur'u işgal etmeye çalıştıklarında, tepe kabileleri (özellikle Nagalar) tarafından ciddi direnişler olmuştur. İngilizler bu kabileleri Nagalar⁴⁶ ve Kukiler⁴⁷ altında sınıflandırmıştır ve Nagaların direnişini kırmak için Kukileri Nagalara karşı desteklemiştir. İşte bu böl-yönet politikasından kaynaklı Naga ve Kuki çekişmesi ve bağımsızlık/özyönetim talepleri bugün de Manipur'daki isyanların temelini oluşturmaktadır. Çizilen sınırlar yüzünden Nagaların bir kısmı Manipur'da bir kısmı ise (Manipur'un kuzeyindeki) Nagaland'de bulunmakta olup, bazı isyancı gruplar her iki eyalette de faaliyet göstermektedir. Başka bir ifadeyle 1949'da Manipur'un Hindistan Birliği'ne katılımı sırasındaki teşekkül biçimi çatışmaların temelindeki en önemli nedenlerden olmuştur. İngiliz yönetimi öncesinden gelen özerklik bilinci ve İngiliz yönetiminden kalan çatışma dinamikleri Manipur'un kötü kaderini ifade etmektedir. Ayrıca bölgenin geçmişten kalan gelişmemişlik durumu günümüzde de devam etmektedir. Nitekim Manipur'da büyük altyapı, ulaşım ve endüstriyel eksiklikler bulunmaktadır. Birçok kabile bölgesine karayolu bağlantısının olmamasının yanında bu bölgelerde elektriğin dahi ulaşmadığı yerler bulunmaktadır (Khan, 2006: 429-431; Meitei, 2018: 146).

Manipur'un bir bütün olarak az gelişmişliğinin yanında Manipur'daki gruplar arasındaki gelişmişlik farkı da çatışmaları tetiklemektedir. Örneğin Manipur'un verimli topraklarının ve başkentin (Imphal) bulunduğu Imphal Vadisi'nde yaşayan Meiteiler ekonomik ve siyasi olarak tepe kabilelerine karşı üstün duruma geçmişlerdir. Bu bağlamda Naga ve Kukiler kendi dezavantajlı konumlarını ortadan kaldırmak için de isyan hareketlerine girişmişlerdir. Meiteiler ise kendilerinin söz konusu tepe kabilelerine karşı üstünlüklerini sürdürmek için eyaletin toprak bütünlüğünün sürdürülmesinde ısrar etmekte ve isyancı hareketleri kendilerine tehdit olarak görmektedirler (Khan, 2006: 431, Human Rights Watch, 2008: 17; Nag, t.y.).

---

⁴⁶ Naga grubu kabileler: Anal, Aimol, Angami, Chiru, Chothe, Inpu, Kabui, KachaNaga, Koirao, Koirang, Kom, Kharam, Lamang, Maram, Maring, Mao, Mongsang, Moyong, Pouimai, Tangkhul, Tarao ve Sema (Poumai, Tarao, Inpu tanınmayan kabilelerdir) gibi kabileleri içerir (Khan, 2006: 430).

⁴⁷ Kuki grubu kabileler: Gante, Hmar, Lushai, Paite, Ralte, Simte, Thadou, Vaiphei, Zou, Mate ve Chongthu (Mate ve Chongthu tanınmayan kabilelerdir) gibi kabileleri içerir (Khan, 2006: 430).

Manipur'daki şiddet olaylarının tarihsel, toplumsal ve ekonomik zemini bu şekilde verildikten sonra Manipur'daki çatışma eksenleri kabaca dört yönlü çizebilir: Naga isyanı, Kuki isyanı, Naga-Kuki çatışması ve Meitei isyanı. Bu isyan ve şiddet sarmalındaki söz konusu dört eksen aktörleri ve nedenleri bakımından kısaca incelemek yerinde olacaktır.

Kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar söz konusu olduğunda ilk akla gelen topluluk Nagalardır. Naga isyan hareketi 1946 yılında Naga Ulusal Konseyi (Naga National Council/NNC) çatısı altında başlamıştır. İsyanın amacı Nagaland ve Naga nüfuslu Manipur, Assam, Arunaçal Pradeş ve hatta Myanmar'ın bazı bölgeleri de dahil olmak üzere tüm Nagaların birleşerek bağımsız olmasıdır (Khan, 2006: 431; Nag, t.y.; Sahni, 2002; Sahni, 2004). Bu yönde 22 Mart 1956'da NNC Başkanı A. Zepo Phizo, Naga Federal Hükümeti ve Naga Federal Ordusu adında bir yeraltı hükümeti kurmuştur (Sahni, 2002). 1962 Hindistan-Çin ve 1965 Hindistan-Pakistan savaşlarının oluşturduğu düşmanlık örüntüsüyle Nagaların 1960'larda Çin ve Pakistan ile ilişki içerisinde olduğu iddia edilmektedir. Örneğin 5 Mayıs 1966'da NNC, Naga Federal Ordusu'ndan 300 Naga isyancısını askeri eğitim için Çin'e göndermiştir. Ayrıca Naga isyancılarına, Pakistan'ın çeşitli destekler verdiği ve Myanmar topraklarının güvenli alan sağladığı ifade edilmektedir (Singh ve Sandhu, 2014).

1975 yılına gelindiğinde Hindistan yönetimi ve bazı Naga gerillaları arasında silah teslimi ve barışın tesisi için Shillong Anlaşması imzalanmıştır. NNC Başkanı A. Zepo Phizo, Genel Sekreter Muivah ve Başkan Yardımcısı Isak Swu anlaşmayı reddetmiştir. NNC'den ayrılan Muivah ve Isak 1980'de Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi'ni (NSCN) kurmuştur. Fakat NSCN de kendi içinde iki kola ayrılmıştır: NSCN (IM) ve NSCN (K). Her iki grup da Nagaların bağımsızlığını hedeflemektedir. 1996'da başlayan görüşmelerin ardından 25 Temmuz 1997'de NSCN (IM) ve Hindistan yönetimi arasında ateşkes anlaşması imzalanmış ve 25 Temmuz 1997'de yürürlüğe girmiştir. Nagaların silahlanmaya devam etmesine rağmen Hindistan yönetimi tarafından ateşkes bir yıl daha uzatılmıştır. 1997'den sonra şiddet olaylarında görece bir azalmanın olduğu da görülmektedir (Sahni, 2002; Sahni, 2004; Khan, 2006: 432; ayrıca bkz.: Tablo 6).

Nagalar dışında tepe kabilelerinin en büyük ikinci grubu olan Kukiler 1947 yılında Kuki Ulusal Meclisi (Kuki National Assembly/KNA) adlı siyasi parti kurmuşlardır. Tüm Kukileri tek bir çatı altında birleştirmek, onların sosyal ve siyasi haklarını korumayı ve

ayrı bir eyalete sahip olmayı hedefleyen Kuki hareketi, 1980'lerle birlikte bu hedefleri savunduğunu iddia eden silahlı örgütlerle⁴⁸ şiddet olaylarının bir unsuru haline gelmiştir (Khan, 2006: 433; Cline, 2006: 138).

Manipur'da çatışmaların tırmanması ve çözümsüzlüğü artıran bir diğer unsur kabileler arası çatışmalardır. Bu kapsamda yerleşik Nagalar ve göçebe Kukiler arasındaki çatışmalar Manipur'da çatışma yoğunluğunu artıran en önemli konulardandır (Singh, 2015: 32; Nag, t.y.; Sahni, 2002; Sahni, 2004). Naga ve Kuki grupları arasındaki çatışma nedenleri olarak iki sebep söylenebilir. Yukarıda açıklandığı üzere İngiliz yönetimi döneminde ortaya çıkan bu kabileler arasındaki husumet ve Nagaların büyük Nagaland'in bir parçası olarak düşündüğü Manipur topraklarının bir kısmında Kukiler'in de bulunmasıdır. Kukiler de Kukiland'in bir parçası olduğunu iddia ettiği topraklardaki Naga köylerine saldırmaktadır. Kukileri buralardan çıkarmak isteyen Nagalar ve buna direniş gösteren Kukiler arasında kanlı çatışmalar devam etmektedir. Nagalar ve Kukiler arasındaki çatışmalar nedeniyle 1990'larda yaklaşık bin kişi ölmüş ve 350'den fazla köy yerle bir olmuştur. Hint ordusu ise bölgede insan hakları ihlalleri işlemiştir (Khan, 2006: 434; Human Rights Watch, 2008: 17-18).

Naga ve Kuki grupları arasındaki çatışmalar Manipur'daki çözümsüzlüğün temellerinden biridir. Merkezi ve yerel Hindistan yönetimlerinin, bu gruplar arasındaki ihtilafları çözmek bir yana kendisine karşı olan isyan hareketlerini bitirme stratejisi olarak bu grupları birbirine karşı kullandığı iddia edilmektedir. Örneğin Hindistan ordusunun Nagalara karşı bazı Kuki isyancılarını kullandığına dair raporlar bulunmaktadır. Hindistan Times gazetesine göre 1993'te Hindistan Hükümeti Araştırma ve Analiz Kanadı (Government of India's Research and Analysis Wing/RAW) tarafından Nagalara karşı savaşmaları karşılığında Kukilere 70 milyon rupilik yardım ve Hindistan ordusu tarafından silah ve malzeme desteği yapılmıştır (Khan, 2006: 439). Bu bağlamda Hindistan yönetiminin bu iki büyük grup arasındaki çatışmaları çözmeye niyetli olduğunu söylemek zordur.

Nagalar ve Kukilerin Manipur'daki bölücü faaliyetlerini, kendi hakim konumlarını sarsacağı gerekçesiyle tehdit olarak gören Hindu Meiteilerin silahlı eylemleri Manipur'daki bir diğer önemli sorundur. Manipur'un vadi bölgesinde yaşayan ve Hindu

---

⁴⁸ Bu örgütlere örnek olarak şunlar verilebilir: Kuki Komando Gücü (KCF), Kuki Ulusal Ordusu (KNA), Kuki Ulusal Örgütü (KNO), Kuki Cephe Konseyi (KFC), Kuki Bağımsız Ordusu (KIA), Chin-Kuki Devrimci Kuvvetleri ve Kuki Savunma Kuvvetleri (KDF) (Khan, 2006: 433).

gelenekleri/inançları bakımından tepe kabilelerinden ayrılan Meiteiler (Britannica, t.y.c.), buldukları arazinin verimliliği ve başkentin İmpal olması dolayısıyla tepe kabilelerine oranla ekonomik ve siyasi avantajlara sahiptirler. Ancak Naga ve Kuki gibi tepe kabilelerinin siyasi ve sosyal talepleri Meiteiler tarafından kendilerinin hakim konumlarını sarsacak girişimler olarak algılanmaktadır. Bu doğrultuda tepe kabilelerinin bağımsızlık ya da özerklik taleplerine karşı çıkmaktadırlar (Khan, 2006: 435).

Meiteilerin en büyük şiddet ve protesto olayları Hindistan hükümeti ve NSCN (IM) arasındaki 14 Haziran 2001 tarihli ateşkes anlaşmasından sonra vuku bulmuştur. Meiteiler anlaşmanın sınırları belirsiz şekilde büyük Nagaland'ın kurulmasına yani Manipur'un bölünmesine yol açacağı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Meitei isyancıları Manipur Eyalet Meclisini ve eyalet Başbakanının ofisini başmış ve bazı milletvekillerini darp etmiştir. Bu protestolar karşısında Hindistan merkezi hükümeti anlaşmadaki Nagaland'ın ötesine uzanan özerkliği ifade eden "bölgesel sınırlar olmaksızın" ifadesini çıkarmıştır. Ayrıca eylemlerin sonucunda İmpal Vadisinden Nagalar toplu göç etmek zorunda kalmışlardır. Fakat bu olaylar karşısında Nagaların Manipur'dan ayrılma talepleri daha da şiddetlenmiştir. Meiteilerin çatı kuruluşu olan Manipur Birleşik Konseyi (UCM) ise Manipur'daki herhangi bir bölünmeye şiddetle karşı çıkılacağını ifade etmiştir (Khan, 2006: 435; Human Rights Watch, 2008: 17-18; Bhaumik, 2001; Hussain, 2005; Sahni, 2002).

Güncel duruma bakıldığında 2019 yılı itibarıyla Manipur eyaleti tüm kuzeydoğunun en şiddet eğilimli eyaleti olmaya devam etmektedir. Öyle ki 2019 yılında kuzeydoğu eyaletlerinin tamamında 223 vaka meydana gelirken (bkz. Tablo 4), bu olayların yaklaşık yüzde 57'si (yani 126 vaka) Manipur'da vuku bulmuştur. Manipur'da 1999-2019 yılları arasında ortalama yaklaşık 387 vaka olmuştur. 2013 yılından itibaren bu seviyeye tekrar çıkılmaması ve inişli çıkışlı da olsa vakalarda önemli düşüşün olması güvenlik durumunda nispi bir düzelme seyrinin olduğunu göstermektedir (bkz. Tablo 6). Ayrıca sivil ölümlerinin giderek azalan bir eğilim göstermesi de güvenlik durumundaki iyileşmeyi ve yapılan ateşkeslerin olumlu sonucunu göstermektedir. Bundan başka Manipur'da ilk defa 2019 yılında hiç güvenlik gücü personeli ölümü yaşanmamıştır. İsyarla Mücadele Operasyonları (Counter Insurgency Operations) çerçevesinde 2019 yılında 9 militan etkisiz hale getirilmiş, 476 militan tutuklanmış ve 92 silah ele

geçirilmiştir. Ayrıca oldukça önemli bir husus olarak Meitei isyanı, eyaletteki isyan olaylarının yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmuştur (MHA, 2020: 17-18).

Manipur									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	281	78	142	64	89	1	-	65	18
2000	251	102	117	51	93	33	-	78	32
2001	263	168	577	25	65	7	-	72	35
2002	268	125	406	54	60	6	6	84	67
2003	243	128	232	27	50	5	3	29	81
2004	320	112	370	38	62	5	-	66	43
2005	554	202	966	50	158	18	31	456	38
2006	498	187	890	28	96	20	19	716	38
2007	584	219	1217	39	130	07	9	283	39
2008	740	364	1711	16	137	37	51	624	80
2009	659	336	1532	19	81	28	07	832	52
2010	367	108	1458	06	33	60	56	586	43
2011	298	28	1365	10	26	284	264	625	34
2012	518	65	1286	08	21	350	342	778	57
2013	225	25	918	05	28	513	329	610	22
2014	278	23	1052	08	16	80	37	515	29
2015	229	41	805	24	15	04	02	252	26
2016	233	09	518	11	11	--	--	116	25
2017	167	22	558	08	23	74	10	127	40
2018	127	10	404	07	08	--	--	99	30
2019	126	09	476	--	07	--	--	92	15

Tablo 6: Manipur'da Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

Şu anda, tüm Manipur eyaleti (Imphal Belediye bölgesi hariç) 1958 tarihli Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası (AFSPA) kapsamındadır (MHA, 2022a). İki çatı grup (Birleşik Halk Cephesi [UPF] altında 8 ve Kuki Ulusal Örgütü [KNO] altında 15) altında

toplam 23 yeraltı birliği, Ağustos 2008'den beri Hindistan Hükümeti ile Operasyonların Askıya Alınması (SoO) anlaşması kapsamındadır. KNO ve UPF ile yapılan SoO anlaşmaları 28.2.2022 tarihine kadar geçerlidir (MHA, 2022b).

Son olarak Manipur'daki duruma ilişkin şu tespitler yapılmaktadır (Khan, 2006: 429):

- a. Merkezi hükümet ve eyalet hükümet kurumları tarafından devlet baskısı çok yüksek olmakla birlikte, Hindistan yönetimi etnik şiddeti ve isyanı başarılı bir şekilde kontrol etme veya engelleme konusunda yetersiz kalmaktadır.
- b. Şiddet olaylarının yoğunluğunu artıran ve çözümsüzlüğü pekiştiren etnik gruplar, farklılıklarını barışçıl bir şekilde uzlaştıramamaktadırlar.
- c. İsyancı grupların faaliyetleri devlet otoritesine olduğu kadar barış ve kalkınmaya da darbe vurmaktadır.
- d. Ayaklanma etkin bir şekilde kontrol altına alınıncaya kadar Hindistan yönetiminin sosyo-ekonomik sorunlarla başa çıkma kapasitesi engellerle karşılaşacaktır.

2.2.2.2. Nagaland

Kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar düşünüldüğünde ilk akla gelen topluluk Nagalardır. Manipur, Nagaland ve Myanmar'ın kuzeybatı topraklarında yaşayan Naga grupları Hindistan'ın bağımsızlığının ardından isyan hareketlerine başlamıştır. Büyük Nagaland'in kurulması arzusunda olan Nagalar, Manipur'daki isyanların ele alındığı başlık altında da ifade edildiği gibi, kendi kabile ya da yerel liderlerince yönetilmeye alışkın bir halktır. Bu nedenle İngiliz işgallerine karşı da ciddi direniş göstermişlerdir. Önceleri animist inançlara sahip olan Nagaların çoğunluğu şu anda Hıristiyanlık (Baptist) inancına sahiptir ve bağımsızlık söylemlerinde Hıristiyanlık motifleri görülmektedir (Cline, 2006: 129).

Kuzeydoğu eyaletlerinde ilk önemli isyan Nagaların merkez üssü sayılan Nagaland'de Hindistan'ın bağımsızlığının hemen ardından başlamıştır. Hindistan hükümeti isyancı Nagalarla mücadele etmek için Madhya Pradesh Özel Silahlı Kuvvetleri'nden bazı taburları, ardından Hint Ordusunu ve Eyalet Silahlı Polislerini görevlendirmiştir (Shrikant, 2020: 143). İsyan hareketlerinin bastırılmasında tam bir başarı sağlanamasa da 1960 yılında Nagaland'de isyancı gruplar arasında hizipleşmeler yaşanmış ve bunların bazıları ve Hindistan hükümeti arasında bir diyalog süreci başlamıştır. 1970'lere geldiğinde NNC içerisindeki hizipleşmelerin artması ve Hindistan kontrgerilla

(counterinsurgency) operasyonlarındaki başarısının ardından NNC gücünü önemli ölçüde kaybetmese de bir gerileme yaşamıştır. Belki de elindekileri (özerklik) de kaybetme korkusuyla NNC 11 Kasım 1975'te, Hindistan'ın 1 Aralık 1963 teklifini, yani Hindistan Anayasasını ve Nagaland'ın eyalet statüsünü tanıdığı ve silah bırakmayı kabul ettiği Shillong Anlaşmasını (the Shillong Agreement) imzalamıştır (Shrikant, 2020: 142; Cline, 2006: 131; Sahni, 2002; Sahni, 2004). Fakat NNC'nin silahlı kanadı anlaşmayı reddettiği duyurmuştur ve Isak Chisi Swu and Thuingaleng Muivah, NNC'yi hainlikle suçlamıştır (Sashinungla, t.y.). Söz konusu bölünme nedeniyle birtakım Naga isyancı grubu çatışmalara devam etmiş (Shrikant, 2020: 142-143) ve isyancılar arasındaki hizipleşme devam etmiştir. Örneğin bu ayrışmalardan en önemlisi 1980 yılında Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi'nin (the National Socialist Council of Nagaland/NSCN) kurulması olmuştur. Söz konusu yeni oluşum silahlı mücadeleye devam etse de selefi NNC gibi Hindistan yönetimi ile görüşmelere başlamıştır. Fakat bu durum yine birtakım fraksiyonlarca hainlik olarak nitelendirilmiş ve NSCN isyancıları kabile temelinde bölünmeler yaşamıştır (Nagalar isyancıları arasındaki ayrışmalar için bkz.: Sashinungla, t.y.). Bu doğrultuda NSCN hareketi içinde, Isak ve Muivah liderliğindeki NSCN-IM ve Khaplang liderliğindeki NSCN-K olmak üzere, iki rakip hizip ortaya çıkmıştır⁴⁹. Bu rekabet isyanı göreceli olarak zayıflatsa da 1987-1990 yılları arasında az ama etkili saldırılar yapılmıştır (Cline, 2006: 131). Bu iki grubun askeri etki ve kabiliyetleri yüksektir ki Hindistan içerisinde ve Myanmar'da diğer militan gruplarına askeri eğitim dahi vermişlerdir.

Buna mukabil Hindistan yönetimi kontrgerilla hareketlerine devam ederken her iki fraksiyon ile diyalog kurmayı da denemiştir. Bu doğrultuda 1990'larda dönemin Başbakanı P.V. Narsimha Rao tarafından isyancı gruplarla yeni bir diyalog süreci başlatılmıştır (Shrikant, 2020: 142-143). Fakat herhangi bir grup ile yapılmak istenen müzakereler diğer hizip tarafından ihanet olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle söz konusu hizipleşmeler sorunun çözümünün önünde büyük bir engel olarak kalmıştır (Cline, 2006: 132). Her şeye rağmen NSCN-IM 1997'de ve NSCN-K 2000'de Hindistan hükümeti ile ateşkesi kabul etmişlerdir. Fakat NSCN grupları silahlanmaya ve haraç rejimi yürütmeye

---

⁴⁹ NSCN-IM, Muivah'ın ait olduğu büyük ölçüde Manipur'un tepe bölgelerinde yoğunlaşan Tangkhul kabilesi ve daha az ölçüde Isak Chisi Swu'nun mensup olduğu Sema (Sümi olarak da bilinir) kabilesi tarafından yönetilmektedir. NSCN-K ve NNC gibi grupların ortaya çıkışı da bu kabilesel bölünmenin tezahürüdür. Diğer kabileler genellikle bu büyük gruplar altında varlıklarını sürdürmektedir (Sahni, 2004).

devam etmiştir. 7 Aralık 2004 yılında başkent Yeni Delhi’de Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ile toplantı yapan NSCN-IM liderleri (Sahni, 2004) bağımsız Nagaland talebinden vazgeçtiklerini kamuoyu huzurunda ilan etmiştir (Cline, 2006: 132). Fakat Naga isyanının bağımsızlıktan vazgeçmesi (ki bu hala net değildir) sorunun çözümü için yeterli değildir. Zira NSCN grupları iddia ettikleri Naga topraklarının tek bir birim (Nagalim) olarak birleşmesini ve bu büyük Nagaland’e (Greater Nagalim) daha fazla özerklik verilmesini talep etmektedirler. Manipur, Assam, Arunaçal Pradeş ve Myanmar topraklarını kapsayan bu büyük Naga vatanı muhayyilesi kolay çözülebilecek bir konu değildir. Zira Manipur, Assam, Arunaçal Pradeş eyaletlerinden herhangi bir toprak parçasının bu eyaletlerin rızası olmadan Nagaland’e verilmesi hem hukuken mümkün değildir hem de eyaletler arası çatışma riskini ortaya çıkarabilir. Bu anlamda Nagaların geniş toprak talepleri sorunu ve barış sürecini karmaşık ve zor hale getirmektedir (Sahni, 2004; Sahni, 2002; Nag, t.y.). Nitekim halihazırda Manipur’da Nagaların toprak talebiyle başlattıkları isyan hareketleri neticesinde Kukiler ve Meiteilerin karşı silahlı eylemleri Manipur’u kuzeydoğunun en şiddet eğilimli eyaleti yapmıştır. Ayrıca 14 Haziran 2001 tarihli ateşkes anlaşmasında Hindistan yönetiminin örtülü şekilde “bölgesel sınırlar olmaksızın” büyük Nagaland’i tanıması, Manipur’da Meiteiler tarafından korkunç şiddet olayları ile protesto edildiği düşünüldüğünde, meselenin çözümünün ne denli zor olduğu görülmektedir. Zira zaten çalkantılı olan kuzeydoğuda Hindistan yönetimi, mevcut sorunları körüklemek ve hatta yeni sorun alanları açmak istemeyecektir ki (Hussain, 2005), bu nedenle sorun çıkmaza girmiş ve süreç günümüze kadar devam etmiştir. Öte yandan Myanmar ile ilgili hususta Hindistan yönetiminin egemenlik hakkı olmadığı için çözüm önerisi sunması mümkün değildir (Sahni, 2004). Hindistan eyaletlerinin statüsü hakkında çözüme kavuşulsa dahi Hindistan’ın egemenliği altındaki bir Nagaland’in Myanmar’dan toprak talep etmesi bölgesel seviyede krizlere yol açabilecektir.

Bu şartlar altında devam eden Nagaland sorununa dair barış görüşmelerinde ciddi sonuçlar elde edilememiştir. Lakin önemli bir gelişme olarak, 3 Ağustos 2015 tarihinde NSCN/IM ile ateşkesi ifade eden bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır (MHA, 2022a; MHA, 2022b) ve BJP hükümeti 4 Ağustos 2015’te NSCN (IM) ile kalıcı bir barışın sağlanacağı bir anlaşma yapılacağını duyurmuştur (Shrikant, 2020: 143). NSCN/K’nin Khango liderliğindeki bölünmüş fraksiyonu (yani NSCN/K-Khango fraksiyonu), Hindistan Hükümeti ile barış görüşmelerine katılmış ve 15.04.2019 tarihinde bir yıllık

ateşkes anlaşması imzalamıştır. Daha sonra NSCN(K-Khango) ile ateşkes anlaşması 18.04.2021'den 17.04.2022'ye kadar geçerli olmak üzere bir yıl uzatılmıştır. Hükümet tarafından zaman zaman isyanı kontrol altına almak için adımlar atılmış olsa da NSCN grupları devletteki normal yaşamı etkileyen hizipler arası şiddete ve diğer şiddet içeren/yasadışı faaliyetlere müsamaha göstermeye devam etmektedir (MHA, 2020: 18). NSCN (NK) ve NSCN (R) ile yapılan ateşkes anlaşmaları, 28.04.2021'den 27.04.2022'ye kadar geçerli olmak üzere bir yıl daha uzatılmıştır (MHA, 2022b). NSCN (K) Niki grubu ile 08.09.2021 tarihinden itibaren bir yıllık, yani 07.09.2022 tarihine kadar geçerli olmak üzere ateşkes anlaşması imzalanmış ve bu grubun 200'den fazla kadrosu silahlarını bırakarak barış sürecine katılmıştır (MHA, 2022b).

Her ne kadar Nagaland sorununda çözüme ulaşılamasa da Hindistan yönetimi ve isyancı gruplar arasında yürütülen müzakereler ve yapılan ateşkes anlaşmaları eyaletteki güvenlik durumunda bir iyileşmeye yol açmıştır. 2019 yılı itibarıyla vaka sayısındaki ciddi düşüşün uzun süredir devam etmesi; öldürülen güvenlik görevlisi ve sivil sayılarının yok denecek kadar az olması önemli göstergelerdir (bkz. Tablo 7). Ancak kaçırılan kişi sayısında düşüş olsa da ölen insan sayısına oranla daha fazla olması (bkz. Tablo 7), Naga gruplarının ateşkes sırasında ellerindeki silahlı gücü çete faaliyetlerinde kullandığına işaret etmektedir. Güvenlik durumundaki göreceli iyileşmeye rağmen şu anda, tüm Nagaland eyaleti 1958 tarihli Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası (AFSPA) kapsamındadır (MHA, 2022a). Bu ise Hindistan yönetimi tarafından Nagaland'ın henüz güvenli bir yer olarak algılanmadığını göstermektedir. Ayrıca Naga isyanının merkez üssü olan Nagaland'deki güvenlik durumunun Nagaların toprak talep ettiği Manipur'a oranla yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durum göstermektedir ki isyan hareketlerinde şiddet yoğunluğu rakip/düşman grupların olduğu yerlerde daha fazla olmaktadır. Başka bir ifadeyle Nagaland'de hükümet ve Nagalar karşı karşıyayken, Manipur'da hükümet-isyancı gruplar ve isyancı gruplar arası çatışmalar gözlemlenmektedir. Sonuç olarak Nagaland'de güvenlik durumunda görece bir iyileşme görülse dahi Naga isyanının çok boyutlu yapısı, Hindistan yönetiminin söz konusu sorunu çözmesinin önünde oldukça ciddi bir engeldir ve kısa vadede çözülmesi muhtemel gözükmemektedir.

Nagaland									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	294	118	39	4	26	6	--	16	107
2000	195	84	81	4	13	25	--	86	58
2001	128	65	80	1	16	59	--	85	24
2002	208	71	94	3	16	116	102	133	34
2003	199	70	90	3	13	29	15	64	163
2004	186	55	68	--	42	22	1	31	42
2005	192	70	49	1	28	22	3	23	65
2006	309	116	80	2	29	7	--	45	114
2007	272	109	98	1	44	4	--	53	85
2008	321	140	316	3	70	4	4	186	110
2009	129	15	185	--	16	06	02	105	35
2010	64	05	247	--	--	12	08	114	42
2011	61	08	267	--	07	--	--	102	59
2012	151	66	275	--	08	04	--	178	93
2013	145	33	309	--	11	01	--	232	100
2014	77	12	296	--	01	--	--	150	65
2015	102	29	268	09	09	13	01	74	78
2016	58	05	198	--	--	16	03	80	51
2017	19	04	171	01	03	02	--	87	12
2018	42	04	181	03	03	--	--	64	63
2019	42	01	217	02	01	16	01	74	49

Tablo 7: Nagaland'de Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

2.2.2.3. Assam

Şiddet yoğunluğu bakımından Manipur ve Nagaland'in ardından kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanların en önemlisi Assam'da gerçekleşmiştir. Hindistan'ın kuruluşundan itibaren isyan ve şiddet olaylarına tanık olan Assam eyaletinde yasadışı göç önemli bir sorun olmuştur. Assam'ın maruz kaldığı göç dalgası nedeniyle Tüm Assam

Öğrencileri Birliği (All Assam Students Union/AASU) ve All Assam Gana Sangram Parishad (AAGSP) gibi gruplar, eyalete gelen yabancıların sınır dışı edilmesi talep etmiştir. Böylesi taleplerin ve toplumsal huzursuzluğun arttığı 1980'lerde isyan hareketlerinde farklı bir aşamaya geçilmiştir. Şöyle ki Assam isyanının başat aktörü olan Asom (Assam) Birleşik Kurtuluş Cephesi (the United Liberation Front of Asom/Assam/ULFA) 7 Nisan 1979 yılında Sibsagar'daki Rang Ghar'da silahlı mücadele yoluyla egemen bir sosyalist Assam kurmak amacıyla kurulmuştur (SATP, t.y.d.; Vandekerckhove ve Suykens, 2008: 458). Bu örgütün kuruluşuyla Assam'daki isyancı hareketi daha operasyonel ve sistemli hale gelmiştir. Bu isyan hareketine dair bir temel gerekçe ve bir de kolaylaştırıcı unsur sayılabilir. Assam'daki isyancı grup ULFA'ya göre isyanın meşrulaştırıcı gerekçesi, Nagaların kendi isyan hareketindeki iddialarına benzer şekilde, Assam'ın hiçbir zaman Hindistan'ın bir parçası olmadığıdır. Ayrıca ULFA, bu nedenle, kendilerinin ayrılıkçı bir hareket olarak nitelendirilemeyeceğini iddia etmektedir. İsyanın kolaylaştırıcı unsuru olarak ise Assam'ın yoğun şekilde maruz kaldığı yasadışı göç gösterilebilir. Hindistan'ın ve Pakistan'ın 1947'de bağımsız olmalarının ardından Doğu Pakistan'dan Hindistan'a göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç dalgası Doğu Pakistan'ın 1971 yılında Bangladeş ismiyle bağımsız olmasının ardından artarak devam etmiştir. Assam hareketine göre Assam'ın kaynakları korunmalıydı ve özellikle Bangladeş'ten gelen göçmenlerin söz konusu kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı önlenmeliydi (Shrikant, 2020: 143; Cline, 2006: 133; Vandekerckhove ve Suykens, 2008: 459).

ULFA, Assam'ın sömürülmesi için Hindistan yönetiminin bilinçli bir şekilde Assam'daki göç dalgasına çözüm bulmadığını iddia etmiştir. Yerel Assam toplumunda ontolojik güvenlik kaygılarını artıran bu göç dalgası isyancı, grupların isyan hareketlerini meşrulaştırmada kolaylaştırıcı bir referans nesnesi olmuştur. Başka bir ifadeyle ULFA yasadışı göç meselesini, bağımsızlık mücadelesinde toplumsal desteğini artırmak için araçsallaştırmıştır. Söz konusu Assam hareketinde göçmen/yabancı düşmanlığı özellikle 1979-1985 yıllarında hakim söylem olmuştur. Ancak göçmenlere karşı ULFA'nın tavrı 1990'lara gelindiğinde değişmiştir ve hatta Assamlı (Asomiya) tanımında da değişikliğe giderek sadece Assam dilini konuşanlar değil, aynı zamanda göçmenler de bu tanıma dahil edilmiştir (Das, t.y.; Vandekerckhove ve Suykens, 2008: 451). Örneğin Temmuz 1992 tarihli bir el broşüründe şunlar yazmaktadır (Routray, t.y.):

“Doğu Bengal göçmenleri Assamlı olarak kabul edilir. Bu sömürülen (insanlar) olmadan ULFA başarılı olamaz. Bunlar eğitim (ve) ekonomik olarak geri kalmış insanlar. Onlar bizim düşmanımız olamazlar. Bu çalışkan insanlar ULFA’nın koruma kalkanı... Milli gelire katkıları çok büyük... Küçük bir toprak parçasından temel şeyleri üretebilir, kar etmeden satabilir, Assam’ın iyiliği için canla başla çalışıp eyaletin (state) geleceği için kendilerini feda edebilirler. Onlar bizim gerçek iyiliğimizi isteyenler, arkadaşlarımız, Assam halkı pahasına kazanan Hintlerden (Indians) daha iyidirler.”

Bu bağlamda denilebilir ki en başından itibaren ULFA’nın hedefi, bağımsızlık ve bunun önünde engel olarak gördüğü Hindistan yönetimidir; göçmen sorunu dönemsel olarak kullanılmıştır. Bu minval üzere silahlı saldırılara başlayan ULFA, Hindistan’ın resmi görevlilerine ve sivil liderlere yönelik suikastlarının yanında banka soygunları da gerçekleştirmiştir. Assam hareketi giderek daha çok silahlı unsurlara yer vermiş ve bağımsızlığı hedeflemiştir. Başka bir ifadeyle ULFA daha şiddet eğilimli bir örgüt haline gelmiştir (Routray, t.y.; Das, t.y.).

Assam’da silahlı eylemler sürerken isyanın siyasi kanadı olarak görülen Asom Gana Parishad (Assam People’s Council/AGP) 1985’de AASU ve AAGSP’nin desteğiyle kurulmuştur. Aynı yıl eyalet yönetimini kazanan bu partinin varlığına rağmen ULFA silahlı saldırılarına devam etmiştir ve AGP yönetimindeki Assam’da güvenlik durumu kötüye gitmiştir. Ayrıca bu durum AGP yönetiminin ciddi yolsuzluk iddiaları ile gündeme gelmesiyle birleşince 28 Kasım 1990’da eyalette President’s Rule⁵⁰ ilan edilmiştir. Fakat ULFA etkinliğini eyalet genelinde sürdürmüştür (Cline, 2006: 135; Routray, t.y.; Bhaumik, 2007: 4). 2000’li yıllarda etkinliği eyalet genelinde devam eden ULFA ve Hindistan yönetimi arasındaki barış görüşmeleri oldukça ağır işlemektedir. Bunun en temel nedeni ULFA’nın “Assam’ın egemen bir devlet olması” iddiasında ısrar etmesi ve müzakerelere başlamak için “silahlı saldırıların durdurulması” şartını kabul etmemesidir (Cline, 2006: 135).

Assam’da bir diğer kayda değer isyan hareketi Assam’ın kuzeybatısında yer alan Bodoların eylemleri olmuştur. Baştan şunu belirtmek gerekir ki Bodo hareketleri bağımsızlık talebinde bulunmamıştır. Bodolar, Hindistan Birliği içerisinde kendi kültürel

---

⁵⁰ Bir eyalette President Rule ilan edilmesi, söz konusu eyaletteki yerel yönetimin askıya alınması ve eyaletin yönetiminin doğrudan merkezi hükümete devredilmesi anlamına gelmektedir.

ve dilse⁵¹ kimliklerinin ve topraklarının/kaynaklarının korunmasını talep etmişlerdir. Bu bağlamda 1967’de Bodoların şartlarının iyileştirilmesi yönünde kurulan Tüm Bodo Öğrenci Birliği (All Bodo Students’ Union/ABSU) 1980’lerin ortalarına kadar, benzer talepleri olan diğer Assamlı oluşumlarla hareket etmeyi tercih etmiştir. Örneğin ABSU 1979’daki AASU eylemlerini desteklemiştir. Nitekim iki oluşumda da yabancı karşıtlığı, kendi kaynaklarının kendileri için kullanılması ve hayat şartlarının iyileşmesi hedefleniyordu. Ancak AGP 1985’te eyalet hükümeti olduktan sonra Bodoların haklarını savunmadığı yönünde bir algı oluşmuştur. Bu nedenle Bodolar hem kendi talepleri hem de Assamlı üstünlüğüne karşı kendi isyan hareketini başlatmıştır. Bu kapsamda ABSU’nun askeri kanadı olarak görülen Bodo Gönüllü Gücü (Bodo Volunteer Force) ve Ranjan Daimary tarafından oluşturulan Bodo Güvenlik Gücü (Bodo Security Force) ortaya çıkmıştır. Bodo isyancıları polisler, politikacılar, yargıçlar ve tarım işçileri gibi pek çok kişiyi hedef almıştır. 1993’te Assam hükümeti ve ABSU arasında Bodo Anlaşması imzalanmıştır. Ancak anlaşmayı kabul etmeyen fraksiyonlar eylemlerine devam etmiştir. Örneğin Bodo Gönüllü Gücü; Bodo Kurtuluş Kaplanları (Bodo Liberation Tigers/BLT) ismini ve Bodo Güvenlik Gücü; Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi (National Democratic Front for Bodoland/NDFB) ismini alarak saldırılarına devam etmiştir (Vandekerckhove ve Suykens, 2008: 458-460; Hausing, 2021: 9; Bhaumik, 2007: 3-4).

Buraya kadar anlatılan örgütler dışında Assam’da irili ufaklı pek çok silahlı grup bulunmaktadır. Bunlar (Cline, 2006: 136):

- Müslümanların çoğunlukta bulunduğu şehirleri temsil eden 15 kadar Müslüman grup bulunmaktadır ve bu gruplar Müslümanlara ait bir eyaletin kurulmasını talep etmektedirler. Bunlar arasında Assam Müslüman Birleşik Kurtuluş Cephesi (Muslim United Liberation Front of Assam) en bilinenidir.
- Dima Halong Doaga (Dima Halim Daogah olarak da bilinir) Dimasa kabilesini temsil etmektedir ve kendileri için ayrı bir eyalet kurulmasını talep etmektedir.
- Kamtapur Kurtuluş Örgütü (Kamtapur Liberation Organization) Koch ve Rajbongshi kabileleri için ayrı bir eyalet kurulmasını talep etmektedir.

---

⁵¹ Örneğin Bodo dilini (Sanskritçe ve Hintçe dillerinde kullanılan bir tür alfabe olan) Hint Devanagari yazısından ayırt etmek için Latin alfabesine geçilmesi (Cline, 2006: 135).

- Diğer küçük gruplar: Tiwa National Revolutionary Force, Bengal Tiger Force, Rabha National Security Force, People's United Liberation Front, Karbi National Volunteers, Karbi Longri North Cachar Hills Liberation Front, United Liberation Front of Barak Valley, Adivasi Security Force/Adivasi Cobra Force, Gorkha Tiger Force.

Assam'daki güncel güvenlik durumuna bakıldığında Bodo sorununu çözmek için Hindistan Hükümeti, Assam Hükümeti ve Bodo gruplarının temsilcileri arasında 27.01.2020 tarihinde bir Mutabakat Zaptı (Memorandum of Settlement/MoS) imzalanmıştır. Anlaşmanın ardından 30.1.2020 tarihinde NDFB gruplarına ait 1615 kadro silahlarını teslim etmiştir ve NDFB grupları 9-10 Mart 2020'de dağılmıştır. MoS'ye göre, Assam'daki Bodo bölgelerinin genel gelişimi için üç yıllık bir süre boyunca 15 milyar rupilik Özel Kalkınma Paketi (Special Development Package/SDP) sağlanacaktır. Ayrıca Hindistan Hükümeti, Assam Hükümeti ve Assam'ın Karbi grupları (KLNLF, PDCK, UPLA, KPLT grupları) arasında 4 Eylül 2021'de Yeni Delhi'de onlarca yıllık krizi sona erdirmek için bir MoS imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte 1000'den fazla Karbi silahlı kadrosu şiddetten vazgeçerek toplumun ana akımına katılmıştır. Merkezi Hükümet ve Assam Hükümeti, Karbi bölgelerinin kalkınması için özel projeler üstlenmek üzere beş yıllık bir süre boyunca 10 milyar rupilik SDP vermeyi kararlaştırmıştır (MHA, 2022a).

Öte yandan Assam'daki hem güvenlik durumunda hem de toplumsal psikoloji açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. 23 Ocak 2020 tarihinde Assam eyaletinin Guwahati şehrinde isyancı grupların teslim olduğu bir tören gerçekleşmiştir. Bu törende 644 kadro⁵² çeşitli teçhizattan oluşan silahlarını teslim etmiştir. Toplamda 177 silah, 52 el bombası (grenade), 71 bomba, 3 roket atar, 306 fünye 1,93 kg patlayıcı ve 1686 askeri mühimmat teslim edilmiştir. 23 Şubat 2021'de yine Guwahati'de çeşitli Karbi gruplarından⁵³ 1040 kişi çeşitli silah ve mühimmatlarıyla teslim olmuştur (MHA, 2022a).

---

⁵² Örgütlere göre kadro sayıları şu şekildedir. ULFA/I: 50, National Democratic Front of Bodoland(NDFB): 8, Kamtapur Liberation Organization (KLO): 6, Rava National Liberation Front: 13, Communist Party of India/Maoist: 1, National Santhal Liberation Army: 87, Adivasi Dragon Fighter: 178, National Liberation Front of Bengali: 301 (MHA, 2022a).

⁵³ Gruplar şunlardır: KPLT, KLNLF, PDCK, UPLA ve KLF (MHA, 2022a).

Tüm bunlar ışığında Assam'daki güncel güvenlik durumuna bakıldığında vaka sayılarında ve öldürülen güvenlik görevlisi ve sivil sayılarında ciddi düşüşün olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 8). Fakat isyancı grupların varlığını sürdürmesi ve Assam'ın stratejik önemdeki Siliguri Koridoruna yakınlığı nedeniyle tüm Assam eyaleti 1958 tarihli Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası (AFSPA) kapsamındadır (MHA, 2022a). Bu da Assam'daki hayatın henüz normale dönmediğini ve Hindistan yönetimi tarafından Assam'ın güvenli bir alan olarak algılanmadığını göstermektedir.

Assam									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	451	212	804	79	220	797	--	168	119
2000	536	321	423	76	419	1755	--	223	105
2001	458	282	173	80	248	304	--	285	82
2002	412	308	143	26	193	81	24	252	97
2003	358	207	215	12	182	2958	609	186	89
2004	267	104	161	17	194	742	188	121	27
2005	398	74	304	7	173	166	93	123	56
2006	413	46	321	32	164	385	57	143	86
2007	474	122	408	27	287	229	94	326	89
2008	387	110	403	18	245	724	351	255	102
2009	424	194	359	22	152	706	329	373	91
2010	251	109	370	12	53	547	200	302	72
2011	145	46	378	14	18	118	77	183	72
2012	169	59	412	05	27	757	240	201	79
2013	211	52	348	05	35	92	72	180	125
2014	246	102	315	04	168	102	43	265	94
2015	81	49	645	--	09	30	17	413	27
2016	75	51	366	04	29	15	05	298	14
2017	33	16	204	03	06	13	02	120	05
2018	28	05	133	01	07	13	03	92	06
2019	17	--	131	--	--	49	22	85	10

Tablo 8: Assam'da Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

2.2.2.4. Arunaçal Pradeş, Meghalaya, Tripura, Mizoram

Bu başlık altında Manipur, Nagaland ve Assam eyaletlerine göre daha güvenli ve bu bakımdan istikrarlı eyaletler olan Arunaçal Pradeş, Meghalaya, Tripura, Mizoram bir arada ele alınmaktadır.

Arunaçal Pradeş eyaletinde güvenlik durumunu tehdit eden şey eyaletin kendi içinden kaynaklı bir isyan hareketi değil, diğer eyaletlerdeki isyancı grupların sınır geçişlerinde veya buralarda kurdukları kamplar ve buna paralel ortaya çıkan çatışmalardır. Bu isyancı hareketlerin başında iki önemli Naga hareketi olan NSCN-IM ve NSCN-K gelmektedir.

Bu iki grup hem birbirlerine karşı hem de Hindistan güvenlik güçlerine karşı saldırılar gerçekleştirmiştir (MHA, 2020: 17). Ayrıca bu grupların; kendi militanlarını ve diğer örgütlerin militanlarını eğitmek için Arunaçal Pradeş'te eğitim kampları kurduğu iddia edilmektedir. Naga isyancı gruplarının dışında Assam merkezli ULFA ve NDFB Arunaçal Pradeş'in güvenliğini tehdit eden diğer örgütlerdir. Naga gruplarına benzer şekilde ULFA'nın da Arunaçal Pradeş'te kamp kurma girişimleri bulunmaktadır (Cline, 2006: 140).

2001'de Arunaçal Ejderha Gücü (Arunachal Dragon Force/ADF) eyaletin etnik kimliğini korumak ve Khamti kabilesi için bağımsız bir vatan kurmak iddialarıyla ortaya çıkmıştır. Adı daha sonra Doğu Hindistan Kurtuluş Cephesi olan bu örgüt eyalet içinde sınırlı eylemler yapmış ve NSCN ve ULFA'dan destek almıştır (Cline, 2006: 140). Fakat Hindistan İçişleri Bakanlığının raporlarına bakıldığında, örgütün önemli bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Arunaçal Pradeş'in güvenlik durumuna yakından bakıldığında ciddi iniş çıkışlar olmamasına rağmen genel olarak vaka sayılarının düşük olduğu gözlemlenmektedir. Öldürülen güvenlik görevlisi ve sivil kayıplar oldukça düşük seviyedeysen, kaçırılan kişi sayısının ölümlerden fazla olması (bkz. Tablo 9) silahlı grupların çete faaliyetleri yürüttüğü şeklinde yorumlanabilir.

Şu anda, Arunaçal Pradeş'in bazı bölgeleri (Tirap, Changlang, Longding bölgeleri ve Assam sınırındaki Namsai bölgesinde 2 polis karakolu) 1958 tarihli Silahlı Kuvvetler (Özel Yetkiler) Yasası (Armed Forces (Special Powers) Act/AFSPA) kapsamındadır. 01.10.2021 tarihinden itibaren Arunachal Pradeş'in Aşağı Dibang Vadisi ve Lohit bölgelerindeki iki polis karakolu AFSPA'nın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Merkezi Hükümet, Arunaçal Pradeş'in Tirap, Changlang ve Longding bölgelerindeki 20 polis karakolunun altyapı geliştirmesi ve polis teşkilatlarının güçlendirilmesi/oluşturulması için yaklaşık 2 milyar rupilik destek paketini onaylamıştır (MHA, 2022a).

Arunaçal Pradeş									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	45	3	42	--	3	3	--	8	21
2000	74	24	43	3	7	14	--	12	25
2001	46	20	31	18	5	6	--	22	29
2002	54	21	38	4	7	11	--	24	15
2003	50	31	32	1	7	18	--	34	42
2004	41	35	16	2	6	23	4	12	8
2005	32	16	34	1	3	8	3	22	3
2006	16	4	17	--	--	2	--	3	7
2007	35	25	17	5	12	11	6	16	5
2008	28	6	12	--	3	8	1	4	75
2009	53	19	32	--	03	57	37	08	30
2010	32	11	53	--	02	52	39	12	15
2011	53	21	51	--	06	23	18	18	28
2012	54	14	66	--	05	17	11	28	17
2013	21	07	49	01	02	02	02	32	09
2014	33	09	86	--	02	07	--	46	49
2015	36	05	55	03	01	03	01	17	33
2016	50	07	59	02	--	04	02	49	25
2017	61	09	44	--	03	03	01	43	27
2018	37	12	69	02	01	02	--	60	17
2019	36	02	106	02	12	02	--	44	34

Tablo 9: Arunaçal Pradeş'te Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

Meghalaya eyaleti bölgedeki diğer eyaletlerle karşılaştırıldığında nispeten istikrarlı olmuştur. Bununla birlikte, düşük seviyeli isyancı faaliyetleri sürdüren kabile temelli birkaç militan grup bulunmaktadır⁵⁴. NSCN, bu grupların birkaç operasyonunu desteklemiştir.

Meghalaya Eyaleti, 2010-11'den beri Garo militanlığına tanık olmaktadır. 2019 yılında eyaletin güvenlik durumunda önemli bir iyileşme olmuştur. Vaka sayılarının görece düşük seyrettiği eyalette 2012'den 2015'in sonuna kadar bir yükseliş görülmüştür. Ancak 2016'da düşüşe geçen vaka sayılarında 2019 yılında dramatik bir düşüş gözlemlenmektedir (bkz. Tablo 10). Güvenlik güçlerinin şiddet içeren faaliyetleri kontrol altına aldığı görülen eyalette 2019 yılında hiçbir güvenlik görevlisi ölümü ve kaçırma vakası olmamış; yalnızca 1 sivil hayatını kaybetmiştir (MHA, 2020: 18; bkz. Tablo 10).

⁵⁴ Hynniewtrep Ulusal Kurtuluş Konseyi (Hynniewtrep National Liberation Council /HNLC) Khasi kabilesini; Achik Ulusal Gönüllü Konseyi Achik kabilesini temsil etmektedir. Hill State Halkın Demokratik Partisi (Hill State People's Democratic Party) ve Garo Ulusal Hareketi (Garo National Movement) de dahil olmak üzere daha küçük kabilelerin de kendi hareketleri bulunmaktadır.

Artan güvenlik durumu nedeniyle, AFSPA, 01.04.2018 tarihinden itibaren Meghalaya eyaletinden tamamen kaldırılmıştır (MHA, 2022a).

Meghalaya									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	52	9	85	14	11	--	--	22	12
2000	73	15	61	8	11	22	--	33	12
2001	71	7	47	15	29	48	--	18	30
2002	84	24	104	14	28	14	--	51	26
2003	85	37	103	7	35	20	4	53	51
2004	47	22	33	8	17	95	19	23	13
2005	37	23	61	--	1	24	3	45	12
2006	38	20	51	--	6	41	--	28	16
2007	28	14	31	1	9	41	8	25	9
2008	16	07	67	2	1	14	2	28	5
2009	12	06	41	--	03	20	01	09	04
2010	29	14	78	--	04	27	11	40	11
2011	56	11	57	08	12	39	15	20	23
2012	127	16	92	01	36	20	06	37	64
2013	123	21	75	07	30	10	03	51	33
2014	179	35	173	06	24	733	20	97	110
2015	123	25	121	07	12	78	45	53	87
2016	68	15	59	--	08	205	78	57	52
2017	28	06	13	--	02	37	14	12	18
2018	15	03	17	01	04	19	10	103	01
2019	02	--	06	--	01	01	--	04	--

Tablo 10: Meghalaya'da Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

Mizoram'daki isyan hareketleri Hindistan'ın en kayda değer başarılarından birisi olarak bilinmektedir. Esasen Lushai Tepeleri'ndeki Mizo toplumunun dışlanmışlık, kimliklerinin korunması ve ekonomik az gelişmişlik gibi konulardaki tepkileri İngiliz sömürge döneminde dahi kendisini göstermiştir. İngilizlerin yönetimi Hindistan'a devretmesinin tartışıldığı dönemde bu tepki 9 Nisan 1946'da Mizo Birliği'nin (Mizo Union) kurulmasıyla örgütlü hale gelmiştir. Söz konusu parti Mizo halkının gelenekleri, etnik kimliği, kültürü ve toprakları gibi konularda özerkliği hedeflemiştir. Mizoların isyancı eylemlere girişmesiyle 1959'da yaşanan kıtlık nedeniyle başlamıştır. Assam eyalet hükümetinin ve merkez hükümetinin Mizolara yardım ulaştıramaması neticesinde insanlara yardım etmek adına Mizo Kültür Topluluğu (Mizo Cultural Society) kurulmuştur. Bu süreçte popüler hale gelen Pu Laldenga Mizo Kültür Topluluğu'nun ismini Mizo Ulusal Kıtlık Cephesi (Mizo National Famine Front) olarak değiştirmiştir. 22 Ekim 1961'de bu örgütün ismi Mizo Ulusal Cephesi (Mizo National Front/MNF)

olmuş ve bir isyancı hareket haline gelmiştir. Bu kapsamda 28 Şubat 1966'da 18 büyük saldırı gerçekleştirilmiş, 11 kasaba ele geçirilmiş ve 1 Mart 1966'da bağımsızlık ilan edilmiştir. Hindistan merkezi hükümeti 21 Ocak 1972'de Mizolara daha fazla özerklik verdiği ve Mizo bölgelerine Birlik Toprağı haline getirdiği kararı almıştır. Ardından 30 Haziran 1986'da MNF ve Hindistan merkezi hükümeti arasında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Sonuçta MNF silah bırakmış ve Hindistan'ın egemenliğinin sağlanmasının ardından 1987'de Mizoram'a eyalet statüsü verilmiştir (Goswami, 2009: 580-581; Satapathy, t.y.).

Genel olarak neredeyse yok denecek kadar az şiddet olayının yaşandığı Mizoram eyaletinde 2019 yılında herhangi bir şiddet olayı rapor edilmemiştir (MHA, 2020: 18). 1999-2019 arasında güvenlik görevlisi ve sivil ölümleri ve kaçırma olayları bakımından en az vakaya rastlanan Mizoram (bkz. Tablo 11) kuzeydoğu eyaletlerinin en güvenli eyaleti durumundadır. 1980'lerden itibaren Mizoram'da AFSPA uygulanmamaktadır.

Mizoram									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	4	--	--	5	2	44	--	--	--
2000	8	1	13	7	4	18	--	5	21
2001	1	--	1	--	--	--	--	--	7
2002	1	--	--	--	--	2	--	--	--
2003	3	--	--	1	--	1	--	--	4
2004	3	3	6	1	--	32	4	10	1
2005	4	--	13	--	2	197	9	115	5
2006	5	--	1	--	--	847	81	21	5
2007	2	6	2	--	2	13	8	13	--
2008	1	--	13	4	--	--	--	19	--
2009	01	--	--	--	01	--	--	--	--
2010	--	--	--	--	--	--	--	--	--
2011	01	--	04	--	--	02	02	24	02
2012	--	--	02	--	--	--	--	19	06
2013	01	--	03	--	--	--	--	75	06
2014	03	--	--	--	--	03	--	31	14
2015	02	--	04	03	--	--	--	19	13
2016	--	--	02	--	--	--	--	05	01
2017	--	--	05	--	--	--	--	16	--
2018	03	--	--	--	--	114	44	02	--
2019	--	--	--	--	--	--	--	13	--

Tablo 11: Mizoram'da Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

Kuzeydoğu eyaletlerindeki isyan dalgasının son durağı olarak Tripura'dan bahsedilebilir. Tripura eyaletinde isyanı tetikleyen unsur, Assam'dakine benzer şekilde, Bangladeş'ten (o dönemki adıyla Doğu Pakistan'dan) gelen göç dalgası olmuştur. Bu göç dalgası o denli büyüktü ki yerel nüfus azınlık durumuna düşmüş (Kumar, t.y.) ve hatta Bengalce resmi dil olmuştur. Dramatik şekilde değişen bu demografik yapıya tepki olarak ortaya çıkan ilk grup Seng Krak (Sıkılmış Yumruk/Clenched Fist) olmuştur (Cline, 2006: 139). Fakat bu tepkiler isyan hareketlerine dönüşmemiştir.

Tripura'da esasen isyan hareketleri diğer eyaletlere göre geç başlamış bir olgudur. 1980'den önce herhangi bir büyük isyan hareketine rastlanmamaktadır. Fakat 1938 yılında başlayan Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleriyle (Debbarma, 1996: 11-12) kabileler arasında ayrılık hissi ortaya çıkmış ve bunun bir uzantısı olarak etno-milliyetçiliğin kökenleri 1960'larda nüvelerini vermiştir. Hıristiyan misyonerler, kabilelerin eğitimi ve tıbbi bakımı yoluyla, farklılık ve ayrılık duygusunu vurgulamışlardır (Ghosh, 2003: 227). Tripura kabilelerindeki artan okur yazarlığın ardından gençler Shillong, Guwahati ve Imphal'daki okullarda ve üniversitelerde eğitim görmeye başlamış ve buralardaki eğitim sürecinde Nagaland, Mizoram, Manipur eyaletlerindeki isyan hareketlerinden haberdar olmuşlardır. Bu deneyimli gençler ve onların mensubu oldukları çoğunlukla Hıristiyan olan kabilelerin girişimiyle, Tripura'daki etno-milliyetçiliğin doğuşunu temsil eden Tripura Upajati Juba Samiti (Tripura Tribals' Youth League /TUJS) 1967 yılında kurulmuştur (Ghosh, 2003: 227-228). Bu örgütün bir fraksiyonu olan ve liderliğini Bijoy Kumar Hrangkhawl'ın yaptığı Tripura Ulusal Gönüllüleri (Tripura National Volunteers/TNV) Mayıs 1979 ve Haziran 1980'de yaklaşık 1.800 kişinin hayatını kaybettiği şiddet olaylarının sorumluları olarak görülmektedir. TNV derin ideolojik söylemler yerine, göçmen karşıtlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Hrangkhawl'ın 1988'de ateşkesi kabul etmesinden sonra isyan hareketinde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Her ne kadar birtakım küçük gruplar isyan hareketini sürdürse de onların sorun yarattığı alan haraç kesme ve adam kaçırma suçlarıdır (Cline, 2006: 139). Bu bağlamda Hindistan'ın egemenliği açısından değil suç çeteleri görüntüsü almış grupların varlığı Tripura'da güvensizlik yaratmaktadır.

2016 yılından beri hiçbir şiddet olayı rapor edilmeyen Tripura'da (bkz. Tablo 12) Twipra/Biswamohan Ulusal Kurtuluş Cephesi (NLFT/B) ve Tüm Tripura Kaplan Gücü (ATTF) gibi yer altı örgütleri kontrol altına alınmıştır. Hindistan hükümeti, Tripura

Hükümeti ve Sh. Sabir Kumar Debbarma (NLFT/SD) liderliğindeki Twipra Ulusal Kurtuluş Cephesi arasında 10.08.2019 tarihinde üçlü Mutabakat Muhtırası (Memorandum of Settlement/MoS) imzalanmıştır (MHA, 2020: 18; MHA, 2022a). MoS'ye göre, NLFT (SD) şiddet yolundan vazgeçmeyi, ana akıma katılmayı ve Hindistan Anayasası'na uymayı kabul etmiştir (MHA, 2020: 18). Ayrıca MoS çerçevesinde Tripura kabilelerinin genel gelişimi için Hindistan hükümeti tarafından Tripura hükümetine 1 milyar rupilik bir Özel Ekonomik Kalkınma Paketi (Special Economic Development Package/SEDP) sağlanacaktır. 1 milyar rupi dışında, 2020-21 mali yılında Tripura'ya 400 milyon rupilik yardım yapılmıştır. Sonuç olarak gelişmiş güvenlik durumu nedeniyle, AFSPA, 22.05.2015 tarihinden itibaren Tripura eyaletinden tamamen kaldırılmıştır (MHA, 2022a).

Tripura									
Yıl	Vaka Sayısı	Öldürülen Aşırılıkçı Sayısı	Tutuklanan Aşırılıkçı Sayısı	Öldürülen Güvenlik Görevlisi Sayısı	Öldürülen Sivil Sayısı	Teslim olan Aşırılıkçı Sayısı	Teslim Edilen Silah Sayısı	Ele Geçirilen Silah Sayısı	Kaçırılan Kişi Sayısı
1999	616	22	335	42	248	57	--	76	455
2000	826	38	798	17	360	95	--	137	558
2001	370	30	547	36	237	373	--	95	192
2002	292	22	285	41	155	118	45	66	176
2003	394	50	336	39	207	268	122	76	221
2004	212	51	192	46	67	365	86	53	85
2005	115	21	71	11	28	120	39	29	60
2006	87	22	46	14	14	128	37	52	40
2007	94	19	64	6	14	220	70	39	65
2008	68	13	44	3	10	325	45	48	44
2009	19	01	14	01	08	292	44	30	18
2010	30	--	07	02	02	148	37	03	31
2011	13	--	19	--	01	25	05	01	32
2012	06	02	12	--	--	47	13	03	13
2013	06	--	10	--	01	22	10	--	12
2014	08	--	08	02	01	40	15	--	08
2015	01	--	02	--	--	15	03	--	03
2016	--	--	--	--	--	27	05	--	--
2017	--	--	--	--	--	01	--	--	--
2018	--	--	--	--	--	13	01	--	--
2019	--	--	--	--	--	30	44	--	--

Tablo 12: Tripura'da Güvenlik Durumu

Kaynak: MHA, 2020: 328-331; MHA, 2022

Buraya kadar anlatılanlar ışığında kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar hakkında genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Hindistan'ı bağımsızlığından bu yana ontolojik krizlere sürükleyen ve güvenlik algılamalarında derin tehditleri barındıran kuzeydoğu eyaletlerinde güvenlik durumunda geçmiş yıllara nispeten iyileşme olduğu

görülmektedir. Hindistan merkezi ve yerel hükümetleri isyanlarla mücadelede oldukça uzun bir süre sert güç unsurlarını kullanmıştır. Fakat ülkenin geri kalanına yabancılaşmışlık hissi ve az gelişmişlik gibi isyanların temel motivasyonları ortadan kaldırılmadığı sürece tam başarının sağlanamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle isyanlarla mücadelede Hindistan yönetimi havuç ve sopa ikilisini birlikte kullanmaya başlamıştır. Bu minvalde kontrgerilla operasyonları devam ederken aynı zamanda kuzeydoğu eyaletlerinin kalkınma projeleri için ekonomik yardımlar sürece dahil edilmiştir. Bu iki unsurun birlikte yürütülmesi Hindistan'ın görece olarak başarılı olmasını sağlamıştır.

Öte yandan isyanların tümüyle son bulması noktasında Hindistan yönetiminin karşısında ciddi zorluklar bulunmaktadır. Zira şiddet olaylarını tırmandıran yegâne unsur Hindistan yönetimi ve isyancı gruplar arasındaki çatışmalar değildir. İsyancı gruplar kendi eyaletleri içerisinde ve hatta diğer eyaletlerdeki isyancı gruplarla çatışma içerisinde olabilmektedir. Bu farklı çıkar gruplarının varlığı Hindistan yönetiminin isyancılarla yapmaya çalıştığı müzakereleri zorlaştırmaktadır. Çünkü bir grubun talepleri bir diğerinkiyle çatışabilmektedir ve bu durum Hindistan yönetiminin hangi taleplere öncelik vereceği konusunda bir çıkmaza yol açmaktadır. Elbette ki Hindistan yönetiminin isyancı grupları birbirlerine karşı kullandığı yönündeki iddiaları da akılda tutmak gerekmektedir.

Bir başka zorlaştırıcı unsur olarak isyancı grupların sınır ötesi bağıntılarının olmasıdır. Gerçekten de kuzeydoğu eyaletlerinin bulunduğu coğrafya kontrol edilmesi zor olan arazi yapısına sahiptir. Bunun yanında bir de komşu ülkelerin istikrarsızlıkları sınır yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu durum ise ülke içerisinde yapılan mücadeleyi zorlaştırırken, isyancı grupların komşu ülkelerde kamplar kurmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu örgütlerin diğer ülkeler tarafından desteklendiği yönündeki iddiaları unutmamak gerekmektedir. Destek olmasa dahi desteğin yapılabilmesi için uygun zeminin bulunması söz konusu sorunları bölgesel düzeye çıkarabilir ve dolayısıyla bu çalışmanın argümanı doğrultusunda Hindistan güvenliğinde hassas bir alan oluşturabilir. Sonuç olarak ortaya konulan veriler ışığında hiçbir isyancı grubun Hindistan'ın egemenliğini ortadan kaldıracak kapasitesinin olmadığı açıktır. Ancak kuzeydoğu eyaletlerinde devam eden sorunlara bakıldığında sorunların kısa vadede çözülmesinin muhtemel olmadığı ve bu nedenle söz konusu bölgenin Hindistan güvenlik algılamalarında önemini koruyacağı açıktır.

2.3. Sol Kanat Aşırılıkçı Hareket (CPI (Maoist)/Naksalitler)

Hindistan'da sol aşırılıkçı hareketin en büyük ve kayda değer grubu CPI (Maoist) (Communist Party of India (Maoist)) örgütüdür. Hindistan İçişleri Bakanlığı Yıllık Raporlarına göre sol aşırılıkçı gruplar arasında en baskın ve şiddetli grubun CPI (Maoist) olduğu ifade edilmektedir (MHA, 2012: 29; MHA, 2013: 17-18; MHA, 2020: 11). Öyle ki 2011-12 Yıllık Raporu'nda sol kanat aşırılıkçı olayların yüzde 90'ından fazlasının ve bunların sonucunda ortaya çıkan ölümlerin yüzde 95'inin CPI (Maoist) örgütünden kaynaklandığı rapor edilmektedir (MHA, 2012: 29). Bu anlamda Hindistan'da sol kanat aşırılık (Left Wing Extremism/LWE) ile CPI (Maoist) eş anlamlı kullanılır hale gelmiştir (Paranjpe, 2020: 100; MHA, t.y.b). Bu nedenle çalışmanın odağında CPI (Maoist) ya da diğer bilinen ismiyle Naksalit hareket (Naksalizm) bulunmaktadır⁵⁵. Bu bağlamda öncelikle CPI (Maoist) örgütünün ortaya çıkışı ele alınacaktır. Ardından örgütün etki sahası/saldırıları ve Hindistan yönetiminin sol kanat aşırılığa karşı uyguladığı politikalar incelenecektir.

2.3.1. CPI (Maoist) Örgütünün Ortaya Çıkışı

Hindistan'da komünist hareketlerin ortaya çıkışı 1920'lere kadar dayandırılmaktadır. Hindistan Komünist Partisi (CPI) 26 Aralık 1925'te Kanpur'da toplanan bir konferans neticesinde kurulmuştur (Communistparty, t.y.). 1930'larda yeraltı faaliyetleri yürüten komünistler, İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizler ve Sovyetlerin ittifakı dolayısıyla 1940'larda yasal zemin kazanmıştır (Stein, 2015: 430-431). Bu dönemde söz konusu hareket serbestisinin de etkisiyle komünistlerin ilk ciddi eylemi olarak nitelendirilebilecek olan hadise Telangana (1946-51) ayaklanmasıdır. Bu (köylü) isyan hareketi Hindistan güvenlik güçleri tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmış ve başarısız olmuştur. Böylelikle Hindistan devrimcilerinin ilk girişimi sonuçsuz kalmıştır.

Buna paralel olarak Nehru liderliğindeki Kongre Sosyalist Partisi'nin politikaları ve artan etkisi karşısında komünist hareket toplum nezdinde etki sahibi olamamıştır. Özellikle Kongre Partisi'nin zemindarlık sistemini⁵⁶ kaldırmak gibi birtakım toprak reformları

⁵⁵ CPI (Maoist), Maocular/Maoistler ve Naksalitler gibi ifadeler bu yazıda aynı olguyu ifade etmek için birbirinin yerine kullanılmaktadır.

⁵⁶ Zemindarlık/zamindarlık [Zemin/toprak+dar(sahip)] toprak sahipliği anlamına gelmektedir. Hindistan'da Delhi Sultanlığı, Bâbürlüler ve İngiliz sömürgesi dönemlerinde de yaygın olarak görülen zemindarlık sistemi bir toprağın/arazinin babadan oğula miras yoluyla veya satın alınarak geçmesini ifade etmektedir. Toprağın sahibi zemindar söz konusu arazi üzerinde geniş haklara sahipti (Kortel, 2013: 238-

komünist iddiaları gölgede bırakmıştır. Telangana’da aldığı ciddi darbe ve toplum desteğini alamamasından dolayı CPI 1951 yılında silahlı mücadele yoluyla yönetimi ele geçirme stratejisinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu strateji değişiminin ilk nüvesi Hindistan’a parlamenter sistemin geldiği 1957 yılında yapılan seçimlerde kendisini göstermiştir. 1957 yılında seçimlere katılan CPI, Kerala eyaletinde seçimleri kazanmış ve ilk komünist eyalet yönetimi hayata geçmiştir (Paranjpe, 2020: 100).

CPI’deki bu değişen zihniyet (silahlı mücadelenin terkedilmesi) ve uluslararası sistemdeki gelişmeler komünist hareket içerisinde ayrılıklara yol açmıştır. Bazı gruplar silahlı mücadelenin terk edilmesinin devrimci harekete uygun olmadığını iddia etmiştir. Buna ek olarak Soğuk Savaş’ın önemli olgularından olan Çin-Sovyet uyuşmazlığı/rekabeti CPI içerisinde de etkisini göstermiştir. Bu doğrultuda komünistler Sovyet yanlıları (CPI) ve Çin yanlıları (CPI-Maoist)⁵⁷ olmak üzere ikiye bölünmüştür. CPI hala Hindistan siyaseti içerisinde yasal olarak devam ederken o dönem silahlı mücadelenin devam etmesini savunan ve Çin yanlısı olan Maocular (CPI-Maoist) yasadışı yeraltı örgütü şeklinde varlıklarını sürdürmektedir.

İşte bu Maocu grup 1967’de Batı Bengal’in (West Bengal) Siliguri şehrine bağlı Naxalbari’de feodal düzene karşı silahlı bir köylü ayaklanması başlatmıştır⁵⁸ (Paranjpe, 2020: 100; Stein, 2015: 433; Mansingh, 2006: 432). Sloganı “topraksız köylülere toprak” olan bu isyanın ilk aşamasında Hint güvenlik güçleri 11 köylüyü öldürmüştür. Bunun ardından Charu Mazumdar’ın 8 maddelik manifestosu ile isyan genişleme göstermiştir. Ancak yeterli silahlı gücü bulunmayan Maocu/Naksalit isyanı Hindistan ordusu ve polisi tarafından şiddetli şekilde bastırılmıştır. Kabaca Bihar’dan Andra Pradesh’e kadar uzanan Kızıl Koridorda varlığını sürdürse de Naksalitler yıllar içerisinde büyük oranda etkisini

---

239). Zemindarlık sisteminin kaldırılması, bir kişinin elinde tutabileceği dönüm miktarının sınırlanmasını ifade etmektedir. Ayrıca buna paralel olarak Kongre Partisi tarafından Sovyet tarzı beş yıllık kalkınma planlaması; temel üretim araçlarının sahipliğinin topluma verilmesi ve dil temelinde eyaletlerin oluşturulması gibi politikaların uygulanması Hindistan’da önemli kırılmaları ifade etmektedir (Stein, 2015: 431). Bu noktada dil temelli eyaletlerin kurulması fikri özellikle kuzeydoğu eyaletlerinde pek çok etnisitenin bulunmasından dolayı kuzeydoğu isyanlarının vazgeçilmez bileşenlerinden birisi olmuştur.

⁵⁷ Ayrıca Kongre Partisinin Sovyet tarzı politik duruşu, silahlı eyleme devam etmek isteyen komünistleri (CPI (Maoist)) Çin modeli Maocu bir politik duruşa itmiş olabilir.

⁵⁸ Ayaklanma 25 Mayıs 1967’de yerel mahkemenin bir kabileye toprak verilmesine karar vermesinin ardından, toprak sahiplerinin kabileye saldırması ve buna karşılık köylülerin ayaklanmasıyla ortaya çıkmıştır. Naxalbari köylülerinin toprak sahipleri ve feodalizme karşı isyanı Naksalizmin çıkış noktası olarak görülmektedir (Çamlıbel, 2015: 289). Bu nedenle söz konusu CPI (Maoist) örgütü, Naksalitler ya da Naksalit hareketi olarak da bilinmektedir. Daha sonra Naksalitler arasında da hizipler ortaya çıksa da tekrar CPI (Maoist) çatısı altında birleşmişlerdir. Ayrıca Naksalit isyancı gelenek, 1946-1951 yılları arasında Telangana’da patlak veren silahlı köylü isyanına kadar da dayandırılabilir.

kaybetmiştir (Stein, 2015: 433; Paranjpe, 2020: 101). Bu etki kaybının nedeni, Charu Mazumdar'ın Temmuz 1972'de yakalanarak öldürülmesi ve Naksalit hareketin pek çok fraksiyona ayrılması olmuştur (Gupta, 2007: 174). Hareketin Hindistan güvenlik algısında ciddi bir tehdit olarak ele alınması için 2000'li yılları (özellikle 2004 yılını) beklemek gerekmektedir.

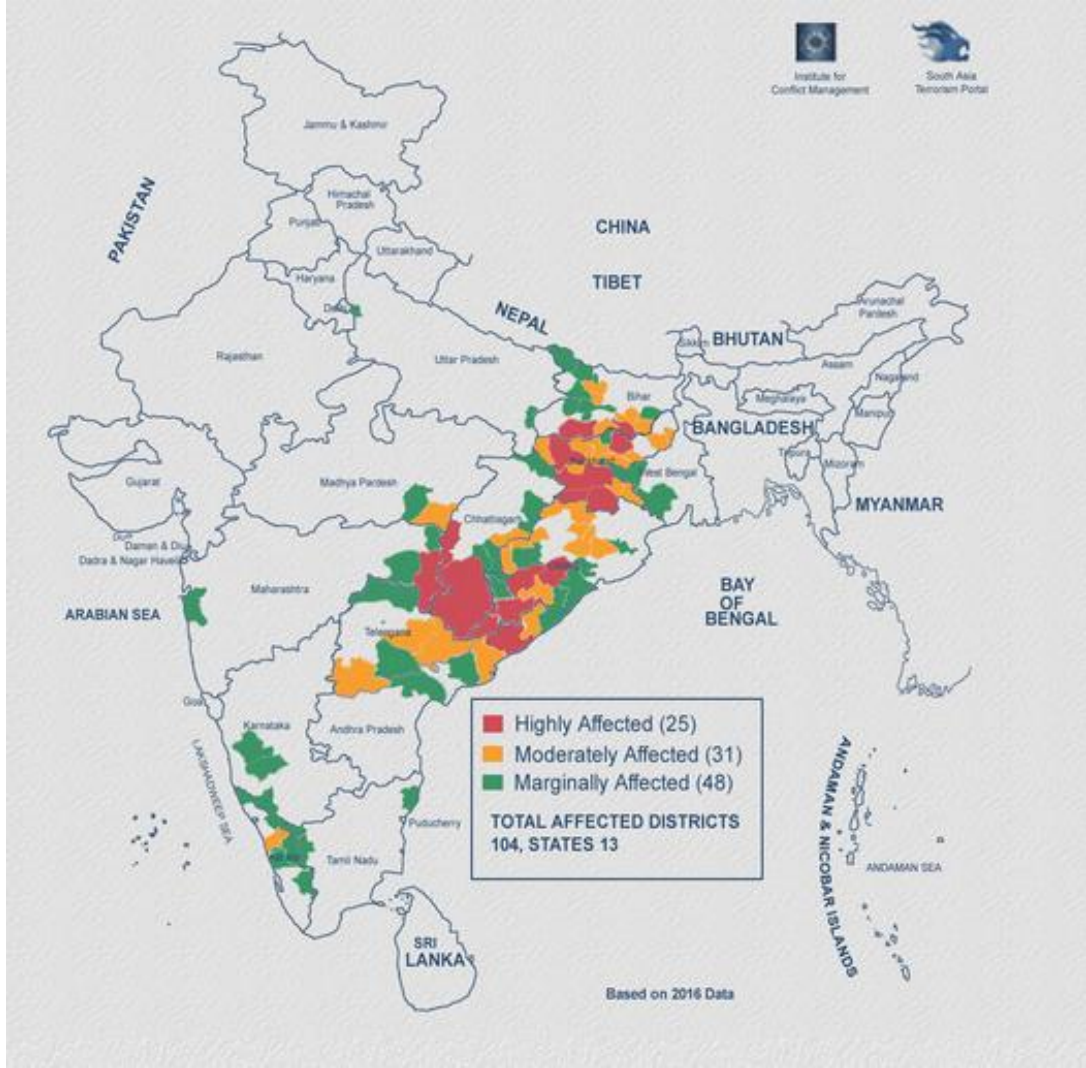
Hindistan'da LWE adına 21 Eylül 2004 tarihi fevkalade önemli bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Andra Pradesh'te faaliyet gösteren Halk Savaşı Grubu/Hindistan Komünist Partisi-Marksist-Leninist (People's War Group/PWG) grubu⁵⁹ ve Bihar ve mücavir bölgelerde faaliyet gösteren Hindistan Maoist Komünist Merkezi (Maoist Communist Centre of India/MCCI), CPI (Maoist) adı altında birleşmiştir (MHA, 2005: 44; MHA, t.y.b; MHA, t.y.c; Dubey, 2013: 2; Ramana, 2010: 435). İşte bu birleşmeden sonra Maocuların etkisi ve Hindistan güvenlik algısında oluşturduğu tehdidin ölçeği artmıştır. Öyle ki Maocular 1990'larda 4 eyalet ve 15 yerleşim yerinde aktifken; 2004'teki birleşmenin ardından 20'den fazla eyalette ve yaklaşık 220 yerleşim yerinde faaliyet göstermeye başlamıştır (Taşçı, 2019).

2.3.2. CPI (Maoist) Örgütünün İdeolojisi, Etki Sahası ve Eylemleri

Hindistan uzunca bir süredir ülkenin neredeyse üçte birinde faal olan Naksalit şiddetin etkisinde bulunmaktadır (MHA, t.y.b; Ogden, 2016: 119; Dubey, 2013: 1). Kızıl Koridor denilen bu etki sahası (bkz. Harita 2) mekâna ve zamana bağlı olarak etki kapasitesi değişse de Chhattisgarh, Jharkhand, Odisha, Bihar, Batı Bengal, Andhra Pradesh, Telangana, Uttar Pradesh, Maharashtra, Madhya Pradesh ve Kerala eyaletlerinden teşekkül etmektedir (MHA, t.y.b; MHA, t.y.c). Naksalitler başta ormanlık alanlar olmak üzere kentlerde de etkili bir yapılanmaya sahiptir (Dubey, 2013: 1). Maocu ideolojiyi takip eden Naksalitler, yerli kabileler (adivasiler) ve ekonomik bakımdan dezavantajlı olan kastlardan meydana gelmektedir (Ogden, 2016: 119; Paranjpe, 2020: 100) ve örgütün 8-10 bin gerillasının olduğu düşünülmektedir (Taşçı, 2019). Adaletsizlik, sömürü, baskı ve devlet tarafından ihmal duygusunun olduğu yerlerde hareketin başarılı olduğu görülmektedir (Paranjpe, 2020: 100).

---

⁵⁹ PLGA (People's Liberation Guerilla Army/Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu) olarak da bilinmektedir.

Harita 3: Naksalitlerin Etkili Olduğu Bölgeler (Kızıl Koridor)

Kaynak: SATP, 2017a.

Hareketin en temel ideolojik hedefi, Hindistan hükümetini silahlı mücadele yoluyla devirmektir (Dubey, 2013: 6) ve doğal olarak ana odağın şiddet olduğu görülmektedir. Silahlı mücadeleyi birincil enstrüman olarak benimseyen örgüt, tamamlayıcı bileşenler olarak kitle seferberliğini (mass mobilization) ve stratejik birleşik cephelemleri (strategic united fronts) kabul etmektedir. Bu araçlarla örgüt, mevcut Hindistan yönetimini devirmeyi ve Yeni Demokratik Devrim'i (New Democratic Revolution) gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (MHA, t.y.b.).

CPI (Maoist) Hindistan hükümetine karşı giriştiği mücadeleyi, Mao Tse Tung'a atıfla, "uzun süreli halk savaşı" (Protracted Peoples War) olarak tanımlamaktadır (MHA, t.y.b; MHA, t.y.c; Dubey, 2013: 1). Bu savaşın yürütülebilmesi için CPI (Maoist) örgütünün

silahlı kanadı olan ve Maoçu hareket için bir dönüm noktası olan (Reddy, 2010) Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu (People's Liberation Guerilla Army/PLGA) oluşturulmuştur⁶⁰. Naksalit hareket kırsal ve ormanlık alanlarda etkili olduğundan PLGA öncelikle bu alanlardaki yönetim yapısını hedef almaktadır. Bu amaçla yerel düzeydeki hükümet yetkililerinin, polis karakollarının ve personellerinin (Ogden, 2016: 119), siyasi parti üyelerinin ve Panchayati Raj⁶¹ sistemindeki halk temsilcilerinin hedef alındığı gerilla saldırıları gerçekleştirilmektedir. Bu sayede siyasi ve yönetsel bir boşluk yaratarak yerel halk psikolojik etki altına alınmakta ve harekete katılmaya zorlanmaktadır. Buna paralel olarak örgütün kendi oluşturduğu ya da Hindistan'da gerçekte zaten var olan yönetsel yetersizliklere karşı sert bir propaganda yürütülmektedir (MHA, t.y.b; MHA, t.y.c).

Maocular, kırsal alana yönelik faaliyetlerinin yanında kentsel alanlarda da organize olmaya çalışmaktadır. Bu amaçla iyi eğitilmiş entelektüellerin başını çektiği Cephe Örgütleri (Front Organisations) kurulmuştur. Bu kişilerin ve örgütlerin amaçları şehir alanlarında taraftar toplayabilmek adına Maoçu ideolojinin şiddet yanlısı yönünü perdelemektir. Başka bir ifadeyle hareketin propagandaları bu yerlerde üretilip hayata geçirilmektedir (MHA, t.y.b; MHA, t.y.c). Hindistan'ın yaklaşık 20 eyaletinde bulunan cephe örgütleri propaganda/dezenformasyon yanında örgüte üye ve para toplamakta; örgüt üyelerine güvenli evler ve hukuki yardım sağlamaktadırlar (MHA, t.y.c). Ayrıca kendi silah ve mühimmatlarını üretebilmek için araştırma ve geliştirme programına sahip olan Maocular gelişmiş bir istihbarat ağına da sahiptir (Dubey, 2013: 1).

---

⁶⁰ CPI (Maoist)'nin yapısı üç ana unsurdan teşekkül etmektedir: Merkez Komitesi (Central Committee/CC), Politbüro (Politbureau/PB), Merkez Askeri Komisyon (Central Military Commission/CMC). PLGA, CMC altında görev yapmaktadır. Bu yapıların eyaletler seviyesinde aşağı doğru alt birimleri bulunmaktadır. Bunlardan başka Halkın Güvenlik Servisi (People's Security Service/PSS) isimli bir istihbarat birimi/ağı bulunmaktadır (MHA, t.y.c; Reddy, 2010).

⁶¹ Hindistan'ın kırsal bölgelerinde bulunan beş kişilik (panch/penç) heyetten (hayat/heyet) oluşan yönetsel yapıdır. Terimin idari, sivil, adli ve sosyal meselelerdeki önemli rolü Vedik, Mauryan, Gupta ve Babür dönemlerine kadar uzanmaktadır. 1950 Hindistan Anayasasının Yönerge İlkelerinden biri, panchayatların "özyönetim birimleri olarak işlev görmelerini sağlamak için" canlandırmaktı ve kurumsallaşmaları bağımsız Hindistan'ın büyük bir yeniliğiydi. Panchayatlar, kadınlar ve alt kastlar gibi geleneksel olarak güçsüz gruplar arasında oy hakları ve parti siyaseti konusunda farkındalığın artmasına yardımcı olmuştur. 1993 yılında bir anayasa değişikliğiyle Panchayati Raj sistemi tüm eyaletlerde zorunlu hale getirilmiştir. Buna göre köy ve ara kademelerdeki panchayatların doğrudan beş yıllık bir süre için seçilmeleri ve özyönetim birimleri olarak işlev görmelerini sağlamak için gerekli güç ve yetkilere sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca panchayat koltuklarının üçte biri kadınlara ayrılmıştır (Mansingh, 2006: 467-468).

Böylesi geniş bir alana ve kabiliyetlere sahip olan Maoocular, Hindistan'ın bazı bölgelerinde şiddet sarmalına yol açmıştır. Sol aşırılıkçılar tarafından yapılan silahlı eylemler sivillerin ya da güvenlik güçlerinin öldürülmesi ve ekonomik altyapıların hedef alınması şeklinde kabaca ikiye ayrılabilir (bkz. Tablo 13.; Tablo 14). 2004-2021 yılları arasında Hindistan'ın farklı bölgelerinde LWE tarafından 8527 (sivil ve güvenlik personeli) kişi öldürülmüştür (MHA, t.y.b.; ayrıca bkz.: SATP, 2020). CPI (Maoist) örgütü sol aşırılıktan kaynaklanan (2020 itibarıyla) şiddetin yaklaşık yüzde 87'sinden sorumlu olduğu bildirilmektedir (MHA, 2020: 11).

Yıl	Öldürülen Sivil Sayısı
2004	466
2005	524
2006	521
2007	460
2008	490
2009	591
2010	720
2011	469
2012	301
2013	282
2014	222
2015	171
2016	213
2017	188
2018	173
2019	150
2020	140
2021	97

Tablo 13: Sol Aşırılık Nedeniyle Ölen Sivil Sayısı (2004-2021)

Kaynak: MHA, t.y.c

Yıl	Ekonomik Altyapılara Yönelik Saldırılar
2010	365
2011	293
2012	214
2013	169
2014	100
2015	127
2016	79
2017	75
2018	60
2019	64
2020	47
2021	50

Tablo 14: Sol Aşırılık Tarafından Ekonomik Altyapılara Yönelik Saldırılar (2010-2021)

Kaynak: MHA, t.y.c

Ekonomik alt yapıları hedef alan eylemlerinde Maoocular çoğunlukla okul binalarını, yolları, demiryollarını, köprüleri, sağlık altyapılarını, iletişim tesislerini vb. hedef almaktadır (MHA, t.y.b; Ogden, 2016: 119; Hooda, 2019: 20). Azgelişmişlik ve alt sınıfların ekonomik yetersizlikleri Naksalit hareketin çıkış noktası olduğu için Hindistan yönetiminin bu yönde attığı adımlar örgütün varoluşsal temellerini hedef almaktadır. Bu nedenle örgüt, yıkmak istediği Hindistan yönetiminin meşruluğunu sarsmak ve ideolojik temellerini korumak maksadıyla hükümetin kalkınma programlarını (bkz. Tablo 15) hedef almaktadır. Ayrıca önemli bir husus şudur ki gerek sivillere-güvenlik personellerine gerekse ekonomik altyapılara yönelik saldırılarda Naksalitler çocuk savaşçıları kurye, muhbir ve el yapımı cihazların hedeflere yerleştirilmesi gibi görevlerde kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Naksalitler ve güvenlik güçleri arasındaki çatışmalarda çocukların öldüğü ve yaralandığı tespit edilmiştir (UNGASC, 2018: 30). Naksalitlerin ekonomik kazançlarını ise vergi tahsilatı olarak tanımladıkları haraçlardan sağladıkları

ifade edilmektedir (Çamlıbel, 2015: 308). Naksalitlerin bu alandan yıllık tahmini 1000 crore rupi gelir sağladıkları düşünülmektedir (Hooda, 2019: 20).

Son olarak CPI (Maoist) örgütünün yürütmek istediği uzun süreli savaş için stratejik muhayyilesinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu stratejiye göre CPI (Maoist) etki alanını Kızıl Koridorun dışına çıkarmak istemektedir. Bu bağlamda örgüt Hindistan yönetimine karşı topyekûn savaş için yedi stratejik bölge belirlemiştir (Dubey, 2013: 11):

1. Bihar-Jharkhand-Chhattisgarh-Andhra Pradesh
2. Chhattisgarh-Orissa (Odisha)
3. Bihar-Jharkhand-Batı Bengal
4. Batı Bengal-Assam
5. Manipur-Tripura
6. Cammu ve Keşmir-Uttarkand-Pencap-Haryana-Delhi
7. Gujarat-Maharashtra

Bu stratejik bölgelerde dikkati çeken Kızıl Koridor olarak adı geçen bazı eyaletlerle, bu tezde Hindistan'ın iç güvenlik sorunu olarak ele alınan Cammu ve Keşmir ve kuzeydoğu eyaletleri arasında bağlantı kurma girişimidir. Bu noktada Maocuların diğer isyan bölgeleriyle bağlantı kurmaya önem verdiği görülmekle birlikte, söz konusu alanlardaki diğer örgütlerle kurulacak iş birliği Hindistan iç güvenliği açısından potansiyel tehdit alanı olarak görülebilir.

Naksalitler söz konusu yedi stratejik bölge çerçevesinde yurtiçinde diğer isyancı/terör örgütleri ile bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bu minvalde CPI (Maoist), uzun süreli savaş stratejisinin tamamlayıcı unsurlarından olan Birleşik Cephe (United Front) adı altındaki oluşumlar aracılığıyla diğer isyancı gruplarla bağlantılara sahiptir. Örneğin kuzeydoğu isyanlarında şiddetin en yoğun olduğu Manipur'daki PLA (Halk Kurtuluş Ordusu/People's Liberation Army) ile oldukça yakın bir bağa sahip olduğu iddia edilmektedir (MHA, t.y.c; MHA, t.y.b; Choudhury, 2010). Bundan başka ULFA ve NSCN örgütleriyle de bağları bulunmaktadır (Adhikari, 2012: 21). Özellikle PLA ve NSCN örgütleri Maoçu ideolojiyi benimsemiş olmaları örgütlerin yakınlığında önemli bir faktördür (Adhikari, 2012: 21). Ayrıca Maoçu hareketin Assam ve Arunaçal Pradesh eyaletlerinin bazı bölgelerine⁶² de sızmış olduğu bildirilmektedir (bkz. Harita 3).

---

⁶² Assam'da Dhemaji, Tinsukia, Dibrugarh, Sonitpur and Chirang; Arunaçal Pradeş'te Lohit ve aşağı Dibang vadisi bölgelerinde bulunmaktadır (Dubey, 2013: 11).

bilinmektedir (Adhikari, 2012: 21). Her şeye rağmen Maocuların eyaletler arasında genişleme çabalarının büyük oranda başarısız olduğu ifade edilmektedir (MHA, 2020: 11).

2.3.3. Hindistan'ın CPI (Maoist) Örgütüne Yönelik Güvenlik Politikaları

Sol aşırılıkçı hareketler Hindistan yönetimi tarafından uzun süre ciddi bir güvenlik sorunu olarak ele alınmamıştır. Bu bağlamda Naksalitler dar bir alanda birtakım kanun tanımazların girişimleri olarak görülmüştür (Banerjee, 2002: 2115). Bu hareketlerden kaynaklı isyanlar ve eylemler ilk olarak yalnızca sert güç unsurları kullanılarak ele alınmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere 1967 Naxalbari isyanı da benzer şekilde bastırılmıştır. 1972'de Mazumdar'ın yakalanıp öldürülmesi de bu sert güç anlayışının bir uzantısıdır. Mazumdar'ın ölümü sonrasında çeşitli fraksiyonlara bölünen Maocular, Hindistan yönetimi karşısında güç kaybetmiştir. Merkezi ve eyalet hükümetleri tarafından uygulanan politikaların oluşturduğu hava bir baskı dönemi olarak nitelendirilebilir (Ravikanti, 1995: 18).

1970'lerde yapılan askeri operasyonlar ve bu operasyonlarda güvenlik güçlerine geniş yetkiler tanıyan kanunlar aracılığıyla Naksalitler büyük bir gerileme yaşamıştır (Çamlıbel, 2015: 312). Bu yasalara örnek olarak 1970 tarihli Batı Bengal (Şiddet Eylemlerini Önleme) Yasası (West Bengal (Prevention of Violent Activities) Act) ve 1983 tarihli Andhra Pradesh silahlanma yasaları verilebilir. 1970 yılında Batı Bengal eyalet hükümetince çıkarılan Batı Bengal (Şiddet Eylemlerini Önleme) Yasası kapsamında silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Andhra Pradesh'te 1983 yılında çıkarılan kanun kapsamındaysa halkın Naksalitelere karşı silahlanmasının önü açılmıştır (Dixit, 2010). Ayrıca 1975'te Indira Gandhi yönetimince ilan edilen olağanüstü hâl (the emergency) kapsamında tam yetkiyle donatılan güvenlik güçlerinin insan hakları ihlalleri işlediği ve hükümetin bu hadiseleri görmezden geldiği bir süreç yaşanmıştır (Dixit, 2010; Ravikanti, 1995: 63). Böylelikle devlet güçlerinin karşı operasyonlarıyla Maocuların eylemlerinde 1990'lara kadar düşüş eğilimi görülmüştür (EFSAS, 2019: 4). 1990'larda da benzer şekilde Naksalizmin etkili olmadığı söylenebilir (Çamlıbel, 2015: 313). Ancak 1990'lı yıllar hem Hindistan hem de Maocular açısından bir değişim ve yeniden yapılanma süreci olmuştur. Şöyle ki 1991'de liberal ekonomik modele geçen Hindistan'da hükümet özel ve çok uluslu madencilik şirketlerine ruhsat vermeye

başlamıştır (EFSAS, 2019: 4). Bu durum Naksalitlerin en önemli destekçisi olan yoksul kitlelerle doğrudan ilgili bir durumdur. Şöyle ki Naksalitlerin taban bulduğu yerler ormanlık ve mineral yönünden zengin bölgelerdir. Özel teşebbüslerin bu alanlardaki varlığı, ormanlık alanların tahribi ve dolayısıyla bölge halkının daha da yoksullaşması anlamına gelmiştir. İşte böylesi bir ortamda dağılmış durumda olan Naksalit gruplar yeniden bir araya gelmek ve müzakere etmek için ortak bir zemin bulmuştur. Bu müzakerelerin en bilinen sonuçlarından biri, en büyük ve en aktif Naksalit gruplardan ikisi olan PWG'nin ve MCCI'nin CPI (Maoist) adı altında 2004 yılında birleşmesi olmuştur (MHA, 2005: 44; MHA, t.y.b; MHA, t.y.c; EFSAS, 2019: 4). Hindistan devleti ve Maocuların kendi açılarından yaşadıkları bu değişimin önemli sonuçları olmuştur. Maocular artık daha güçlü ve etkili bir örgüt haline gelmiş (Taşçı, 2019) ve Hindistan yönetimi birleşmenin ardından Naksalitleri ciddi bir güvenlik sorunu olarak ele almaya başlamıştır. Ayrıca Hindistan bu güvenlik tehdidiyle artık sadece sert güç unsurlarıyla değil aynı zamanda ekonomik araçlarla da mücadele etmeye başlamıştır.

Hindistan merkezi hükümeti bu hareketi bir egemenlik sorunu ve ulaşılmak istenen Hindistan kalkınmasının önündeki engel olarak görmektedir. Bu nedenle Hindistan yönetimi tarafından başlıca sol kanat aşırılıkçı örgüt olan CPI (Maoist), 1967 tarihli Kanunsuz Faaliyetleri (Önleme) Yasası kapsamında tüm oluşumları ve cephe örgütleriyle birlikte Terör Örgütleri Listesi'ne dahil edilmiş ve 2009'da yasaklanmıştır (MHA, t.y.b; Taşçı, 2009).

Terör örgütünün destek kazandığı az gelişmişlik sorununun aşılması CPI (Maoist) ile mücadelede önemli bir sütun olarak görülmektedir. Öyle ki 2011 yılında Manmohan Singh örgütün desteklenmesini ve ortaya çıkışını sağlayan ekonomik sorunlara işaret ederek, örgütle mücadelenin en önemli ayağının ilgili bölgelerdeki ekonomik kalkınma olduğunu ifade etmiştir (Ogden, 2016: 119; Hooda, 2019: 20). Bu nedenle sol aşırılık hareketlerine karşı askeriden ekonomiye pek çok parametreyi içeren kapsamlı bir strateji yürütülmektedir (MHA, t.y.c).

Bu bağlamda merkezi hükümet adına eyaletlere yönelik plan ve programların takibini ve koordinasyonunu sağlamakla görevli başlıca yetki Hindistan İçişleri Bakanlığında (MHA) bulunmaktadır. Bakanlık bünyesinde 19 Ekim 2006 yılında LWE isyan hareketlerini bir bütün şeklinde ele almak amacıyla Sol Kanat Aşırıcılığı Bölümü (Left

Wing Extremism Division) kurulmuştur (Hooda, 2019: 20). LWE Bölümünün amaçları şu şekilde sıralanabilir (MHA, t.y.b):

- Sol kanat aşırılıkçı hareketlerinden etkilenen eyaletlerde kapasite geliştirmeyi amaçlayan güvenlikle ilgili planları uygulamak;
- Sol kanat aşırıcılığının durumunu ve etkilenen eyaletler tarafından alınan karşı önlemleri takip etmek;
- Sol kanat aşırılıkçı hareketlerinden etkilenen eyaletlerde Hindistan Hükümeti Bakanlıklarının/Departmanlarının çeşitli kalkınma planlarının uygulanmasını koordine etmek.

Buna paralel olarak yine Bakanlık bünyesinde bir İnceleme Grubu (Review Group) düzenli olarak LWE faaliyetlerini gözlemlemektedir. Çeşitli programların ilerlemesi, ilgili merkezi Bakanlıklar/Bölümler ve eyalet hükümetleri ile toplantı ve video konferans yoluyla Bakanlık tarafından düzenli olarak izlenmektedir (MHA, t.y.b).

İçişleri Bakanlığının sürekli olarak takibini yaptığı bu stratejide Hindistan merkezi hükümetinin yol haritası, “kalkınma ve güvenlik” (Dubey, 2013: 18; Paranjpe, 2020: 104-105) sütunlarına dayalı şekilde eyaletlerin kapasitelerini artırmak yönünde seyretmektedir. Başka bir ifadeyle polis gücü ve kamu düzeninin sağlanması öncelikle eyalet hükümetlerinin sorumluluğunda olduğundan (Dubey, 2013: 19-20) Maoçu terör gruplarıyla mücadelede Hindistan merkezi hükümetinin temel stratejisi eyalet hükümetlerinin kapasitesini artırmaktır. Hindistan yönetimi tarafından güvenlik, kalkınma, yerel toplulukların hak ve yetkilerinin sağlanması, yönetişimin iyileştirilmesi ve kamusal algı yönetimi alanlarında sol aşırılık ile bütünsel bir şekilde yukarıda zikredilen 10 eyalet ve bunlara bağlı 70 bölgede mücadele yürütülmektedir (MHA, t.y.b). Bu bağlamda Tablo 15’te gösterilen çeşitli programlar yürütülmektedir.

Güvenlikle İlgili Harcama (Security Related Expenditure /SRE) Planı	Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının bir alt planı olan SRE planının amacı eyalet hükümetlerini sol aşırılıkla mücadelede güçlendirmektir. Bu plan dahilinde sol aşırılıktan etkilenen on eyaletin, güvenlik güçlerinin eğitimi ve operasyonel harcamaları ilgili harcamaları eyalet hükümetlerine geri ödenmektedir.
---	--

	Ayrıca öldürülen sivil ve güvenlik güçlerinin ailelerinin yanı sıra teslim olan aşırııcılara tazminat ödenmesi ve aşırııcıların rehabilitasyonu için harcamaların ödenmesi bu plan dahilinde yürütülmektedir.
Sol aşırıılıktan en çok etkilenen bölgeler için Özel Merkezi Yardım (Special Central Assistance/SCA)	2017’de onaylanan bu program Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının bir alt planı olarak uygulanmaktadır. Programın temel amacı, acil nitelikte olan kamu altyapısı ve hizmetlerindeki kritik boşlukları doldurmaktır. 3085.74 crore ⁶⁴ rupi, son 5 yılda eyalet hükümetlerine verilmiştir.
Özel Altyapı Programı (Special Infrastructure Scheme/SIS)	Bu program, Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının şemsiye programının bir alt planı olarak uygulanmaktadır. Program kapsamında, eyaletlerin güvenlikle ilgili altyapının güçlendirilmesi için fon sağlanmaktadır. Bu doğrultuda 2017-2022 yılları arasında söz konusu eyaletlere 184.89 crore rupilik fon sağlanmıştır.
Güçlendirilmiş Polis Karakolları Planı (Scheme of Fortified Police stations)	Hindistan İçişleri Bakanlığı sol aşırıılıktan etkilenen on eyalette 400 müstahkem/güçlendirilmiş polis karakolu inşa etmiştir.

⁶⁴ Crore “on milyon” anlamına gelmektedir. Hindistan mali göstergelerinde crore ve lakh (yüz bin) sıkça kullanılmaktadır.

LWE Yönetim Planı için Merkezi Organlara Yardım (Assistance to Central Agencies for LWE management Scheme)	Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının bir alt planı olarak uygulanan bu program kapsamında, altyapı güçlendirmesi ve helikopterler kiralamaları için Merkez Silahlı Polis Kuvvetleri (Central Armed Police Forces/CAPF) gibi merkezi kuruluşlara yardım sağlanmaktadır.
Sivil Eylem Programı (Civic Action Programme/CAP)	Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının bir alt planı olarak uygulanan bu program, güvenlik güçleri ve yerel halk arasındaki iletişimi artırmayı hedeflemektedir ve terörle mücadelede halkın desteğinin alınmasında oldukça önemli bir program olarak görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu eyaletlerde yerel halkın refahı için görev yapan CAPF'lere fon sağlanmaktadır.
Medya Planı (Media Plan)	Polis Güçlerinin Modernizasyonu Şemsiye Programının bir alt planı olarak uygulanan bu program, Maoist propagandalara karşı halkı bilinçlendirmeyi ve Maoist propagandaların etkisini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Sol aşırılığın etkilenen eyaletlerde Kabile Gençlik Değişim programı, radyo yayınları, belgeseller ve broşürler hazırlanmaktadır.
Sol Aşırılıktan etkilenen alanlar için Yol Gereksinim Planı-I (Road Requirement Plan-I /RRP-I)	Bu plan Karayolu Taşımacılığı ve Karayolları Bakanlığı (Ministry of Road Transport & Highways) tarafından Uttar

	<p>Pradesh, Bihar, Jharkhand, Madhya Pradesh, Chhattisgarh, Odisha, Maharashtra, ve Andhra Pradesh eyaletlerinin sol aşırıktan etkilenen 34 bölgesinde karayolu bağlantısını geliştirmek için uygulanmaktadır. Bu doğrultuda 5.362 kilometre uzunluğunda karayolu inşası planlanmaktadır ve bunun 5058 kilometrelik kısmı tamamlanmıştır.</p>
<p>Sol Aşırıktan etkilenen bölgeler için Karayolu Bağlantı Projesi (Road Connectivity Project for LWE affected areas/RCPLWE):</p>	<p>Hindistan hükümeti tarafından 28 Aralık 2016 tarihinde onaylanan bu plan, sol aşırıktan etkilenen eyaletlerin karayolu bağlantısını daha da iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Kırsal Kalkınma Bakanlığının (Ministry of Rural Development) oldukça önemli bir rolünün bulunduğu bu planda göre 12081 km yol ve 593 köprü yapımı kararlaştırılmıştır. Söz konusu yollar, eyalet hükümetleri ve güvenlik kurumları ile yapılan istişareler sonucunda İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenmiştir. Şu ana kadar 6275 km yol yapılmış ve 11.725 crore rupi harcanmıştır.</p>
<p>LWE Mobil Kule Projesi (LWE Mobile Tower Project)</p>	<p>Hindistan hükümeti tarafından 20 Ağustos 2014 tarihinde onaylanan bu plan sol aşırıktan etkilenen eyaletlerde mobil kulelerin inşa edilmesini amaçlamaktadır. Planın birinci aşamasında 2343 mobil kule tamamlanmış ve ikinci aşamada yapılması beklenen 2543 kulenin yapına başlanmıştır.</p>

Arzulanan Bölge (Aspirational District)	Buna göre İçişleri Bakanlığı sol aşırıktan etkilenen ve arzulanan 35 bölge programının izlemesini yapmakla görevlidir.
---	--

Tablo 15: Sol Aşırıktan Etkilenen Eyaletler İçin Önemli Girişimler

Kaynak: MHA, t.y.b; MHA, 2020: 12-14.

Hindistan merkezi hükümeti aşırı sol gruplarla mücadelesinde Kızıl Koridor olarak adlandırılan bölgelerdeki eyalet hükümetlerinin kapasitelerini artırmaya birincil öncelik vermektedir. Bu doğrultuda özel polis fonu teşviki ve kırsal bölgelerin ekonomik kalkınması için (Ogden, 2016: 119) uzun vadeli bir stratejiyi benimseyen Entegre Eylem Planı⁶⁵ 2010 yılından beri uygulanmaktadır. Bu eylem planı güvenlik, kalkınma, yerel toplulukların hak ve yetkilerinin güvence altına alınması, yönetim ve algı yönetiminin iyileştirilmesi alanlarında bütünsel bir faaliyetler dizisini kapsamaktadır. Bu bağlamda özellikle kalkınma alanında sol aşırıktan etkilenen 88 ilçede kamu altyapısı ve hizmetlerinde iyileştirmeler hedeflenmektedir (MHA, t.y.c). Bundan başka sol aşırıklı hareketlere karşı Hindistan İçişleri Bakanlığınca hazırlanan Ulusal Politika ve Eylem Planı (National Policy and Action Plan) (MHA, t.y.b), Entegre Eylem Planında olduğu gibi güvenlik, kalkınma, yerel toplulukların hak ve yetkilerinin güvence altına alınması, yönetim ve algı yönetiminin iyileştirilmesi konularına ilişkindir. Hindistan merkezi hükümetinin genel tavrının bir yansıması olarak eyalet hükümetlerine öncelik veren bu plan eyalet hükümetleri ve güvenlik güçleri gibi diğer paydaşlarla istişarelere dayanılarak hazırlanmıştır ve bu birimlerin uyması gereken bir talimatname halini almıştır (MHA, t.y.c).

Diğer yandan Hindistan yönetimi gerek askeri gerekse ekonomik yöntemlerle CPI (Maoist) gibi terör örgütleriyle mücadele etse de müzakere kapısını da açık bırakmaktadır. Bu doğrultuda Hindistan yönetimi sol kanat aşırılık yanlılarına şiddetten vazgeçmeleri ve sorunların müzakere edilmesi için çağrıda bulunmuştur. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere CPI (Maoist), iktidarı ele geçirmenin bir yolu olarak silahlı mücadeleye inandığı için bu teklifi reddetmiştir (MHA, t.y.b).

⁶⁵ Şu anda “LWE’den etkilenen bölgelere/ilçelere (districts) Ek Merkezi Yardım” (Additional Central Assistance to LWE affected districts) olarak adlandırılmaktadır.

CPI (Maoist) örgütü sol aşırılıktan kaynaklanan şiddetin yüzde 87'den fazlasından sorumlu olduğu bildirilmektedir (MHA, 2020: 11). 13 ve 14 numaralı tablolar incelendiğinde Naksalitlerin 2004 yılında CPI (Maoist) altında birleşmesinin ardından şiddet olaylarında ciddi bir artışın olduğu görülmektedir. 2011 yılı itibariyle ölen sivil sayısında bir düşüş eğiliminin olduğu görülse de toplum içerisinde güvensizlik hissini devam ettirecek seviyede eylemlerin yapılmaya devam ettiği açıktır. Benzer şekilde ekonomik altyapılara yönelik saldırılar 2010 yılından itibaren sürekli bir düşüş eğilimi göstermiştir. Hindistan yönetiminin 2000'li yıllarla birlikte Maocu grupları ciddi bir güvenlik sorunu olarak ele almasına kadar geçen sürede geniş bir hareket alanına sahip olan Maocuların şiddet eylemlerinin yüksek sayılarda seyretmesi normal gözükmemektedir. Benzer şekilde aşırı sol grupların bütünlükçü bir strateji ile ele alınması yönündeki irade ve bu irade merkezli stratejilerin sahada zemin bulmasına kadar geçen süreçte şiddet eylemlerinin devam ettiği yorumu yapılabilir. Ayrıca Maocuların saldırılarındaki düşüş eğiliminin olmasında, Hindistan yönetiminin 2009 yılında başlattığı ve medyada Yeşil Av Operasyonu (Operation Green Hunt) olarak bilinen "Naksalit Karşıtı Saldırı" operasyonunun oldukça etkili olduğunu ifade etmek gerekmektedir (Taşçı, 2019). Singh yönetiminin Kasım 2009'da Maoculara karşı başlattığı bu geniş çaplı askeri operasyona 100 binden fazla (Salva Judum) paramiliter ve hava kuvvetleri unsurları katılmıştır. Operasyon sırasında çatışmalar ve baskınlar neticesinde oluşan sivil kayıplar nedeniyle Hindistan yönetimi eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin 2012'de CRPF tarafından yapılan bir operasyonda 7'si çocuk 17 Adivasinin Maocu olduğu gerekçesiyle öldürüldükleri iddia edilmektedir. Konuyla ilgili yapılan soruşturmaya göre ölümlerin sebepsiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak hükümet failer hakkında işlem başlatmamıştır (EFSAS, 2019: 11).

Öte yandan 2011 (469 kişi) yılından sonra düşüş eğilimi gösteren ve 2021 yılında en düşük ölümün (97 kişi) gerçekleştiğini gösteren veriler ışığında, Hindistan yönetiminin politikaları sahada Maocuların hareket alanını daraltmaya ve güvenlik durumunu iyileştirmeye devam etmektedir. Maocu grupların eyaletler arası geçişlerde zorlandığı, birçok eyalette giderek savunma durumunda kaldığı ve bu doğrultuda devam edilirse örgütün bitirilmesi için uygun ortamın oluştuğu Hint makamlarınca ifade edilmektedir (MHA, 2020: 11; MHA, t.y.c). Bu bağlamda CPI (Maoist) örgütünün Hindistan yönetimini yıkma hedefinin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Fakat

Hindistan'ın en çok ihtiyaç duyduğu ve güvenlik algılamalarını derinden etkileyen kalkınma ve ulus inşası girişimlerini etkilemesi bakımından Maocuların hala bir engel ve önemli bir tehdit olduğu da açıktır.

Öte yandan bir diğer önemli husus olarak Naksalitlerin etkili olduğu Kızıl Koridorun bir ucu -Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerine açılan tek kapısı olan- Siliguri Koridorunda (Batı Bengal'de) bulunmaktadır. Siliguri Koridorunun bulunduğu Batı Bengal Naksalit hareketin hem çıkış yeridir hem de örgüt bu bölgede oldukça aktiftir. Bu nedenle Hindistan güvenlik algılamalarında CPI (Maoist) göz ardı edilebilecek bir konu değildir. Burada şuna da dikkat çekmek gerekmektedir ki güvenlik güçlerine olağanüstü yetkiler veren ve şu anda Cammu ve Keşmir ve bazı kuzeydoğu eyaletlerinde uygulanan AFSPA'yı Hindistan yönetiminin Kızıl Koridor üzerindeki eyaletlerde uygulamadığı görülmektedir. Sonuç olarak 2011 yılından bu yana Hindistan'ın Naksaitlere karşı verdiği mücadelede görece bir başarının olduğu söylenebilir. Ancak güvenlik durumundaki görece iyileşmeye rağmen Maocular dikkate değer bir tehdit olmaya devam etmektedir (Hooda, 2019: 20; Ogden, 2016: 119).

İç güvenlik sorunları temelinde ortaya çıkan tabloda CK'de ve Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinde faaliyet gösteren isyancı/terör örgütlerinin varlığı ve bu örgütlerin sınır aşan bağıntıları bölgesel düzeydeki politikaların önemini artırmaktadır. CK özelinde Pakistan ile bir uzlaşma ihtimalinin ve ortak mücadelenin söz konusu olması mümkün gözükmemektedir. Kuzeydoğu eyaletlerine dair mesele ele alındığında Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ortak politikaların yürütülmesi ve iş birliğinin artırılması kuzeydoğunun güvenliği için stratejik öneme sahiptir. İç güvenlik sorunlarının bölgesel düzeydeki etkilerine bakıldığı bir sonraki bölümde Hindistan'ın kuzeydoğuyu çevreleyen mezkûr aktörlerle ilişkilerinin bu zeminde ilerlediği görülecektir. Başka bir ifadeyle Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş kuzeydoğunun güvenliğinin bir parçası olarak görülmektedir.

3. BÖLÜM: ÜLKE İÇİ GÜVENLİK SORUNLARININ HİNDİSTAN'IN BÖLGESEL GÜVENLİK ALGILAMALARINA VE POLİTİKALARINA ETKİSİ

Hindistan'ın bölgesel ilişkilerindeki değişimi Soğuk Savaş süreci ve sonrası şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu değişim, komşularla ilişkileri ele almadaki yöntem bakımından olmuştur; ancak ana hedef bakımından, yani Hindistan'ın bölgesel hakimiyet kurma ve küresel güç (global power) olma arzusunda bir değişiklik olmamıştır (Lall, 2006: 425). Bu bağlamda Hint dış politikası Nehru döneminde idealizm, 1960'ların ortalarından 1980'lerin ortalarına kadar katı gerçekçilik (hard realism/realpolitik) ve 1980'lerin ikinci yarısından günümüzde kadar ekonomi odaklı pragmatizm şeklinde kabaca üç döneme ayrılabilir (Malone, 2011: 47).

Nehrucu idealizm çerçevesinde Hindistan Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısının etkilerinden kurtulmak ve bir üçüncü yol bulmak adına bağlantısızlık (non-alignment) politikasını tercih etmiş ve Bağlantısızlar Hareketinin öncülerinden olunmuştur. Bu politika açık bir şekilde bağımsızlığını yeni kazanmış bir aktörün yeniden dış güçlerin etki alanına girmek istememesinden kaynaklanmıştır. Fakat Hindistan bu idealist paradigmayı yakın çevresinde uygulamamıştır. Örneğin daha başlangıçta 1947 yılında Keşmir üzerine Pakistan ile yapılan savaş ve Butan (1949) ve Nepal (1950) ile yapılan antlaşmalar Hindistan'ın bu devletler üzerinde kurmak istediği nüfuzun bir göstergesi olmuştur. Başka bir ifadeyle Hindistan uluslararası sistemde bağlantısızlık politikasıyla otonomi ararken, diğer taraftan komşularını kendi etki alanında tutmak istemiştir.

Küresel siyasette bağlantısızlığın ahlaki ilkelerine vurgu yapılmaya devam edilse de 1950'lerin ikinci yarısından itibaren ve özellikle 1960'lara gelindiğinde jeopolitik güvenlik çevresinde yaşanan değişimler Hindistan'ın dış ve güvenlik paradigmasında değişimine yol açmıştır. Şöyle ki 1 Ekim 1949'da Mao önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması⁶⁶ ve Vietnam Savaşı ABD'de, Asya'da komünizmin yayılması endişesini doğurmuştur. Bu nedenle ABD öncülüğünde 8 Haziran 1954'te SEATO (South East Asia Treaty Organization) kurulmuştur. Güneydoğu Asya'nın komünizm tehlikesine karşı ortak savunması için kurulan bu örgüte Pakistan kurucu üye

---

⁶⁶ 1950'de Çin'in Tibet'i işgali Hindistan'ın yakın çevresi (Nepal) üzerinden kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.

olarak katılmıştır. Ardından yine ABD ile yakınlaşmanın bir sonucu olarak Pakistan 1955'te Bağdat Paktı'na (daha sonraki ismi CENTO) katılmıştır. Bu sayede Pakistan ABD'den silah ve ekonomik yardımlar almıştır. Sonuçta Soğuk Savaş şartları Güney Asya'ya taşınmıştır. Bunlardan önce Soğuk Savaş etkilerinden kurtulmak için bağlantısızlık politikasını benimseyen ve Pakistan ile (Keşmir meselesi nedeniyle) düşmanlık örüntüsü bulunan Hindistan doğal olarak bu durumu tehdit olarak algılamıştır. Söz konusu tehdit algılamasını artıran olaylar ise hemen 1960'ların başında yaşanmıştır. 1962'de Çin ve 1965'te (Keşmir meselesi nedeniyle) Pakistan ile yaşanan savaşlar Hindistan'ı iki kutuplu sistemde yaygın olarak görülen realist paradigmanın etkisine sokmuştur. Burada bir parantez açarsak Hindistan bağlantısızlık politikasını ve Bağlantısızlar Hareketini Soğuk Savaş'ın etkilerinin Hindistan'ın yakın çevresine nüfuz etmesini önlemek ve bloklar dışında kalarak kendi özerk davranışlarını sürdürmek için tercih ettiği söylenebilir. Böylelikle politikalarında özerkliğe sahip bir aktör olarak Hindistan Soğuk Savaş dinamiklerinden azade bir bölgede daha kolay bir şekilde nüfuz alanı kurmak istemiş olabilir.

Bu güvenlik algılaması ve realizme kayış 1966'da İndira Gandhi'nin (Nehru'nun kızı) başbakan olmasıyla özellikle 1970'lerde daha görünür hale gelmiştir. Ağustos 1970'te Gandhi'nin bir konuşması bağlantısızlıktan kopuşun ve realizm ile yüzleşmenin ifadesi olmuştur. Gandhi babasının bağlantısızlık (non-alignment) politikasını övmüş; ancak gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı sorunların yalnızca idealizm veya duygusallıkla değil aynı zamanda gerçekçi analizlerle ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (Malone, 2011: 49-50). Bu koşullar altında ortaya çıkan İndira Doktrini, bölge dışından Hindistan'ın yakın çevresine yapılacak nüfuz (penetration) girişimleri ya da müdahaleler Hindistan'ın güvenliğine karşı niyetler taşırırsa Hindistan'ın bu tehditleri bertaraf edeceğini ifade etmektedir. Bu güvenlik algılamasında açıkça askeri gücün ön plan tutulduğu ve bölgesel hassasiyetin yüksek olduğu görülmektedir. 1970'te ve 1987-90'da Sri Lanka operasyonları ve 1971'de Doğu Pakistan'ın bağımsızlığının sağlanması bu doktrinin bölgeye yansımalarıdır (Ogden, 2016: 131). Ayrıca 1975'te Sikkim'in Hindistan tarafından ilhakı bölgede Hindistan'ın etkisini gösteren bir başka vakadır. 1971'de Hint-Sovyet Antlaşması ve askeri güç temelindeki bu hegemonik tavır bağlantısızlık⁶⁷ politikasından kopuşu ve realizme geçişi açık şekilde göstermektedir.

---

⁶⁷ Zaten Bağlantısızlar Hareketi 1970'lerden itibaren işlevini yitirmeye başlamıştır.

Sonuç olarak Soğuk Savaş döneminde Hindistan GABGK'yi kendi nüfuz alanı olarak görmüş ve genel olarak askeri güç araçlarına ağırlık vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Hindistan'ın bölgesel hassasiyetleri benzer şekilde devam ederken bölgedeki konumunu korumak ve nüfuzunu devam ettirmek için askeri gücün yanında ekonomik gücü daha etkin şekilde kullanmaya başlamıştır. Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası dış politikasına geçmeden önce BGKT ışığında yakın çevresinin genel görüntüsünü anlatmak yerinde olacaktır.

Güney Asya'nın, Asya'nın en kırılgan devletlerinin bulunduğu coğrafya olması (Panda, 2014) nedeniyle Hindistan'ın güvenlik çevresi ciddi riskler taşımaktadır. Bu bağlamda bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki devletlerin güvenlik bakımından karşılıklı bağımlılığı oldukça yüksektir. Fund for Peace (2020) tarafından yayınlanan ve 179 devletin değerlendirildiği Kırılgan Devletler İndeksi (Fragile States Index/FSI) verilerine göre Hindistan'ın GABGK içerisindeki komşuları ve kompleksin izolatör devletleri (Afganistan ve Myanmar) kırılgan devletler olarak görülmektedir. GABGK içerisindeki komşularının oldukça istikrarsız devletler olması Hindistan'ın güvenlik çevresindeki kaygılarını arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kaygı nedeniyle Hindistan kuruluşundan itibaren özellikle küçük komşularına yönelik bölge dışından (örneğin küresel güçlerden) gelebilecek herhangi bir nüfuz girişimine ve müdahaleye karşı dikkatliken, Pakistan hususunda oldukça reaksiyoner bir tutum sergilemektedir. Bu bağlamda Hindistan söz konusu komşulara karşı askeri, ekonomik ve diplomatik anlamda müdahaleci bir tavır takınmaktadır (Ogden, 2016: 118). Yine komşularının yüksek ölçüde kırılgan devletler olması, bu devletlerin egemenliklerini sarsacak iç savaşlara meyilli olmalarına ve dolayısıyla ülke sınırları içerisinde kontrolü kaybetmelerine yol açabilmektedir (Şatana, 2014: 306). Bu açıdan Hindistan'ın güvenliği bakımından iki sorun meydana gelmektedir. Birincisi komşu devletteki otorite boşluğu, Hindistan karşıtı örgütlerin söz konusu devletin topraklarında sığınak bulabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Diğer sorun ise bu örgütlere karşı mücadelede komşu devletlerle iş birliği sağlamanın mümkün olamaması ya da oldukça zor olmasıdır. Öte yandan Hindistan Güney Asya ülkeleri ile kara sınırına sahip olan tek aktör olması nedeniyle bölgesel güvenlik kompleksi içerisinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu coğrafi konum bölgesel güvenlik kompleksindeki ülkelerin birbirileri ile temasını engellemektedir. Özellikle Nepal ve Butan karayla çevrili devletler olarak denize çıkışlarının tek yolu olan

Hindistan'a bağımlıdırlar (Ogden, 2016: 116). Ayrıca bu ülkelerin güvenlik kompleksi içerisinde yer alan diğer ülkelerle sınırı bulunmamaktadır.

Tezin kavramsal çerçevesinde anlatılanlar ışığında Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ve bu sorunların bölgesel yayılımı perspektifinden Hindistan'ın bölgesel algılamalarını ve politikalarını değerlendirmek mümkündür. Başka bir ifadeyle teori ve gerçeklik arasında ciddi bir uyum söz konusudur. Bu bağlamda BGKT'nin kavramları, analiz çerçevesi ve GABGK'ye dair iddiaları ve bu tezin argümanı çerçevesinde açıklamalar yapmak yerinde olacaktır. BGKT'ye göre bölgesel düzey güvenlik etkileşiminin (karşılıklı bağımlılığın) en yüksek olduğunu alandır. Ayrıca iç güvenlik alanına etki edebilecek en yakın ve muhtemel alan bölgesel güvenlik dinamikleridir. Bölgesel/dış etkilerin, bir ülke içi güvenlik sorununun şiddetinin artışı ve azalışı veya sorunun kontrol altında tutulması ile bağlantısı bulunmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003; Sahay, 2004; Lake ve Morgan, 1997: 5; Kurubaş, 2009: 46-49; Öztop vd., 2021: 107-108; Wæver, 1995: 48). Bu perspektiften bakıldığında Hindistan'ın içinde bulunduğu GABGK'nin böylesi bağlantıları yoğun şekilde içerdiği görülmektedir. Nitekim Güney Asya ülkelerinin etnik ve dini dinamiklerinin sınır ötesine yayılması; ülke içi/yerel ve bölgesel düzeylerin ana bağlantı noktası olarak görülmektedir (Buzan, 2011: 6). Güney Asya'da her bir devletin ayrılıkçı gruplardan kaynaklanan iç güvenlik sorunları bulunmaktadır. Ancak bu ülke içi sorunların çevreye yayılma potansiyeli her zaman göz önünde bulundurulmuş bir ihtimaldir. Bu bağlamda sınır aşan etnik milliyetçi ya da ayrılıkçı hareketler alt kıtadaki güvensizliğin temel kaynağı olmaktadır (Rosand vd., 2009: 5; Akhter, Islam ve Karim, 2015: 126). Hindistan'ın coğrafi olarak merkezde bulunması, bu yayılmaların da merkezinde yer almasına yol açmaktadır. Öte yandan bir devlet ve ulusu arasındaki uyumsuzluk ve devletin sınırlarının o devlette yaşayanların ulusal kimlikleriyle örtüşmemesi bölgesel çatışmaların kayda değer nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Miller, 2010: 74; ayrıca bkz. Miller, 2007). Ayrıca savaşların bölgesel temelli olduğuna dair iddialar düşünüldüğünde (Vasquez, 2009; Akdoğan, 2022: 16) ülke içi sorunlar ve bu sorunların bölgesel bağıntıları daha kayda değer bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle sınırın iki yakasında akrabaların olması (iyi çizilmemiş sınırlar) ve bu nedenle yaşanan yayılmalar komşu devletler arasında çatışma-savaş gibi ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Öyle ki bölgesel boyut kazanmış ülke içi güvenlik sorunları devletlerin hassas noktaları olarak görülmektedir ve

Akbar'ın ifadesiyle "içeriden kuşatılmışlık" algısını doğurabilmektedir. Ayrıca ülke içi güvenlik sorunlarının yayılma göstermesi/dış bağıntılara sahip olması, bu güvenlik sorunlarının şiddetinin artışı ve azalışı ile doğrudan etkilere sahip olabilmektedir (Akbar, 2003; Sahay, 2004).

Bu açıdan Hindistan bölgesel düzeyde komşuları ile pek çok sorun yaşamaktadır. Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş sınırları oldukça düzensiz ve kontrolü zor bir görüntü sergilemektedir. Daha da önemlisi bu sınırlar terörizmin, yasadışı göçün ve kaçakçılığın önemli nedenlerindedir. Ayrıca Pakistan ile yaşanan Keşmir sorunu Hindistan'ın bölgesel güvenlik kaygılarını arttırmaktadır. Bu nedenle Hindistan'ın kartografik kaygılarının yüksek olduğu, bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki komşuları konusunda oldukça hassas olduğu ve söz konusu coğrafyada Hindistan'ın adeta bir istikrarsızlık ve güvensizlik fobisine sahip olduğu söylenebilir (Ogden, 2016: 117). BGKT'nin güvenlik sorunlarının bölgesel yayılımı iddiaları ışığında Hindistan'ın büyüklüğü ve bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki coğrafi konumu düşünüldüğünde, GABGK'nin yalnızca Hindistan'ın komşu (bölgesel) devletler ile olan münasebetlerinden değil aynı zamanda onun iç güvenlik konuları tarafından da şekillendiği görülmektedir. Özellikle Keşmir sorunu Hindistan'ın iç güvenlik alanına etki ettiği kadar bölgesel kompleksin ana hattını oluşturan Hindistan-Pakistan rekabetinin de merkezi alanı olarak görülmektedir (Buzan ve Wæver, 2003: 107). 1990'larla birlikte özellikle BJP gibi Hindu milliyetçisi partilerin yükselişe geçmesiyle Hindular ve Müslümanlar arasındaki ülke içi gerilim artmıştır (Buzan ve Wæver, 2003: 107). Bu gerilimlerin bölgesel gerilimlere eşlik ettiği ve dahası ülke içi ve bölgesel düzeylerin iç içe geçtiği söylenebilir.

Böylesi bir güvenlik çevresinde 1990'lara gelindiğinde, Hindistan'ın bölgesel ilişkilerde bir paradigma değişikliğine gittiği görülmektedir. GABGK üzerindeki hakimiyetini sürdürürken tek yönlü şekilde yalnızca sert güç araçlarıyla değil aynı zamanda sorunların barışçıl/iş birliği odaklı yollarla çözülebileceği ve bu yolla bölgesel istikrarın sağlanabileceği yönünde bir güvenlik algısı yerleşmiştir. Bu zihniyet değişikliğinin sebebinin, Hindistan'ın Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte yeni uluslararası ortama uyum sağlama isteği olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere Soğuk Savaş ortamının en önemli göstergeleri konvansiyonel tehditler ve buna paralel olarak sert güç unsurlarını merkeze alan ittifak örüntüleri olmuştur. 1991'de Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası siyaset

ortamında; Hindistan en önemli destekçisini (SSCB) kaybetmiş, uluslararası güvenlik ortamında yeni tehditler ortaya çıkmış ve bu değişen ortama paralel olarak konvansiyonel güvenlik politikalarının göreceli olarak işlevsizleştiği kanısı oluşmuştur. Nitekim Hindistan'ın ülke içinde isyancı gruplar ve terör örgütleri ile yaşadığı sorunlar ve bu örgütlerin komşularıyla bağlantıları Hindistan için kayda değer problemlerdir. İşte böylesi bir yeni ortamda Hindistan ülke içi ve bölgesel güvenlik politikalarını tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

Hindistan dış ve güvenlik politikalarındaki paradigma değişiminin bir diğer yönü ekonomik hususlardır. Soğuk Savaş boyunca Hindistan'ın devlet yönetiminde dış bağımlılığı ve dış müdahaleyi önleme refleksinin oldukça yerleşmiş durumda olması onun ekonomi politikalarını da etkilemiştir. Ekonomik anlamda kendi kendine yeterliliği ifade eden ve bağımsızlığından 1991 yılına kadar uygulanan sosyalist swadeshi politikası çerçevesinde ekonomide devletin hakimiyeti esas alınmıştır. Böylesi içe dönük bir anlayış ve dış ticaretteki sınırlılık Hindistan'ın dış politikasına/güvenlik algılamasına ve politikalarına da yansımıştır. Yani ekonomik çıkarların korunmasını gerektirecek yaygın bir iş birliği ağının olmamasından (Shailo, 2024; Fiorito vd., 2024: 312) dolayı barışçıl araçlara başvurmak yerine sert güç unsurlarını tetikleyen bir ortam ortaya çıkmıştır. Ancak Hindistan'ın bu ekonomi politikasını sürdürmesinde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Hindistan'ın 1960'larda başlayan ekonomik kırılganlıkları 1990'lara gelindiğinde zirve noktasına ulaşmıştır. Öyle ki oldukça bilinen bir vaka olarak 1991'de Hindistan'ın yaşadığı döviz sorunu ve ödemeler dengesizliği, Hindistan'ın yeni bir ekonomi politikası ortaya koymasını zorunlu kılmıştır. P.V. Narasimha Rao hükümeti döneminde (1991'de) yayımlanan Yeni Endüstriyel Politika Belgesi çerçevesinde korumacı ve devlet merkezli swadeshi politikası terk edilerek Hindistan ekonomisi uluslararası piyasaya entegre olmuş, yani liberal ekonomi benimsenmiştir. Buna mukabil Hindistan güvenlik algısı ve paralel olarak dış ve güvenlik politikaları yöntem bakımından değişime uğramıştır. Liberal ekonominin beraberinde getirdiği uluslararası ticarete diğer aktörlerle oluşan etkileşim; yeni çıkar algılamalarını ve dolayısıyla bunları korumanın sert güç unsurlarından başka yeni yollarının aranmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle Güney Asya dışındaki diğer bölgelerle temasa geçmek isteyen Hindistan bunun için evvela kendi yakın çevresinin güvenliğini ve istikrarını sağlamaya karar vermiştir. Bu algının Hindistan güvenlik paradigmasına yansımaları Gujral Doktrininde kendisini göstermiştir.

Başbakan Inder Kumar Gujral⁶⁸ (Haziran 1996-Nisan 1998) tarafından ortaya konulan doktrinin amacı Güney Asya’da kendisine tehdit olabilecek ABD, Çin ve Pakistan’ın küçük komşulara nüfuzunu engellemeyi (Ogden, 2016: 132) ve bunun için söz konusu komşularla ilişkilerde iyi niyet ve cömertliği esas almaktadır. Bu doğrultuda Hindistan’ın ticari ilişkilerinde katı bir karşılıklılık talep etmeksizin (ki karşılıklılık mümkün değildi) küçük komşularıyla ilişkilerin sürdürülmesi öngörülmüştür (Mansingh, 2006: 253). Ayrıca Hindistan’ın daha önceki yıllarda oluşan müdahaleci imajını değiştirmek adına bu doktrin çerçevesinde başka devletlerin işlerine müdahale etmeme, toprak bütünlüğü ve egemenliğe saygı gösterme ve sorunların barışçıl yollarla çözülmesi temel alınmıştır. Burada devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ve egemenliğe saygı gösterme gibi referansların bulunması oldukça önemlidir. Bu önem, yalnızca uluslararası hukuk veya ahlaki değerler açısından değil aynı zamanda uzun vadede uygulanacak bir güvenlik stratejisinin sıçrama tahtası olarak görülebilir. Bu, tezin kuramsal çerçevesi (BGKT) ve ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel yayılımı çerçevesinde oluşturulan argümanı açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki Hindistan, ikinci bölümde de ele alındığı üzere, kendi toprak bütünlüğüne ve devlet egemenliğine karşı çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kalmış ve bu meydan okuyan aktörlerin sınır ötesi bağlantıları nedeniyle mücadele yürütmesi güçleşmiştir. İşte bu nedenle Hindistan bölgesel anlamda bir angajman oluşturarak ülke içi tehditlerin sınır ötesi bağıntısını ortadan kaldırmak adına böylesi bir ilke ortaya koymuştur. Ayrıca doktrine göre Pakistan ile sorunların çözülerek Hindistan’ın küresel meselelere odaklanması ve Asya-Pasifik’e açılması gerekmektedir (Ogden, 2016: 132; Mansingh, 2006: 589). Bunlar Hindistan’ın küresel düzeyde en azından Güney Asya dışında bazı bölgelerle temasa geçmesini ifade etmektedir. Böylesi istekleri olan bir devletin öncelikle iç ve bölgesel güvenlik ortamının tesisi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle yakın tehditlerin varlığı aktörün güç projeksiyonunu uzak alanlara yansıtmasını ve sosyoekonomik kalkınmasını engellemektedir. Bu nedenle Hint dış politikasında yakın çevresindeki güvenli ve istikrarlı ortamın varlığına özel bir ilgi duyulmaktadır (Menon, 2017b; Ladwig, 2010: 1169). Bu perspektiften Cammu ve Keşmir, kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar ve Naksalitler gibi ülke içi tehditlerin ve

---

⁶⁸ Diplomasi tecrübesine sahip olan Gujral gerçekten de sert güç dışındaki araçlara önem vermiştir. Bu doğrultuda çok taraflı diplomasiin en önemli alanları olan uluslararası örgütlerde aktifliğe vurgu yapmıştır. Güney Asya özelinde bunun en güzel örneği Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü’ne işlevsellik kazandırma gayretleri olmuştur (Mansingh, 2006: 253). Ayrıca Hindistan’ın küçük komşuları ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı BIMSTEC gibi platformlarda da aktif olduğu görülmektedir.

bunların bölgesel bağıntılarının Hindistan'ın küresel etkisini kısıtlaması tabii bir sonuçtur. Bunların yanında küresel güçlerin bu güvenlik açıklarından faydalanarak Hindistan aleyhine politikalar yürütmesi durumunda Hindistan'ın küresel politikalarını yürütebilmesi zorlaşacaktır.

Bu zorlukların farkında olarak 1990'lı yıllarda başlayan Hindistan dış ve güvenlik politikalarındaki değişim, 2000'li ve 2010'lu yıllarda devam etmiştir. Bu doğrultuda Hindistan komşu devletlerle iş birliği alanlarını geliştirmeye çalışmaktadır (Shailo, 2014: 174). Hindistan 2014 ve sonrasındaki BJP liderliğindeki Ulusal Demokratik İttifak (NDA) hükümetleri Hindistan'ın bölgesel hakimiyetini artırmaya çalışmıştır (Ogden, 2016: 133). Özellikle 2014'te Başbakan olan Narendra Modi'nin Önce Komşular Politikası yakın çevresinde iş birliği ortamını tesis etmeyi ve bölgede Hint etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda Hindistan küresel düzeyde liberal ve demokratik ilkelere vurgunun ve BM sistemi içinde hareket etmenin yanı sıra bölgesel düzeyde sert gücünü saklı tutarak iş birlikçi bir yöntem izlemektedir. Bölgesel düzeyde bu iş birlikçi ortam çeşitli askeri, ekonomik (kalkınma yardımları/kredileri vs.) ve diplomatik ilişkilerin tesisiyle oluşturulmaya çalışılmaktadır. Özellikle altyapıdan hidroelektriğe ve tarımdan sanayiye pek çok sektörü kapsayan kalkınma iş birliği, iç güvenlik sorunlarıyla bağıntısı bulunan Butan, Nepal ve Bangladeş ile ilişkilerde önemli bir yere sahiptir (MEA, 2013: iii). Gerçekten de bu politika doğrultusunda Pakistan hariç diğer komşularla kayda değer ilerlemelerin yaşandığı görülmektedir. Bu kapsamda küçük komşular üzerinde etkisini artıran Hindistan iç güvenlik sorunlarının bölgesel bağıntılarını ortadan kaldırmaya giderek yaklaşmaktadır.

Bu noktada Hindistan'ın komşuları ile iktisadi ilişkilerini arttırmaktaki amacının sadece ekonomik kalkınma ile ilgili olduğu/olabileceği ve güvenlik sorunlarının söz konusu ekonomik ilişkilerin önünde bir engel olmaması için ortadan kaldırılmaya çalışıldığı iddia edilebilir. Yani ekonomiden güvenliğe doğru bir bakış açısıyla Hindistan'ın ekonomik gelişimi için gerekli olan yatırımların ve ilişkilerin önünde güvenlik tehditleri engel olarak görülebilir. Elbette ki ekonomi ve güvenli bir çevre arasında mantıki ilişki bulunduğu açıktır ve söz konusu iddia bir ölçüde makul olabilir. Ancak çalışmanın ana argümanında belirtildiği üzere devletler öncelikle egemenliklerini korumaya çalışırlar ki egemen olmayan devletten söz edilemez. Bu bakış açısına göre Hindistan devletinin egemenliğini tehdit eden isyancı gruplara karşı ekonomik araçları kullanması daha

anlamli olabilir. Guvenlikten ekonomiye dogru bir bakis acisiyla bu tezde Hindistan'in komşularıyla iktisadi iliskileri, guvenlik tehditlerinin bölgesel bagintilarini ortadan kaldirmak icin bir arac olarak gorulmektedir.

Bu inceleme yapilirken Şu hususlara dikkat edilmektedir:

1. Devletlerarası iliskilerde Hindistan'in ulke icı guvenlik sorunlarini merkeze almak,
2. Bölgesel düzeyde oluşturulan iliskilerin ne tür bir örüntü (iş birliği-çatışma) ortaya çıkardığı,
3. Aktörler arasında (soruna bakış açısında) iş birliği örüntüsü varsa birincil ve ikincil ortak politikalara bakılmaktadır. Örneğin sınır aşan yasadışı faaliyetlere yönelik (askeri) politikalar birincil politikalarken, bu iş birliği ortamını tahkim eden diğer sektörler (ekonomik iş birliği gibi) ikincil politika alanını oluşturmaktadır. Ancak sorunun çözümü konusunda ortak bir irade olmayıp ve bundan dolayı düşmanlık örüntüsü varsa yalnızca çatışma dinamikleri ve süreci anlatılmaktadır. Zira çözüm için ortak iradenin olmaması ve iliskilerdeki çatışmacı doğa sorunu çözümsüzlüğe itmektedir.

Bu üç noktayı kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere Hindistan ve Myanmar gerek yönetim kültürleri gerekse kapasite bakımından oldukça farklı aktörlerdir. Hindistan'ın bir ulke icı guvenlik sorunu olarak kuzeydoğu eyaletlerindeki (özellikle Arunaçal Pradeş, Manipur, Mizoram) isyancı grupların sınır aşan faaliyetleri ve hedefleri bulunmaktadır. Bu çerçevede Myanmar oldukça merkezi bir alandadır ki söz konusu isyancı grupların Myanmar sınırları içerisinde hem üsleri hem de bu toprakların egemenliğine sahip olmak gibi hedefleri bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü hususunda Hindistan'ın Myanmar ile ortak çabaları bulunmaktadır ve bu çabaların daha sürekli ve vazgeçilmez olmasıyla Hindistan'ın Myanmar'da askeri ve ekonomik kalkınma yardımlarıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Myanmar özelinde görülen bu olay ve davranışların özellikle diğer küçük komşularla iliskilerde de geçerli olduğu görülmektedir. Fakat Pakistan ile yaşanan Keşmir sorununda ise iş birliği değil çatışma temelinde bir düşmanlık örüntüsünün hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle uyuşmazlık konusunda ortak çözüme yönelik politikalar yürütülememektedir.

3.1. Hindistan'ın Pakistan'a Yönelik Guvenlik Algılaması ve Politikaları

Tezin ikinci bölümünde Hindistan'ın icı guvenlik sorunu olarak Hindistan'ın etki sahasında kalan ve Keşmir'in (CK Prensliğinin) bir parçası olan CK ele alınmıştır. Bu

bölümde ise Hindistan'ın Pakistan ile ilişkileri ele alındığından Keşmir sorunu bölgesel düzeyde bir analizle ele alınacaktır. Başka bir ifadeyle Keşmir sorunu bölgesel bir sorun olarak anlatılacaktır. Bu sayede ülke içi düzey ve bölgesel/devletler arası düzey birbirinden ayrılırken iki düzey arasındaki bağıntılar da ortaya çıkmış olacaktır.

3.1.1. Bir Bölgesel Sorun Olarak Keşmir Meselesi

Keşmir sorunu modern uluslararası sistemin normlarını simgeleyen BMGK'de ele alınan ilk iki meseleden biridir⁶⁹ (Miş, 2010: 418). BMGK nezdinde çözüme⁷⁰ kavuşamayan sorun, Hindistan ve Pakistan'ın ikili ilişkilerine damgasını vurmuştur. Keşmir meselesi Hindistan ve Pakistan bölünmesinin tamamlanmamış kısmıdır ve bu nedenle iki nükleer güç arasındaki çatışmaların ve krizlerin merkezinde olmaya devam etmektedir (Çebi, 2018: 1; Hussain, 2009: 1009). Rusya-Japonya arasındaki Kuril Adaları sorunu; Çin ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki Spratlys Adaları sorunu; Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu gibi Keşmir meselesi Hindistan ve Pakistan ilişkilerinde o denli kritik durumdadır (Misra, 2001) ve hatta sonuçları bakımından daha fazlasını ifade etmektedir. İki aktör arasındaki ilişkilerde Keşmir sorununun merkeziliğine dikkat çeken ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'a göre iki devlet arasındaki ilişkilerde iyileşme Keşmir sorununun çözümüne bağlıdır (Ahmad, 2013: 99).

Bu durumda Hindistan ve Pakistan arasındaki en sorunlu konu olan Keşmir (Hamilton, 2019: 1), iki aktörün de güvenlik algılamalarını derinden etkilemiştir. Örneğin bu uyuşmazlık temelinde Hindistan'dan algıladığı (işgal dahil) tehditlerin, Pakistan'ın Soğuk Savaş'a girişinde etkili olduğu söylenebilir. Bu ve askeri algılamaların ağır bastığı güvenlik perspektifi Pakistan'ın askeri rejimler tarafından kontrol edilerek güvensiz devlet olarak anılmasına yol açmıştır. Hindistan'da ise bu rekabet zaman içerisinde ülke siyasetinde CK, Pencap ve kuzeydoğu gibi perifer (çevre) eyaletlerde otoriter yönetimi beraberinde getiren Hindu milliyetçiliğini (Hindu sağını) güçlendirmiştir (Talbot ve Singh, 2009: 175). Bu güvenlik algısının neticesinde iki devlet arasındaki ilişkilerin doğası çatışma merkezli bir yapıya bürünmüştür.

---

⁶⁹ Keşmir sorunu gibi eski ve çözüme kavuşamayan diğer sorunsu Filistin-İsrail meselesidir. Ayrıca Kıbrıs sorunu da BM tarafından çözüme kavuşturulamamıştır.

⁷⁰ 1947 yılından itibaren Keşmir sorununun çözümü için plebisit başta olmak üzere çeşitli öneriler/planlar sunulmuştur. Fakat hiçbirisi kabul görmemiş ve çözüm için ilerleme sağlanamamıştır (bkz. Yusuf ve Najam, 2009; Hussain, 2009).

Keşmir⁷¹ bölgesi Hindistan, Pakistan ve Çin arasında bölünmüştür ve beş idari bölgeden teşekkül etmektedir. Hindistan tarafında Cammu, Ladakh ve Keşmir Vadisi; Pakistan tarafında Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan (Kuzey Bölgeleri); Çin tarafında Aksai Çin ve Şaksgam Vadisi⁷² bulunmaktadır (Çebi, 2018: 2; bkz. Harita 5).

Öte yandan Keşmir meselesi bölgesel bir sorun olarak tanındığı için Keşmir, CK Prenslığı ve CK gibi ifadeler birbirine karışabilmektedir. Bu nedenle isimlerin neyi ifade ettiğini izah etmek iyi bir başlangıç noktası olacaktır.

1819'dan beri Sihlerin elinde olan Keşmir bölgesi, İngiltere ile yapılan savaş neticesinde 9 Mart 1846'da imzalanan Lahor Anlaşması ile İngiltere'ye bırakılmıştır. Bundan kısa süre sonra İngiltere, 16 Mart 1846'daki Amritsar Anlaşması ile 7 milyon 500 bin rupi karşılığında bu toprakların yönetimini Cammulu bir Hindu olan Gulab Singh'e devretmiştir (Toker, 2003a: 57-58). Müslüman çoğunluğa sahip Keşmir'de Hindu yönetimi bu şekilde başlamıştır. Bugün uluslararası toplumda Keşmir olarak bilinen ve tartışmalı olan bölge, 1846'da başlayan Dogra Hanedanının yönetimindeki Cammu ve Keşmir Prenslığı'nin ulaştığı sınırlardır. Yani Keşmir ve CK Prenslığı coğrafi anlamda aynı şeyleri ifade etmektedir. Bölgesel anlamda (Hindistan, Pakistan ve Çin arasında) ihtilafın bulunduğu coğrafi alana işaret etmektedir. Bu anlamdaki Keşmir coğrafi konumu sebebiyle "Asya'nın Kalbi" ve "Hint alt kıtasının tacı" isimleriyle de anılmaktadır (Toker, 2003b: 83). Coğrafi olarak Yüksek Himalayalar'da yer alan Keşmir kuzeybatıda Afganistan'a, kuzeyde Çin Orta Asya'sına, güneyde Hindistan'a, batıda Pakistan'a ve doğuda Tibet'e kadar uzanıyordu. Başka bir deyişle Keşmir denilen bölge İslam, Çin, Tibet ve Hint olmak üzere dört büyük medeniyete açılan kapı görevi görmüştür (Misra, 2001: 104). Bu coğrafi bölge İngiltere'nin 1947'de alt kıtadan ayrılışının ardından Hindistan, Pakistan ve Çin arasında üçe bölünmüştür. Uluslararası politika gündeminde sıkça duyulan Keşmir sorunu, çoğunlukla Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunlu alanlar olan "Hindistan kontrolündeki Cammu ve Keşmir" ve "Pakistan kontrolünde

---

⁷¹ Hindistan, Pakistan ve Çin arasında bölünmüş olan topraklar 1947 öncesinde bölgeyi yöneten ve son hanedan olan Dogra Hanedanlığı döneminde Cammu ve Keşmir Prenslığı adı altında bir bütün idi. Yani ismen Cammu ve Keşmir bölgesi olarak bilinmektedir. Fakat Hindistan kontrolünde bulunan bölgenin (Birlik Toprağı/Union Territory) isminin de Cammu ve Keşmir olması bazen karışıklıklara yol açmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Cammu ve Keşmir Prenslığı dönemindeki ve bugün üç devlet arasında dağılmış tarihi coğrafyayı tanımlamak için Keşmir ismi kullanılmaktadır.

⁷² Şaksgam Vadisi 1963 yılında Pakistan tarafından Çin'e verilmiştir. Hindistan Çin'in ne Aksai Çin'deki ne de Şaksgam Vadisi'ndeki egemenliğini tanımaktadır. Bu nedenle söz konusu topraklar iki ülke arasındaki ihtilafli bölgelerdir.

bulunan Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan” bölgelerini ifade etmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde Hindistan kontrolündeki CK analiz konusu olduğu için bu bölgeye (Keşmir Vadisi, Cammu, Ladakh) ait kısa bilgiler adı geçen bölümde verilmiştir. Burada Pakistan kontrolündeki topraklara dair kısa bilgiler verildikten sonra konunun detaylarına geçilecektir.

Harita 5: Pakistan, Hindistan ve Çin Arasında Bölünmüş Keşmir Haritası

Kaynak: University of Texas Libraries Map Collection, 2004.

3.1.1.1. Pakistan Kontrolündeki Keşmir: Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan

İç güvenlik bakımından Hindistan'ı en çok etkileyen ayrılıkçı/militan grupların merkez üsleri bu topraklarda bulunmaktadır. Bu nedenle söz konusu bölgelerden bahsetmek hem CK'nin güvenlik dinamiklerini hem de bölgesel düzeyi anlamak için faydalı olacaktır. Başka bir ifadeyle ülke içi düzeydeki CK'nin bölgesel düzeydeki bağıntılarını

belirleyebilmek için Azad Keşmir ve Gilgit-Baltistan bölgelerinden bahsetmek gerekmektedir.

Neredeyse tamamı (yüzde 99) Müslümanlardan oluşan Azad Keşmir'in nüfusu yaklaşık olarak 4 milyondur (BBC, t.y.). Söz konusu Müslümanlar genellikle Pencabi'dir ve Keşmir Vadisindekilerden kültürel olarak farklıdır. Keşmirce konuşanlar Neelam ve Leepa vadilerinde yoğunlaşmışlardır. Nüfusun daha yoğun olduğu güney kısmında Dogri ya da Pencabi dili konuşulmaktadır. Kuzey kesimlerdeki Müslümanlar ise Sünni ve Şii (Caferi ve İsmaili) mezheplerine mensuptur (Çebi, 2018: 5).

Gilgit-Baltistan'da (Kuzey Bölgelerinde) nüfusun çoğunluğu Müslümanlardan (yüzde 99) meydana gelmektedir (BBC, t.y.). Gilgit ve çevre vadilerde Şiiiler; Gilgit'in kuzeyi ve Ghizer bölgesinde İsmaililer yoğun şekilde bulunmaktadır. Sünniler ise güneybatıda Chila ve Astore'de çoğunluğu oluşturmaktadır. Bölgedeki Müslümanlar Keşmir Vadisi'ndeki Müslümanlardan çok farklıdır. Bölgenin batı kesimlerinde ise Tibet menşeli Budistler ve Müslümanlar yaşamaktadır (Çebi, 2018: 5).

3.1.2. Hindistan'ın Jeopolitik Kaygıları Perspektifinden Keşmir'in İlhak Girişiminin Tahlili

Keşmir çerçevesinde Hindistan'ın Pakistan'a yönelik güvenlik algılamasını ve politikalarını anlamlandırmak adına bölgenin Hindistan için ne ifade ettiğini ortaya koymak gerekmektedir. Bu bağlamda sorun, Hindistan'ın 1947'de Keşmir'i ilhak girişimiyle başladığı için Hindistan'ın Keşmir'i neden ilhak etmek istediğine odaklanmak yerinde olacaktır. Hindistan'ın Keşmir sorunu çerçevesindeki algılaması bu şekilde ortaya konulduktan sonra Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası ikili ilişkiler ele alınacaktır.

Bazı analizlere göre Hindistan'ın Keşmir'i ilhak etmesinin nedeni, Keşmir'in Hindistan'ın laik siyasetinin bir tamamlayıcısı olduğudur (Mustafa, 1972: 39, 40; Bayram, 2021: 222; Türk, 2013: 113-114; Wilhelm, 2010: ii-iii). Başka bir ifadeyle bölünmenin esası olan Müslüman ve Müslüman olmayan ayrımı doğrultusunda Hindistan, Müslüman olmayanların ve çoğunlukla Hinduların olduğu bir ülke haline gelmiştir. Bu bağlamda çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'in Hindistan'a katılması Hindistan'ın laik görüntüsünde tamamlayıcı unsur olacaktır. Halbuki bu iddiaların oldukça keyfi ve gerçeklikten uzak olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Çünkü bir

devletin laik olması için dini azınlıkların olması şart değildir. Ülkenin bütün halkı aynı etnik köken ve dinden olsa dahi devlet laik bir rejime sahip olabilir. Bununla bağlantılı olarak bir devletin laik gözükme için bir toprak parçasını alması ve/veya savaşa girmesi rasyonellikten uzak bir tercihtir. Öte yandan Keşmir'in ayrılmasını istemeyip; sekülerizminden dolayı Kongre Partisini en çok eleştiren ve CK üzerinde en çok baskıyı kuranlar Hindu milliyetçileri olmuştur. Son yıllarda Hindistan siyasetinin en güçlü partisi olarak ortaya çıkan Hindu milliyetçisi BJP'nin laik bir Hindistan istemediği ortadadır. Hal böyleyken Keşmir'i Hindistan'ın laik görünüşü için elde etme iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle Hindistan'ın Keşmir'i ilhak girişimini jeopolitik sebepler ve güvenlik kaygıları ile açıklamak yerinde olacaktır.

Hindistan'ın CK hakkındaki jeopolitik kaygılarının temellerinden birisi Hint alt kıtasının tarihte kuzeybatıdan istila edilmesidir ve ülkenin kuzeybatı hattının güvenliği için CK stratejik bir konumda bulunmaktadır (Bayram, 2021: 222). Keşmir'in bölgedeki askeri anlamda stratejik konumunu anlamak için İngiltere'nin taktiksel bakış açısı örnek verilebilir. Tarihte Rusya ve İngiltere'nin Asya topraklarındaki rekabeti Büyük Oyun olarak bilinmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusların güneye yönelen işgalleri neticesinde İran ve Afganistan çevresinde İngiltere ve Rusya arasında çekişmelere tanıklık edilmiştir (Karimov, 2021). İşte bu ortamda Cammu ve Keşmir Prensiği, Rusların genişlemesine engel olmak için İngilizlerin himayesinde bir tampon bölge olarak tasarlanmıştır. İran, Afganistan ve Tibet'e ilişkin 1907 İngiliz-Rus Sözleşmesi'ni (1907 Anglo-Russian Convention) takiben Rus tehditlerinin gerilemesinin ardından sonraki yıllarda bölge Çin genişlemesini engellemek ve İngiliz çıkarlarını korumak için işlevselleştirilmiştir (Adhikari ve Kamle, 2010: 65; Britannica t.y.d.). Bu açıdan Hindistan güvenlik algılamasında CK bir tampon bölge olarak görülebilir.

Bir diğer jeopolitik kaygı Hindistan'ın bağımsızlığı ile ortaya çıkan bölgesel yapıdan kaynaklanmıştır. 1947'deki bölünmenin ardından Hindistan Batı ve Doğu Pakistan arasında kalmıştır. Bu durum bir devlet (Pakistan) tarafından açılan iki cephe arasında kalmak demektir. Bu cephe durumu yalnızca karasal olarak değil deniz güvenliği bakımından da önemlidir. Batı ve Doğu Pakistan arasında kalmak, Hint Okyanusu bakımından önem arz eden Umman Denizi/Umman Körfezi ve Bengal Körfezi'nde de Hindistan'ın çevrelenmesi anlamına gelmektedir. Bu güvenlik kaygılarından dolayı Hindistan 1971'de Batı ve Doğu Pakistan'ın ayrılmasını ve bağımsız bir Bangladeş'in

kurulmasını sağlamıştır. Fakat bundan önce Keşmir ilhak edilerek Pakistan'a karşı jeostratejik açıdan önemli yeni bir cephe açılmak istenmiş olabilir.

Bağımsızlığın ardından diğer prensliklerin iltihakı konusunda da Hindistan'ın jeopolitik kaygılarla hareket ettiği görülmektedir. Örneğin Junagadh ve Haydarabad'ın Pakistan'a katılmasının engellenmesi⁷³ bu güvenlik perspektifinden analiz edilebilir. Hindistan, kendi ülke topraklarında Pakistan'ın bir ekslavının (exclave) olmasına müsaade etmemiştir. Bu iki prensliğin Hindistan'a katılmasına gerekçe olarak halkın bu yöndeki iradesi gösterilmektedir. Fakat Hindistan iddia edildiği üzere bu prenslikler konusunda halkın görüşünü dikkate almış olsaydı Keşmir'de de benzer bir tutum sergileyebilirdi. Bu bağlamda Junagadh ve Haydarabad prensliklerinin iltihakı konusunda da jeopolitik kaygıların ön planda olduğu söylenebilir. Benzer bir bakış açısıyla Keşmir'i ilhak girişimiyle Hindistan jeopolitik olarak iki şeyi hedeflemiş olabilir. Halihazırda hem doğuda hem batıda çevrelenmişken Keşmir'in Pakistan'a iltihakı, Hindistan'ın kuzeyden de çevrelenmesi anlamına gelecekti. Keşmir'e sahip olarak hem kuzeyden çevrelenmenin önüne geçilmiş olacak hem de Pakistan'ı kuzey-güney doğrultusunda tehdit edebilecek bir alana sahip olunacaktı⁷⁴.

Keşmir'in Hindistan tarafından ilhakına Pakistan perspektifinden bakıldığında resim daha da netleşmektedir. Tarihte ve özellikle İngiliz sömürge yönetimi sırasında Cammu ve Keşmir Prensiği iktisadi, toplumsal ve coğrafi olarak (Batı) Pakistan'la iç içe geçmiştir. Bu durum Keşmir ve Pakistan arasındaki ulaştırma/taşıma sistemlerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Keşmir'deki meyve-sebze pazarı Pakistan'daki Ravalpindi ve Sialkot ve Keşmir'in meşhur kerestelerinin pazarı ise yine Pakistan topraklarındaki Vezirabad ve Celum şehirleri olagelmıştır. Bu keresteler nehirler aracılığıyla yüzdürülerek söz konusu şehirlere doğal yollarla taşınıyordu. Ayrıca Pakistan ve Keşmir arasında üç doğal yol bulunmaktadır. Bu yollar Keşmir'in dünyaya açılan kapıları olmuştur. Hindistan ve Keşmir arasında ise Hindistan'ın ilhakına kadar herhangi bir yol bulunmuyordu (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 9). Zaten Hindistan'ın ilhakının

---

⁷³ Junagadh, Haydarabad ve Keşmir'in paylaşımı sorunu iki ülke arasındaki sorunların başlangıcını ifade ettiği için bir sonraki başlıkta ayrıca açıklanacaktır.

⁷⁴ Ayrıca o dönemlerde önemi fark edilmediyse de Hindistan Keşmir'in tamamına sahip olabilseydi, bölge üzerinden Orta Asya'ya da açılabilirdi. Günümüz Hint dış politikasında önemli bir yere sahip olan genişletilmiş komşuluk politikası çerçevesinde Orta Asya ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle böylesi bir bağlantı kurulabilseydi Hindistan enerji arz güvenliği konusunda ciddi atılımlar yapabilirdi.

ardından Keşmir'deki ekonomik sorunların yaşanmasında Pakistan-Keşmir arasındaki bağı kopması etkili olmuştur.

Öte yandan Pakistan perspektifinden Keşmir, ülkenin savunması bakımından da stratejik bir yer olarak görülmektedir. Pakistan savunması için önem atfedilen kuzeyden güneye doğru uzanan demiryoluna ve Lahor'dan Peşaver'e uzanan karayoluna önem atfedilmektedir. Pakistan'ın düşüncesine göre Keşmir bir bütün halinde Hindistan tarafından ilhak edilseydi bu hat mevzi dışı kalacaktı. Elbette ki bu durum Pakistan bağımsızlığı bakımından tehdit olarak görülmüştür (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 10). Bu bağlamda Keşmir'in, Pakistan için salt ulus inşası kaygılarından ibaret olmadığı; aynı zamanda ontolojik güvenlik kaygılarını da barındırdığı görülmektedir. Bu durumu Hindistan tarafı adına Şeyh Abdullah'ın 21 Ekim 1947'deki ve Pakistan adına ise Dışişleri Bakanı Muhammed Zaferullah Han'ın BMGK'de sözleri güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. "Cammu ve Keşmir Prenslüğünün işgal ettiği stratejik mevki dolayısı ile, Keşmir Hindistan'a ilhak olunursa, Pakistan tamamen çevrilmiş olacaktır." (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 10-11).

"... Şu halde, meseleye istediğiniz zaviyeden bakınız: Hindistan, Keşmir'in kendisine iltihakını icap ettirecek bir zaruret veya mecburiyet altında değildir. Hindistan sadece şansını deniyor. Eğer bu oyunda muvaffak olursa, Pakistan'ı ezip parçalayabilir; ve zaten bu oyuna girişmekteki gayesi de budur. Hindistan, ihtiyaçları bakımından hiçbir suretle Keşmir'e muhtaç değildir. Keşmir, Hint ekonomisine hiçbir şey kazandırmaz. Buna mukabil, bu, Pakistan için hayati bir meseledir. Keşmir Hindistan'a ilhak olunduğu takdirde Pakistan da aynı şekilde, ya Hindistan'ın hakimiyetinde onun peyki haline gelmeye, veya istiklâlini tamamen kaybederek ortadan yok olmağa mahkûmdur. İşte iki tarafın da durumu budur, düşünceleri ve gayeleri bunlardır." (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 11).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Keşmir'in Hindistan'ın elinde olması Pakistan'ın çevrelenmesi ve beka sorunu anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan Keşmir sorununu daha da karmaşıklaştıran ve Pakistan için beka sorunu haline getiren husus, konunun hidropolitik yönüdür. Keşmir'in Hindistan tarafından ele geçirilmesi durumunda Pakistan'ın su arzı bakımından ciddi sorunlarla karşı karşıya kalması endişesi bulunuyordu. İndus, Celum ve Çenab nehirleri Keşmir'den geçerek

Pakistan topraklarına ulaşmaktadır⁷⁵ (bkz.: Harita 6). Bu sular Pakistan'da yaklaşık 83 milyon dönümlük toprağı sulamaktadır (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliğı, 1952: 9). Başka bir ifadeyle Cammu ve Keşmir üzerinden Pakistan'a akan bu sular Pakistan nüfusunun yaklaşık dörtte üçünün geçimi için hayati öneme sahiptir (Hamilton, 2019: 1). Bu suların kesilmesiyle susuz kalacak olan topraklar Pakistan için büyük bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliğı, 1952: 9). Bu nedenle Keşmir Vadisi'ni kontrol eden Hindistan'ın Pakistan üzerinde baskı gücü oluşabilir (Mustafa, 1972: 39).

Pakistan'ın bu konuda endişelenmesini gerektirecek hadise bölünmenin hemen ardından gerçekleşmiştir. Hindistan Cammu ve Keşmir'i ele geçirdikten kısa süre sonra 1 Nisan 1948'de Ravi, Beas ve Satlec nehir sularını altı hafta kesmiştir. Pakistan sulama sistemlerinin, regülatörlerin ve kullanılan sermayenin faizini ve ayrıca alacağı suyun bedelini de ödedikten sonra su akışına müsaade edilmiştir. Aynı akıbetin İndus, Celum ve Çenab sularında da yaşanmasından korkulmuştur (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliğı, 1952: 10; Eryüksel, 2017: 49). Keşmir çatışmasının sıcak dönemlerinde böyle bir tehdidin yaşanması tabii olarak Pakistan güvenlik algulamalarında Keşmir'i farklı bir boyuta taşımıştır. Elbette ki Hindistan'ın da bu suları tehdit olarak kullanması Keşmir'i ilhak etmekle taşıdığı niyetler bakımından da ipucu vermektedir. Çünkü benzer bir akıbetin Keşmir'den Pakistan'a uzanan Celum, İndus ve Çenab suları için de yaşanma ihtimali bulunmaktadır (Eryüksel, 2017: 49). Suyun kesilmesinin yanında ihtimaller içinde barajlardan su salınarak Pakistan topraklarının su altına da bırakılması da bulunmaktadır (Hamilton, 2019: 2).

4 Mayıs 1948 tarihli Dominyonlar Arası Anlaşması (Inter-Dominion Accord) Celum ve Çenab sularını Pakistan'a ve Ravi, Beas ve Satlec sularını Hindistan'a vermiştir. Ayrıca Dünya Bankası üyelerince büyük oranda finansmanı sağlanan İndus Nehri üzerindeki Tarbela Barajı ve Celum Nehri üzerindeki Mangla Barajı gibi projeler anlaşma ile

---

⁷⁵ İndus Havzası İndus, Celum, Çenab (batı nehirleri) ve Sutlej, Beas Ravi (batı nehirleri) nehirlerinden oluşmaktadır (Bayram, 2019: 36). “İndus Nehri, Çin'in güneybatısındaki Tibet Özerk Bölgesi'nde doğar ve ihtilaflı Keşmir bölgesinden geçerek Pakistan'a akar ve Umman Denizi'ne dökülür. Çok sayıda kol, özellikle doğu Pencap Ovası'ndakiler - Celum, Çenab, Ravi, Beas ve Satlec nehirleri ile birleşir. İndus Nehri sistemi çok eski zamanlardan beri sulama için kullanılmaktadır. Modern sulama mühendisliği çalışmaları yaklaşık 1850'de başladı. Hindistan'daki İngiliz yönetimi döneminde büyük kanal sistemleri inşa edildi ve eski kanal sistemleri ve su baskını kanalları yeniden canlandırıldı ve modernize edildi... Bölünmenin ardından su sistemi, Hindistan'daki ana su akışını kontrol eden aparatlar (headworks) ve Pakistan'dan geçen kanallar ile ikiye ayrıldı.” (Bauer, 2024).

belirlenmiştir. Öte yandan anlaşma, uygulanmasıyla ilgili sorunları çözmeye çalışmak için her ülkeden bir komiser ile Daimi İndus Komisyonu (Permanent Indus Commission) oluşturulmasını içermektedir. Her ne kadar barışçıl bir çözüm yolu bulunsa da anlaşmazlıklar günümüzde de devam etmektedir. Örneğin anlaşmaya önemli bir meydan okuma olarak, Hindistan 2017’de Pakistan’ın itirazlarına rağmen CK’deki Kishanganga barajının inşasını tamamlamış ve Çenab Nehri üzerindeki Ratle hidroelektrik santrali üzerindeki çalışmalarına devam ettirmiştir (Bauer, 2024).

İndus sularının Hindistan ve özellikle Pakistan’ın su arzı güvenliği bakımından yerini tespit etmek önemlidir. Pakistan yıllık kişi başına 1.000 metreküpün altında suyla aşırı yüksek stresli (extremely high-stressed) ve Hindistan ise 1.700 metreküpün altında suyla yüksek stresli (high-stressed) ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır (Hamilton, 2019: 2). Hindistan için bu sayı 2003’te 1700 metreküptü ve hızlı bir değişim vuku bulmaktadır⁷⁶ (Wirsing, 2008: 232). İki ülke de su güvenliği bakımından tehdit altındadır. İndus Havzası ise 21,2 milyon hektar alanı kaplayan dünyanın en büyük sulama sistemidir ve Pakistan topraklarının yüzde 65’i İndus sularına bağımlıdır. Ayrıca Pakistan’ın su arzı ile ilgili alternatifleri bulunmazken; Hindistan daha fazla seçeneğe sahiptir (Hamilton, 2019: 2). Bu tabloda dünyada su kıtlığı bakımından en riskli ülkelere olan Pakistan (Wirsing, 2008: 232) için Keşmir meselesi hayati öneme sahiptir. Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir sorununun özellikle bu perspektiften ele alınması faydalı olmaktadır.

İndus suları üzerindeki bu anlaşmazlık Dünya Bankası’nın hakemliği ile uzlaşılacak İndus Suları Anlaşması (Indus Waters Treaty) ile çözülmüştür. Nehir sularının kullanımına ilişkin olarak her iki ülkenin hak ve yükümlülüklerini belirleyen (Bauer, 2024) 19 Eylül 1960 tarihli anlaşmaya göre İndus, Çenab ve Celum Pakistan’a; Beas, Ravi ve Satle Hindistan’a verilmiştir. Sorunun bu şekilde çözüldüğü düşünülse de İndus, Çenab ve Celum üzerinde uyuşmazlıklar yaşanmaktadır. Çünkü kaynak ülke olarak Hindistan’ın bu sular üzerindeki hidroelektrik baraj projeleri Pakistan tarafından anlaşmanın ihlali olarak görülmüştür (Hamilton, 2019: 1). Bu perspektiften Hindistan’ın hidropolitik anlamda Pakistan’a tehdidi söz konusudur.

---

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın raporuna göre Hindistan, 179 bin 799 hektarlık tarım araziye sahiptir ve toplam işgücünün yaklaşık yüzde 50’si tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımsal araziye duyulan ihtiyaç her geçen gün artarken Hindistan dünya tarımsal üretim sıralamasında Çin’in ardından ikinci sırada yer almaktadır (Türkoğlu Oğuz, 2018). Bu şartlar altında söz konusu arazilerin sulanması kayda değer önemdedir ve Hindistan’ın Pakistan’la ilişkiler dahil üzere su arzı konularında katı bir tutum sergilemesi beklenebilir.

Hizbul Mücahidin, Leşkeri Tayyibe ve Ceyş-i Muhammed gibi örgütlerin CK'de ve diğer Hindistan topraklarındaki eylemleri karşısında Hindistan yer yer bu su kartını kullanacağını ifade etmektedir⁷⁷. Bu bağlamda anlaşmadan vazgeçilmesinden de söz edilmektedir. Kasım 2016'da Leşker-i Tayyibe lideri Hafız Saeed'in Hindistan'ın su akışını kesmesi durumunda nehirden kan akacağını belirtmesi ve Modi'nin "kan ve su birlikte akamaz" demesi Keşmir, çatışma ve su hususlarının ne denli iç içe geçtiğini en iyi şekilde göstermektedir (Hamilton, 2019: 3). Günümüzde iki ülkenin artan nüfusları nedeniyle su sorununun Keşmir merkezli Hindistan-Pakistan ilişkilerinde etkili olduğu anlaşılmakta (Aljazeera, 2011) ve gelecekte de etkili olması kuvvetle muhtemeldir.

---

⁷⁷ CK'de aktif ve en etkili olan terör örgütleri Ceyş-i Muhammed, Hizbul Mücahidin, Harekatül Mücahidin ve Leşkeri Tayyibe'dir. Hindistan bu örgütlerin Pakistan yönetiminden destek aldıklarını ve Pakistan topraklarını sığınak olarak kullandıklarını ifade etmektedir (Kaura, 2020: 277-278). Bu nedenle özellikle bu örgütlerin üstlendiği saldırılar Hindistan-Pakistan gerilimini tırmandırmaktadır.

Harita 6: İndus Sularının Güzergahı

Kaynak: Geology.com, t.y.; Ministry of Defence of Pakistan, 2020.

3.1.3. Soğuk Savaş Döneminde Keşmir Sorunu Çerçevesinde Hindistan-Pakistan İlişkileri

Keşmir'in Hindistan güvenlik algılamasında ve Hindistan-Pakistan düşmanlık örüntüsünde neyi ifade ettiği (Keşmir'in neden önemli olduğu) yukarıda ifade edildikten sonra Soğuk Savaş döneminde ilişkilerin nasıl ilerlediğine geçilebilir. Hindistan'ın Keşmir'i ilhak etme girişiminin, taraflar arasında karşılıklı tehdit algılamasını ve sonuçta

bir düşmanlık örüntüsünü doğurduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Keşmir iki devletin egemenlik iddialarının çakıştığı bir bölgedir.

İkinci bölümde ifade edildiği üzere Keşmir meselesi CK'de bir iç güvenlik sorunu olarak Hindistan güvenlik algılamasında oldukça ciddi bir konumdadır. Bu güvenlik sorunu Pakistan ve Pakistan kontrolündeki Keşmir toprakları üzerinden sıklıkla bölgesel boyut kazanmıştır. Hatta ülke içi ve bölgesel düzeylerin iç içe geçtiği alan haline gelmiştir. İki aktör arasında düşmanlık örüntüsünü doğuran Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan ilişkilerini Soğuk Savaş şartlarında daha da gergin hale getirmiştir. Nitekim Soğuk Savaş şartlarını GABGK'ye taşıyan merkezi konu Keşmir meselesi olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş şartlarının getirdiği dama tahtası şeklindeki hizalanmalar (alignments) Hindistan ve Pakistan'ın davranışlarını etkilemiştir. Başka bir ifadeyle iki aktörün birbirlerine karşı tehdit algılamaları onların küresel boyuttaki (sistem düzeyindeki) ittifak tercihlerini belirlemiştir. Bu dönemde iki aktör arasında pekişen düşmanlık örüntüsü Soğuk Savaş sonrası dönemde de aktörlerin davranışlarında etkili olmuştur. Bu bağlamda günümüze kadar GABGK'nin iki kutuplu yapısının temel belirleyicisi Keşmir sorunu olmuştur. Keşmir sorununun bölgesel düzeydeki etkisi bu şekilde özetlenebilir.

Keşmir'in Hindistan ve Pakistan arasında bölgesel bir sorun olarak ortaya çıkışı⁷⁸, sömürge döneminde doğrudan İngilizlere bağlı olmayan bazı prensliklerin paylaşımına dayanmaktadır. 1947 tarihli Hindistan Bağımsızlık Yasası çerçevesinde Britanya Hindistan'ının toprakları büyük oranda Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki dominyon halinde bölünmüştür. İngiliz sömürge yönetiminin doğrudan yönetmediği yaklaşık 565 prensliğin bu iki dominyondan birisine katılmaları önerilmiştir (bkz.: Harita 7). Bu hususta iki kriter belirlenmiştir. İngilizlerin prensliklere sunduğu seçenek coğrafi yakınlık ve özellikle halkın tercihi/dini ölçülerinde Hindistan ya da Pakistan'a katılmaları yönünde olmuştur (Varshney, 1991: 1007). Ancak Haydarabad, Junagadh ve Keşmir'in iltihakları konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Açıkçası o dönem birisi coğrafya ve halk çoğunluğu açısından bu üç prensliğin iltihakı konusunda tahminde bulunsa Haydarabad ve Junagadh'ın Hindistan'a; Keşmir'in ise Pakistan'a katılacağı yönünde bir hükme varırdı. Ancak süreç bu şekilde işlememiştir.

---

⁷⁸ Bu bölümde 1947 tarihli bölünmeye dair verilen bilgiler ikinci bölümden farklıdır. İkinci bölümde Hindistan kontrolündeki CK'ye ve CK'nin iç dinamikleri bakımından bilgiler verilirken; tezin bu bölümünde CK ve Keşmir bölgelerinin Hindistan-Pakistan ilişkileri (bölgesel dinamikler) bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Harita 7: Bölünmenin Hemen Öncesinde Prenslıklar ve Diğer Siyasi Birimler

Kaynak: Behera, 2006: 5.

Bu üç prensliğin durumunu şu şekilde açıklayabiliriz. Müslüman yöneticilere ve ekseriyeti Hindu halka sahip olan Haydarabad ve Junagadh⁷⁹ Prenslıklarının yöneticileri Pakistan'a iltihak etmek istemişlerdir. Çoğunluğu Müslüman olan ve Hindu yöneticiye sahip olan CK Prenslığının mihracesi ise halkın isteğine aykırı şekilde Hindistan'a katılmak istemiştir (Varshney, 1991: 1007; Çebi, 2018: 11). Haydarabad Hindistan'ın bir askeri hareketiyle ve Junagadh da önce sınırlı askeri hareket ve ardından yapılan

⁷⁹ Bu noktada küçük bir prenslik olan Manavadar'a değinmekte fayda var. Junagadh'ın sınırında olan Manavadar da Pakistan'a iltihak etmek istemiştir (Malik ve Akhtar, 2021: 24). Lakin Hindistan, Junagadh'ın bir vasal toprağı olduğu gerekçesiyle bu devleti de askerî harekât ile bünyesine katmıştır.

referandum ile Hindistan'a katılmıştır (Bayram, 2021: 222; Malik ve Akhtar, 2021: 24). Esasen prensliklerin katılımı yönündeki ilkeler (coğrafi yakınlık ve halkın isteği) ile söz konusu katılımlar uyumludur. Hindistan da bu konularda mezkûr ilkeler çerçevesinde hareket ettiğini ifade etmiştir. Örneğin, 8 Mart 1948'de prensliklerin iltihakı konusunda Hindistan'ın görüşünü Gopalasvami Ayanger şu şekilde ifade etmiştir (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 12-13):

“Şüphesiz ki, devletin başında olmaları hasebi ile, Prenslerin bu iltihak meselesinde harekete geçmeleri lâzımdır. Eğer Prens ve halk, iltihak edecekleri dominyon üzerinde mutabık kalırlarsa, bu prens, o dominyona iltihak etmek üzere müracaat eder. Fakat, eğer Prensle halk bu meselede aynı fikirde olmazlarsa, o zaman halkın istediği olmalıdır. Bu böyle olunca, Prens (hükümdar) halkın verdiği kararı yerine getirmek üzere harekete geçmelidir. Bizim fikrimiz budur.”

10 Ağustos 1948'de Haydarabad konusunda Hindistan tarafından yayınlanan Beyaz Kitap'ta Hindistan görüşü şu şekildedir (Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, 1952: 13):

“Hint hükümeti tamamen, yabancı idarenin kalkması ile prensliklere tevcih edilen hürriyet ve haklar ne olursa olsun, bunların halkın fikrine dayanması; ve her Prenslikte, halkın bu hakkının yerine getirilmesi için lâzım gelen şartların temin edilmesi icap ettiği fikrindedir.”

Bütün bunların ışığında Haydarabad ve Junagadh'ın Hindistan'a iltihakı büyük bir sorun yaratmamış ve zaman içerisinde bu bölgelerin Hindistan Birliğine entegrasyonu sağlanmıştır. Ancak Keşmir'in paylaşımı günümüze kadar çözülememiş ve 1947'den beri Güney Asya çatışma dinamiklerinin merkezini oluşturan vaka haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle Keşmir meselesi GABGK'nin iki kutbu olan Hindistan ve Pakistan arasındaki düşmanlık örüntüsünün merkezi konusu haline gelmiştir.

1947 yılında halkın çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle Keşmir'de Pakistan'a katılmak yönünde bir irade söz konusuydu. Fakat esasen bağımsız olmayı isteyen Hindu Mihrace Hari Singh Keşmir halkının istekleri yönünde herhangi bir adım atmamıştır. Bunun üzerine 27 Ağustos'ta Punç Müslümanları ayaklanmış ve bu ayaklanma prensliğin ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır (Çebi, 2018: 11). Ancak halkın tepkisi artarak devam etmiş ve 24 Ekim'de Hayber, Veziristan ve Gilgit'ten kabileler Gulam

Abbas liderliğinde şu an Azad Keşmir⁸⁰ olarak bilinen bölgeyi ele geçirmişlerdir. Ardından Kuzey Bölgeleri kabileleri ve Azad Keşmir güçleri bir araya gelerek kendilerinden yardım talep eden vadideki (Keşmir Vadisi/CK) Keşmirli'lere yardım için Srinagar'a harekât başlatmıştır. Hari Singh Srinagar'dan Hindu nüfusun ağırlıkta olduğu Cammu'ya kaçmış ve Hindistan'dan yardım talep etmiştir. Hindistan bu yardımı Keşmir'in Hindistan'a iltihakı şartıyla kabul etmiştir. Söz konusu Katılım Anlaşması⁸¹ (Instrument of Accession) 26 Ekim'de imzalanmış ve 27 Ekim'de Hindistan ordusu havayoluyla Srinagar'a intikal etmiştir (Çebi, 2018: 12; Varshney, 1991: 1007; Rızvî, 2022: 326-327). Böylelikle taraflar arasında çatışmalar ve Keşmir üzerine yapılan ilk savaş başlamıştır.

Süreç bu şekilde devam ederken Hindistan 1 Ocak 1948'de konuyu BM Antlaşmasının 6. Bölümü kapsamında (BM Türkiye, t.y.) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) taşımıştır. Buradaki amaç Pakistan'ın ve dışarıdan gelen silahlı grupların işgali olduğu yönünde kararın çıkmasıdır. Ancak BMGK'den böylesi bir karar çıkmamıştır. BMGK 17 Ocak 1948 tarihli toplantısında çatışmaların durdurulması için gerekli tedbirlerin alınmasını ve 20 Ocak 1948 tarihli toplantısında ise bir komisyon kurulmasını ve sorunun plebisitle çözülmesini kararlaştırmıştır. 28 Nisan 1948'de BMGK'nin 47 nolu kararıyla Birleşmiş Milletler Hindistan ve Pakistan Komisyonu (United Nations Commission for India and Pakistan/UNCIP) kurulmuştur (United Nations Digital Library, 1948a, 1948b, 1948c). UNCIP ilk toplantısını yaptığı Haziran 1948'den Mart 1950'ye kadar varlığını sürdürmüştür (UN Archives and Records Management Section, t.y.).

Taraflar arasında 1 Ocak 1949'daki ateşkesin ardından Keşmir'in üçte biri Azad Keşmir ve Kuzey Bölgelerinden gelen birliklerin; Keşmir vadisi, Cammu ve Ladakh ise Hindistan hakimiyetinde kalmıştır. Bu ateşkes hattı (LoC) 1973'te biraz yenilenmiş ve günümüzde

---

⁸⁰ BM'nin ilgili komisyonu tarafından Azad Keşmir'in statüsü kabul edilse de Hindistan bu toprakları Pakistan işgali altındaki Keşmir olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Pakistan da Hindistan'ın Cammu ve Keşmir eyaletini Hindistan işgali altındaki topraklar olarak tanımlamaktadır (Rızvî, 2022: 327).

⁸¹ Hindistan Cammu ve Keşmir üzerindeki meşruiyetini bu katılım anlaşmasına dayandırmaktadır. Fakat bu belgenin gerçekten var olduğuna dair ciddi şüpheler bulunmaktadır.

“Hindistanlılar, Katılım Belgesinin 26 Ekim 1947'de Mihrace Hari Singh tarafından imzalandığını ve Mihrace'nin Hindistan'a katılmayı kabul ettiğini iddia ediyor. Ancak belgenin Mihrace tarafından imzalandığı konusunda ciddi şüpheler var. Uluslararası bir forumda Katılım Belgesinin tatmin edici hiçbir orijinali şimdiye kadar yayınlanmamıştır. Ayrıca belge Pakistan'a veya BM'ye de sunulmamıştır. 1995 yazında, Hint yetkililer orijinal belgenin kaybolduğunu veya çalındığını bildirdi. Bu, Mihrace'nin Katılım Belgesini gerçekten imzalayıp imzalamadığına dair daha fazla şüphe uyandırıyor.” (Mohiuddin, 1997: 76).

geçerliliğini sürdürmektedir (Varshney, 1991: 1007; Malik ve Akhtar, 2021: 26; Rızvî, 2022: 326-327; CIA, 2022). Hindistan bu şekilde günümüzde çokça anılan Keşmir'in bir parçası olan CK'de kendi nüfuz alanını oluşturmuştur⁸².

1949'daki ateşkese kadarki süreçte yaşananlar iki aktörün arasında cereyan etmiştir. BMGK'de⁸³ iki taraf isteklerine ulaşamadığı ve kendi nüfuz alanlarını elde ettikleri için bundan sonraki süreçte bölge dışı aktörlerle kurdukları iş birlikleri söz konusu olmuştur. Başka bir anlatımla Soğuk Savaş dinamikleri GABGK'de etkili olmaya başlamıştır. Bu kapsamda Pakistan'ın ABD ile kurduğu ilişkilerin bu süreci başlattığı söylenebilir.

Pakistan açısından bakıldığında BM nezdinde herhangi bir çözüme ulaşamadığı için Pakistan üçüncü aktörlerin meseleye dahil olmasına istekli olmuştur. Çünkü CK'de hakimiyet kurmak hem yerel aktörler hem de devletler arası düzey bakımından imkânsız bir hal almıştır. Öyle ki askeri kapasite bakımından Pakistan'ın, Hindistan'ın gerisinde olduğu açıktı ve yerel aktörler bakımından ise Keşmir halkını büyük oranda yönlendiren Şeyh Abdullah Hindistan'a yakın politika izlemiştir. O kadar ki BM'de Şeyh Abdullah Pakistan aleyhine beyanlarda bulunmuştur. Ortaya çıkan tabloda dengenin Pakistan aleyhine olduğu görülmektedir.

Bu şartlar altında Pakistan Hindistan'ı dengeleyebilmek adına ittifaklar (dış dengeleme) arayışına girmiştir. Esasen uluslararası sistemin yapısı bu ittifak arayışları için oldukça uygundu. Soğuk Savaş şartlarında kendi etki sahalarını genişletmeye çalışan ABD ve SSCB ittifak kurmak için en önemli aktörlerdi. Bu bağlamda Pakistan 1954'ten itibaren Bağdat Paktı ve SEATO aracılığıyla ABD'nin askeri desteğini almıştır⁸⁴ (Mermer, 2018: 161-162; Talbot ve Singh, 2009: 163; Arı, 1986: 78-80; Bhattacharya, 2018: 43). Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir çerçevesinde vücut bulan düşmanlık örüntüsü nedeniyle, Pakistan'ın ABD'den aldığı askeri destek Hindistan tarafında bir güvenlik ikilemi yaratmış ve bunu eylemler tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş

---

⁸² Hindistan'ın CK'yi kontrolü altına aldıktan sonra bu nüfuz alanındaki eylemleri (yani ülke içi düzeydeki eylemleri) ikinci bölümde anlatılmıştır.

⁸³ Soğuk Savaş şartlarının Güney Asya'da henüz etkili olmadığı dönemde (1948) Hindistan Keşmir konusunu BMGK'ye taşımamasının nedeni Pakistan'ı işgalci olarak tanımlatmak ve Keşmir'deki hakimiyetini uluslararası destekle meşrulaştırmaktır. Ancak BM nezdinde çıkan kararlar plebisit yapılarak Keşmir'in geleceğinin belirlenmesi yönünde olmuştur. Hindistan için bu ifade hedefe ulaşamamak anlamına gelmiştir. Bundan sonraki süreçte Hindistan BM kararlarına karşı olmadığını ifade ederken; öte yandan soruna uluslararası aktörlerin dahil olmasını engellemeye çalışmıştır. Önceki (ikinci) bölümde de ifade edildiği üzere CK'deki yerel aktörler üzerinden hakimiyetini meşrulaştırmaya çalışmıştır.

⁸⁴ 1958'de General Eyüp Han'ın gerçekleştirdiği askeri darbeye ortaya çıkan ve 1971'e kadar süren yönetim, askeri güvenlik algılamalarının Pakistan'da hâkim olmasına yol açmıştır (Talbot ve Singh, 2009: 164). Bu durum Pakistan'ın tehdit algılamalarını ve güvenlik davranışlarını elbette ki etkilemiştir.

içerisinde bağlantısızlık politikasını benimseyen Hindistan, SEATO'ya üye olunmasıyla Soğuk Savaş şartlarının Güney Asya'ya getirilmesinden endişe duymuştur. Bu bağlamda Nehru Pakistan Başbakanı Muhammed Ali Bogra'yı Pakistan'ın SEATO'ya üyeliğinin Hindistan'ın Keşmir'deki duruşunda değişikliğe yol açabileceği yönünde uyarmıştır. Gerçekten de ikinci bölümde ifade edildiği üzere Hindistan CK'yi Hindistan'a entegre etme konusunda daha istekli olmuştur (Talbot ve Singh, 2009: 164; Menon, 2017a: 196). Nihayetinde Pakistan'ın ABD'ye yakınlaşmasına karşı Hindistan SSCB'ye yakınlaşmıştır. Bundan başka Pakistan Çin'i de sorunun bir parçası haline getirip yanına çekmek ya da en azından negatif dengeleme yoluyla Hindistan'a bir rakip daha çıkarmak için; kendi kontrolünde bulunan Keşmir'in bir kısmını (yüzde yirmisini) Çin'e devretmiştir⁸⁵ (Mermer, 2018: 162). Görüldüğü üzere daha 1950'lerde bölgesel ve uluslararası sistemik dinamiklerin etkisiyle GABGK'de bir dama tahtası örüntüsü ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllara gelindiğinde Hindistan iki savaş yaşamıştır. Bunlardan ilki 1962 Hindistan-Çin savaşı ve diğeri 1965 Hindistan-Pakistan savaşıdır. Özellikle 1962 yılında Hindistan ve Çin arasında patlak veren ve Hindistan'ın büyük yenilgisiyle sonuçlanan savaş, 1950'lerde Hindistan-Pakistan güç dengesindeki Hindistan'ın üstün pozisyonunu kaybettiği algısını oluşturmuştur. 1962 savaşının ardından ABD ve İngiltere Hindistan ve Pakistan'a Keşmir sorununu ikili görüşmelerle çözmeleri yönünde baskı yapmıştır⁸⁶. Bu doğrultuda 1962-1963 arasında Hindistan, Pakistan, ABD ve İngiltere arasında bakanlıklar düzeyinde altı görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelerde herhangi bir sonuç elde edilememiş ve Pakistan sorunun çözümü noktasında Hindistan'ın istekli olmadığını düşünmüştür (Çebi, 2018: 22). Öyle ki bu süreçte Pakistan Çin ile bir sınır anlaşması imzalamış, resmi bağ kurmuş ve dahası Hindistan bu iki devlet arasında giderek gelişen ilişkilerin en önemli etkeni haline gelmiştir (Talbot ve Singh, 2009: 164; Menon, 2017a: 196). Hindistan'ın 1962 savaşının ardından yaşadığı düşünülen kapasite

---

⁸⁵ Bu konuda Pakistan ve Çin arasındaki müzakereler 1957 yılında başlayıp Mart 1963'te bitmiş ve söz konusu toprak parçası Çin'e devredilmiştir. Hindistan bu devri kabul etmemiş ve söz konusu alan hâlâ Çin ve Hindistan arasında anlaşmazlık konusudur (Mermer, 2018: 162).

⁸⁶ 1950'li yıllarda ve 1960'ların başında her ne kadar dış güçlerin etkisi hissedilse de Hindistan'ın Keşmir siyaseti büyük oranda etkilenmemiştir. Ancak 1962 yılında Hindistan-Çin savaşı bu seyri değiştirmiştir. 1962 savaşında Hindistan büyük bir yenilgi yaşamıştır. Savaşta oldukça çaresiz duruma düşen Hindistan ABD ve İngiltere'nin desteğini istemiştir. Bu nedenle ABD ve İngiltere'nin Hindistan üzerindeki etkisi artmıştır (Mermer, 2018: 162). Elbette ki bu durumun ABD ve İngiltere'nin Keşmir sorununa dahil olabilmelerinde etkisi olmuştur.

kaybına ve Hindistan'ın sorunu barışçıl yollarla çözmek istemediğine dair Pakistan'ın algılamasının 1965 Hindistan-Pakistan savaşına giden yolu açtı söylenebilir. Sonuçta 1965'te Keşmir Vadisini hedef alan Gibraltar Operasyonu başlatılmıştır. 15 gün süren çatışmaların ardından BM'nin kararıyla 23 Eylül 1965'te taraflar arasında ateşkes sağlanmış ve SSCB'nin arabuluculuğu ile 10 Ocak 1966'da Taşkent Deklarasyonu imzalanmıştır. Böylelikle savaştan önceki duruma (the status quo ante bellum) dönmüştür (Talbot ve Singh, 2009: 164; Hussain, 2009: 1013; Mermer, 2018: 164; Schofield, 2021: 111-112; Şahbaz, 2023: 189-190). 1965 savaşının sonucu ne olursa olsun Hindistan güvenlik algılamalarında Pakistan'ın kritik bir tehdit ve CK'nin ise bu tehdidin ülke içi güvenliğine nüfuz etme alanı olduğu hissi kuvvetlenmiştir. Başka bir ifadeyle ülke içi ve bölgesel düzey arasındaki etkileşime dair Hint güvenlik algılamasında Pakistan-CK bağıntısı kuvvetlenmiştir.

1965 savaşından sonra Keşmir sorununda 1971 savaşı bir diğer kırılma noktası olarak görülmektedir. Her ne kadar savaş Keşmir uyuşmazlığından kaynaklanmasa da sonuçları bakımından Keşmir konusunda etkileri olmuştur. 1971 savaşı Batı Pakistan ve Doğu Pakistan arasında patlak veren bir iç savaştır. Savaşa Hindistan'ın Doğu Pakistan'ın safında katılması⁸⁷ Batı Pakistan için büyük bir yenilgiyi beraberinde getirmiştir. 12 gün⁸⁸ süren savaşın sonunda 16 Aralık 1971'de Pakistan ordusu teslim olmuş ve Hindistan 93-94 bin Pakistan askerini esir almıştır (Talbot ve Singh, 2009: 165; Schofield, 2021: 117). Ek olarak Doğu Pakistan, Bangladeş ismiyle bağımsız bir devlet olmuş ve Hindistan (İndira Gandhi) ve Pakistan (Zülfikar Ali Butto) arasında 2 Temmuz 1972'de⁸⁹ Simla Anlaşması (Simla Agreement) imzalanmıştır. Anlaşmanın Cammu ve Keşmir'e ilişkin maddesi şu şekildedir:

“Cammu ve Keşmir'de, 17 Aralık 1971'deki ateşkesten kaynaklanan kontrol hattına, diğer tarafın kabul edilen pozisyonuna hâle gelmeksizin her iki tarafça saygı gösterilecektir. Taraflardan hiçbirisi, karşılıklı farklılıklara ve hukuki yorumlara bakılmaksızın, bunu tek taraflı olarak değiştirmeye çalışmayacaktır. Her iki taraf

---

⁸⁷ İndira Gandhi yönetimindeki Hindistan'ın savaşa dahil olmasının büyük oranda nedeninin (Doğu Pakistan'da) Bengalli milliyetçilere karşı alınan sert tedbirler neticesinde Doğu Pakistan'dan Batı Bengal'e (Hindistan) yaklaşık 10 milyonluk toplu bir göçün olduğu iddia edilmektedir (Talbot ve Singh, 2009: 165).

⁸⁸ 21 Aralık 1971'de 307 nolu karar (Resolution 307) uyarınca Güvenlik Konseyi tarafların Cammu ve Keşmir'deki ateşkes hattına çekilmeleri talep etmiştir (Security Council Report, 1971).

⁸⁹ 4 Ağustos 1972'de yürürlüğe girmiştir.

ayrıca bu Hattı ihlal edecek şekilde tehdit veya güç kullanmaktan kaçınmayı taahhüt eder.” (MEA, t.y.)

O döneme kadar Ateşkes Hattı (Ceasefire Line/CFL) olarak bilinen sınır Kontrol Hattı (Line of Control/LoC) olarak anılmaya başlanmıştır (Mermer, 2018: 166; Lamb, 1991: 297; Talbot ve Singh, 2009: 165; Mermer, 2018: 166). Zaman içerisinde bu hat, de facto (fiili) anlamda iki devlet arasında sınır haline gelmiştir (Dixit, 2002: 223). Bölgesel güvenlik açısından bakıldığında iki devlet de kuvvetlerini bu sınır boyunca yerleştirmiş (Çebi, 2018: 23) ve militan grupların sınır geçişleri Hindistan tehdit algılamaları bakımından önem arz etmiştir. Başka bir ifadeyle Hindistan açısından tehdidin (Pakistan ve militanların) engellenmesi için bu sınır stratejik hesaplamalarda yerini almıştır.

1971 savaşının sonuçlarının bölgesel (GABGK'deki) denge açısından önemi büyüktür. Pakistan'ın Doğu Pakistan'ı kaybetmesi onun 1947'den beri duyduğu güvenlik endişelerini yeniden alevlendirmiştir. Pakistan hem askeri hem hukuki anlamda Keşmir üzerinde güç kaybederken, Cammu ve Keşmirli ayrılıkçılar önemli bir müttefik kaybetmişlerdir. Dolayısıyla Hindistan'ın Cammu ve Keşmir üzerindeki hakimiyeti artmıştır⁹⁰. Hindistan bölgesel üstünlüğünü kanıtlarken, Pakistan ile ilişkilerindeki sorunları (Keşmir meselesini) ikili düzeye çekmesi (Malik ve Akhtar, 2021: 27) bu üstünlüğü pekiştirmiştir. Ayrıca Bangladeş'in bağımsızlığıyla din temelli ulus (iki ulus) fikri derin yara almış ve Batı ve Doğu Pakistan'ın ayrılması Hindistan'ın jeopolitik kaygılarının birisinden (doğudan ve batıdan Pakistan tarafından çevrelenmişlikten) kurtulmasına yol açmıştır (Talbot ve Singh, 2009: 165; Mermer, 2018: 208). Bir diğer nokta olarak 1965 savaşının ardından kronikleşen Pakistan tehdidi ve Keşmir sorunu 1971 savaşının ardından Hindistan güvenlik algısında bir başka boyut açmıştır. Öyle ki bu noktada gelebilecek herhangi bir tehdidi kesin bir şekilde kesmek adına Hindistan 1974'te ilk nükleer denemesini yapmıştır. Pakistan'ın hem CK üzerinde hem de bölgesel düzeyde yaşadığı gerilmenin ardından Hindistan'ın söz konusu nükleer bomba denemesi eklenince Pakistan daha derin bir güvensizlik duygusuna kapılmıştır (Malik ve Akhtar, 2021: 27). Bu nedenle takip eden yıllarda (70'ler ve 80'ler boyunca) Pakistan bölgede

---

⁹⁰ 1971'de aldığı ağır yenilgi ve siyasi kriz nedeniyle Pakistan Keşmir konusunda etkili olamamıştır. Pakistan'ın bu durumu ve uluslararası toplum nezdinde Keşmir'e olan ilginin azalması Hindistan'a Cammu ve Keşmir'deki politikalarında geniş bir hareket alanı açmıştır. Bu durum 1989'daki toplumsal ve ayrılıkçı hareketlere kadar devam etmiştir (Yusuf ve Najam, 2009: 1517). Açıkçası Hindistan'ın söz konusu geniş hareket alanından kaynaklı politikaları, ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkışına yol açan faktörlerin başında gelmektedir.

yeni dengeleyici araçların arayışına girişmiştir (Talbot ve Singh, 2009: 165; Mermer, 2018: 208-209).

Pakistan'ın Keşmir özelinde Hindistan'ı dengeleme uğraşları 1980'lerin sonlarında belirgin hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle Pakistan CK'de 1989'da patlak veren büyük isyan hareketlerine kadar Keşmir konusunda etkili olamamıştır. Bunun ülke içi, bölgesel ve küresel nedenleri bulunmaktadır. Bölgesel nedenler yukarıda anlatılmış olan 1971 savaşının sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Pakistan'da meydana gelen ülke içi değişimler ve küresel düzeyde yaşanan değişimler birbirleriyle paralellik arz etmektedir. 5 Temmuz 1977'de Genelkurmay Başkanı Ziyâülhak tarafından Zülfikar Ali Butto yönetime darbe yapılmış ve Pakistan'daki ikinci askeri yönetim dönemi başlamıştır. 16 Eylül'de devlet başkanlığı görevini üstlenen Ziyâülhak yönetimi⁹¹, Ziyâülhak'ın 1988'deki ölümüne kadar sürmüştür (Schofield, 2021: 127; Varshney, 1991: 1016-1017; Şahbaz, 2023: 203-205). Bu dönem Aralık 1979'da Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edildiği döneme denk gelmektedir. Soğuk Savaş şartlarında Afgan mücahitlerini desteklemek isteyen ABD için Pakistan stratejik bir konumdaydı. 1980'lerin başından itibaren Pakistan ABD'den 7 milyar dolar ekonomik ve askeri yardım almıştır (Talbot ve Singh, 2009: 166-167; Ganguly ve Pardesi, 2009: 10-11). Milyarlarca dolar para ve materyal desteği alan Pakistan on binlerce Afgan mücahide eğitim ve barınma alanı vermiştir (Wolpert, 2010: 56). Bu ortamda Pakistan iç siyasetindeki gelişmeler ABD-Pakistan-Afganistan üçgeninin daha da pekişmesine yol açmıştır. Şöyle ki Ziyâülhak yönetiminde ülke içinde İslamlaştırma (Islamisation) politikası izlenmiştir. Bu kapsamda birçok İslami yasa çıkarılmış, Federal Şeriat Mahkemesi kurulmuş ve Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle İslami ilimlerin gençler arasında okutulması yaygınlaştırılmıştır (Wolpert, 2010: 57; Şahbaz, 2023: 204). Bu bağlamda Pakistan'da cihat kültürünün yaygınlaştığı iddia edilmektedir⁹² (Talbot ve Singh, 2009: 167). 1980'lerde Afganistan

---

⁹¹ "17 Ağustos 1988'de şüpheli uçak kazasında öldü. Ziyâülhak, yönetiminin başlarında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine Afgan direnişine de destek vermiş, Pakistan topraklarında çok büyük sayıda Afganlı mültecinin yaşamasına imkân tanımıştır. Bu süreçte hem Amerika Birleşik Devletleri hem de İslâm ülkelerinin geniş desteğini almıştır." (Özcan, 2013: 500).

⁹² Önemli bir nokta olarak Pakistan'daki İslamlaştırma girişimleriyle 1980'lerde Hindistan'daki Hindu sağının yükselişi paralel seyretmiştir (Talbot ve Singh, 2009: 167). 1980'lerden itibaren Hindu sağı ve Hindu değerlerine atıf yapmak Hindistan siyasetinde artan bir eğilim olmuştur. Laik ideolojisiyle bilinen Kongre Partisi bile örtülü şekilde kendisine karşı yerel siyasi meydan okumaları savuşturmak için Hindu çoğulculuğuna yönelmiştir. Fakat bu eğilimler Hindistan siyasetinde BJP'nin yükselişinin en önemli amillerinden olmuştur. Buna paralel şekilde Hindu kimliği giderek Müslüman karşıtlığıyla iç içe geçmeye başlamıştır. 1980'lerdeki bu sürecin sonunda Ayodha'daki Babür Camii olayları yaşanmıştır (Bose ve Jalal,

savaşının (1979-89) getirmiş olduğu konjonktür Pakistan'ın batı cephesine odaklanmasına yol açmıştır⁹³ (Schofield, 2021: 127; Malik ve Akhtar, 2021: 28). Bunun yanı sıra 1971-1988 arasında Pakistan'ın Hindistan karşısındaki açık zayıflığı ve Afganistan Savaşı'ndan ötürü Keşmir'e yönelik uluslararası ilginin kaybı nedeniyle Keşmir sorunu küresel ve ikili ilişkilerin gündeminde neredeyse yer almamıştır (Yusuf ve Najam, 2009: 1517).

3.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Cammu ve Keşmir'de Hindistan-Pakistan Uyuşmazlığı

Soğuk Savaş döneminde Keşmir üzerinden gelişen Hindistan-Pakistan düşmanlık örüntüsü 1947, 1965 ve 1971 olmak üzere üç savaşa yol açmıştır. Yaklaşık kırk yıllık süreçte üç savaşın yaşanması iki aktörün birbirlerine karşı konumlarını güvensizlik ve çatışma üzerine oturtmuştur. Yukarıda ifade edildiği üzere Afganistan Savaşı, Pakistan'ın 1971 savaşında aldığı yenilgi ve iç politikadaki faktörler Pakistan'ın CK'ye yönelik davranışlarını sınırlandırmıştır. Fakat 1990'larla birlikte (Soğuk Savaş sonrası dönemde) Pakistan'ın CK'ye yönelik ilgisi artmıştır. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1989'da Afganistan Savaşı sona ermiştir. Böylelikle Pakistan ilgisini doğu sınırına yönlendirebilmiştir.
- CK'de Hindistan yönetimine karşı isyan dalgası başlamış ve Pakistan için nüfuz edilebilir bir alan oluşmuştur.
- Ziyâülhak'ın 1988'deki ölümünün ardından başlayan ikinci demokrasi döneminde (1988-1999) önceki dönemin etkileri devam etmiştir. Siyasi partilerin İslami kesimin oyunu almak için yarışması dolayısıyla Keşmir söylemi yeniden güçlü bir konum kazanmıştır. Ayrıca Pakistan ordusu savunma ve dış politikaya hâkim olmaya devam etmiştir (Talbot ve Singh, 2009: 167).
- Ziyâülhak yönetimi sırasında ABD ile gelişen ilişkiler ve askeri ve ekonomik yardımlar, 1971 savaşının yol açtığı kapasite kaybını gidermiş ve Pakistan için toparlanmayı sağlamıştır (Varshney, 1991: 1016-1017).

2004: 188). Böylelikle Keşmir sorunu çerçevesinde meydana gelen Müslüman-Hindu antagonizması için yeni bir kırılma ve ivmelenme görülmektedir.

⁹³ Pakistan'ın bıraktığı boşlukla birlikte, yani Hindistan güvenlik perspektifinden bölgesel tehdidin azalmasıyla, Hindistan ülke içi seviyede (CK'de) daha etkili hamleler yapabilmıştır (bkz. İkinci Bölüm).

- Afganistan Savaşı bölgede silahlara ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Keşmirli militanlar, Hindistan'ın paramiliter güçleriyle boy ölçüşmekle kalmamış, aynı zamanda Hint ordu konvoylarını sekiz ila on saat boyunca meydan çatışmalarına sokmuştur (Varshney, 1991: 1017). 1987 seçimlerinin ardından CK'de başlayan isyan dalgasında bu faktörün etkili olduğu düşünülebilir.

Genel olarak bu şekilde özetleyebileceğimiz bu tablo Keşmir sorunu ve Hindistan-Pakistan ilişkileri bakımından önemli bir kırılmayı işaret etmektedir. Bu tarihlere kadar Keşmir sorunu güvenlik perspektifinden daha çok bölgesel seviyede seyretmiştir. Fakat CK'de silahlı örgütlerin ve eylemlerin varlığı ülke içi seviyeyi de ön plana çıkarmış ve toplamda (bölgesel ve ülke içi düzeylerin bir araya gelmesi) Hindistan güvenlik algılamalarında CK yeni bir boyut kazanmıştır. Pakistan için kolaylaştırıcı bir unsur olarak içeride de aktörler bulunmaya başlanmıştır.

Wirsing'e göre Soğuk Savaş'ın bitişi Keşmir sorununun çözümüne yönelik imkân doğurmuştur. Ayrıca ona göre Keşmir sorunu ABD'nin Pakistan ve Hindistan ilişkilerinde (nükleer silahların yayılmasını önleme ve konvansiyonel silah ticareti gibi) merkezi konuma sahiptir (Hussain, 2009: 1015-1016). Her ne kadar Wirsing ikinci iddiasında haklı olsa da ilk iddiası doğru bir tespit gibi gözükmemektedir. Çünkü BGKT perspektifinden bakıldığında Soğuk Savaş'ın bölge üzerindeki bindirmesi (overlay) ortadan kalkmış ve bölgesel dinamikler daha da aktif/belirgin olmuştur. Bu nedenle egemenlik iddiaları çakışan ve aralarında düşmanlık örüntüsü bulunan aktörler (Hindistan ve Pakistan) arasında uzlaşmazlık ve çatışma alanının ortaya çıkması veya çatışma/kriz örüntüsünün artması daha muhtemel hale gelmiştir. Nitekim 1990'larda başlayan ayrılıkçı hareketler/militanlıklar ve Hindistan ve Pakistan arasındaki 1999 Kargil Savaşı bunun en açık misali olmuştur. Biraz daha açmak gerekirse 1989-2002 yılları arasındaki dönemde özellikle 1993'te CK'de şiddet olayları giderek tırmanmıştır. Hindistan içerisinde yükselen şiddet sarmalıyla birlikte bölgesel düzeyde Hindistan ve Pakistan ilişkilerinin de gerildiği görülmüştür. Özellikle iki aktör arasındaki 1999, 2001 ve 2002'deki krizler nükleer silahların kullanılması endişelerini doğurmuştur (Yusuf ve Najam, 2009: 1518). Bu noktada nükleer silahlar konusuna bir parantez açarsak Vajpayee liderliğindeki BJP yönetimi⁹⁴ (NDA koalisyonu) altında Mayıs 1998'de beş nükleer silah testi yapılmış ve

---

⁹⁴ 1998-2004 yılları arasındaki BJP iktidarında Pakistan'a yönelik dış ve güvenlik politikalarının çatışmacı bir eğilim gösterdiği görülmektedir.

ilk defa dünyaya duyurulmuştur⁹⁵. Nükleer patlama Pakistan sınırındaki Rajasthan eyaletinin Pokhran şehrinde gerçekleştirilmiştir (Stein, 2015: 437). Bu testleri kendisine tehdit olarak algılayan Pakistan, bu testlere nükleer patlama testi yaparak cevap vermiştir. Uluslararası toplumda Keşmir üzerinde hasımlığı tescilli olan iki devlet eleştirilmiş ve diyalog kurmaları yönünde telkin yapılmıştır (Britannica, t.y.a.; Britannica, t.y.b.). ABD Başkanı Clinton'ın deyimiyle bölge bir nükleer parlama noktası (nuclear flashpoint) haline gelmiştir (Malik ve Akhtar, 2021: 28).

Taraflar arasında açık çatışma/düşmanlık dinamiklerine rağmen 1990'ların sonlarına doğru Hindistan ve Pakistan arasında yakınlaşma sinyalleri verilmiştir. Pakistan Başbakanı Muhammed Navaz Şerif'in daveti üzerine Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee 20-21 Şubat 1999 tarihlerinde Pakistan'ı ziyaret etmiştir. Liderlerin görüşmeleri sırasında ikili ilişkiler, SAARC kapsamında bölgesel iş birliği ve bir dizi uluslararası konu ele alınmıştır. İki liderin buluşmasının ardından iki devlet arasında barışı ve istikrarı vurgulayan Lahor Deklarasyonu yayınlanmıştır. Buna göre Keşmir dahil iki devlet arasındaki sorunların çözülmesi, içişlerine karışılmaması, diyalog sürecinin yoğunlaştırılması, nükleer silahların kazara kullanımını önlemek ve nükleer ve konvansiyonel çatışmaları önlemek adına güven artırıcı tedbirlerin alınması gibi konulara dikkat çekilmiştir (Hussain, 2009: 1020-1021).

Her ne kadar böylesi barış ve iş birliği yönünde adımlar atılsa da gerilimi tırmandıran adımların atılması uzun sürmemiştir. Zira Hindistan Kontrol Hattını geçen militanlara karşı hava yoluyla askeri intikal yapmış ve Mayıs 1999'da Kargil Tepelerinde (şu anki Ladakh BT sınırları içinde) çatışma çıkmıştır. Pakistan, özgürlük savaşçısı olarak nitelendirdiği militanlara sadece siyasi destek verdiğini ifade etmiştir. Pakistan Başbakanı Navaz Şerif 4 Temmuz 1999'da Clinton ile bir görüşme yaparak çatışmaların sonlandırılmasını istemiştir. Hindistan'ın ilerlemesi ve uluslararası baskı neticesinde Pakistan, birliklerini kontrol hattının gerisine çekmeyi kabul etmiş ve sorun bu şekilde aşılmıştır. Fakat çatışmanın nükleer bir felaketle sonuçlanma ihtimali Keşmir sorununu dünya kamuoyuna tekrar taşımıştır (Mermer, 2018: 215; Britannica, t.y.b.; Talbot ve Singh, 2009: 169).

---

⁹⁵ Hindistan ilk nükleer silah testini 1974'te yapmış ve bu yöndeki çalışmalarını Mayıs 1998'e kadar gizli olarak sürdürmüştür (Britannica, t.y.b.).

Kargil yenilgisinin ardından Ekim 1999 Şerif yönetimden indirilmiş ve Pakistan'ın üçüncü askeri yönetim dönemi General Pervez Müşerref'in yönetime gelmesiyle başlamıştır (Talbot ve Singh, 2009: 169). Sonuçta şubat ayında ilan edilen Lahor Deklarasyonu'ndaki iyi niyet beyanları 1999 Kargil Savaşı'yla kâğıt üzerinde kalmıştır. 1990'lardaki isyan dalgası nedeniyle Pakistan'ın asimetrik savaş imkanlarını kullanmak için avantajlı konumda olduğu düşüncesi Pakistan'ın Kargil Savaşı'na girişmesinde etkili olmuştur. Her ne kadar Pakistan savaşı kaybetmiş olsa da CK'deki militan gruplar nüfuz edilebilir ve stratejik anlamda kullanılabilir bir alan olarak kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda CK'nin yine ülke içi ve bölgesel düzeylerin bağıntılı alanı olduğu ve Hindistan bölgesel güvenlik algılaması ve politikalarını etkilediği görülmektedir. Ayrıca Keşmir nedeniyle taraflar arasındaki kökleşmiş düşmanlık örüntüsünün ve GABGK'nin (bölgesel) güvenlik dinamiklerinin; aktörlerin iş birliği yönündeki adımlarını engellediği açıktır.

1990'lı yıllar isyan hareketleri ve nükleer savaş riskiyle bir kırılmayı işaret ederken 2000'li yıllar bir başka kırılmayı ifade etmektedir. ABD İkiz Kulelerine yapılan 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından CK'de güçlenen militan grupların varlığı ve eylemleri Pakistan için birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. CK'de aktif ve en etkili olan terör örgütleri Ceyş-i Muhammed, Hizbul Mücahidin, Harekatül Mücahidin ve Leşkeri Tayyibe'dir. Hindistan bu örgütlerin Pakistan yönetiminden destek aldıklarını ve Pakistan topraklarını sığınak olarak kullandıklarını ifade etmektedir (Kaura, 2020: 277-278). Bu nedenle özellikle bu örgütlerin üstlendiği saldırılar Hindistan-Pakistan gerilimini tırmandırmaktadır. Bu açıdan Hindistan 11 Eylül saldırılarının ardından CK'deki Müslüman ayrılıkçıların eylemlerini sınır ötesi terörizm olarak nitelendirmiş ve uluslararası toplum nezdinde söz konusu hareketlerin etkisini azaltmaya çalışmıştır (Malik ve Akhtar, 2021: 28). Bu sayede Hindistan'ın CK'de insan hakları ihlalleri işlediği yönünde Pakistan'ın uluslararası topluma sunduğu tezler etkisizleştirilmek istenirken; yine Pakistan'ın yürütebileceği bir asimetrik savaşın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle Hindistan negatif dengeleme⁹⁶ yoluyla Pakistan'ın uluslararası toplumda

---

⁹⁶ Uluslararası İlişkiler disiplinde dengeleme kavramına sıkça atıf yapılmaktadır. Aktörlerin bir tehdidi/gücü dengelemek için tercih edebileceği bazı dengeleme türleri bulunmaktadır. Dış dengeleme, iç dengeleme, pozitif dengeleme ve negatif dengeleme bunlardan bazılarıdır. Dış dengeleme genel olarak ittifak örüntüsü olarak icra edilmektedir. Devletin bir tehdide karşı başka devletin/devletlerin kapasitesine dayanarak yaptığı dengeleme türü dış dengelemedir. İç dengeleme ise bunun tersi şekilde kendi kapasitesine dayanarak yapılan dengeleme türüdür (Waltz, 1979: 168; Balcı, 2023: 70). Bu bağlamda iç ve dış

destek almasının önüne geçmeye çalışmıştır. Böylece Pakistan'ın CK'de faaliyet gösteren ayrılıkçı gruplara desteği kesilerek ülke içi ve bölgesel düzeydeki bağıntının ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

11 Eylül saldırılarının kısa süre ardından Hindistan'da vuku bulan iki terör eylemi Hindistan'ın terörizmle mücadele kartını kullanması için uygun ortamı sağlamış ve Hindistan-Pakistan arasında savaşın eşiğine gelinmiştir. Nitekim 10 Ekim (Keşmir Meclisi) ve 13 Aralık (Hindistan Meclisi) tarihlerinde gerçekleşen terör saldırılarının (Schofield, 2021: 236) ardından Hindistan, Pakistan'ın terör örgütlerine destek vermesi konusunda baskılarını artırmaya başlamıştır. Uluslararası sistemde oldukça hassas hale gelen terörizm olgusu Pakistan'a karşı oldukça önemli bir referans nesnesi haline gelmiştir.

13 Aralık 2001'deki terör saldırısının ardından Hindistan; ISI ve teröristler arasında bağlantıların olduğunu ve saldırıyı Ceyş-i Muhammed ve Leşker-i Tayyibe örgütlerinin düzenlediğini iddia etmiştir. Ayrıca Hindistan, ordusunu en üst düzeyde teyakkuza geçirmiş, Pakistan sınırına ve LoC'a asker yığmış ve Pakistan ile hava ve kara bağlantısını kesmiştir. Pakistan'ın saldırının sorumlularına karşı harekete geçmesi ve sınırdan sızmaları önlemesi istenmiştir. Pakistan da ordusunu en üst düzeyde alarma geçirmiş ve sınıra asker yığmıştır (Ahmad, 2013: 94; Kaura, 2020: 278).

Patlamalara ilişkin Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee 20 Aralık 2001'de yaptığı açıklamada 13 Aralık saldırısından sorumlu olan terör örgütlerine karşı önlem alması için görüşmeler yapıldığını ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle aslında Pakistan ve terör örgütleri arasındaki bağlantıya dikkat çekilerek, teröre karşı savaş söyleminin hâkim olduğu dönemde, Pakistan'ın terörle iltisaklı bir devlet olduğu ve CK konusunda Hindistan tezlerinin haklılığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu adımlar atılmazsa askeri seçeneğin de masada olacağını ifade etmiştir (Dugger, 2001).

Her ne kadar bu askeri müdahale düşük olasılık veya sınırlı seviyede olabilecek olsa da bu söylemin; Hindistan'ın gerektiğinde kendi teröre karşı savaşını yürütebileceği

---

dengeleme türleri devletlerin kendi kapasitelerini artırmalarına yöneliktir. Bunlardan farklı olarak negatif dengeleme ise rakibin/tehdidin kapasitesini zayıflatmaya yönelik bir dengeleme türüdür. Örneğin düşmanca bir ittifakın oluşumunu engelleme veya karşıt bir ittifakı sona erdirmeye girişimleri negatif dengelemedir. Negatif dengeleme hem askeri hem de askeri olmayan (ekonomik, diplomatik vs.) araçlarla yapılabilmektedir. Bu yönüyle eksiltici bir anlam taşıyan negatif dengelemenin tersi olan ve aktörün kendi kapasitesini artırıcı eylemler ise pozitif dengeleme olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda iç ve dış etkenlerle kapasite artırıcı girişimler pozitif dengeleme girişimleridir (Özlük, 2017: 234-235; Steff ve Khoo, 2014: 227-228; Balcı, 2023: 70).

manasına geldiği söylenebilir. Elbette ki ortak tehdit terör olunca müttefiklerin bulunması da oldukça kolay olacaktır. Nitekim Amerikalı diplomatlar saldırıdan sorumlu tutulan iki militan grubun dizginlemesi için Pervez Müşerref üzerindeki baskıyı artırmıştır (Schofield, 2021: 235). Buna paralel olarak daha önce İslamcı gruplarla yakın ilişkileri bulunan Müşerref söz konusu gruplarla arasına mesafe koymaya başlamıştır. Müşerref, Parlamento'ya yapılan saldırıyı kınamış, ancak sözcüsü bunun Pakistan'ı itibarsızlaştırmaya çalışan Hint güçleri tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğini öne sürmüştür. (New York Times, 2001). Sonuçta başka bir seçeneği olmayan Pakistan, Ceyş-i Muhammed ve Leşker-i Tayyibe örgütlerinin liderlerini yakalamıştır. Bununla birlikte iki devlet arasında buzları eriten ABD'nin telkinleri ve Müşerref'in şahsi girişimleri olmuştur. Üzerinde oluşan baskının yanı sıra Müşerref'in bu tavrının altında yatan bir diğer neden Afgan ve Keşmirli militanların Müşerref'e yönelik suikast girişimleri olmuştur. Bu durum Pakistan'da ordu-militan bağının yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır (Talbot ve Singh, 2009: 170). Ayrıca bir diğer neden olarak Hindistan ABD'nin teröre karşı savaşını kendi çıkarları için araçsallaştırırken; Müşerref bunun bilincinde olarak hem Pakistan'ı hem de Keşmir meselesini terörizm etiketinden uzaklaştırmaya çalışmıştır. 2001'deki krizin ardından Hindistan sınırda askeri ağırlığını devam ettirmiştir. 2001'deki krizin etkileri sürerken 14 Mayıs 2002'de Cammu Kalukuk'ta Hindistan ordu kampı dinlenme tesisine ve bir otobüse terör saldırısı olmuştur. Bunun üzerine Hindistan Pakistan büyükelçisini sınır dışı etmiş ve ordusunu saldırı pozisyonuna geçirmiştir. ABD'nin girişimleriyle gerginlik azalsa da 2003 baharına kadar sürmüştür (Ahmad, 2013: 95-96).

2003 yılında gerginliği azaltıcı söylemler yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Nisan 2003'te Hindistan Başbakanı Vajpayee Srinagar'da halka seslendiği konuşmasında⁹⁷ Pakistan ile dostluk istediklerini; ancak her iki tarafın da olumlu davranışlarda bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuşmanın karşılığı Pakistan Enformasyon Bakanı Şeyh Raşid Ahmed'den gelmiştir. Ahmed, Hindistan Başbakanının açıklamasını memnuniyetle karşıladıklarını; Pakistan'ın da dostane ilişkiler istediğini ve Hindistan ile her an görüşmeye hazır olduklarını ifade etmiştir. Vajpayee'nin söylemleri CK Başbakanı Müftü Muhammed Sayeed tarafından desteklenmiş ve iş birliğiyle kanın durması çağrısında

---

⁹⁷ Daha önce Hindistan liderleri CK'de askeri birliklere hitaben konuşmalar yapmıştır. Ancak bu konuşma Rajiv Gandhi'nin 1987 yılında halka seslenişinin ardından bir ilk olmuştur. Ayrıca kurşun geçirmez camın ardından yapılan bu konuşma CK'deki güvenlik krizini gözler önüne sermiştir (The Guardian, 2003a).

bulunmuştur (The Guardian, 2003a; Schofield, 2021: 247). Bu olumlu mesajların ardından 4-6 Ocak 2004 tarihlerinde gerçekleştirilen SAARC zirvesinde devlet liderleri Pakistan'da bir araya gelmiş ve güven artırıcı önlemlerin alınmasında mutabık kalmışlardır (Mermer, 2018: 222; The Guardian, 2003b; Malik ve Akhtar, 2021: 28). Bu çerçevede Pervez Müşerref'in Keşmirli Müslüman liderlerle Delhi'de toplantı yapmasına müsaade edilmiştir (Mermer, 2018: 222-223). SAARC Zirvesinin ardından Şubat 2004'te iki devlet Lahor Zirvesinde (Deklarasyonunda/1999) kabul edilmiş olan bileşik/karma diyalog (composite dialogue) sürecini yeniden başlatmıştır. Altı hafta sonra Pakistan'da bir araya gelen dışişleri bakanları Keşmir sorununun görüşülmesi için beş maddelik gündem belirlemiştir (Talbot ve Singh, 2009: 170; Schofield, 2021: 248; Wojczewski, 2014). Tüm bu yumuşama sinyallerine rağmen Hindistan CK üzerindeki askeri kontrolünü gevşetmemiştir (Schofield, 2021: 248).

Pakistan kontrolündeki Keşmir'de 8 Ekim 2005'te vuku bulan depremin ardından bir yardımlaşma ortamı doğmuş, Hindistan tarafından yiyecek, ilaç ve battaniye gibi yardım malzemeleri gönderilmiş ve sınırlardan askerler çekilmiştir. Bu ortamda Müşerref 2005'te Dört Nokta Formülü ve 2006'da Yedi Nokta Formülü ile Keşmir'in paylaşılması yönünde çözüm önerileri sunmuştur (Schofield, 2021: 252; Mermer, 2018: 224; Malik ve Akhtar, 2021: 28). Ayrıca aynı yıl dışişleri bakanları seviyesinde Hindistan-Pakistan Bileşik Diyalogu (India-Pakistan Composite Dialogue) başlatılmıştır⁹⁸ (Mermer, 2018: 226; Malik ve Akhtar: 2021: 28). Bu çözüm önerilerine göre Keşmir'in bazı bölgeleri doğrudan Hindistan ya da Pakistan'a katılırken bazılarıysa plebisit ile çözülecekti (Mermer, 2018: 224). Fakat görüşmelerden beklenen sonuç alınmadığı gibi özellikle 11 Temmuz 2006 Bombay saldırısı 2004'te gerek liderlerin gerekse depremin ortaya çıkardığı yumuşama havasını dağıtmıştır.

2006 terör saldırısının ardından Müşerref saldırıyı kınamıştır. Eylül ayında New York'ta BM Genel Kurulu'nda Müşerref ve Singh bir araya gelmiş ve teröre karşı ortak mücadele mesajı vermiştir. Aralık ayında ise Müşerref bir Hint televizyonunda barış ve diyalog sürecinin devam ettirilebileceği yönünde mesaj vermiştir. Ancak tüm bu eylem ve beyanlara rağmen Hindistan hükümetinden herhangi bir karşılık gelmemiştir (Schofield, 2021: 253; Britannica, t.y.b.). İlişkilerdeki soğukluğa ve diyalog sürecinin sekteye

---

⁹⁸ İki aktör arasında barışın tesisi için hükümetler dışında Sınır ötesi barış gruplarının (cross-border peace groups) faaliyetleri için bkz.: (Akhtar, 2014).

uğramasına rağmen Ekim 2008’de Keşmir’in Pakistan ve Hindistan tarafında kalan bölgeleri arasında sınırlı ticaret başlatılmıştır (Britannica, t.y.b.).

Bir parantez açarak 2004 yılında başlayan Pakistan’ın yakınlaşma çabalarına değinmek uygun olacaktır. Zira 2004 yılındaki yakınlaşma konusunda Pakistan’ın hiç olmadığı kadar yapıcı olması şaşırtıcı gelebilir. Nitekim 11 Eylül saldırılarının ardından Müşerref teröre karşı savaşı desteklemiş ve bunun karşılığında ABD’den 1 milyar dolardan fazla kredi ve borç almıştır (New York Times, 2001). Teröre karşı savaşta ABD’nin yanında olan Müşerref ülkesindeki İslamcı gruplara karşı cephe almak zorunda kalmış ve tabii olarak CK hususunda terörle iltisaklı devlet profilini silmesi gerekmiştir. Bunların neticesinde Pakistan dış politikasının yönünü değiştirmiştir. Bu kapsamda Hindistan ile ilişkilerde çatışmacı eğilimlerin yerine iş birliği veya diyalog merkezli bir anlayış benimsenmiştir. 2004 yılında başlayan Hindistan-Pakistan arasındaki yakınlaşma adımlarını ve Müşerref’in çözüm için diyalog sürecinde cesur adımlar atmasını bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Hindistan ve Pakistan arasındaki diyalog sürecini sekteye uğratan 2006 yılındaki patlamaların ardından iki devlet arasındaki diyalog süreci Kasım 2008’den itibaren ciddi şekilde kesilmiştir. Hatta bu tarihten itibaren iki aktör arasındaki krizlerin hızlı tırmanmalara yol açtığı görülmektedir. Örneğin Kasım 2008 Bombay terör saldırısı, Ocak 2016 Pathankot’ta Hint Hava Kuvvetlerine terör saldırısı, Temmuz 2016’da Burhan Wani’nin öldürülmesi, Eylül 2016’da Uri’deki Hindistan tugay komutanlığına terör saldırısı ve 14 Şubat 2019 Pulwama terör saldırıları bölgedeki gerilimi tırmandırarak hava operasyonları dahil olmak üzere ciddi askeri seviyelere ulaşmıştır (Conciliation Resources, t.y.).

Yukarıda ifade edildiği üzere iki devlet arasındaki soğukluğa rağmen Ekim 2008’de Keşmir’in Hindistan ve Pakistan tarafında kalan bölgeler arasında sınırlı ticaret gibi tansiyonu düşürücü davranışlar görülmüştür. Fakat Kasım 2008’de Bombay’da vuku bulan terör saldırıları sonrası Hindistan-Pakistan ilişkileri tekrar gerilmiştir. Terör saldırısı nedeniyle 180’den fazla insan ölmüş ve yaklaşık 800 kişi yaralanmıştır. Bu terör eylemi Hindistan’da büyük bir şok etkisi yaratmıştır (Britannica, t.y.b.; Kaura, 2020: 278). Hindistan saldırılardan Pakistan’ı sorumlu tutarken Pakistan’daki terör kamplarına hava harekâtı düzenleyeceği tehdidinde bulunmuştur. Ayrıca Hindistan 2006’da başlatılan Hindistan-Pakistan Bileşik Diyalogunu sonlandırdığını açıklamıştır. Ortaya

çıkan tabloda Pakistan bir yandan Hindistan'ın tehditlerine cevap vermeye çalışırken bir yandan da uluslararası toplumdaki terörle mücadele propagandalarının baskı altında kalmıştır. Bu doğrultuda Pakistan, Hindistan sınırına askeri sevkiyat gerçekleştirirken aynı zamanda saldırıdan sorumlu tutulan Leşker-i Tayyibe örgütüne yönelik operasyon düzenlemiştir. Operasyon sonucunda örgüt lideri Hafız Said yakalansa da delil yetersizliği nedeniyle 2 Haziran 2009'da serbest bırakılmıştır (Mermer, 2018: 226). Her şeye rağmen 2009 ve 2010'da Singh Pakistan'ın yeni Başbakanı Yusuf Raza Gilani ile (Müşerref ile başlatılan) diyalog sürecini canlandırmak için temaslara girse de iki ülke arasındaki gerginlik devam etmiştir (Britannica, t.y.b.).

2014 yılında Narendra Modi'nin Hindistan Başbakanı olmasıyla Hint dış politikasında (özellikle bölgesel düzeyde/komşularla) iş birliğini artırmayı hedefleyen yeni bir söylem ve pratik tercih edilmiştir. Başbakan Modi bu dış politika amacını ifade eden Önce Komşular Politikası ile dış politikada yeni bir paradigma başlatmayı istemiştir. Bu bağlamda Mayıs 2014'te Narendra Modi'nin Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'i (diğer Güney Asya liderleriyle birlikte) Delhi'deki yemin törenine çağırmasıyla Hindistan-Pakistan ilişkilerinde olumlu gelişmelerin olacağı yönünde iyimser bir hava oluşmuştur. Ayrıca Afganistan ziyaretinden dönerken Aralık 2015'te Modi'nin Pakistan'a geçerek Lahor'da Navaz Şerif ile görüşme gerçekleştirmesi ilişkilerde iyimser beklentilerin olmasına neden olan bir diğer gelişme olmuştur. Ancak bu atmosfer Hindistan'ı hedef alan terör saldırıları (Jacob, 2016: 16; Kaura, 2020: 278) ve ateşkes ihlalleri (ceasefire violations) nedeniyle uzun sürmemiştir (Jacob, 2016: 17). Bu açıdan komşularla iş birliği ve diyalogu artırmayı hedefleyen yeni dış politika vizyonu Pakistan hariç diğer aktörlerle (Nepal, Butan, Myanmar, Bangladeş) kayda değer gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Gerçekten de 2016 yılının başlarından itibaren yaşananlarla Hindistan ve Pakistan arasındaki normalleşme umutları yok olmuştur. Bunun nedeni 2016 yılında Hindistan-Pakistan ilişkilerinde ve Hindistan yönetimi ve CK arasındaki gerilimi artıracak olayların peş peşe vuku bulmasıdır. İlk hadise 2 Ocak 2016 yılında Pathankot'ta (Pencap, Hindistan) Hint Hava Kuvvetleri üssüne yapılan terör saldırısı olmuştur. Saldırıda altı asker ve bir güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir (Schofield, 2021: 264). Saldırıdan Ceys-i Muhammed sorumlu tutulsa da ilişkilerdeki normalleşme seyrini bozmak istemeyen Modi doğrudan Pakistan'ı suçlamaktan kaçınmıştır. Ayrıca Navaz Şerif ile telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Modi Hindistan kurumlarınca sunulan bilgiler

doğrultusunda Pakistan'ın gerekli adımları atmasını Şerif'ten istemiş ve Şerif sağlanan bilgilerin değerlendirileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte iki devletin ulusal güvenlik danışmanları da görüşme gerçekleştirmiştir (Kaura, 2020: 278). Hatta Modi dışişleri bakanlarının görüşmeleri sürdürmelerini kabul etmiş ve terör saldırısı kapsamında Pakistanlı müfettişlerin olay yerini incelemelerine izin vermiştir. Bir terör saldırısı sonrası Hindistan'ın böylesi yapıcı tepkiler vermesi alışılmadık bir durum olmuştur (Kaura, 2020: 279). Bu da Modi'nin yeni dış politika paradigmasındaki istekliliğini göstermektedir. Fakat Temmuz ve Eylül aylarında yaşanacak olan iki olay hem Hindistan tehdit algılamasını artıracak hem de diyalog sürecini gölgeleyecektir.

Temmuz 2016'da Pulwama'da (CK) Hizbul Mücahidin üyesi 21 yaşındaki Burhan Wani Hint güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine CK'de fevkalade büyük bir isyan dalgası başlamıştır ki 110 gün içinde 2.250 protesto gerçekleşmiştir (Schofield, 2021: 264). Böylelikle Hindistan güvenlik algılamasında yeni bir alarm seviyesi ortaya çıkmıştır. Bu gergin ortamda 18 Eylül 2016'da Srinagar'a yakın Uri kasabasında (CK) Hindistan tugay komutanlığına el bombalı saldırı düzenlenmiş ve saldırıda 18 Hint askeri ölmüştür. Her ne kadar Pakistan yalanlasa da Hindistan 29 Eylül 2016'da Pakistan kontrolündeki Keşmir'deki terörist kamplarına nokta operasyonları (surgical strikes) gerçekleştirdiğini duyurmuştur (Schofield, 2021: 264; Kaura, 2020: 279). Ayrıca Hindistan, kasım ayında İslamabad'da düzenlenecek olan SAARC Zirvesine katılmayacağını ifade etmiştir (Schofield, 2021: 264; Kaura, 2020: 280). Hindistan'ın peşinden Butan, Bangladeş ve Afganistan'ın da SAARC'a katılmayacağını duyurmasıyla zirve belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. Bunun devamı olarak Hindistan bölgesel iş birliğinde Pakistan'ın olmadığı kanalları kullanmaya başlamıştır. Öyle ki Hindistan'da Ekim 2016'da BRICS-BIMSTEC Sosyal Yardım Zirvesi düzenlenmiştir⁹⁹ (MEA, 2016). Böylelikle Hindistan Pakistan'ın olmadığı bir platformda Güney Asya'daki komşuları ile bir araya gelmiştir. Hindistan'ın Pakistan'ı bölge içinde etkisiz kılmak ve Önce Komşuluk Politikası'nın dışında tutmak istediği yine Goa'daki bu Zirve'de Başbakan Modi'nin Pakistan'ı ima ederek "Hindistan'ın komşusunun terörizmin karanlığını kucakladığını ve terörizmin onun en sevdiği çocuğu haline geldiğini ve çocuğun da ebeveynlerinin temel doğasını tanımlamaya başladığını" söylemesinden anlaşılmaktadır (Dangwal, 2016). Zira

---

⁹⁹ BRICS üyeleri: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika; BIMSTEC üyeleri: Nepal, Butan, Myanmar, Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka, Tayland; SAARC üyeleri: Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş, Hindistan, Afganistan, Sri Lanka, Maldivler (Myanmar gözlemci üyedir).

Pakistan'ın ev sahipliği yapacağı toplantıya katılmayıp bir ay sonra kendi ülkesinde diğer komşularıyla bir araya geldiği toplantıda Pakistan'ın terör iltisakıyla bölgesel güvenliği bozduğunu ima etmenin başka bir anlamı olamaz.

Öte yandan 2016 krizi Hindistan-Pakistan ilişkilerinde bazı önemli noktalara işaret etmektedir. Öncelikle ilişkilerin belirleyici unsurunun Keşmir sorunu olduğu bir kez daha teyit edilmiş ve Keşmir sorunu var oldukça ilişkilerin normal bir hal almasının muhtemel olmadığı görülmüştür. Zira bir terör saldırısından sonra daha önce görülmemiş şekilde Hindistan, ilişkileri sürdürmeye çalışsa da bu inisiyatiflerin tolerans alanının kısıtlı olduğu görülmüştür. Bir diğer husus ise iki nükleer güç arasındaki tırmanmanın sınırları tekrar ortaya çıkmıştır. Nitekim Hindistan saldırılara karşı nokta operasyonları yaptığını duyurmuş ve Pakistan ise bunu yalanlamıştır. Bu iki aktörün de tırmanmanın bir yerde durmasını tercih ettiklerini göstermektedir (Kaura, 2020: 280).

2019 yılı hem Hindistan ve Pakistan arasında bölgesel seviyede hem de CK özelinde ülke içi seviyede zincirleme krizlere şahitlik etmiştir. 14 Şubat 2019'da Ceyş-i Muhammed'in Pulwama'da (CK) CRPF'ye (Central Reserve Police Force/Merkezi Yedek Polis Gücü) yönelik saldırısında 40 güvenlik personelinin öldürülmesi Hindistan ve Pakistan arasında ciddi bir tırmanmaya yol açmıştır (Rashid, 2020; Britannica, t.y.b.). Pulwama terör saldırısı Kargil Savaşı'nın ardından Hindistan ve Pakistan arasında tırmanmanın en yüksek olduğu kriz olmuştur. 2008 yılından beri diplomasi başta olmak üzere diyalog kanallarının atıl durumda olması karşılıklı yanlış algılama ve hesaplamalara yol açmış ve iki nükleer güç savaşın eşiğine gelmiştir (The Guardian, 2019).

Taraflar arasındaki tırmanma karşılıklı adımlardan ve güvenlik ikileminden kaynaklı bir etki tepki döngüsüyle ortaya çıkmıştır. Pakistan Ceyş-i Muhammed örgütünün düzenlediği saldırıyla ilişkisinin olmadığını ifade etse de Hindistan 26 Şubat'ta Pakistan topraklarına yönelik bölgesel güvenlik açısından oldukça riskli bir misilleme operasyonu başlatmıştır. Hindistan Hava Kuvvetlerine ait 12 Mirage-2000 uçağı öncelikle LoC'u geçerek Pakistan'ın ulusal sınırları içerisindeki Hayber Pakhtunkhwa eyaletindeki Balakot'ta büyük bir Ceyş-i Muhammed eğitim kampı olarak tanımladığı kampa saldırı düzenlemiştir. Çok sayıda teröristin öldürüldüğü açıklayan Hindistan bu saldırıyı önleyici (pre-emptive) ve askeri olmayan (non-military) bir saldırı olarak tanımlamıştır. Buna karşılık 24 saatten biraz uzun bir süre sonra Pakistan LoC'un Hindistan tarafındaki hedefleri vurmuştur. Karşılıklı savaş uçaklarının gönderilmesiyle havada çatışmalar söz

konusu olmuştur (IISS, 2019; Crisis24, 2019; Kaura, 2020: 281). Ayrıca her iki taraftan sınır ötesi atışlar olmuş ve birbirlerini sivilleri hedef almakla suçlamışlardır (Crisis24, 2019). İki nükleer gücün arasındaki tırmanma ve çatışmalar nükleer eşiği (nuclear threshold) aşmamış ve sınırlı savaş (limited war) şeklinde cereyan etmiştir. Ancak bu krizin iki ülkeyi 2016 yılından daha büyük bir tırmanmaya sürüklediği ve (nükleer dahil) savaş riskini artırdığı açıktır. Böylelikle bir kez daha görüldüğü üzere iki devlet arasında kriz üreten merkezi alan Keşmir (özelde CK) ve onun dolayımındaki hadiseler olmuştur. Ayrıca bu olayın ardından Hindistan'ın Pakistan ile Keşmir sorununda bir iş birliği yoluna gitmeyeceği açıklığa kavuşmuştur ki aynı yılın ağustos ayında yaşananlar Hindistan'ın CK'yi tamamıyla kontrolü altına alma isteğine işaret etmektedir.

Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerde vuku bulan en son kriz 5 Ağustos 2019'da Hindistan'ın CK'nin özel statüsünü kaldırmasının akabinde yaşanmıştır. 5 Ağustos 2019'da Hindistan'ın CK'in özel statüsünü (Anayasanın 370. maddesini) kaldırma kararı üzerine Pakistan Başbakanı İmran Khan uluslararası toplumun dikkatini çekmeye gayret etmiş ve bunu BM'de vurgulamıştır. Ayrıca The New York Times'ta Keşmir sorunu özelinde yazdığı yazı ile dünyanın Keşmir'i göz ardı edemeyeceğini ifade etmiştir. Bundan daha da önemlisi Khan iki nükleer gücün savaşıma tehlikesine dikkat çekmiştir (Khan, 2019): "Dünya, Hindistan'ın Keşmir ve halkına yönelik saldırısını durdurmak için hiçbir şey yapmazsa, iki nükleer silahlı devlet doğrudan bir askeri çatışmaya daha da yaklaşacak."

Bu açıklamanın yanı sıra Pakistan tarafından pratikte de adımlar atılmıştır. Hindistan'ın CK'nin özel statüsünü kaldırmasının ardından Pakistan Hindistan'ın büyükelçisini sınır dışı etmiş, yeni göreve başlayacak büyükelçisini Hindistan'a göndermemiş ve diplomatik ilişkileri en düşük seviyeye indirmiştir. Ayrıca Hindistan ile ticaretin askıya alınacağı duyurulmuştur (Yanatma, 2019; IndependentTürk, 2019; Shahzad ve Ghoshal, 2019). Öte yandan sınırda askeri hareketliliğin ardından sınır çatışmaları yaşanmış ve her iki taraftan da asker ve sivil kayıplar yaşanmıştır (Ünlü, 2019b.)

İmran Khan'ın yaptığı açıklama ve sınırın iki yakasındaki tırmanmanın ardından küresel endişeler artmıştır. Lakin korkulan olmasa da iki devlet arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Taraflar arasında 2021'in başlarında ateşkes konusunda anlaşıldığı duyurulmuştur ve aradaki buzların ilerleyen aylarda eriyeceğine dair bir inanç hâkim olmuştur. Fakat 2021 biterken böyle bir adım atılmamıştır. Hindistan Başbakanına önemli

konularda danışmanlık yapan Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği'nde (National Security Council Secretariat) görev yapan Sarral Sharma'ya göre 2022 ve 2023 yıllarında ilişkilerde herhangi bir değişiklik beklenmemektedir (Adil, 2021). İki ülke arasında gerilim azalsa bile Keşmir üzerinde herhangi bir uzlaşmanın olması muhtemel gözükmemektedir. Öyle ki Hindistan Dışişleri Bakanı Subrahmanyam Jaishankar, "Pakistan işgalindeki Keşmir (Azad Keşmir) Hindistan'ın parçasıdır. Bir gün oraya da egemen olacağız, fiziksel hakimiyet kuracağız" demiştir (Aytekin, 2019). Ayrıca CK'nin BT olmasının ardından yeniden yapılandırılan yasama meclisinde 24 koltuk Pakistan kontrolündeki Keşmir toprakları (Azad Keşmir) için ayrılmıştır ve Hindistan İçişleri Bakanı Amit Shah CK'nin; Pakistan kontrolündeki toprakları ve Aksai Chin'i de kapsadığını ifade etmiştir (Singh, 2023; Tripathi, 2019). Yani taraflar arasında bırakınız bir uzlaşının olmasını, bilakis Keşmir meselesi düşmanlık örüntüsünü artırıcı bir vaka olarak görülebilir. Bu bağlamda gerek 1947'den beri ilişkilerin genel seyri (özellikle Soğuk Savaş sonrası çatışma/düşmanlık örüntüsü) gerekse nihai olarak Jaishankar'ın ve Shah'ın ifadeleri ve Azad Keşmir'e CK meclisinde koltuk verilmesi perspektifinden bakıldığında; Hindistan'ın agresif tutumunun ve Pakistan'a karşı tehdit algılamasının devam edeceği veya en azından taraflar arasında herhangi bir uzlaşmanın olmayacağı sonucuna ulaşılabilir.

Tüm bunlar ışığında Keşmir meselesi özelinde Hindistan'ın Pakistan'a yönelik güvenlik algılaması ve politikaları hakkında genel bir değerlendirme yapılabilir. Keşmir sorunu Soğuk Savaş şartları içerisinde doğmuş bir uyuşmazlıktır. Ancak uyuşmazlık Soğuk Savaş şartlarından değil, tamamıyla bölgesel güvenlik dinamiklerinden kaynaklanmış ve esasen bu sorun nedeniyle Soğuk Savaş şartları GABGK'ye taşınmıştır. Keşmir uyuşmazlığından kaynaklı olarak Pakistan ve Hindistan arasında ortaya çıkan düşmanlık örüntüsü Pakistan'ın ABD'ye yakınlaşmasına ve iki kutuplu sistemin güvenlik dinamiklerinin GABGK'ye taşınmasına yol açmıştır. Buna karşılık Hindistan SSCB ile yakınlaşmıştır. Bu husus oldukça önemlidir ki uluslararası sistem dinamiklerinden ziyade bölgesel (state to state) dinamikler Pakistan'ın ve Hindistan'ın davranışlarını belirlemiştir. Bir diğer ifadeyle aktörlerin küresel düzeydeki tercihlerini bölgesel düzeydeki tehdit algılamaları belirlemiştir. Bu bağlamda BGKT'nin GABGK özelinde bölgesel dinamiklerin daha baskın olduğu yönündeki iddiası doğru gözükmemektedir. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası aktörler arasındaki Keşmir uyuşmazlığının çatışmacı

doğasının devam etmesi, teorinin bu iddiasının geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Nitekim çok büyük boyutta olmasa da iki devlet arasındaki yakınlaşma çabalarının, Keşmir sorunu ya da onunla ilişkili herhangi bir sorunla engellendiği görülmektedir. Ayrıca tezin CK'nin bir iç güvenlik sorunu olarak ele alındığı ikinci bölümde ifade edildiği üzere Hindistan merkezi yönetimi CK'de baskıcı politikalar izlediğinde, bu durum ayrılıkçı veya en azından merkezi yönetime karşı tepkileri beraberinde getirmiştir. Böylesi zamanlar CK'de Pakistan için nüfuz alanının açıldığı anlamına gelmiştir. Bu bağlamda 2019 yılında CK'nin özel statüsünün kaldırılmasından sonra CK'de patlak veren isyan olaylarının karşısında Pakistan'ın bölgeye nüfuz etme girişimleri gündeme gelebilir.

Tüm bunların neticesinde Hindistan ve Pakistan ilişkilerinde şu tespitleri yapmak mümkündür:

- 1) İki devlet arasındaki ilişkilerin belirleyicisi Keşmir meselesi olmaktadır.
- 2) Keşmir meselesi nedeniyle aktörler arası ilişkilerin doğası çatışmacı bir nitelik göstermektedir. Başka bir ifadeyle Keşmir uyuşmazlığı konusunda aktörler arasında düşmanlık örüntüsü ve sürekli çatışma eğilimleri gözlemlenmiştir. Sorunun başladığı 1947 yılından 2020 yılına kadarki süreçte Keşmir üzerine doğrudan üç ve dolaylı olarak bir (sonucu itibariyle 1971 savaşı) savaş ve pek çok çatışma ve kriz meydana gelmiştir. Hindistan zaman içerisinde salam taktiğiyle CK'yi kontrolü altına almış ve bunun nihai noktası 5 Ağustos 2019 tarihi olmuştur. Ayrıca 2016 yılından itibaren yaşanan gerilimler iki aktör arasındaki düşmanlık örüntüsünün ve çatışmacı eğilimlerin değişmediğinin son dönem delilleri olmuştur. Hindistan'ın CK'nin özel statüsünü kaldırması ve sürekli yaşanan krizler göz önüne alındığında ilişkilerde yakınlaşma ve Keşmir üzerinde bir ortak paydanın bulunması muhtemel gözükmemektedir. Mevcut dinamikler köklü şekilde değişmediği sürece gelecek yıllarda yaşanacak diyalog ve uzlaşma çabaları sporadik olup ilişkilerdeki ana akışı (düşmanlık örüntüsünü ve çatışmacı eğilimleri) değiştirmeyecektir.
- 3) Aktörler arasındaki çatışmayı tetikleyen; karşılıklı egemenlik iddiası ve bu zeminde oluşan düşmanlık örüntüsüdür. Bu bağlamda çatışmalar çoğunlukla bölgesel güvenlik kompleksinin (bölgesel/alt sistemin) dinamiklerinden etkilenmektedir. Ayrıca ülke içi ve bölgesel düzeydeki dinamikler sıkı şekilde birbirine bağlandığı için ülke içi düzeydeki vakalar bölgesel düzeyi ve bölgesel düzeydeki vakalar ülke içi düzeyi etkileyebilmektedir.

4) İki aktör arasındaki çatışmacı doğanın GABGK içerisinde yansımaları olabilir. BGKT'ye göre Hindistan ve Pakistan rekabeti GABGK'nin ana yapısının belirleyici olduğu için söz konusu kompleksin tüm aktörlerini kapsayacak şekilde kolektif bir iş birliği tablosu sergilenmesi oldukça güçtür. Nitekim Hindistan'ın Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerini geliştirmesi ve Pakistan'ın olmadığı uluslararası platformları iş birliği için işlevsel hale getirmeye çalışması bu iddiayı somutlaştırmaktadır.

3.2. Hindistan'ın Küçük Komşularına Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan'ın bağımsız olduğu 1947 yılından, Hindistan güvenlik politikalarında ve diğer pek çok alanda kırılma noktasını ifade eden 1991 yılına kadarki süreçte Hindistan'ın küçük komşuları ile ilişkilerinde sert güç unsurlarının gölgesinde yapılan antlaşmalar aracılığıyla asimetrik bir ilişki şeklinin olduğu görülmektedir. O kadar ki Hindistan'ın Nehru dönemi dış politikasının özellikle Nepal ve Butan'a karşı yarı emperyalist bir nitelikte olduğu ve bu devletlerin Hindistan nazarında birer egemen ulus devletler olarak algılanmadığı iddia edilmektedir (Mehta, 2009: 216; Ogden, 2016: 130). Bu bağlamda komşu Butan hariç tüm komşu devletler Hindistan'ın bu hegemonik davranışlarını dengelemek için bölge dışı diğer devletleri (örneğin ABD ve Çin gibi küresel güçleri) şartlar elverdiği ölçüde kullanmaya çalışmıştır (Ogden, 2016: 130). Fakat Hindistan'ın GABGK içerisindeki coğrafi konumu ve kapasitesi, küçük komşularının dış politikalarında Hindistan merkezliliği yaygın bir özellik haline getirmektedir (Baral, 2013: 91).

Tezin bu kısmında BGKT'nin coğrafi yakınlık ve güvenlik arasında kurduğu ilişki doğrultusunda CPI (Maoist) ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı grupların ülke içinde hakim oldukları bölgeler ve buralara coğrafi olarak yakın olan komşu ülkeler özelinde araştırma yapılmıştır. Bir başka ifadeyle araştırmaya konu olan komşu devletler bu esasa (coğrafi yakınlık ve güvenlik sorunlarının muhtemel sınır ötesi yayılımına) göre seçilmiştir. Bu doğrultuda GABGK içerisinde bulunan Nepal, Butan, Bangladeş ve GABGK dışındaki (izolatör) Myanmar araştırma örnekleri olarak kullanılmıştır. Butan, Bangladeş ve Myanmar (kuzeydoğu isyanları ve Siliguri Koridorunun güvenliği perspektifinden) ve Nepal (Maocu isyan ve Siliguri Koridorunun güvenliği perspektifinden) ele alınmıştır.

Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş'in Hindistan iç güvenlik sorunları ile doğrudan ilişkileri bulunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle Pakistan'ın CK'deki ayrılıkçı grupları desteklemesi ve egemenlik iddiası gibi söz konusu küçük komşuların böylesi stratejileri ve amaçları bulunmamaktadır. Ancak yine de bu ülkelerin Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarındaki önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. Başka bir ifadeyle bu ülkeler Hindistan'ın iç güvenlik sorunlarına dolaylı etkileriyle güvensizliği artırıcı değişkenler olarak nitelendirilebilirler. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı grupların ve Naksalitlerin varlığı söz konusu bölgede güvenlik zafiyeti doğurmaktadır. Bölge Hindistan'ın geri kalanından 17-22 kilometre genişliğinde oldukça dar bir geçit (Siliguri Koridoru) ile ayrılmaktadır. Bu geçidin güvenliği Hindistan'ın bölgedeki hakimiyeti bakımından stratejik öneme sahiptir. Ayrıca yine önceki bölümde ele alındığı üzere isyancı örgütlerin sınır ötesi bağlantılarının varlığı ve kuzeydoğu Hindistan'daki insan, ilaç, uyuşturucu, sahte para ve silah kaçakçılığı gibi pek çok sınır aşan yasadışı faaliyet nedeniyle; Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ortak politika yürütülmesi Hindistan'ın (kuzeydoğunun ve Siliguri Koridorunun) güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Myanmar ve söz konusu geçidi çevreleyen Nepal, Butan ve Bangladeş gibi aktörlerle kurulan güvenlik alanındaki iş birliği Hindistan'ın iç güvenliği bakımından ehemmiyet arz etmektedir. Ayrıca Hint Ordusu, Assam Tüfekleri, Sınır Güvenlik Gücü ve Batı Bengal Polisi bölgede devriye gezmekte ve Araştırma ve Analiz Kanadı (Research and Analysis Wing/RAW)¹⁰⁰ bölgedeki Nepal, Bhutan ve Bangladeş faaliyetlerini yakından gözlemlemektedir (Panda, 2013).

Kuzeydoğu bölgesi, Hindistan'ın Butan, Myanmar ve Bangladeş (ayrıca Çin) ile ilişkilerini etkilemektedir. Sınırların her iki tarafındaki insanlar arasındaki ortak dil ve kültür, bir yandan iş birliği alanları açarken özellikle yasadışı göç gibi sorunlara da sebebiyet vermektedir (Sarki, 2019: 144). Söz konusu devletlerin sınırlarının terör örgütlerince ve para, silah ve uyuşturucu gibi yasadışı faaliyetler için kullanılmasının

---

¹⁰⁰ RAW'ın kuruluşu itibarıyla bölgesel kaygılardan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1962'de Çin'le ve 1965'te Pakistan'la yaşanan savaşların ardından Hindistan'ın mevcut istihbarat servislerinin yetersiz olduğu düşüncesiyle ve bu boşluğu doldurmak amacıyla 1968 yılında RAW kurulmuştur. RAW dış istihbaratta yetkili olduğu gibi Hindistan dış ve güvenlik politikalarında ve stratejilerinde etkili olmuştur. Örneğin Hindistan'ı iki Pakistan arasında kalmaktan kurtaran Bangladeş'in bağımsız olmasında, Hindistan'ın nükleer programında ve Hindistan'ın Himalaya hattının güvenliği açısından önem arz eden Sikkim'in Hindistan'a katılımında RAW'ın kayda değer etkileri olmuştur (Bajoria, 2008).

önlenmesi bu ülkelerle ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Ogden, 2016: 135). Ayrıca kuzeydoğu eyaletlerine (Siliguri Koridorundan başka) alternatif erişimin sağlanması, komşu ülkelerle kurulacak iş birliği ile mümkün olacağından bu aktörlerle iş birliğinin tesisi önem arz etmektedir (Sarki, 2019: 144).

Öte yandan bu ülkelerle paylaşılan sınırların oldukça geçirgen ve kontrolünün zor olması terör örgütleri, kaçakçılık ve göç¹⁰¹ gibi yasadışı aktör ve faaliyetler için kullanışlı bir alan sağlamaktadır. Bu bağlamda Hindistan bu ülkelerle ekonomik (doğrudan yatırım, ticaret ve yardım) ve askeri sektörlerde ikili ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca sınır yönetimi ve güvenliği konusuna özel bir önem atfedilmektedir. Özetle Hindistan iç güvenliğine etki edebilecek bölgesel faktörleri, bölge ülkelerinin kapasitelerini artırmalarına yardımcı olarak ve ekonomik karşılıklı bağımlılık (ya da bağımlılık) oluşturarak ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Askeri kapasite bakımından açıkça üstün olmanın yanı sıra Hindistan'ın ekonomik girişimlerinin, küçük komşularının Hindistan'a bağımlılığını arttırdığı gözlemlenmektedir. Pakistan'ın aksine; ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel bağıntılarının ortadan kaldırılması için küçük komşularla kurulan ilişkilerde görece bir iş birliği örüntüsünün var olduğu aşağıda anlatılanlarda görülecektir.

3.2.1. Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Nepal, Hindistan'ın 1947'den beri üzerinde büyük bir nüfuza sahip olduğu GABGK üyesi devlettir. Hindistan güvenliği bakımından Nepal; Himalaya hattının korunarak Çin gibi büyük güçlerin Hindistan güvenliğine tehdidini engelleyecek bir tampon bölge ve ülke içi güvenlik sorunlarının yayılım gösterdiği bir alan olarak görülmüştür. Bu iki unsurdan ilki hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaş sonrasında Hindistan güvenlik algılamasında yer etmiştir. İkinci unsur ise Soğuk Savaş sonrası dönemde daha çok ilgi gösterilmiştir. Özellikle Naksalit hareketin 1990'lar ve 2000'lerin başında Nepal'deki Maoocularla iş birliği olduğu yönündeki iddialar/şüpheler Hindistan güvenlik algılamasında önemli bir tehdit olarak yerini almıştır.

---

¹⁰¹ Hindistan'ın büyüklüğü, coğrafi merkeziliği ve Hindistan'a bitişik ülkelerdeki yüksek nüfus yoğunluğu kontrol etmesi zorlaşan ülkeler arası göçlerin Hindistan topraklarına yönelmesini teşvik etmektedir (Baral, 2013: 91).

3.2.1.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Soğuk Savaş döneminde başta Nepal ve Butan olmak üzere Hindistan küçük komşularını kendi etki sahasında tutup onların karar verme süreçlerini kendi güvenlik algılamaları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Hindistan'ın güvenlik algılamasını etkileyen unsur ise Çin olmuştur. Tarihte Hint alt kıtasını Çin'den ayıran ve bu anlamda doğal bir güvenlik bariyeri olan Himalayalar Hindistan'ın kuzey sınırı boyunca uzanmaktadır. Bu bağlamda bazı Hint stratejistlerine göre Hindistan'ın hem medeniyeti hem de güvenliği bakımından merkezi konuma sahip olan Ganj bölgesi için coğrafi konumu itibarıyla Nepal hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda Hint güvenlik çıkarları Nepal ile bağlantılıdır ve Hindistan dış politikasının genelinde Çin-Nepal ilişkilerine karşı Yeni Delhi muhalefeti her zaman mevcut olmuştur. Bu durum Nepal dış politikasında özerk davranışları kısıtlamaktadır (Baral, 2013: 91).

Himalaya hattı Hindistan'ın bazı kuzey eyaletlerini, Nepal ve Butan'ı kapsamaktadır. Himalaya hattının tutulmasında kendi eyaletleri ve Butan özelinde herhangi bir sorun yaşamayan Hindistan için Nepal'i elde tutmak oldukça önemlidir. Bu nedenlerle çok erken bir tarih olarak 1950 yılında imzalanan antlaşma ile Hindistan Nepal'i kendi nüfuz alanına almıştır. Küresel anlamda iki büyük aktörün arasında kalmış ve karar ile çevrili (land locked) olan Nepal ise Soğuk Savaş döneminde zaman zaman söz konusu Hindistan etkisinden kurtulmak için tek alternatifini olan Çin'i bir denge unsuru olarak kullanmak istemiştir. Fakat aşağıda ele alınacağı üzere pek çok faktörden dolayı Hindistan Nepal'i etki sahasında tutmayı başarmıştır. Özetle Soğuk Savaş döneminde Hindistan güvenlik algılamasında tehdit olarak Çin ve Çin'in Himalayaları aşarak Nepal'de zemin kazanması görülmüştür. Bu tehdit algılamasının çözümü için askeri ve özellikle ekonomik araçlar ile Nepal'deki üstünlüğün devam ettirilmesine çalışılmıştır.

Hindistan, Ekim 1949'da Çin'de Mao tarafından Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ortaya çıkan yeni jeopolitik ortamın, kendi yakın çevresinde (özellikle Nepal'de) yaratacağı etkilerden çekinmiştir. Bu nedenle 31 Temmuz 1950'de Hindistan ve Nepal arasında Barış ve Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma günümüze kadarki ikili ilişkilerin çerçevesini oluşturmaktadır ve Hindistan'ın Nepal'i kendi etki sahasında gördüğünün zımni ifadesidir. 31 Temmuz 1950'de imzalanan Barış ve Dostluk

Antlaşması'nın (Treaty of Peace and Friendship) bazı maddeleri şu şekildedir (MEA, 1950):

Madde 1: "Hindistan Hükümeti ile Nepal Hükümeti arasında ebedi barış ve dostluk olacaktır. İki Hükümet karşılıklı olarak birbirlerinin tam egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını tanımayı ve saygı duymayı kabul ederler."

Madde 2: "İki Hükümet, burada, iki Hükümet arasında var olan dostane ilişkilerde herhangi bir bozulmaya neden olabilecek herhangi bir komşu Devlet ile herhangi bir ciddi sürtüşme veya yanlış anlama konusunda birbirlerini bilgilendirmeyi taahhüt ederler."

Madde 5: "Nepal Hükümeti, Nepal'in güvenliği için gerekli olan silahları, mühimmatı veya savaş malzemelerini ve teçhizatını Hindistan topraklarından veya Hindistan topraklarından ithal etmekte serbest olacaktır. Bu düzenlemenin yürürlüğe girmesine ilişkin prosedür, istişare halinde hareket eden iki Hükümet tarafından belirlenecektir."

Madde 6: "Hindistan ve Nepal arasındaki komşuluk dostluğunun simgesi olarak, her hükümet kendi topraklarında diğerinin vatandaşlarına, bu bölgenin endüstriyel ve ekonomik kalkınmasına katılım konusunda ulusal muamele¹⁰² yapmayı ve bu tür bir kalkınma ilgili imtiyazlar ve sözleşmeler vermeyi taahhüt eder."

Madde 7: "Hindistan ve Nepal Hükümetleri, karşılıklı olarak, bir ülkenin vatandaşlarına diğerinin topraklarında ikamet, mülk mülkiyeti, ticaret ve ticarete katılım, hareket ve benzer bir doğaya sahip diğer ayrıcalıklar konusunda aynı ayrıcalıkları vermeyi kabul ederler."

Madde 10: "Bu Antlaşma, taraflardan herhangi biri tarafından bir yıl önceden bildirimde bulunularak feshedilinceye kadar yürürlükte kalacaktır."

Birinci madde bölgedeki statükonun korunmasını ve ikinci madde üstü örtülü şekilde Çin'i kastederek ortak tavır alınmasını (alignment) ima etmektedir. Beşinci madde ise yine bir güvenlik/savunma iş birliğini temsil etmekte ve bu madde ile Nepal silah tedariki konusunda bir rota edinirken, Hindistan ise bir anlamda Nepal'in silah temininde kontrole sahip olmuştur. Altıncı ve yedinci maddelerdeki ekonomik kolaylık ve ayrıcalıklar ise iş birliği zeminini güçlendirmeyi hedeflemektedir. İlerleyen yıllarda (günümüz de dahil) Hindistan'ın bu ekonomik etkisinin, Nepal'i yönlendirme (Shakoor, 1989: 71) konusunda

---

¹⁰² "İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmaması "ulusal muamele" ilkesi olarak bilinmektedir." (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2022).

ne denli etkili bir araç olduğu görülecektir. Onuncu madde ise Hindistan'ın Nepal'de sürekli bir nüfuza sahip olmak isteğinin tezahürüdür.

Nepal'de Hindistan'a önemli bir etki alanı sunan 1950 Antlaşmasının ardından Hindistan'ın Nepal'deki konumunu daha da artıran Nepal sathındaki gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerden ilki dış kaynaklı olup Çin'in Ekim 1950'de Tibet'i işgal etmesiyle algılanan tehdittir. İkinci gelişme ise ülke içi siyasi rekabetten kaynaklanmıştır. 1846 yılından itibaren Rana ailesi Nepal'i yöneten kalıcı hükümet haline gelmiştir. Bu süreçte Nepal Kralı'nın varlığı sembolik hale gelmiştir. 6 Kasım 1950'de Kral Tribhuvan ve ailesi Hindistan büyükelçiliği yardımıyla Hindistan'a kaçmıştır. Hindistan'da bulunan Nepalli siyasi partiler Rana yönetimine karşı Kral Tribhuvan etrafında toplanmıştır. Hindistan-Nepal sınırı boyunca taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Hindistan Kral Tribhuvan ve taraftarlarını desteklerken öte yandan taraflar arasında müzakerelerin yapılmasını sağlamıştır. 15 Şubat 1951'de Kral Tribhuvan ve Nepal Kongresinin liderleri Katmandu'ya dönmüş ve 18 Şubat'ta Geçici Hükümet kurulmuştur. Bu tarih Nepal'in demokrasiye ilk adımı olarak kabul edilmekte ve demokrasi günü olarak kutlanmaktadır. Takip eden süreçte Nepal'deki en etkili aktör Hindistan olmuştur. O kadar ki 30 Mart 1951'deki geçici anayasa Lucknow Üniversitesi'nden Profesör Ram Ugra Singh'in rehberliğinde bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Anayasa yürütme yetkisini Kral'a vermiştir. Bu durum yakın çevredeki tehditlere ve ülkenin geçiş sürecine hızlı reaksiyon vermeyi kolaylaştırmıştır. Açıkçası Hindistan'ın sürece dahil olduğu anayasanın böylesi bir metin olması anlaşılabilir bir sonuçtur (Malagodi, 2023: 278-280; Kraemer, 2001). Hindistan Nepal'de sahip olduğu bu konum sayesinde bir yandan Nepal yöneticilerini iç siyasette yönlendirirken; öte yandan iki devletin dış politikalarının aynı yönde ilerlemesi sağlamaya çalışmıştır (Dharamdasani, 1979: 14).

Hindistan'ın güvenliği için 1950 antlaşmasının ve Nepal'in ne kadar önemli olduğu Çin'in Tibet'i işgalinin ardından birkaç ay sonra Nehru'nun ifadelerinde açıklığa kavuşmuştur (Dabhade ve Pant, 2004: 159). 6 Aralık 1950'de Nehru'nun Lok Sabha'da yaptığı konuşma şu şekildedir (Rose, 1971: 192):

“Çok eski zamanlardan beri Himalayalar bize muhteşem sınırlar sağladı... Bu aynı zamanda Hindistan'a (ulaşmada) başlıca engel (barrier) olduğu için bu engelin aşılmasına izin veremeyiz. Bu nedenle Nepal'in bağımsızlığına ne kadar değer versek de Nepal'de hiçbir şeyin ters gitmesine veya bu engelin aşılmasına veya zayıflatılmasına izin veremeyiz, çünkü bu kendi güvenliğimiz için bir risk olacaktır.”

1950 antlaşmasının ardından 1950'lerde Hint askeri misyonlarının konuşlandırılmasıyla iki devlet arasında ticaret, savunma ve dış ilişkilerde yakın ilişkiler kurulmuştur. Hindistan'ın bu adımları açıkça Nepal'in güvenliğini kendi güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü anlamına gelmektedir. Öyle ki Hindistan Nepal'e yönelik herhangi bir saldırının kendisine yapılmış olarak görüleceğini beyan etmiştir (Kumar, 2011: 72).

Hindistan perspektifinden ilişkiler böylesi iyi bir zeminde ilerlerken 1955 yılında Hindistan-Nepal ilişkilerinde bir kırılma görülmüştür. Mart 1955'te Kral Tribhuvan ölmüş ve yerine oğlu Mahendra tahta geçmiştir. Hindistan'ın ülkesi üzerindeki nüfuzundan rahatsız olan yeni kral babasının yolunu takip etmeyip, Tanka Prasad Acharya başkanlığında bir kabine kurmuş ve Hindistan'a karşı Çin'i dengeleyici bir aktör olarak kullanmak istemiştir. Ayrıca bu durum görelî bir özerklik sağlanması için dış politikada çok yönlülük arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu arayış "eşit dostluk" ve "herkesle dostluk" söylemleriyle ifadesini bulmuştur. Paralel olarak 1956'da Acharya Nepal'in tüm ülkelere eşit mesafede olduğunu ve Çin ve Rusya dahil tüm devletlerden yardım alabileceğini ilan etmiştir. Eylül 1956'da Acharya Çin'i ziyaret eden ilk Nepal Başbakanı olmuştur (Garver, 2001: 146; Kumar, 2011: 73; Dharamdasani, 1979: 14-15; Rose, 1971: 209).

Fakat 1959 seçimlerinin ardından başa gelen Nepal Başbakanı B. P. Koirala hükümetiyle 1959-1960 arasında Hindistan üst düzey bir uyum yakalamıştır. Bu hükümet sırasında Hindistan ile ortak pazar kurulması isteği dahil yakın ilişkiler kurulurken Çin'in güvenlik ilişkisi talepleri reddedilmiştir (Dabhade ve Pant, 2004: 164; Garver, 2001: 146, 161; Rose, 1971: 219). Ancak Hindistan etkisini kırmak ve Çin ile ilişkileri geliştirmek isteyen Kral, Koirala'yı görevden almıştır. Müteakip süreçte kraliyetin yönetiminde Çin ile ilişkilere hız verilmiştir. Ekim 1961'de Katmandu-Lhasa (Tibet) otoyolu anlaşmasını imzalamıştır ki bu yol teklifini Koirala görevden alınmadan önce reddetmiştir. Bu yolun varlığı Himalayaların ilk kez motorlu taşıtlarla geçilebileceği anlamına geliyordu. Bu bağlamda Nepal üzerindeki tüm kurgularını Himalayaların Çin tarafından geçilmemesi üzerine kuran Hindistan için bu durum, özellikle 1962 Hindistan-Çin Savaşı'nın ardından, açık bir tehdit olmuştur (Garver, 2001: 147; Dabhade ve Pant, 2004: 164).

Nitekim Nehru Lok Sabha'da yaptığı konuşmada söz konusu yolun Hindistan güvenliğinde doğurduğu tehdi ve Nepal'in bu konuda Hindistan'a danışmamasının da 1950 antlaşmasının lafzına ve ruhuna aykırı olduğuna dikkat çekmiştir. Yol 1967'de

tamamlanmış Çin-Nepal sınırından Katmandu'ya sürüş mesafesi üç saate düşmüştür. Bu önceleri Tibet'e sıkışmış olan Çin'in Hindistan'a yeni bir cephe açabilmesi ihtimali anlamına gelmiştir (Garver, 2001: 147). Nepal'in Çin ile artan yakınlaşmasına karşılık Hindistan kendi topraklarında faaliyet gösteren Nepal Kongresi gibi demokrasi yanlılarına ve Nepal içerisindeki muhaliflere desteğini artırmaya başlamıştır (Garver, 2001: 148; Ogden, 2016: 131). Fakat Nepal'in Çin'e daha fazla yakınlaşmasını istemeyen Hindistan Nepal'in talep ettiği tavizlere de kapı aralamış ve imtiyazlar (concessions) vermiştir. Örneğin 1950 antlaşmasında her iki taraf birbirine karşı ulusal muamele (national treatment) ilkesini teyit etmiş olsa da ilerleyen yıllarda Hindistan Nepal ürünlerine başka ayrıcalıklar tanımıştır. Ayrıca Nepalliler mülk edinme, ticari konular gibi pek çok alanda kısıtlamalara karşılaşmazken Hindistan vatandaşları Nepal'de kısıtlamalarla karşılaşmıştır. Kısacası Hindistan bu konularda mütekabiliyet gütmemiştir (Garver, 2001: 143). Yine Hindistan'ın Nepal'e verdiği tavizler konusunda çok daha dikkat çekici bir örnek olarak 1963'te kurulan askeri irtibat grubu Nepal'den ve Nepal-Çin sınırından Nepal'in talebi üzerine çekilmiştir. Ayrıca Hindistan Nepal'e ekonomik yardımını artırmış ve ücretsiz askeri malzeme vermeyi kabul etmiştir. Bunlara mukabil Nepal ise 1950 antlaşmasının feshinde ısrar etmemiştir. Bu sayede iki ülke arasındaki savunma ve güvenlik ilişkileri devam etmiştir (Dabhade ve Pant, 2004: 164; Garver, 2001: 149; Dharamdasani, 1979: 15).

Öte yandan 1962 Hindistan-Çin Savaşı; Nepal'in Çin'e karşı temkinli bir politika izlemesine yol açmış ve Nepal Hindistan'ın ülkelerin bağımsızlığına vurgu yapan liberal söyleminden yararlanmaya çalışmıştır (Dharamdasani, 1979: 15). Buna rağmen 1970'li yıllarda da Nepal Hindistan-Çin ikilisini dengeleme politikasına devam etmiştir. Bunun en açık göstergesi 1972'de Kral Mahendra'nın ölümünden sonra kral olan Birendra Bir Birkram Shah'ın uluslararası toplumda Nepal'in barış bölgesi (zone of peace) olarak kabul edilmesini sağlama çabasıdır (Garver, 2001: 149). Nepal topraklarının üçüncü güçler arasındaki rekabetin bir sahnesi olmaması için Nepal karar vericilerinin barış bölgesi kavramına atıf yaptığı görülmektedir. Bu kavram Kral Birendra tarafından 1973'te ve 1975'te ve Başbakan Tulsi Giri tarafından 1976'da ifade edilmiştir. Barış bölgesi, Nepal'in başka devletlere karşı kötü niyetinin olmadığını ifade ettiği gibi aynı zamanda kendisinin topraklarında diğer devletlerin kötü niyetlerinin olmaması ve rakip

aktörlerin (Hindistan ve Çin gibi) Nepal'i dengeleyici olarak kullanmaması isteğini ifade etmektedir (Dharamdasani, 1979: 13).

Nepal'i bu prensibi benimsemeye iten 1970'lerin tablosu şu şekilde çizilebilir (Dharamdasani, 1979: 15-16): 1) Ağustos 1971'de Hindistan-Sovyet Dostluk Antlaşması'nın imzalanması, 2) 3-13 Aralık 1971 tarihlerinde gerçekleşen Hindistan-Pakistan Savaşı ve savaşın sonucu olarak Doğu Pakistan'ın Bangladeş ismiyle bağımsız olması, 3) 16 Mayıs 1975'te Sikkim'in Hindistan'a katılması¹⁰³ ve Sikkim'de sürgün Nepal Kongresi üyelerinin varlığı, 4) Nepal sınırındaki Naksalbari'de (Batı Bengal) Naksalit isyanın başlaması, 5) 18 Mayıs 1978'de Hindistan'ın nükleer test yapması. Bu tablo GABGK'de Soğuk Savaş rekabetinin yerleşmesini ve Hindistan'ın revizyonist ve müdahaleci profilini resmetmektedir.

Bu şartlar altında Nepal kendi istikrarı ve bağımsızlığı açısından endişeler yaşamış ve barış bölgesi söylemini benimsemiştir. Fakat yine bu şartlardan kaynaklı jeopolitik güvensizlikler ve Hindistan ekonomisine olan bağımlılıktan dolayı Hindistan'a karşı doğrudan cephe alınmamıştır. Diğer taraftan Nepal'in bu barış bölgesi önerisini Hindistan olumlu karşılamamış¹⁰⁴ (Dabhade ve Pant, 2004: 165) ve Nepal'in Hindistan güvenliğinin önemli bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Hindistan'a göre barış bölgesi önerisi açıkça 1950 antlaşmasıyla çelişmektedir ve Nepallilerin Hindistan'a karşı güvenlik yükümlülüklerinden kaçmaya çalıştıklarını düşünmüşlerdir (Garver, 2001: 150). Bu bağlamda 1950 antlaşmasının halihazırda Hindistan'dan Nepal'e bir tehdit gelmeyeceğinin garantisi olduğu ve barışın sadece bölgesel olarak sağlandığında gerçek bir barış ortamının tesis edilebileceği ifade edilmiştir (Dharamdasani, 1979: 16). Özetle bu dönemde de Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasında Çin tehdidine ve Nepal'in bu konjonktürdeki tampon rolüne vurgu yapılmıştır.

1979-1984 arası dönemde Hindistan-Çin-Nepal üçgeni görece daha sakin bir seyir izlemiştir. Ancak 1984 sonrası Çin-Nepal ilişkileri tekrar Hindistan güvenlik kaygılarını

---

¹⁰³ Sikkim'in ilhakı sonrasında sıradakinin Nepal olabileceği yönünde Çin tarafından propaganda yapılmıştır (Kumar, 2011: 73; Garver, 2001: 150). Ayrıca GABGK'nin genel görüntüsü perspektifinden bakıldığında Sikkim'in Hindistan'a katılması Nepal ve Butan arasındaki bağlantıyı kesmiştir. Bu sayede Hindistan GABGK'deki bütün aktörleri izole etmiştir. Ayrıca kuzeyden Siliguri Koridoruna gelebilecek tehditlere karşı bir set daha çekilmiştir.

¹⁰⁴ 1990'a kadar Çin başta olmak üzere 112 ülke Nepal'in bu önerisine destek vermiştir (Garver, 2001: 150).

artırmıştır. Özellikle 1988’de Nepal’in Çin’den mühimmat (uçaksavar vb.)¹⁰⁵ ve gizli istihbarat paylaşımı anlaşması yapılması Hindistan için göz ardı edilmez bir ortam oluşturmuştur (Dabhade ve Pant, 2004: 164; Ogden, 2016: 131).

Hindistan’a göre bu, 1950 antlaşmasının ve silah satışına ilişkin 1965 mektuplarının açıkça ihlalidir. Temmuz 1988’de Hindistan Dışişleri Bakanı Natwar Singh Nepal’e giderek silah satışının durdurulmasını; bir daha Çin’den silah alınmamasını ve alınan silahların Hindistan’a karşı kullanılmayacağına dair güvence talep etmiştir. Nepal ise bunun egemenlik hakları olduğunu ve Hindistan’a karşı bir tehdidin olmadığını ifade ederek Hindistan’ın taleplerini reddetmiştir. Birendra ve Rajiv Gandhi Eylül 1989’da Belgrad’daki Bağlantısızlar Zirvesinde bu konuları tekrar görüşmüştür. Hindistan algılamasına göre Nepal-Çin arasındaki ilişkinin bu seyirde ilerlemesi Nepal’in Hindistan güvenlik şemsiyesinden çıkması ve Himalayalar’daki üstünlüğün kaybı anlamına geliyordu (Garver, 2001: 152-154). Bu nedenle Nepal’i caydırmak için Hindistan ekonomik gücünü ve bununla bağlantılı olan coğrafya kozunu oyuna sokmaya karar vermiştir. Başka bir ifadeyle ekonomi ve coğrafya sert güç unsurları olarak kullanılmıştır. Nitekim Mart 1989’da Nepal’e kapsamlı bir ekonomik abluka uygulanmış ve bu politika Nepal’de Nisan 1990’da demokratik hükümet kurulana dek sürmüştür¹⁰⁶ (Dabhade ve Pant, 2004: 165; Garver, 2001: 151; Hagerty, 1991: 360).

Hindistan’ın ekonomik yaptırımları Nepal’in iç istikrarını bozmuştur. Artan enflasyon ve maliyetler nedeniyle Nepalli işletmeler kapanmış ve Kral Birendra hükümetine karşı halkın güveni sarsılmıştır. Bu ahvalde Şubat 1990’da demokrasi yanlısı muhalif bir hareket başlamış ve çatışmalar vuku bulmuştur. Kral Birendra 19 Nisan 1990’da muhalefetin isteklerini kabul etmiş ve siyasi partiler üzerindeki yasağı kaldırmıştır. Yine aynı gün Kongre Partisi Başkan Vekili Krishna Prasad Bhattarai başbakan olarak göreve başlamıştır. Bhattarai hızlı bir şekilde Hindistan ile bozulan ilişkilerin düzeltilmesine odaklanmıştır. Bu doğrultuda Bhattarai Hindistan Başbakanı V. P. Singh’e bir mektup göndermiştir. Mektup Nepal-Hindistan arasındaki sorunların çözülmesindeki istekliliği ifade ederek 23 Mart 1989 öncesi duruma dönülmesini ve bu doğrultuda yeni ticaret ve

---

¹⁰⁵ Esasen 1972’de, 1976’da ve 1980’lerin başında Nepal Hindistan’dan uçaksavar satın almayı talep etmiştir. Fakat Hindistan Nepal’in bu silahlara ihtiyacı olmadığını söyleyerek teklifi reddetmiştir (Garver, 2001: 152).

¹⁰⁶ Mart 1989’da Hindistan’ın Nepal’e ticaret ve transit ayrıcalıkları verdiği antlaşmaların süresi dolmuş ve Hindistan bu antlaşmaları yenilememiştir. Ayrıca Nepal sınırındaki on beş geçiş noktasının on üçünü kapatılmıştır (Garver, 2001: 156).

transit anlaşmalarının yapılmasını önermiştir. 8-11 Haziran 1990 tarihlerinde Yeni Delhi ziyaretinde Nepal Başbakanı Hindistan'ın pek çok talebini kabul etmiş ve Hindistan'ın güvenlik kaygılarını kabul ettiklerini ifade etmiştir (Garver, 2001: 163-164). Ardından 1991'de Nepal ile Ticaret ve Transit Antlaşması (Treaty on Trade and Transit with Nepal) yeniden müzakere edilmiş ve Nepal'e önemli ekonomik tavizler verilmiştir (Dabhade ve Pant, 2004: 165). Nepal'e uygulanan ekonomik yaptırımlar Hindistan tarafından bir bölge ülkesine karşı ilk kez kullanılmıştır. Bu durum Hindistan'ın GABGK içerisinde ne denli muktedir olduğunu ve onun güvenlik kaygılarının kolayca görmezden gelinemeyeceğini göstermiştir (Garver, 2001: 166). Nepal'e karşı Hindistan Soğuk Savaş sonrası döneme böylesi bir maddi ve manevi üstünlük ile girmiştir.

3.2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Nepal'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan perspektifinden Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan-Nepal ilişkilerinde önceden olduğu gibi Çin'in Nepal üzerinde etkisini artırması korkusu etkili olmuştur. Zira Nepal Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan ve Çin arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasının ayırt edici sahası sınır aşan devlet dışı aktörlerden kaynaklı tehditlerdir. Bu güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak için Hindistan'ın öncelikli hedefi Nepal'i kendi nüfuz alanında tutmaktır. Bu amaçla ilişkilerin son yıllarda ivme kazandığı ve Hindistan'ın Nepal'deki ekonomik nüfuzunun bir havuç olabildiği gibi sopa olarak da kullanılabilirdiği görülmektedir. Bu bağlamda iki aktör arasındaki ilişkilerin genel çerçevesi ve ardından ekonomik ilişkiler ele alınacaktır. Ancak bunlardan önce söz konusu güvenlik algılamasını ortaya çıkaran faktörleri incelemek yerinde olacaktır.

3.2.1.2.1. İki Ülke Sınırının Yapısı ve Ulusal Güvenliğe Yönelik Tehditleri

Yukarıda ifade edildiği üzere Hindistan açısından Soğuk Savaş döneminde Nepal Çin'e karşı bir tampon bölge olarak görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası bu algı devam etse de Hindistan'a Nepal topraklarından yönelen devlet dışı aktörlerden kaynaklı tehditler ortaya çıkmıştır. Söz konusu tehditler Hindistan-Nepal sınırının bir açık sınır olmasıyla kolaylıkla yayılma imkanı bulmaktadır. Özellikle Hindistan-Nepal açık sınırı nedeniyle Nepal uluslararası terörizmin geçiş noktası olmaya devam etmesi (Bureau of

Counterterrorism, 2019: 175) Hindistan'ın kaygılarını artırmaktadır. Bunun dışında Hindistan-Nepal sınırında cereyan eden insan kaçakçılığı, sahte Hint parası ve kayıt dışı ticaret gibi sınır aşan suçlar Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasını etkilemektedir. Bu konulardaki detaylar "Hindistan ve Nepal Arasında Sınır Güvenliğine Yönelik Politikalar ve Güvenlik İlişkileri" başlığında verilecektir.

Nepal sınırından kaynaklı yukarıda kısaca bahsedilen Hindistan'ın güvenlik sorunları bunlarla sınırlı değildir. Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasını daha karmaşık hale getiren Nepalli Maocular ve Hindistan'daki Naksalitler (Maocular/CPI (Maoist)) arasında ilişki olduğu düşüncesidir. Bu konuyu biraz daha yakından incelemek hem Hindistan-Nepal güvenlik dinamikleri yapbozunu tamamlayacak hem de Nepal'in siyasi değişimini ve görünümünü kısaca izah edecektir.

3.2.1.2.2. Nepal'de Maocu İsyanın Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sisteme Entegrasyonu

Nepal'de 1951'de meşruti monarşi ve 1959'da çok partili sistemin ilk hükümeti kurulmuştur. Ancak 1960 yılında Kral meclisi, anayasayı ve siyasi partileri feshetmiş ve Panchayat sistemine geçilmiştir. Bu durum 1980'lerde demokratikleşme hareketlerini körüklemiş, kral 1990'da çok partili seçimlerin yapılmasını kabul etmiş ve Mayıs 1991'de ilk seçimler yapılmıştır (MFA, t.y.c.).

Nepal'de birtakım komünist grupların yer aldığı 1989-1990 Birleşik Ulusal Halk Hareketi'nin (United National People's Movement/UNPM) sona ermesinden sonra bu gruplar Mayıs 1991'de seçimlere katılmak için Nepal Komünist Partisi-Birlik Merkezi'nin (Communist Party of Nepal-Unity Centre) siyasi cephesi olarak Nepal Birleşik Halk Cephesi'ni (United People's Front of Nepal/UPFN) kurmuştur. UPFN parlamentodaki üçüncü grup olmuş; fakat kısa süre sonra ayrılıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu ayrılıklardan biri olarak Pushpa Kamal Dahal (Prachanda) 1994 seçimlerine katılmayı reddetmiştir. Nepal Komünist Partisi (Maocu) (Communist Party of Nepal (Maoist)/CPN (M)), Nepal Komünist Partisi-Birlik Merkezi'nden (Communist Party of Nepal-Unity Centre) ayrılarak Prachanda ve Baburam Bhattarai tarafından 1995 yılında kurulmuştur. Ayrılığın nedeni Nepal-Birleşik Marksist-Leninistler Komünist Partisi (Communist Party of Nepal-Unified Marxist-Leninists/CPN-UML) ve diğer komünist oluşumların parlamenter sisteme katılarak devrim yolundan dönmeleri gösterilmiştir. Kısa süre sonra 13 Şubat 1996'da CPN (M) ilk saldırısını Rukum ve Rolpa

bölgelerindeki polis karakollarına yapmış ve Halk Savaşı (People's War) ilan etmiştir (SATP, 2017b).

Bu şekilde başlayan savaş 1996-2006 yılları arasında oldukça şiddetli şekilde devam etmiştir. Ülkeyi derin bir istikrarsızlığa sürükleyen iç savaş Kasım 2006'da imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması (Comprehensive Peace Agreement) ile son bulmuştur. 15 Ocak 2007'de Geçici Anayasa kabul edilmiş ve Mayıs 2008'de yeni hükümet kurulmuştur. Böylelikle kraliyet rejimi (meşruti monarşi) sona ermiş ve Nepal Federal Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. 26 Kasım (genel) ve 7 Aralık (yerel) 2017 tarihlerindeki seçimlerde CPN-UML ile Nepal Komünist Partisi (Maoist Merkez) (Communist Party of Nepal (Maoist Centre)/CPN (MC)) ittifakı ezici bir çoğunluk kazanmıştır. İki parti liderleri (K.P. Sharma Oli ve Prachanda) dönüşümlü olarak başbakanlık görevini üstlenmektedir. İlk olarak Oli 15 Şubat 2018'de göreve başlamıştır (MFA, t.y.c.; SATP, 2017b).

Uzun yıllar Maocu isyanı yürüten CPN (MC)'nin Nepal siyasetinin ve devlet karar alma sürecinin bir parçası haline gelmesi Hindistan güvenlik algılamasında yeni bunalımlara yol açmıştır. Bunun nedeni Nepalli Maocular ile Hindistanlı Maocuların (Naksalitler) iş birliği yapması endişesidir. Nitekim Nepal iç savaşı sırasında Hindistan resmi makamlarınca bu ilişkiye dair pek çok raporda yer verilmiştir (Ramana, 2010). Ayrıca Kasım 2005'te Nepalli Maocuların ana akım siyasete katılma kararları Hint Maocuları tarafından eleştirilmiştir. Nepal iç savaşının bitişinin ardından farklı bakış açılarına sahip olsalar da Nepalli ve Hint Maocuların gelecekte bir araya gelebilecekleri akademik alanda da düşünülmüştür (Nayak, 2008). Bu nedenle Hindistan'ın benzer endişelerde olması tabiidir.

3.2.1.2.2.1. CPN-M ve CPI-M (Naksalitler) Arasındaki İlişki

CPI (Maoist) örgütünün yurtdışında ilişkilerinin olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Hindistan yönetimine göre Naksalitlerin de dahil olduğu aşırı sol grupların çoğu, isim zikredilmeksizin, Hindistan'a düşman dış güçler tarafından desteklenmektedir (MHA, t.y.b). Bu güçlerin başında Nepal'deki Maocular gelmektedir. Hindistan'da Maocu isyanın iki ana örgütü MCCI ve PWG örgütlerinin 2004 yılında CPI (Maoist) adı altında birleştikleri çalışmanın ikinci bölümünde ifade edilmiştir. Kasım 2006'da iç savaşın bitmesinin ardından Nepalli Maocuların ülke siyasetinde öne çıkması Hint ve Nepalli

Maocular arasındaki iş birliği yönünde endişelere yol açmıştır ki önceki yıllarda böylesi ilişkilerin olduğu Hindistan makamlarınca rapor edilmiştir. Nepal'deki Maocu isyancıların Hindistan'daki söz konusu Maocu gruplarla yakın ilişkileri 1995'te başlamış ve giderek artmıştır (Nayak, 2008). Nepal ve Hindistan'daki Kızıl Koridor (Bihar'dan Andhra Pradesh'e kadar) boyunca bir devrim koridoru (Birleşik/Kompakt Devrimci Bölge/Compact Revolutionary Zone) oluşturma amacı güdülmüştür. Dikkat çekici ve kritik olan husus bu devrimci koridorun Siliguri'de (Batı Bengal/ Hindistan) Ağustos 2001'de Nepalli ve Hint Maocuların (Naksalitler) ortak toplantısında ifade edilmesidir. Ayrıca iki ülkedeki Maocular arasında gerilla savaşı ve bomba imalatı gibi alanlarda etkileşim giderek artmıştır (SATP, 2017b; MHA, t.y.c). Birleşik Devrimci Bölge çerçevesinde meydana gelen iş birliği Nepalli Maoculara Kızıl Koridor (Bihar'dan Andhra Pradesh'e kadar) boyunca saklanma, eğitim ve hareket kolaylığı sağlayan geniş ve devamlı bir alan sağlamıştır (Adhikari, 2012: 21). Öyle ki 2001 yılında kuzey Bihar'daki ve Hindistan-Nepal sınırındaki faaliyetlerini koordine etmek için Nepalli Maocular ve PWG arasında Hindistan-Nepal Sınır Bölgesi Komitesi'nin (Indo-Nepal Border Regional Committee) kurulduğu rapor edilmiştir. Nepal'deki istikrarsızlık, kolluk kuvvetlerinin yetersizliği ve Hindistan-Nepal sınırının geçirgenliği iki ülke Maocularının kolaylıkla iş birliği yapmasını sağlamıştır (SATP, 2017b).

Siliguri koridoru Maocuların temasları için stratejik olmuştur. Sınır geçişleri ve çeşitli konularda Pakistan istihbaratı ISI'nın Nepalli Maocular ve PWG ve MCC gibi Naksalit grupları desteklediği iddia edilmiştir. 26 Şubat 2009'da yakalanan Maocular, Hindistan ve Nepal arasındaki geçişlerinde Batı Bengal'i (özellikle Siliguri ve Darjeeling şehirleri) kullandıklarını itiraf etmişlerdir. Öte yandan Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinde aktif olan Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi (ULFA), Kamtapur Kurtuluş Örgütü (KLO), Gurkha Ulusal Kurtuluş Cephesi (GNLF) ve Gurkha Kurtuluş Örgütü (GLO) gibi isyancı gruplarla bağlantılarının olduğu iddia edilmektedir (SATP, 2017b). Nitekim 2009 yılında Nepalli Maoculardan C. P. Gajurel Hint Maoculara destek verdiklerini ifade etmiştir. Bu durum Nepal ve Naksalitlerin faal olduğu Kızıl Koridor boyunca Kompakt Devrimci Bölge/Devrimci Koridor (Compact Revolutionary Zone/Revolutionary Corridor) oluşması endişesini Hindistan güvenlik ajandasında canlandırmıştır (Times of India, 2009; Kumar, 2011: 76).

Devrimci halk savaşının tüm Güney Asya'ya yayılmasını amaçlayan Güney Asya Maoist Partiler ve Örgütler Koordinasyon Komitesi'ne¹⁰⁷ (Coordination Committee of Maoist Parties and Organizations of South Asia/CCOMPOSA) Nepal, Hindistan, Sri Lanka ve Bangladeş Maooculararı üyedir (MHA, t.y.c; Adhikari, 2012: 21). 15 Aralık 2004'teki CCOMPOSA bildirisinde emperyalizmin ve emperyalizmin Güney Asya'daki temsilcisi olan Hindistan yönetiminin bölgedeki yayılcı tavrının tüm bölge halkları için tehdit olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda 2004'te Hindistan'daki Naksalit grupların CPI (Maoist) çatısı altında birleşmesinin oldukça mühim olduğu belirtilmiştir (SATP, t.y.f.). 2004 yılındaki söz konusu birleşmeyle Hindistan'daki Maoist hareketin açıkça gücünü artırması ve 2006 yılında Nepal'deki halk savaşının ve meşruti monarşinin sona ermesiyle 2008 yılında CPN (M)'nin Nepal yönetimine katılması Naksalit hareketin Hindistan güvenlik algısındaki yerini kritik noktaya taşımıştır. Nepalli Maooculararın Hindistan Maooculararı ile iş birliği kurması kaygılarının yanı sıra Nepal'in Çin etkisine girip girmeyeceği yönünde kaygılar doğmuştur (Bhattacharya, 2008). Bu bağlamda CPN (M)'nin 2010'lu yıllarda ülke yönetiminde ağırlığını koyması ve Çin ile artan ilişkiler Hindistan'ı endişelendiren bir diğer boyut olmuştur. 1990'lı yılların ikinci yarısında ve 2000'li yıllarda duruma bakıldığında Nepal'deki Maoocular ile Hint Maoocular arasında ilişkilerin olduğu yönünde ciddi şüpheler oluşmuştur (Mansingh, 2006: 432; Ramana, 2006: 442; Murthy, 1999: 1540; Stein, 2015: 433). Nitekim Hindistan İçişleri Bakanlığının Yıllık Raporlarında bu hususa dikkat çekilmektedir:

“Nepal Komünist Partisi (Maoist) ile MCC(I) ve CPML-PW gibi naksal gruplar arasındaki simbiyotik ilişki gelişmeye devam ediyor. Etkileşimi artırmak için bu ekiplerin kadroları tarafından karşılıklı ziyarette bulunulduğuna dair raporlar var. MCCI'nin CPN (Maoist)'e silah, barınak ve insan gücü dahil olmak üzere lojistik destek sağlamış olduğu bildiriliyor.” (MHA, 2004: 42).

“Hindistan naksal birlikleri ile CPN (Maoist) arasındaki simbiyotik ilişkiler, MCCI ve CPML-PW'nin askeri eğitim kampı tesislerini CPN (Maoist) kadrolarına genişletmesi ve ikincisinin kıdemli kadroları tarafından silah eğitiminden yararlanmasıyla büyümeye devam ediyor... Nepal Hükümeti'nden Maoist şiddetin sınır bölgelerimize sıçramamasının sağlanması istendi.” (MHA, 2005: 44).

“Mevcut raporlar, Nepal Komünist Partisi (Maoistler) ile Hintli naksalit grupları arasında devam eden kardeşlik ve lojistik bağlantılara işaret ediyor. Nepal Komünist

---

¹⁰⁷ Komite 1 Temmuz 2001'de kurulmuş ve son toplantısını 2006 yapmıştır (Ramana, 2010).

Partisi'nin (Maoist) başta Bihar ve Uttar Pradesh gibi komşu bölgeler olmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerine ağırlıklı olarak tıbbi tedavi için geldikleri bildiriliyor. Son dört yılda (2001-2004), Bihar, Batı Bengal, Uttar Pradesh ve ülkenin diğer bölgelerinde 140'tan fazla Nepal Komünist Partisi (Maoist) kadrosu/semptizanı tutuklandı. 2005 yılında yaklaşık 40 CPN (Maoist) aktivisti/destekçisi tutuklandı.” (MHA, 2006: 25).

Nepalli Maoculararın Hindistan topraklarındaki bu artan hareketliliğini ve örgütün Hindistan'a etkisini kırmak için SSB görevlendirilmiş ve sınır yönetiminde etkisinin artması için yirmi tabur eklenmiştir (MHA, 2007: 27). Ancak Hindistan İçişleri Bakanlığının yıllık raporlarından 2006-2007 Yıllık Raporu Nepalli Maoculararın anıldığı son rapor olmuştur. Bunda açık delillerin olmaması ve Nepal'de 2008 yılında yeni kurulan hükümetin Maoculardan oluşması etkili olmuş olabilir. Çünkü bu konuda yapılacak imalar artık doğrudan siyasi erki hedef almış olacaktı. Fakat elbette ki Hindistan'ın bu konudaki şüpheleri devam etmiş ve konu yakından takip edilmiştir.

Öte yandan bütün bu şüphelere rağmen Hindistan yetkililerinin söz konusu gruplar arasında ilişki olmadığına dair beyanları bulunmaktadır. Örneğin Hindistan İçişleri Bakanı V. K. Duggal 4 Temmuz 2006'da iki ülke içindeki Maoculararın artık fiziksel/stratejik bağlarının olmadığını ve bu bağın sadece ideolojik düzeyde olduğunu ifade etmiştir (Ramana, 2010). 2009 yılında Batı Bengal'de Naksalitleri hedef alan Lalgah operasyonu devam ederken, Hindistan Dışişleri Bakanı Shivshankar Menon Nepal'i ziyaret etmiş ve iki ülkedeki Maoculararın arasında bir bağlantı olmadığını ifade etmiştir (The Economic Times, 2009).

Ortaya çıkan tabloda güncel olarak Nepalli ve Hint Maocularar arasındaki bağlantı muğlaktır. İki aktör arasında bağlantının olması muhtemelken, Hindistan yönetimince ya kabul edilmekte ya da önemsiz olarak lanse edilmektedir (Ramana, 2010).

3.2.1.2.3. Siliguri Koridoru ve Kuzeydoğu Eyaletlerinin Güvenliğinde Nepal'in Yeri

Nepal kuzeydoğu eyaletlerine giden Siliguri Koridorunun hemen batısında yer almaktadır. Muhtemel bir savaş durumunda ya da isyancıların veya herhangi bir tehdidin Hindistan ve kuzeydoğu bağlantısını kesme senaryosunda (Panda, 2017; Westcott, 2021: 20), Hindistan'ın Nepal üzerindeki nüfuzu ve/veya Nepal'in üçüncü aktörlerin (örneğin Çin) etkisinde olmaması Hindistan güvenliği açısından oldukça önem arz etmektedir. Örneğin Hindistan'ın gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse Soğuk Savaş sonrası

dönemde Nepal'deki Çin nüfuzundan çekinmesini veya Naksalit hareketin Nepal Komünist Partisi'nden destek alması kaygılarını bu açıdan da değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle Nepal Hindistan güvenlik algılamalarında ve politikalarında stratejik öneme sahiptir.

Özetle Soğuk Savaş sonrası dönemde Hint güvenlik algılamasında Nepal sınırı boyunca devlet dışı aktörlerden kaynaklı tehditler bulunmaktadır. Bu tehditlerin başta kuzeydoğu gibi hassas bir bölgeye yakınlığı tehdit algısını artırmaktadır. Böylesi bir durumda üçüncü aktörlerin Nepal'de alan kazanması Hindistan'ın politikalarını zorlaştıracaktır. Bu nedenle Hindistan Nepal üzerindeki nüfuzunu kaybetmemek ve hatta Nepal politikalarını yönlendirmek için stratejiler geliştirmektedir.

Buraya kadar anlatılanlar ışığında Hindistan'ın Nepal'e yönelik genel güvenlik algılaması ortaya konulmuştur. Bu algılama tabii olarak Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde Nepal'e yönelik davranışlarını etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın güvenlik algılamasında Nepal daha çok bir devletin (Çin'in) oluşturabileceği tehditler yönünden değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle Çin'in Himalayalara aşarak Nepal'i etki sahasına alması veya işgal etmesi Hindistan'ın en çok endişe duyduğu husus olmuştur. Ancak 1990'ların ikinci yarısında iki devlet için güvenlik sorunlarında devlet dışı aktörler hesaba katılmak zorunda kalmıştır. Çünkü 1996'da patlak veren Nepal iç savaşının baş aktörü Maoocular ile Hindistan'daki Maoocular (MCCI ve PWG) arasındaki iş birliği ortak kaygılar haline gelmiştir. Bu perspektiften Nepal ile ilişkilerde Hindistan'ın iç güvenlik kaygılarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu nedenle Nepal'in sınırlarının ve topraklarının ayrılıkçı gruplar tarafından ve para, silah, insan, uyuşturucu ve hayvan kaçakçılığı gibi yasadışı suçlar için kullanılması Hindistan'ın Nepal ilişkilerinin önemli bir yönünü oluşturmuştur. Hindistan'ın bu güvenlik algılaması çerçevesinde, Nepal'e yönelik attığı adımlar söz konusu tehditlerin ortadan kaldırılmasına ve Nepal'in üçüncü devletlerin nüfuzuna girmeyerek Hindistan ve Çin arasında tampon bölge olmaya devam etmesine yönelik olmuştur (Ogden, 2016: 134-135; Murthy, 1999: 1540). Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde ilişkilerin genel seyrinden bahsedilebilir. Ardından iki devlet arasındaki güvenlik ve ekonomik ilişkilere dair detaylara geçilecektir.

Hindistan'ın Mart 1989-Nisan 1990 arasında Nepal'e uyguladığı ekonomik yaptırımların ardından Soğuk Savaş sonrası döneme Hindistan'ın Nepal üzerinde ne denli derin etkiye sahip bir aktör olduğu kanıtlanmış bir şekilde girilmiştir. Fakat Hindistan'ın Nepal'e karşı

daha esnek bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Başka bir ifadeyle Nepal'in hassasiyetleri de göz önünde tutulmuştur. Örneğin 1950 Antlaşması ve muhtelif konuları ele almak için kurumsal bir mekanizma oluşturulmuştur. Ayrıca 1996'da Mahakali Nehri'nin ortak kullanım şartlarını belirleyen Mahakali Antlaşması ilişkilerdeki iyileşmenin önemli göstergelerinden olmuştur (Murthy, 1999: 1539). 1991 Ticaret ve Transit Antlaşması yenilenmiş ve antlaşmanın beş yılda bir kendiliğinden yenilenmesi için düzenleme yapılmıştır (Dabhade ve Pant, 2004: 165). Ancak Yeni Delhi Nepal üzerindeki nüfuzunu korumaya çalışmış ve Katmandu'nun dış politikasını Hindistan yanlısı olmaya zorlamıştır (Dabhade ve Pant, 2004: 166).

1990'ların ilk yarısında ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılırken 1996'da Nepal'de Maocu isyanın başlaması iki aktör arasında topraklarındaki Maoculara karşı ortak politikalar üretme iradesini ortaya çıkarmıştır. Kraliyet yönetimi altında olan Nepal'de 1980'lerle birlikte demokratikleşme hareketleri başlamış ve bunun sonunda Mayıs 1991'de çok partili meclis seçimleri yapılmıştır. Böylelikle yukarıda ifade edildiği gibi Nepal'de mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçilmiştir. Fakat Nepal Komünist Partisi içerisindeki bir fraksiyon olarak Maocular ülkenin tam demokrasiye geçmesi için kraliyet ailesinin bir engel olduğunu düşünerek 1996'da Halk Savaşı adını verdikleri isyanı başlatmıştır (MFA, t.y.c.; Shira, 2012: 53). Hindistan yönetimi Nepal'deki Moacu isyanının bastırılmasında Nepal hükümetini desteklemiş ve kendi ülkesinde Nepal karşıtı eylemlerin engellemeyi kabul edip sınırdaki kontrollerini artırmıştır. Ayrıca İslamcı örgütlerin Nepal'de yuvalanmaması için Nepal'i tedbirler almaya zorlamıştır. Bu özellikle 1999'da Hindistan Havayolları (Indian Airlines) uçağının kaçırılmasının ardından benimsenmiştir. Nepal'deki Maocu isyanın yayılması ve ortaya çıkan istikrarsızlığa karşı temkinli bir tavır sergilenmiştir (Dabhade ve Pant, 2004: 165).

Maocuların başlattığı iç savaş devam ederken 2005 yılında meclisin tekrar askıya alınması Maocuların diğer muhalif siyasi partileri kraliyete karşı yanına çekmesini sağlamıştır. Monarşi karşıtı cephe bu şekilde daha da güçlenmiştir. Maocular ve Nepal kuvvetleri arasındaki çatışmalar geride 17000 ölü bırakarak Kasım 2006'da Kapsamlı Barış Anlaşması ile son bulmuştur. 15 Ocak 2007'de geçici anayasa kabul edilmiştir. Meşruti monarşi ile yönetilen Nepal'de Mayıs 2008'de monarşiye son verilerek Nepal Federal Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Nisan 2008'de yapılan seçimlerde Maocular meclis çoğunluğunu kazanmıştır. Pushpa Kamal Dahal liderliğinde Nepal

Komünist Partisi bir gerilla hareketinden 601 sandalyeli mecliste 116 sandalye kazanan meşru bir siyasi aktör haline gelmiştir (Shira, 2012: 53-54). Ülkenin yeni anayasası 20 Eylül 2015'te yürürlüğe girmiştir (MFA, t.y.c.). Nepal Birleşik Marksist-Leninist Komünist Partisi (CPN-UML) ile Nepal Maoist Merkez Komünist Partisi (CPN-MC) 26 Kasım-7 Aralık 2017 tarihlerindeki genel ve yerel seçimlere bir ittifak kurarak katılmış ve çoğunluğu ele geçirerek iktidarı elde etmiştir (MFA, t.y.c.).

Hindistan'ın ülkesi üzerindeki nüfuzundan rahatsız olan Nepal yönetimi Hindistan'ı dengeleme yollarını aramıştır. Bu bağlamda Maocu hükümet döneminde Çin'in Nepal'deki etki sahası giderek artmıştır. Hindistan-Nepal sınırında Çin Çalışma Grupları'nın (China Study Centres) sayısı giderek artmış ve 2005'te yedi olan sayıları 2008'de 19'a yükselmiştir. Bu merkezler Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Hindistan karşıtlığını ve Çin'in dostluğunu vurgulayan materyaller dağıtmıştır. Ayrıca öteden beri Hindistan'ın endişe duyduğu Nepal-Çin ulaşım bağlantılarında (karayolu ve demiryolu) artış olmuştur. Çin ile Kuşak ve Yol Projesi kapsamında Mayıs 2017'de imzalanan anlaşma Hindistan'ın Nepal'e yönelik en büyük kozu olan ekonomik sektörü açıkça dengeleme girişimi olarak değerlendirilebilir. Bununla da kalmayıp Hindistan'ın Nepal'deki konumu bakımından oldukça önem atfedilen 1950 Antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi istenmiştir. Ayrıca Nepal Hindistan'ı dengelemek için Pakistan ile de ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Kumar, 2011: 74-75).

Özetle Soğuk Savaş sonrası Nepal Hindistan için yine belirsizlikler ve zorluklar sunmuştur. Nepal karar vericilerinde ne zaman Hindistan'ı dengeleme fikri ortaya çıksa anti-Hindistan duyguları körüklenmiş ve 2008'de Maocu hükümetin kurulmasıyla bu duygu daha da güçlenmiştir (Kumar, 2011: 74). Ancak iki ülkenin bağları kolaylıkla kesilecek türden değildir. Bu ilişkinin yapısal gerekliliklerinden dolayı ilişkilerin yüksek düzeyde ve etkileşimde devam ettiği görülmektedir. Bu yüksek düzeyli ilişki örneklerinden bazıları şu şekildedir (MOFA, t.y.):

- Ağustos 2014 yılında, Nepal Başbakanı Sushil Koirala'nın daveti üzerine, Hindistan Başbakanı Narendra Modi Nepal'e ziyarette bulunmuştur.
- Temmuz 2014 yılında Nepal Dışişleri Bakanı Mahendra Bahadur Pandey'in daveti üzerine ve Nepal-Hindistan Ortak Komisyonu'nun üçüncü toplantısına katılmak için Hindistan Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj Nepal'i ziyaret etmiştir.

- Kasım 2014 yılında 18. SAARC Zirvesi kapsamında Narendra Modi Nepal'i ziyaret etmiştir.
- Haziran 2015'te Swaraj Nepal'in Yeniden İnşası Uluslararası Konferansına (International Conference on Nepal's Reconstruction) katılmak üzere Nepal'e ziyarette bulunmuştur.
- Kasım 2016'da Hindistan Cumhurbaşkanı Nepal'i ziyaret etmiştir.
- Ağustos 2017'de Swaraj 15. BIMSTEC Bakanlar Toplantısına (15th BIMSTEC Ministerial Meeting) katılmak üzere Nepal'i ziyaret etmiştir.
- Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin daveti üzerine Nepal Başbakanı K. P. Sharma Oli, 6-8 Nisan 2018 tarihlerinde Hindistan'a ziyaret gerçekleştirmiştir. Buna karşılık Nepal Başbakanı Sharma Oli'nin daveti üzerine 11-12 Mayıs 2018 tarihlerinde Hindistan Başbakanı Narendra Modi Nepal'i ziyaret etmiştir.

Özellikle Nepal'de Oli hükümetinin kurulmasıyla ilişkilerde ivmelenme olduğu görülmektedir. Nitekim Nepal Başbakanı Oli, Mayıs 2018'de Hindistan'ı bir kez daha ziyaret etmiş ve ardından Ağustos 2018'de BIMSTEC Zirvesi için Başbakan Narendra Modi'nin Nepal'e yaptığı ziyarette iki lider bir araya gelmiştir. Görüşmelerin odak noktası, ikili proje ve girişimlerin zamanında ve hızlı bir şekilde uygulanması olmuştur (MOD, 2019: 4).

Bu üst düzey ilişkilerde coğrafi ve tarih içinde oluşmuş (ekonomik ve askeri) şartların yanı sıra Hindistan'ın Nepal'i kendi yörüngesinde tutma kararlılığı etkili olmuştur. Nitekim Hindistan Nepal'in bu dengeleme girişimlerini askeri ve ekonomik sektörlerdeki politikaları ile engel olmaya çalışmıştır. Nepal'in Hindistan'a tekrar yoğun şekilde yakınlaşmasının ve Hindistan'ın göz ardı edilemeyecek bir aktör olduğunu gösteren nedenlerinden birisi 2015 yılında Hindistan'ın Nepal'e uyguladığı abluka olmuştur. Bu bağlamda Hindistan'ın özellikle ekonomik sektördeki etkinliği devam etmiştir. Öte yandan sınır aşan suçlarla mücadelede diğer küçük komşularda olduğu gibi ortak operasyonlara rastlanmasa da sınır yönetimi için ortak mekanizmaların oluşturulduğu görülmektedir. Hindistan'ın Nepal üzerindeki etkisi özellikle ekonomik sektörde ortaya çıkmaktadır. Bu sayede Nepal'in dış ve güvenlik politikalarında radikal çıkışlar yapması önlenmektedir. Açıkçası Hindistan'ın bu yönde belirli ölçüde başarılı olduğu görülecektir.

3.2.1.2.4. Hindistan ve Nepal Arasında Sınır Güvenliğine Yönelik Politikalar ve Güvenlik İlişkileri

1.751 kilometrelik açık sınır iki ülke halkının tarihi, ekonomik, dini ve kültürel bağlarının devam ettirilmesine ve karşılıklı fayda sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Malone, 2011: 117). Ancak iki ülke için pek çok imkân sunan bu açık sınırdaki yoğun akış sınır aşan suçların da sınır hattı boyunca cereyan etmesine yol açmakta ve sınırın güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle 1990'lar ve 2000'li yıllarda Nepal'deki istikrarsızlık Hindistan-Nepal açık sınırının denetlenmesini zorlaştırmıştır. Sınır boyunca 20 Hindistan bölgesi ve 26 Nepal bölgesi; on beş kontrol noktası bulunmaktadır (Kumar, 2011: 76). Hindistan'a göre insan, silah, uyuşturucu kaçakçılığı, Sahte Hint Parası (Fake Indian Currency Notes/FICN) ve terörizm Hindistan-Nepal sınırında en çok endişe verici tehditlerdir (Upreti, 2021; Kumar, 2011: 76; Pulami, 2023: 83; Baral, 2013: 91-92). Elbette ki bu güvenlik sorunları Hindistan'ı olduğu kadar Nepal'i de tehdit etmektedir. Sınırın geçirgenliğini anlamak için bazı yasadışı faaliyetlere göz atmak yeterlidir.

Sınır aşan terörizm faaliyetlerinde Hindistan, İslamcı grupların ve Pakistan Servisler Arası İstihbarat'ın (Pakistani Inter-Services Intelligence/ISI) Nepal'deki faaliyetlerini yakından takip etmektedir (Baral, 2019: 92). 2006 yılında Hindistan İçişleri Bakanı Sriprakash Jaiswal Pakistanlı militanların Nepal topraklarını bir sığınak ve Hindistan'a sızmak için üs olarak kullandığını iddia etmiştir (Singh, 2006). Ayrıca 2000'li yılların başlarında ISI faaliyetleri için de Nepal topraklarının kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı Hint grupların ve Pakistan merkezli köktenci grupların yardımıyla Pakistan istihbaratının Hindistan'da saldırılar gerçekleştirmek için silah ve patlayıcıların yanı sıra militanların sızması için Nepal-Hindistan açık sınırını kullandığı ifade edilmiştir. Bundan başka Nepal Muslim Ettehand Sangh, Islamic Sangh Nepal ve Müslüman Gençlik Örgütü (Muslim Youth Organization) tarafından yürütülen Hindistan karşıtı faaliyetlerin var olduğu bildirilmektedir. Ayrıca organize suç lideri olarak aranan Dawood İbrahim'in 1998'den itibaren pek çok kez Katmandu'da bulunduğu ve ISI ve bazı Nepalli siyasetçilerin kaçakçılık ve havale işlemleri için İbrahim'le ilişki kurduğu düşünülmektedir (Kumar, 2011: 75-76).

Hindistan ve Nepal Ortak Çalışma Grubu'nun (Joint Working Group) on ikinci toplantısında Hindistan yetkilileri Nepal'deki medreselerin Hindistan karşıtı terör faaliyetleri yürüttüğü ve bunların Pakistan istihbaratınca desteklendiği yönünde

suçlamalar yapmıştır (Karki, 2022a). Ayrıca pek çok Pakistanlı ve Afgan teröristin Nepal’de bulunduğu iddia edilmektedir. Nepal bu suçlamaları reddetse de Abdul Karim Tunda (Leşker-i Tayyibe) ve Yasin Bhatkal (Hint Mücahitler) gibi teröristlerin Hindistan-Nepal sınırında yakalanması bu şüpheleri kuvvetlendirmiştir (Kumar vd., 2013). Yeni Delhi ve Katmandu bu tehditlerin farkında olsa da kontrol etmekte zorlanmaktadır (Pulami, 2023: 86). Bir başka örnek olarak Nepal, Hintli Mücahitler örgütünün en büyük merkezi haline gelmiş ve örgüt her geçen gün ülkedeki etkinliğini artırmaktadır. Leşker-i Tayyibe, Ceyş-i Muhammed ve Hareket-ül Cihad örgütleri ile bağlantıları bulunan örgütün hedefi Müslümanlara baskı yaptıkları için Hintlere karşı terör eylemleri gerçekleştirmektir. Örgüt Hindistan, Nepal ve Pakistan’da faal durumdadır (Bureau of Counterterrorism, 2019: 287).

Hindistan-Nepal sınır boyunca bir diğer önemli sorun insan kaçakçılığıdır. Özellikle kadın ve çocukların insan kaçakçılığı mağduru olduğu ve bu vakaların Hindistan-Nepal bağlamında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir (Paul, 2010: 14). Bu insanlar zorla çalıştırıldığı gibi kadınlar fuhşa ve çocuklar da uyuşturucu kaçakçılığına zorlanabilmektedir. Sashastra Seema Bal (SSB) raporuna göre yılda 1000-15000 Nepalli kadın ve kızın satıldığı ve her ay 9-16 yaş aralığında kızların Nepal’den Hindistan’a kaçırıldığı kaydedilmiştir (Pulami, 2023: 84). SSB’nin bir diğer raporuna göre Nepal’den Hindistan’a kaçırılan tahmini kadın sayısının 2013’ten 2018’e kadar yüzde beş yüz arttığını öne sürülmektedir (Chauhan, 2018). Özellikle 2013 sonrasında zorla çalıştırma ve seks ticaretine maruz kalan insanlar konularında Nepal kaynak, geçiş ve varış noktasıdır. Nepalli kadınlar ve kızlar Nepal, Hindistan, Ortadoğu, Asya ve Sahra Altı Afrika’da seks ticaretine maruz kalırken erkek, kadın ve çocuklar Nepal, Ortadoğu ve Asya’da inşaatlarda, fabrikalarda, madenlerde ve eğlence endüstrisinde zorla çalıştırılmaktadır. Özellikle 2015 depreminin getirdiği yıkım Nepalli insanların geçim sorunları yaşamasına ve insan tacirlerinin kolay birer hedefi olmalarına yol açmıştır (United States Department of State, 2018: 226-320).

Bir diğer sınır aşan yasadışı faaliyet olarak Hindistan ve Nepal hükümetleri sahte Hint parası kullanımından çekinmektedir. Öyle ki Hindistan her ay binlerce sahte para kuryesi ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Özellikle ISI’nın Hindistan ekonomisini sabote etmek ve terörü fonlamak için Hindistan topraklarına sahte para ihraç ettiği iddia edilmektedir (Shashikumar, 2008). Diğer önemli sorun ise açık sınır boyunca oldukça

yaygın olan kayıt dışı ticaretin yapılmasıdır. O kadar ki iki ülke arasındaki kayıt dışı ticaret resmi ticaretin on katından fazladır (Pulami, 2023: 87). Hindistan-Nepal sınırından kaynaklanan diğer bir husus Nepal'in uyuşturucu kaçakçılığının merkezlerinden biri olmaya başlamasıdır (Hannan, 2018: 13-14). Her ne kadar SSB ve Nepal güvenlik güçleri tedbirlerini artırsa da sınır açıklığı mücadeleyi zorlaştırmaktadır (Pulami, 2023: 84).

1996-2006 arasında Nepal'i etkisi altına alan Maoçu isyan sürecinin getirisi olarak savaş sonrası dönemde silah dolaşımı da bir sorun olarak kalmıştır (Paudel, 2014: 2-4). Devlet ve devlet dışı kurumlarca yapılan değerlendirmelere göre iki ülke arasındaki açık sınır, hafif silahların dolaşımını kolaylaştırmaktadır (Paudel, 2014: 5). Özellikle Hindistan'ın Uttar Pradeş ve Bihar eyaletleri hafif silah üretimi için merkezi konuma sahiptir (Murty, 2018). Bu eyaletlerde Naksalitlerin aktif olduğu akılda tutulmalıdır.

Tüm bunlar ışığında Hindistan-Nepal sınırının açık yapısı iki ülke halkının herhangi bir belgeye ihtiyaç olmaksızın geçişlerini sağlamaktadır. Ancak bu alan ulusal güvenliğe tehdit unsurlarının da faaliyet alanı haline gelmektedir. Hindistan bu sınırın korunması ve yasadışı faaliyetleri önlemek adına Sashastra Seema Bal (SSB) birliklerini bu sınırdaki sınır muhafız gücü olarak konuşlandırmıştır (MHA, 2005: 74). Birim, 1963 yılında Nepal sınırından sızmaları önlemek adına ilk olarak Özel Hizmet Bürosu adıyla kurulmuştur. 2001 yılında görev tanımı değiştirilerek İçişleri Bakanlığına bağlı bir sınır muhafız gücü haline getirilmiş ve ismi Sashastra Seema Bal olarak değiştirilmiştir. Öte yandan bu güvenlik birimi CK'de ve Naksalit hareketten etkilenen Chhattisgarh, Jharkhand ve Bihar bölgelerinde de görev yapmaktadır. (MHA, 2020: 141).

Bu bağlamda Hindistan'ın güvenlik pratiklerinin değiştiği görülmektedir. SSB'nin öncelikle 1962 savaşının ardından Çin tehdidine karşı kurulması ve 2001'de Nepal'de Maoçu isyanın yükselişi ve bunların Naksalitlerle iş birliği yaptığının düşünüldüğü dönemde yeni tehditlere karşı yeni bir form aldığı görülmektedir. SSB bu sınır hattı boyunca görev yaparken yine Naksalit hareketten etkilenen bölgelerde isyan karşıtı operasyonlarla görevlendirilmesi iç-dış güvenliğin birbiri ile bağlantılı görüldüğü anlamına gelmektedir. Nepal'deki İslamcı grupların varlığı da düşünüldüğünde SSB'nin CK'de görev yapması bu güvenlik stratejisini daha görünür hale getirmektedir. SSB'nin operasyonel ihtiyaçlarını karşılamak adına Hint-Nepal Sınırı boyunca 253.87 kilometrelik yol tamamlanmıştır. Ayrıca yine aynı amaçla sınır hattındaki Uttarakhand (173 km), Uttar Pradesh (640 km) ve Bihar (564 km) eyaletlerinde 1.377 kilometrelik yol

yapımı ve iyileştirilmesini onaylanmıştır. Sınır hattında 34 SSB taburu görev yapmaktadır (MHA, 2020:37).

Sınırın Hindistan tarafındaki güvenliğinin sağlanmasının dışında sınır yönetimi ve güvenliği için iki devletin ortak mekanizmalar oluşturduğu görülmektedir. 1981 yılında Nepal-Hindistan Ortak Teknik Komitesi (Nepal-India Joint Technical Committee) kurulmuş ve sınırın haritalandırılmasında kayda değer çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca söz konusu güvenlik ilişkilerini ele almak için İçişleri Bakanları toplantıları kurumsallaştırılmış ve Sınır Yönetimi Ortak Çalışma Grubu (Joint Working Group on Border Management)¹⁰⁸ ve Sınır Bölgesi Koordinasyon Komiteleri (Border District Coordination Committees) kurulmuştur. 2014 yılında kurulan Sınır Çalışma Grubu (Boundary Working Group/BWG) sınır sütunlarının inşası, onarımı ve restorasyonu, insansız arazinin (no man's land) tecavüz ve sınır ötesi işgal envanterinin hazırlanması ve sınır sütunlarının GPS gözlemi ile ilgili çalışmaları yürütmektedir (MOFA, t.y.; Karki ve KC, 2020: 91). Dikkat çeken bir nokta olarak güvenlik sorunlarının ele alınması için içişleri bakanlıklarına ve sınır yönetimine atıfta bulunmaktadır. Bu perspektiften ülke içi güvenlik sorunlarının sınır aşan (bölgesel) boyutu üstü örtülü şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu güvenlik algılamasına paralel olarak sınır aşan tehditlerle mücadele için Hindistan güvenlik politikalarının ortak çalışmaya yöneldiği görülmektedir.

İki devlet arasında güvenlik koordinasyonu açısından Hindistan Nepal ordusu ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Hindistan uzun süredir Nepal ordusuna eğitim vermekte ve teçhizat sağlamaktadır. Bu nedenle iki ülkenin güçlü askeri bağları bulunmaktadır (Shira, 2012: 54). İki devlet arasındaki askeri iş birliğinin bir parçası olarak Nepal ordusuna askeri teçhizat ve sağlık ekipmanları sağlanmasına ve eğitim verilmesine devam edilmiştir. Bu kapsamda Nepal ordusunun kapasite gelişimi için Hint ordusunun önemli bir yeri bulunmaktadır (MOD, 2018: 20).

Şubat 2018'de Nepal'de Oli hükümetinin kurulmasının ardından ilişkilerde ivmelenmenin olduğu ve buna paralel güvenlik alanında üst düzey ziyaretlerin arttığı görülmektedir. Nepal Ordu Komutanı Hindistan'a ziyarette bulunmuş ve buna karşılık Hindistan Ordu Komutanı Nepal'i ziyaret etmiştir (MOD, 2019: 23). Çeşitli konularda Nepal ordusu mensuplarına eğitimler verilmiştir (MOD, 2019: 118). Hindistan-Nepal

---

¹⁰⁸ Nepal'deki iç savaşın baş aktörü Maoocular ve Hindistan'daki MCCI ve PWG arasındaki iş birliğini engellemek ve terörle ortak mücadele için Haziran 1997'de Sınır Yönetimi Ortak Çalışma Grubu kurulmuştur.

arasındaki güvenlik yükümlülüklerinin koordinasyonu ve geliştirilmesi için Nepal-Hindistan İkili Güvenlik Danışma Grubu (Nepal-India Bilateral Consultative Group on Security/NIBCGS) adlı ortak bir Savunma Bakanlığı/Dışişleri Bakanlığı mekanizmasının çalışmaları devam etmiştir (MOD, 2019: 4).

Hindistan ve Nepal orduları arasında askeri ilişkileri geliştirmek ve koordinasyonu sağlamak adına 2011 yılından beri oldukça yüksek personel katılımına sahip Surya Kiran askeri tatbikatı yapılmaktadır. Bu askeri tatbikat, askeri birlik katılımı açısından diğer devletlerle yapılan tatbikatlara kıyasla Hindistan için en büyük tatbikat serisidir (Limbu, 2022: 55). 7-20 Mart 2017'de on birincisi ve 3-16 Eylül 2017'de on ikincisi olmak üzere 2017 yılında iki Surya Kiran tatbikatı gerçekleştirilmiştir (MOD, 2018: 20). Surya Kiran'ın on üçüncüsü Mayıs-Haziran 2018'de Hindistan-Nepal sınırındaki Pithoragarh'da (Uttarakhand) düzenlenmiştir (MOD, 2019: 4). Bu periyodik askeri tatbikatların varlığına rağmen sınır hattı boyunca sınır aşan örgütlere karşı ortak operasyonların yapılmadığı görülmektedir.

3.2.1.2.5. Hindistan ve Nepal Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Nepal'in Hindistan'a bakışını ve bağımlılığını zorunlu olarak ülkenin az gelişmişliği ve coğrafya belirlemektedir. Nepal ekonomik olarak müreffeh bir ülke değildir ve vasıflı insan gücü eksikliği yaşamaktadır. Ayrıca halkın önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 1996-2006 yılları arasındaki iç savaş ülkenin gelişimini ciddi şekilde etkilemiştir. Bu şartlar altında Nepal büyük ölçüde dış yardımlara bağımlıdır (Shira, 2012: 51). Bu nedenle kalkınma planları doğrultusunda Nepal çeşitli sektörlerde yüzde yüz doğrudan yabancı yatırım imkânı sunmaktadır (Badal, 2019: 27).

Coğrafi faktörler bakımından Hindistan ve Çin arasında karayla çevrili bir ülke olarak Nepal'in uluslararası pazarlara açılması Hindistan üzerinden Çin'e kıyasla çok daha kolaydır ve bu doğrultuda Nepal'in dünya pazarlarına ulaşmasında Hindistan merkezi konumdadır (Garver, 2001: 143; MHA, 2005: 74). Öyle ki Tibet platosu ve Himalayalar Çin üzerinden taşımayı oldukça zorlaştırırken Hindistan'a karayolu ve demiryollarının varlığı ve doğal engellerin olmaması Hindistan seçeneğini daha da cazip kılmaktadır. Örneğin 1995'te Nepal-Çin ticareti Nepal'in toplam ticaretinin yüzde 0,7'sini oluştururken, geriye kalan (yüzde 99,3) Hindistan ile ya da Hindistan toprakları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Nepal'in Hindistan yerine Çin'i tercih etmesi ve oluşacak

maliyetler karşısında Nepal'in kayıplarının Çin tarafından sübvansede edilmesi gibi seçenekler mümkün görünmemektedir (Garver, 2001: 144). Bu bağlamda Hindistan Nepal'in en büyük ticaret (ithalat ve ihracat) ortağı olmaya devam etmektedir (MHA, 2005: 73; Shira, 2012: 54).

Bu coğrafi faktörlerle birlikte iki ülke sınırının açık sınır olma özelliği, ulusal muamele uygulanması ve gümrüksüz erişim imkanına sahip olunması Nepal için ekonomiden sosyal sektörlere pek çok fayda sağlamaktadır ve sınır boyunca insan etkileşimini artırmaktadır (Pulami, 2023: 83; Malone, 2011: 117; MOFA, t.y.; Badal, 2019: 27). Özellikle 2007 yılında Hindistan'ın Nepal'e yönelik ihracatta gümrük vergisini kaldırması Hindistan mallarının hedef ülkedeki popülerliğini artırmıştır (Ogden, 2016: 135). İki ülke arasındaki ticaret her geçen gün artarken, Nepal'in ticaret açığı da giderek artmaktadır (MOFA, t.y.). Bu ticaret açığı ve 1950 Antlaşması olmak üzere iki ülke arasındaki anlaşmaların Hindistan'ın Nepal'deki nüfuzunu artırmaya yaradığı yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Bu sayede Hindistan Nepal'in siyasetinde, ekonomisinde, güvenliğinde ve medyasında etkili bir konuma sahiptir (Karki ve KC, 2020: 92). Ayrıca milyonlarca Nepalli Hindistan'da çalışmaktadır ki Hindistan'ın açık sınır politikasını sona erdirmesi milyonlarca Nepallinin işsiz kalmasına yol açabilir (Baral, 2013: 91; MHA, 2005: 73). Bütün bu koşullar altında Hindistan'ın Nepal ekonomisindeki nüfuzu düşünüldüğünde Hindistan istikrarsızlaştırıcı davranışlarda bulunabilme gücüne de sahiptir.

Hindistan Nepal'in en büyük ticari ortağı olduğu gibi en önemli kalkınma ortağı olmaya devam etmektedir. Hindistan'ın Nepal'e yönelik kalkınma yardımları ilk olarak 1952'de Gaucharan uçak pistinin yapımıyla başlamış ve o dönemden beri Nepal'in alt yapı başta olmak üzere pek çok sektöründe kalkınma yardımları yapılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Nepal'de çok partili sistemin tesisiyle ve son dönemlerde bu tip kalkınma yardımları giderek artmıştır. Nepal Başbakanı Pushpa Kamal Dahal'ın Eylül 2016'da Hindistan'a yaptığı ziyarette Hindistan'ın kalkınma yardımları ve ekonomik iş birliği çerçevesindeki projelerin yakından takip edilmesi için bir mekanizma kurulması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Nepal-Hindistan Ortak Gözetim Mekanizması oluşturulmuştur. Mekanizmaya Nepal Dışişleri Bakanı ve Hindistan'ın Nepal Büyükelçisi eş başkanlık yapmaktadır ve iki ayda bir toplanılmaktadır. Hindistan-Nepal

sınırı boyunca otoyol, demiryolu ve kontrol noktaları inşa edilmiş ve bazı projeler devam etmektedir (MOFA, t.y.).

1951'den beri Hindistan'ın yardımıyla Nepal'de tahmini maliyeti 77 milyar Nepal rupisi olan 552'den fazla büyük, orta ve küçük ölçekli proje hayata geçirilmiştir (Karki ve KC, 2020: 91). Bir başka örnek olarak Nisan ve Mayıs 2015 tarihlerinde Nepal'de meydana gelen depremler büyük yıkıma yol açmıştır. Hindistan arama kurtarma çalışmalarında büyük teknik yardımlarda bulunduğu gibi afet sonrası kalkınmada da oldukça önemli destekler vermiştir. Haziran 2015'te Katmandu'da düzenlenen Uluslararası Nepal'in Yeniden İnşası Konferansında, Hindistan 250 milyon ABD Doları hibe ve 750 milyon ABD Doları (düşük faizli) kredi fonu sözü vermiştir. Bundan başka Ağustos 2014'te Nepal'e yaptığı ziyarette Narendra Modi Nepal tarafından seçilen kalkınma projelerini finanse etmek için kullanılacak 1 milyar ABD Doları tutarında bir kredi limitini duyurmuştur. Bunlardan başka bir sektör olarak Nepal'in tarım ekonomisi için oldukça stratejik olan ortak su kullanımı hususunda bakanlar ve teknik düzeylerde olmak üzere çeşitli komisyonlar kurulmuş ve anlaşmalar imzalanmıştır. 2014 yılında Enerji Ticareti Anlaşması (Power Trade Agreement) kapsamında iki ülkenin elektrik ticaretindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu doğrultuda Hindistan özel/kamu sektörlerinden enerji firmaları Upper Karnali ve Arun III hidroelektrik projelerini hayata geçirmek için Nepal Yatırım Kurulu (Investment Board of Nepal) ile anlaşmıştır (MOFA, t.y.). Fakat şunu da not etmek gerekir ki Nepal Hindistan'ın Nepal'in hidroelektrik kaynaklarına erişmesine Butan kadar istekli değildir. Bunda Nepal'in özellikle Hindistan'ın Nepal üzerinde kurduğu nüfuzun ve kendisini büyük ağabey olarak görmesi sendromu büyük paya sahiptir (Ogino vd., 2019: 2).

Bir başka açıdan bakıldığında Nepal'in kendi kalkınma planları dahi ister istemez Hindistan'a temas etmek zorunda kalmaktadır. Uzun yıllardır ekonomik sorunlar yaşayan Nepal, kalkınması için sektörlerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Bu sektörlerden birisi olarak son yıllarda turizm sektörü ön plana çıkmaktadır. Kendine özgü kültürü, doğal güzellikleri/manzarası ve dünyanın en yüksek zirvesi olan Everest Dağı ile Nepal turizm için cazip bir ülkedir (Shira, 2012: 51). Bu potansiyeli kullanmak adına Nepalli karar vericiler Turizm Vizyon 2020 belgesini yayınlamıştır. Bu vizyona göre Nepal ekonomisi için turizmin büyük bir katkı sağlaması beklenmektedir. Örneğin 2020 yılına kadar Nepal'deki turist sayısının iki milyona ve turizm sektöründe bir milyon istihdama

ulaşmak hedeflenmiştir. Ayrıca beklentiler arasında Hindistan ve Çin'den turistlerin gelmesi ve yine bu ülkelerle sınır olan destinasyonlardan yayılmanın (spill over) olması bulunmaktadır. Vizyonun önündeki engeller arasında ise ülke içi siyasi geçiş süreci, küresel terörizm ve sınır aşan hastalıklar zikredilmektedir (Ministry of Tourism and Civil Aviation, 2009: 5, 7). Bu bağlamda Nepal'in kendi ekonomik kalkınması ve iç istikrarı için Hindistan'ın kritik konumunun farkında olduğu görülmektedir. Özellikle Nepal'in turizm destinasyonu haline gelebilmesi için güvenli bir ülke imajına sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda ülkedeki ve sınırdaki güvenliğin tesisi için Hindistan ile iş birliği yapması Nepal için kaçınılmaz olacaktır. Zira turizm sektörü afet dayanıklılığından altyapı çalışmalarına kadar pek çok alanda yatırımcıyı gerektirmektedir. Bu bağlamda söz konusu vizyon için Hindistan (ve Çin) ile ekonomik bağlara dikkat çekilmektedir (Badal, 2019: 13).

6-8 Nisan 2018'de Nepal Başbakanı K. P. Sharma Oli'nin Hindistan'ı ziyareti ve Mayıs 2018'de Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin Nepal'i ziyareti ilişkilerin iş birliği ve güven temelinde devam ettirilmesi için ümit verici olmuştur. Ziyaretlerde geçmişteki tüm anlaşmalar ve mutabakatların uygulanmasının sağlanması ve daha fazla iş birliği mekanizmalarının oluşturulması ihtiyacının altı çizilmiştir. Nepal ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olan tarım sektörü için yeni ortaklıkların tesisi, Katmandu ve Raxaul (Bihar) arasında Hindistan yardımıyla demiryollarının genişletilmesi ve Nepal mallarının taşınabilmesi adına denize erişim için ek su yollarının geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (MOFA, t.y.).

10 Eylül 2019'da Nepal (Oli) ve Hindistan (Modi) başbakanları bir video konferans toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıda Motihari'den (Hindistan) Amlekhgunj'a (Nepal) kadar Güney Asya'nın ilk sınır ötesi petrol ürünleri boru hattı hizmete açılmıştır (Karki ve KC, 2020: 91). Görüldüğü üzere vaktiyle Nepalli Maocular ve Hint Naksalitleri arasında bağlantılar olduğu iddia edilse de güncel tabloda (Maocu isyanının bilinen figürlerinden) Başbakan Oli bile Hindistan'ın Nepal için ne denli hayati konumda olduğunu bilmektedir. Zira Kızıl Koridor içerisinde Maocu isyancılar için oldukça önemli bir yere sahip olan Bihar'da Nepal ekonomisi için demiryollarının genişletilmesi ifade edilemezdi. Bihar gibi Nepal sınırındaki bölgelerdeki güvensiz ortamın Hindistan'dan çok Nepal ekonomisini ve istikrarını bozacağı açıktır.

Öte yandan Hindistan ekonomik gücünü her zaman havuç olarak kullanmamaktadır. Bilakis Nepal'in Hindistan'a rağmen atmaya çalıştığı adımlar söz konusu olduğunda ekonomik güç sopa olarak da kullanılabilir. Böylesi bir hadise Nepal'in anayasa hazırlığı bağlamında yaşanmıştır. 2008'de Kurucu Meclis'in teşekkülünden beri anayasa çalışmaları süren Nepal 20 Eylül 2015'te yeni anayasasını kabul etmiştir. Fakat Hindistan bu anayasanın geçmesini istememiş ve anayasanın kabulünü engellemek için Hindistan Dışişleri Bakanı S. Jaishankar Nepal'i ziyaret etmiştir. Hindistan'ın itirazlarına rağmen anayasanın kabul edilmesi karşısında Hindistan anayasayı protesto eden Madeşleri desteklemiş ve üç gün sonra Nepal'e resmi olmayan bir abluka uygulamıştır. Abluka kapsamında Nepal'e ilaç, yakıt ve diğer temel malların tedariki engellenmiştir. Dört buçuk ay süren (23 Eylül 2015-5 Şubat 2016) abluka Nisan-Mayıs 2015'te yıkıcı depremlerin¹⁰⁹ etkisiyle zaten ciddi sorunlar yaşayan Nepal'i fevkalade sarsmış ve özellikle gıda ve yakıt kıtlığı yaratmıştır (Karki ve KC, 2020: 92; Karki, 2022b). Uluslararası baskıların ardından Hindistan ablukayı kaldırmış ve bu ablukanın Nepal'i Çin'e yakınlaştıracığı iddia edilmiştir (Karki, 2022b: 12; Aryal, 2022). Fakat sonuçları ne olursa olsun Hindistan jeopolitik konumunu (1989-1990'da olduğu gibi) bir kez daha Nepal'e hatırlatmıştır.

Nepal'in Çin'i bir dengeleyici olarak kullanma isteği Hindistan güvenliği bakımından göz ardı edilmeyen bir husustur. Öyle ki Hindistan-Nepal arasındaki yoğun ilişkilerin ve Hindistan'ın açık nüfuzuna rağmen Nepal ve Çin arasındaki ilişkiler yakından takip edilmektedir. Hindistan, özellikle hala bir geçiş sürecinde olan ve ekonomik-siyasi istikrarı yakalamaya çalışan Nepal için kalkınma yardımlarının önemini farkındadır. Bu doğrultuda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile Nepal'in Çin ile ortak projeler kurma çabası Hindistan'ın yakın takibindedir. 12 Mayıs 2017 yılında Maocu ve Çin yanlısı olarak bilinen Pushpa Kamal Dahal (Prachanda) Başbakanlığı sırasında Çin'in söz konusu projesinin Nepal'i kapsamı hususunda anlaşma (Mutabakat Zaptı/Memorandum of Understanding) imzalanmıştır. 2019 yılında Nepal Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde oldukça geniş kapsamlı dokuz proje önermiştir. Ancak henüz bitirilmiş hiçbir proje bulunmamakla birlikte Sri Lanka'nın finansal çöküşünün ardından

---

¹⁰⁹ 25 Nisan 2015'teki 7,8 büyüklüğündeki deprem dokuz milyon insanın hayatını alt üst etmiştir ki bu sayı ülke nüfusunun üçte biri anlamına gelmektedir. 12 Mayıs'ta meydana gelen 7,3 büyüklüğündeki ikinci depreme Nepal'in merkezinde hayatta kalanlara yardım ulaştırılmasını zorlaştırmıştır. Depremler sonucunda 8.500'den fazla kişi hayatını kaybetmiş ve 24.000 kişi yaralanmıştır (Pathak, 2015).

Çin'den alınan kredilere karşı Nepal daha temkinli hale gelmiştir. Çünkü Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Sri Lanka Humbantota limanının yapımı için Çin'den kredi almış ve geri ödeyemediği için limanın işletmesi Çin'e devredilmiştir. Bu nedenle Çin'e yönelik "borç tuzağı" suçlamaları artmış ve Nepalli yetkililer Çin kredisi konusunda temkinli olmaya başlamıştır. Bu çekinceler ve Hindistan'ın kökleşmiş etkileri bir araya geldiğinde Nepal'de Çin etkisinin düşüşte olduğu düşünülmektedir (The Hindu, 2022; Giri, 2023). Hindistan da benzer şekilde Nepal'deki muhtemel Çin nüfuzunu kırmak için borç tuzağı olgusuna sıklıkla başvurmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Hindistan Çin'in ismini zikretmeksizin dış kalkınma yardımlarının/kredilerinin nispeten küçük ve savunmasız ekonomiler üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkilere dikkat çekmektedir. Özellikle krediler yoluyla söz konusu devletlerin borç tuzağına çekilebilecekleri ifade edilmektedir (MOD, 2018: 3). Nepal'in Hindistan'ı Çin ile dengeleme çabaları henüz ciddi boyutlara ulaşmamıştır. Fakat Hindistan bu konuyu yakından takip etmekte ve yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Nepal'deki ekonomik girişimlerini ivmelendirmektedir.

Son olarak iki ülke arasındaki son dönem ekonomik verilere bakmak genel tabloyu tamamlayacaktır. 2020 yılı itibariyle Hindistan Nepal'e 5,85 milyar dolar ihracat yapmıştır. Bu ihracat ürünlerinin başlıcaları şunlardır: rafine petrol (814 milyon dolar), yarı mamul demir (388 milyon dolar) ve pirinç (329 milyon dolar). İki ülke arasındaki ticaret önemli bir sıçrama yapmıştır ki son yirmi beş yılda, yıllık yüzde 15,5'lik artışla, Hindistan'ın Nepal'e ihracatı 159 milyon dolardan (1995) 5,85 milyar dolara (2020) ulaşmıştır. Nepal açısından bakıldığında 2020 yılı itibariyle Nepal Hindistan'a 611 milyon dolar ihracat yapmıştır. Bu ihracat ürünlerinin başlıcaları şunlardır: soya yağı (198 milyon dolar), küçük Hindistan cevizi (nutmeg) vb. (47,1 milyon dolar) ve palmye yağı (44,9 milyon dolar). Son yirmi beş yılda, yıllık yüzde 11'lik artışla, Nepal'in Hindistan'a ihracatı 45,3 milyon dolardan (1995) 611 milyon dolara (2020) ulaşmıştır (OEC, 2020c; OEC, 2020d). Sonuçta ekonomik dengenin Hindistan lehinde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tüm bunlar ışığında Soğuk Savaş sonrası Hindistan-Nepal ilişkileri hakkında genel bir değerlendirme yapılabilir. Nepal ve Hindistan arasındaki 1950 antlaşması ve Hindistan ve Butan arasındaki 1949 antlaşması nitelik bakımından farklıdır¹¹⁰. Her ne kadar ikisi de Hindistan'ın coğrafi kaygılarının ve bölgesel penetrasyon arayışının sonucu olsa da Butan

---

¹¹⁰ Bu husus bir sonraki başlıkta incelenecek olan Butan ile ilgili başlığa bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır.

ile yapılan antlaşmasının daha asimetrik olduğu görülmektedir. Nitekim Butan dış ilişkilerinde Hindistan rehberliğini kabul etmektedir. Etkili olsun ya da olmasın Nepal ise gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse Soğuk Savaş sonrasında Hindistan'ı zaman zaman dengelemeye çalışmıştır.

Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasında Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası olmak üzere iki dönemi birbirinden ayıran en önemli fark Hindistan'ın iç güvenlik dinamiklerinin güvenlik algılamasında yer etmesidir. Nitekim Soğuk Savaş sürecinde Nepal Çin'e karşı bir tampon bölge olarak görülmüştür. Fakat Soğuk Savaş sonrasında Nepal'e atfedilen bu tampon bölge niteliği devam ederken aynı zamanda iki ülke sınırı boyunca yeni tehditler zuhur etmiştir. Bu bağlamda tampon bölge olmanın niteliği de değişmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki Nepal'in tampon bölge olması, bu tampon bölge aşıldığında bölge dışı bir aktörün (devletin) konvansiyonel tehditleri ile karşı karşıya kalmayı ifade ediyordu. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde söz konusu yeni tehditler halihazırda tampon bölgeyi aşmış bulunuyordu ve üçüncü bir bölge dışı aktörün nüfuzu büyük maliyetlere sebep olabilirdi. Ayrıca Pakistan/Keşmir ilişkili terör örgütlerinin Hindistan'ı hedef almak için Nepal'i giderek artan şekilde mevzi haline getirmesi ve pek çok yasadışı suç örgütünün faaliyetleri Nepal'in Hint güvenlik algılamasındaki yerini daha kritik hale getirmiştir. Başka bir ifadeyle Nepal'in istikrarsızlığının ve/veya Hindistan karşıtı yönetimin veya oluşumların Nepal'de ivme kazanması önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Böylesi bir ortamda Nepal, Maocuların ve diğer isyancı grupların güvenli bir sığınağı haline gelebilir ve Siliguri Koridoru'nun ve kuzeydoğunun güvenliği tehdit altına girebilir. Ayrıca Nepal'in Hindistan karşıtı örgütlerce kullanışlı bir alan sunması ve/veya muhtemel Çin nüfuzu Hindistan güvenliği için oldukça ciddi sonuçlar doğrulabilir. Sonuç itibarıyla ortaya çıkan yeni jeopolitik ortamda (Soğuk Savaş sonrası dönemde) ülke içi (domestic) ve bölgesel (state to state) dinamiklerin Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasını ve politikalarını etkilediği tespit edilmiştir.

Öte yandan iki ülke arasındaki sınırdan yasadışı faaliyetlerin yüksek seyretmesi Hindistan'ın olduğu kadar elbette ki Nepal'in güvenliğini de tehdit etmektedir. Bu nedenle iki devletin hükümetlerinin ortak çalışması sınır aşan suçlarla mücadelede gerekli hale gelmektedir. Bununla birlikte Nepal'in Hindistan'a bağımlılığı o denli yüksektir ki Nepal'in Hindistan'ı doğrudan tehdit edebilecek konumda olmadığı açıktır. Bu bağlamda Nepal'deki Maocu hükümetin Hindistan Naksalitlerine kapsamlı bir destek vermesi

güçtür. Ayrıca Naksalitlerin oluşturacağı istikrarsızlık diğer yasadışı alanları tetikleyebilir ve Nepal için bumerang etkisi yaratabilir. Sonuçta kalkınma ve istikrar hedefi olan Nepal'in güvenli çevreye daha çok ihtiyaç duyacağı açıktır. Sonuç itibariyle Hindistan ülke içi güvenlik sorunlarının Nepal ile bağlantılı yönlerine yönelik stratejisi iki adımdan oluşmaktadır: 1) Nepal'i nüfuz sahasında tutarak Hindistan'ın iç güvenliğini Nepal üzerinden tehdit edebilecek (istikrarsızlık, Hindistan karşıtı yönetimler, sınır aşan suçlar, bölge dışı aktörlerin (örneğin Çin) Nepal'e nüfuz etmesi) faktörleri engellemek, 2) Nepal sınırının güvenliğinin sağlanması için güvenlik tedbirlerini almak (SSB'nin kurulması, kontrol noktalarının oluşturulması, yol yapımı gibi teknik ve altyapı unsurlarının geliştirilmesi). Bu stratejinin gerçekleştirilebilmesi için Hindistan askeri ve ekonomik araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır. Elbette ki bu konuda iki devlet arasında iş birliğinin sağlandığı mekanizmaların olduğu da görülmektedir.

3.2.2. Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan ve Butan arasında günümüze kadar ne bir jeopolitik rekabet ne de ciddi bir uyuşmazlık söz konusu olmuştur (Sarki, 2019: 138). Butan her ne kadar küçük bir devlet olsa da onun Hindistan güvenlik algılamasındaki değeri Butan'ın coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Hindistan-Butan sınırı yaklaşık olarak 699 kilometredir ve bu sınır Assam (267 km), Arunaçal Pradeş (217 km), Batı Bengal (183 km) ve Sikkim (32 km) olmak üzere Hindistan'ın dört eyaleti tarafından paylaşılmaktadır (MHA, 2013; Sandhu, 2017). Bu coğrafi konumu nedeniyle Hindistan için Butan Çin'e karşı bir tampon bölge olmasının yanında aynı zamanda Hindistan'ın kuzeydoğu sınır güvenliği için ciddi bir role sahiptir (Mermer, 2020: 14). Soğuk Savaş sonrası dönemde kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği (Siliguri koridoru dahil) için taraflar arasında ortak çalışma prensibine dayanan yeni bir pratik geliştirilmiştir. Öte yandan Butan'ın askeri ve ekonomik kapasitesi için de Hindistan merkezi role sahiptir. Hindistan Butan'ın en büyük ticari ortağı olmasının yanı sıra 1961 yılından itibaren Hindistan Butan'ın en önemli kalkınma ortağıdır. Hindistan'ın Butan Kraliyet Ordusunu 1960'ların başından beri eğitmesi gibi etkenler Hindistan'ın Butan savunmasının kritik parçası olduğunun göstergesidir.

3.2.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan'ın GABGK'deki küçük komşularına karşı bakış açısı yarı emperyalist olarak tanımlanabilir. Bunun en iyi şekilde görünür olduğu örneklerden birisi Butan'dır (Ogden, 2016: 130). Bazı Hint stratejistlerine göre Hindistan'ın hem medeniyet hem de güvenliği bakımından merkezi konuma sahip olan Ganj bölgesi için coğrafi konumu itibarıyla Nepal gibi Butan da hayati önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle Ganj bölgesini ve Hindistan'ı Himalayaların kuzeyinden gelebilecek tehditlere karşı korumak için kuzeydeki bu küçük devletler jeopolitik öneme sahiptir. Bu bağlamda Hint güvenlik çıkarları Butan ile bağlantılıdır ve bu durum Butan dış politikasında özerk davranışları kısıtlamaktadır (Baral, 2013: 91). İki devletin bağımsızlığı sonrasında tesis edilen ilişkilere geçmeden önce İngiliz sömürge dönemine kısa bir bakış sonraki süreci kavrayabilmek için daha faydalı olacaktır.

Hindistan'ın Butan'a yönelik algısı halefi olduğu İngiliz yönetiminin bir yansımasıdır. Butan ve Doğu Hindistan Şirketi arasındaki ilk temaslar 1764 yılında Şirketin Bihar ve Bengal'i işgali sonrasında olmuştur. Taraflar arasındaki çatışmalar belirli aralıklarla devam etmiş ve Kasım 1865'te Butan ve Britanya Hindistan'ı arasında imzalanan Sinchula Antlaşması ile görece bir barış ortamı tesis edilmiştir. Bölgeye yönelik yükselen Çin tehdidine karşılık 1910 yılında Butan ve Britanya arasında Punakha Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın hükümleri oldukça ilginçtir ve (1947'deki) bağımsız Hindistan ve Butan ilişkilerini tesis eden 1949 Dostluk Antlaşması ile oldukça benzerdir. Punakha Antlaşması'na göre Butan dışişlerinde Britanyalıları danışacak ve içişlerinde ise serbest olacaktır (Ranjan, 2019: 89; Joseph C., 2007: 91). Ayrıca bu antlaşma günümüzdeki Hindistan ve Butan ülke sınırlarını belirlemiştir. Özetle Punakha Antlaşması Butan'ın Britanya'nın bir bağlı devleti (protectorate) haline geldiğini ifade etmektedir. Britanya'nın bölgeden çekilmesiyle Hindistan ve Butan bağımsız devletler haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin genel çerçevesini 1949 Dostluk Antlaşması (Treaty of Perpetual Peace and Friendship) belirlemiştir. Taraflar arasındaki resmi diplomatik ilişkiler ise 1968 yılında kurulmuştur (MEA, 2021: 1).

Soğuk Savaş sürecinde ilişkilerin çerçevesini belirleyen 1949 tarihli antlaşmanın (Nga vd., 2019: 6) içeriğine yer vermek gerekmektedir. Antlaşmaya göre Hindistan'ın Butan'ın dışişlerine rehberlik edeceğine; Butan'ın savunmasında (silah ithalatında) Hindistan'ın

sorumluluğuna ve iki ülke arasında serbest ticarete atıf yapılmaktadır (Commonwealth Legal Information Institute, t.y.). Görüldüğü üzere Butan dışişlerinde özerkliğini kaybetmiş ve içişlerinde egemen bir şekilde adeta Hindistan'ın bir eyaleti görünümünü almıştır. Bu bağlamda Hindistan ve Butan ilişkilerini, egemen eşitliğe sahip iki devletin ilişkisi şeklinde ifade etmek oldukça zordur. Ortaya çıkan bu tabloda Butan genel anlamda Hindistan'ın himayesinde ve hatta onun uydusu konumunda varlığını sürdürmüştür.

3.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Butan'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan-Butan ilişkilerinin genel çerçevesini belirleyen ve Butan'ın Hindistan'ın bir uydusu olduğunu resmeden 1949 Dostluk Antlaşması 2007 (Hindistan-Butan Dostluk Antlaşması/India-Bhutan Friendship Treaty) yılında yenilenmiştir. 1949 Dostluk Antlaşması 2007 yılında yenilenmesi iki aktör arasında ilişkilerdeki değişimin işareti olmuştur (MEA, 2021: 1). 1949 antlaşmasına benzer şekilde 2007 antlaşması iki ülke arasındaki kalıcı barış ve dostluğu ve serbest ticaret rejimini tekrar teyit etmektedir. Ancak 1949 antlaşmasının ikinci maddesinde Butan'ın dışişlerinde Hindistan hükümetinin rehberlik etmesini ifadesi yerini iş birliği vurgusu yapan bir ifadeye bırakmıştır (Nga vd., 2019: 11; Bisht, 2010: 351). 2007 antlaşmasının ikinci maddesinde iş birliği vurgusunun yapıldığı alan ise oldukça dikkat çekicidir (MEA, 2007):

“Butan ve Hindistan arasındaki kalıcı yakın dostluk ve iş birliği bağlarına uygun olarak, Butan Krallığı Hükümeti ve Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti, ulusal çıkarlarını ilgilendiren konularda birbirleriyle yakın iş birliği yapacaklardır. Hiçbir Hükümet, diğerinin ulusal güvenliğine ve çıkarlarına zararlı faaliyetler için topraklarının kullanılmasına izin vermeyecektir.”

Görüldüğü üzere taraflar topraklarının diğerinin güvenliğini tehdit edecek unsurlarca kullanılmasını önlemeyi taahhüt etmektedir. Bu taahhüt doğrudan Butan topraklarının Hindistan'daki isyancı örgütler tarafından kullanılmasını akıllara getirmektedir. Hindistan açık bir şekilde ülke içi tehditlerin bölgesel bağlantılarını yok etmeyi ve ortak mücadeleyi sağlamayı hedeflemiştir. Zaten 2003 sonlarından itibaren iki devlet tarafından, Butan topraklarını sığınak olarak kullanan Hindistan'ın kuzeydoğusundaki isyancı gruplara karşı ortak mücadele yürütülmektedir. Bu antlaşma ile bu ortak irade resmi çerçeveye kavuşturulmuştur. Şunu da not etmek gerekir ki bu değişim iki aktör

arasındaki ilişkinin doğasını değiştirmese de uygulamasını değiştirmiştir. Şöyle ki Hindistan Butan üzerindeki tahakküm gücünü ve nüfuzunu kaybetmeksizin karşılaştığı ülke içi güvenlik tehditlerine karşı mücadelede Butan'ı etkili bir ortak olarak konumlandırmak istemiştir. Başka bir ifadeyle stratejik bir değişimden değil taktiksel bir değişimden bahsedilebilir.

2010 sonrası dönemde Hindistan-Butan arasında artan bu iş birliği çok boyutlu bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Özellikle 2014 yılında Narendra Modi'nin Başbakan olmasıyla Hindistan stratejik hesaplamalarında Butan'a farklı bir yer verilmeye başlandığı görülmektedir. Modi'nin selefi olan Manmohan Singh döneminde Butan öncelikli yardım alıcısı ve bölgesel diplomasi için bir aktör olarak görülmüştür. Fakat Modi'nin göreve gelişiyle Butan'a müstakil olarak bir yer atfedilmiştir. Öyle ki göreve başladıktan sonra Modi ilk yurtdışı ziyaretini Butan'a gerçekleştirmiştir. Bu değişen tavrın altında yatan sebep Hindistan anakarası ile kuzeydoğu arasındaki tek bağlantı olan Siliguri Koridorunun korunması ve bölgedeki isyancılarla mücadelede Butan'ı etkin bir aktör haline getirmektir. Bir diğer ifadeyle Butan'ın sadece yardımlarla elde tutulan ve ortak politikalarda edilgen bir aktör değil aynı zamanda Hindistan ulusal güvenliği için etkin bir bölgesel ortak olması hedeflenmektedir.

Özetle Soğuk Savaş sonrasında Butan'a yönelik Hindistan'ın güvenlik perspektifinde yine Butan'ın coğrafi konumu belirleyici olmaktadır. Fakat kuzeydoğunun güvenliğinde ve isyancılarla mücadelede Butan'ın iş birliğinin boyutu yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda ekonomik ilişkilerin de katalizör görevi üstlendiği görülmektedir. Öte yandan ilişkilerin gelişmesi ve derinleşmesi adına paradiplomatik (paradiplomacy)¹¹¹ araçların da gündeme alındığı görülmektedir.

3.2.2.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği

Tezin ikinci bölümünde ele alındığı üzere Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı ve terör örgütleri iç güvenlik açısından tehdit olarak görülmektedir. Bu tehdit askeri ve toplumsal düzeyde algılandığı gibi bölgenin iktisadi gelişimi açısından da etkilere

---

¹¹¹ “Paradiplomasi, ulus-altı (merkeze bağlı) yerel ve bölgesel yönetimlerin birbirleriyle sınır ötesi ilişkilerini ifade etmektedir. Yani ulus-altı düzeyde dış politikaya yön veren politikalar silsilesidir.” (Yaylı ve Gönültaş, 2018: 279-280). Paradiplomasi yerine yerel dış politika (local foreign policy) ya da ulus-altı diplomasi (subnational diplomacy) ifadeleri de kullanılmaktadır.

sahiptir. Bu bağlamda Hindistan kuzeydoğu bölgesinin güvenliği için komşu aktörleri mücadelenin bir parçası olarak görmektedir (Sarki, 2019: 144). Bu aktörlerle ekonomik iş birliği kurularak karşılıklı bağımlılık geliştirmenin yanında askeri ilişkiler tesis edilmekte ve ortak operasyonlar yapılmaktadır. Butan bu aktörlerden birisi olarak kuzeydoğunun güvenliği açısından jeostratejik bir konumdadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ele alınırken ifade edileceği üzere Hindistan ve Butan vatandaşları için serbest dolaşım rejimi uygulanmaktadır. Hindistan menşeli isyancı grupların bulunduğu bazı kuzeydoğu eyaletlerini kapsayan 699 kilometrelik sınır (Arunaçal Pradeş, Assam, Batı Bengal ve Sikkim) isyancı gruplar tarafından kullanılmaktadır. Hindistan sınır güvenliği için 19 taburdan oluşan Sashastra Seema Bal (SSB)¹¹² isimli sınır muhafız gücünü sınır hattı boyunca görevlendirmiştir (MHA, 2005: 74; MHA, 2020: 37). Fakat bu sınır hattının güvenliği için Hindistan Butan ile iş birliğine de önem vermektedir.

İki ülke arasındaki sınır güvenliği Hindistan iç güvenlik sorunları açısından ele alınmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere Butan Hindistan'ın isyancı gruplardan kaynaklı sorunlar yaşayan kuzeydoğu eyaletlerine komşudur. Sınırın geçirgenliği terör örgütlerinin geçişleri, silah, uyuşturucu ve diğer pek çok yasadışı faaliyetler için uygun zemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hindistan'ın yalnızca kendi sınırları içerisinde değil Butan sınırlarına da taşan yasadışı aktör ve eylemlere karşı mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Butan'ın sınırları içerisinde menşei Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinde bulunan isyancı örgütlere karşı operasyonlar düzenlenmektedir.

İsyancı örgütlere karşı ortak operasyonlarda Hindistan-Butan arasındaki askeri ilişkilerin geçmişi önemli bir detay olmuştur. Butan Kraliyet Ordusunun modernizasyonu 1960'larla birlikte başlamıştır. Bu süreçte Hindistan'ın katkıları olmuş ve 1963'te Butan'da kurulan Hint Askeri Eğitim Ekibi (Military Training Team/IMTRAT) aracılığıyla (MOD, 2012: 190) Hindistan günümüze kadar Butan Kraliyet Ordusu'na eğitim vermiştir. İki devlet arasındaki Dostluk Antlaşması nedeniyle Butan güney

---

¹¹² SSB'nin kuruluşu 1963'ün başlarında Özel Hizmet Bürosu (The Special Service Bureau) adıyla gerçekleşmiştir. 1962 Hindistan-Çin Savaşının ardından sızma ve sabotaj gibi tehditlere karşı sınır halkını korumak adına söz konusu birim oluşturulmuştur. 2001 yılında görev tanımı değiştirilerek İçişleri Bakanlığına bağlı bir sınır muhafız gücü haline gelmiştir ve ismi Sashastra Seema Bal olarak değiştirilmiştir. SSB, 1751 km'lik bir alanı kapsayan Hindistan-Nepal sınırında ve 699 km'lik bir alanı kapsayan Hindistan-Butan sınırında konuşlandırılmıştır. Halen, birlik 78.812 kişilik bir kadroya sahiptir. Bunun dışında SSB, isyan hareketlerinden etkilenen Cammu ve Keşmir Birlik Bölgesi ve sol kanat aşırılıkçı hareketlerden etkilenen Chhattisgarh, Jharkhand ve Bihar bölgelerinde de iç güvenlik ve terörle mücadele görevlerini yürütmektedir (MHA, 2020: 141).

sınırından (Hindistan'dan) herhangi bir tehdit algılamıyordu. Bu nedenle Butan, söz konusu askeri kuvvetlerini kuzey sınırına yani Çin sınırına konuşlandırmış ve güneyde hiçbir askeri karakol kurulmamıştır. Bu açıdan Hindistan-Butan sınırı geçirgen bir alan haline gelmiş ve 1990'ların sonlarına doğru Hindistan'daki isyancı gruplar tarafından uygun/güvenli bir alan olarak görülmüştür. Başka bir deyişle Butan'ın güneyden tehdit algılamadığı güvenli ortamın varlığı ilerleyen yıllarda bir güvensizliğin tohumunu ekmiştir (Ura, 2001: 130). Ayrıca Butan topraklarında isyancı grupların varlığı Butan'ın buna izin vermesinden değil, bu kırsal alanlarda kontrolünün zayıf olmasından kaynaklanmıştır (Cline, 2006: 141). Öte yandan iki ülke arasında ticari bağları artıran açık kapı politikası da sınır kontrolünü zorlaştırmaktadır. Böylesi bir sınırın varlığı sürekli olarak kolluk kuvvetlerinin ve sınır görevlilerinin alarm durumunda olmasına yol açmaktadır (UNODC, 2015).

Butan topraklarında 1995'ten sonra söz konusu isyancı gruplar faaliyet göstermeye başlamıştır. Daha doğrusu daha önceleri reddetse de Butan'ın güneyden gelen göç hareketleri gibi farklı güvenlik kaygıları içerisinde, Butan isyancı örgütlerin topraklarında konuşlandığını 1995'in ortalarından sonra kabul etmiştir (Ura, 2001: 130; Choudhary, 2005: 223). Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi (the United Liberation Front of Assam /ULFA) ve Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi (the National Democratic Front of Bodoland/NDFB) bu örgütlerin başında gelmektedir (Mazumdar, 2005: 567; Choudhary, 2005: 224). 27 Kasım 1990'da Hindistan ordusunun ULFA ve NDFB örgütlerine karşı Assam'da yürüttüğü Bajrang Operasyonu ve devamındaki yoğun askeri operasyonlar (Ahmed, 1991) bu örgütlerin sınır ötesinde güvenli bir alan ihtiyacını artırmıştır. 1996 yılında Bangladeş'te Hindistan yanlısı Avami Ligi Partisi'nin yönetime geçmesiyle bu örgütlere karşı Bangladeş topraklarında da baskılar artmıştır. Bu tablo içerisinde isyancı gruplar Butan'a yönelmiştir. ULFA ve NDFB Butan üzerinden Hindistan topraklarında vur-kaç saldırıları yapmaya başlamış ve saldırının ardından Butan topraklarına çekilmiştir. Hindistan güvenlik güçleriye bu grupların izini sınır ötesinde sürememiştir. Hindistan her ne kadar ortak operasyon talebinde bulunsa da Butan bu seçeneğe sıcak bakmamıştır. 2001 yılından itibaren Hindistan'ın Butan'a üst düzey ziyaretlerinin başlıca gündem maddesi ortak mücadelenin yapılması olmuş ve Hint tarafının bu konudaki baskıları artmıştır (Mazumdar, 2005: 568-569).

2003 yılından itibaren Butan yönetiminin militan grupları güvenlik tehdidi olarak ele aldığı ve Hindistan-Butan sınır güvenliğine dikkat çektiği görülmektedir (National Assembly of Bhutan, t.y.: 63-65; 166-170). Başka bir ifadeyle Butan bu örgütleri Butan ulusal güvenliğine bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Örneğin Butan vatandaşlarının gasp edilmesi, polisler saldırılar, Hindistan ticaret yollarının güvensizleşmesi, Mangdechy Hidroelektrik Projesi'nin durdurulması ve kampların bulunduğu alanlarda hakimiyetin kaybedilmesi gibi etkenler Butan'ın güvenlik algısını değiştirmiştir. Hint yetkililere göre 3000 ila 4000 militanın olduğu tahmin edilen Butan'daki kamplara yönelik Butan kraliyet hükümeti operasyon başlatma kararı almış ve sivil gönüllülerden teşekkül eden kontrgerilla kuvveti oluşturmaya başlamıştır (Mazumdar, 2005: 573). Bu noktada ilk göze çarpan husus Butan'ın isyancılara yönelik operasyonu tek yönlü, yani kendi başına yapmak istemesidir. Çünkü Hindistan'ın ortak operasyon tekliflerine rağmen Butan topraklarında yabancı kuvvetlerin bulunmasından çekinmiştir.

21. yüzyılda Butan'ın başlıca iki güvenlik sorunu bulunmaktadır: Hindistan menşeli isyancı grupların Butan'ın güneyindeki ormanlık alanlardaki varlığı ve yine ülkenin güneyindeki muhalifler. Butan 2000'lerin sonu ve 2001'in başlarında militan grupların topraklarından barışçıl şekilde ayrılmasına çalışmıştır (Ura, 2001: 114, 132). Bu barışçıl yöntemlerin sonuç vermemesi üzerine Butan Ulusal Meclisi'nin Haziran 2003'te toplanan 81. oturumunda alınan karar uyarınca 15 Aralık 2003'te askeri harekate (Operation All Clear) başvurulmuştur (Banerjee & Laishram, 2004: 1). Bu hareket kapsamında 6000 kişilik kraliyet ordusu tarafından ULFA, NDFB ve Kamtapur Kurtuluş Örgütü'ne (the Kamatipur Liberation Organization/KLO) ait kamplar hedef alınmıştır (Mazumdar, 2005: 574; Routray, 2004). Operasyon sırasında Hindistan Butan kuvvetlerine lojistik destek vermiş ve isyancı grupların Hindistan tarafına geçmemesi için tedbirler almıştır (MOD, 2004: 30; Mazumdar, 2005: 575). Operasyonun neticesinde üç isyancı örgütün lider kadrosundan isimler yakalanmış ve Hindistan'a teslim edilmiştir (The Telegraph, 2003). Butan 650 isyancıyı öldürdüğünü veya yakaladığını ve 30 kamp ve 35 gözlem merkezini imha ettiğini duyurmuştur (Cline, 2006: 141). Öte yandan Butan'ın güneyinde kümelenmiş güvenlik tehditleri karşısında Hindistan'ın stratejik ve taktiksel iş birliğine ihtiyaç kaçınılmaz görülmüştür. Bu bağlamda Hindistan ve Butan arasında 2003 yılının sonlarına doğru ULFA militanlarına karşı mücadele konusunda anlaşma imzalanmıştır (Ogden, 2016: 134).

2000'lerin başlarından itibaren Hindistan sınırları içerisinde Hint güvenlik güçlerinin isyancılar üzerinde artan baskısı, isyancıları Butan ya da Bangladeş'e kaçmaya zorlamıştır. İşte bu artan baskı ve Butan'ın başlattığı operasyon ile isyancılar iki ateş arasında kalmış ve isyancı hareketlerinde gerileme görülmüştür (MOD, 2004: 30). Fakat kısa vadede Butan'dan Assam'a kaçan isyancıların 2004 yılı içerisinde Hindistan'da ciddi terör saldırıları yaptığını da not etmek gerekmektedir (Cline, 2006: 141-142; Morrison, 2004). Her şeye rağmen bu operasyonlar ile yukarıda izah edildiği üzere Butan ekonomisi için fevkalade önem arz eden Hindistan sınır ticaretinin güvenliği için adım atılmış oldu. Yine ekonomik gelişmelere bakıldığında sürecin zaman içerisinde olumlu bir seyir izlediği görülmektedir.

Operasyonun ve isyancılara karşı mücadelede ortak iradenin ortaya çıkmasının ardından iki ülke arasındaki sınır aşan suçlar hakkında istihbarat paylaşımı ve ortak devriyelerin yapılması şeklinde artan bir iş birliği görülmektedir. Bu minvalde sınır güvenliği ve yönetimi için sekreter düzeyinde Hindistan-Butan Grubu (India-Bhutan Group on Border Management and Security) oluşturulmuştur. Bu birimin sınırdaki tehdit unsurlarının tespiti ve sınırın güvenliğinin iyileştirilmesi konusunda başarılı olduğunu düşünülmektedir. Artan iş birliğiyle birlikte Hindistan 313 kilometrelik sınır yolunun yapımını onaylamıştır (MHA, 2020: 37).

Son olarak Butan kuzeydoğu eyaletlerine giden Siliguri Koridorunun hemen kuzeyinde bulunmaktadır. Muhtemel bir savaş durumunda ya da isyancıların veya herhangi bir tehdidin Hindistan-kuzeydoğu eyaletleri bağlantısını kesme senaryosunda (Panda, 2017; Westcott, 2021: 20), Hindistan'ın Butan üzerindeki nüfuzu ve ortak çalışma prensibi oldukça önem arz etmektedir. Örneğin 2017'de Çin ve Butan'ın hak iddia ettiği Doklam Platosunda Çin'in yol yapımı çalışması yapması Hint ve Çinli askerleri karşı karşıya getirmiştir. Hindistan Butan adına yol yapımını engellemek için sahneye çıkmıştır (Ganguly ve Pardesi, 2020). Hindistan için tehdit yalnızca Butan'a değil Butan üzerinden Siliguri Koridoruna yönelik algılanmaktadır. Bu nedenle Siliguri Koridorunun güvenliği bakımından da Butan Hindistan güvenlik algılamalarında ve politikalarında stratejik öneme sahiptir.

3.2.2.2.2. Hindistan ve Butan Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Hindistan ve Butan ilişkilerinde tarihi, siyasi ve coğrafi etkenler iç içedir. Yukarıda izah edildiği üzere Butan bağımsızlığından beri Hindistan'ın bir uydusu konumundadır. Bu durum tarihi ve siyasi etkenleri işaret etmektedir. Butan'ın coğrafi konumu bu etkenleri daha da güçlendirmekte ve Hindistan'ın Butan'ın ekonomik sahasında nüfuzunu artırmaktadır. Öyle ki Butan kara ile çevrili (landlocked) bir ülke olmasından dolayı üçüncü ülkelere kara ve özellikle deniz yollarıyla ulaşmak için Hindistan topraklarını kullanmak zorundadır. İşte bu genel tablo içerisinde Hindistan Butan'ın en büyük ticaret ortağıdır. İki ülke vatandaşları için serbest dolaşım rejimi uygulanmaktadır. Yani vatandaşlar vizesiz seyahat edebilmektedirler. Bu açık sınır seyahat ve ticareti oldukça kolaylaştırmaktadır (UNODC, 2015; MHA, 2005: 74).

Butan'ın ilk beş yıllık planlı kalkınma programının başladığı 1961 yılından itibaren Hindistan Butan'ın ana kalkınma ortağı olmaktadır (Sarkar, 2012: 349). Bunun yanı sıra gelişen ilişkilerle birlikte Hindistan Butan'ın ana ticaret ortağıdır. Her ne kadar serbest ticaret 1949 antlaşmasından bu yana gerçekleştirilmese bu yöndeki ilk resmi anlaşma 1972 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma 1983, 1990, 1995, 2006 ve 2016 olmak üzere beş kez yenilenmiştir. Son yenilenme ile anlaşma 2026 yılına kadar geçerlidir. İki ülke arasında ticaretin hızla büyümesinin ana amili söz konusu serbest ticaretin varlığıdır (The Royal Bhutanese Embassy, t.y.).

Soğuk Savaş sonrasında Hindistan Butan gibi küçük komşuları özelinde ticaretin artırılması, enerji iş birliği, doğrudan yatırımların artırılması ve (Nepal, Butan ve Sri Lanka'ya yönelik) demokrasi promosyonu (teşvik edilmesi) gibi hususlara ağırlık vermiştir. Özellikle Butan hidroelektriğine ulaşmak enerji alanında merkezi konu olmuştur. 2007 yılında Hindistan Butan'a yönelik ihracatında vergiyi kaldırmıştır. Bu sayede Hindistan mallarının hedef ülkedeki popülerliğini artırmış ve ticarete önemli bir ortak haline gelmiştir (Ogden, 2016: 135).

2020 yılında iki ülke arasındaki ticaret Butan'ın toplam ticaretinin yüzde 82,6'sını oluşturmaktadır. Butan'ın Hindistan'dan yaptığı ithalat ülkenin toplam ithalatının yaklaşık yüzde 77'sini; Butan'ın Hindistan'a yaptığı ihracat ise Butan'ın toplam ihracatının yüzde 90,2'sini oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilere dair *Bilateral Agreement on Trade, Commerce and Transit between India and Bhutan* 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşma taraflar arasında serbest ticaret rejimi ve Butan'ın

üçüncü ülkelere göndereceği mallar için vergisiz geçişi sağlamaktadır. İki ülke ticaretinin kolaylaşmasını ve artmasını hedefleyen bu anlaşma ile Hindistan Butan ekonomisi üzerindeki ağırlığını artırmayı hedeflemektedir. Öyle ki Hindistan iki ülke ticaretini güçlendirmek adına Butan'ın Hindistan'a ticaret yapan endüstrilerine destek sağlamaktadır. Anlaşma on yıl için geçerlidir (MEA, 2021: 1-2; Department of Commerce, t.y.).

Öte yandan Hindistan Butan'ın sosyoekonomik sektörlerinin kalkınmasında da kilit rol üstlenmektedir. Başka bir ifadeyle Hindistan Butan'ın ana gelişim ortağı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Butan'ın on ikinci beş yıllık planı için Hindistan'ın verdiği katkının Butan'ın toplam dış hibesinin yüzde 75'ini oluşturması beklenmektedir. Hindistan'ın Butan'a sağladığı destekler genel olarak tarım ve sulama sistemleri, bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlık, endüstriyel kalkınma, karayolu taşımacılığı, sivil havacılık, kentsel gelişim, insan kaynakları geliştirme, kapasite geliştirme, burs, eğitim kültür ve enerji alanlarında yoğunlaşmaktadır (MEA, 2021: 2).

İki ülke arasındaki ticari ilişkilere yakından bakıldığında 2020 yılında Hindistan Butan'a 623 milyon dolar ihracat yapmıştır. Bu ihraç ürünlerinin başlıcaları rafine petrol (81,3 milyon dolar), odun kömürü (28 milyon dolar) ve demirdir (iron reductions) (26,7 milyon dolar). Her ne kadar bu ticari veri göreceli olarak az görülse de tarihi süreç içerisinde oransal olarak önemli bir artışa işaret etmektedir. 1995 yılında Hindistan'ın Butan'a yönelik yıllık ihracatı 9,7 milyon dolarken, 2020 yılında 623 milyon dolara ulaşmıştır. Bu da 25 yılda yüzde 18,1'lik bir artış anlamına gelmektedir (OEC, 2020e).

Butan'ın başlıca ihraç ürünleri ferro alaşımlar/demir alaşımlar (ferroalloys) (104 milyon dolar), yarı mamul demir (24,4 milyon dolar), çimento (13 milyon dolar), dolomit (10,9 milyon dolar) ve karbür (5,24 milyon dolar) olup, çoğunlukla Hindistan'a (173 milyon dolar), İtalya'ya (4,88 milyon dolar), Türkiye'ye (856 bin dolar), Singapur'a (630 bin dolar) ve Japonya'ya (542 bin dolar) ihraç edilmektedir. Butan'ın en çok ithal ettiği ürünler, rafine edilmiş petrol (81,3 milyon dolar), uçak, helikopter (77,6 milyon dolar), odun kömürü (28 milyon dolar), demir (iron reductions) (26,7 milyon dolar) ve araba (25,2 milyon dolar) olup, çoğunlukla şu ülkelerden ithal edilmektedir: Hindistan (623 milyon dolar), Fransa (78,8 milyon dolar), Tayland (51,6 milyon dolar), Çin (13,4 milyon dolar) ve Güney Kore (12,3 milyon dolar) (OEC, 2020f).

2020 yılı itibariyle Butan'ın Hindistan'a olan ihracatı 173 milyon dolardır. Başlıca ihraç ürünleri demir alaşımlar (97,2 milyon dolar), yarı mamul demir (24,4 milyon dolar) ve çimentodur (13 milyon dolar). 1995 yılında Butan'ın Hindistan'a ihracatı 31,9 milyon dolarken, 2020 yılında 173 milyon dolara ulaşmıştır. Bu da 25 yılda yüzde 7'lik bir artış anlamına gelmektedir (OEC, 2020e). 2005 sonrası verilerine bakıldığında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin oldukça sağlıklı şekilde ilerlediği ve birbirleriyle ticaret yapma beklentilerinin iyi yönde seyrettiği düşünülmektedir (Garg, 2016; Sandhu, 2017). Sonuçta ekonomik dengenin Hindistan lehinde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

Önce Komşular Politikası (Neighbourhood First Policy) çerçevesinde Hindistan'ın komşularıyla yakın (cordial) ilişkiler tesis etmeye ve güvenli bir çevreye ulaşmaya çalıştığı bilinmektedir. Bu amaçla ekonomik ilişkilerin artırılmasına ve karşılıklı bağımlılığa önem verildiği düşünülmektedir¹¹³. Bu doğrultuda paradiplomatik süreçler Hindistan dış politikasının bir parçası haline gelmektedir (Sarki, 2019: 138). Butan'ın sınır komşuları Arunaçal Pradeş, Assam, Sikkim ve Batı Bengal eyaletleri kültürel ve ekonomik olarak Butan'a yakındır. Bu kapsamda söz konusu eyaletlerin başbakanları (chief ministers) Butan'daki iş ve yatırım imkanlarını araştırmak ve kültürel ilişkiler tesis edebilmek amacıyla Butan'ı ziyaret etmiştir. Buna mukabil Butan Başbakanı Tshering Tobgay 2016 yılında Batı Bengal'i ziyaret etmiştir. Butan özellikle Batı Bengal üzerinden Hindistan ve diğer ülkelere bağlantı kurmayı hedeflemektedir. (Sarki, 2019: 143). Bir başka örnek olarak Butan, ticaret bağlantılarını ve insanlar arası etkileşimi desteklemek için 2018'de Guwahati'de (Assam) bir konsolosluk açmıştır. Kuzeydoğu Hindistan'daki güvenlik sorunları söz konusu paradiplomatik süreçlerin ve sınır ticaretinin önündeki başlıca tehditler olarak görülmektedir ve paradiplomatik ilişkilerin gelişimi için zamana ihtiyaç vardır. Buna rağmen Butan ve Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletleri arasındaki su paylaşımı ve ticari ilişkiler dinamik ve iş birliğine dayalı şekilde gelişmeye devam etmektedir (Kaul ve Rabgyal, 2021).

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin genel tablosu bu şekildeyken ekonomik ilişkilerde en büyük paya sahip olan hidroelektrik sektöründeki ilişkilere değinildiğinde Hindistan'ın Butan ekonomisi üzerindeki nüfuzunu gösteren yapboz tamamlanacaktır. Bu nüfuzun önemi Butan'ın davranışlarının Hindistan tarafından yönlendirilebilmesini sağlamasından kaynaklanmaktadır.

---

¹¹³ Böylesi ilişkilerin kurulması Pakistan ile mümkün olmamaktadır (Sarki, 2019: 138).

Butan'ın ekonomisi için başat sektör olan hidroelektrik üretimi için Hindistan birincil pazardır. Bu bağlamda Hindistan Butan'ın hidroelektrik sektörüne 1960'lı yıllardan itibaren yatırım yapmış ve günümüzdeki yatırımlar hidroelektrik sektörüne yoğunlaşmaktadır (Joseph C., 2007: 95). Hindistan Chukha, Tala ve Punatsangchhu hidroelektrik projeleri dahil olmak üzere birçok hidroelektrik projesinin finanse edilmesine ve inşa edilmesine yardımcı olmuştur.

Hindistan'ın elektrik ithalatında Butan'ın önemli bir yeri vardır. Hindistan Butan'dan elektrik ithal etmektedir; ancak su rejiminin zayıf olduğu dönemlerde Hindistan Butan'a elektrik ihraç etmektedir. Butan'ın enerji ithalatı ihraç ettiği miktarla ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Ayrıca Hindistan'a verilen yüksek miktardaki hidroelektrik enerjisi fosil bazlı enerjiyi ikame ettiği ölçüde sera gazı emisyonunun azalmasına katkı sağlamaktadır (SARI/EI, 2016: ix). Hindistan Nepal, Bangladeş ve Myanmar'a elektrik ihraç etmekte¹¹⁴ ve bu sektörde bu ülkelerden ithalatı bulunmamaktadır (Press Information Bureau, 2020). Bu bağlamda hidroelektrik sektöründe Butan'ın diğer küçük komşular arasında özel bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Butan açısından hidroelektrik sektörüne bakıldığında Butan'ın en büyük ihracatını hidroelektrik üretimi sağlamaktadır ve bu bağlamda ülkenin ekonomik gelişmesi söz konusu sektörle yakından ilgilidir. Başka bir ifadeyle söz konusu enerji ihracı Butan için büyük ve sürekli bir gelir kaynağı olup GSYİH içerisinde büyük bir paya sahiptir (SARI/EI, 2016: ix). Butan ürettiği hidroelektriğin yüzde 70'ini Hindistan'a ihraç etmektedir. Tala, Chukha¹¹⁵, Basochhu ve Kurichhu gibi santrallerde üretilen elektrik enerjisinin Hindistan'a ihracı her geçen yıl daha da artmaktadır (KUENSEL, 2020). Özellikle 2007 Dostluk Antlaşması ve sonrasındaki süreçte enerji sektöründe artan ilişkiler ikili ilişkilerdeki yeni bir aşamaya geçildiğine işaret etmektedir (Bisht, 2012: 787). Bu bağlamda Butan'ın ekonomik kalkınmasında en önemli alan olan hidroelektrik ihracatında Hindistan'ın birincil pazar olması Butan açısından Hindistan'ı göz ardı edilemez bir aktör yapan başka bir neden olmaktadır.

Öte yandan ilişkiler yüksek seviyede ilerlerken Butan açısından bazı sorunların olduğu görülmektedir. Hindistan'ın hidroelektrik santraller için yaptığı yardımlarla Butan'ın

---

¹¹⁴ Hindistan 2016-2017 döneminde Nepal, Bangladeş ve Myanmar'a yaklaşık 5.798 milyon birim elektrik ihraç ederek ilk kez elektrik ihracatçısı olmuştur (Press Information Bureau, 2017).

¹¹⁵ 1986 yılında Chukha Hidroelektrik Santrali'nin devreye alınmasından sonra Butan, Hindistan'a elektrik ihraç etmeye başlamıştır (SARI/EI, 2016: ix).

yüksek miktarlarda borçlanması Butanlılar için önemli bir sorun olarak durmaktadır (Vasudha Foundation, 2016: ix). Örneğin 2016-2017 dönemi için Butan'ın 118,77 milyar Hindistan rupisi borcu bulunuyordu. Bu borcun yüzde 94,11'i hidroelektrik projelerine ait kamu borcu ve yüzde 5,89'u ise Hindistan ile ödemeler dengesi (balance of payments) işlemlerini finanse etmek için alınan borcu ifade etmektedir (Ranjan, 2019: 96). Bu çerçevede Hindistan hem kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamakta hem Butan'ın en önemli sektöründe söz sahibi olmakta hem de borçlandırmalarla Butan'ın kendisine bağımlılığını artırmaktadır. Butan'ın Hindistan'a bu denli bağımlı oluşu onun Hindistan'ın güvenlik perspektifinin dışına çıkmasını elbette ki engellemektedir. Bu sayede Hindistan güvenlik çevresindeki bir alanı kendi adına daha güvenli hale getirmeye yaklaşmıştır. Öte yandan Hindistan-Butan arasındaki enerji iş birliğinin yakalamış olduğu ivmenin Bangladeş'i de kapsayarak bir alt bölgesel iş birliği alanı oluşturabileceği de düşünülmektedir (Bisht, 2012).

Bütün bunlar ışığında Hindistan'ın, bir devletin karar verme sürecinin en önemli sütunlarından olan ekonomik sektörde, Butan üzerinde ciddi bir ağırlığının olduğu görülmektedir. Elbette ki bu nüfuz alanının Hindistan'ın güvenlik politikaları için araçsallaştırılması kaçınılmazdır.

Son olarak Hindistan-Butan ilişkileri hakkında genel bir değerlendirme yapılabilir. Hindistan Butan'ın iktisadi, sosyal ve askeri alanlarında en önemli yatırımcı ve ortak olmuştur. Hindistan Butan'a yapmış olduğu ekonomik yardımların yanı sıra yol ve köprü gibi pek çok altyapı projesine ve eğitim ve sağlık gibi pek çok sosyal projeye yardım etmiştir. Butan'ın askeri sektöründe de başat aktör olan Hindistan Butan'ın askeri personelini eğitmiş ve silah ve çeşitli askeri teçhizatlar sağlamıştır. Askeri sektörde yapılan bu yardımlar Butan'ın sınır güvenliğinin sağlanması için oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda Hindistan, kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı grupların Butan topraklarına sızmalarını önlerken aynı zamanda Butan'ın güvenlik durumu iyileştirilerek yine kuzeydoğu eyaletleri için jeostratejik öneme sahip olan Siliguri Koridorunun da güvenliğini sağlamaktadır.

Hindistan ve Butan arasındaki güvenlik ilişkilerinde dikkat çeken diğer bir husus Butan'ın Hindistan'ın nüfuz alanında olmasıdır. Gerek geçmiş gerekse güncel ilişkiler ve Hindistan'ın baskın askeri gücü göz önünde tutulduğunda Butan'ın Hindistan güvenlik politikaları paralelinde hareket edeceği söylenebilir. Başka bir ifadeyle Butan'ın

Hindistan'ın aleyhinde davranış sergilemesi Butan'ın göze alamayacağı maliyetleri beraberinde getirebilir. Diğer yandan Butan'ın iki büyük güvenlik sorunu güney sınırından kaynaklanmaktadır ve bunlardan birisi Hindistan menşeli isyancı örgütlerdir. Söz konusu sorunların çözümü Butan'ın iktisadi kalkınması ile ilişkili olduğu için Butan güvenlik dinamikleri ve politikaları Hindistan tarafından yönlendirilmektedir. Bu perspektiften Hindistan güvenlik dinamiklerinin Butan güvenlik dinamiklerine bindirme (overlay) yaptığı söylenebilir.

3.2.3. Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan'ın küçük komşuları başlığı altında incelenen Myanmar esasen GABGK'nin bir üyesi değildir. Myanmar GABGK ve Güneydoğu Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi arasında izolatör ülke olarak görülmektedir. Bu çalışmaya dahil edilmesinin nedeni Myanmar'ın Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarıyla ilişkilerinin olmasıdır. Başka bir ifadeyle Myanmar ele alınmadığında Hindistan iç güvenlik sorunlarının bölgesel bağlamı eksik kalacaktır.

Hindistan-Myanmar 1,643 kilometrelik bir sınırı paylaşmaktadır. Hindistan'ın ikinci büyük komşusu olan Myanmar'ın sınır topraklarındaki halklar ve Hindistan'ın kuzeydoğusundaki sınır halkları arasında etnik ve dini bağlar bulunmaktadır. Ayrıca yüzyıllarca bu sınır hattı boyunca ticari ilişkiler sürmüştür. İki devlet de İngilizlerden (15 Ağustos 1947'de Hindistan ve 4 Ocak 1948 Myanmar) bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Ayob, 2016: 63). Bu söz konusu tarihsel ve özellikle coğrafi bağlar Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerindeki güvenlik durumunu etkilemektedir. Bilindiği üzere kuzeydoğu eyaletlerinde çeşitli isyancı/ayrılıkçı örgütler bulunmaktadır. Bu örgütlerin silahlı saldırılarının yanı sıra silah ve uyuşturucu kaçakçılığı bölgenin belirgin vakaları haline gelmiştir. Hindistan hükümetleri ve güvenlik güçleri söz konusu suç unsurları ile mücadele ederken zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukların başında isyancıların Myanmar topraklarını üs olarak kullanması gelmektedir. Bu topraklarda sahip oldukları kamplar isyancılara hem toparlanma hem de vur-kaç taktikleri için uygun ortamı sağlamaktadır (Routray, 2011: 315). Başta Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi'nin (United Liberation Front of Asom/ULFA) müzakere karşıtı fraksiyonu (ULFA-I), Halk Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army/PLA), Birleşik Ulusal Kurtuluş Cephesi (United National Liberation Front/UNLF) ve Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi-Khaplang

(Nationalist Socialist Council of Nagaland-Khaplang/NSCN-K)¹¹⁶ olmak üzere yedi isyancı grubun Myanmar'la bağlantılarının olduğu iddia edilmektedir¹¹⁷ (Bhattacharyya, 2022; Ayob, 2016: 76). Bu bağlamda isyancı gruplarla mücadelede Hindistan Myanmar'ın desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Soğuk Savaş dönemindeki dinamiklere bakıldığında iki aktör arasında ilişkilerin genel anlamda düşük seviyede ve iş birliğinden uzak olduğu görülmektedir. Esasen 1948'de Myanmar'ın bağımsız olmasının ardından iki ülke liderleri arasında oldukça yakın ilişki tesis edilmiş ve gerek ikili ilişkilerde gerekse Bağlantısızlar Hareketi gibi küresel ilişkilerde bir uyumun olduğu görülmektedir. Fakat 1962 yılında Myanmar'da yaşanan askeri darbe nedeniyle yakalanan uyum kaybedilmiştir (Myanmar'da askeri darbeler konusunda bkz.: Akıllı ve Balcı, 2022). Sonraki yıllarda her ne kadar Hindistan demokrasi söylemine sıkça vurgu yapsa da Myanmar ile ilişkilerini düşük seviyede sürdürmüştür.

İlişkilerde kötü yönde asıl kırılma 1988 yılında Myanmar'da demokrasi taraftarlarının askeri yönetime karşı başlattığı protestolarla (8888 olayları olarak da bilinir) yaşanmıştır. Hindistan demokrasi yanlısı muhalifleri açıkça desteklemiş ve askeri rejimi kınamıştır. Protestoların başarısız olmasıyla muhaliflerin Hindistan topraklarında ikamet etmesine izin verilmiş ve Hindistan cunta rejimine karşı açık bir tavır takınmıştır. Bu tavır 1993 yılına kadar sürmüştür ve 1993'te Hindistan yönetimi Myanmar'a karşı yumuşak bir tutum sergilemeye başlamıştır. Hindistan'ın tavır değişikliğinin birbiriyle ilişkili üç ana nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1988 olaylarının ardından Myanmar'a uygulanan izolasyon nedeniyle Myanmar'ın Çin'e yaklaşmasıdır. Diğer neden Hindistan'ın Güneydoğu Asya ülkeleri ile iş birliğini artırmayı hedefleyen Look East politikasında Myanmar'ın coğrafi konumunun önemidir. Son neden ise kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancıların Myanmar topraklarını üs olarak kullanması ve bunun güvenlik açığına yol açmasıdır (Hiep vd., 2021: 175). Üç nedenin bulunduğu ortak noktaysa Myanmar'ın iş birliğiyle Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinin güvenliğinin sağlanmasıdır. Bundan sonra

---

¹¹⁶ İsyancı gruplardan en agresifi olan NSCN 1988'de NSCN-Khaplang ve NSCN-Isak Muivah olmak üzere ikiye bölünmüştür (Ayob, 2016: 76).

¹¹⁷ Bu tez çalışmasının yapıldığı süreçte 2021 yılında Myanmar'da askeri darbe gerçekleşmiştir. Hindistan yönetiminde bulunan cunta yönetimi ile ilişkilerini sürdürmeye çalışmaktadır. Zira Hindistan örgütlerin bölgesel bağlantılarını kesmek için Myanmar'a ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki Hindistan Dışişleri Bakanı S. Jaishankar özellikle isyancılar sorunu nedeniyle askeri cunta yönetimi ile çalışmanın zorunluluğuna dikkat çekmiştir (Bhattacharyya, 2022).

Hindistan karar vericilerinin Myanmarlı muhataplarıyla bir araya geldiklerinde isyancı/ayrılıkçı gruplarla mücadele ana gündem maddesi olmuştur. Hindistan güvenlik algılamasında Myanmar'ın yerini bu şekilde kısaca özetlendikten sonra dönemsel olarak ilişkilerin ve politikaların detaylarına geçilebilir.

3.2.3.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Yeni bağımsız olmuş iki aktör arasındaki ilişkiler olumlu ve dostane bir hava içerisinde başlamıştır. 15 Ağustos 1947'de bağımsız olan Hindistan 4 Ocak 1948'de bağımsızlığına kavuşan Myanmar ile hemen diplomatik ilişki kurmuş ve dostluk dileklerini iletmiştir (Hiep vd., 2021: 171; Routray, 2011: 301-302). 7 Temmuz 1951'de iki devlet arasında dostluk antlaşması imzalanmıştır (Hiep vd., 2021: 172). Genel olarak 1948-1962 yılları arasında yakın ilişkiler tesis edilmiş ve bunda Myanmar Başbakanı U Nu ve Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru arasındaki kişisel yakınlık etkili olmuştur.

Hindistan'ın bu dönemde Myanmar'a desteği kayda değerdir. Zira Myanmar kuruluşundan itibaren başta etnik çatışmalar olmak üzere isyan hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. Hindistan U Nu hükümetini desteklerken Ocak 1950'de Sri Lanka'da (Seylan) düzenlenen İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleri Başbakanlar Konferansı'ndaki anlaşma uyarınca, Hindistan ve diğer üyeler Myanmar'a 6 milyon sterlin borç vermeyi kabul etmiştir ve bunun 1 milyon sterlinini Hindistan vermiştir (MEA, 1951: 4). Ayrıca 1958'de Hindistan Myanmar'a 46 milyon dolarlık kredi vermiştir (Gottschlich, 2015: 142). Bu yakınlık çerçevesinde Myanmar'ın seçilmiş ilk Başbakanı U Nu Bağılantısızlar Hareketi (Non-Alignment Movement) içerisinde Hindistan Başbakanı Nehru ile yakın ilişki kurmuştur (Ayob, 2016: 63; Hiep vd., 2021: 172; Ayob, 2015; Ashraf, 2008: 2).

İlişkilerdeki bu olumlu seyir Mart 1962 General Ne Win liderliğindeki askeri darbeyle son bulmuştur (Routray, 2011: 301). Devrik Başbakan U Nu Hindistan'a sığınmış ve Nehru U Nu'nun Hindistan'da ikamet etmesine izin vermiştir. Darbe sonucu kurulan Devrimci Konsey (Revolutionary Council) ülkede "Burma sosyalizmini" ilan etmiştir. Konsey'in yabancıların Myanmar'da ikamet etmesini istememesi nedeniyle 1960'larda ve 1970'lerde aralarında Hint kökenlilerin de olduğu yüzbinlerce insan Myanmar'ı terk etmiştir (Routray, 2011: 301; Hiep vd., 2021: 173). Bu tabloda ilişkiler oldukça düşük seviyede olsa da devam etmiştir (Ayob, 2016: 63). Örneğin 1965'te Hindistan Başbakanı

Lal Bahadur Shastri Myanmar'ı ziyaret etmiş ve 1967'de bir sınır anlaşması imzalanmıştır. 1969'da Indira Gandhi Myanmar'ı ziyaret etmiştir. Ziyarete General Ne Win, herhangi bir Hindistan karşıtı unsurun Myanmar topraklarını kullanmayacağına dair Gandhi'ye güvence vermiştir (Routray, 2011: 302).

1962 darbesi sonrasında ilişkiler görece normal seyretse de 1988 yılında Myanmar'da vuku bulan olaylar ilişkilerde bir kopuşa neden olmuştur. 8 Ağustos 1988'de 8888 olarak anılan öğrenci ve sivillerin cuntaya karşı başlattığı demokrasi yanlısı protestolar yaşanmıştır (Hiep vd., 2021: 173). Hindistan bu muhalif hareketi açık bir şekilde desteklemiştir. Olaylar kanlı bir şekilde bastırılrsa da Ne Win yönetimi 18 Eylül 1988'de¹¹⁸ Saw Maung'un darbesiyle son bulmuş ve Devlet Hukuk ve Düzen Restorasyonu Konseyi (State Law and Order Restoration Council/SLORC) isimli yeni bir cunta yönetimine geçilmiştir (Seekins, 2006: xxix). Rajiv Gandhi yönetimi tarafından SLORC'a karşı açık cephe alınmıştır. Bu kapsamda Aung San Suu Kyi'nin başını çektiği SLORC karşıtlarına Mizoram, Manipur, Nagaland, Arunaçal Pradeş ve Assam'da sığınak sağlanmış ve Hindistan-Burma Dostluk Derneği kurulmuştur. Hint akademisyen ve politikacılardan oluşan bu dernek Myanmar'ın askeri yönetimine karşı olan faaliyetleri desteklemiştir. Hatta Temmuz 1992'de Burma Birliği Ulusal Koalisyon Hükümeti'nin (National Coalition Government of the Union of Burma/NCGUB) Yeni Delhi'de ofis açmasına izin verilmiş (Ayob, 2016: 62-65) ve Tüm Hindistan Radyosu'ndan askeri rejim karşıtı yayınlar yapılmıştır (Routray, 2011: 303). Bu kapsamda doğal olarak ilişkiler son derece gerilmiş ve bu süreç 1992'den sonra Hindistan'ın Myanmar'a yönelik tavrını değiştirene kadar sürmüştür.

3.2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Myanmar'a Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Hindistan'ın 1991'de yaşadığı ekonomik sorunlar nedeniyle liberal ekonomik modele geçtiği daha önce anlatılmıştır. Bu ekonomik değişimin P. V. Narasimha Rao yönetimi (1991-1996) (Maliye Bakanı Manmohan Singh) altında dış politikadaki yansımalarından birisi Look East politikası olmuştur (Mansingh, 2006: 537; Myint-U, 2011: 188; Ganguly ve Pardesi, 2009: 13-14). Bu politika Hindistan'ın Asya ülkeleri ile temasını artırmayı ve

---

¹¹⁸ 24 Eylül 1988'de Aung San Suu Kyi, Tin U ve Aung Gyi tarafından Ulusal Demokrasi Birliği (National League for Democracy/NLD) kurulmuştur (Seekins, 2006: xxix).

ekonomik kazanç sağlamayı hedeflemektedir. Bu açıdan Güneydoğu Asya/ASEAN ülkeleri ile iş birliği alanlarını oluşturmaya önem atfedilmiştir. Güney Asya ve Güneydoğu Asya güvenlik kompleksleri arasında izolatör olan Myanmar Hindistan'ın söz konusu politikası için bağlantı noktasını ifade etmektedir (Mansingh, 2006: 216). Bu nedenle 1993'ten itibaren Hindistan ve Myanmar ilişkilerinde yeni bir başlangıç yapılmıştır (Gottschlich, 2015: 142; Ayob, 2015: 46). Nitekim 1992'de Hindistan'ın eski Dışişleri Bakanı J. N. Dixit Myanmar askeri rejimi ile yapıcı bir angajmanın başlatılmasına karar verildiğini belirtmiştir. Öte yandan aynı yıl iki devletin heyetleri arasında yapılan görüşmelerde Myanmar'ın da böylesi bir yakınlaşmaya olumlu baktığı teyit edilmiştir. İlişkilerde herhangi bir pürüz yaşanmaması adına Hindistan komşu ülkenin içişlerine karışmamak yönünde karar almış ve böylelikle Nehrucu idealizmden vazgeçilmiştir. Sonuçta 1994-1996 yıllarında iki aktör arasında ekonomik iş birliği dahil birtakım yakınlaşma adımları görülmüştür. Örneğin Ocak 1994'te Myanmar Dışişleri Bakan Yardımcısı U Nyunt Swe Hindistan'ı ziyaret etmiş ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi için kapsamlı bir dizi toplantı yapılmıştır (Routray, 2011: 304-305). 20. yüzyıl biterken içişlerine karışmama ve komşularla iyi ve barışçıl ilişkilerin tesisi yönündeki kararlılık Hint dış politikasında I. K. Gujral (1997-1998) döneminde daha da yerleşik bir hal almıştır. Özellikle ekonomik iş birliği Hint dış politikasının mihenk taşı haline gelmiştir (Gottschlich, 2015: 142).

Yeni yüzyılın ilk on yılı ise yıpranmış kurumsal ilişkilerin tamiri için atılan adımlarla geçmiştir denilebilir. 1998-2004 yılları arasındaki Atal Bihari Vajpayee (BJP/NDA) yönetiminde Myanmar'a bakış daha pragmatik bir hal almıştır. Bu doğrultuda ilişkilerde gerçek anlamda değişim görülmüş ve kurumlar arası etkileşim artmıştır (Lall 2006: 432; Gottschlich, 2015: 143; Routray, 2011: 305). Örneğin 2002 yılında Hindistan ve Myanmar diplomatik temsilcilikleri ve konsolosluk ofisleri yeniden açılmıştır (Gottschlich, 2015: 143). Bir başka örnek olarak 1999'da iki devletin içişleri bakanlıkları arasında Yeni Delhi'de daha iyi iletişim ve sınır aşan terörizm gibi konularda iş birliğinin artırılmasına yönelik araçların belirlenmesi için toplantı yapılmıştır (Lall 2006: 432). İlişkiler altyapı, petrol rafinerisi, telekomünikasyon, enerji ve bilgi teknolojileri gibi alanlarda çok yönlü hale getirilmeye çalışılmıştır (Routray, 2011: 306).

2004 yılında (2014'e kadar) Manmohan Singh (Kongre Partisi) liderliğinde kurulan yeni hükümet de seleflerine benzer şekilde Myanmar'a yönelik iş birliği odaklı dış politikayı

sürdürmüş ve ikili temaslar artmıştır. Zaten Singh 1991'deki liberalleşme ve Myanmar'la yakınlaşma adımlarında hükümetin maliye bakanıydı. Bu dönemde Myanmar göreceli olarak Hindistan'ın güvenlik kaygılarını daha ciddiye alan bir tavır sergilemiştir. Ancak her şeye rağmen özellikle ekonomik ilişkilerde ve iki ülke topraklarındaki bağlantının kurulmasında beklenilenin gerisinde kalmıştır.

2014 yılında Narendra Modi (BJP) liderliğindeki yeni hükümet ilişkilerdeki sorunları tespit ederek ilişkilere bir ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Look East politikası Act East ismini almıştır. Bu vizyon değişikliği ilişkilerde bir değişim niyetinin beyanı niteliğindedir. Myanmar cephesinde de olumlu karşılanmıştır ki Thein Sein bu değişimi desteklediğini ve takdir ettiğini beyan etmiştir. Gerçekten de böylesi bir niyetin sonucu olarak pratikte ilişkilerin askeri ve ekonomik boyutlarında bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. Örneğin ileride açıklanacağı üzere Kaladan Projesi hem askeri hem de ekonomik perspektiflerin bulunduğu bir iş birliği alanını ifade etmektedir. Ancak söz konusu iyileşmenin beklentilerin gerisinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir (Bhatia, 2015: 122).

3.2.3.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği

Hindistan-Myanmar sınırı 1,643 kilometredir ve Arunaçal Pradeş (520 km), Nagaland (215 km), Manipur (398 km) ve Mizoram (510 km) eyaletlerinin Myanmar (Kachin eyaleti, Sagaing İdari Bölgesi ve Chin eyaleti) ile ortak sınırı vardır. Sınırın Hindistan tarafını korumakla Assam Tüfekleri görevlendirilmiştir (MHA, 2017: 41; Basit, 2018: 76).

Son derece gözenekli olan bu sınır ULFA ve NSCN-K gibi pek çok isyancı grup tarafından kullanılmaktadır. Nitekim isyancılar Myanmar ülkesinde Myanmar yönetiminin kontrol edemediği ve Hindistan güvenlik güçlerinin erişmekte zorlandığı ormanlık alanları (özellikle 1980'ler ve 1990'larda) üs olarak kullanmıştır (Gottschlich, 2015: 149). Özellikle uzak ve sık ormanlık olan Sagaing bölgesi isyancılar için oldukça elverişli bir alan oluşturmaktadır (Beehner, 2018: 20). Bu nedenle Myanmar'ın desteğine ihtiyaç duyan Hindistan böylesi bir iş birliği ortamını Soğuk Savaş yıllarındaki tutumu nedeniyle tesis edememiştir.

Soğuk Savaş sonrasında Hindistan'ın ekonomik liberalleşmesi yakın çevresiyle ilişkilerine yansımıştır. Hindistan-Myanmar ilişkileri de bundan bağımsız kalmamıştır. Fakat 1988-1992 yıllarında ilişkiler oldukça soğuk ve gergin seyretmiştir. Zaten 1988 yılında vuku bulan olayların ardından yaşananlar ve Hindistan'ın tavrı yukarıda anlatılmıştır. Devam eden süreçte 27 Mayıs 1990'da Myanmar'da genel seçimler yapılmıştır (Seekins, 2006: xxix). Cunta yönetimine karşıtlığıyla bilinen Ulusal Demokrasi Birliği'nin (National League for Democracy/NLD) liderlerinden Aung San Suu Kyi ve Tin U'nun adaylıkları engellenmiş ve birçok parti üyesi hapsedilmiştir. Bu şartlara rağmen NLD oyların yüzde 72,5'sini ve 485 sandalyenin 392'sini kazanmıştır. Bu beklenmedik sonuç karşısında cuntacılar, yönetimi sivil hükümete/NLD'ye devretmek istememiştir. Bunun maksatla yönetimin devredilmesi için öncelikle yeni bir anayasanın yapılması gerektiği ifade edilmiştir. 27 Temmuz'a gelindiğinde yeni bir anayasa oluşturulana kadar yetki devrinin gerçekleşmeyeceği ve SLORC'un yasama, yürütme ve yargıda tam yetkili olduğu yönünde bir beyanname yayınlanmıştır (Topich ve Leitch, 2013: 104-105; Hiep vd., 2021: 174). IMF, Dünya Bankası, ABD ve Hindistan gibi aktörler bu durumu kınamıştır¹¹⁹ (Hiep vd., 2021: 174).

Hindistan-Myanmar ilişkilerini gerginleştiren bir diğer olay Soe Myint'in Hindistan tarafından 1991'de serbest bırakılmasıdır. Mayıs 1990'daki seçimlerin ardından SLORC'un seçimleri kazanan NLD'ye yönetimi devretmemesini protesto etmek için Myint Kalküta'da bir uçağı kaçırmıştır. Hint yetkililerinin bu şahsı serbest bırakması ve Myint ve arkadaşlarına siyasi mülteci statüsü vermesi Myanmar hükümeti tarafında rahatsızlık yaratmıştır (Ayob, 2016: 65). Üstüne Tüm Hindistan Radyosu Burma dilinde yayın yapmaya başlamış ve uluslararası düzeyde Myanmar rejimini eleştirmiştir. Bu bağlamda Hindistan'ın Myanmar'a yönelik idealist tavrı ilişkilerde soğukluğun hâkim olmasına yol açmıştır. 12 Kasım 1992'de Hindistan Su İşleri Bakanı açık bir şekilde cunta rejiminin bölge güvenliği için tehdit olduğunu beyan etmiştir (Ayob, 2016: 66). Görüldüğü üzere Hindistan Myanmar'a karşı açıkça cephe almış ve Soğuk Savaş sonrası döneme gerginlikle başlamıştır.

Bu tabloya rağmen 1992 yılında Hindistan Başbakanı P.V. Narasimha Rao yönetiminde (21.06.1991-16.05.1996) Hindistan'ın dış politikasındaki paradigma değişimi ve Look

---

¹¹⁹ Myanmar'ı destekleyense yalnızca Çin olmuş ve askeri yönetim Çin'e yakınlaşmıştır. Çin'in Myanmar'da zemin kazanması Hindistan'ın ilerideki tavrı değişikliğinin bir diğer nedeni olmuştur (Hiep vd., 2021: 174).

East politikası çerçevesinde Myanmar'a yönelik dış politikada değişim yaşanmıştır (Hiep vd., 2021: 174; Ayob, 2016: 62-65, 67). Başka bir deyişle Myanmar'daki askeri yönetime karşı politikaları etkili olmayan Hindistan 1992'den sonra Myanmar'a karşı tutumunu yumuşatmaya ve iş birliği alanları kurmaya çalışmıştır (Ayob, 2016: 66). Nitekim Hint karar vericileri tarafından kuzeydoğu bölgesindeki ve Myanmar'daki güvenlik sorunlarının uzun yıllardır birbirini tetiklediği bilinmektedir ve ekonomik kaygılardan önce Myanmar'ın batısında yuvalanan isyancılarla mücadele güvenlik algılamasında öncelikli yere sahip olmuştur (Myint-U, 2011: 218, 249). Zaten Look East politikasının hayata geçirilebilmesi için de öncelikle iki ülke sınırı boyunca mevcut olan isyan/terörizm ve uyuruşturucu kaçakçılığı gibi sınır aşan suçlarla mücadele etmek gerekmiştir. Bu minvalde üst düzey ziyaretler sıklamış ve değişim adımları hemen 1993 yılında grlmştir.

Mart 1993'te Hindistan Dışışleri Bakanı J. N. Dixit Myanmar'ı ziyaret etmiş ve ikili ilişkiler ele alınmıştır. Yine 1993 yılı içerisinde Hindistan Myanmar'a bir ticari heyet göndermiş ve sınır ötesi uyuruşturucu kaçakçılığına karşı iş birliği yapılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıřtır¹²⁰ (Ayob, 2016: 67). 21 Ocak 1994'te sınır yetkilileri arasında iş birliğini artırmak ve yasadışı ve isyancı faaliyetleri önlemek için Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Ayrıca Moreh (Manipur)-Champhai (Mizoram) ve Tamu-Rhion (Myanmar) arasında sınır ticaretinin teşviki için anlaşma imzalanmıştır (Routray, 2011: 305). Bu yakınlaşma çabaları güvenlik sahasında sonuç vermiş ve Nisan-Mayıs 1995'te Hindistan ve Myanmar güvenlik güçleri isyancı gruplara karşı Altın Kuş (Golden Bird) isimli ortak bir askeri operasyon düzenlemiştir (Myint-U, 2011: 218; Routray, 2011: 315). 1990'ların sonunda iş birliği odaklılık Hindistan dış politika vizyonunda daha da yerleşmeye başlamıştır. Bunun en açık rneği I. K. Gujral (1997-1998) İyi Komşuluk Politikası (Good Neighbour Policy) olmuştur. Hindistan bu politika gereğince komşularının içişlerine karışmamayı ve toprak bütünlüklerine saygılı olmayı taahhüt etmiştir. Bu perspektiften Myanmar'daki cunta yönetimi karşıtlılığının azalacağı anlaşılabilir. 1998-2004 yılları arasındaki Atal Bihari Vajpayee (BJP/NDA) yönetiminde bu işbirlikçi anlayış daha da gelişmiş ve Myanmar'a bakış daha pragmatik bir hal almıştır. Bu doğrultuda söz konusu dönem ilişkilerin gerçek anlamda değişim gösterdiği dönem

---

¹²⁰ Aynı yıl içerisinde Nehru Uluslararası Anlayış dl'n Burmalı muhalif Aung San Suu Kyi'ye vermiştir (Myint-U, 2011: 218).

olmuş ve ordular arası ve ekonomik ilişkilere ivme kazandırılmıştır (Lall 2006: 432 Gottschlich, 2015: 143; Routray, 2011: 305). Özellikle kuzeydoğudaki güvenlik durumu merkeze alınarak isyancı örgütlere karşı Myanmar'ın desteği alınmaya çalışılmıştır (Ayob, 2016: 75; Routray, 2011: 305). Bu kapsamda Temmuz 1999'da Yeni Delhi'de her iki devletin içişleri bakanlıkları sınır ötesi terörizm ve kurumlar arası iletişim bağlantılarını geliştirme gibi konularda iş birliğini güçlendirmenin yollarını belirlemek için toplantı yapmıştır (Routray, 2011: 306).

İki ülkenin genel ilişkileri ve özelde askeri güvenlik ilişkileri Myanmar Genelkurmay Başkanı General Maung Aye'nin 2000 yılındaki ziyaretlerinden sonra artmıştır. General Maung Aye Ocak ve Kasım 2000 tarihlerinde ve Nisan 2008'de Hindistan'ı ziyaret etmiştir¹²¹. Ayrıca Ocak 2008'de Myanmar Dışişleri Bakanı Nyan Win'in ve Kasım ayında Myanmar Başbakanı Thein Sein Hindistan'ı ziyaret etmiştir (Egreteau, 2008: 945). Maung Aye'nin Ocak ve Kasım ziyaretlerinden sonra iki devletin askeri kurumları arasında bağlantı artmış ve iki ordu ülke sınırlarında faaliyet gösteren isyancılara (özellikle NSCN-K/Naga isyancılara) yönelik ortak operasyonlar düzenlemiştir¹²². Özellikle Kasım 2000 ziyareti sırasında Hindistan İçişleri Bakanı L. K. Advani Myanmar'ın ülkesindeki Naga isyancılarının kamplarını yok ederek isyancılarla mücadelede kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir (Burma Library, 2000). Kasım 2001 yılında Myanmar ordusunun Manipurlu isyancıların üslerine yaptığı saldırıda 192 isyancı ve 1600'den fazla silah ele geçirilmiştir. Fakat UNLF başkanı Rajkumar Meghen dahil tüm bu isyancılar serbest bırakılmıştır (Routray, 2011: 315).

Kasım 2003'te Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bhairon Singh Shekhawat Myanmar'ı ziyaret etmiştir (Ayob, 2016: 67). Ekim 2004'te Myanmar Devlet Başkanı General Than Shwe Hindistan'a ziyarette bulunmuştur¹²³. Burada yapılan toplantıda Hint tarafı Butan'ın Aralık 2003'te ULFA'ya karşı düzenlediği All Clear operasyonuna benzer bir plan sunmuştur. Than Shwe isyancılara karşı mücadelede garanti vermiş ve Hindistan'ın istihbarat ve materyal desteğiyle Myanmar Kabaw Vadisi'nde (Myanmar) isyancılara karşı operasyonlarını sürdürmüştür. Sonuçta 2005, 2006 ve 2007'de NSCN-K'nin birkaç uzak eğitim kampı ve birkaç PLA ve ULFA ana üssü Tatmadaw (Myanmar

---

¹²¹ Myanmar ile yakınlaşma çabalarının bir parçası olarak Mayıs 2003 yılında Hindistan, Myanmar'a 80 adet 75 mm obüs/havantopu (howitzer) satmıştır (Ashton, 2004: 2).

¹²² NSCN-K, ağırlıklı olarak Myanmar'dan Naga isyancılarını içermektedir (Egreteau, 2008: 945).

¹²³ Bu ziyaret son 24 yılda bir ilk olması nedeniyle kayda değerdir (Ayob, 2016: 67).

Ordusu) tarafından yok edilmiştir (Egreteau, 2008: 945-946). Her ne kadar Myanmar isyancılara karşı operasyonlar düzenlese ve topraklarını kullandırmayacağına dair güvence verse de Hindistan sonuçlardan memnun kalmamış ve yetersiz görmüştür. İleriki yıllarda isyancıların Myanmar topraklarını kullanmaya devam ettiği görülmüştür (Ayob, 2016: 77). Nitekim Ocak 2007'de ULFA Bihar'da 70 göçmen işçiyi ve aynı yılın şubat ayında Birleşik Milliyetçi Kurtuluş Cephesi (United Nationalist Liberation Front/UNLF) Manipur'da 24 Hint askerini öldürmüştür. Böylesi saldırılar devam ederken Hindistan tarafı örgütlerin Myanmar'daki bağlantılarının mücadeleyi zorlaştırdığına dikkat çekmiştir. Örneğin dönemin dışişleri bakanı örgütler sınırı aştığı için baskıların başarılı olamadığını ve Myanmar'ın desteği ve Myanmar'daki ormanların derinlerine girilmedikçe başarının mümkün olmayacağını ifade etmiştir (Ayob, 2016: 76).

2006 yılında taraflar sınır bölgesinin güvenliği ve silah satışı konularına dair toplantılar yapmıştır. 23 Nisan 2007'de yanında 18 kişilik bir ordu heyetiyle General Tin Maung Myit Ohn Hindistan'ı ziyaret etmiş ve sınır ötesi isyan, silah kaçakçılığı ve sınır yönetimi ile ilgili konular tartışılmıştır (Routray, 2011: 306). General Tin Maung Myit Ohn isyancılarla mücadelede yardım etme karşılığında askeri donanım satışı talep etmiştir. Ayrıca Nisan 2008'de Hindistan, sınır kasabası Moreh (Manipur) üzerinden Myanmar'a top mermileri, mermiler ve silahlardan oluşan bir askeri sevkiyat yapmıştır. Hindistan'ın askeri rejime verdiği bu silahların muhaliflere karşı kullanıldığı gerekçesiyle Hindistan çokça eleştirilmiştir¹²⁴ (Ayob, 2016: 75). Ancak bu eleştirilere rağmen görülmektedir ki Hindistan kendi güvenlik dinamikleri önceliğe almıştır.

Temmuz 2010'da Myanmar Devlet Başkanı Than Shwe Hindistan'a beş günlük ziyaret gerçekleştirmiştir. Taraflar arasında yapılan görüşme sonucunda güvenlik, enerji, petrol-gaz, altyapı ve tarım gibi alanlarda iş birliğini artırmaya yönelik anlaşmaya varılmış ve altı mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ekim 2010'da Hindistan ordusundan Tümgeneral G. S. Malhi, Myanmar'ı ziyaret etmiştir. Malhi, Myanmar'ın Kuzeybatı Bölgesel Askeri Komutanlığı şefi Tuğgeneral Soe Lwin ile görüşmesinde Hindistan-Myanmar sınırı boyunca kuzeydoğu bölgesindeki isyan sorununu da gündeme getirmiştir. 2000 yılından beri sıklaşan bu üst düzey ziyaretler Hindistan'ın Myanmar'a yönelik dış politikasında

---

¹²⁴ 2007'de ülkedeki artan yakıt fiyatları nedeniyle cunta yönetimine karşı protestolar başlatılmıştır. Budist rahiplerin giydiği elbiseden ilhamla Safran Devrimi denilen bu sokak hareketine yüz bin kişi katılmış ve 45 gün sürmüştür (RFA, t.y.). Protestocular askeri yönetim tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Hindistan'ın bu konuyla ilgili sessiz kaldığı görülmüştür (Ogden, 2016: 137).

Nehrucu idealizmi açıkça terk ettiğini ve reel politik temelinde bir yaklaşım benimsendiğini göstermektedir (Ayob, 2016: 68).

Myanmar'da Ocak 2011'de hükümet yetkileri sivil ama ordu bağlantılı meclise devredilmiştir. Eski ordu bürokratı ve başbakan olan Thein Sein'in başbakan olarak atandığı bir geçiş dönemi için askeri ağırlıklı sözde bir sivil parlamento kurmuştur (Maizland, 2022). Bunun üzerine Hindistan Dışişleri Bakanı S. M. Krishna'nın Haziran 2011'de Myanmar'a ziyareti dikkat çekicidir. Krishna ziyareti sırasında güvenlik ve ticaret konularında görüşmeler yapmış; ancak muhalif ve cunta tarafından sakıncalı olarak görülen Aung San Suu Kyi ile görüşme gerçekleştirmemiştir¹²⁵. Hindistan'ın önceden oldukça destek verdiği bu kişiyle arasına mesafe koyması Myanmar'la ilişkilerde hassas davranıldığını göstermektedir. Ekim 2011 yılında Thein Sein Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ile görüşmüştür. Müteakip yılda (Ocak 2012) Myanmar Dışişleri Bakanı Wunna Maung Lwin Hindistan'ı ziyaret etmiştir (Ayob, 2016: 69). Bu üst düzey ziyaretler ilişkilerdeki dinamizmi gösterse de Hindistan güvenlik algılamasında endişe verici bir durum gerçekleşmiştir. Hindistan'a haber vermeksizin ve danışılmaksızın 9 Nisan 2012'de Thein Sein hükümeti ve NSCN-K arasında bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Myanmar'ın kuzeybatısındaki (yani Hindistan sınırına yakın) Lahe, Leshi ve Nanyun (Sagaing İdari Bölgesi) kasabalarında özerkliğin yolunu açıyor ve NSCN-K üyelerine silahsız şekilde dolaşım serbestliği veriliyordu. 2008 Myanmar Anayasası da Lahe, Leshi ve Nanyu'nun Naga özyönetim bölgesinde olmasını öngörmüştür. Bu perspektiften anlaşmayı geçici bir durumdan ziyade Myanmar'ın uzun soluklu planının bir parçası olarak görmek mümkündür (Mishra, 2012). Bu durumda Naga Özyönetim Bölgesi (Naga Self-Administered Zone/NSAZ) ve adı geçen anlaşmanın Myanmar topraklarında isyancı gruplara güvenli bir sığınak sunduğu düşünülmektedir (Goswami, 2020).

Bu gelişme Hindistan tarafında o denli endişe yaratmış olacak ki 27-29 Mayıs 2012'de Manmohan Singh Myanmar'ı ziyaret etmiştir. Öyle ki bu ziyaretin 25 yıl sonra Hindistan tarafından başbakan düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olduğunu not etmek gerekmektedir (Bhatia, 2015: 123; Mishra, 2012). Bu görüşmede on bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Örneğin bunlardan birisi Hindistan-Myanmar Sınır Bölgesi Kalkınması

---

¹²⁵ Ev hapsinde bulunan Aung San Suu Kyi 13 Kasım 2010'da serbest bırakılmıştır ve bu olay Hindistan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Bhatia, 2015: 121). Fakat yine de Krishna, Aung San Suu Kyi ile herhangi bir görüşme gerçekleştirmemiştir.

Mutabakat Zaptı ve diğeri 500 milyon dolar kredi limitinin Myanmar'a açılmasına ilişkin Mutabakat Zaptı'dır (MEA, 2012a). Buna rağmen Hindistan hükümeti Ağustos 2012'de yaptığını açıklamada Myanmar'ın topraklarının Hindistan'a karşı düşman faaliyetler için kullanılmasına izin vermeyeceğine dair tekrarlanan güvencelerine rağmen Halk Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army/PLA), Birleşik Ulusal Kurtuluş Cephesi (United National Liberation Front/UNLF), Kangleipak Halkın Devrimci Partisi (People's Revolutionary Party of Kangleipak/PRPK), ULFA-I, NSCN-K gibi isyancı grupların Myanmar'ı güvenli sığınak olarak kullandığını ve orada üsler kurduğunu söylemiştir (Rediff, 2012). Bu anlamda denilebilir ki Hindistan'ın Myanmar'a yönelik dış politika tavrı değişmiş olsa da sınır aşan suçlarla mücadelede etkili bir iş birliği oluşturulamamıştır (Egreteau, 2008: 945).

2014 sonrasında isyancılara karşı iş birliğinde ilerleme kaydedilmiş; ancak sonuç açısından istenilenler alınamamıştır. Haziran 2015'te Hindistan paraşütçü komandolar Myanmar topraklarında isyancıları hedef alan nokta operasyonları icra etmiş ve 50 isyancı (Naga ve Manipuri/Manipurlu) öldürülmüştür (Beehner, 2018: 2, 18; Tarapore, 2017: 167). Ayrıca 2015 yılında, iki devlet daha koordineli güvenlik düzenlemeleri üzerinde anlaşarak gelişmiş devriye koordinasyonu ve sınır ötesi istihbarat paylaşımında ilerleme kaydetmiş ve Hindistan Ordusu Myanmarlı askerlere karşı-militanlık konusunda eğitim vermiştir. Örneğin Aralık 2017'de Vairengte'deki Karşı Ayaklanma ve Orman Harbi (CIJW) Okulu'nda Myanmar Ordusunun 35 personeli için dört haftalık özel olarak hazırlanmış bir eğitim gerçekleştirilmiştir (MOD, 2018: 169). Öte yandan kuvvetler arası uyumun artırılması adına Kasım 2017'de Hindistan ve Myanmar ilk ortak askeri tatbikatları olan IMBAX-2017'yi Meghalaya'daki Müşterek Harp Merkezi'nde gerçekleştirmiştir (Basit, 2018: 78). Ayrıca 2017 yılında Hindistan İçişleri Bakanı Shri Rajnath Singh kuzeydoğu eyaletlerinin iç güvenlik ve Myanmar ile sınır ötesi güvenlik durumunu artırmak için Aizawl'da (Mizoram) ilgili birimlerle bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Hindistan güvenliğinin sağlanması adına Myanmar ile kurulacak iş birliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Fakat Singh Myanmar sınırındaki¹²⁶ iyi yönlü gelişmelerin yanı sıra sınırın hala silah, uyuşturucu, kaçak mal ve Sahte Hint Parası (Fake Indian Currency Notes/FICN) kaçakçılığı yapan militanlar ve suçlular tarafından kullanıldığını

---

¹²⁶ Sınırın her iki tarafında 16 km içinde yaşayanlar için vizesiz dolaşım rejimi vardır. Her iki tarafta da belirlenmiş makamlar tarafından verilen geçerli izinler ile 72 saate kadar kalabilmektedirler (MHA Press Information Bureau, 2017).

ve suçluların görece daha güvenli sınır ötesi sığınaklara kaçtığını belirtmiştir¹²⁷ (MHA Press Information Bureau, 2017). 2016 yılında Myanmar'da bulunan isyancı gruplar Hindistan'ın Arunaçal Pradeş eyaletinde 50 ve Nagaland eyaletinde 58 şiddet olayı gerçekleştirmiştir (MHA, 2017; bkz.: Tablo 9 ve Tablo 7). 2017 yılı başlarında Myanmar'da konuşlu NSCN-K'ye mensup yaklaşık 1.000 militanın olduğu iddia edilmiştir (Basit, 2018: 77). Aynı yıl Assam polis güçleri Myanmar'daki kamplarda 2500 militanın olduğunu tespit etmiştir (Basit, 2018: 74).

2019 yılı Hindistan ve Myanmar güçlerinin kuzeydoğudaki isyancı gruplara karşı Operation Sunrise I ve Operation Sunrise II isimli ortak operasyonlarına şahitlik etmiştir (Bhattacharyya, 2022). Şubat ayında başlatılan Operation Sunrise I kapsamında kuzey ve güney Mizoram'ın Myanmar sınırına yakın militan kampları imha edilmiştir. NSCN-K (Nationalist Socialist Council of Nagaland-Khaplang), Kamtapur Kurtuluş Örgütü (Kamtapur Liberation Organisation /KLO), Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi (United Liberation Front of Assam/ULFA) ve Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi (National Democratic Front of Bodoland /NDFB) vurulan örgütler olmuştur. Operasyonun gerekçelerinden birisi oldukça dikkat çekicidir ki Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerine Myanmar üzerinden alternatif bir ulaşımı ifade eden Kaladan projesini (Kaladan Çok Modlu Transit Taşıma Projesi)¹²⁸ bu örgütlerin hedef alma ihtimalidir (Bhalla, 2019; Katoch, 2019). 16 Mayıs'ta başlatılan ve Myanmar ve Hindistan güçlerinin ortak yürüttüğü Operation Sunrise II Manipur, Nagaland ve Assam'da faaliyet gösteren çok sayıda militan grubu hedef almıştır. ULFA-I, NSCN-K ve NDFB örgütlerinin kampları hedef alınmış ve pek çoğu imha edilmiştir (India Today, 2019; Shukla, 2019). Ayrıca her iki operasyonda sadece Hindistan karşıtı militanlar değil aynı zamanda Myanmar hükümetine karşı olan Arakan Ordusu (Arakan Army)¹²⁹ da hedef alınmıştır (Shukla,

---

¹²⁷ İsyancıların bölgedeki aktif durumundan dolayı 240'tan fazla köyün bulunduğu Hindistan-Myanmar sınırında hem halka güven vermek hem de sınır ötesi yasadışı faaliyetleri durdurmak adına polis karakollarının artırılması talimatı verilmiştir (MHA Press Information Bureau, 2017).

¹²⁸ Projenin Kalküta Limanı'nı Sittwe Limanı'na bağlaması ve Kalküta-Mizoram arasındaki mesafenin 1000 kilometrenin altına düşürülmesi hedeflenmektedir (Katoch, 2019).

¹²⁹ Arakan Ordusu isimli militan grubu Müslümanlara karşı Tatmadaw'ın şiddet ve hak ihlallerine karşı oluşturulmuş bir silahlı örgüttür. Bilindiği üzere Tatmadaw 2017 yılında Rakhine eyaletindeki Müslümanlara saldırmış (temizlik operasyonu/clearance operation) ve on binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Arakan Ordusu'nun Tatmadaw'a karşı görece başarılı olan eylemleri bu temizlik operasyonunun gerekçelerinden birisi olmuştur. Diğer bir ifadeyle Tatmadaw Arakan Ordusu destekçilerine karşı söz konusu operasyonu başlattığını söylemiştir. Arakan Ordusu'nun silahlı bir Rohingya isyanına ilham olabileceği ihtimal olarak düşünülmektedir (Lee, 2021: 107, 219).

2019; Katoch, 2019). İki aktörün ortak tehdit konusunda birleşmesi ortak mücadele motivasyonunu artırmıştır.

Bu ortak operasyonlara rağmen Myanmar'daki iç çatışma ortamı isyancılarla ortak mücadeleyi sekteye uğratmaktadır. Nitekim Myanmar'daki cunta rejimine (2021) karşı ülke genelindeki Halk Savunma Kuvvetleri (People's Defense Forces/PDF) ve etnik silahlı örgütler silahlı direniş başlatmıştır. Dolayısıyla Myanmar güçleri yoğunluğunu iç sorunlara yöneltmektedir ki bu boşluktan kaynaklı olarak isyancı grupların tekrar Myanmar topraklarında kamp kurduğu rapor edilmektedir (India Today, 2019).

3.2.3.2.2. Hindistan ve Myanmar Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Hindistan ve Myanmar (Burma) arasındaki sömürge öncesindeki ve sömürge döneminde kurulan ekonomik ilişkiler iki devletin bağımsız olmasından sonra da devam etmiştir. Ancak oldukça düşük seviyede olan bu ekonomik ilişkiler 1962 yılında Myanmar'da gerçekleşen darbenin ardından daha da gerilemiştir. Bunun da ötesinde iktisadi ilişkileri daha da kötüleştiren bir diğer unsur askeri cuntanın başlattığı Burma Sosyalist Parti Program (Burma Socialist Party Program) çerçevesinde Myanmar'daki yabancı (Hindistan uyruklular dahil) mal varlıklarına el konulması olmuştur. Buna rağmen Indira Gandhi ve Ne Win'in girişimleriyle 27 Mart 1970'te iki ülke arasında ilk ikili ticaret anlaşması imzalanmıştır. Fakat yine de ticari faaliyetler oldukça düşük düzeyde devam etmiştir. Öyle ki iki devlet arasındaki ticaret 1980-1981 döneminde 12,4 milyon dolar civarındadır. Bunun altında yatan en önemli nedenlerden birisi Myanmar ve Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerindeki altyapı yetersizlikleri olmuştur (Egreteau, 2003: 160; MEA, 2012b: 3). Elbette ki bir diğer neden ise yukarıda izah edildiği üzere aktörlerin birbirlerini dışlayıcı ve diyalogdan uzak tavırları olmuştur.

1991 yılında Hindistan'ın korumacı yapıdaki sosyalist swadeshi politikasından liberal ekonomiye geçişi komşularla iktisadi bağları artırma isteğini doğurmuştur. Nitekim bu ekonomik zihniyetin tezahürü Look East politikasında kendisini göstermiştir ki Myanmar bu politikanın hayata geçirilmesi için stratejik konumda yer almıştır. Söz konusu politikanın hayata geçirilmesinde iki önemli sorun bulunmaktadır. Bu sorunlardan ilki Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinin sosyo-ekonomik olarak geri kalmışlığı, altyapı sorunları ve Myanmar'ın özellikle sınır bölgelerinin benzer sorunlara sahip olmasıdır. İkinci sorun olarak ise kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancıların bölgedeki altyapı

sorunlarının çözümü için yapılan projeleri hedef alması veya böylesi bir tehdidin varlığının yatırımları zorlaştırması olarak görülmektedir (Shahriar, 2020: 18). Bu bakış açısında açıkça ekonomiden güvenliğe doğru bir algılama söz konusudur. Yani Hindistan'ın ekonomik gelişimi için gerekli olan yatırımların ve ilişkilerin önünde güvenlik tehditleri engel olarak görülmektedir. Fakat şunu ifade etmek gerekir ki bu politika tek başına bir iktisadi kalkınma aracı olarak görülmebilir. Başka bir ifadeyle güvenlikten ekonomik kalkınmaya doğru bir bakış açısıyla da Hindistan'ın davranışları anlamlandırılabilir. Nitekim çalışmanın ana argümanında belirtildiği üzere devletler öncelikle egemenliklerini korumaya çalışırlar ki egemen olmayan devletten söz edilemez. Bu bakış açısına göre Hindistan devletinin kuzeydoğuda egemenliğini tehdit eden isyancı gruplara karşı ekonomik araçları kullanması daha anlamlı olabilir.

Bilindiği üzere Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletleri isyancı/ayrılıkçı/terörist grupların bulunduğu ve ekonomik anlamda en az gelişmiş bölgelerdendir. Hatta çalışmanın ikinci bölümünde de izah edildiği üzere Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinin ekonomik anlamda az gelişmişliği isyan hareketlerinin kolaylaştırıcı unsurlarından birisi olmaktadır. Bu bağlamda Myanmar ve onun üzerinden Güneydoğu Asya ülkeleri ile kurulacak ekonomik bağlar kuzeydoğu eyaletlerinin de kalkınmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Zira Myanmar Hindistan'ın doğuya açılan kapısı ise kuzeydoğu eyaletleri de Hindistan'ın Myanmar'a açılan kapısıdır. Böylelikle isyancılara karşı askeri güvenlik uygulamaları devam ederken bölgenin iktisadi kalkınması yoluyla barış ve istikrarın sürekliliği hedeflenmektedir. Başka bir ifadeyle ekonomik araçlar, isyancı gruplardan kaynaklı güvensizliği ortadan kaldırmanın bir aracı olarak görülmektedir (Lall, 2006: 433).

Öte yandan Myanmar'ı oyuna dahil etme açısından ekonomik kazancın hedef aktörü motive etmesi söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda Hindistan isyancılarla mücadelesinde yardımcı olması bakımından Myanmar ile bilinçli şekilde ekonomik bağlarını geliştirmektedir. Zira ilişkilerde ekonomik bir yönün bulunması, Myanmar'ın bu ekonomik kazançlar dolayısıyla isyancılarla mücadele konusunda motive olmasını sağlayabilir. Hatta ekonomik iş birliği stratejik nitelikteyse bu motivasyon daha da fazla olabilir. (Basit, 2018: 76). Aksi takdirde güvensizlik ortamı Myanmar'ın da ekonomik kazançlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu nedenler/algılama çerçevesinde Hindistan, askeri ve ekonomik sektörler açısından önem taşıyan Myanmar'ı coğrafi bağlantı, telekomünikasyon, enerji, ticaret ve ekonomik iş birliğini geliştirmenin yanı sıra bir dizi kalkınma sorununa dahil etmeye devam etmektedir (MOD, 2010: 7). Hindistan'ın Myanmar'da pek çok projesi bulunmaktadır. Bu projeler karayolları ve demiryolları yapımı, internet alt yapısı ve bağlantıları, küçük düzeyli fabrika, hidroelektrik santrali inşası, hastane ve okul inşası, dil ve girişimcilik merkezleri gibi birçok alanı kapsamaktadır (MEA, 2012b: 2-3). Bu genel anlatının ardından yıllar içerisinde Hindistan-Myanmar ekonomik ilişkilerinin seyrine değinilebilir.

Hindistan'ın liberalleşme adımlarının ardından 1993 yılından itibaren Myanmar'la ekonomik iş birliği alanları artırılmaya çalışılmıştır. Hindistan'ın dış pazarlara açılması ve 1990'larda açık denizde doğalgaz sahalarının keşfedilmesiyle Myanmar ekonomik iş birliği için uygun bir partner olarak görülmüştür (Myint-U, 2011: 218). Ayrıca ikili ticaret bakımından Myanmar potansiyel olarak görülmüştür ki kuzeydoğu Hindistan ve Myanmar birlikte 100 milyondan fazla insandan oluşan bir pazarı oluşturmaktadır (Myint-U, 2011: 248). İki ülke arasında Ocak 1994'te ilk Sınır Ticaret Anlaşması (Border Trade Agreement) yapılmıştır (Egretreau, 2003: 160). Moreh (Manipur/Hindistan) ve Tamu (Myanmar) ile Champhai (Mizoram/ Hindistan) ve Hri (Myanmar) güzergahları üzerinden yürütülecek olan sınır ticareti 1995 yılında başlamıştır (Lall, 2006: 431). Bu tarihten itibaren iki ülke arasında kademeli ama yavaş bir şekilde ziyaretler artmış ve ilişkiler gelişme göstermiştir (Lall, 2006: 432).

Komşularla iyi ilişkileri merkezine alan I. K. Gujral (1997-1998) ve ardından gelen Atal Bihari Vajpayee (NDA koalisyonu) (1998-2004) dönemlerinde ekonomik ilişkilerde belirli bir dinamizm kazandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemlerde Hindistan Myanmar (ve diğer küçük komşuları ile) eski katı mütekabiliyet ilkesini terk etmiştir. Ayrıca komşularının egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygılı olacağı yönündeki tavrı ilişkilerde güven tesisi için kayda değer olmuştur (Gottschlich, 2015: 142). Özellikle Vajpayee yönetiminin kuzeydoğudaki ayrılıkçı hareketlerle mücadelede ekonomik kalkınmanın önemini anladığı görülmektedir. Ancak yalnızca devlet yatırımlarıyla kalkınmanın sağlanması oldukça maliyetli olacağından, bölgenin kalkınması için Myanmar ile ticari ilişkilerin artırılması gündeme alınmıştır. Böylelikle bir yandan bölgenin kalkınması sağlanırken, diğer yandan Myanmar ile karşılıklı bağımlılığın getirdiği iş birliği ortamı,

isyancı gruplarla mücadelede sürekliliği sağlayacak bir faktör olarak görülmüştür (Lall, 2006: 433). Bu nedenle ikili ticaretin artırılmasının yanı sıra Myanmar'ın ticari-ekonomik altyapısının iyileştirilmesi için de adımlar atılmıştır. Örneğin yol yapımı (1997), tarım (Nisan 1998), bilim ve teknoloji (Haziran 1999), bankacılık ve kültür (Ocak 2001) alanlarında iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca ikili ticaretin kolaylaştırılması için Hindistan İçişleri Bakanlığı 2001 yılında Myanmar'ın Tamu ve Kalemio şehirleri arasındaki yol yapımını finanse etmiştir ki bu yol ticari akışı artırmıştır (Egreteau, 2003: 160, 163). Hindistan'ın bu yakınlaşma adımları 22 Aralık 1997'de Myanmar'ın Bengal Körfezi Çok Sektörlü Teknik ve Ekonomik İş Birliği Girişimi'ne (BIMSTEC)¹³⁰ ve 2000 yılında Mekong-Ganga İşbirliği'ne (Mekong-Ganga Cooperation/MGC) katılması ile sonuçlanmıştır (Gottschlich, 2015: 143; Ayob, 2016: 72; Lall, 2006: 432). Açıkçası bu dönemde ekonomik (ve askeri) ilişkilerde daha pragmatik bir yaklaşım sergilenmiş (Lall 2006: 432) ve her ne kadar radikal değişimlerden söz edilemese de kademeli bir iyileşmenin olduğu görülmüştür. Örneğin Hindistan Ticaret Bakanlığı verilerine göre 1990-1991 iki ülke ticareti 87,4 milyon dolar seviyesinde iken, on yıllık bir sürecin ardından 2000-2001 döneminde 323,43 milyon dolar seviyesine çıktığı görülmektedir (Egreteau, 2003: 160).

Ticari ilişkilerin yanı sıra Hindistan Myanmar'da büyük bir yatırımcı haline gelmektedir. Öyle ki gaz, tarım, madencilik, altyapı, turizm gibi birçok sektörde Hindistan'ın yatırımları mevcuttur. Örneğin Myanmar'ın gaz sektörü Hindistan'ın enerji arz güvenliği bakımından potansiyel taşımaktadır ki Myanmar'ın dünyanın en büyük onuncu gaz rezervine sahip ülke olduğu düşünülmektedir. Bu maksatla ONGC ve GAIL¹³¹ şirketleri Myanmar'ın doğu açıklarındaki doğalgaz sahalarında büyük hisselerle sahiptir ve bu sahalarda gaz çıkarmaktadır (Ogden, 2016: 137-138; Lall, 2006: 439). Ayrıca Myanmar'dan Hindistan'a bir doğalgaz boru hattı¹³² inşası için artan iş birliği söz konusudur. Benzer şekilde Hindistan enerji arz ve güvenliği için Myanmar'ın Dawei ve Sittwe şehirlerinde limanlar inşa etmiştir (Ogden, 2016: 137; Ayob, 2016: 73). Bunlarla birlikte hidroelektrik enerjisi kapsamında 2004 yılında Tamanthi Barajı Projesi için

---

¹³⁰ 6 Haziran 1997'de Bangkok Bildirgesi'nin imzalanmasıyla BIMSTEC bölgesel bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta BIST-EC (Bangladeş-Hindistan-Sri Lanka-Tayland Ekonomik İş Birliği) olarak bilinen kuruluş, şu an BIMSTEC olarak bilinmektedir. 22 Aralık 1997'de Myanmar'ın ve Şubat 2004'te Butan ve Nepal'in katılımıyla BIMSTEC yedi üye devletten oluşmaktadır (BIMSTEC, t.y.).

¹³¹ Hindistan hükümetine ait petrol ve doğalgaz kamu şirkettir.

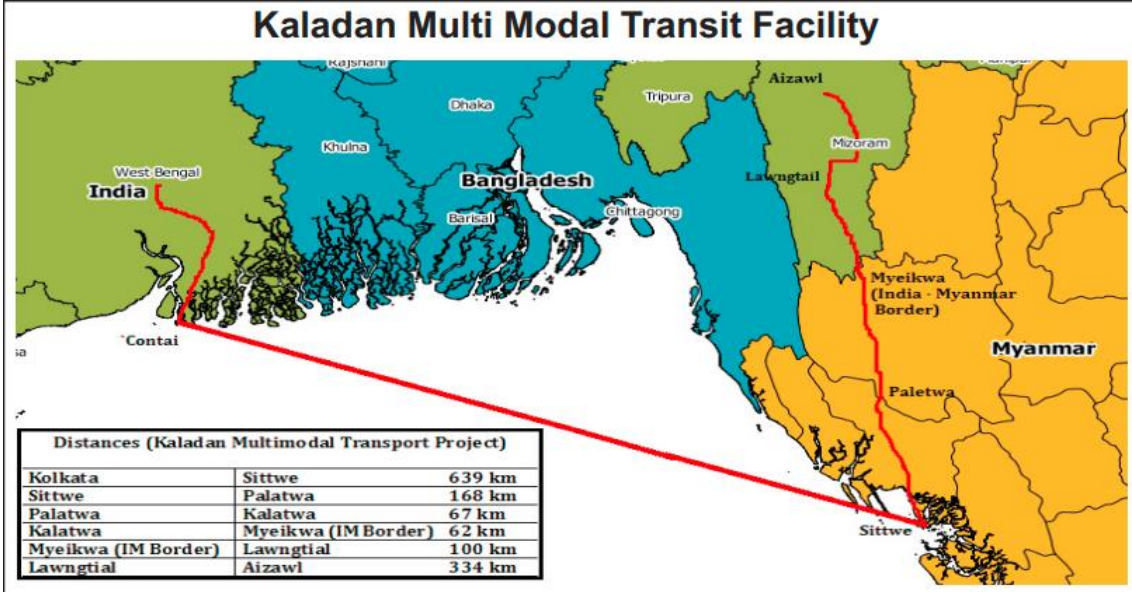
¹³² Hattın bir kısmı Bangladeş'ten geçmektedir.

Myanmar hükümeti ile Hindistan Ulusal Hidroelektrik Enerji Kurumu (National Hydroelectric Power Corporation/NHPC) arasında mutabakat zaptı imzalanmış ve 2007 yılında baraj inşaatı yapılmıştır (Ayob, 2016: 73-74). Sonuçta 2005-2006 döneminde iki devlet arasındaki ticaret hacmi 557,68 milyon dolar seviyesine ulaşmış ve 2006 yılında Tayland, Çin ve Singapur'un ardından Hindistan Myanmar'ın dördüncü ticaret ortağı haline gelmiştir (Ayob, 2016: 72).

Hindistan Myanmar ile iktisadi ilişkilerinde bağlantı projelerini de önem vermektedir ve bu bağlantı yalnızca Myanmar'a ulaşımı değil aynı zamanda Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerine alternatif bağlantı sağlanmasını da ifade etmektedir. Bu amaçla en bilinen proje Kaladan Çok Modlu Transit Taşıma Projesi'dir (Kaladan Multi-Modal Transit Transport Project) (Mullen, 2014: 17). Nisan 2008'de iki hükümet arasında projenin çerçeve anlaşması imzalanmıştır ve bu proje Hindistan'ın Myanmar'daki en büyük projesidir (India Today, 2019). Projeye göre eski Sittwe Limanı (Rakhine, Myanmar) iyileştirilerek bu liman üzerinden Kaladan Nehri (Myanmar) aracılığıyla Hindistan'ın Ulusal Karayolu 54'e ve nihayetinde kuzeydoğu eyaletlerine (öncelikle Mizoram'a) bağlanacaktır¹³³ (Myint-U, 2011: 248; India Today, 2019). Söz konusu proje Hindistan için uzun vadeli bir stratejiyi ifade etmektedir (Gottschlich, 2015: 150). Öyle ki proje tamamlandığında Siliguri Koridoru'na bağımlılık azalarak kuzeydoğuya alternatif bir güzergâh sağlanması (bkz.: Harita 8) ve bölgenin ekonomik kalkınması yoluyla ayrılıkçı motivasyonlara darbe vurulması beklenmektedir (Mullen, 2014: 17-18). Bunun yanı sıra uzun vadede Myanmar'ın ilgili bölgelerinde de ekonomik faydaların sağlanması ile karşılıklı bağımlılık ortaya çıkması muhtemeldir (Gottschlich, 2015: 150). Projeye verilen ekonomik önem ve ayrılıkçı gruplarla bağlantısı yukarıda ifade edilen 2019 yılında Hindistan-Myanmar ortak askeri operasyonlarından da anlaşılmaktadır. Son olarak projenin bir diğer önemi kuzeydoğuya alternatif ulaşım konusunda sadece Bangladeş'e bağımlı kalınmamasıdır. Öyle ki Bangladeş ile aşağıdaki ilgili bölümde iki ülke arasında bağlantı yollarına verilen önem ifade edilmiştir. Bu nedenle Bangladeş'e alternatif bir yolun varlığı Hindistan'ın kuzeydoğuya ulaşımına süreklilik katabilir.

---

¹³³ Bu proje ile bağlantılı şekilde 2008-2015 arasında Hindistan hükümeti, Manipur eyaletini Myanmar üzerinden Tayland'a bağlayan üçlü bir otoyolun inşası için 20 milyon dolar harcamıştır (Gottschlich, 2015: 150).

Harita 8: Kaladan Projesi Güzergahı

Kaynak: Mullen, 2014: 17.

2008’de ticari faaliyetlerin kolaylaştırılması adına bazı Myanmar ulusal bankaları ile mutabakatlar imzalanmıştır (MEA, 2012b: 3). Buna ek olarak iki ülke arasında ticareti kolaylaştırıcı diğer unsurlar olarak; tarafların 2008’de İkili Yatırım Teşvik Anlaşması (Bilateral Investment Promotion Agreement/BIPA) ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (Double Taxation Avoidance Agreement/DTAA) imzalanmıştır. Ayrıca Hindistan’ın Güneydoğu Asya politikasının en önemli konumunda bulunan Myanmar, Ağustos 2010’da yürürlüğe giren Hindistan-ASEAN Mal Ticareti Anlaşması’na (India-ASEAN Trade in Goods Agreement) taraftır (bkz.: ASEAN, t.y.) ve Hindistan’ın En Az Gelişmiş Ülkeler İçin Gümrüksüz Tarife Tercihi Programı (Duty Free Tariff Preference Scheme by India for Least Developed Countries) içinde olan ülkelerdendir (Ministry of Commerce, t.y.).

2004-2014 yılları arasında Hindistan’ın Myanmar’a yönelik dış ve ekonomi politikaları radikal şekilde olmasa da bir görece bir yakınlaşmayı ifade etmektedir. Bunun belirtilerinden birisi Temmuz 2010’da Myanmar Devlet Başkanı Than Shwe’nin Hindistan’a gerçekleştirdiği ziyaret olmuştur. Ziyaret sırasında güvenlik, enerji, gaz, altyapı ve tarım alanlarında iş birliğini hedefleyen altı mutabakat zaptı imzalanmıştır (Ayob, 2016: 68; Myint-U, 2011: 218; Gottschlich, 2015: 143). Bu ve önceki üst düzey ziyaretler Hindistan’ın Myanmar’a yönelik dış politikasında Nehrucu idealizmi açıkça

terk ettiğini ve ulusal çıkar temelli yaklaştığını göstermektedir (Ayob, 2016: 68). Bundan başka Hindistan altyapı projeleri için Myanmar'a 2010 yılında 300 milyon dolar ve Kasım 2011'de 500 milyon dolar kredi vermiştir (Ogden, 2016: 138). Neticede iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2004-2005 aralığında 425 milyon dolar iken, 2009-2010 ve 2010-2011 aralıklarında yaklaşık 1 milyar dolara ulaşmıştır (Ogden, 2016: 138; MEA, 2012b: 3). Bu dış ticarete Hindistan ithalatının yüzde 90'ının tarımsal ürünlerden (fasulye, bakliyat ve orman bazlı ürünler); ihracatının ise ağırlıklı olarak çelik ve ilaç ürünlerinden oluştuğu görülmektedir (MEA, 2012b: 3). Ekonomik ilişkilerin istikrarlı gelişimi sayesinde 2012 yılında Hindistan-Myanmar ticaret hacmi 1,87 milyar dolara ulaşmış ve Hindistan Myanmar'ın ikinci ticaret ortağı olmuştur (Ayob, 2016: 72). 2013-2014 döneminde ise ikili ticaret yaklaşık olarak 2,2 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat bu gelişmelere rağmen Hindistan'ın Myanmar ile ticareti tüm ticaretinin 0,29'unu oluşturmuştur (Gottschlich, 2015: 148). Bu nedenle 2014 sonrası (Act East ile) Hindistan Myanmar ve onun üzerinden Güneydoğu Asya ile bağlantılarını artırmayı hedeflemiştir. 2014 yılında Hindistan'da Narendra Modi hükümetinin göreve başlaması ve Modi'nin Look East politikasını Act East olarak değiştirmesi elbette ki Hindistan'ın Myanmar'a yönelik dış politikasında daha etkin ve dinamik olması yönünde beklentileri artırmıştır. Zira bu değişim, bakmaktan (look) harekete geçmeye (act) doğru yeni bir vizyonu en azından söylem düzeyinde ifade etmektedir. Nitekim Hindistan'ın Myanmar eski büyükelçisi Gopalapuram Parthasarathy ilişkilerde sorunun proje olmamasından değil projelerin düzgün ve etkili uygulanmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Öyle ki Look East politikasında ulaşılmak istenen Tayland, Myanmar ve Vietnam Hindistan'ın en büyük ticaret ortakları listesinde bulunmuyordu (Gottschlich, 2015: 144). Bu doğrultuda yeni hükümet Güneydoğu Asya'ya Myanmar üzerinden bağlantıların artırılmasına odaklanacağını ifade etmiş ve bunun nişanesi olarak Act East politikası olarak bir isim revizyonu yapmıştır (Jacob, 2014). Bu nedenle ikili kalkınma iş birliğinin ve Güneydoğu Asya'ya ulaşmanın ana odağına aktarma ve transit merkezi olan Myanmar'daki ulaşım tesislerinin geliştirilmesi konulmuştur (Gottschlich, 2015: 150). 2020 yılı itibariyle Hindistan, Myanmar'a 871 milyon dolar ihracat yapmıştır. Bu ihracat ürünlerinin başında ecza/ilac (218 milyon dolar), ham demir çubuklar (45,3 milyon dolar), saf pamuk ipliği (38,7 milyon dolar) gelmektedir. Aynı yılın verilerine göre Myanmar Hindistan'a 742 milyon dolar ihracat yapmış ve başlıca ihracat ürünleri

kurubaklagiller (379 milyon dolar), diğer kuruyemiş ürünleri (107 milyon dolar) ve mısır (81,1 milyon dolar) olmuştur. Myanmar'ın Hindistan'a ihracatı 1995 yılında 149 milyon dolarken, 2020 yılında 742 milyon dolara yükselerek 25 yılda yüzde 6,63 oranında bir yükseliş yaşamıştır (OEC, 2020a).

Myanmar'ın en çok ithalat yaptığı ülkelerin başında Çin (11,4 milyar dolar), Tayland (3,83 milyar dolar), Endonezya (1,11 milyar dolar) ve Hindistan (871 milyon dolar) gelmektedir. Ancak görüldüğü üzere Myanmar'ın ithalatında Hindistan'ın payının diğerlerine özellikle Çin'e göre oldukça küçük olduğu görülmektedir (OEC, 2020b). Bu nedenle henüz iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin Hindistan'ın güvenlik politikalarında bir araç konumunda olmadığı açıktır. Fakat yükselen bir eğilimin olduğu aşıkardır.

Hindistan ve Myanmar ilişkilerinin genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse Soğuk Savaş sonrasında genel seyrin yavaş da olsa iş birliği odaklı olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde Hindistan Myanmar'daki ekonomik varlığını ve bağlarını artırmış ve Nehrucu idealizmden daha pragmatik ve reel politik ağırlıklı bir davranış geliştirmiştir. İkili ticaretin pozitif yönlü seyri ve Kaladan Projesi gibi büyük bağlantı projesi ekonomik ilişkilerde büyük bir potansiyeli barındırmaktadır. İsyancı gruplara karşı ortak operasyonların yapılması ve askeri ilişkilerin geliştirilmeye çalışılması da not edilecek hususlardır. Fakat gerek ekonomik gerekse askeri sektörler bakımından henüz istenilen düzeylere ulaşamadığı gözlemlenmektedir. Özellikle Myanmar topraklarında isyancı grupların varlığını sürdürmesi Hindistan güvenlik algılamasında endişe verici olmaya devam etmektedir. Myanmar'ın iç istikrarsızlığının ve sınır bölgelerindeki hakimiyetinin zayıf olmasının ve iki aktör arasında düzenli bir sınır yönetimi koordinasyonunun bulunmamasının orta vadede Hindistan'ın güvenliğini olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir. Ancak isyancı gruplara karşı ortak mücadelede süreklilik sağlanabilirse ve bu ekonomik ilişkilerle desteklenirse kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliğinin sağlanmasında (bölgesel ölçekte) büyük bir boşluk doldurulabilir.

3.2.4. Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Bangladeş Hindistan'ın bazı kuzeydoğu eyaletlerine (Batı Bengal, Meghalaya, Assam, Tripura, Mizoram) komşudur ve sınır uzunluğu 4,096,7 kilometredir ki bu Hindistan'ın en uzun kara sınırınıdır (MHA, 2009: 24; Malone, 2011: 112). Söz konusu sınır yüksek

derecede gözenekli olup Hindistan güvenlik algılamasında birtakım güvenlik kaygılarını tetiklemektedir. Bu sorunların başında isyancıların/terör örgütlerinin Bangladeş topraklarını sığınak olarak kullanması ve Bangladeş'ten Hindistan'a doğru cereyan eden yasadışı göç gelmektedir (MHA, 2020: 32; MHA, 2010: 28; MHA, 2004: 57; MHA, t.y.c; Malone, 2011: 112-113; Ogden, 2016: 135). Ayrıca Siliguri Koridoruna yakınlıktan kaynaklı mevcut ve muhtemel tehditler nedeniyle Bangladeş Hindistan'ın jeostratejik güvenlik hesaplamalarında kayda değer bir yer tutmaktadır (Malone, 2011: 113). Bu perspektiften Bangladeş topraklarının Hindistan karşısı isyancılar tarafından kullanılması, Bangladeş'te Hindistan aleyhtarı yönetimlerin varlığı ve Bangladeş'te ciddi siyasi istikrarsızlık/kaos ortamının vuku bulması gibi senaryolar Hindistan'ın güvenliği açısından tehdit olarak algılanmaktadır.

1947 yılındaki bölünmeden önce kuzeydoğu eyaletleri Hint alt kıtasının geri kalanına (ticari faaliyetler dahil) Bangladeş üzerinden çoklu bağlantılarla bağlanmıştır (Chaudhury, 2020: 220; Sarma ve Hazarika, 2021: 269). Ancak bölünmenin ardından Batı ve Doğu Pakistan'ın ortaya çıkmasıyla Doğu Pakistan (Bangladeş) Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletleriyle bağlantısını sadece oldukça dar bir geçit olan Siliguri Koridoruna indirgemıştır (Sarma ve Hazarika, 2021: 269; Kathuri, 2017). Bu perspektiften denilebilir ki Hindistan ve Bangladeş coğrafi konumları itibariyle birbirini tamamlamaktadır (Chaudhury, 2020: 220). Öte yandan Bangladeş perspektifinden bakıldığında Bangladeş'in üç tarafı Hindistan toprakları ile çevrili olup dünyaya açılan kapısı Bengal Körfezi'nde ise güçlü Hint donanması bulunmaktadır (Harshe, 2013: 156). Bu jeostratejik gerçek ve Hindistan'ın yükselen ekonomisinin Bangladeş'e muhtemel katkıları göz önüne alındığında Hindistan Bangladeş'in kolayca göz ardı edebileceği bir aktör değildir. Bu bağlamda güvenlik politikaları başta olmak üzere pek çok alanda aktörlerin iş birliği için geçerli nedenler teorik olarak var olmuştur.

Doğu Pakistan (ve 16 Aralık 1971'deki bağımsızlığının ardından Bangladeş ile) Hindistan ilişkileri oldukça düşük ve soğuk seyretmiştir. İlişkilerdeki kırılma noktası Ocak 2009'da Şeyh Hasina liderliğinde Avami Ligi'nin iktidarının kurulması olmuştur. 2020 yılı itibariyle Bangladeş'te devam eden Hasina hükümeti altında iki aktör arasındaki ilişkilerde şaşırtıcı bir dinamizm yakalanmıştır. Özellikle Hindistan karşısı isyancı gruplara karşı ortak operasyonlar/mücadele en kritik başlıktır. Öte yandan yukarıda ifade edildiği üzere kuzeydoğunun Bangladeş üzerinden Hindistan'a (kara, deniz ve demir

yolları) bağlantısı bu ortamda tekrar gündeme alınmıştır¹³⁴. Bu bağlantı sürecinin ana motivasyonlarından olan ekonomi sektörü güvenlik ortamının sürdürülmesinde ciddi bir tutamak olmaktadır. İki aktör de bu bağlantıları kara, su ve demir yollarıyla artırmak için ilişkilerine hız vermiştir. Ocak 2009'da Bangladeş'te Şeyh Hasina hükümetinin kurulmasıyla bu doğrultudaki projelerde iki tarafın da istekli ve iş birliği içerisinde olduğu görülmektedir (Sarma ve Hazarika, 2021: 268-269).

3.2.4.1. Soğuk Savaş Döneminde Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Batı ve Doğu Pakistan'ın (1947'de) ortaya çıkması iki açıdan Hindistan tarafından tehdit olarak algılanmıştır. İlk olarak Hindistan, Keşmir meselesi üzerinden düşmanlık örüntüsünün yerleştiği, iki Pakistan'ın arasında kalmıştır. Diğer değişkenler (isyancı gruplar) sabit olduğunda bu coğrafi tablo, konvansiyonel bir savaş ortamında Hindistan'ın iki cephe arasında kalması anlamına gelmektedir. Diğer yandan ise daha karmaşık bir güvenlik sorunu ortaya çıkmaktadır ve bu da iki açıdan ele alınabilir. Birinci husus içerden bir bakış açısıyla görülmektedir ki Doğu Pakistan'ın varlığı Hindistan'ın kuzeydoğuya yönelik imkanlarını kısıtlayan bir ortamı ihtiva etmektedir. Yani Doğu Pakistan'ın varlığı, Hindistan'ın hakimiyet konusunda sorunlar yaşadığı kuzeydoğu eyaletlerine erişimin Siliguri Koridoruna mahkûm olması anlamına gelmektedir. Dar bir koridorla ülkenin geri kalanına bağlanma¹³⁵, halihazırda kuzeydoğu halklarında var olan yabancılaşma duygusunu pekiştiren coğrafi etmen olmuştur. Ayrıca kuzeydoğuya mal ve hizmetlerin erişiminde bu koridor ile sınırlı olunması halihazırda ekonomik olarak gelişmemiş kuzeydoğudaki isyancı hareketlere kadar pek çok faktörü etkilemiştir. Özetle düşmanlık örüntüsünün var olduğu bir komşunun varlığı Hindistan'ın kuzeydoğu güvenliği için endişe vericidir. İkinci olarak ise dışarıdan (bölgesel) bir bakış açısıyla görülmektedir ki Doğu Pakistan topraklarının isyancı gruplarca kullanılmasıdır. Hindistan'ın meşru güç kullanma sahasının (egemenliğinin) dışında kalan bir ülkede isyancıların varlığı Hindistan'ın isyancılarla mücadelesini güçleştirecektir.

---

¹³⁴ Ayrıca Hindistan'ın kuzeydoğuya çoklu bağlantısı/erişimi Act East politikası bakımından da önem arz etmektedir. Bu açıdan da Bangladeş jeostratejik bir konumda bulunmaktadır.

¹³⁵ Koridorun darlığı, istikrarsızlaştırıcı toplumsal olaylar ve demiryollarında ve karayollarında sık sık meydana gelen toprak kaymaları gibi doğal afetler nedeniyle hasarların meydana gelmesi koridor üzerinden ulaşımı zorlaştırmaktadır (Panda, 2013).

1971 Hindistan-Pakistan Savaşı'nın ardından Doğu Pakistan'ın Bangladeş ismiyle bağımsız olması ve bunda Hindistan'ın göz ardı edilemez etkisi daha önce ilgili bölümlerde anlatılmıştır (ayrıca bkz.: Sisson ve Rose: 1990). Aralık 1971'deki bağımsızlığının ardından Bangladeş'i ilk tanıyan devlet Hindistan olmuştur (MEA, 2017). Ayrıca müteakip süreçte iki devlet arasında Hint-Bangladeş Dostluk, Barış ve İş Birliği Antlaşması (Indo-Bangladesh Treaty of Friendship, Peace and Cooperation) imzalanmıştır. Bu anlamda ilişkilerin dostane bir seyir izleyeceği ve yukarıda sıralanan güvenlik endişelerinin ortadan kalkacağı düşünülse de 1975'te Bangladeş'in kurucu lideri Şeyh Mujibur Rahman'ın bir darbe sonucu öldürülmesi ve sonraki (1975-1990 yılları arasında) askeri yönetimlerin varlığı ilişkilerin oldukça düşük bir seviyede seyretmesine yol açmıştır (Datta, 2009a: 2). Bu süreçte tam anlamıyla (Pakistan'la olduğu gibi) bir düşmanlık örüntüsünden bahsedilemezse de diğer güvenlik kaygılarının aynıyla devam ettiği görülmektedir. Zira isyancıların Bangladeş topraklarını kullanması ve Bangladeş'ten Hindistan'a yasadışı göç vakıa olarak kalmıştır. Bu bağlamda Hindistan güvenlik algılamalarında Bangladeş'e karşı uzun yıllar şüphe ve güvensizlik hâkim olmuştur (Chakma, 2015). Ayrıca bu dönemde Bangladeş daha çok ülke içi sorunlarla uğraşmış ve bu, aktörler arası diyalogun önünü kesen bir diğer etken olmuştur.

Bilindiği üzere Hindistan perspektifinden ülkesindeki pek çok sorunda Pakistan baş şüpheli olarak görülmektedir. Bu bağlamda Bangladeş'in bağımsızlığından önce de kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancılar için eğitim alanı olduğu ileri sürülmektedir (Cline, 2006: 140). Bu sorun 1971'den sonraki süreçte de devam etmiştir. Ayrıca Bangladeş'ten Hindistan'a yaşanan göç olgusu Hindistan'ın iç güvenlik dinamiklerini karmaşıklaştıran ve tetikleyici bir unsur haline gelmiştir. Öyle ki bu sorun özellikle 1960'larda ve 1970'lerde Assam'da göçmen sorununa karşı şiddetli bir isyana yol açmıştır (Malone, 2011: 61). 1980'lerde Assam'daki yabancı karşıtı ajitasyonlar¹³⁶ 1983'te sınırın 2000 kilometrelik çitle çevrilmesi yol açmıştır (Harshe, 2013: 156). Bu güvenlik sorunlarının altında yatan temel neden olarak iki devlet arasındaki tartışmalı ve kontrolü zor sınır anlaşmazlıkları görülmektedir (Ogden, 2016: 135). Nitekim sınır iyi çizilmemiştir ki söz konusu sınır köylerin, evlerin, pazarların ve bir nehrin ortasından geçmiştir. Bu nedenle

---

¹³⁶ Ajitasyon (agitation), bir konuda kamuoyunun ilgisini uyandırmak ve siyasi değişim sağlamak için yapılan halk protestosunu ifade etmektedir.

sınırın çitle çevrilmesi (Harshe, 2013: 156) ve Hindistan'ın tek taraflı önlemleri etkili olmamıştır¹³⁷.

Özetle Soğuk Savaş döneminde (1971'den sonra) Bangladeş ile ilişkiler Pakistan ile kıyaslandığında daha az tehditkâr bir ortam sunsa da Hindistan-Bangladeş ilişkileri Soğuk Savaş döneminde (ve 2009 yılına kadar) Güney Asya'da Hindistan'ın en düşük seviyede iş birliği sağladığı alan olmuştur. Bunun yanı sıra ilişkilerde güvensizlik ve şüphe belirgin özellik olmuştur. Öyle ki iki ülke arasındaki ekonomik ve coğrafi tamamlayıcılıklar ilişkilerin gelişmesinde zorlayıcı bir motivasyon olamamıştır (Malone, 2011: 112-113).

3.2.4.2. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Bangladeş'e Yönelik Güvenlik Algılaması ve Politikaları

Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de ilişkilerin Bangladeş'in ülke içi siyasi sürecine paralel seyrettiği görülmektedir. Uzun yıllar askeri vesayet altında yönetilen Bangladeş'te 1991'de yapılan seçimlerde Bangladeş Milliyetçi Partisi'nin (Bangladesh Nationalist Party/BNP) iktidara gelmesiyle ilişkilerdeki soğuk rüzgarlar esmeye devam etmiştir. 1996'da yapılan seçimlerde Şeyh Mujibur Rahman'ın kızı Şeyh Hasina'nın liderliğindeki Avami Ligi'nin çoğunluğu sağlamasıyla yeni bir hükümet kurulmuştur. Hasina hükümetinin Hindistan'a bakış açısı olumlu olup iş birliği alanlarına odaklanmayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda henüz iktidara gelmiş olan Bangladeş'in yeni hükümeti ve Hindistan arasında 12 Aralık 1996'da Ganj Su Antlaşması yapılmıştır (Ullah, 2020: 74; Datta, 2009a: 2; bkz.: Pandey, 2014). Bunun dışında Hindistan uzun yıllardır Bangladeş'teki Chittagong Tepeleri'ndeki isyan hareketini sona erdiren 2 Aralık 1997 tarihli Chittagong Tepesi Barış Anlaşması'nın imzalanmasında Bangladeş'e yardımcı olmuştur¹³⁸. Ayrıca Dakka'dan Kalküta'ya otobüs seferleri yeniden başlatılmıştır (Ullah, 2020: 75; Malone, 2011: 114).

Her ne kadar ilişkilerde düzelme emareleri görülse de bu dönemde Avami Ligi'nin koalisyon hükümeti kurması büyük kararlar verilmesine engel olmuştur. Fakat küçük gelişmeler gibi görülse de (Kumar, 2020: 237) 1996-2001 dönemindeki gelişmeler Avami Ligi iktidarının iş birliğine yatkın olduğunu ispatlamıştır. Bu iş birliği paterni, mecliste üçte iki çoğunluğa sahip olarak (Kumar, 2020: 237) Ocak 2009 yılında Şeyh Hasina'nın

¹³⁷ İki ülke arasındaki sınır sorunu 2015 yılında çözülecektir.

¹³⁸ Anlaşma Chakma aşiret temsilcileri ve Şeyh Hasina hükümeti arasında imzalanmıştır (Ullah, 2020: 75). Çatışma 1977-1997 yılları arasında sürmüştür (Islam, 2020: 61).

tekrar iktidar olmasından günümüze kadarki süreçte kendisini göstermiştir. Bu iş birliğinin hakim olduğu döneme geçmeden önce BNP liderliğinde koalisyon hükümeti (2001-2006) ve geçici hükümet (2007-2008) dönemleri ilişkilerde gerilemenin yaşandığı ara dönem olarak kayda geçmiştir. 1975'ten bu yana olduğu gibi genel anlamda 2001-2008 yılları arasındaki ilişkilerde aktörler arasında güvensizlik hâkim olmuştur (Chakma, 2015, Malone, 2011: 112; Datta, 2009a: 2).

İsyancı grupların Bangladeş'te var olmaya devam etmesi ve bu nedenle hâkim olan güvensizlik ortamına rağmen geçici hükümet döneminde iki aktör arasında güven artırıcı yakınlaşma sinyalleri verilmiştir (Pattanaik, 2015). Bu minvalde Ağustos 2008'de Dakka'da içişleri bakanları toplantısı gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde Hint isyancı gruplarının liderlerinin ve kamplarının varlığı, sınır yönetimi ve iki ülke güvenlik güçlerinin kapasite geliştirmesi gibi güvenlik konuları ele alınmıştır. İsyancıların ve teröristlerin faaliyetlerine ilişkin düzenli bilgi paylaşımı konusunda anlaşılmuştur (MHA, 2009: 94, 111). Söz konusu yakınlaşma adımları gelecek dönemde kurulacak Hasina hükümetleri ile iş birliğinin hazırlık aşaması olmuştur denilebilir.

1996-2001 yılları arasındaki Avami Ligi iktidarı, Hindistan-Bangladeş ilişkilerinde bir kırılmayı değilse bile olumlu bir sinyali ifade etmiştir. Yukarıda değinildiği üzere uzun yıllardır donuk olan ilişkilere rağmen Hasina'nın bu ilk döneminde birtakım müspet gelişmeler yaşanmıştır. Fakat ilişkilerde iş birliği açısından esaslı gelişmeler Ulusal Meclis (Jatiya Sangsad) seçimlerini kazanıp Ocak 2009'da Şeyh Hasina'nın yeni hükümeti kurmasıyla gelmiştir¹³⁹. Hasina yönetimi Hindistan güvenlik algılamasında olumlu bir hava yaratmıştır. Şeyh Hasina Hindistan'ın terörizm ve özellikle kuzeydoğudaki isyancı gruplar konusundaki endişelerini anlayarak bu yönde adımlar atılacağına sinyallerini vermiş ve ardından bu yönde operasyonlar düzenlenmiştir (Chakma, 2015: 36). Bu hızlı değişim ortamı uluslararası ilişkilerde en çarpıcı misallerdendir ve liderler seviyesinde ve pek çok üst düzey görüşme ve toplantılarla ilişkiler günden güne daha iş birliği odaklı bir ivme kazanmıştır¹⁴⁰ (NDTV, 2015).

---

¹³⁹ 2008 yılında yapılan seçimlerde Avami Ligi ve ittifakı ezici bir çoğunluk kazanmış ve hükümet 6 Ocak 2009'da Şeyh Hasina başbakanlığında kurulmuştur. 2020 itibarıyla Hasina yönetimi ikinci dönemiyile devam etmektedir.

¹⁴⁰ Buzan 2011 yılında Hindistan ve Bangladeş (ve diğer küçük komşuları ile) ilişkilerindeki gelişme emarelerinin düzensiz (sporadic) olabileceği, çünkü bu gelişmelerin Bangladeş'teki hükümetin odağı ile ilgili olduğu ve muhalefetin bu konuda aynı fikirde olmadığı yönünde tespitler yapmıştır (Buzan, 2011: 6). Bu tez çalışmasında 2011'den sonra Hindistan'ın küçük komşuları ile ilişkileri ele alındığında bu ilişkilerin artık zayıf olarak tanımlanamayacağı görülmektedir. Bilakis gelişmekte olan bir eğilim bulunmaktadır.

Hasina hükümetinin Hindistan güvenliği için kayda değer adımları Hindistan tarafından bazı cömert adımlarla desteklenmiştir. Örneğin kara ve deniz sınırı konusunda uzun yıllardır iki aktör arasında süregelen uyuşmazlığın Bangladeş lehine çözüldüğü söylenebilir. Öyle ki kabul edilen sınır antlaşmasına göre Hindistan 10,000 dönümlük arazi kaybını kabul etmiş ve deniz sınırı antlaşması da Bangladeş lehine hükümlerle sonuçlanmıştır. Enerji sektöründe de benzer adımların atıldığı görülmektedir. Öyle ki enerji arzında kendisi de eksikliklere sahip olan Hindistan Bangladeş'e elektrik üretiminde yardımcı olmayı taahhüt etmiştir. Özellikle Rampal'da 1320 MW'lık elektrik santrali kurulması için anlaşma imzalanması Bangladeş enerji arzı için kayda değer bir ortaklıktır. Toplamda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına ise iki ülke arasındaki (kara, hava ve deniz gibi) bağlantının artırılması öngörülmektedir ki bu alanda da kayda değer ilerleme kaydedilmektedir. Bu nokta Bangladeş'in ekonomik kalkınmasında önem arz etmektedir. Zira Hindistan'dan Bangladeş'e ihraç edilen ürünlerin çoğu Bangladeş'in ihraç ürünleri için ara ürünler (intermediary products) olmaktadır (Kumar, 2020: 238-239).

Hindistan ve Bangladeş arasındaki ilişkilerin kazandığı ivme liderler arasındaki karşılıklı ziyaretlerde ve diğer üst düzey toplantılarda kendisini göstermiştir. Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in daveti üzerine, göreve gelişinden bir yıl sonra Şeyh Hasina 10-13 Ocak 2010 tarihlerinde Yeni Delhi'yi ziyaret etmiştir (India Today, 2010). Bu ziyaret sırasında Manmohan Singh ve Şeyh Hasina ikili ilişkilerin iş birliği ve karşılıklı anlayış temelinde yapılması taahhüdünün altını çizmiştir. Esasen iki başbakan da Bangladeş'teki bu yeni dönemi iş birliği için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda ulaşım, elektrik, su kaynakları ve ulaşım gibi pek çok konuda iş birliği yapılmasının gerekliliği teyit edilirken ilişkilerin daha sağlıklı ilerlemesi için diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bunlardan daha önemlisi terör örgütlerinin, isyancıların ve suç örgütlerinin iki ülkenin de öncelikli meselesi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda iki ülke topraklarının yerli veya yabancı terörist/militan ve isyancı örgütler tarafından eğitim, sığınak ve diğer operasyonlar için kullanılmasına izin verilmeyeceğine özel vurgu yapılmıştır. Ayrıca çeşitli konularda anlaşmalar imzalanmıştır: 1. Cezai

---

Fakat Bangladeş konusundaki tespit oldukça yerindedir. Zira çalışmada Bangladeş'le ilgili bölümde böylesi bir tespit yapılmıştır. Yani Hindistan ve Bangladeş arasındaki ilişkinin iyileşmesi ve sürekliliğinde Bangladeş'in iç politikası (Avami Ligi hükümeti) etkili olmaktadır. Bangladeş Milliyetçi Partisi gibi muhalifler Hindistan karşıtlığı ile bilinmektedir.

Konularda Karşılıklı Adli Yardım Anlaşması; 2. Hükümlülerin Nakline İlişkin Anlaşma; 3. Uluslararası Terörizm, Organize Suçlar ve Yasadışı Uyuşturucu Kaçakçılığıyla Mücadele Anlaşması; 4. Enerji Sektöründe İş Birliği Mutabakat Zaptı; 5. Kültürel Değişim Programı (MEA, 2010).

6-7 Eylül 2011 tarihlerinde Şeyh Hasina'nın daveti üzerine Hindistan Başbakanı Manmohan Singh Bangladeş'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir¹⁴¹. İki başbakanın söylemlerinde ortak politik zihniyetlerine vurgu yapması dikkat çekmektedir. Örneğin iki taraf da laiklik ve demokrasiye bağlılığa ve iki ülke halkının kaderlerinin birbirine bağlı olduğuna vurgu yapılmıştır (MEA, 2011). Ayrıca Bangladeş'in bölgedeki güvenlik davranışlarına dair Hindistan'ın algılamasının olumlu olduğu görülmektedir. Öyle ki Singh Şeyh Hasina'nın bölge barışı ve güvenliği için attığı adımları takdir etmiştir. Ayrıca bölgesel barış ve istikrara katkı için iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir aşamaya geçildiği kaydedilmiştir (MEA, 2011). Zira ikili ilişkilerin ülkelerin münferit kazançlarına yaptığı katkının yanı sıra bu ilişkinin bölgesel boyutuna vurgu yapılması, ülke içi dinamikleri bölgesel dinamiklerden ayrı tutmadıklarını göstermektedir. Bu bağlamda görüşmede ilişkilerdeki ivmenin devamına önem atfedilmiştir. Ziyaret sırasında iki devlet arasında çeşitli konularda anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan bazıları: 1. Kalkınma için İş Birliği Çerçeve Anlaşması; 2. Hindistan ile Bangladeş Arasında Kara Sınırının Çizilmesine ve İlgili Hususlara İlişkin Anlaşmaya Ek Protokol; 3. Bangladeş ve Nepal Arasındaki Kara Transit Trafikini Kolaylaştırmak için Hindistan ve Bangladeş Arasındaki Mutabakat Zaptı'na Ek; 4. Yenilenebilir Enerji İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı (MEA, 2011).

2014 yılı Hindistan'da iktidar değişimi yaşanmış ve BJP liderliğindeki NDA ittifakı seçimleri kazanmıştır. Başbakan Narendra Modi Hindistan-Bangladeş ilişkilerinde yakalanan sıçrayışı devam ettirmiştir. Modi'nin Bangladeş'e yapacağı ziyaret öncesinde ilişkiler, daha önceki liderler ve kurumlar seviyesinde yapılan toplantıların ve anlaşmaların ışığında olumlu seyirde ilerlemiştir. Bu olumlu gidişat ve Önce Komşuluk Politikası (Neighbourhood First Policy) ile uyumlu şekilde 6-7 Haziran 2015 tarihlerinde, Şeyh Hasina'nın daveti üzerine, Hindistan Başbakanı Narendra Modi Bangladeş'i ilk kez ziyaret etmiştir (Pattanaik, 2015; Ullah, 2020: 77; NDTV, 2015; Sahay, 2015).

---

¹⁴¹ Bu ziyaret Hindistan tarafından Bangladeş'e 12 yıl aradan sonra başbakan düzeyindeki ilk ziyaret olmuştur (Ogden, 2016: 135).

Mayıs 2019’da Modi’nin ikinci kez Hindistan’ın başbakanı olmasının ardından 3-6 Ekim 2019 tarihlerinde Şeyh Hasina Hindistan’a ziyarette bulunmuştur. Hasina’nın ziyareti öncelikle Dünya Ekonomik Forumu tarafından 3-4 Ekim tarihlerinde düzenlenen Hindistan Ekonomik Forumu’na davet edilmesi üzerine gerçekleşmiştir. Ardından Hasina 5 Ekim’de Modi ile görüşme gerçekleştirmiştir. Ziyaret sonucunda o güne kadar ciddi bir dinamizm yakalayan Hindistan-Bangladeş ilişkilerinin geleceğine yönelik bir yol haritası niteliğinde ortak bildiri yayınlanmıştır. Bu bağlamda sınır güvenliği ve yönetimi, savunma, ekonomi ve kalkınma, enerji, kara, hava ve deniz aracılığıyla iki ülke bağlantılarının artırılması gibi alanlarda ilişkilerin derinleştirilmesine vurgu yapılmıştır (Bhattacharjee, 2019).

Aktörler arasında artan iş birliği ve güven ortamı nedeniyle Hindistan’ın Bangladeş’e yönelik güvenlik algılaması ve ilişkilerin seyri kısaca bu şekilde ifade edilebilir. Liderler arası zirvelerin, kurumlar arası toplantıların ve sektörel gelişmelerin detayları aşağıda incelenmektedir.

3.2.4.2.1. İsyancı Örgütlere Karşı Ortak Mücadele, Sınır Yönetimi ve Kuzeydoğunun Güvenliği

Komşu ülkelerin isyancı gruplar/terör örgütleri tarafından sığınak olarak kullanılması ve hatta bu ülkelerden destek alması devletlerin bu gruplara karşı mücadelesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda Hindistan ülkenin kuzeydoğusunun güvenliğinde küçük komşularıyla iş birliğine önem atfetmektedir. Ancak Bangladeş ile ilişkilerdeki uzun yıllar süren soğukluk bu stratejinin en büyük eksik parçası olmuştur. Çünkü daha önce değinildiği üzere Hindistan’ın Bangladeş’ten kaynaklı güvenlik kaygıları isyancı/terör/ayrılıkçı grupların Bangladeş topraklarını kullanması ve yasadışı göç olarak iki ana başlıktan oluşmaktadır. Bu noktada sınır güvenliği ve yönetimi gündeme gelmektedir. Hindistan-Bangladeş sınırının kontrolü; nehirlerden kaynaklı coğrafi yapısı ve insanların sınırların hemen iki yakasında ikamet etmeleri gibi nedenlerle zorlaştırmaktadır (Kumar, 2020: 241). Bu nedenle aktörler arası iş birliğine gerek duyulmaktadır. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan, Hindistan’a yönelik saldırılarda militanların Bangladeş topraklarını bir üs olarak kullanılmasının engellenmesini Bangladeş’ten talep etmiştir (Ogden, 2016: 134). Buna rağmen 1990’larda böylesi bir iş birliği yaşanmamıştır. Bilakis tartışmalı sınır bölgeleri ve

ayrılıkçı gruplar hakkındaki uyuşmazlıklar devam etmiştir. İki devlet birbirini ayrılıkçı hareketlere destek vermekle suçlamış ve bu aralarında zaman zaman çatışmalara sebebiyet vermiştir (Ogden, 2016: 135).

Bangladeş'te 2001 yılında yapılan seçimlerde ise BNP liderliğinde bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Atal Bihari Vajpayee (18.03.1998-22.05.2004) döneminde Hindistan Bangladeş'le iş birliği alanlarını genişletmek istese de BNP liderliğindeki Bangladeş hükümetinden beklenen karşılık bulunamamıştır (Pattanaik, 2015). Daha da önemlisi bu dönemde Hindistan özellikle Hindistan karşıtı isyancı grupların Bangladeş topraklarını sığınak olarak kullandıkları ve Bangladeş tarafından desteklendikleri yönünde endişelere sahipti (Cline, 2006: 141). Örneğin 1 Temmuz 2005'te Hindistan hükümetinin Operasyonları Askıya Alma (Suspension of Operations) anlaşması yaptığı NDFB içinde bölünme yaşanmıştır. Bu bölünmeyle Hindistan ile müzakerelere karşı çıkan örgütün bir kanadının Bangladeş'te bulunduğu kaydedilmiş ve Hindistan tarafından bu gruba karşı operasyonlara devam edilmiştir (MHA, 2009: 11). Ayrıca 2004¹⁴² ve 2007 yıllarında Bangladeş'te ULFA'ya ait çok sayıda silahın ele geçirilmesi isyancıların Bangladeş'teki varlığını gösteren diğer vakalar olarak kayda geçmiştir (SATP, 2009). El Kaide ve İslamcı grupların bağlantılarının Bangladeş'te bulunduğu gerekçesiyle Hindistan güvenlik algılamasında Bangladeş'in "Talibanlaşması" endişesi de bu dönemde ortaya çıkmıştır (Malone, 2011: 113; Datta, 2009a: 3). 22 Ocak 2002'de ABD'nin Kalküta Konsolosluğuna yapılan terör saldırısı üzerine Hindistan bir soruşturma yürütmüş ve Ceyş-i Muhammed, Leşker-i Tayyibe ve Hareket-ül Cihadi İslami örgütlerinin saldırıdaki bağlantılarını tespit etmiştir. Benzer şekilde yasadışı göçmen sorunu bu dönemde de Hindistan için kaygı verici bir unsur olmuştur. Bangladeş yönetimi Hindistan'ın iddialarına karşılık Hindistan'da yasadışı Bangladeşli olmadığını iddia etmiştir. Bu açılardan söz konusu beş yıllık süreç Hindistan-Bangladeş ilişkilerinin en kötü dönemi olarak görülebilir. Öyle ki Hindistan Şubat 2005'te Dakka'daki SAARC Zirvesi'ne katılmamıştır (Datta, 2009a: 3-4).

---

¹⁴² İsyancıların Bangladeş'ten destek aldığı en ciddi kanıtı 2 Nisan 2004'te gerçekleşen Chittagong silah sevkiyatı olmuştur. Bu ilişki Chittagong davasında Hafizur Rahman ve Din Mohammad'ın itiraflarıyla kanıtlanmıştır. Bu vaka ilk olmasa da en büyük sevkiyat olarak kayda geçmiştir. Öyle ki tahmini 4,5-5,7 milyon dolarlık değere sahip olduğu ve bir orduyu donatabileceği iddia edilmiştir. Sevkiyattan sorumlu olan örgütler ULFA ve NSCN (National Socialist Council of Nagaland) olmuştur (Datta, 2009b). Bu beyanın pratikteki görüntüsü ise Chittagong silah sevkiyatı üzerine açılan davada Ulusal Güvenlik İstihbarat eski şefleri Rezaqul Haider Chowdhury ve Abdur Rahim'in tutuklanması olmuştur (Datta, 2009a: 5-6).

Hindistan'ın Bangladeş'e yönelik güvensizliğinin arttığı böylesi bir dönemin ardından 2009 yılında Hasina yönetiminin başlamasıyla iki aktör arasında askeri ve ekonomik sektörlerde hızlı bir ortaklık kurulduğu görülmüştür. İsyancılarla mücadele bu ortaklığın en kritik alanı olmuştur. Öyle ki Bangladeş hükümetinin ilk mesajlarından birisi Hindistan karşıtı olan ve Bangladeş topraklarını kullanan kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı/terörist gruplarla (ULFA ve NDFB gibi) mücadele edileceği yönünde olmuştur. Ayrıca Hareket-ül Cihad El İslami (Harkat-ul-Jihad al-Islami/HUJI), Leşker-i Tayyibe ve Ceyş-i Muhammed de mücadele edilen örgütlerden olmuştur (Kumar, 2020: 237). Böylelikle Hindistan Bangladeş'i kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliğini sağlamada en yakın ortak olarak görmeye başlamıştır.

İlişkilerdeki gelişmelere geçmeden önce bir parantez açarsak Bangladeş'teki bu paradigma değişikliğinin Bangladeş'in ülke içi dinamiklerinden kaynakladığına vurgu yapılmaktadır. Özellikle bir önceki dönemde (2001-2006) BNP liderliğindeki dört partili koalisyonun bu örgütlerle iş birliğinin olduğu ve Hasina'nın bu nedenle de bu örgütlerle mücadelede kararlı olduğu iddia edilmektedir. Şeyh Hasina'nın Dakka'daki mitingine HUJI tarafından saldırı düzenlenmiş ve Hasina ağır yaralanırken bazı yakınları ölmüştür. Bu olayın terör örgütlerine karşı mücadelede Hasina'nın kararlılığını etkilediği düşünülmektedir. Şeyh Hasina yönetiminin isyancı ve terörist gruplara karşı mücadelesi Hindistan'ın kuzeydoğusundaki barış ortamının tesisinde oldukça faydalı olmuştur. Oysaki bazı Hindistan karşıtı Bangladeşlilere göre bu örgütlere karşı Hindistan lehine hareket etmek Hindistan'a karşı Bangladeş'in önemli bir kozunu kaybetmesi anlamına gelmektedir (Kumar, 2020: 237-238). Bu bağlamda denilebilir ki bu dönemde Bangladeş yönetimi Hindistan'a kaybettireceklerinden ziyade Hindistan ile neler kazanabileceğine odaklanmıştır.

Şeyh Hasina hükümetinin Ocak 2009'da göreve başlamasının ardından söylemlerinde ve uygulamalarında yaptıkları Hindistan'ın Bangladeş'e yönelik güvenlik algılaması ve politikalarında bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Gerçekten de Şeyh Hasina ve hükümeti göreve başlar başlamaz özellikle kuzeydoğu eyaletlerindeki sınır aşan terörizm ve isyancı hareketlerle ilgili olarak Hindistan'ın güvenlik kaygılarını anladıklarını ve çözümden yana olacaklarına dair izlenim vermiştir (Chakma, 2015: 36). Dönemin Bangladeş Dışişleri Bakanı Dipu Moni Hindistan-Bangladeş ilişkileri konulu bir diyalog içerisinde "yurt dışından kaynaklanan ve kendi topraklarımızda ortaya çıkan terörizmle

mücadele etmek ve ortadan kaldırmak için her türlü çaba gösterilecektir” demiştir. Ayrıca Moni, Avami Ligi hükümetinin, Bangladeş’e veya komşularına karşı herhangi bir yıkıcı faaliyet için teröristlerin Bangladeş topraklarını kullanmasına izin vermeyeceğinin altını çizmiştir (The Hindustan Times, 2009). Çok geçmeden aralık ayında Hindistan ve ABD büyükelçiliklerine saldırı planlayan gruba liderlik etmek için Bangladeş’e sızan iki Leşker-i Tayyibe militanı yakalanmıştır (The Daily Star, 2009). Kasım 2009’da Bangladeş emniyet güçleri ULFA’nın dış ilişkiler sorumlusu Sashadhar Choudhury’i ve mali işler sorumlusu Chitraban Hazarika’yı yakalamış ve Hint güvenlik güçlerine teslim etmiştir. Ayrıca ULFA başkanı Arabinda Rajkhowa ve başkomutan yardımcısı Palash Phukan yakalanıp Assam polisine teslim edilmiştir (Chakma, 2015: 36; SATP, 2009). Bangladeş tarafından isyancı gruplara karşı operasyonlar gerçekten de etkili olmaya başlamış ve isyancıların faaliyetlerini yürütebilmek adına Myanmar’a¹⁴³ geçmeye çalıştıkları kaydedilmiştir (SATP, 2009). Bangladeş tarafından sunulan iş birliği Hindistan’ın kuzeydoğudaki terörist ve isyancı faaliyetleri ile mücadelede oldukça büyük katkılar sunmuştur (Chakma, 2015: 36). Ayrıca iş birliği alanı isyancılarla mücadelenin dışına da taşarak uyuşturucu ile mücadeleyi de içermiştir. Nitekim iki devletin Narkotik Büroları arasında 25-26 Mart 2009’da Yeni Delhi’de toplantı yapılmıştır. Toplantının amacı sınır ötesi uyuşturucu kaçakçılığına dair istihbarat paylaşımı ve ilgili kolluk kuvvetleri arasında iş birliğini tesis etmek olmuştur (MHA, 2009: 94).

30 Kasım-2 Aralık 2009 tarihleri arasında Yeni Delhi’de güvenlik ve sınır yönetimi ile ilgili konuları görüşmek üzere Hindistan ve Bangladeş arasında içişleri bakanı düzeyinde görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca her iki taraf da Cezai Konularda Karşılıklı Hukuki Güvence Anlaşması; Terörizm, Organize Suçlar ve Yasadışı Uyuşturucu Kaçakçılığı ile Mücadele Anlaşması; ve Hükümlülerin Nakline İlişkin Anlaşma taslaklarını tamamlamıştır. Her iki taraf da iş birliğini güçlendirme konusunda mutabık kalmıştır (MHA, 2010: 139). Hasina hükümetinin başlamasından hemen sonra sınır aşan güvenlik sorunlarının üst düzeyde ele alınması iş birliğinin ve güvenin açık göstergesi olmuştur. Bakanlar düzeyinde yapılan bu görüşmelerdeki samimiyet Hasina’nın 2010’daki Yeni Delhi ziyaretinde benzer vurguların yapılmasıyla anlaşılacaktır. Öyle ki Hasina’nın

---

¹⁴³ Bangladeş’te zemin bulamayan örgütlerin Myanmar’a kaçması Hindistan güvenlik stratejisinin bölgesel bir bütünlüğü gerektirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Zira herhangi bir komşu aktörle kurulan iş birliğinin ardından isyancıların başka bir komşu ülke topraklarında konuşlanması Hindistan’ın terörle/isyancılarla mücadelesini sekteye uğratacaktır.

ziyareti sırasında 11 Ocak 2010'da Bangladeş ile Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardım Anlaşması imzalanmıştır (MHA, 2010: 142).

Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in daveti üzerine Şeyh Hasina 10-13 Ocak 2010 tarihlerindeki Yeni Delhi'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyarette 30 Kasım-2Aralık 2009'da içişleri bakanları düzeyinde yapılan görüşmelerin önemine vurgu yapılmıştır. Hindistan'ın güvenlik endişelerini yansıtan bir şekilde Şeyh Hasina'nın 10-13 Ocak 2010 tarihlerindeki ziyareti sırasında üç anlaşma (Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardım Anlaşması; Hükümlülerin Nakline İlişkin Anlaşma; Uluslararası Terörizm, Organize Suçlar ve Yasa Dışı Uyuşturucu Kaçakçılığıyla Mücadele Anlaşması) imzalanmıştır. İlgili bakanlıkların gereken iş birliğini yapmaları ve sınır ötesi suçlarla mücadelede ortak çalışmayı güçlendirmek adına düzenli toplantıların yapılmasının altı çizilmiştir. 1974 tarihli Kara Sınırı Anlaşmasının ruhuna uygun olarak sınır sorunlarının çözülmesi için kapsamlı adımların atılması ve bu amaçla Ortak Sınır Çalışma Grubu'nun (Joint Boundary Working Group/JBWG) toplantı yapması kararlaştırılmıştır (MEA, 2010; Malone, 2011: 114). Bu bağlamda iki devlet karar vericilerinin iş birliğine engel olan hususları ortadan kaldırmaya istekli olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca ziyaret sırasında düzenlenen bir törenle Bangladeş Başbakanı Şeyh Hasina'ya Indira Gandhi Barış, Silahsızlanma ve Kalkınma Ödülü'nün takdim edilmesi oldukça dikkat çekicidir (MEA, 2010).

İki devlet arasında güvenlik iş birliğini artıran zirveler ve isyancı gruplara karşı ortak ve münferit yürütülen operasyonlar devam ederken, Bangladeş'in etkili mücadelesi bazı cihatçı örgütlerin darbe planlamasına yol açmıştır. Aralık 2012'de ortaya çıkan darbe planı Hindistan istihbaratı tarafından Bangladeş'e iletilmiş ve Bangladeş ordusu darbeyi engellemiştir. Görüldüğü üzere kurumlar arası iş birliği istihbarat alanında da derinleşmeye başlamıştır (Chakma, 2015: 36; Ahmed, 2012). Bu bağlamda isyancılara karşı ortak mücadelede Bangladeş'in ülke içi dinamikleri de Hindistan bakımından kritik olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle Hindistan, mevcut Bangladeş hükümetiyle yakaladığı uyumu sekteye uğratabilecek faktörlere de dikkat etmiş ve engel olmaya çalışmıştır.

Sınır güvenliği ve yönetimi için ortak mücadele ve kurumsallaşma çerçevesinde Temmuz 2011'de Hindistan içişleri bakanı Bangladeş'i ziyaret etmiş ve Koordineli Sınır Yönetim Planı (Coordinated Border Management Plan) imzalanmıştır (MEA, 2011; MEA, 2017).

Ardından aynı yıl 6-7 Eylül tarihlerinde Singh'in Bangladeş'e yaptığı ziyarette, yapılan anlaşmalara bakıldığında iki ülke halkının kaderlerinin birbirine bağlılığı, iki ülkenin güvenlik karşılıklı bağımlılığını da ifade etmektedir. Görüşmede içişleri bakanları düzeyindeki ve sınır güvenliği birimlerinin ortak toplantılarının düzenli olarak yapıldığı kaydedilmiştir. "Hindistan ile Bangladeş Arasında Kara Sınırının Çizilmesine ve İlgili Hususlara İlişkin Anlaşmaya Ek Protokol" imzalanması sınır yönetimi ve bu alandaki güvenlik faaliyetler için önem arz etmektedir. İki liderin terörizm ve isyancı hareketlerle mücadeleye ve iki ülke topraklarının benzeri gruplarca kullanılmasına izin verilmeyeceğini taahhüt etmeleri dikkate değerdir. Bu bağlamda Temmuz 2011'de içişleri bakanlarınca imzalanan Koordineli Sınır Yönetim Planı'na tekrar atıf yapılmış ve bu planın sınır hattının güvenliğini artırmasının beklendiği ifade edilmiştir. 2010 yılındaki iki liderler zirvesinde imzalanan anlaşmaların (Cezai Konularda Karşılıklı Hukuki Güvence Anlaşması; Terörizm, Organize Suçlar ve Yasadışı Uyuşturucu Kaçakçılığı ile Mücadele Anlaşması; ve Hükümlülerin Nakline İlişkin Anlaşma) yürürlüğe girmesinin ulusal güvenliğin sağlanmasına katkı yapacağına ve tarafların bu konuda istekli olduklarına işaret etmektedir (MEA, 2011). Hükümlülerin iadesine yönelik anlaşma sağlanması önemli bir adım olarak görülmektedir. Zira Hindistan uzun yıllardır isyancı grupların Bangladeş'i sığınak olarak kullanması ve devlet yetkililerinden destek almaları hususlarından şikâyet etmiştir. Hasina hükümeti bu konuda kararlı adımlar atsa da suçluların iadesi konusunda birtakım sorunlar yaşanmıştır. Bu noktada suçluların teslimine ilişkin mevzuat sorunu sürekli gündeme gelmiştir. Bu açıdan önem arz eden suçluların ülkelerine iadesine dair antlaşma Ocak 2013'te imzalanmış ve Ekim 2013'te yürürlüğe girmiştir (Chakma, 2015: 36). Bu anlaşma taraflar arasında güvenlik konularında karşılıklı güveni artırıcı etki yapmıştır.

Mayıs 2014'te Hindistan'da hükümet değişikliği yaşanmış ve Narendra Modi hükümeti kurulmuştur. Bu değişimin Hindistan'ın Bangladeş'e yönelik algılama ve politikasında bir değişiklik yaratmadığı; bilakis ilişkilerdeki ivmeyi daha da artırdığını söylemek mümkündür. Nitekim hükümet kurulduktan sonra Hindistan Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj ilk yurtdışı ziyaretini Bangladeş'e yapmıştır (Pattanaik, 2015). Ayrıca özellikle kara sınırına ve sınır yönetimine ilişkin ilgili kişi ve kurumlar arasında düzenli toplantılar yapılmıştır. Mayıs 2015'te iki devletin ticaret bakanları sınır altyapısının geliştirilmesi için toplantı yapmıştır. Yine Mayıs 2015'te Hindistan parlamentosu 41 yıllık Hindistan-

Bangladeş kara sınırı sorununu çözmeyi hedefleyen anayasa değişikliğini kabul etmiştir. Tasarı, sınır anlaşmazlığı dolayısıyla 161 anklavin değişimini sağlayan 1974 Hindistan-Bangladeş Kara Sınırı Anlaşmasını işler hale getirmiştir (Pattanaik, 2015; NDTV, 2015). Bunların hepsi Hindistan Başbakanı Modi'nin Bangladeş'e yapacağı ziyaretin altyapısını oluşturmuştur.

İki lider esasen daha önce Eylül 2014 BM toplantısında ve Kasım 2014'te SAARC Zirvesi kapsamında Katmandu'da bir araya gelmiştir. Doğrudan ziyaret ise Şeyh Hasina'nın daveti üzerine Modi tarafından 6-7 Haziran 2015'te gerçekleşmiştir (NDTV, 2015; MEA, 2017). Ziyarete tarafların güvenlik ilişkilerindeki dinamizmi artırmaya istekli oldukları görülmüştür. Modi'nin ziyareti sırasında kuzeydoğu eyaletlerinin başbakanlarını dahil etmesi, kuzeydoğu ve Bangladeş arasındaki dinamiklere önem atfedildiğini göstermektedir. Görüşmenin sınır güvenliği açısından en önemli anlaşması 1974 Kara Sınırı Anlaşması ve 2011 Protokolü'nün Onay Belgelerinin Değişimi; ve 1974 Kara Sınırı Anlaşması ve 2011 Protokolü'nün uygulanmasına ilişkin Yönelmlere ilişkin mektupların değişimi olmuştur. Ayrıca Sahil Güvenlik Arasında Mutabakat Zaptı, İnsan Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Mutabakat Zaptı, Sahte Para Kaçakçılığının ve Dolaşımının Önlenmesine İlişkin Mutabakat Zaptı sınır aşan suçlar konusunda önemli diğer anlaşmalardır (Sahay, 2015). Hindistan-Bangladeş Kara Sınırı Anlaşması (India-Bangladesh Land Boundary Agreement/LBA), Haziran 2015'te onay belgelerinin değiş tokuş edilmesinin ardından yürürlüğe girmiştir. 31 Temmuz 2015'te Hindistan ve Bangladeş'in birbirlerinin ülkelerindeki anklavları değiş tokuş edilmiş ve şerit haritalar (strip maps) imzalanmıştır (MEA, 2017). Bu açıdan yukarıda değinildiği üzere Soğuk Savaş ve sonrasındaki süreçte ayrılıkçı ve diğer suç unsurlarıyla mücadele en büyük zorluk olan sınır anlaşmazlığının çözülmüş olması kayda değer bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Modi'nin son ziyaretinde iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığının son bulması, sınır güvenliği ve yönetimi konusunda aktörlerin iş birliğini elbette ki kolaylaştırmış ve artırmıştır. Nitekim 2016 yılındaki terör saldırılarının ardından Bangladeş yönetimi aşırılıkçı gruplara karşı baskısını artırmaya devam etmiştir (MOD, 2019: 3). Aralık 2016'da Hindistan Savunma Bakanlığının Bangladeş'e yaptığı ilk ziyaretle ivme kazanan Bangladeş ile savunma iş birliği yıl boyunca yukarı yönlü bir seyir izlemeye devam etmiştir (MOD, 2018: 165).

Bangladeş'in bu uyumlu davranışları Hindistan'ı oldukça memnun etmekle birlikte ilişkilerde yeni iş birliği alanlarına ve derinleşmeye kapı açmıştır. Nitekim 7-10 Nisan 2017 tarihlerinde Şeyh Hasina'nın Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında güvenlik alanında önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, Savunma İş Birliği Çerçevesi Mutabakat Muhtırası; 500 Milyon Dolarlık Savunma Kredi Limiti Mutabakat Muhtırası; Stratejik ve Operasyonel Çalışmalar Alanında İş Birliğini Artırmak İçin Savunma Hizmetleri Personel Koleji (Hindistan) ile Savunma Hizmetleri Komuta ve Personel Koleji (Bangladeş) arasındaki Mutabakat Zaptı; ulusal güvenlik, kalkınma ve stratejik çalışmalar alanında işbirliğini geliştirmek için Milli Savunma Koleji (Bangladeş) ile Milli Savunma Koleji (Hindistan) arasında Mutabakat Zaptı şeklinde sıralanabilir (The Daily Star, 2017; Ullah, 2020: 78; MOD, 2018: 165). Burada dikkat çeken husus ikili ilişkilerin güvenlik boyutunda iki aktörün kurumlar arası etkileşiminde derinleşmeye doğru adımlar atılmasıdır. Ayrıca 2017-2018 arası dönemde Hasina yönetiminin yasadışı örgütlere karşı yürüttüğü operasyonlar nedeniyle Hindistan'ın Bangladeş'e yönelik güvenlik algılaması olumlu olmaya devam etmiştir. Ancak ülkedeki radikalleşme tehlikesinin devam ettiğini düşünen Hindistan bu durumun Bangladeş'in güvenliğine olduğu gibi kendisi için de menfi sonuçlar doğuracağından endişe etmeye devam etmiştir (MOD, 2018: 3). 2017 yılında üst düzey ziyaretler devam etmiş ve iki devletin kara kuvvetleri komutanları karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur (MOD, 2018: 20).

Aralık 2018'de Bangladeş'teki seçimleri yeniden Şeyh Hasina'nın kazanması ilişkilerin olumlu seyrini devam ettirmiştir. Sınır aşan isyancılarla mücadele konusunda iş birliği aynı şekilde devam etmiştir. Ayrıca Hindistan tarafından Bangladeş'e sunulan 500 milyon ABD doları tutarındaki savunma kredi limitinin faaliyete geçirilmesi de dahil olmak üzere savunma iş birliğini güçlendirme çabaları devam etmiştir. Her iki devletin silahlı kuvvetleri arasındaki angajmanları kolaylaştırmak için Yıllık Savunma Diyalogu ve Personel Görüşmeleri gibi kurumsal savunma iş birliği mekanizmaları yürürlüğe girmiştir. Yıllık Savunma Diyalogu'nun ilk toplantısı 7-8 Mayıs 2018'de yapılmıştır. Güvenlik birimlerindeki üst düzey ziyaretler devam etmiş ve 2018 yılında Bangladeş Kara Kuvvetleri Komutanı Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Ayrıca Bangladeş ordu personellerine eğitim vermeye devam edilmiştir (MOD, 2019: 23). İki devletin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri arasındaki Yıllık Kurmay Toplantıları sırasıyla 22-24 Temmuz, 8-10 Ağustos ve 1-3 Kasım 2018 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Müşterek

Ordu Tatbikatı SAMPRITI 2-15 Mart 2019 tarihlerinde Bangladeş'te icra edilmiştir. (MOD, 2019: 3, 198). Daha önceki SAMPRITI tatbikatı 6-18 Kasım 2017'de gerçekleştirilmiştir (Ullah, 2020: 82; MOD, 2018: 20).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 3-4 Ekim 2019 tarihlerinde düzenlenen Hindistan Ekonomik Forumu dolayısıyla Bangladeş Başbakanı Şeyh Hasina Hindistan'ı ziyaret etmiş ve 5 Ekim'de Hindistan Başbakanı Modi ile buluşmuştur. Görüşme sonucunda yayımlanan bildiriye sınır güvenliği ve yönetimi ve savunma iş birliği başlıkları dikkat çekmektedir. Şeyh Hasina yönetimi iktidara geldiği 2009 yılından itibaren başta terörizmle ve isyanlarla mücadelede dikkat çekici başarılar elde etmiştir. Bu bağlamda Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerindeki güvenlik durumuna da katkı sunulmuştur. Bu nedenle Hindistan başbakanı Hasina ile görüşmesinde Bangladeş yönetiminin teröre karşı sıfır tolerans politikasını ve bunun bölgenin barış ve istikrara yaptığı katkıyı vurgulamıştır. Ayrıca güvenlik karşılıklı bağımlılığı perspektifinden teröre karşı ortak mücadelenin iki ülkenin güvenliği açısından önemine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda isyancılara, teröristlere, sahte para ve silah gibi kaçakçılık faaliyetlerine ve organize suçlara karşı iş birliğinin ilişkilerde öncelikli konuma sahip olacağı ifade edilmiştir. Diğer yandan Bangladeş'in talebi üzerine Akhaura (Tripura) ve Ghoadanga'daki (Batı Bengal) kontrol noktalarından başlayarak kademeli şekilde Bangladeş vatandaşlarının Hindistan topraklarına giriş çıkışlarındaki geriye kalan kısıtlamaların kaldırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bu durum iki noktaya işaret etmektedir. İlk olarak sınırın iki tarafında güvenlik durumunda görece iyileşmenin olduğu ve tarafların insan hareketliliğinin artırılmasına yöneldiği ortaya çıkmaktadır. Diğer husus ise tarafların bu güvenlik durumunun ve insan hareketliliğinin devam ettirilmesi konusunda ortak iradeye sahip olmasıdır. Bu bağlamda gelecekte güvenlik alanında taraflar arasındaki iş birliğinin devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Zaten iki lider de sınır boyunca güvenliğin artırılması için ortak sınır yönetiminin önemine vurgu yaparak sınırın çitle çevrilmesinin hızla tamamlanması yönünde ilgili kurumlara talimat vermiştir (MEA, 2019).

Öte yandan sınır hattı boyunca koordineli çalışmalar yapılırken ve güvenlik durumu iyileşirken sınır hattında sivil ölümlerin yaşanmasından dolayı Bangladeş'in kaygıları olmuştur. Buna göre her yıl belirli sayıda sivil Hindistan'ın Sınır Güvenlik Gücü (Border Security Force/BSF) tarafından öldürülmektedir (Kumar, 2020: 241). Örneğin Bangladeş İçişleri Bakanı Asaduzzaman Khan Kamal 2009-2018 arasında BSF tarafından 294

Bangladeşlinin öldürüldüğünü ifade etmiştir. Odhikar ve MASUM gibi insan hakları örgütlerine göre ise bu sayı çok daha fazladır ve ölümlerin yanı sıra haksız gözaltı ve işkencelerin yapıldığı da iddialar arasındadır (Ullah, 2020: 84; Human Rights Watch, 2021). Bu nedenle söz konusu zirvede sivil can kayıplarının engellenmesi ve güvenliği tehdit eden olayların sifira indirilmesi konusunda taahhütler ve talimatlar verilmiştir. Sınır güvenliği ve yönetimi konularının yanı sıra savunma iş birliği de ele alınan konulardan olmuştur. Nisan 2019’da düzenlemeleri bitirilmiş olan Hindistan’dan Bangladeş’e sunulan 500 milyon dolarlık savunma kredi limitinin uygulamaya geçilmesi için gereken adımların atılmasında anlaşılmıştır (MEA, 2019).

2019 yılı itibariyle iki ülke arasındaki güvenlik gündemlerinden birisi göç konusu olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde anlatıldığı üzere Assam eyaleti göçmenlerin uğrak noktası olmuş ve isyancı grupların referans konularından birisi olmuştur. 2001 yılı Ulusal Güvenlik Üzerine Bakanlar Grubu (the Group of Ministers on National Security) raporuna göre 1971 yılından itibaren yaklaşık 12 milyon Bangladeşli Hindistan’ın çeşitli eyaletlerine göç etmiştir. 2001 yılından sonra da Hindistan’a göçün devam ettiği düşünüldüğünde Hindistan’daki yasadışı Bangladeşli nüfusun ciddi sayılara ulaştığı düşünülmektedir. Ayrıca Rohingya Müslümanlarının Bangladeş üzerinden Hindistan’a sızmaları yasadışı göçün güncel bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı tahminlere göre Bangladeş yönetimi bu göçü bilinçli olarak desteklemektedir¹⁴⁴ ki bu, Myanmar’a¹⁴⁵ karşı Bangladeş’i desteklemesi için Hindistan’ı sorunun bir parçası haline getirme stratejisi olarak görülmektedir (Kumar, 2020: 241-242). Bu bağlamda 2019 yılında gündeme gelen Hindistan hükümetinin Assam’da Ulusal Vatandaş Kaydı (National Register of Citizens/NRC) uygulamasını başlatması Bangladeş’te endişeyle karşılanmıştır. Zira 1,9 milyon insan vatandaşlık listesinden çıkarılmıştır. Bu adımın Hindistan’ın göçmenlerden kurtulması için atıldığı algısı ortaya çıkmış¹⁴⁶ ve bütün bu

---

¹⁴⁴ Bangladeş’e sığınan Rohingyalılar hakkında Bangladeş medyasında her geçen gün artan bir milliyetçi alt ton yerleştiği ifade edilmektedir. Buna paralel olarak bu (Müslüman) mültecilere karşı Bangladeş halkındaki “misafir” imajının “tehdit” olarak değişmeye başladığı iddia edilmektedir (Selvarajah vd., 2024: 3).

¹⁴⁵ Myanmar’da ikamet eden Rohingya (Arakanlı) Müslümanların 2017 yılında Myanmar ordusu (Tatmadaw) tarafından saldırıya uğraması ve yerlerinden edilmesi 2017 yılından itibaren dünya kamuoyunun gündemine oturmuştur. Bu insanların önemli bir kısmı Bangladeş’e kaçmak zorunda kalmıştır (bkz.: Lee, 2020).

¹⁴⁶ BJP muhalefetleyen göçmen karşıtı tavır belirleyerek Assam’ın yanı sıra Batı Bengal’deki oyunu yükseltmiştir. BJP özellikle Bangladeş’ten gelen Müslümanları casus (infiltrator) olarak görürken Hinduları ise mülteci (refugee) olarak görmüştür. Fakat BJP iktidara geldikten sonra Bangladeş’e karşı daha yapıcı bir tavır sergilemiştir. Bangladeş’in kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlara verdiği desteği azaltmak için

insanların sınır dışı edilmesi durumunda Bangladeş kendi ülkesine göç akını olacağından çekinmiştir (Bhattacharjee, 2019). Bu bağlamda sınır ötesi sonuçları, yani Bangladeş topraklarına etkileri olacağı için Bangladeş söz konusu planların Hindistan'ın bir iç meselesi olarak görülemeyeceğini düşünmektedir. Fakat Hindistan NRC ve CAA'nın Hindistan'ın iç meselesi olduğunu ortaya koyduktan sonra bu uygulamaların 31 Aralık 2014 veya daha öncesinde Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'dan gelen dini azınlıkların hızlı bir şekilde vatandaşlığa geçirilmesine ilişkin olduğunu ve kimseyi vatandaşlıktan çıkarmaya yönelik olmadığını ifade etmiştir (Kumar, 2020: 243; Bhattacharjee, 2019). Bangladeş'te bu konu o denli önemli hale gelmiştir ki halkın tepkisini toplamış ve protesto edilmiştir. 12 Aralık 2019'da yürürlüğe giren CAA sonrasında Bangladeş'teki protestolar Modi'nin Bangladeş'e ziyaretinden önce vuku bulmuş ve ziyaret iptal edilmiştir. Ayrıca Bangladeş'ten dört bakanın da Hindistan'a ziyareti iptal edilmiştir. Hindistan hükümeti ilişkilerde gerilmenin önüne geçmek için Bangladeş'in kuruluş zaferine işaret eden 17 Mart 2020-16 Mart 2021 arasında ilan edilen Mujib yılını fırsat olarak görmüştür. Diplomatik bağların 50. yılını kutlamak adına 17 Aralık 2020'de iki ülke heyetleri arasında sanal bir zirve düzenlenmiştir. Zirvede Modi Bangladeş'in kurtuluş savaşında Hindistan'ın verdiği desteğe ve birlikte kazanılan zafere atıf yapmış ve her iki ülkenin de şehitlerini saygıyla andığını ifade etmiştir (Chaudhury, 2020: 219). Bu diplomatik manevrayla Hindistan Bangladeş ile herhangi bir soğukluğa fırsat vermezken aynı zamanda bir kamu diplomasisi örneği sergileyerek Bangladeş halkı nezdindeki imajını iyileştirmeye çalışmıştır. Ayrıca bu şekilde Hasina yönetiminin de Hindistan'la ilişkileri sürdürürken kamuoyuna yönelik kullanabileceği bir referans sağlamıştır. Ancak yine konu üzerinde endişeler devam etmektedir. Bu bağlamda iki aktörün güvenlik hassasiyetleri bakımından önem arz eden göç sorununun çözümü ikili ilişkilerin daha sağlıklı ilerlemesi için kritik nokta olmaya devam etmektedir (Kumar, 2020: 242-243).

Son olarak Hindistan başta ayrılıkçı gruplar ve yasadışı göç olmak üzere sınır aşan suçlara karşı BFS sınır hattı boyunca görevlendirmiştir. 4,096,7 kilometrelik sınırın 3,063,24 kilometrelik kısmı çitle çevrilmiştir. Sınır güvenliği için sınırın çitle çevrilmesinin yanı sıra insan gücü, sensörler, ağlar, istihbarat ve Komuta ve Kontrol Çözümlerinin

---

adımlar atmıştır (Harshe, 2013: 156). BJP'nin muhalefetteki tutumu ve son yıllarda Keşmir başta olma üzere BJP yönetimi sırasında ülkede artan Müslüman karşıtlığı düşünüldüğünde Bangladeş'in böylesi bir algılamaya sahip olması temelsiz gözükmemektedir.

entegrasyonunu içeren Kapsamlı Entegre Sınır Yönetim Sistemi'ni (Comprehensive Integrated Border Management System/CIBMS) kullanmaktadır. BFS'nin sınır bölgelerindeki etkinliğini artırabilmek için 3,697 kilometrelik hudut yolu inşa edilmiştir (MHA, 2020: 31-33).

3.2.4.2.2. Hindistan ve Bangladeş Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Hindistan'ın kuzeydoğu stratejisinde iki güvenlik sektörü oldukça kritiktir: askeri ve ekonomik. Şeyh Hasina yönetimi ile artan askeri güvenlik ilişkileri ve kuzeydoğu isyancılarına karşı ortak mücadele iradesi askeri güvenlik bakımından kayda değer ilerlemelerin olmasına yol açmıştır. Kuzeydoğunun ekonomik kalkınmasıyla bölgenin güvenliğini tahkim etmeyi hedefleyen Hindistan bu konuda da Hasina yönetimindeki Bangladeş ile iş birliği alanları oluşturmuştur¹⁴⁷ (Malone, 2011: 114). Bu hedef doğrultusunda iki ülke arasında bağlantının artırılmasına ağırlık verilmektedir ki Siliguri Koridoru yerine Bangladeş üzerinden kuzeydoğu eyaletlerine kurulacak bir rota zaman ve maliyet bakımından daha kazançlı olarak görülmektedir (Ahmed, 2022). Örneğin bu koridorun kullanılmasıyla Agartala (Tripura)-Kalküta (Batı Bengal) arasındaki mesafe 1,650 kilometre iken Bangladeş üzerinden bu iki şehir arasındaki mesafe 350 kilometredir (Chaudhury, 2020: 225). Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere 1947'deki bölünmeden önce kuzeydoğu eyaletlerinin Hindistan'ın geri kalanıyla olan ticari bağlantısı Bangladeş topraklarından sağlanmıştır (Chaudhury, 2020: 220; Sarma ve Hazarika, 2021: 269; Kathuri, 2017). Ancak bölünmenin ardından Batı ve Doğu Pakistan'ın ortaya çıkmasıyla Doğu Pakistan Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletleriyle bağlantısını sadece Siliguri Koridoruna indirgemıştır¹⁴⁸ (Sarma ve Hazarika, 2021: 269). 2009'da işbaşına gelen Hasina hükümetiyle birlikte bu bağlantının iki ülke ekonomisi için önemini farkında olan iki aktör bu kopuk fiziksel bağlantıyı yeniden canlandırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Bangladeş yönetimi kuzeydoğu eyaletlerine mal sevkiyatı için kendi ülkesinin kullanılmasına izin vermiştir. Ayrıca karayolu ve deniz yolu bağlantılarının artırılmasıyla ikili ticaret hacmi artmış ve bu tablo öncelikle kuzeydoğu eyaletlerini olumlu yönde etkilemiştir. 2016-17 verilerine göre, Güney Asya'daki toplam Hindistan

---

¹⁴⁷ 2009 yılından önce Hindistan ve Bangladeş arasındaki ticari ilişkiler düşük seyretmiştir. Örneğin 2005 itibarıyla Bangladeş toplam ithalatının yüzde 12'sini Hindistan'dan yaparken, toplam ihracatının yüzde 1,3'ünü Hindistan'a yapmıştır (Ogden, 2016: 135).

¹⁴⁸ 1965 savaşına kadar yine de demiryolu ve nehir geçişleri devam etse de bu tarihten sonra bağlantılar askıya alınmıştır (Chaudhury, 2020: 220; Malone, 2011: 114).

ihracatının yüzde 83'ü Bangladeş, Nepal ve Sri Lanka'ya yapılmış ve yalnızca Bangladeş bunun yüzde 35'ini oluşturmuştur (Ahmed, 2022). Sonuçta Hindistan Bangladeş'in ikinci büyük ticaret ortağı haline gelmiştir¹⁴⁹. Hindistan açısından kuzeydoğuya ulaşmak için Siliguri Koridoru'ndan daha iyi bir rotanın sağlanması, ikili ticaret ve kuzeydoğu eyaletlerinin kalkınması için önemli görülmektedir (Chaudhury, 2020: 220; Kathuri, 2017; Harshe, 2013: 156). Hindistan perspektifinden Bangladeş'in jeoekonomik önemi bu şekilde özetlenebileceği gibi ilişkilerin zaman içerisindeki gelişiminde özellikle liderlerin temasları son derece etkili olmuştur.

Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in daveti üzerine Şeyh Hasina'nın 10-13 Ocak 2010 tarihlerindeki ziyaretinde Hindistan tarafı başta ulaşım ile ilgili olmak üzere Bangladeş'in bazı altyapı projeleri için 1 milyar dolarlık kredi limiti sunmuştur. Söz konusu kredi limiti o zamana kadar Hindistan'ın tek bir ülkeye sunduğu en büyük kredi teklifidir (Chakma, 2015: 39; MEA, 2010; Malone, 2011: 114). Bangladeş'in kara ve demiryoluyla Hindistan'a ve Hindistan'dan mal sevkiyatı için Mongla ve Chittagong limanlarının kullanımına izin verilmiştir. Ayrıca Bangladeş bu limanların Butan ve Nepal'e de açılması ve bu ülkelere demiryolu bağlantılarının sağlanması yönündeki niyetini iletmiştir. Akhaura-Agartala demiryolu bağlantısının inşasının Hindistan'dan hibe ile finanse edilmesi kararlaştırılmıştır. Demiryolu ve su yolları ile bağlantının artırılması konuları ele alınırken Bangladeş'ten ithalatı teşvik için her iki ülke de tarife ve tarife dışı engellerin ve liman kısıtlamalarının kaldırılmasını gündeme almıştır. Bangladeş, Hindistan'ın SAARC LDC'lerine (En Az Gelişmiş Ülkeler/Least Developed Countries/LCDs¹⁵⁰) Hindistan pazarına gümrüksüz erişim sağlama girişimini memnuniyetle karşılamıştır. Meghalaya sınırı dahil olmak üzere belirli ürünlerin ticaretini sağlamak için sınır kapılarının oluşturulması kararlaştırılmıştır. İki ülke arasında bağlantı, altyapı ve ticaretin artırılmasının yanı sıra Hindistan ve enerji arzı konusunda yetersiz olan Bangladeş arasında Enerji Sektöründe İş Birliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Hindistan Bangladeş'e 250 MW'lık elektrik sağlamayı kabul etmiştir (MEA, 2010).

---

¹⁴⁹ Daha önceden Hindistan Bangladeş'in en büyük ticaret ortağıydı. Ancak şu an Bangladeş'in ana ticaret ortağı, yatırımcısı ve silah tedarikçisi Çin'dir. Çin Bangladeş'in bazı enerji ve altyapı çalışmalarına büyük yatırımlar yaparken, 2008-2018 yılları arasında Çin Bangladeş'e 1,93 milyar ABD doları silah tedarik etmiştir. Bu veri adı geçen dönemdeki silah alımlarının yüzde 71,8'ini oluşturmaktadır. Öte yandan Bangladeş'in Çin'e karşı ticaret açığı giderek artmaktadır. Burada dikkat çekici olan şu ki Bangladeş'teki (Hindistan karşıtlığı ile bilinen) muhalefet Bangladeş'in Hindistan'a karşı daha az olan ticaret açığını çok daha fazla sorunsallaştırmaktadır (Kumar, 2020: 240-241).

¹⁵⁰ SAARC kapsamında Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi için bkz.: (United Nations, t.y.).

Ayrıca Hindistan, ortak bir girişim olarak 1320 MW'lık bir elektrik üretim tesisi kurulması için yardım teklifinde bulunmuştur. Bangladeş'in elektrik konusundaki sorunları göz önünde bulundurulduğunda bu teklifler oldukça kayda değer olmuştur (Chakma, 2015: 39). Bunların yanı sıra Bangladeş, 2011-2012 dönemi için BMGK'de daimi olmayan üyeliği için Hindistan'ın adaylığına desteğini iletmiş ve Hindistan benzer beyanı, Bangladeş'in 2016-2017 dönemi adaylığı için yapmıştır (MEA, 2010).

6-7 Eylül 2011 tarihlerinde Şeyh Hasina'nın daveti üzerine Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in Bangladeş'e gerçekleştirdiği ziyarette çeşitli konularda anlaşmaların yapılmasının yanı sıra Singh çeşitli iş birliği ve kalkınma projeleri ve diğer girişimler için hibe verildiğini ifade etmiştir. Bunlardan bazıları (MEA, 2011): Dhaka-Chittagong demiryolu hattının iyileştirilmesi için fizibilite çalışması yapmak; Akhaura ve Agartala arasındaki demiryolu hattı inşaatı; Bangladeş Kamu Yönetimi Eğitim Merkezi, Askeri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü ve Bangladeş Polis Akademisi'nde bilişim teknolojileri merkezlerinin kurulması.

Bunların yanı sıra ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için bazı anlaşmalar (Kalkınma için İş Birliği Çerçeve Anlaşması; Bangladeş ve Nepal Arasındaki Kara Transit Trafikini Kolaylaştırmak için Hindistan ve Bangladeş Arasındaki Mutabakat Zaptı'na Ek; Yenilenebilir Enerji İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı) imzalanmıştır. Özellikle Çerçeve Anlaşması kapsamındaki ve diğer konulardaki ilerlemeleri takip ve ilişkilerde derinleşme için dışişleri bakanlarının liderliğinde bir Ortak Komisyon kurmaya karar verilmiştir. Sınırın iki tarafındaki halkın refahı için ticari ilişkilerin önemini iki lider tarafından anlaşıldığı görülmektedir. Bu amaçla ikili ticaretin büyümesindeki engellerin kaldırılması yönünde talimatlar verilmiştir. Ayrıca 2010 yılında Hindistan'ın vadettiği 1 milyar ABD dolarının kullanılmaya başlandığı ve Bangladeş altyapı projeleri için kayda değer faydasının olacağı kaydedilmiştir. Bunların yanı sıra ulaşımdan bölgesel ve küresel ekonomik meselelere kadar iş birliğinin artırılması yönünde beyanlar yapılmış ve talimatlar verilmiştir. Öte yandan liderler karşılıklı yatırımların yapılmasına vurgu yaparak İkili Yatırım Teşvik ve Koruma Anlaşması Onay Belgelerinin teatisini yapmıştır. Nepal ve Butan'dan Bangladeş'e mal sevkiyatına izin veren Standart İşletim Prosedürleri imzalanmıştır (MEA, 2011). Böylelikle Hindistan GABGK'deki coğrafi konumunu bir avantaja çevirerek sadece ikili ekonomik ilişkilere değil Nepal-Butan-Bangladeş'in de

birbirine ticari bağlantısını sağlamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda bölgedeki ekonomik karşılıklı bağımlılığın merkezine kendini konumlandırmayı hedeflediği söylenebilir.

İlişkilerdeki dinamizm bu şekilde devam ederken 2014'te Hindistan'da hükümet değişikliği yaşanmış ve BJP'li Narendra Modi NDA ittifakının başbakanı olmuştur. Bu dönemde de ekonomik ilişkiler olumlu bir çizgide ilerlemiştir ve Modi 2015 yılında Bangladeş'e ziyarette bulunmuştur. Modi'nin ziyaretinden önce atılan adımlar iki liderin zirvesi açısından önem arz etmektedir. Modi Bangladeş'e gitmeden önce Kara Sınır Anlaşması'nın (Land Boundary Agreement/LBA) mecliste kabul edilmesi, Bangladeş'te Modi'nin tartışmalı konularda iç mutabakat sağlama ve taahhütlerini yerine getirme becerisine ilişkin beklentileri artırmıştır. Halihazırda Modi'nin ziyaretinden önce ikili ilişkilerdeki tabloda Hindistan 800 milyon ABD doları kredi ve 200 milyon ABD doları hibeyi Bangladeş'e vermiştir. Ayrıca iki ülke arasında elektrik şebekesi ve iki ülkenin ortak yapımı olan Bangladeş-Hindistan Dostluk Enerji Şirketi kurulmuştur. Şirket 1320 MW'lık bir kömüre dayalı enerji projesi kurma sürecine girmiştir. Ayrıca Hindistan küçük kalkınma projelerini de finanse etmeye devam etmiştir. Modi'nin ziyaretinden önce özellikle kara sınırına ve sınır yönetimine ilişkin ilgili kişi ve kurumlar arasında düzenli toplantılar yapılmıştır. Mayıs 2015'te iki devletin ticaret bakanları sınır altyapısının geliştirilmesi için toplantı yapmıştır. Hindistan, Akhaura'da (Tripura) bir Kara Gümrük İstasyonu/Kapısı (Land Customs Station /LCS) kurmuştur. Ayrıca BBIN (Bangladeş, Butan, Hindistan, Nepal) kapsamında bağlantı ve elektrik ticaretini geliştirmek için adımlar atılmıştır (Pattanaik, 2015).

Böylesi bir iş birliği ve olumlu tablo içerisinde 6-7 Haziran 2015 tarihlerinde Şeyh Hasina'nın daveti üzerine Hindistan Başbakanı Narendra Modi Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Ziyarete tarafların ekonomik ilişkilerdeki dinamizmi artırmaya istekli oldukları görülmüştür. Bu bağlamda iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin daha da gelişimi için çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. İkili Ticaret Anlaşmasının Yenilenmesi, İç Su Geçişi ve Ticareti Protokolü, Kıyı Taşımacılığı Anlaşması, Dakka-Shillong-Guwahati Otobüs Servisi Anlaşması ve Protokolü, Kalküta-Dakka-Agartala Otobüs Servisi Anlaşması ve Protokolü, 2 Milyar ABD Doları Tutarında Yeni Bir Kredi Limitinin Genişletilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı bu anlaşmalara örnek olarak verilebilir. Hindistan'dan Bangladeş'e enerji arzının/tedarikinin iki yıl içinde 500 MW'tan 1100 MW'a çıkarılmasına karar verilmiştir. Öte yandan Modi iki ülke ekonomileri daha fazla

bütünleştikçe karşılıklı refahın artacağını ve ayrıca kuzeydoğu eyaletleri için yeni ekonomik kapıların açılacağını ifade etmiştir (Sahay, 2015).

Gerçekten de söz konusu anlaşmaların sunduğu bağlantılar genel anlamda Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletleri ile ilgilidir. Öyle görülmektedir ki Hindistan güvenlik-ekonomi arasında bir bağ kurmuştur. Oluşturulacak ekonomik karşılıklı bağımlılık ile tarafların güvenlik konularında daha istekli olmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Zira kuzeydoğu ve mücavir alanlarında isyancı grupların varlığı istikrarı ve dolayısıyla ekonomik kazançları zedeleyecektir. Aktörlerin bu kazanımlarını kaybetmemek adına yasadışı örgütlerle mücadeleyi sürdürmesi gerekecektir. Son olarak ziyaretten önce Teesta Nehri su paylaşımı konusunda anlaşması yapılması bekleniyordu. Anlaşma Eylül 2011'de Singh'in ziyaretinde imzalanacaktı ancak Batı Bengal Başbakanı Mamata Banarjee'nin itirazları nedeniyle son dakikada ertelenmiştir¹⁵¹ (NDTV, 2015). Bu görüşmede de benzeri bir anlaşma imzalanamamıştır (Ullah, 2020: 78). Bu ziyareti takiben 2012 yılında ekonomi, savunma, sınır güvenliği ve su kaynaklarının paylaşımı konusunda çeşitli bakanlık ve birimler arasında görüşmeler yapılmış ve ilgili komisyonların kurularak istişarelerin devamı için kurumsal adımlar atılmıştır (MEA, 2013: 2). Ayrıca 2011 yılında Hindistan ve Bangladeş arasında tartışmalı olan bölgelerde ilk defa ortak nüfus sayımı gerçekleştirilmiş (Ogden, 2016: 135).

Bir diğer önemli zirve olarak 7-10 Nisan 2017 tarihlerinde Şeyh Hasina Hindistan'a ziyarette bulunmuştur. Ziyarete Bangladeş'e 4,5 milyar dolar yeni bir kredi limiti açılmıştır. Söz konusu kredi liman genişletme, demiryolları, kara ve deniz yolları gibi transitle ilgili projeleri kapsamaktadır. Bunun yanı sıra enerji (nükleer enerji ve elektrik) ve bilgi teknolojileri alanlarında ortak projelerin yapılması adına anlaşmalar imzalanmıştır (Ullah, 2020: 78, 81; The Daily Star, 2017).

Kısa sürede liderler seviyesinde yoğun şekilde cereyan eden ilişki trafiği ve dinamizm ekonomik verilere de yansımış ve ikili ticaret hacmi giderek artmıştır. Örneğin 2009-2010 yılında ticaret hacmi yaklaşık 3,5 milyar dolar iken, yılda yaklaşık yüzde 29'luk bir artış ile 2015-16 döneminde yaklaşık 6 Milyar dolara ulaşmıştır. Bu arada Bangladeş'in Hindistan'a karşı ticari açığının giderek arttığını da not etmek gerekmektedir (İslam,

---

¹⁵¹ Su konusu Hindistan'da eyaletlere bağlı bir konudur. Batı Bengal eyalet yönetiminin anlaşma konusundaki isteksizliği gerek Manmohan Singh (Birleşik İlerici İttifak/UPA) ve Narendra Modi (Ulusal Demokratik İttifak/NDA) yönetimlerinde anlaşma sağlanmasını engellemiştir. Şunu not etmek gerekir ki iki taraf arasındaki tek anlaşmazlık konusu Teesta meseledir ve bunun çözümü için taraflar arasında ortak bir iradenin olduğu açıktır (Kumar, 2020: 239, 241).

2019: 133; Ullah, 2020: 80). Öyle ki 2017-2018 döneminde toplam ikili ticaret 9,14 milyar dolara ulaşmıştır. Bu dönemde Hindistan Bangladeş'e 8,46 milyar dolar ihracat yaparken Bangladeş Hindistan'a yaklaşık 700 milyon dolar ihracat yapmıştır (Ullah, 2020: 80-81).

5 Ekim 2019'da Narendra Modi ve Şeyh Hasina arasındaki görüşmede liderlerin odak noktalarının değişmediği görülmektedir. Zira görüşmede ekonomi ve kalkınma, enerji, kara, hava ve deniz yolları aracılığıyla iki ülke bağlantılarının artırılması gibi konuların ele alınması dikkati çekmektedir. İki ülke arasında artan ekonomik ivme ile birlikte taraflar ikili bir Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (Comprehensive Economic Partnership Agreement) hazırlanması adına ortak çalışmanın devreye alınmasında anlaşmışlardır. 2019 yılında Bangladeş'in Hindistan'a ihracatı ilk defa 1 milyar doları geçmiştir. Bangladeş'in talebi üzerine Akhaura (Tripura) ve Ghojadanga'daki (Batı Bengal) kontrol noktalarından başlayarak kademeli şekilde Bangladeş vatandaşlarının Hindistan topraklarına giriş çıkışlarındaki geriye kalan kısıtlamaların kaldırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Sınır geçişlerinde insan hareketliliğinin artması ekonomik dinamizmin de arttırılmak istediğini göstermektedir. Öyle ki iki taraf da sınırdaki faaliyetlerin sınırdan uzakta olan bölgelerde bile insanların geçimlerini ve hayatlarını etkilediğini kabul etmektedir. Bu bağlamda iki lider yapılması beklenen on iki sınır kapısının hızla bitirilmesi talimatını vermiştir. Ayrıca enerji sektörüne ilişkin olarak Bangladeş'ten Hindistan'a Tripura (Hindistan) üzerinden LPG tedariki için proje başlatılmıştır (MEA, 2019). Önemli bir detay olarak 5 Ekim 2019'da liderin görüşmesi sırasında Modi Bangladeş'in yakın zamanda en az gelişmiş ülkeler statüsünden çıkacak olmasını tebrik etmiştir¹⁵². Gerçekten de Bangladeş Hindistan ve diğer devletlerle kurduğu ekonomik ilişkilerle bu büyümesine ciddi katkılar sağlamıştır. Bu anlamda Hindistan Bangladeş'in ikinci büyük ticari ortağı olarak kayda değer bir konuma yerleşmiştir. Bu karşılıklı bağımlılık ve Bangladeş'in ekonomik büyümesi göz önüne alındığında Bangladeş'in bu kazanımlarını tersine çevirmek istemeyeceği açıktır. Bu bağlamda ekonomik ilişkilerin zeminini oluşturan güvenli çevrenin sürdürülmesi amacıyla iki aktörün bu ilişki paternini sürdürmesi beklenmektedir.

---

¹⁵² BM 2018'de Bangladeş'in en az gelişmiş ülkeler statüsünden gelişmekte olan bir ekonomi statüsüne uygun olduğunu ilan etmiştir. Bu statüden çıkmak belli bir süreç dahilinde olacaktır. Örneğin 2024 yılında olması beklenirken, Kasım 2021'deki BM Genel Kurul kararına göre Bangladeş 24 Kasım 2026'da en az gelişmiş ülkeler grubundan çıkacaktır (Karim, 2019; Rahman, 2023).

Son olarak taraflar arasında diplomatik bağların 50. yılını kutlamak adına 17 Aralık 2020'de iki ülke heyetleri arasında sanal bir zirve düzenlenmiştir. Liderler iki ülke arasında bağlantıların artırılması aşamalarını gözden geçirmiştir. Bunlar arasında Kalküta'dan (Batı Bengal) Agartala'ya (Tripura) Chittagong (Bangladeş) aracılığıyla deneme aktarma yapılması ve Sonamura (Tripura)-Daudkandi (Chittagong) Protokolü güzergahının işletmeye alınması bulunmaktadır (Chaudhury, 2020: 226).

2020 yılı itibariyle Hindistan'ın Bangladeş'e ihracatı 7,91 milyar dolardır. Ham pamuk (700 milyon dolar), perakende olmayan saf pamuk ipliği (657 milyon dolar) ve elektrik (425 milyon dolar) ana ihraç ürünleridir. Son 25 yıllık süreçte (1995'te 1,04 milyar dolar ve 2020'de 7,91 milyar dolar) Hindistan'ın Bangladeş'e ihracatı yıllık yüzde 8,46'lık artış göstermiştir (OEC, 2020g). Bununla birlikte Hindistan'ın Bangladeş'teki doğrudan yabancı yatırımı 3,11 milyar dolara ulaşmıştır (Kumar, 2020: 241). Ayrıca Hindistan'ın Bangladeş'e enerji ihracatının yanı sıra Hindistan Nepal ve Butan'ı da kapsayacak şekilde bir hidroelektrik enerji ağı oluşturma potansiyeli bulunmaktadır (Kathuri, 2017; Datta, 2009a: 8). 2020 yılı itibariyle Bangladeş'in Hindistan'a ihracatı ise 1,01 milyar dolardır. Ana ihraç ürünleri bitkisel yağlar ve tekstil ürünleri olmaktadır¹⁵³. Son 25 yıllık süreçte (1995'te 88,5 milyon dolar ve 2020'de 1,01 milyar dolar) Bangladeş'in Hindistan'a ihracatı yıllık yüzde 10,2'lik artış göstermiştir (OEC, 2020g).

Hindistan'ın Bangladeş ile kurduğu ekonomik ilişkiler açık bir şekilde kuzeydoğu eyaletlerinin refahı ve ekonomik kalkınmasının yanı sıra barış ve istikrar için de fayda sağlamaktadır. Öte yandan Bangladeş'in de ekonomik anlamda kazançlı olduğu bu ilişkide şunu akılda tutmak gerekir ki Bangladeş üçüncü ülkelerle temas kurmak için Nepal ve Butan gibi Hindistan'a bağımlı değildir ve ülkenin denize çıkışı bulunmaktadır (Baral, 2013: 91). Bu nedenle Hindistan'ın ekonomik anlamda Bangladeş'e göstereceği sopa Nepal ve Butan'a göre daha etkisiz olacaktır.

Hindistan-Bangladeş ilişkilerine dair genel bir değerlendirme yapmak gerekirse 2009 yılında Şeyh Hasina yönetiminin yönetime gelmesinin ardından Hindistan ve Bangladeş ilişkileri kayda değer bir ivme kazanmıştır. Öyle ki 2009 yılından itibaren iki ülke arasındaki güvensizliğin ve karşılıklı şüphenin önemli ölçüde azaldığını görmek mümkündür. Bu bağlamda güvenlik ve istihbarat konularında iş birliği, Bangladeş-Hindistan ikili ilişkisinin belirleyici bir özelliği olmuştur (Chakma, 2015: 36).

---

¹⁵³ Bangladeş'in oldukça büyüyen bir tekstil sektörü bulunmaktadır (OEC, 2020h).

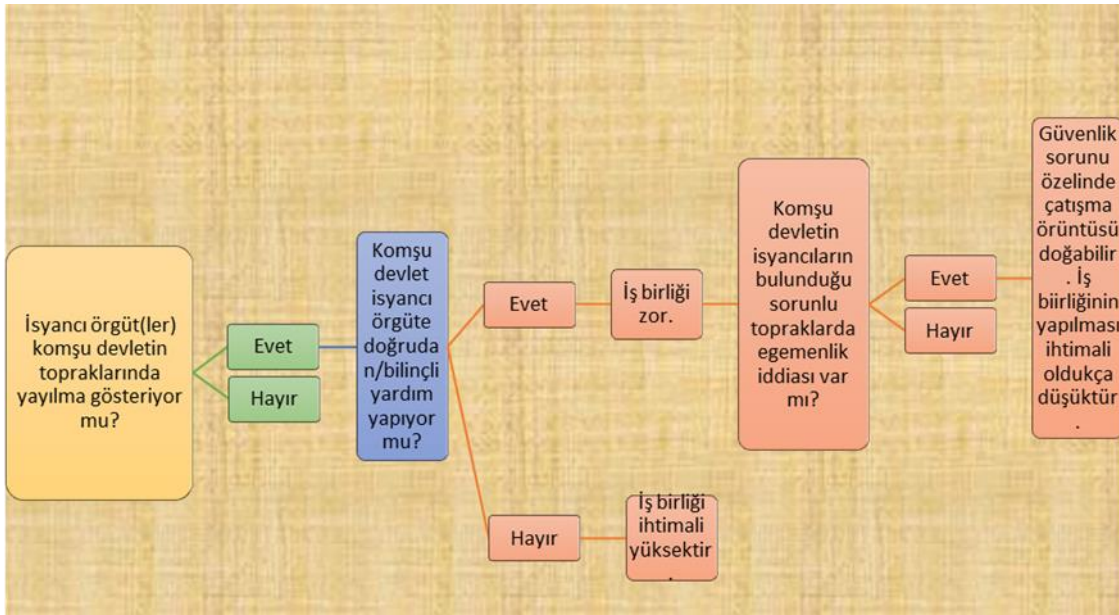
Hasina'nın göreve başladığı yıl Hindistan kökenli isyancı gruplara karşı ciddi operasyonlar yapması ve Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi (ULFA) başkanı Arabinda Rajkhowa, Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi'nden (NDFB) Ranjan Daimary gibi pek çok üst düzey isyancının yakalanması Hindistan'ın kuzeydoğu isyancılarına karşı mücadelesinde ciddi katkılar sağlamıştır. Bu ortak iradenin sürekli olarak devam etmesi ve bunun ekonomik sektördeki iş birliği ile takviye edilmesi kuzeydoğu eyaletlerindeki güvenlik ve refah durumunu görece olarak iyileştirmiştir (Bhattacharjee, 2019). Başka bir ifadeyle iyileşen güvenlik çevresiyle kuzeydoğu ve Bangladeş bağlantıları da artmıştır. Örneğin iyileşen güvenlik ortamıyla Tripura ve Mizoram eyaletleri, Bangladeş ile bağlantı projelerinde belirgin hale gelmiştir (MOD, 2020: 98). Bu bağlamda Bangladeş'in Hindistan güvenliğine katkı sunduğu yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Bhattacharjee, 2019). Başka bir ifadeyle Hindistan, ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel (Bangladeş sathındaki) bağlantılarını önemli ölçüde kesebilmiştir. Böylelikle Hindistan ve Bangladeş ilişkileri, güvenlik karşılıklı bağımlılığının en sarı ve müşahhas örneklerinden biri olarak görülebilir.

Son olarak Hindistan ve Bangladeş güvenlik ilişkilerinde devamlılık bakımından kritik aktörün Bangladeş olduğu görülmektedir. Nitekim uzun yıllar ilişkilerdeki soğuk havaya karşın sadece Hasina yönetiminde iş birliği tesis edilebilmiştir. Bangladeş'in diğer büyük siyasi partisi BNP'nin Hindistan'a uzak tavrı ve isyancı/terörist gruplarla ilişkisi yönündeki iddialar da eklendiğinde Hindistan'ın Hasina yönetimini muhatap olarak görmek istediği açıktır. Nitekim Hasina hükümetine darbe girişiminin önlenmesinde Hint istihbaratının rolü bu fikri daha da anlamlı kılmaktadır. İsyancılarla mücadelede Hindistan'ın doğal olarak istekli olacağı düşünüldüğünde Bangladeş'in iş birliğinden kopacak derin değişimler yaşamaması daha önemli görülmektedir. Öte yandan iki aktör arasında önemli güvenlik maddesi olmaya devam eden yasadışı göç meselesinin, taraflar arasındaki karşılıklı bağımlılığın arttığı ve güveninin yüksek olduğu düşünüldüğünde, orta veya uzun vadede çözüme kavuşması muhtemeldir.

SONUÇ

Uluslararası güvenlik çalışmalarının ekseriyetinin devletlerin güvenliğine ya da onların güvenlik politikalarına odaklandığı görülmektedir. Bu güvenlik perspektifi Soğuk Savaş döneminde Neorealist paradigmanın etkisi ile (güç dağılımı temelinde) devletler arası ilişkilere odaklanmayı beraberinde getirmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe bakışta devlet merkezlilik esasen devam etse de devletler arası ilişkilerden başka devlet dışı aktörlerin de analiz sürecine dahil edildiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle yine güvenlik çalışmalarının çoğunluğu devletlerin davranışlarını incelerken bu davranışlarda devlet dışı aktörlerin yerine de odaklanmaya başlamıştır. Bu tezde ele alındığı üzere bu devlet dışı aktörlere örnek olarak isyancı ve terör örgütleri verilebilir. Böylesi hareketler ülke içinde iç istikrardan, ulusal güce ve ulusal güvenliğe varıncaya kadar etki yaratabilmektedir. Öte yandan bu örgütlerin tehdidinin ölçeği ülke içinde kazandığı desteğin yanı sıra ülke dışındaki bağlantılarıyla da büyüebilmektedir. Zira bu durumlarda ülke içinde bu örgütlerle mücadele etmek çok daha güçleşebilmektedir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak örgütün diğer devletlerin doğrudan desteği olmasa bile sığınacakları bir liman bulabilmesi örgütlerin tamamen yok edilmesini zorlaştırabilmektedir. Diğer ve daha önemlisi diğer devletler tarafından bu örgütlerin desteklenmesidir. Coğrafi yakınlık bu tip vakalarda önem arz etmektedir. Zira kaçma, saklanma ve materyal desteği için coğrafi yakınlık kolaylaştırıcı unsur olmaktadır. Bu bakımdan komşu devletlerin yakından incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca sınırın iki yakasında akraba toplulukların bulunması isyancı örgütlerin komşu ülke topraklarında sığınak bulmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle böylesi sorunlara sahip devletlerin güvenlik bakımından daha hassas olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu hassasiyetin ortadan kaldırılması için devletlerin yalnızca ülke içinde değil aynı zamanda sınır ötesine yönelik strateji ve politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Bu da devletlerin bölgesel ilişkilerinde (dış ve güvenlik politikalarında) sadece devletler arası ilişkileri değil aynı zamanda ülke içi güvenlik dinamiklerini tespit etmeyi zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifadeyle ülke içi düzey ve devletlerarası/bölgesel düzey (state-to-state) arasındaki etkileşime odaklanılması mantıki sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke içi düzeyde isyancı örgütlere karşı mücadele edilirken komşularla ilişkilerde karşıdaki aktörün niyetleri bakımından iki durumla karşılaşmaktadır. İlk olarak karşıdaki aktör isyancı örgütü doğrudan destekleyebilir. İkinci olarak karşıdaki aktör

isyancı örgütü doğrudan desteklemeyebilir ama örgüt bu devletin ülkesini üs/sığınak vb. olarak kullanabilir. Her iki durumda da teorik olarak iş birliği yapılabilir. Ancak özellikle birinci aktör tipindeki örgütü destekleme isteği devam ederse tabii olarak iş birliği sağlanamaz ve büyük ihtimalle ilişkilerde çatışma örüntüsü ortaya çıkabilir. Özellikle bu komşu aktörün isyancıların bulunduğu sorunlu topraklarda egemenlik iddiası varsa iş birliği ortamının oluşmaması kuvvetle muhtemeldir. İkinci aktör tipinde iş birliği daha kolay olsa da bu devletin ülke topraklarındaki hakimiyeti zayıfsa ortak mücadele güçleşebilecektir. Yine de ilk komşu aktör tipine göre uzlaşma daha muhtemeldir. Sonuç olarak isyancı ve terör örgütleri gibi ülke içi tehditler, devletlerin tehdit algılamasında ilk sıralarda yer alabilirken böylesi tehditlerle mücadele ülke içi eylemlerin yanı sıra sınır aşan eylemleri de gerektirebilmektedir. Böylelikle devletleri güvenlikleri bakımından hassaslaştırabilen ülke içi güvenlik sorunlarının yayılma (spill-over) göstermesi (ülke içi sorunlarının bölgesel bağıntıları) devletlerin davranışlarını açıklamak için kayda değer bir etken/değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz.: Şekil 2).

Şekil 2: Ülke İçi Güvenlik Sorunlarının Yayılımı Sonucunda Aktörler Arası Muhtemel Örüntüler (İş Birliği-Çatışma)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bütün bunlar ışığında bu tez boyunca ele alındığı üzere Hindistan ve içinde bulunduğu GABGK'nin güvenlik dinamikleri böylesi etkileşimler açısından oldukça sarıh bir tablo sunmaktadır. Bu doğrultuda bu tez boyunca öncelikle Hindistan'ın başlıca üç büyük ülke

içi güvenlik sorunu ve tezin birinci bölümünde açıklandığı üzere BGKT'nin coğrafi yakınlık önermesi ve bölgesel güvenlik kompleksi tanımı çerçevesinde bu ülke içi güvenlik sorunlarının yayılabileceği/bağıntılı olabileceği komşu devletlerle ilişkileri analiz edilmiştir. BGKT'ye göre tehditlerin çoğu yakın mesafelerde kolayca yayılmaktadır (coğrafi yakınlık ve güvenlik ilişkisi) ve bazı devletlerin güvenlik sorunları, birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar birbirine bağlı haldedir (bölgesel güvenlik kompleksi).

Tezin araştırma konusu bakımından ilk adım olarak Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları ele alınmıştır. Söz konusu güvenlik sorunları açısından Hindistan'ın kayda değer handikaplara sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar Hindistan küresel ölçekte dikkate değer bir yükseliş yakalasa ve büyük güç mücadelelerinde hesaba katılan bir aktör olsa da bu güçlü devletin ülke içi güvenlik sorunları onun zayıf tarafını oluşturmaktadır. Öyle ki 2020 yılı itibarıyla Hindistan Kırılgan Devletler İndeksinde “yüksek uyarı” şeklinde etiketlenmiştir.

Neticede ortaya çıkan tabloda ülke içinde toplumsal (dini, etnik ve dilsel gibi) bölünmeler, federatif yönetim ve Hindistan devletinin egemenliğine karşı yürütülen isyan hareketleri Hindistan'ın güvenliğine karşı en önemli tehditler olarak görülmektedir. Öyle ki 1994-2020 yılları arasında isyan ve terörizm hareketleri nedeniyle Hindistan'da toplam 74.129 kişinin hayatını kaybettiği kaydedilmiştir. Ulusal bütünlüğü/birliği sağlayamamanın arızaları olarak isyan hareketleriyle ülke içinde mücadele etmek adına Hindistan hukuki, askeri ve ekonomik adımlar atmıştır. Örneğin 1958 yılında hazırlanan Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası (Armed Forces (Special Powers) Act) isyan hareketlerinden etkilenen sorunlu alanlardaki asayişin sağlamasını adına güvenlik güçlerine geniş yetkiler vermektedir. Silahlı güçler olarak ordu, polis, paramiliter güçler ve sınır güvenlik güçleri görevlendirilmiştir. Ekonomik sahada ise isyan hareketlerinin nedenlerinden biri olarak gördüğü az gelişmişlik sorununa karşı Hindistan toplumsal refahı artırmak adına birçok ekonomik kalkınma projesini hayata geçirmiştir. Gerek insan ölümlerinin ve ulusal güvenlik tehdidinin en büyük müsebbiplerinden olmaları gerekse uluslararası yazında yer verilmeleri bakımından Hindistan'ın başlıca üç büyük ülke içi güvenlik sorununun olduğu tespit edilmiştir: Cammu ve Keşmir, Kuzeydoğu Eyaletlerindeki İsyancılar ve Sol Kanat Aşırı Hareket (CPI (Maoist)/Naxalitler).

Ülke içi güvenlik sorunları kapsamında elde edilen bulgular çerçevesinde ilk olarak Cammu ve Keşmir ele alınabilir. Hindistan'ın CK'deki varlığı 27 Ekim 1947'de Hindistan ordusunun bölgeye girişi ile başlamıştır. Bu tarihten itibaren Hindistan söz konusu bölgede nüfuzunu artırmış ve özellikle 1990'lardan itibaren bölge ciddi güvenlik kaygılarına yol açmıştır. Başka bir ifadeyle CK Hindistan güvenlik algılamalarında kayda değer bir hassasiyet alanı olmuştur. Günümüzde Hindistan'ın yüzbinlerce güvenlik gücüyle CK'yi kontrol altında tutması, kordon ve arama ve kordon ve imha operasyonlarını yoğun şekilde devam ettirmesi, iletişim kanallarını kısıtlaması ve pek çok insan hakları ihlaline yol açan 1990 Silahlı Kuvvetler (Cammu ve Keşmir) Özel Yetkiler Yasası'nı yürürlükte tutması CK'nin Hindistan güvenlik algılamalarında ne denli hassasiyet alanı oluşturduğunun açık göstergesidir. Ayrıca 5 Ağustos 2019 tarihinde CK'nin özel statüsünün kaldırılması, Hindistan'ın 1947'den beri CK'nin Hindistan Birliğine tam entegrasyonu stratejisinin kısmen son hamlesi olarak görülebilir. Öte yandan CK Müslümanlarının Hindistan karşıtı eylemleri devam ederken Hindistan'ın sert güç ağırlıklı davranışlarının artarak devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu ihtimali artıran değişken, Hindistan anaakım siyasetinde Hindu milliyetçiliğinin yükselişinin devam etmesidir. Ayrıca CK'nin hala sahip olduğu yasama meclisinin feshedilmesi ilerleyen yıllarda beklenebilir. Hindistan'ın sert güç unsurlarıyla CK'yi elde tutmaya çalışması çerçevesinde Hindistan'ın CK'ye yönelik güvenlik algılamasında adeta içeriden kuşatılmışlık hissinin etkili olduğu söylenebilir.

Kuzeydoğu (Arunaçal Pradeş, Assam, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Nagaland, Tripura) eyaletlerindeki isyanların temelinde oldukça geniş ve uzun bir geçmiş yatmaktadır. Arazi, sosyo-ekonomik gelişme durumu, dil/etnik köken, kabile rekabeti, göç, yerel kaynaklar üzerindeki kontrol ve uzun ve geçirgen uluslararası sınırlar gibi tarihsel faktörler, söz konusu bölgede isyan hareketlerini tetikleyen ve sürdüren böylesi kırılğan bir güvenlik tablosunu ortaya çıkarmıştır. Ülke içindeki bu kırılğan güvenlik yapısı içerisinde isyancı örgütler sınır ötesi (komşu ülkelerde) sığınaklara sahip olmakla kalmamakta aynı zamanda buralarda kadrolarını eğitmekte ve geçirgen sınırlar aracılığıyla silah tedariki yapabilmektedirler. Başka bir ifadeyle bu bölgedeki güvenlik sorunlarının sınır ötesi bağıntıları bulunmaktadır.

Öte yandan bu bölgenin güvenliğini daha hassas hale getiren ve zorlaştıran faktör oldukça dar bir geçit olan Siliguri Koridorunun coğrafi ve stratejik konumundan

kaynaklanmaktadır. Coğrafi açıdan bakıldığında kuzeydoğu eyaletleri Hindistan'ın geriye kalanından Siliguri Koridoru ile ayrılmaktadır. Bu, coğrafi anlamda söz konusu eyaletlerin izole olmasını beraberinde getirmektedir. Bununla bağlantılı olarak isyancı örgütlerin “bu toprakların hiçbir zaman Hindistan'ın bir parçası olmadığı” yönündeki iddiaları ve bölgenin oldukça düşük refah düzeyi isyanları tetikleyici faktörlerin başında gelmektedir. Stratejik açıdan bakıldığında ise Hindistan'ın bölgeyle tek kara bağlantısının bu dar ve geçişi zor koridor olması Hindistan'ın bölgeye intikalini zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu koridor üzerinde yaşanacak herhangi bir tehlike neticesinde koridorun kapanması Hindistan güvenlik algılamasında bir şok etkisi yaratabilir. Tüm bunlar ışığında kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği adına Hindistan'ın önünde iki hedef ortaya çıkmıştır: Siliguri Koridorunun ve (isyancılara karşı mücadele yoluyla) bölgenin güvenliğinin sağlanması ve bölgenin refah düzeyinin yükseltilmesi.

Bunlara ek olarak komşu devletler hesaplamalara dahil edildiğinde kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği Hindistan'ın ulusal güvenliği açısından çok daha karmaşık hale gelmektedir. Başka bir ifadeyle gerek isyancı grupların sınır ötesi bağlantıları gerekse Siliguri Koridorunun güvenliği açılarından bölgenin güvenliği Hindistan güvenlik algılamasında kayda değer bir noktadadır. Öyle ki Hindistan Nepal, Butan, Bangladeş ve Myanmar sınırlarını (özellikle RAW aracılığıyla) yakından takip etmektedir. Paralel olarak Hindistan güvenlik politikasında oldukça önemli bir yer tutan isyancıların sınır ötesi faaliyetlerinin önlenmesi için Hint Ordusu, Assam Tüfekleri, Sınır Güvenlik Gücü ve Batı Bengal Polisi bölgede görevlendirilmiştir. Fakat şunu ifade etmek gerekir ki kuzeydoğu eyaletlerindeki isyan sorunu Hindistan ve bölgeye mücavir komşu devletler arasında bir egemenlik iddiası boyutu kazanmamıştır. Başka bir ifadeyle komşu devletler Hindistan topraklarında egemenlik iddia etmemekte ve isyancı grupları bu amaçla kullanmamaktadır. İsyancıların bu ülkelerdeki varlığı sınırların kontrolünün zor olmasından ve komşu devletlerin ülke topraklarındaki hakimiyet sorunundan kaynaklanmaktadır. Yani burada Hindistan'ın CK özelinde Pakistan ile yaşadığı sorunun aynısından bahsetmek mümkün değildir.

Hindistan kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancılarla mücadelesinde (ülke içi düzeyde) yaklaşık olarak 2000'li yıllara kadar çoğunlukla sert güç unsurlarını kullanmıştır. Ordu, polis, paramiliter kuvvetler ve (bölgenin coğrafi yapısı nedeniyle) orman harbinde uzman kontrgerilla birlikleri bu sert gücün en önemli unsurları olmuştur. 1958 Silahlı Kuvvetler

Özel Yetkiler Yasası, 1967 Yasadışı Faaliyetleri (Önleme) Yasası ve benzeri yasal düzenlemelerse güvenlik güçlerine bir koruma sağlamıştır. Özellikle 1958 Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası çerçevesinde geniş yetkilere sahip olan güvenlik güçleri pek çok insan hakları ihlali gerçekleştirmiştir. Bunlar halihazırda mevcut olan yabancılaşma duygusunu ve isyan motivasyonlarını perçinlemiştir. Bu nedenle 2000'li yıllarla birlikte Hindistan yönetimi yöntem değişikliğine gitmiştir. Bu yöntem değişikliği sert güç unsurları göz ardı etmemiş; bilakis sert güç unsurlarına ekonomik ve diyalogcu parametreler eklenmiştir. Tüm bunların yanı sıra bölgenin iktisadi kalkınması için sınırdaş ülkelerle ekonomik iş birliği alanları kurulmaya başlanmıştır. Bu son husus Hindistan'ın Nepal, Butan, Bangladeş ve Myanmar ile ilişkiler açıldığında daha açık hale gelecektir. Sonuç olarak Hindistan'ın (askeri ve ekonomik araçları içeren) bu karma stratejisinin genel anlamda başarılı seyrettiğini söylemek mümkündür. Öyle ki tüm kuzeydoğu bölgesinde 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla 1743/1963 vaka, 208/165 güvenlik görevlisi ölümü ve 599/907 sivil ölümü gerçekleşmiştir. Ancak kabaca 2001 yılından itibaren vaka ve ölüm sayılarında kayda değer düşüşler yaşanmıştır. Özellikle 2010 ve 2015 yıllarında sivil ölümlerinde ani düşüşler görülmüştür. Son aşamada 2020 yılına gelindiğinde 163 vaka, 208 güvenlik görevlisi ölümü ve 2 sivil ölümü gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere sayılardaki düşüş eğilimi oldukça yüksektir. Bu Hindistan'ın ülke içi güvenlik politikalarının başarı sağladığı ve bölgenin giderek daha güvenli bir yer haline geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte bölgedeki isyancı grupların Hindistan'ın egemenliğini ortadan kaldıracak ölçüde olmadığı görülmektedir. Ancak sorunların tamamıyla çözülmesi için henüz oldukça erkendir ki Hindistan'ın önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. İlk neden olarak bölgedeki iktisadi yatırımların nüve vermesi zaman alacaktır. Zira bu yöndeki atılımlar (ve küçük komşularla bu yöndeki iş birlikleri) görece yeni sayılabilir. İkinci olarak isyancı grupların birbirleriyle çatışan talepleridir. Bu, aynı eyalet içerisinde farklı fraksiyonlar arasında olduğu gibi farklı eyaletlerdeki örgütler arasında da olabilmektedir. Bu durum Hindistan'ın örgütlerle yürüttüğü müzakereleri zorlaştırmaktadır. Zira birine verilen taviz diğer(ler)ince reddedilebilmektedir. Üçüncü neden bölgenin zorlu coğrafyası ve isyancıların sınır ötesi bağlantıdır. Bu nedenle Hindistan güvenlik güçleri örgütlerle mücadelede zorluk yaşamaktadır. Bu perspektiften komşularla ortak mücadele Hindistan güvenlik politikalarında önemli bir gündem haline gelmiştir. Son yıllarda güvenlik durumundaki

iyileşmede bu parametrenin etkili olduğu düşünülmektedir. Her şeye rağmen bölgedeki güvenlik sorunlarının kısa vadede çözülmesi muhtemel gözükmemektedir.

Kuzeydoğudaki güvenlik durumuna eyaletler özelinde bakılacak olursa Mizoram ve Arunaçal Pradeş eyaletleri Assam, Manipur, Meghalaya, Tripura, Nagaland eyaletlerine göre çok daha güvenli bir tablo sergilemektedir. Güvenlik durumunun görece daha kötü olduğu eyaletler ise Manipur, Nagaland ve Assam olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak Manipur'un kuzeydoğu eyaletleri içerisindeki şiddet yoğunluğu en yüksek (güvensiz) eyalet olduğu tespit edilmiştir. Manipur'daki şiddet olaylarının çoğunluğu da Meitei isyanından kaynaklanmıştır.

Sol kanat aşırılıkçı hareket (CPI (Maoist)/Naksalitler) özelindeki bulgular değerlendirilirse Hindistan'da sol hareketlerin geçmişi 20. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. 1940'ların ikinci yarısında Hindistan merkezi yönetimine karşı isyanın ilk örneklerinin veren komünistler 1951 yılında silahlı mücadeleyi terk etmişlerdir. Buna paralel olarak CPI 1957 yılındaki eyalet seçimlerinde Kerala'da yönetimi kazanmıştır. Ancak bazı gruplar silahlı mücadelenin terk edilmesini devrimci harekete ihanet olarak değerlendirmiş ve silahlı mücadeleye devam etme kararı almıştır. Bu grupların silahlı mücadeleye devam etme motivasyonlarından bir diğeri ise uluslararası sistem düzeyindeki Rusya-Çin rekabeti olmuştur. Rusya tarzı siyaset izleyen ve anaakım siyasete katılan CPI'nin karşısına 1949'da Maocu devrimi yaşamış olan Çin modelini benimseyen ve silahlı mücadeleye devam eden Maocular yerleşmiştir. Maocular 1967 yılında Batı Bengal'in Siliguri şehrine bağlı Naxalbari'de feodal düzene (Hindistan yönetimine) karşı silahlı bir köylü ayaklanması başlatmıştır. Bu isyanın Hindistan tarafından bastırılmasının ve Temmuz 1972'de Charu Mazumdar'ın yakalanarak öldürülmesinin ardından Maocular çeşitli fraksiyonlara ayrılarak etkilerini kaybetmiştir. Böylelikle sol aşırılıkçı hareket Hindistan güvenlik algılamasında uzun süre ciddi bir tehdit olarak görülmemiştir. Ancak 2004 yılında bu yapılar tekrar ve eskisinden de büyük bir tehdit olarak geri dönmüştür. Andhra Pradesh'te faaliyet gösteren Halk Savaşı Grubu (PWG) ve Bihar ve çevresindeki bölgelerde faaliyet gösteren Hindistan Maoist Komünist Merkezi (MCCI) gibi iki büyük örgüt 2004'te CPI (Maoist) (diğer adıyla Naksalitler) adı altında birleşmiştir. Birleşmenin ardından CPI (Maoist) örgütünün etki sahası Kızıl Koridor adı verilen bir alana yayılmıştır. Bu alan esas itibariyle Chhattisgarh, Jharkhand, Odisha, Bihar, Batı Bengal, Andhra Pradesh, Telangana, Uttar Pradesh, Maharashtra,

Madhya Pradesh ve Kerala eyaletlerinden oluşmaktadır. Toplamda yirmiden fazla eyalette ve yaklaşık 220 yerleşim yerinde faaliyet gösterilmektedir.

Esas olarak ormanlık alanlarda faaliyet gösteren Maocular kentlerde de etkili bir yapılanmaya sahiptir. Örgütün 8-10 bin gerillasının olduğu düşünülmektedir. CK ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlara benzer şekilde Maocular da az gelişmişlik, baskı ve devlet tarafından ihmal duygusunun olduğu yerlerde zemin kazanmıştır. 2004-2021 yılları arasında sol kanat aşırılığından dolayı 8.527 sivil ve güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir. Bunların yaklaşık yüzde 87'sinden (yaklaşık 7500 kişi) CPI (Maoist) sorumludur. Fakat sivil ölümlerinde giderek azalan bir eğilim söz konusudur. Örneğin 2004'te 466 ve 2010'da 720 olan sivil ölümleri 2019 yılında 150'ye gerilemiştir. Bunun yanı sıra Hindistan hükümetinin ekonomik yatırım ve altyapılarını (okul binalarını, yolları, demiryollarını, köprüleri, sağlık altyapılarını, iletişim tesislerini) hedef alan saldırılarda da düşüş eğilimi görülmektedir.

Hindistan'ın CPI (Maoist) örgütüyle mücadelesine değinilecek olursa 2004 yılının öncesi ve sonrası şeklinde iki dönemden bahsedilebilir. 1967 yılındaki ilk isyan girişimlerinden itibaren Naksalit hareket Hindistan yönetimi tarafından sınırlı alanlarda etkili ve birtakım kanun tanımazların girişimleri olarak algılanmıştır. Bu anlamda Naksalitler yüksek seviyeli bir güvenlik tehdidi olarak görülmemiştir. Bu nedenle askeri operasyonları ön planda tutan ve belli eyaletler özelindeki kanun düzenlemeleriyle (örneğin 1970 tarihli Batı Bengal (Şiddet Eylemlerini Önleme) Yasası ve 1983 tarihli Andhra Pradesh silahlanma yasaları) ile sorunla mücadele edilmiştir. 1972'de Mazumdar'ın ölümünün ve Hindistan'ın operasyonları neticesinde Maocuların eylemlerinde ciddi gerileme yaşanmıştır. 1990'larda örgüt hala çok aktif olmamasına rağmen yeniden toparlanma sürecinin bu dönemde başladığı ifade edilebilir. Nitekim 1991'de liberal ekonomiye geçiş yapan Hindistan Maocuların taban bulduğu ormanlık ve mineral yönünden zengin bölgelerde özel teşebbüslere izin vermiştir. Bu ise geçimini bu alanlardan sağlayan ve yoksul olan bölge halkının kaynaklarının yok edilmesi anlamına gelmiştir. Bu durumu siyasi ve tekrar canlanma motivasyonu olarak gören Naksalit gruplar arasında "emperyalizme karşı" yeniden birleşme yönünde müzakereler başlamıştır. Müzakerelerin sonuçlarından birisi 21 Eylül 2004 tarihinde PWG ve MCCI olmak üzere en büyük ve aktif iki örgüt CPI (Maoist) adı altında birleşmiştir. Bu tarihten sonra örgütün eylem sahası ve etkisi genişlemiştir.

Bu yeni ortamda Hindistan söz konusu örgütü kayda değer bir güvenlik sorunu olarak ele almaya başlamıştır. Nitekim 2009 yılında CPI (Maoist), 1967 tarihli Kanunsuz Faaliyetleri (Önleme) Yasası kapsamında tüm oluşumları ve cephe örgütleriyle birlikte Terör Örgütleri Listesi'ne dahil edilmiş ve yasaklanmıştır. Örgütle mücadelede Hindistan güvenlik politikaları askeri ve ekonomik araçların bir bileşkesini yansıtmaktadır. Diğer bir ifadeyle Hindistan yönetimince “kalkınma ve güvenlik” sütunları temelinde politikalar uygulanmaktadır. Zira 2011’de Manmohan Singh CPI (Maoist) örgütüyle mücadelede en önemli unsurun ekonomik kalkınma olduğuna işaret etmiştir.

Hindistan’ın CPI (Maoist) örgütüne karşı yürüttüğü bu karma mücadele stratejisinin giderek başarılı olduğu yorumu yapılabilir. Nitekim sivil ölümleri ve ekonomik altyapılara yapılan saldırılardaki düşüş eğilimi gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Hindistan resmi makamları uygulanan politikalar sayesinde Maoocuların hareket alanının daraldığını, hatta pek çok bölgede savunma durumuna geçtiğini, eyaletler arasında geçişlerde zorlandığını ve bu seyir devam ederse örgütün bitme noktasına geleceğini ifade etmektedir. Ayrıca CK ve kuzeydoğu eyaletlerindeki güvensizlik nedeniyle uygulanan 1958 tarihli AFSPA’nın CPI (Maoist) örgütünün etkili olduğu bölgelerde uygulanmaması önemli bir göstergedir. Bu bağlamda Naksalit hareketten kaynaklı güvensizliğin giderek aşıldığı ve isyanın Hindistan devletinin egemenliği önünde büyük bir tehdit olamadığı söylenebilir. Ancak örgütün hâlâ Hindistan’ın kalkınma hedefleri ve ulus inşası önünde bir engel teşkil ettiği açıktır. Ayrıca Naksalitlerin Siliguri’deki (ki hareketin başladığı Naxalbari Siliguri’ye bağlı bir yerleşim yeridir) varlığı Hindistan’ın kuzeydoğu eyaletleriyle bağlantısı açısından akıllarda tutulması gereken bir diğer stratejik husustur. Kuzeydoğu eyaletlerindeki ve Siliguri’deki Naksalit isyan hareketlerinin tırmandığı bir senaryo Hindistan güvenliğinde hassas bir alan olarak görülebilir.

Sonuç olarak tezin ikinci bölümünde yer alan üç ülke içi güvenlik sorunu özelinde birtakım genel değerlendirmeler yapılabilir. Söz konusu coğrafi alanlardaki güvenlik sorunları Hindistan’ın bağımsızlığından beri bulunmaktadır. Bu anlamda Hindistan güvenlik sorunlarının içine doğmuş bir ülkedir denilebilir. CK’deki güvenlik durumunun diğer iki güvenlik sorunu alanına kıyasla daha fazla hassasiyet arz ettiği görülmüştür. Bu durum iki nedene bağlanabilir. Bunlardan ilki CK’de (özellikle 2016’dan sonra) ülke içinde geniş bir halk direnişine dönüşen Hindistan karşıtlığı ortaya çıkmıştır. Bu elbette ki sorunun çözümü noktasında isyancı örgütlerin de varlığıyla daha da zor bir ahvale yol

açmıştır. İkinci neden olarak ise Hindistan-Pakistan arasında CK üzerinde egemenlik iddialarının çakışması gösterilebilir.

Tezin ikinci bölümündeki (ülke içi güvenlik sorunlar hakkındaki) bulgular bu şekilde değerlendirildikten sonra üçüncü bölümün bulgularının değerlendirilmesine geçilebilir. Tezin araştırma konusu bakımından ikinci adım olarak (üçüncü bölümde) Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları çerçevesinde komşularıyla ilişkileri ele alınmıştır. Bu minvalde ikinci bölümde ele alınan üç ülke içi güvenlik sorunu çerçevesinde GABGK içerisindeki Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş ve izolatör olan Myanmar ile Hindistan'ın ilişkileri ele alınmıştır. GABGK bölgesel ve yerel dinamiklerin yoğun şekilde etkileşimde olduğu ve sınır ötesi yayılma gösterdiği bir coğrafi alandır. Bunun nedeni olarak sorunlu ve yönetimi zor sınırlar (özellikle Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş sınırları oldukça düzensiz ve kontrolü zor alanlardır), sınırların iki yakasında akraba toplulukların olması, bu topraklardaki insanların derin tarihi bağlarının olması, bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki devletlerin görece kırılğan/zayıf devletler olması gibi faktörler Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının yayılmasını, yani bölgesel bağıntılarını kolaylaştırmıştır. Özellikle ülke içindeki güvenlik sorunlarının da nedenlerinden olan 1947'deki bölünmenin sorunlu sınırlar üzerine inşa edilmesi bölgesel etkilere sahiptir.

Son olarak Hindistan'ın komşularıyla ilişkilerine geçmeden önce ilişkilerin seyrini belirleyen Hindistan dış politikasındaki paradigma değişiminden bahsedilebilir. Hindistan Soğuk Savaş döneminde bölgesel ilişkilerinde daha müdahaleci ve iş birliğinden uzak bir görüntü sergilemiştir. Bu anlamda bölgesel bir hegemon olarak tanımlanabilecek Hindistan sert güç unsurlarıyla bölgeyi domine etmeye çalışmıştır. Ancak 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ve 1991'deki ekonomik liberalleşmenin ardından Hindistan dış politikasında daha yumuşak bir döneme geçilmiştir. Başka bir ifadeyle ekonomik pragmatizmi merkeze alan yeni bir dış politika anlayışı ortaya çıkmıştır. Komşularıyla ekonomik ilişkileri canlandırmayı hedefleyen Hindistan'ın özellikle 2010'lu yıllarda bu yönde kayda değer bir ivme yakaladığı görülmüştür. Özellikle 2014 ve 2019 yıllarında Narendra Modi Başbakanlığında kurulan hükümetlerin bu yönde önemli adımlar attığı görülmüştür. Komşularla kurulan ilişkilerde askeri, ekonomik (kalkınma yardımları/kredileri, tarım, sanayi, hidroelektrik vb.) ve diplomatik ilişkilerin artırılması için uğraşmıştır. Bununla birlikte Pakistan dışında adı geçen devletlerle genel olarak ekonomik ilişkiler artmış ve isyancı örgütlere karşı iş birliği

oluşturulmuştur. Hindistan komşularıyla artırmaya çalıştığı ekonomik ilişkilerini, ülke içi güvenlik sorunlarının çözümü için bir araç olarak görmüştür. Zira bu ekonomik ilişkiler ülke içindeki sorunlu alanların refahı için kullanılabildiği gibi bu ilişkilerin aynı zamanda (varsa) komşularla isyancı örgütlere karşı mücadeledeki iradeyi güçlendirici bir etki yaratması/tahkim etmesi hedeflenmiştir.

Hindistan ve Pakistan ilişkilerinde merkezi role sahip olan konu Keşmir meselesidir. Söz konusu uyuşmazlık o denli önemlidir ki Keşmir meselesi yüzünden iki devlet üç kere (1947, 1965 ve 1999) doğrudan savaşa girişmiştir. 1971 yılındaki savaş ise sebepleri bakımından Keşmir uyuşmazlığından kaynaklanmasa da sonuçları bakımından Keşmir ile ilgilidir.

Hindistan-Pakistan arasındaki ilişkilerin genel seyrinde, 1947, 1965, 1971 ve 1999 savaşlarında ve 2001, 2002, 2008, 2016 ve 2019 krizlerinde Hindistan-Pakistan arasındaki ilişkilerde Keşmir meselesinin belirleyici olduğunu görülmüştür. Ayrıca her yakınlaşma girişiminin (1999, 2004-2005-2006 ve 2014'teki yakınlaşmaların) ardından CK'de veya Hindistan'ın diğer bölgelerinde Keşmirli ayrılıkçı örgütlerin yaptığı saldırılar bu girişimlerin sonuçsuz kalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Hindistan-Pakistan arasındaki (bölgesel/devletler arası düzeydeki) ilişkilerle CK özelindeki (ülke içi düzeydeki) dinamikler birbiriyle iç içe geçmiştir. Böylelikle Hindistan'ın Pakistan'a yönelik politikalarını CK ve onunla ilgili faktörler belirlemiştir. Bir diğer ifadeyle ülke içi güvenlik sorununun bölgesel politikalara yansımada çatışmacı dinamikler gözlemlenmiştir. Keşmir uyuşmazlığının Hindistan ve Pakistan arasında günümüze kadar devam etmesi ve ilişkilerde çatışmacı bir örüntü doğurmasının nedeni tarafların egemenlik iddialarının çatışmasından kaynaklanmıştır. Öyle ki her iki taraf da karşı tarafın kontrolü altındaki Keşmir topraklarını "işgal altındaki topraklar" olarak nitelendirmektedir. Sonuçta ilişkilerde belirleyici unsur olan Keşmir meselesi devam ettiği sürece Hindistan-Pakistan ilişkilerinde çatışma/düşmanlık örüntüsünün devam edeceği ve normalleşmenin yaşanmayacağı öngörülebilir. Özellikle Hindistan anaakım siyasetinde Hindu milliyetçiliği ve bununla birlikte Hindu-Müslüman antagonizmasının yükselişi nedeniyle CK özelinde yaşanan şiddet olaylarının artışına şahitlik edilebilir. Mevcut dinamikler köklü şekilde değişmediği sürece Hindistan-Pakistan arasında gelecek yıllarda yaşanabilecek diyalog ve uzlaşma çabaları sporadik olup ilişkilerdeki ana akışı (düşmanlık örüntüsü ve çatışmacı eğilimler) değiştirmeyecektir.

GABGK'nin ana yapısı için önem arz eden Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkilere dair bulgular bu şekilde değerlendirildikten sonra Hindistan'ın küçük komşuları ile ilişkilerine dair bulguların değerlendirilmesine geçilebilir. Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın küçük komşularıyla ilişkilerinde bölgesel hakimiyet kurma çabalarına tanıklık edilmiştir. Öyle ki Soğuk Savaş'ın iki kutupluluğu içerisinde dış politikasında otonomi arayışındaki Hindistan bu amaçla bağlantısızlık politikasını benimsemiştir. Buna mukabil olarak bölgesel düzeyde küçük komşuların otonomi kazanmasına ve bölge dışı güçlerin bölgeye nüfuz girişimlerine sıcak bakılmamıştır. Sert güç ya da kuvvet kullanma tehdidinin bu stratejiye eşlik ettiği görülmüş ve bölgesel düzeydeki ilişkilerin ekonomik karşılıklı bağımlılık yaratmadığı görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın küçük komşularıyla ilişkilerinde yeni bir stratejiye geçildiği görülmüştür. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Hindistan'ın bölge üzerinde hakimiyet kurma çabasında ve bölge dışı nüfuz girişimlerine karşı ihtiyatlı oluşunda büyük değişimler yaşanmamıştır. Değişen husus Hindistan'ın güvenlik tehditleri ve ekonomik kalkınma konusunda daha barışçıl/iş birliği odaklı bir yöntem belirlemesidir. Bundan maksat ülke içi güvenlik sorunlarının çözümünde küçük komşularıyla askeri iş birliği alanları oluşturmak ve ekonomi alanında yapılan iş birlikleri ile; askeri alandaki iş birliğini tahkim etmek, ülke içindeki güvensiz alanların refahını artırmak ve bölgesel kalkınma ve güvenli çevre ile küresel düzeydeki hedeflerin önünü açmak şeklinde ifade edilebilir. Hindistan'ın bu yöndeki stratejisinin 1991 yılındaki ekonomik liberalleşmeyle başladığı ve özellikle 2010'lu yıllarda çok daha aktif hale geldiği görülmüştür.

Hindistan'ın bu yeni dış ve güvenlik vizyonu tezin ele aldığı komşu devletler içerisinde Pakistan dışındaki hepsiyle belli bir seviyeyi yakalamıştır. Elbette ki bunda Hindistan ve küçük komşularının egemenlik iddialarının çakışmaması etkili olmuştur. Bu gerçeklik Hindistan'ın Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş ile ilişkilerine bakıldığında açıkça görülmüştür.

Soğuk Savaş döneminde Hindistan-Nepal ilişkilerinde Hindistan'ın Nepal'i etki sahasında tutma çabalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bunda Hindistan'ın GABGK'de bölgesel hegemon olma isteğinin yanı sıra Ekim 1950'de Tibet'i işgal eden Çin'in kuzeyden yönelen tehdidi etkili olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılamasında "Çin'in Nepal üzerindeki nüfuzunun artması" endişesi devam ederken buna ek olarak sınır aşan devlet dışı aktörlerin ve/veya tehditlerin bulunduğu görülmüştür. Bu minvalde Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın Nepal'e yönelik güvenlik algılaması ve politikalarında yeni bir bakış açısı getiren faktörler: Hindistan-Nepal sınırının kontrol edilmesi zor yapısı, CPI (Maoist) örgütünün varlığı, Siliguri Koridorunun ve kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği şeklinde sıralanabilir. Hindistan'ın Nepal'e yönelik söz konusu güvenlik algılaması çerçevesinde Hindistan güvenlik politikalarında ortak çalışmaya önem verildiği anlaşılmıştır. Hindistan ve Nepal arasında isyancı/terörist gruplara karşı ortak operasyonlar olmasa da sınır aşan suçlara karşı ortak sınır yönetimi mekanizmalarında iş birliği olduğu görülmüştür. Bununla birlikte iki ülke ordusu arasında üst düzey ilişkilerde artış olduğu açıktır. Hindistan'ın Nepal'i etki sahasında tutmasının ve yönlendirmesinin esası ekonomik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Hindistan Nepal'in en büyük ticaret ve kalkınma ortağıdır ve Nepal ekonomisinin Hindistan'a bağımlılığı giderek artmaktadır. Başka bir ifadeyle bu ekonomik güç Nepal'de derin istikrarsızlığa yol açabilecek türdendir. Elindeki bu ekonomik gücüyle Hindistan ülke içi güvenlik sorunları karşısında Nepal'i belirli ölçüde yönlendirebilmiştir. Bu bağlamda ekonomik bağımlılık ve güvenlik arasında doğrudan bir bağıntı kurulduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan Nepal'deki Maooculararın Hindistan'daki Maoocularara destek vermesi mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte Çin-Nepal ilişkilerinin Hindistan'ın Nepal'deki etkisini kırarak düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Sonuç olarak Hindistan ülke içi güvenlik sorunları kapsamında askeri ve ekonomik araçları kullanarak Nepal'i kendi etki sahasında tutacak politikalar geliştirebilmiştir. Ayrıca CPI (Maoist) örgütünün en muhtemel sızma yapabileceği ülke topraklarının Hindistan etkisinde olmasının ve sınır güvenliğinde ortak politikaların uygulanmasının, ikinci bölümde tespit edildiği üzere ülke içinde CPI (Maoist) örgütüne karşı kaydedilen görece başarıda etkili olduğu düşünülebilir. Hindistan'ın Nepal'deki nüfuzu bu şekilde devam ederken ve Nepal'in ekonomik olarak Hindistan'a bağımlılığı artarken ilişkilerdeki seyrin değişmesi mümkün görülmemektedir.

Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın Butan'a yönelik güvenlik algılamasında kuzeyden gelebilecek tehditlerin önemli olduğu görülmektedir. Zira Nepal özelinde olduğu gibi Butan üzerinden kuzeyden gelebilecek tehditler, Hindistan için hayati öneme sahip olan

Ganj bölgesini ve Siliguri Koridorunu tehdit edecektir. Bu bağlamda Hindistan'ın Butan'a yönelik tavrının yarı emperyalist olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle Butan'ın özerk davranışlarına müsaade edilmemiştir ki taraflar arasında Hindistan'ı endişelendirecek herhangi bir uyuşmazlığın yaşanmadığı dikkat çekmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın Butan'a yönelik güvenlik algılamasında kuzey hattının güvenliğinin yanı sıra kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancıların ve bunlarla bağlantılı olarak Siliguri Koridorunun güvenliğinin başlıca etkenler olduğu tespit edilmiştir. Hindistan bu dönemde Butan'daki hakim konumunu sürdürmenin yanı sıra onu kendi kontrolünde iş birliği yapabileceği bir aktör olarak değerlendirmiştir. Bu husus Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel yayılımını önleme stratejisi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim iki devlet 2003 yılından itibaren Hindistan karşıtı isyancı grupların Butan topraklarını üs olarak kullanmasını önlemek için ortak askeri operasyonlar yapmıştır. Böylelikle Hindistan'ın Soğuk Savaş sonrası benimsediği yeni güvenlik paradigmasıyla uyumlu şekilde Butan Hindistan'ın etki sahasında tutulurken ülke içi güvenlik sorunlarıyla mücadelede Butan'ın bir ortak haline getirilmesi sağlanmıştır.

Ekonomik veçheden bakıldığında Hindistan'ın Butan üzerindeki hakim konumu büyük ölçüde, Butan'ın karayla çevrili bir ülke olarak ticari ilişkilerinde Hindistan topraklarını kullanma zaruretinden kaynaklanmaktadır. Hindistan Butan'ın en büyük ticari ve kalkınma ortağıdır ve iki ülke arasında serbest ticaret ve vize serbestisi bulunmaktadır. Bu açıdan Hindistan'ın Butan'daki ekonomik gücü Butan'ı ortak güvenlik politikalarında yönlendirmesini kolaylaştıran bir etmendir. Başka bir ifadeyle ekonomi ve güvenlik arasında bir ilişki kurulduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Butan örneğinde de Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunları kapsamında askeri ve ekonomik araçları kullanarak Butan'a yönelik politikalar ürettiği ve bunda başarılı olduğu söylenebilir. Butan'ın Hindistan'a ekonomik bağımlılığının giderek arttığı düşünüldüğünde ilişkilerin Hindistan'ın istediği yönde seyredeceği söylenebilir.

Soğuk Savaş döneminde Hindistan-Myanmar ilişkilerinin oldukça düşük seviyede geçtiği söylenebilir. Başlangıçta (1948-1962) iki devlet arasındaki ilişkiler olumlu yönde seyretse de Myanmar'da 1962 yılındaki askeri darbe sonucu kurulan cunta rejimiyle ilişkilerde gerileme ve gerilme başlamış ve 1988 yılında ilişkilerde kopuş yaşanmıştır. Bu bağlamda 1980'lerde ve 1990'ların ilk yarısında Myanmar topraklarını üs olarak kullanan

isyancı örgütlere karşı ortak mücadelenin olmadığı görülmüştür. Özellikle Myanmar'ın uzak ve sık ormanlıklara sahip olan Sagaing bölgesi Hindistan karşıtı isyancılar için sığınak olarak kullanılmıştır. İsyancıların bu bölgeye kaçmalarıysa Hindistan'ın isyancılarla mücadelesini güçleştirmiştir. Bu nedenle isyancılarla mücadelede Myanmar'ın iş birliğine ihtiyaç olduğu yönünde bir algı ortaya çıkmıştır. İsyancıların bu alanı kullanması Myanmar'ın doğrudan desteği nedeniyle değil söz konusu alanda devletin kontrolünün zayıf olmasından kaynaklanmıştır. Bu şartlar altında Hindistan'ın uygun zemin hazırlaması durumunda iş birliğinin sağlanması muhtemel görülmüş ve bu yöndeki adımlar Soğuk Savaş sonrası dönemde atılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan'ın Myanmar'a yönelik güvenlik algılamasını ve politikalarını etkileyen başlıca unsur isyancılarla mücadele olmuştur. Bu kapsamda 1993'ten itibaren Myanmar'a karşı tutumunu yumuşatmaya başlayan Hindistan'ın Myanmar'la temaslarında kuzeydoğu eyaletlerindeki isyancı gruplar ana gündem maddesi olmaya başlamıştır.

Bütün bunların ışığında Hindistan'ın Mart 1993'te Myanmar'la yaklaşma çabalarının ardından hızlı bir şekilde sınır aşan suçlar (uyuşturucu kaçakçılığı ve isyancılarla mücadele) ve sınır ticaretinin artırılması konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Bu girişimler askeri anlamda da sonuç vermiş ve Hindistan ve Myanmar güvenlik güçleri isyancı gruplara karşı pek çok ortak askeri operasyon düzenlemiştir. Ancak Hindistan'ın artan iş birliği girişimlerine rağmen istenilen sonuçlara ulaşamadığı söylenebilir. 2014 sonrasında ilişkilerde daha da artan bir ivme görülse de Hindistan yönetimi kayda değer ölçüde isyancının Myanmar topraklarında bulunduğunu ve iki ülke sınırının silah, uyuşturucu, kaçak mal ve Sahte Hint Parası gibi yasadışı faaliyetler için kullanıldığını bildirmiştir. Ayrıca Myanmar'ın siyasi istikrarsızlığı ve ülke üzerinde kontrol kurmakta zorlanması gibi etkenlerden dolayı Hindistan'ın ülke içi güvenlik sorunlarının çözümünde Myanmar'ı kayda değer bir ortak haline getirmesi zaman alacaktır. Zira Myanmar hala isyancılar için görece olarak güvenli bir alan sunmaya devam etmektedir. Ayrıca 2009'dan beri Hindistan ve Bangladeş arasında isyancılara karşı ortak mücadelenin sonucunda pek çok isyancının Bangladeş'ten Myanmar'a geçtiğini akılda tutmak gerekir.

Ekonomi yönünden bakıldığında Hindistan ülke içi güvenlik sorunları bakımından kuzeydoğu eyaletlerinin kalkınmasına gayret etmektedir. Bunun için Myanmar'la ve

Myanmar üzerinden Güneydoğu Asya ülkeleriyle kurulacak ekonomik projelere önem verilmektedir. Bu bağlamda kuzeydoğudaki isyan hareketlerinin altında yatan nedenlerden biri olan azgelişmişliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Ayrıca iş birliği çerçevesinde Myanmar'ın kalkınmasının/ekonomik kazançlarının bu aktörü ortak politikalarda motive edeceği düşünülmüştür. Ekonomik ilişkilerde giderek artan bir eğilim olsa da Hindistan'ın Myanmar'a karşı ekonomik araçları, Myanmar'ın davranışlarını yönlendirici güç olarak kullanabileceği ölçüde değildir. Bu bağlamda ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel bağıntılarını ortadan kaldırma hedefinde Myanmar'la istenilen ölçüde askeri ve ekonomik bağların oluşmadığı tespiti yapılabilir. Bu durum kısa vadede Hindistan'ın güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Ancak ekonomik ilişkilerdeki artış ve askeri operasyonların devamlılığı sağlanabilirse orta veya uzun vadede kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliğinde Myanmar etkili bir ortak haline gelebilir. Hindistan güvenlik algılamasında Bangladeş; isyancıların Bangladeş topraklarını kullanması, Siliguri Koridorunun ve kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği ve Bangladeş'ten Hindistan'a yasadışı göç bakımlarından kayda değer bir yere sahiptir. Yine bunlarla bağlantılı olarak Bangladeş'te Hindistan karşıtı ya da Hindistan'la iş birliğine yatkın hükümetlerin varlığı söz konusu tehdit algılamalarının ölçüsünü ve ikili ilişkilerin seyrini etkilemiştir. Taraflar arasındaki ilişkiler Bangladeş'te 2009 yılında Şeyh Hasina liderliğinde hükümetin kurulmasına kadar iş birliğinden uzak ve oldukça soğuk seyretmiştir. Ocak 2009 yılından itibaren ülkeyi yöneten Hasina hükümeti ve Hindistan yönetimi arasında gerek isyancı örgütlere karşı ortak mücadelede gerekse ekonomik alanda kapsamlı ve hızlı bir iş birliği süreci gelişmiştir. Açıkçası kara, su ve demir yollarıyla hareketlendirilmeye çalışılan ekonomik sektördeki ortaklıklar güvenlik alanındaki iş birliğinde bir tutamak olarak görülebilir. İsyancılara/terör örgütlerine karşı ortak mücadele ve tarafların topraklarının bu tür ulusal güvenliği tehdit eden yapılar tarafından kullanılmasını önlemesi ilişkilerde özellikle vurgu yapılan husus olmuştur. Gerçekten de Bangladeş, 2009'dan itibaren gerek istihbarat paylaşımı gerek operasyonlar bağlamında kuzeydoğu eyaletleriyle ilişkili isyanlarla mücadelesinde Hindistan'ın en yakın ortağı haline gelmiştir. Bangladeş'in topraklarını isyancı gruplara kapatmak için verdiği çaba oldukça etkili olmuş ve isyancılar Myanmar topraklarına geçmeye başlamıştır. İşte bu husus Hindistan'ın isyanların bölgesel bağıntılarını engelleme stratejisinin bir bütünlüğü gerektirdiğini göstermektedir. Zira isyancıların her zaman

sığınacağı bir komşu ülke bulması Hindistan'ın mücadelesini güçleştirecektir. İlişkilerde sorunlu alan olarak yasadışı göç ve Hindistan'daki Bangladeşlilerin varlığı görülmektedir.

Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinin güvenliği stratejisinde iki önemli sacayağından birisi olan askeri politikalarda Bangladeş'le başarılı bir iş birliği sürecinde bulunduğu görülmüştür. Bu stratejinin diğer ayağı olan ekonomik sektörde de artan iş birliğinin olduğu ve ekonomik araçlarla askeri güvenlik alanındaki gelişmelerin tahkim edilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Hindistan ve Bangladeş arasında bağlantı yollarının artırılmasına odaklanılmıştır. Çünkü Bangladeş üzerinden kuzeydoğu eyaletlerine ulaşmak Siliguri Koridoru üzerinden oluşturulan bir rotadan daha kısa olmakta ve bu anlamda zaman ve maliyet bakımından böylesi rotalar daha kazançlı görülmektedir.

Ülke içi güvenlik sorunlarının çözümü için bölgesel iş birliği stratejisini benimseyen Hindistan açısından iş birliği sürecinde herhangi bir pürüz çıkması mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda iş birliğindeki sürekliliği sağlayacak faktörün Bangladeş'teki siyasi durumun (hükümetlerin ve istikrarın) olduğu anlaşılmıştır. Bu açıdan Hindistan'ın Bangladeş'in ülke gündemini de yakından takip edeceği söylenebilir. Bangladeş siyasetinde kapsamlı değişimler olmadığı takdirde, ekonomik anlamda Hindistan ve diğer ülkelerle kurduğu ekonomik bağlar sayesinde görece bir kalkınma seyri yakalayan Bangladeş'in bu seyri tersine çevirecek davranışlardan kaçınacağı söylenebilir. Bangladeş ile sağlanan iş birliğiyle Hindistan, ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel (Bangladeş sathındaki) bağıntılarını önemli ölçüde kesebilmiş ve bunun için askeri ve ekonomik araçları kullandığı bir karma strateji yürütmüştür. Son olarak iki aktör arasında Hindistan güvenliği bakımından önem arz eden Bangladeş'ten Hindistan'a yönelik yasadışı göç meselesi, aktörler arasındaki iş birliği ortamı bu şekilde artmaya devam ederse orta veya uzun vadede çözüme kavuşabilir.

Bölümler halinde tezin elde ettiği bulgular bu şekilde ortaya konulduktan sonra bu bulgular ışığında araştırma sorularının ve hipotezin değerlendirilmesi yapılabilir. Tezin iki araştırma sorusu çerçevesinde Hindistan'ın başlıca üç ülke içi güvenlik sorunu ve bunların bölgesel (komşu ülkelerdeki) bağıntıları tespit edilmiştir. Ülke içerisinde Cammu ve Keşmir, Naksalit hareket ve kuzeydoğu eyaletlerindeki isyanlar çerçevesinde Pakistan, Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş topraklarında bu ülke içi güvenlik

sorunlarının bağıntıları tespit edilmiştir. Tezin hipotezi çerçevesinde ülke içinde ve komşularına yönelik politikalarında söz konusu güvenlik sorunlarının çözümü için Hindistan'ın askeri ve ekonomik araçların birlikte kullanıldığı karma güvenlik stratejisini uyguladığı ortaya konulmuştur. Başka bir ifadeyle hipotez doğrulanmıştır. Ayrıca Cammu ve Keşmir sorunu çerçevesinde Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişki çatışma örüntüsü sergilemiştir. Bunda temel nedenin aktörlerin sorunlu alanlara ilişkin egemenlik iddialarının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Pakistan ve CK vakaları çerçevesinde bölgesel ve ülke içi dinamiklerin birbirini önemli ölçüde etkilediği anlaşılmıştır. Nepal özelinde ise CPI (Maoist) örgütünün Nepal topraklarını kullandığı yönünde bir veri bulunmazken yine de bu ilişkinin ihtimali Hindistan güvenlik algılamasında yer etmiştir. Nepal konusunda sınır aşan diğer terör faaliyetleri, sınır hattındaki diğer suçlar ve Siliguri Koridorunun güvenliği çerçevesinde askeri ve ekonomik araçlarla göreceli iş birliği ve karşılıklı bağımlılık-bağımlılık ilişkisi oluşturularak sorunların çözülmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Butan, Myanmar ve Bangladeş örneklerinde bu ülkelerde Hindistan karşıtı isyancı örgütlerin yayılımı olduğu tespit edilmiştir. Bu örgütlerin söz konusu komşuların topraklarını kullanmaları bu devletlerin isyancı örgütleri desteklemesinden dolayı değil ülke topraklarındaki kontrollerinin zayıf olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Nepal, Butan, Myanmar ve Bangladeş'in Hindistan topraklarında isyancılarla ortak hedefte egemenlik iddialarının olmaması bu aktörlerle iş birliğini kolaylaştırıcı faktör olmuştur. Bu bağlamda Hindistan Soğuk Savaş sonrası dönemde ülke içi güvenlik sorunlarının bölgesel bağıntılarını ortadan kaldırmak için adı geçen küçük komşularıyla askeri ve ekonomik araçlar (karma strateji) kullanarak göreceli bir iş birliği ortamı kurmuştur. Benzer şekilde ülke içi güvenlik politikalarında da bu karma stratejinin kullanıldığı görülmüştür. CK dışındaki ülke içi güvenlik sorunlarında göreceli iyileşme ve küçük komşularla artan iş birliği birlikte düşünüldüğünde Hindistan'ın güvenlik stratejisinin başarı kaydettiği söylenebilir. Ancak bu yönde kapsamlı çözüm için Hindistan'ın bu seyri devam ettirmesi gerekmekte ve zamana ihtiyacı bulunmaktadır. Tezin bulgularının, araştırma sorularının ve hipotezinin değerlendirilmesinin ardından tezin BGKT'ye sunduğu katkılardan söz edilebilir. Giriş bölümünde ifade edilen literatürdeki özgün değerinin yanı sıra bu tezin BGKT'ye önemli bir katkı yaptığı görülmektedir. Zira BGKT ülke içi, bölgesel, bölgelerarası ve küresel düzeylerdeki güvenlik dinamiklerinin etkileşimine vurgu yapsa da bunun nasıl yapılacağını izah

etmemektedir. Bu tez ülke içi güvenlik dinamikleri ve bölgesel dinamikler arasındaki bağintı çerçevesinde Hindistan'ın dış ve güvenlik politikalarının açıklamasını yapmıştır. Bu bağlamda tezin BGKT'yi devlet davranışları özelinde uygulanabilir hale getirdiği açıktır. Ayrıca tez, BGKT'nin güvenlik algılaması konusunda coğrafi yakınlığa yaptığı vurgu ışığında egemenlik kavramını kullanarak tehditler arasında sıralama imkanı sunmuştur. Başka bir ifadeyle tez devletlerin coğrafi olarak yakındaki tehditlerden öncelikle egemenliklerine karşı tehditlere öncelik vereceklerini varsaymış ve teoriye derinlik kazandırılmıştır. Bir başka husus olarak BGKT çerçevesinde izolatör devletlerin güvenlik etkileşimleri bakımından nasıl ele alınacağı açık değildir. Bu tezde GABGK ve Güneydoğu Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi arasında izolatör olan Myanmar Hindistan'ın ülke içi sorunları ve bölgesel politikaları kapsamında analize dahil edilmiştir. Böylelikle izolatör aktörlerin analize nasıl konu edilebileceği yönünde bir ereve sunulmuştur. Buzan'ın 2011'de kaleme aldığı “The South Asian Security Complex in a Decentring World Order: Reconsidering Regions and Powers Ten Years On” başlıklı makalesinde Hindistan'ın kk komşularıyla ilişkilerindeki gelişme emarelerinin sporadik olabileceği ifade edilmiştir. Buzan'ın çalışmasının üzerinden geçen dokuz yıl içerisinde kk komşularla artan iş birliğinde bir süreklilik olduğu görülmüş ve bu nedenle Buzan'ın ilişkilere dair sporadik ifadesi geçerliliğini kaybetme ihtimali doğmuştur. Son olarak bu tez Türkçe yazına Hindistan ve Güney Asya özelinde kayda değer bir katkı yapmış ve Hindistan ve Güney Asya konusunda yapılacak çalışmalar için bir ereve sunmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A. (2011). Algı mı söylem mi? Kopenhag okulu ve yeni-klasik gerçekçilikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Açıkmeşe, S. A. (2014). Güvenlik, güvenlik çalışmaları ve güvenikleştirme. İçinde E. Balta (Ed.). *Küresel siyasete giriş: Uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler* (1. bs., s. 241-255). İletişim Yayınları.
- Adhikari, S. & Kamle, M. (2010). The Kashmir: An unresolved dispute between India and Pakistan. *Geopolitics Quarterly*, 6(4), 58-107.
- Adhikari, S. (2012). The resurgence of Naxalism: Implications for India's security. *AIR Power Journal*, 7(1), 13-37.
- Adil, A. (2021, Aralık 28). *India, Pakistan relations likely to remain thorny, say experts*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/india-pakistan-relations-likely-to-remain-thorny-say-experts/2459209> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ahmad, I. (2013). *Afganistan'dan Keşmir'e: ABD liderliğindeki teröristlere karşı savaş ve Hindistan-Pakistan çatışması* (1. bs.). Gündoğan Yayınları.
- Ahmed, A. (2012, Ocak 19). *Bangladesh army says foiled coup in December*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/bangladesh-army-idINDEE80I0AB20120119> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ahmed, F. (1991, Ekim 14). *Various army operations launched against ULFA*. India Today. <https://www.indiatoday.in/magazine/special-report/story/19911015-various-army-operations-launched-against-ulfa-814916-1991-10-14> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ahmed, K. F. (2022, Ağustos 31). *Why is Bangladesh important to India?*. The London Globalist. <https://thelondonglobalist.org/why-is-bangladesh-important-to-india/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ahsan, M. M. (1993). Cemâat-i İslâmî. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 7. 291-293). <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/7/C07002719.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Akbar, M. J. (2003). *India: The siege within: Challenges to a nation's unity*. Roli Books.
- Akbayır, M., & Savaş, C. İ. (2021). Bölgesel güvenlik kompleksi kuramı'nda yalıtıcı kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 226-244. <https://doi.org/10.25294/auibfd.882382>
- Akdoğan, A. (2022). *Silahlı anlaşmazlıklar ve şiddet* (1. bs.). Gündoğan Yayınları.
- Akgün, S. (2012). Kosova'da yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında bugünkü durum. *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 249-268.

- Akgün, S. (2018). Kimlik oluşumu sürecinde örgüt ve örgütlenmenin yeri. *Turkish Studies*, 13(3), 1-12. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12895>
- Akhtar, S. (2014). India-Pakistan cross-border peace initiatives: Challenges & prospects. *Quarterly Journal of the Institute of Regional Studies*, 32(1), 3-20.
- Akhter, Z., Islam, M. T. & Karim, M. A. (2015). Impediments to counter-terrorism cooperation in Southasia: A theoretical explanation. *BISS Journal*, 36(2), 117-132.
- Akıllı, E. & Balcı, O. (2022). Darbeler ülkesi Myanmar. İçinde Y. Çınar (Ed.), *Asya'da devlet ve askeri darbeler: Ekonomik, toplumsal ve siyasal değişim* (s. 307-329). Nobel Yayın.
- Aljazeera (2011, Ağustos 1). *Kashmir and the politics of water*. <https://www.aljazeera.com/news/2011/8/1/kashmir-and-the-politics-of-water>
- Amnesty International (2015). “Denied”: Failures in accountability in Jammu and Kashmir. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/ASA2018742015ENGLISH.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Amnesty International (2022, Haziran 10). *India: Increase in unlawful killings in Jammu & Kashmir highlights government's failure to protect its minorities*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/06/india-increase-in-unlawful-killings-in-jammu-kashmir-highlights-governments-failure-to-protect-its-minorities/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- APDP & JKCCS (2019). *Torture: Indian state's instrument of control in Indian administered Jammu and Kashmir*. <https://na.gov.pk/uploads/content/TORTURE%20-%20Indian%20State's%20Instrument%20of%20Control%20in%20Indian%20administered%20Jammu%20&%20Kashmir-compressed-1.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- APDP (2019). *120 days: 5th august to 5th december*. https://apdpkashmir.com/ebmedia/sitename_eb/wp-content/uploads/2019/12/APDP-Report-9.12.19.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Arı, T. (1986). *Uluslararası sistem teorisi açısından 1947-1972 Hindistan-Pakistan çatışmasına bir yaklaşım* (Kayıt No. 127) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Aryal, S. K. (2022). Post-2015 India-Nepal relations and China factor in South Asia. *Politeja*, 1(76), 285-303. <https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.76.14>
- ASEAN (t.y.). *Agreement on trade in goods under the framework agreement on comprehensive economic cooperation between the association of Southeast Asian nations and the republic of India*. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/22677.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Ashraf, F. (2008). *India-Myanmar relations*. The Institute of Strategic Studies Islamabad (ISSI). http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2014/06/1303370395_33739096.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ashton, W. (2004, Haziran 15). *The arms keep coming-but who pays?*. The Irrawaddy. https://www2.irrawaddy.com/article.php?art_id=3759&page=2 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ateş, D. (2017). Uluslararası sistem. İçinde Ş. Kardaş & A. Balcı (Ed.), *Uluslararası ilişkilere giriş* (7. bs., s. 431-442). Küre Yayınları.
- Aygül A. ve Fatima, M. J. (2021). *Hindistan vatandaşlık yasası değişikliği (CAA) 'nin Hindu milliyetçiliği, İslamofobi/İslam karşıtlığı ve uluslararası hukuk bağlamında incelenmesi*. Göç Araştırmaları Vakfı. <https://gocvakfi.org/wp-content/uploads/2021/08/RAPOR-3-A.-AYGUL-M.J.-FATIMA-1.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ayob, A. (2015). Myanmar in India’s intertwined idealism-realism foreign policy: A “modified structuralism” perspective. *Journal of Management Research*, 7(2), 46-54.
- Ayob, A. (2016). India-Myanmar relations: From idealpolitik to realpolitik. *Malaysian Journal of International Relations*, 1(4), 62-85. <https://doi.org/10.22452/mjir.vol4no1.4>
- Aytekin, E. (2019, Eylül 17). *Hindistan dışişleri bakanı Jaishankar: Azad Keşmir de bir gün bizim olacak*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hindistan-disisleri-bakani-jaishankar-azad-kesmir-de-bir-gun-bizim-olacak/1586669> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Badal, B. P. (2019). Tourism: Visit Nepal 2020. *Research Nepal Journal of Development Studies (RNJDS)*, 2(2), 12-32.
- Bajoria, J. (2008, Kasım 7). *RAW: India’s external intelligence agency*. CFR. <https://www.cfr.org/backgrounder/raw-indias-external-intelligence-agency> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Balcı, O. (2018). *Modern devlet algısı ve Kutadgu Bilig’in devlet anlayışının bir kıyaslaması* (Kayıt No. 532110) [Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Balcı, O. (2023). Tehdit dengesi teorisi perspektifinden Yunanistan’ın Türkiye’ye yönelik tehdit algısı: 2018-2020 döneminde Doğu Akdeniz’de Türk-Yunan rekabeti. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 3(2), 68-83.
- Banerjee, D. & Laishram, B. S. (2004). *Bhutan’s “Operation All Clear”: Implications for insurgency and security cooperation*. Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS). <https://www.files.ethz.ch/isn/138045/IB18-OperationAllClear.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Banerjee, S. (2002). Naxalbari: Between past and future. *Economic and Political Weekly*, 37(22), 2115-2116.
- Baral, L. R. (2013). India, Bhutan and Nepal: Perceptions and Relations. İçinde R. Harshe & K. M. Seethi (Ed.), *Engaging with the world: Critical reflections on India's foreign policy*. Orient BlackSwan.
- Baruah, S. (2009). Introduction. İçinde S. Baruah (Ed.), *Beyond counter-insurgency: breaking the impasse in Northeast India* (s. 1-25). Oxford University Press.
- Basit, S. H. (2018). India-Myanmar relations and the management of transnational militant threats. *Journal of Strategic Security* 11(2), 73-92. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.11.2.1673>
- Bauer, P. (2024, Mart 20). Indus waters treaty. İçinde *Encyclopedia britannica*. <https://www.britannica.com/event/Indus-Waters-Treaty> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bayram, D. Ç. (2019). Hindistan-Pakistan su sorunu: İndus’un hidropolitigi. *AVİM*, (4), 36-39. <https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/duygu%20bayram.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bayram, D. Ç. (2021). Keşmir çatışmasının tarihsel kodları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7(1), 221-232. <https://doi.org/10.21551/jhf.883091>. “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Baysal, B. & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri*, 11(2), 61-96.
- BBC (2019, Ağustos 6). *Article 370: What happened with Kashmir and why it matters*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-49234708> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- BBC (t.y.). The future of Kashmir. http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/south_asia/03/kashmir_future/html/ “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Beehner, L. M. (2018). A means of first resort: Explaining “hot pursuit” in international relations. *Security Studies*, 27(3), 379-409.
- Behera, N. C. (2006). *Demystifying Kashmir*. Brookings Institution Press.
- Bhalla, A. (2019, Haziran 17). Operation Sunrise: India-Myanmar target insurgent groups camp in North East. *India Today*. <https://www.indiatoday.in/india/story/operation-sunrise-india-myanmar-target-insurgent-groups-camp-in-north-east-1550835-2019-06-17> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bhatia, R. (2015). *India-Myanmar relations: Changing contours* (1. bs.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315681108>

- Bhattacharjee, J. (2019, Ekim 15). *Assessment of Bangladesh prime minister Sheikh Hasina's visit to India*. Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/expert-speak/assessment-of-bangladesh-prime-minister-sheikh-hasinas-visit-to-india-56654/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bhattacharya, A. (2008, Mayıs 23). *China and maoist Nepal: Challenges for India*. Institute for Defence Studies and Analyses (IDSA). https://idsa.in/idsastrategiccomments/ChinaandMaoistNepal_ABhattacharya_230508 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bhattacharya, P. (2018). India's foreign policy in the twenty-first century: The quest for major power status. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 22(3), 38–59.
- Bhattacharyya, R. (2022, Eylül 7). *India's cooperation with Myanmar's junta is not yielding results*. The Irrawaddy. <https://www.irrawaddy.com/opinion/guest-column/indias-cooperation-with-myanmars-junta-is-not-yielding-results.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bhaumik, S. (2001, Haziran, 19). *Analysis: Manipur's ethnic bloodlines*. BBC News. http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1396751.stm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bhaumik, S. (2007). *Insurgencies in India's Northeast: Conflict, co-option & change*. East-West Center <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/server/api/core/bitstreams/45471990-933f-4ea7-99fe-02c9e7e4b9ff/content> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- BIMSTEC (t.y.). *History About BIMSTEC*. <https://bimstec.org/history#> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Binder, L. (1958). The Middle East as a subordinate international system. *World Politics*, 10(03), 408-429. doi:10.2307/2009495 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Birdişli, F., & Gren, M. (2017). Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi bağlamında Türkiye-İran arasında gç ve sınır gvenliği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 11-38. <https://doi.org/10.33201/iranian.350927>
- Bisht, M. (2010). India-Bhutan relations: From developmental cooperation to strategic partnership. *Strategic Analysis*, 34(3), 350-353. <https://doi.org/10.1080/09700161003658980>
- Bisht, M. (2012). Bhutan-India power cooperation: Benefits beyond bilateralism. *Strategic Analysis*, 36(5), 787-803. <https://doi.org/10.1080/09700161.2012.712390>
- BM Türkiye (t.y.). *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*. https://turkiye.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Bose, S. & Jalal, A. (2004). *Modern South Asia: History, culture, political economy* (2. bs.). Routledge.
- Boyraz, H. M. (2021). *Avrupa ülkelerinde göçün güvenikleştirilmesi ve aşırı sağ partiler: Macaristan ve Yunanistan özelinde karşılaştırmalı bir analiz* (Kayıt No. 766945) [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Brecher, M. (1963). International relations and Asian studies: The subordinate state system of Southern Asia. *World Politics*, 15(02), 213-235. doi:10.2307/2009374
- Britannica (2023, December 11). Ladakh. <https://www.britannica.com/place/Ladakh-union-territory> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Britannica (2024, January 9). Kashmiri language. <https://www.britannica.com/topic/Kashmiri-language> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Britannica (t.y.a.). Bharatiya Janata Party. <https://www.britannica.com/topic/Bharatiya-Janata-Party> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Britannica (t.y.b.). India since the mid-1990s. <https://www.britannica.com/place/India/V-P-Singhs-coalition-its-brief-rise-and-fall#ref980137> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Britannica (t.y.c.). Meitei. <https://www.britannica.com/topic/Meitei> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Britannica (t.y.d.). Anglo-Russian entente. <https://www.britannica.com/event/Anglo-Russian-Entente> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Bureau of Counterterrorism (2019). *Country reports on terrorism 2018*. United States Department of State Publication. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Burma Library (2000, Kasım 17). *Burma pledges to destroy NAGA rebel bases*. <https://www.burmalibrary.org/reg.burma/archives/200011/msg00095.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Buzan, B. & Waeber, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear*. Wheatsheaf.
- Buzan, B. (1986). *A framework for regional security analysis*. İçinde B. Buzan, G. Rizvi, R. Foot, N. Jetly, B. A. Roberson & A. I. Singh (Ed.). *South asian insecurity and the great powers* (1. bs., s. 3-37). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-07939-1_1
- Buzan, B. (2002). South Asia moving towards transformation: emergence of India as a great power. *International Studies*, 39(1), 1-24.

- Buzan, B. (2011). The South Asian security complex in a decentring world order: reconsidering regions and powers ten years on. *International Studies* 48(1), 1-19.
- Buzan, B., Rizvi, G., Foot, R., Jetly, N., Roberson, B. A. & Singh, A. I. (1986). *South asian insecurity and the great powers* (1. bs.). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-07939-1_1
- Buzan, B., Waever, O. & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner.
- Census (2011). *States Census 2011*. <https://www.census2011.co.in/states.php> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Chakma, B. (2015). Sheikh Hasina government’s India policy: A three-level game?. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 2(1), 27-51. <https://doi.org/10.1177/2347797014565291>
- Chandran, D. S. (1999, Eylül 6). *Militant groups in Kashmir: An analysis*. IPCS. http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=258
- Chattopadhyay, K. (2019, Temmuz 11). *Hindistan aşırı sağı neden benimsedi?*. IndependentTürk. <https://www.indyturk.com/node/50431/d%C3%BCnyadan-sesler/hindistan-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9F%C4%B1-neden-benimsedi> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Chaudhury, A. B. R. (2020). Re-connecting neighbours: India-Bangladesh relations. *Indian Foreign Affairs Journal*, 15(3), 219-227.
- Chauhan, N. (2018, Mart 31). *Human trafficking on the Rise at Indo-Nepal Border, 500% more girls brought in last 5 years*. India Times. <https://www.indiatimes.com/news/india/human-trafficking-on-the-rise-at-indo-nepal-border-500-more-girls-brought-in-last-5-years-342531.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Choudhary, L. K. (2005). Indo-Bhutan relationship: A unique example of bilateral friendship in South Asia. *India Quarterly*, 61(2), 213-229. <https://doi.org/10.1177/097492840506100209>
- Choudhury, R. D. (2010, Eylül 15). *Maoists forming nexus with NE ultra outfits*. The Assam Tribune. <https://assamtribune.com/maoists-forming-nexus-with-ne-ultra-outfits?infinitemscroll=1> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Chowdhary, R. (2016). *Jammu and Kashmir: Politics of identity and separatism* (1. bs.), Routledge.
- CIA (2022). *India. The World Factbook*. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/india/#introduction> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Cline, L. E. (2006). *The insurgency environment in Northeast India. Small Wars & Insurgencies*, 17(2), 126-147. <https://doi.org/10.1080/09592310600562894> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Commonwealth Legal Information Institute (t.y.). *Treaty of perpetual peace and friendship between the government of India and the government of Bhutan [1949]*. <http://www.commonlii.org/in/other/treaties/INTSer/1949/14.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Communistparty (t.y.). *Glimpses of the revolutionary history*. <https://www.communistparty.in/about> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Conciliation Resources (t.y.). *Jammu and Kashmir: the conflict in focus*. https://www.c-r.org/programme/south-asia/jammu-and-kashmir-conflict-focus?gclid=Cj0KCQjwtsCgBhDEARIsAE7RYh25SuPVf7wHTonVsRIuZU3PBrdAcMQbu0qPJHxDGLNOVwCOevFDSOMaAhbtEALw_wcB “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Connelly, A. (2019, Haziran 11). *Kashmir’s decade-high death toll a ‘warning sign’*. The New Humanitarian. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2019/06/11/kashmir-s-decade-high-death-toll-warning-sign> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Crisis24 (2019, Şubat 27). *India/Pakistan: Tensions remain high along Kashmir border*. <https://crisis24.garda.com/alerts/2019/02/indiapakistan-tensions-remain-high-along-kashmir-border-february-27-update-2> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Çamlıbel, D. A. (2015). Hindistan’ın bir iç güvenlik tehdidi olarak Naxalizm (Hindistan Komünist Partisi-Maoist). İçinde Bilal Sevinç & İrfan Çiftçi (Ed.), *Uzakdoğu’dan Güney Asya’ya şiddet ve terörizm* (s. 285-322). Karınca Yayınları.
- Çebi, İ. (2017, Aralık 5). *Keşmir’de Demografik Değişim Korkusu*. İNSAMER. http://insamer.com/tr/kesmirde-demografik-degisim-korkusu_1049.html “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Çebi, İ. (2018). *Keşmir raporu: Tarihi süreç ve bölgeye dair çözüm önerileri*. İNSAMER.
- Çelebi, S. (2009). *Hindistan: Güney Asya’nın güncel jeopolitiği bağlamında uluslararası politikada mevcut ve muhtemel yeri* (Kayıt No. 257518) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dabhade, M. & Pant, H. V. (2004). Coping with challenges to sovereignty: Sino-Indian rivalry and Nepal’s foreign policy. *Contemporary South Asia*, 13(2), 157-169. <https://doi.org/10.1080/0958493042000242945>
- Dangwal, S. (2016, Ekim 16). *BRICS-BIMSTEC outreach: PM Modi raps Pakistan again, says India’s neighbourhood radiates the darkness of terrorism*. India.com. <https://www.india.com/news/india/brics-bimstec-outreach-pm-modi-raps-pakistan-again-says-indias-neighbourhood-radiates-the-darkness-of-terrorism-1563295/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Das, S. K. (1998). (Sub-)territoriality and the modern state: the case of North-Eastern India. *Jadavpur Journal of International Relations*, 4(1), 96-120.
- Das, S. K. (t.y.). *Assam insurgency and the disintegration of civil society*. South Asia Terrorism Portal (SATP). <https://www.satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume13/article5.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Datta, S. (2009a). *Indo-Bangladesh relations: An enduring partnership?*. IDSA. https://www.files.ethz.ch/isn/137590/IB_Indo-BangladeshRelations_060110.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Datta, S. (2009b, Mart 9). *Complicity of state actors in Chittagong arms haul case revealed*. IDSA. https://www.idsa.in/idsastrategiccomments/ComplicityofStateActorsinChittagongArmsHaulCaseRevealed_SDatta_090309 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Debbarma, S. (1996). *Origin and growth of Christianity in Tripura: With special reference to the New Zealand Baptist Missionary Society, 1938-1988* (1. bs.) Indus Publishing Company.
- Department of Commerce (t.y.). *Bilateral Agreement on Trade, Commerce and Transit between India and Bhutan*. Ministry of Commerce and Industry, Government of India. https://commerce.gov.in/wp-content/uploads/2020/05/MOC_636404697883366996_Agreement_between_India_Bhutan_12th_Nov_2016.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Destradi, S. (2012). *Indian foreign and security policy in South Asia: Regional power strategies*. Routledge.
- Dharamdasani, M. D. (1979). “Zone of Peace”: Nepal’s quest for identity. *China Report*, 15(5), 13–19. <https://doi.org/10.1177/000944557901500503>
- Dixit, J. N. (2002). *India-Pakistan in war & peace* (1. bs.). Routledge.
- Dixit, R. (2010). Naxalite movement in India: The state’s response. *Journal of Defense Studies*, 4(2), 21-35.
- Dubey, S. K. (2013, Ağustos 6). *Maoist movement in India: An overview, backgrounder*. Institute for Defence Studies and Analyses (IDSA), www.idsa.in/system/files/BG_MaoistMovement.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Dugger, C. W. (2001, Aralık 20). *India seeks international support to force Pakistan to crack down on militants*. New York Times. <https://www.nytimes.com/2001/12/20/world/india-seeks-international-support-to-force-pakistan-to-crack-down-on-militants.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Dutta, P. K. (2019, Ağustos 2). *Kashmir: Why centre is sending additional 38000 troops to J&K*. India Today. <https://www.indiatoday.in/news-analysis/story/if-situation->

has-improved-then-why-send-38-000-troops-to-j-k-1576436-2019-08-02 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

EFSAS (2019). *A historical introduction to Naxalism in India*. <https://www.efsas.org/Historical%20Introduction%20Naxalites%20PDF.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Egreteau, R. (2003). *Wooing the generals: India's new Burma policy*. Authorspress.

Egreteau, R. (2008). India's ambitions in Burma: More frustration than success? *Asian Survey*, 48(6), 936–957. <https://doi.org/10.1525/as.2008.48.6.936> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Emmers, R. (2017). Güvenikleştirme. İçinde Alan Collins (Ed.), *Çağdaş güvenlik çalışmaları* (s. 131-144). (Çev. N. Uslu). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Erbaş, G. (2020). Dağlık Karabağ meselesi: Bölgesel güvenlik dinamikleri üzerine bir değerlendirme. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(2), 167-181.

Eryüksel, A. (2017). Hindistan Alt Kıtası'nda Pakistan ile Hindistan arasında kanayan bir yara: Keşmir. *Doğu Araştırmaları*, (17), 47-56.

Fiertz, N. (2020, Mayıs 10). *Division in India*. Fragile States Index. <https://fragilestatesindex.org/2020/05/10/division-in-india/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Fiorito, L., Selvarajah, S. & Kenar, N. (2024). Conclusion: Emerging trends of multipolarity and geoeconomics in global governance. İçinde S. Selvarajah, N. Kenar & L. Fiorito (Ed.), *Dynamics of the changing global security order: Emerging trends and key issues in Asia* (s. 309-315). Lexington Books.

Flemes, D., & Vaz, A. C. (2011). Security policies of India, Brazil and South Africa-regional security contexts as constraints for a common agenda. *German Institute of Global and Area Studies (GIGA)*.

Fond for Peace (2020). *Fragile states index annual report*. <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/01/fsi2020-report-updated.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Gagné, C. (2005). POTA: Lessons learned from India's anti-terror act. *Boston College Third World Law Journal*, 25, 261-299.

Ganguly, S. & Pardesi, M. S. (2009). Explaining sixty years of India's foreign policy. *India Review*, 8(1), 4-19, <https://doi.org/10.1080/14736480802665162>

Ganguly, S. (1990). Deterrence failure revisited: The Indo-Pakistani war of 1965. *Journal of Strategic Studies*, 13(4), 77-93. <https://doi.org/10.1080/01402399008437432>

Ganguly, S. (2015). India's National Security. İçinde D. M. Malone, C. Raja Mohan & S. Raghavan (Ed.), *The Oxford Handbook of Indian Foreign Policy* (s. 145-159).

Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198743538.001.0001>

- Ganguly, S., & Pardesi, M. S. (2020, Mayıs 23). *Why we should worry about China and India's border skirmishes*. *Foreign Policy*.
<https://foreignpolicy.com/2020/05/23/india-china-border-skirmishes/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Garg, S. (2016). India's trade potential and prospects with Bhutan. *IRA-International Journal of Management & Social Sciences*, 5(3), 443-450.
<http://dx.doi.org/10.21013/jmss.v5.n3.p7>
- Garver, J. W. (2001). *Protracted contest: Sino-Indian rivalry in the twentieth century*. University of Washington Press.
- Geology.com (t.y.). *Pakistan Map and Satellite Image*.
<https://geology.com/world/pakistan-satellite-image.shtml> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- George, A. L. & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Ghosh, B. (2003). Ethnicity and insurgency in Tripura. *Sociological Bulletin*, 52(2), 221-243. <https://doi.org/10.1177/0038022920030204>
- Gill, V. (1992). India as a regional great power: in pursuit of shakti. İçinde I. B. Neumann (Ed.), *Regional Great Powers in International Politics* (s. 49-69) Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-12661-3_3
- Giri, A. (2023, Mayıs 17). *Six years after BRI agreement, Nepal has little to show for it*. The Kathmandu Post. <https://kathmandupost.com/national/2023/05/17/six-years-after-bri-agreement-nepal-has-little-to-show-for-it> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Gogoi, Dilip (2016). Sovereignty and national identity: Troubled trajectory in Northeast India. İçinde D. Gogoi (Ed.), *Unheeded hinterland: Identity and sovereignty in Northeast India* (s. 3-15). Routledge.
- Golwalkar, M. S. (1939). *We or our nationhood defined*. Bharat Publications.
<https://sanjeev.sabhlokcitiy.com/Misc/We-or-Our-Nationhood-Defined-Shri-M-S-Golwalkar.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Gordon, R. (1975). The Hindu Mahasabha and the Indian National Congress, 1915 to 1926. *Modern Asian Studies*, 9(2), 145-203.
<https://doi.org/10.1017/S0026749X00004960>
- Goswami, N. (2009). The Indian experience of conflict resolution in Mizoram. *Strategic Analysis*, 33(4), 579-589. <https://doi.org/10.1080/09700160902907118>
- Goswami, N. (2020). Across the Burma border: The Naga self-administered zone (NSAZ) and the legacy of S. S. Khaplang. İçinde N. Goswami (Ed.), *The Naga ethnic*

movement for a separate homeland: Stories from the field (s. 204-222). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190121174.003.0011>

Gottschlich, P. (2015). New developments in India-Myanmar bilateral relations?. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 34(2), 139-163.

Government of India (2020, Şubat 6) *A glimpse of the indigenous tribes of Manipur (part 1)* <https://blog.mygov.in/a-glimpse-of-the-indigenous-tribes-of-manipur-part-1/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Gökçe, E. U. (2022). Uluslararası ilişkiler çalışmalarında açıklamaya ve anlamaya dayalı nitel araştırma süreci, yöntemler ve bilgisayar destekli veri analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (51), 37-53. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1116961>

Gupta, D. K. (2007). The Naxalites and the Maoist movement in India: Birth, demise, and reincarnation. *Democracy and Security* 3(2), 157-188.

Güler, A. (2017). Absence of a common Kashmiri identity and future claims in the region of Kashmir: Paradox of distinct nationalisms. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 1-9. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.320152>

Hagerty, D. T. (1991). India’s regional security doctrine. *Asian Survey*, 31(4), 351-363. <https://doi.org/10.2307/2645389>

Hamilton, M. (2019). *What Kashmir’s looming water crisis means for India-Pakistan relations: Interview with Christopher Snedden*. The National Bureau of Asian Research for the Senate India Caucus. https://www.nbr.org/wp-content/uploads/pdfs/publications/indiacaucus_april2019.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Han, E. & Saez, L. (2015). China as “offshore balancer” and South Asia’s regional security complex. İçinde L. Dittmer & M. Yu (Ed.), *Routledge Handbook of Chinese Security* (s. 123-136). Routledge.

Hannan, A. (2018). Geography of informal trade, commodity flows and livelihoods in Indo-Nepal border (a case of Dhulabari, Bagdogra and Siliguri Corridor). *Business Management & Compliance* 1(2), 7-29.

Harshe, R. (2013). South Asian regional cooperation: Problems and prospects. İçinde R. Harshe & K. M. Seethi (Ed.), *Engaging with the world: Critical reflections on India’s foreign policy*. Orient BlackSwan.

Haşlak, İ. & Bilen, M. (2018). Bangladesh. İçinde S. Ozdemir, S. Erdogan & A. Gedikli (Ed.), *Handbook of Research on Sociopolitical Factors Impacting Economic Growth in Islamic Nations* (s. 380-404). IGI Global.

- Hausing, K. K. S. (2021). Autonomy and the territorial management of ethnic conflicts in Northeast India. *Territory, Politics, Governance*, 10(1), 1-24. <https://doi.org/10.1080/21622671.2021.1884591>
- Heyns, C. (2013). Report of the special rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions. United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/755741?v=pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Hiep, T., Binh, N., Long, T., Tra, D., Son, N. (2021). India-Myanmar relations (1948-1992): From “idealism” to “realism” in India’s foreign policy towards Myanmar. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(10), 168-176. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0073>
- Hooda, D. S. (2019). *India’s National Security Strategy*. https://manifesto.inc.in/pdf/national_security_strategy_gen_hooda.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Human Rights Watch (1993). *The human rights crisis in Kashmir: A pattern of impunity*. <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/INDIA937.PDF>. “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Human Rights Watch (2008). *“These Fellows Must Be Eliminated” Relentless Violence and Impunity in Manipur*. <https://www.hrw.org/reports/2008/india0908/india0908web.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Human Rights Watch (2021). *India: Investigate alleged border force killings*. <https://www.hrw.org/news/2021/02/09/india-investigate-alleged-border-force-killings> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Hussain, S. R. (2009). Resolving the Kashmir dispute: Blending realism with justice. *The Pakistan Development Review*, 48(4), 1007–1035.
- Hussain, W. (2005, Şubat, 7). Naga talks: Jeopardizing the peace. *The South Asia Intelligence Review (SAIR)*, SATP 3(30). https://www.satp.org/satporgrp/sair/Archives/3_52.htm#assessment2 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- IDSA (t.y.). *About Centre*. <https://www.idsa.in/terrorisminternalsecurity> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- IISS (2019). *The India–Pakistan security crisis*. <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2019/india-and-pakistan> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- IndependentTürk (2019, Ağustos 7). *Pakistan, Hindistan’ın İslamabad büyükelçisi’ni sınır dışı ediyor*. <https://www.indyturk.com/node/59611/d%C3%BCnya/pakistan-hindistan%C4%B1n-islamabad-b%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isini>

s% C4% B1n% C4% B1r-d% C4% B1% C5% 9F% C4% B1-ediyor “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

India Today (2010, Ocak 11). *Sheikh Hasina on India visit*. <https://www.indiatoday.in/india/photo/sheikh-hasina-on-india-visit-363201-2010-01-11/1> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

India Today (2019, Haziran, 16). *Operation Sunrise 2: India, Myanmar armies target Northeast-based militants*. <https://www.indiatoday.in/india/story/operation-sunrise-india-myanmar-armies-target-northeast-based-militants-1549912-2019-06-16> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Islam, A. M. (2019). Bangladesh trade with India: Trends and patterns. *Athens Journal of Business & Economics*, 5(2), 123-140. <https://doi.org/10.30958/ajbe.5-2-2>

Islam, M. T. (2020). Analysis the main characteristics and dynamics of sub-regional: security complex of South Asia. *IOSR Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 25(5), 58-68.

Jacob, H. (2016). The Kashmir uprising and India-Pakistan relations. *IFRI Center for Asian Studies*, 13.

Jacob, J. (2014, Ekim 5). ‘Look East’ Policy is now ‘Act East’. The Hindustan Times. <https://www.hindustantimes.com/india/look-east-policy-is-now-act-east/story-y8VHBxBw6LxMXSQbuMbYVN.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

Jetly, N. (1986). India: The domestic dimensions of security. İçinde B. Buzan, G. Rizvi, R. Foot, N. Jetly, B. A. Roberson & A. I. Singh (Ed.). *South asian insecurity and the great powers* (1. bs., s. 37-60). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-07939-1_1

JKCCS (2007). Dead but not forgotten: baramulla, 1989-2006. *Economic and Political Weekly*, 42(47), 13–17.

JKCCS (2018). *Annual Human Rights Review 2018*. <https://jkccs.info/wp-content/uploads/2018/12/Annual-Report-2018.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

JKCCS (2019). *Quarterly HR Review (Jan-Mar2019)*. <https://jkccs.info/quarterly-hr-review-jan-mar-2019/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

JKCCS (2020a, Ağustos 12). *Disappearance & killing of 3 Rajouri youth in alleged ‘fake encounter’ continuation of unaccountable nature of state violence in Kashmir: JKCCS and APDP*. <https://jkccs.info/disappearance-killing-of-3-rajouri-youth-in-alleged-fake-encounter-continuation-of-unaccountable-nature-of-state-violence-in-kashmir-jkccs-and-apdp/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

JKCCS (2020b, Temmuz 1). *Bi-annual HR Review: 229 killings, 107 CASO’s, 55 internet shutdowns, 48 properties destroyed*. <https://jkccs.info/bi-annual-hr-review-229-killings-107-casos-55-internet-shutdowns-48-properties-destroyed/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Joseph C., M. (2007). India-Bhutan relations: An overview. *Indian Foreign Affairs Journal*, 2(1), 88-101.
- Kafkasyalı, M. S. (2016, Kasım 18-20). Kutadgu Bilig Işığında Türk-İslâm Devlet Anlayışından Modern Devlet Algısına Geçiş, İçinde A. Kavas, F. M. Şeker, M. Tandoğan & C. Bayram (Ed.), *Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* (s. 473-477). <https://www.istanbulturkocagi.org/kullanici/goruntu/bilgiler/el/ocak/2016aralik/kutadgu-bilig.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kalhan, A. (2006). Colonial continuities: Human rights, terrorism, and security laws in India. *Columbia Journal of Asian Law*, 20, <https://ssrn.com/abstract=970503> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kalkan, Ö. (2011). *Etnilerin siyasallaşması sürecinde bölgesel güçlerin rolü: Hindistan-Sri Lanka ilişkisi* (Kayıt No. 303613) [Doktora tezi, Harp Akademileri Komutanlığı]. YÖK Tez Merkezi.
- Kapur, S. (2023). India, the Persian Gulf and the emergence of a supercomplex. İçinde U. Karim & S. Kapur (Ed.), *Regional security in South Asia and the Gulf* (s. 16-38). Routledge.
- Karaca, R. K., & Yüce, M. (2017). “The analysis of the regional sub-systems” in international relations: South and East Asia as a regional sub-system. *Gazi Akademik Bakış*, 11(21), 157-182. <https://doi.org/10.19060/gav.379605>
- Karim, H. N. (2019, Temmuz 22). *What graduating out of LDC status means for Bangladesh*. The Daily Star. <https://www.thedailystar.net/opinion/cybernautic-ruminations/news/what-graduating-out-ldc-status-means-1774918> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Karimov, H. (2021). Rusya ve İngiltere arasındaki Büyük Oyun’un doruk noktası: Kuşku Savaşı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3(6), 385-400.
- Karki, K. K. & KC, H. (2020). Nepal-India relations: Beyond realist and liberal theoretical prisms. *Journal of International Affairs*, 3(1), 84-102. <https://doi.org/10.3126/joia.v3i1.29085>
- Karki, T. (2022a, Haziran 20). *Terrorists are hiding in madrasas in Nepal: India*. MyRepublica. <https://myrepublica.nagariknetwork.com/news/terrorists-are-hiding-in-madrasas-in-nepal-india/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Karki, T. (2022b). Political blackmailing: A case study of India’s unofficial blockade on Nepal. *SSRN*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4197326>
- Kathuri, S. (2017, Eylül 27). *Bangladesh corridor vital to India’s ‘act east’ policy*. The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2017/09/27/bangladesh-corridor-vital-indias-act-east-policy> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Katoch, Pr. (2019, Mart 20). *Operation Sunrise*. Indian Defence Review. <http://www.indiandefencereview.com/news/operation-sunrise/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kaul, N. & Rabgyal, D. (2021, Eylöl 15). *Bhutan and Northeast India: Subnational diplomacy possibilities*. South Asian Voices. <https://southasianvoices.org/bhutan-and-northeast-india-subnational-diplomacy-possibilities/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kaura, V. (2020). India’s Pakistan policy: from 2016 “surgical strike” to 2019 Balakot “airstrike.” *The Round Table*, 109(3), 277-287. <https://doi.org/10.1080/00358533.2020.1760499>
- Kaya, R. (2019). Orta Asya ‘bölgesel güvenlik kompleksi’ ve şangay İşbirliği Örgütü. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7, 53-71. <https://doi.org/10.14782/ipsus.594452>
- Kenar, N. (1994). *Ortadoğu alt sisteminde Filistin sorunu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi].
- Kenar, N., Selvarajah, S. & Fiorito, L. (2024). The changing global security order: An introduction. İçinde S. Selvarajah, N. Kenar & L. Fiorito (Ed.), *Dynamics of the changing global security order: Emerging trends and key issues in Asia* (s. 1-15). Lexington Books.
- Keskin, M. (2021). *Hindistan ulus inşası ve dış politika kimliği* (Kayıt No. 717084) [Doktora tezi, Yalova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Khan, A. H. (2017). *Changed Security Situation in Jammu and Kashmir: The Road Ahead*. IDSA. <https://www.idsa.in/system/files/monograph/monograph61.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Khan, I. (2019). *The world can’t ignore Kashmir: We are all in danger*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2019/08/30/opinion/imran-khan-kashmir-pakistan.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Khan, M. (2006). State and ethnic violence in Manipur: A multilateral federation of territories and cultures for peace. *The Indian Journal of Political Science*, 67(3), 429-442.
- Khan, M. K. (2018). India-US strategic partnership: A Study from the lens of regional security complex. *Margalla Papers*, 22(1), 189-202.
- Khan, Z. (2015). India-Pakistan: Emerging trends in strategic dynamics. *The Korean Journal of International Studies*, 13(3), 577-607.
- Khizar, S. (2023). New dynamics in Indian Ocean: A study of Pakistan, China and India under regional security complex. *Journal of Nautical Eye and Strategic Studies*, 3(1), 79–94. <https://doi.org/10.58932/MULG0013>

- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kirk, W. & Akhtar, R. (2024, April 3). Jammu and Kashmir. İçinde *Encyclopedia britannica*.. <https://www.britannica.com/place/Jammu-and-Kashmir> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kortel, S. H. (2013). Zemindar. İçinde *TDV İslam ansiklopedisi* (C. 44, s. 238-239). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/44/C44014279.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kraemer, K. H. (2001). *The Revolution of 1950/51*. Nepal Research. https://www.nepalresearch.com/history/background/revolution_1950.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- KUENSEL (2020, Ağustos 27). *Hydropower generation increases by 14 percent*. <https://kuenselonline.com/hydropower-generation-increases-by-14-percent/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kumar, A. (2020). India-Bangladesh relations: Some issues need deft handling. *Indian Foreign Affairs Journal*, 15(3), 237-244.
- Kumar, P. (t.y.). *Tripura: Beyond the insurgency-politics nexus*. South Asia Terrorism Portal (SATP). <https://www.satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume14/article6.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kumar, S. (2011). India and the Himalayan states. İçinde D. Scott (Ed.), *Handbook of India's international relations* (1 bs., s. 70-83). Routledge.
- Kumar, S. (2015). *India's national security: Annual review 2014*. Routledge.
- Kumar, T., Bhatnagar, A., Moorthy, N. S., Bhattacharjee, J., Bhonsale, M., Misra, S. & Shah A. (2013, Eylül 6). *Nepal: Terrorist arrests and cooperation with India*. Observer Research Foundation (ORF). <https://www.orfonline.org/research/nepal-terrorist-arrests-and-cooperation-with-india/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik sorunlar: Ulus-devlet ve etnik gruplar arasındaki varoluşsal ilişki. *Doğu Batı*, 44, 17-25.
- Kurubaş, E. (2009). Etnik sorun-dış politika ilişkisi bağlamında Kürt sorununun Türk dış politikasına etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1) 39-70. https://doi.org/10.1501/Avraras_00000000062.
- Ladwig, W. C. (2010). India and military power projection: Will the land of Gandhi Become a conventional great power? *Asian Survey*, 50(6), 1162-1183. <https://doi.org/10.1525/as.2010.50.6.1162>

- Lake, D. A. & Morgan, P. M. (1997). The New Regionalism in Security Affairs. İçinde D. A. Lake & P. M. Morgan (Ed.), *Regional Orders: Building Security in a New World* (s. 3-20). The Pennsylvania State University Press.
- Lake, D. A. (1997). Regional Security Complexes: A Systems Approach. İçinde D. A. Lake & P. M. Morgan (Ed.), *Regional Orders: Building Security in a New World* (s. 45-68). The Pennsylvania State University Press.
- Lall, M. (2006). Indo-Myanmar relations in the era of pipeline diplomacy. *Contemporary Southeast Asia*, 28(3), 424-446. <https://doi.org/10.1353/csa.2007.0006>
- Lalwani, S. P. (2014). *Selective leviathans: Explaining state strategies of counterinsurgency and consolidation* (Kayıt No. 903533126) [Doktora tezi, Massachusetts Institute of Technology]. MIT Libraries.
- Lamb, A. (1991). *Kashmir: A disputed legacy 1846–1990*. Roxford Books.
- Lee, R. (2021). *Myanmar's Rohingya genocide: Identity, history and hate speech*. I. B. Tauris.
- Limbu, P. P. (2022). Military diplomacy as a soft power strategy: Nepal-India Relations since 2015. *Unity Journal*, 3(01), 51-64. <https://doi.org/10.3126/unityj.v3i01.43315>
- Lockwood, D. E. (1969). Sheikh Abdullah and the politics of Kashmir. *Asian Survey*, 9(5), 382–396. <https://doi.org/10.2307/2642464>
- Longman Modern English Dictionary (1968). *Vulnerable*. Longman.
- Lucena Silva, A. H. & de Amorim, W. D. (2016). Australia, India and Japan: The three ‘worried outsiders’ and their strategies towards the South China Sea. İçinde E. Fels, T. M. Vu (Ed.), *Power politics in Asia's contested waters* (s. 441-468). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26152-2_21
- Lundgren, A. (2008). *İstenmeyen komşu: Türkiye'nin Kürt politikası* (Çev. N. Ü. Kuglin). Kitap Yayınevi.
- Maizland, L. (2022, Ocak 31). *Myanmar's troubled history: Coups, military rule, and ethnic conflict*. Council on Foreign Relations (CFR). <https://www.cfr.org/backgrounder/myanmar-history-coup-military-rule-ethnic-conflict-rohingya#chapter-title-0-3> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Malagodi, M. (2023). Nepal's constitutional foundations between revolution and cold war (1950–60). *Law and History Review*, 41(2), 273-294. <https://doi.org/10.1017/S0738248022000724>
- Malik, S., & Akhtar, N. (2021). Explaining Jammu and Kashmir conflict under Indian illegal occupation: Past and present. *Margalla Papers*, 25(1), 23–35. <https://doi.org/10.54690/margallapapers.25.1.48>

- Malone, D. & Mukherjee, R. (2010). Polity, security, and foreign policy in contemporary India. İçinde T.V. Paul (Ed.), *South Asia's weak states: Understanding the regional insecurity predicament* (s. 147-169). Stanford University Press.
- Malone, D. M. (2011). *Does Elephant Dance? Contemporary Indian Foreign Policy*. Oxford University Press.
- Mansingh, S. (2006). *Historical dictionary of India* (2. bs.). Scarecrow Press.
- Mazumdar, A. (2005). Bhutan's military action against Indian insurgents. *Asian Survey*, 45(4), 566-580. <https://doi.org/10.1525/as.2005.45.4.566>
- MEA (1950). *Treaty of peace and friendship*. Government of India. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/6295/Treaty+of+Peace+and+Friendship> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (1951). *Annual Report 1950-1951*. Government of India.
- MEA (2007). *India-Bhutan friendship treaty*. Government of India. <https://mea.gov.in/Images/pdf/india-bhutan-treaty-07.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2010, Ocak 12). *Joint communiqué issued on the occasion of the visit to India of her excellency Sheikh Hasina, prime minister of Bangladesh*. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/3452/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2011, Eylül 7). *Joint statement on the occasion of the visit of the PM of India to Bangladesh*. Government of India. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5147/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2012a). *Joint statement by India and Myanmar on the state visit of prime minister of India to Myanmar*. Government of India. <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/19893> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2012b). *India-Myanmar Relations*. Government of India. <https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/myanmar-july-2012.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2013). *Annual report 2012-2013*. Government of India.
- MEA (2016, Ekim 18). *Transcript of media briefing on BRICS-BIMSTEC outreach summit (October 17, 2016)*. Government of India. <https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/27517/transcript+of+media+briefing+on+bricsbimstec+outreach+summit+october+17+2016> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2017). *India-Bangladesh relations*. Government of India. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bangladesh_September_2017_en.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- MEA (2019). *India-Bangladesh joint statement during official visit of prime minister of Bangladesh to India*. Government of India. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/31911/IndiaBangladesh+Joint+Statement+during+Official+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (2021). *India-Bhutan relations*. Government of India. <https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bhutan-2021.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MEA (t.y.). *Agreement between the government of India and the government of the Islamic Republic of Pakistan on bilateral relations (Simla Agreement)*. Government of India. <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/PA72B1578.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. University of Chicago.
- Mehta, P. B. (2009). Still under Nehru’s shadow? The absence of foreign policy frameworks in India. *India Review*, 8(3), 209-233. <https://doi.org/10.1080/14736480903116750>
- Meitei, K. S. (2018). Rise of insurgency in Manipur and state’s response. *Spectrum: An International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(1), 145-150.
- Menon, S. (2017a). Some thoughts on India, China and Asia-Pacific regional security. *China Report*, 53(2), 188-213. <https://doi.org/10.1177/0009445517696634>
- Menon, S. (2017b). “*The challenges ahead for India’s foreign policy*”-Speech by foreign secretary, Shri Shivshankar Menon at the Observer Research Foundation, New Delhi. https://carnegieendowment.org/newsletters/sap/pdf/april07/challenges_india.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Mermer, C. T. (2018). *Keşmir sorunu ve Hindistan- Pakistan ilişkileri üzerine etkileri* (Kayıt No. 576150) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Mermer, C. T. (2020). *Çin-Hindistan Sınır Sorunu*. TASAM. https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/chinaindia_Rapor_pdf_21ac63df-f47a-4842-b790-9da822fe4c86.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Metcalf, B. D. & Metcalf, T. R. (2018). *Modern Hindistan’ın Kısa Tarihi*. (Çev. Z. H. Akman). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi 2012).
- MFA (t.y.a.). *Hindistan’ın Siyasi Görünümü*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MFA (t.y.b.). *Ülke Künyesi*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/hindistan-kunyesi.tr.mfa> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- MFA (t.y.c.). *Nepal'in Siyasi Görünümü*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/nepal-siyasi-gorunumu.tr.mfa> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (1990). *The armed forces (Jammu and Kashmir) special powers act, 1990*. Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/The%20Armed%20Forces%20%28Jammu%20and%20Kashmir%29%20Special%20Powers%20Act%2C%201990_0.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (2004). Annual Report 2003-2004. Government of India.
- MHA (2005). Annual Report 2004-2005. Government of India.
- MHA (2006). Annual Report 2005-2006. Government of India.
- MHA (2007). Annual Report 2006-2007. Government of India.
- MHA (2009). *Annual Report 2008-2009*. Government of India.
- MHA (2010). *Annual Report 2009-2010*. Government of India.
- MHA (2012). *Annual Report 2011-2012*. Government of India.
- MHA (2013). *Annual Report 2012-2013*. Government of India.
- MHA (2017). *Annual Report 2016-2017*. Government of India.
- MHA (2020). Annual Report 2019-2020. Government of India.
- MHA (2022). *Insurgency in North East*. Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/NE_Insurgency_North_East_25022022.PDF “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (2022a). *Important events and major achievements in North Eastern region since 2014*. Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/NE_Major_Achievements_14032022.E.PDF “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (2023). *The armed forces (special powers) act (1958)*. Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/2023-04/AFSPA%201958_11042023_0.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (t.y.a.). *North East division*. Government of India. https://www.mha.gov.in/division_of_mha/north-east-division-0 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (t.y.c.). Frequently Asked Questions (FAQs). Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/FAQENGLISHLWE_02032022.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- MHA Press Information Bureau (2017). *Union home minister chairs meeting to review Indo-Myanmar border issues*. Ministry of Home Affairs. <https://pib.gov.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=165583> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (2022b). *Status of peace process in North Eastern states*. Government of India. https://www.mha.gov.in/sites/default/files/NE_Peace_Process_25022022.PDF “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MHA (t.y.b). *Left wing extremism division*. Government of India. https://www.mha.gov.in/division_of_mha/left-wing-extremism-division “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Miller, B. (2007). *States, nations, and the great powers: The sources of regional war and peace*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491566>
- Miller, B. (2010). State, Nations, and the Regional Security order of South Asia. İçinde T.V. Paul (Ed.), *South Asia's weak states: Understanding the regional insecurity predicament* (s. 73-97). Stanford University Press.
- Ministry of Commerce (t.y.). *Duty free tariff preference (DFTP) scheme by India for least developed countries (LDCs)*. The Republic of the Union of Myanmar. <https://www.commerce.gov.mm/sites/default/files/DFTP%20Scheme%20for%20LDCs.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ministry of Defence of Pakistan (2020). *Political map of Pakistan*. <http://www.surveyofpakistan.gov.pk/Detail/MTUzYWU5ZGI0NTA4NS00MDlkLWF1ODctNTRkY2JmNW10Mjg2> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ministry of Tourism and Civil Aviation (2009). *Tourism Vision 2020*. Government of Nepal. https://www.tourism.gov.np/files/publication_files/1Tourism-Vision-2020-Final2.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Mishra, R. (2012, Mayıs 24). *Why India is wary of Myanmar-NSCN-K agreement*. Rediff. <https://www.rediff.com/news/column/why-india-is-wary-of-myanmar-nscn-k-agreement/20120524.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Misra, A. (2001). The centrality of Kashmir in India-Pakistan security dynamics. *International Politics*, 38, 103–120. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ip.8892615>
- Miş, N. (2010). Keşmir: Bağımsızlık mücadelesinde bitmeyen savaş. İçinde K. İnat, B. Duran & M. Ataman (Ed.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları* (Cilt 2, s. 417-463). Nobel.
- MOD (2004). *Annual Report 2003-2004*. Government of India. <https://mod.gov.in/sites/default/files/MOD-English2004.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- MOD (2010). *Annual report 2009-2010*. Government of India.

- MOD (2012). *Annual report 2011-2012*. Government of India.
- MOD (2018). *Annual report 2017-2018*. Government of India.
- MOD (2019). *Annual report 2018-2019*. Government of India.
- MOD (2020). *Annual report 2019-2020*. Government of India.
- MOFA (t.y.). Nepal-India Relations. Government of Nepal. <https://mofa.gov.np/nepal-india-relations/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Mohiuddin, L. (1997). Human rights violations: A case study of Kashmir. *Pakistan Horizon*, 50(2), 75–97. <http://www.jstor.org/stable/41393573> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Morrison, D. (2004, Ekim 4). *After squeezing rebels, India’s Northeast erupts*, *Christian Science Monitor*. <https://www.csmonitor.com/2004/1004/p04s01-wosc.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Mukherjee, K. (2017). Insurgency and peace building in the Northeast Indian State of Manipur. *Democracy and Security*, 13(3), 220-245. <https://doi.org/10.1080/17419166.2017.1326308>
- Mullen, R. D. (2014). *IDCR report: The state of Indian development cooperation*. Indian Development Cooperation Research. https://cprindia.org/wp-content/uploads/2021/12/Spring_2014_IDCR_Report_the_State_of_Indian_Development_Cooperation.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Murthy, P. (1999). India and Nepal: Security and economic dimensions. *Strategic Analysis*, 23(9), 1531-1547. <https://doi.org/10.1080/09700169908455141>
- Murty, B V. (2018, Kasım 13). *From small arms to AK-47s, this Munger village is India’s ‘biggest illegal firearms hub’*. The Hindustan Times. <https://www.hindustantimes.com/india-news/this-bihar-village-deals-in-death/story-wUfiBZExcLJr3zvKS9SLBO.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Musayev, M. (2016). *Bölgesel bir güç olarak Hindistan’ın diğer küresel güçlerle ilişkileri: ABD ve Çin örneği*. (Kayıt No. 443189) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Mustafa, Z. (1972). The Kashmir dispute and the Simla Agreement, *Pakistan Horizon*, 25(3), 38-52.
- Myint-U, T. (2011). *Where China meets India: Burma and the new crossroads of Asia* (1. bs.). Fabrar, Straus and Giroux.
- Nag, S. (t.y.). *North East: A comparative analysis of Naga, Mizo and Meitei insurgencies*. South Asia Terrorism Portal (SATP). <https://www.satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume14/article4.htm#8> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Naidu, G. V. C. (2001). India and the Asia-Pacific balance of power. *Strategic Analysis*, 25(4), 503–518. <https://doi.org/10.1080/09700160108458974>
- Naidu, G. V. C. (2010). India and Southeast Asia. *International Studies*, 47(2–4), 285–304. <https://doi.org/10.1177/002088171104700413>
- Nandal, R. S. (2011, Haziran 20). *State data refutes claim of 1 lakh killed in Kashmir*. Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/State-data-refutes-claim-of-1-lakh-killed-in-Kashmir/articleshow/8918214.cms> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- National Assembly of Bhutan (t.y.). Translation of the proceedings and resolutions of the 82nd session of the national assembly of Bhutan. https://www.nab.gov.bt/assets/uploads/docs/resolution/2014/82nd_Session.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Nayak, N. (2008). Maoists in Nepal and India: Tactical alliances and ideological differences. *Strategic Analysis*, 32(3), 459–475. <https://doi.org/10.1080/09700160802063434>
- NDTV (2015, Mayıs 26). *PM Modi to visit Bangladesh on June 6-7*. <https://www.ndtv.com/india-news/pm-modi-to-visit-bangladesh-on-june-6-7-766197> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- New York Times (2001, Aralık 20). *The pressure rises in Pakistan*. <https://www.nytimes.com/2001/12/20/opinion/the-pressure-rises-in-pakistan.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Nga, L. T. H., Hiep, T. X., Thuy, D. T., & Huyen, H. L. (2019). India-Bhutan treaties of 1949 and 2007: A retrospect. *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 75(4), 1–15.
- Nye, J. S. ve Welch, D. A. (2018). *Küresel çatışmayı ve iş birliğini anlamak* (5. bs.) (Çev. R. Akman). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OECD (2020a). *India-Myanmar*. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/mmr> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020b). *Myanmar*. <https://oec.world/en/profile/country/mmr> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020c). *India-Nepal*. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/npl> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020d). *Nepal*. <https://oec.world/en/profile/country/npl> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020e). *India-Bhutan*. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/btn> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- OECD (2020f). *Bhutan*. <https://oec.world/en/profile/country/btn> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020g). *India-Bangladesh*. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/bgd> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- OECD (2020h). *Bangladesh*. <https://oec.world/en/profile/country/bgd> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ogden, C. (2016). *Hindistan dış politikası*. (Çev. A. Y. Şir). İyi Düşün Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 2014).
- Ogino, K., Nakayama, M. & Sasaki, D. (2019). Domestic socioeconomic barriers to hydropower trading: evidence from Bhutan and Nepal. *Sustainability*, 11(7), 1-19. <https://doi.org/10.3390/su11072062>
- OHCHR (2020, Ağustos 4). *UN experts call for urgent action to remedy “alarming” human rights situation in Jammu and Kashmir*. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2020/08/un-experts-call-urgent-action-remedy-alarming-human-rights-situation-jammu> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Özalp, O. N. (2013). Uluslararası ilişkiler bağlamında Ortadoğu’da büyük göç politikalarını açıklamaya yönelik bazı kuramsal yaklaşımlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (48), 43-59.
- Özcan, A. (2013). Ziyâülhak. İçinde *TDV İslam ansiklopedisi* (C. 44, s. 499-500). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/44/C44014408.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Özlük, D. (2016). *Batı dışı dünyada demokrasi promosyonu: Hindistan örneği* (Kayıt No. 447998) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özlük, E. (2017). Dengeleme mi peşine takılmak mı?: Dış politika stratejilerini yeniden düşünmek. *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), 221-263.
- Öztop, F. A. (2019). Devlet-içi çatışmalarda üçüncü taraf aktörler: Suriye iç savaşında Türkiye’nin rolü. *Gazi Akademik Bakış*, 13(25), 103-131.
- Öztop, F. A., Efegil, E., & Keskin, G. F. (2021). Devlet-içi çatışmalarda üçüncü devletlerin rolü: Afganistan çatışmasında Pakistan ile Hindistan’ın mücadelesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 102-127.
- Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği (1952). *Keşmir Meselesi*. La Turquie Moderne Basımevi.
- Panda, A. (2013, Kasım 8). *Geography’s curse: India’s vulnerable ‘chicken’s neck’*. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2013/11/geographys-curse-indias-vulnerable-chickens-neck/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Panda, A. (2014, Haziran 26). Asia's most fragile states are in South Asia, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2014/06/asias-most-fragile-states-are-in-south-asia/> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Panda, A. (2017, Temmuz 18). *What's driving the India-China standoff at Doklam?*. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2017/07/whats-driving-the-india-china-standoff-at-doklam/> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Pandey, P. (2014). Bangladesh, India, and fifteen years of peace. *Asian Survey*, 54(4), 651-673. <https://doi.org/10.1525/as.2014.54.4.651>
- Pant, H. V. (2016). *Indian Foreign Policy: An Overview*. Manchester University Press.
- Paranjpe, S. (2020). *India's strategic culture: The making of national security policy*. Routledge.
- Parry, A. (2020, Şubat 27). *5 Soru: Hindistan'da Vatandaşlık Yasası Değişiklik Tasarısı*. SETA. <https://www.setav.org/5-soru-hindistanda-vatandaslik-yasasi-degisiklik-tasarisi/> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Parry, A. W. (2019). *Kashmir is burning again*. İNSAMER. 23.08.2019. https://en.insamer.com/kashmir-is-burning-again_2330.html "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Parry, A. W. (2022, Mayıs 26). *Civil society in Jammu and Kashmir: A confronting force to the state*. İNSAMER. <https://en.insamer.com/civil-society-in-jammu-and-kashmir-a-confronting-force-to-the-state.html> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Pathak, B. (2015, Mayıs 25). An impact assessment of a great earthquake in Nepal. Transcend Media Service. <https://www.transcend.org/tms/?p=58694> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Pattanaik, S. S. (2015, Mayıs 29). *Agenda for Modi's visit to Bangladesh*. IDSA. https://idsa.in/idsacomments/AgendaforModisVisittoBangladesh_spattanaik_290515 "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Paudel, L. N. (2014). *The highway routes: Small arms smuggling in eastern Nepal*. Small Arms Survey. <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/NAVA-IB4-Highway-Routes.pdf> "Erişim Tarihi 15/04/2024".
- Paul, T.V. (2010). State Capacity and South Asia's Perennial Insecurity Problems. İçinde T.V. Paul (Ed.), *South Asia's weak states: Understanding the regional insecurity predicament* (s. 3-30). Stanford University Press.
- Pierson, C. (2015). *Modern Devlet* (2. bs., Çev. N. Kutluğ ve B. Erdoğan). Chiviyazıları Yayınevi.
- Press Information Bureau (2017, Mart 29). India becomes net exporter of electricity for the first time. Government of India.

- <https://pib.gov.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=160105> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Press Information Bureau (2020, Mart 19). Trade in Electricity. Government of India. <https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1607177> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Prys, M. (2013). India and South Asia in the world: on the embeddedness of regions in the international system and its consequences for regional powers. *International Relations of the Asia-Pacific*, 13(2), 1-33.
- Pulami, M. J. (2023). Introducing the idea of border governance for Nepal-India open border. *Journal of Political Science*, 23(1), 77-97. <https://doi.org/10.3126/jps.v23i1.52285>
- Rahman, M. (1996). *Divided Kashmir: Old problems, new opportunities for India, Pakistan, and the Kashmiri people*. Lynne Rienner.
- Rahman, M. (2023, şubat 11). *Lessons for Bangladesh as a graduating LDC*. The Daily Star. <https://www.thedailystar.net/supplements/32nd-anniversary/towards-smart-bangladesh/news/lessons-bangladesh-graduating-ldc-3243446> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ramana, P. V. (2006). The maoist movement in India. *Defense & Security Analysis*, 22(4), 435-449, <https://doi.org/10.1080/14751790601104464>
- Ramana, P. V. (2010, Kasım 9). Linkages between Indian and Nepalese Maoists. IDSA. https://idsa.in/idsacomments/LinkagesbetweenIndianandNepaleseMaoists_pvramana_091110 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ranjan, A. (2019). India-Bhutan relationships: Cordial but concerns remain. *Artha-Journal of Social Sciences*, 18(4) 87-101. <https://doi.org/10.12724/ajss.51.6>
- Rao, A. (2003). Keşmir anlaşmazlığı: Vadi’deki görüşler üzerine değerlendirmeler. (Çev. Z. Kardaş). İçinde H. Toker (Haz.), *Keşmir dosyası* (s. 261-294). TATAV Yayınları.
- Rashid, S. (2020, Mart 4). *5 Questions: 2019 escalation of the Kashmir conflict*. SETA. <https://www.setav.org/en/5-questions-2019-escalation-of-the-kashmir-conflict/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ravikanti, R. (1995). “*People’s War*” and state response: the Naxalite movement in Telengana, India (1970-93) [Doktora tezi, University of British Columbia]. University of British Columbia Open Collections.
- Reddy, K. S. (2010, Aralık 5). *Formation of PLGA a turning point in the Maoist movement*. The Hindu. <https://www.thehindu.com/news/national/Formation-of-PLGA-a-turning-point-in-the-Maoist-movement/article15580473.ece> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Rediff (2001a, Kasım 27). *Abdullah to use POTO with a 'firm hand'*. <https://www.rediff.com/news/2001/nov/27poto.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Rediff (2001b, Aralık 9). *POTO not against any particular community: Abdullah*. <https://www.rediff.com/news/2001/dec/09poto.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Rediff (2012, Ağustos 28). *Northeast insurgents using Myanmar as safe sanctuary*. <https://www.rediff.com/news/report/northeast-insurgents-using-myanmar-as-safe-sanctuary/20120828.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Rızvî, S. A. A. (2022). Keşmir. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 25, s. 325-327). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/25/C25008267.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ringmar, E. (2019). *History of international relations: A non-European perspective*. Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/OBP.0074>
- Rosand, E., Fink, N. C. & Ipe, J. (2009). *Countering terrorism in South Asia: Strengthening multilateral engagement*. International Peace Institute. https://globalcenter.org/wp-content/uploads/south_asia-1.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Rose, L. E. (1971). *Nepal: Strategy for survival*. University of California Press.
- Routray, B. (2011). India-Myanmar relations: Triumph of pragmatism. *Jindal Journal of International Affairs*, 1(1), 299-321
- Routray, B. P. (2004, Ocak 3). *Bhutan launches military operations (North East regional media survey, 16-31 december 2003)*. Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS). http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=1265 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Routray, B. P. (t.y.). *ULFA: The 'revolution' comes full circle*. South Asia Terrorism Portal (SATP). <https://satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume13/Article6.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Sahay, A. K. (2004). Changing parameters of cross-border terrorism in Kashmir. *International Studies*, 41(2), 185-194. <https://doi.org/10.1177/002088170404100202>
- Sahay, C. D. (2015, Haziran 10). *Prime minister Modi's visit to Bangladesh-a review*. VIF. <https://www.vifindia.org/article/2015/june/10/prime-minister-modi-s-visit-to-bangladesh-a-review> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Sahni, A. (2002). Survey of conflicts and resolution in India's Northeast, *Faultlines: Writings on Conflict & Resolution*, 12, 39-112.

- Sahni, A. (2004, Aralık 13). Naga peace overtures. *The South Asia Intelligence Review (SAIR)*, SATP, 3(22).
https://www.satp.org/satporgtp/sair/Archives/3_22.htm#assessment1 “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Sandhu, H. S. (2017). Analysis of trade relations between India and Bhutan during SAFTA period. *Journal of Global Economy*, 13(1), 43-50.
- SARI/EI (2016). *Impact of cross-border electricity trade on Bhutan (country series)*.
<https://sarepenergy.net/wp-content/uploads/2022/07/Impact-of-Cross-Border-Electricity-Trade-on-Bhutan.pdf> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Sarkar, T. (2012). India-Bhutan Relations. *The Indian Journal of Political Science*, 73(2), 347-352.
- Sarki, A. (2019). India-Bhutan relations: Paradiplomacy, domestic considerations and new delhi’s prerogative. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 23(4), 138-151.
- Sarma, C. K. & Hazarika, O. B. (2021). India-Bangladesh riparian relations: Contextualizing transboundary ties. *Indian Foreign Affairs Journal*, 16(3), 260-276.
- Sashinungla, N. (t.y.). *Nagaland: Insurgency and factional intransigence*. South Asia Terrorism Portal (SATP).
<https://www.satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume16/article4.htm#2> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Satapathy, R. K. (t.y.). *Mediating peace: The role of insider-partials in conflict resolution in Mizoram*. South Asia Terrorism Portal (SATP).
<https://www.satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume15/article3.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (2001, Eylül 4). *Prime minister’s address to the nation*.
https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/document/papers/PM%27s_address_to_nation_sept14_2001.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (2009). *Incidents and statements involving ULFA: 1979-2009*.
https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/assam/terrorist_outfits/ulfa_2009.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (2017a). *India: LWE conflict map 2017*.
<https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/database/conflictmap.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (2017b). *Communist Party of Nepal-Maoist*.
<https://www.satp.org/satporgtp/countries/nepal/terroristoutfits/index.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- SATP (2020). *Fatalities in left-wing extremism: 2005-2019*. https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/maoist/data_sheets/fatalitiesnaxal05-11.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.a). *Prime minister’s speech at the conference of chief ministers on internal security and law & order*. <https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/document/papers/PMCCM05.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.b). *India-terrorist, insurgent and extremist groups*. <https://www.satp.org/terrorist-groups/india> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.c). *India, yearly fatalities*. <https://www.satp.org/datasheet-terrorist-attack/fatalities/india> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.d). *United Liberation Front of Asom (ULFA)*. https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/assam/terrorist_outfits/ulfa.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.e). *Students Islamic Movement of India (SIMI)/Indian Mujahideen (IM)*. <https://satp.org/terrorist-profile/india-islamistotherconflicts/students-islamic-movement-of-india-or-indian-mujahideen> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- SATP (t.y.f). *Maoist documents*. https://www.satp.org/satporgtp/countries/india/maoist/documents/papers/ccomp_osa%20statement.htm “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Saxena, A. (2022). *Who was Jagmohan Malhotra? Know about Jammu and Kashmir’s governor during insurgency*. The Logical Indian. <https://thelogicalindian.com/trending/jagmohan-kashmir-governor-34461> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Schofield, V. (2021). *Kashmir in conflict: India, Pakistan and the unending war*. I. B. Tauris.
- Security Council Report (1971). *Resolution 307*. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_307.pdf “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Seekins, D. M. (2006). *Historical dictionary of Burma (Myanmar)*. The Scarecrow Press.
- Selvarajah, S., Kenar, N., Shaw, I. S. & Dhakal, P. (2024). Xenophobic portrayal of immigrants and refugees and threat image construction in the media: An introduction. İçinde S. Selvarajah, N. Kenar, I. S. Shaw & P. Dhakal (Ed.), *Xenophobia in media: Critical global perspectives* (s. 1-11). Routledge.
- Shahriar, S. (2020). India’s economic relations with Myanmar: A study of border trade. *Journal of Borderlands Studies*, 37(3), 1-23. <https://doi.org/10.1080/08865655.2020.1816202>

- Shahzad, A. & Ghoshal, D. (2019, Ağustos 7). *Pakistan expels Indian ambassador as Kashmir dispute escalates*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-india-kashmir-idUSKCN1UX0YJ> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Shailo, I. (2024). Exploring the organic regional security model (orsm) to construct a transborder security integration in the South Asian region. İçinde S. Selvarajah, N. Kenar & L. Fiorito (Ed.), *Dynamics of the changing global security order: Emerging trends and key issues in Asia* (s. 173-185). Lexington Books.
- Shakoor, F. (1989). Indo-Nepal dispute. *Pakistan Horizon*, 42(3/4), 68-80.
- Shashikumar, V. K. (2008). *Pakistan’s export of fake currency via Nepal*. Indian Defence Review. <http://www.indiandefencereview.com/interviews/pakistans-export-of-fake-currency-via-nepal/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Shira, D. (Ed.). (2012). *China’s neighbors: Who is influencing China and who China is influencing in the new emerging Asia* (3. bs.). Springer.
- Shukla, M. (2019, Haziran 17). *Operation Sunrise 2: Indian, Myanmar armies target insurgent groups, several nabbed*. Zee News. <https://zeenews.india.com/india/operation-sunrise-2-indian-myanmar-armies-target-insurgent-groups-several-nabbed-2212134.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Sikend, Y. (2003). Cammu ve Keşmir Cemaat-i İslâmîsi’nin doğuşu ve gelişmesi (1940’lardan 1990’a). (Çev. H. Toker). İçinde H. Toker (Haz.), *Keşmir dosyası* (s. 135-194). TATAV Yayınları.
- Singh, A. K. (2006, Kasım 20). *Subversion sans borders*. Outlook. <https://www.outlookindia.com/website/story/subversion-sans-borders/233169> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Singh, D. (2023). *J&K reorganisation bill introduced in LS, seeks to increase assembly seats to 114 from 107*. The Hindu Business Line. <https://www.thehindubusinessline.com/news/national/jk-reorganisation-bill-introduced-in-ls-seeks-to-increase-assembly-seats-to-114-from-107/article67124214.ece> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Singh, G., & Sandhu, R. S. (2014). Naga Separatism in India and role of external powers. *The Indian Journal of Political Science*, 75(2), 381-392.
- Singh, M. R. (2015). Problems of insurgency: A holistic understanding from Manipur, India. *Journal of North East India Studies*, 5(1), 30-38.
- Singh, O. (2001, Kasım 7). *Those opposed to POTO helping terrorists: Advani*. Rediff. <https://www.rediff.com/news/2001/nov/07poto1.htm> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Singh, R. (2016, Temmuz 12). *Kashmir: The world’s most militarized zone, violence after years of comparative calm*. Forbes.

<https://www.forbes.com/sites/ranisingh/2016/07/12/kashmir-in-the-worlds-most-militarized-zone-violence-after-years-of-comparative-calm/?sh=4e6fce63124>.
“Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Sisson, R. & Rose, L. E. (1990). *War and secession: Pakistan, India, and the creation of Bangladesh*. University of California Press.
- Snedden, C. (2015). *Understanding Kashmir and Kashmiris*. Hurst & Company,
- Steff, R. ve Khoo, N. (2014). Hard balancing in the age of American unipolarity: The Russian response to US ballistic missile defense during the Bush administration (2001-2008). *Journal of Strategic Studies*, 37(2), 222-258.
- Stein, B. (2015). *Hindistan tarihi*. (Çev. M. Günay). İnkılâp Kitabevi. (Orijinal yayın tarihi 2010).
- Stewart-ingersoll, R. & Frazier, D. V. (2011). Geopolitics for India. İçinde D. Scott (Ed.), *Handbook of India's international relations* (1 bs., s. 35-47). Routledge.
- Stewart-ingersoll, R., & Frazier, D. (2010). India as a regional power: Identifying the impact of roles and foreign policy orientation on the south asian security order. *Asian Security*, 6(1), 51–73.
- Sudirman, A. (2018). The India-Pakistani military and nuclear arms race in post-cold war period: the regional security complex in South Asia. *Global dan Strategis*, 12(1), 167-181.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2021). Uluslararası ilişkilerde nitel yöntemlerle makale yazımı: Vaka analizi ve incelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42). 149-168. <https://doi.org/10.30794/pausbed.801518>
- Şahbaz, D. (2020a). *Keşmir: Uygarlıktan tutsaklığa* (1. bs.). Gazi Kitabevi.
- Şahbaz, D. (2020b). Keşmir meselesinde Şeyh Muhammed Abdullah'ın rolü: Kahraman mı? hain mi?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(70), 292-303. <https://doi.org/10.17719/jisr.2020.4092>
- Şahbaz, D. (2023). *Pakistan tarihi*. Ötüken Neşriyat.
- Şatana, N. S. (2014). İç çatışma: Nedenler, mekanizmalar, aktörler. İçinde E. Balta (Ed.). *Küresel siyasete giriş: Uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler* (1. bs., s. 303-319). İletişim Yayınları.
- Şehitoğlu, R. (2021). The Srebrenica massacre and the Dayton Treaty in the context of the sovereignty. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ICOMEP Özel Sayısı, 246-260.
- Talbot, I. & Singh, G. (2009). *The partition of India*. Cambridge University Press.

- Tarapore, A. (2017) India's slow emergence as a regional security actor. *The Washington Quarterly*, 40(2), 163-178, <https://doi.org/10.1080/0163660X.2017.1328931>
- Taşçı, M. N. (2019, Ağustos 2). *Hindistan'da Maoçu isyanda 20 yılda 14 bin kişi öldü*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hindistanda-maocu-isyanda-20-yilda-14-bin-kisi-oldu/1547784> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Daily Star (2009, Kasım 2). *2 lashkar men held inside Indian border*. <https://www.thedailystar.net/news-detail-115334> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Daily Star (2017, Nisan 15). *List of Bangladesh-India deals*. <https://www.thedailystar.net/country/list-bangladesh-india-deals-1388221> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Economic Times (2009, Haziran 22). *No link between Maoists in Nepal & India: Menon*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/no-link-between-maoists-in-nepal-india-menon/articleshow/4685359.cms> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Guardian (2003a, Nisan 19). *Indian PM offers friendship to Pakistan from behind bulletproof glass*. <https://www.theguardian.com/world/2003/apr/19/kashmir.india> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Guardian (2003b, Ocak 6). *India and Pakistan announce peace talks*. <https://www.theguardian.com/world/2004/jan/06/pakistan.india1> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Guardian (2019, Şubat 27). *Pakistan says it has shot down Indian jets after Kashmir cross-border attack*. <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/27/pakistan-india-jets-shot-down-airstrikes-kashmir> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Hindu (2018, Kasım 22). *Dissolved assembly in J&K's interest: Governor Satya Pal Malik*. <https://www.thehindu.com/news/national/other-states/dissolved-assembly-in-jks-interest-governor-satya-pal-malik/article25564870.ece> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Hindu (2022, Mayıs 27). *Nepal: What happened to China's 'Belt and Road' projects?*. <https://frontline.thehindu.com/dispatches/nepal-what-happened-to-chinas-belt-and-road-projects/article65466849.ece> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Hindustan Times (2009, Aralık 6). *B'desh vows not to allow terrorists to use its land*. <https://www.hindustantimes.com/world/b-desh-vows-not-to-allow-terrorists-to-use-its-land/story-UtXmUDEs29noe7fpHiIA4I.html> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- The Royal Bhutanese Embassy (t.y.). *Bhutan-India Trade Relations*. The Kingdom of Bhutan. <https://www.mfa.gov.bt/rbedelhi/bhutan-india-relations/bhutan-india-trade-relations/> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- The Telegraph (2003, Aralık 20). *Surrender, handover in tandem*. <https://www.telegraphindia.com/india/surrender-handover-in-tandem/cid/781146> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Thompson, W. R. (1973). The regional subsystem: A conceptual explication and a propositional inventory. *International Studies Quarterly*, 17(1), 89-117. doi:10.2307/3013464
- Times of India (2009, Kasım 3). *Nepal Maoists admit link with Indian Naxals*. Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/nepal-maoists-admit-link-with-indian-naxals/articleshow/5192687.cms> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Toker, A. (2022). Sosyal bilimlerde nitel veri analizi için bir kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 319-345. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1112493>
- Toker, H. (2003a). 16 Mart 1846 Amritsar Anlaşması (Keşmir’in satış sözleşmesi). İçinde H. Toker (Haz.), *Keşmir dosyası* (s. 57-62). TATAV Yayınları.
- Toker, H. (2003b). Cunagarh ve Haydarâbâd bağlamında Keşmir’in Hindistan’a ilhâkı üzerine bir değerlendirme. İçinde H. Toker (Haz.), *Keşmir dosyası* (s. 67-88). TATAV Yayınları.
- Toker, H. (2017). *Sebepleri ve sonuçları ile Keşmir meselesini kavramak*. Demavend Yayınları.
- Topich, W. J. & Leitich, K. A. (2013). *The history of Myanmar*. Greenwood Press.
- Tripathi, R. (2019). *J&K assembly to continue to have 24 seats from PoK*. The Economic Times. <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/jk-assembly-to-continue-to-have-24-seats-from-pok/articleshow/70563733.cms> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Tuğtan, M. A. (2014). Güç, anarşi ve realizm. İçinde E. Balta (Ed.). *Küresel siyasete giriş: Uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler* (1. bs., s. 111-133). İletişim Yayınları.
- Türk, B. (2013). Uluslararası sistemde kronik bir sorun: Keşmir. İçinde R. K. Karaca (Ed.), *Asya’da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları* (s. 103-129). Bilgesam Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2022). *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. [https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/dunya-ticaret-orgutu-dto#:~:text=2%2DUlusal%20Muamele%20Kural%C4%B1%20\(National,m%C3%BCIkiyet%20pazara%20girdikten%20sonra%20uygulan%C4%B1r.](https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/dunya-ticaret-orgutu-dto#:~:text=2%2DUlusal%20Muamele%20Kural%C4%B1%20(National,m%C3%BCIkiyet%20pazara%20girdikten%20sonra%20uygulan%C4%B1r.) “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Türkoğlu Oğuz, G. (2018, Mayıs 14). *Tarım arazisine ihtiyaç her geçen gün artıyor*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tarim-arazisine-ihtiyac-her->

- Upreti, Y. (2021). Issues in border security of Nepal. *Journal of APF Command and Staff College*, 4(1), 152-160. <http://dx.doi.org/10.3126/japfcsc.v4i1.34145>
- Ura, K. (2001). Perceptions of Security. *Journal of Bhutan Studies*, 5(1), 113-139.
- Üçağaç, A. (2022). *Understanding the emergence and transformations of the Gulf Regional Security Complex (1971-2003)* (Kayıt No. 769116) [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ünal, M. C. (2016). Terrorism versus insurgency: A conceptual analysis. *Crime, Law and Social Change*, 66 (1), 21–57. <https://doi.org/10.1007/s10611-015-9601-7>
- Ünlü, H. (2019a, Aralık 31). *Yeni vatandaşlık yasası Hindistan'ın geleceğini tehlikeye atıyor*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yeni-vatandaslik-yasasi-hindistanin-gelecegini-tehlikeye-atiyor/1688440> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Ünlü, H. (2019b, Ağustos 8). *Hindistan'ın yeni dış politika stratejisi ve Keşmir krizi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/hindistan-in-yeni-dis-politika-stratejisi-ve-kesmir-krizi/1552592> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Üste, A. N., & Aydın, U. (2022). Güney Kafkaslarda bölgesel güvenlik kompleksi teorisi bağlamında Zengezur Koridoru'nun önemi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(Özel Sayı), 261-274. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1120774>
- Vandekerckhove, N., & Suykens, B. (2008). ‘The liberation of Bodoland’: Tea, forestry and tribal entrapment in Western Assam. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 31(3), 450-471. <https://doi.org/10.1080/00856400802441961>
- Varshney, A. (1991). India, Pakistan, and Kashmir: Antinomies of nationalism. *Asian Survey*, 31(11), 997–1019.
- Varshney, A. (2019). Three compromised nationalisms: Why Kashmir has been a problem. İçinde R. G. C. Thomas (Ed.), *Perspectives on Kashmir the roots of conflict in South Asia* (s. 191-236). Routledge.
- Vasquez, J. A. (2009). *The war puzzle revisited*. Cambridge University Press.
- Vasudha Foundation (2016, Mart 30). *A study of the India-Bhutan energy cooperation agreements and the implementation of hydropower projects in Bhutan*. http://www.vasudha-foundation.org/wp-content/uploads/Final-Bhutan-Report_30th-Mar-2016.pdf. “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Vergese, B. G. (1996). *India's North East resurgence: Ethnicity, insurgency, governance, development*. Konark Publishers.
- Vohra, N. N. (2008). National governance and internal security. *Journal of Defense Studies*, 2(1), 1-16. https://idsa.in/jds/2_1_2008_NationalGovernanceandInternalSecurity_NNVohra “Erişim Tarihi 15/04/2024”.

- Wæver, O. (1995). Securitization and desecuritization, İçinde R. D. Lipschutz (Ed.), *On security* (s. 46-86). Columbia University Press.
- Walt, S. (1985). Alliance formation and the balance of world power. *International Security*, 9(4), 3-43.
- Walt, S. (1987). *The origins of alliances*. Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Westcott, S. P. (2021). Seizing a window of opportunity? The causes and consequences of the 2020 Sino-Indian border stand-off. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 8(1), 7-32. <https://doi.org/10.1177/2347797021992527>
- Wilhelm, S. (2010). *Can India give up Kashmir: An option or a risk?* [Master's thesis, Georgetown University]. Georgetown University Library.
- Wirsing, R. G. (2008). The Kashmir territorial dispute: the Indus runs through it. *The Brown Journal of World Affairs*, 15(1), 225-240.
- Wojczewski, T. (2014). The persistency of the India–Pakistan conflict: Chances and obstacles of the bilateral composite dialogue. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 1(3), 319–345.
- Wolpert, S. (2010). *India and Pakistan: Continued conflict or cooperation?*. University of California Press.
- Yanatma, S. (2019). *Keşmir krizi: Pakistan Hint büyükelçiyi sınır dışı ediyor*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2019/08/07/kesmir-krizi-pakistan-hint-buyukelciyi-sinir-disi-ediyor> “Erişim Tarihi 15/04/2024”.
- Yavaş, G. (2010). *Euro-mediterranean security and Italy: From the regional security complex theory perspective* (Kayıt No. 270904) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yaylı, H. & Gönültaş, Y. C. (2018). Uluslararasılaşan yerel yönetimler: yerel dış politika (paradiplomasi) kavramına teorik bir bakış. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 271-288.
- Yusuf, M., & Najam, A. (2009). Kashmir: ripe for resolution? *Third World Quarterly*, 30(8), 1503-1528.
- Zartman, I. W. (1967). Africa as a subordinate state system in international relations. *International Organization*, 21(03), 545-564. doi:10.1017/s0020818300013308

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Onur BALCI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ahi Evran Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans	
Üniversite	Kırıkkale Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
<p>1. The Effect of The Responsibility to Protect on Sovereignty. <i>Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)</i>, 46, 2019, 5518-5531. https://doi.org/10.26449/sssj.1794</p> <p>2. Balcı, O. (2023). Tehdit Dengesi Teorisi Perspektifinden Yunanistan'ın Türkiye'ye Yönelik Tehdit Algısı: 2018-2020 Döneminde Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Rekabeti. <i>Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi</i>, 3(2), 68-83.</p> <p>3. Balcı, O. (2024). Afrika Açılımı Bağlamında Türkiye'nin Somali'ye Yönelik Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları: 2011 Kıtık Vakası. <i>Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi</i>, 10(1), 1-15. https://doi.org/10.25272/icps.1459023</p> <p>4. Balcı, O. (2019). "Türkiye'nin Afrika Açılımı Bağlamında Somali'ye Yönelik Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları". III. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Eylül, Nevşehir, 630-634.</p> <p>5. Kenar, N. ve Balcı, O. (2020). "Causes of the Instability in Uganda". 11. International Congress on Current Debates in Social Science (CUDES 2020), September 29-30, Sakarya, Turkey, 86.</p> <p>6. Balcı, O. ve Yeşiltaş, S. (2021). "The Effects of The Novel Coronavirus on India: An Evaluation From A Health And Security Perspective". World Conference on Pandemic Studies I May 1, Ankara.</p> <p>7. Balcı, O. ve Yeşiltaş, S. (2021). "Koronavirüs Aşısı ve Uluslararası Siyaset". International Gobeklitepe Social Sciences & Humanity Congress-II May 6-8, Harran University, Sanliurfa, Turkey.</p>	